

ORIGINES
LIVONIAE
SACRAE ET CIVILIS.

*Germanica huius libri Versio + prodit Italia 1747. Vid. Jöst.
Joh. Zeit. 1747. p. 795. et Europ. Joh. Zeit. 1747. p. 293.
+ Jo. Jöst. Annus Litterar. Germ.*

ORIGINES
LIVONIAE
SACRAE ET CIVILIS,
SEV
CHRONICON
LIVONICVM
VETVS,

CONTINENS

RES GESTAS TRIVM PRIMORVM EPISCOPORVM:
QVIBVS DEVICTAE A SAXONIBVS, ET AD SACRA
CHRISTIANORVM TRADVCTAE LIVONIAE
ABSOLVITVR

HISTORIA:

A PIO QVODAM SACERDOTE, QVI IPSE TANTIS
REBVS INTERFVIT, CONSCRIPTA, ET AD ANNVM
CHRISTI NATI clcccxxvi.
DEDVCTA.

E CODICE MS. RECENSVIT,
SCRIPTORVM CVM AETATE, TVM LOCIS VICINORVM
TESTIMONIIS ILLVSTRAVIT,

SILVAMQVE DOCUMENTORVM
ET TRIPLICEM INDICEM
ADIECIT

IOAN. DANIEL GRVBER.
A. B.

FRANCOFVRTI ET LIPSIAE

ANNO MDCCL.

*Donum Editoris.
C. A. Heumann.
1740.*

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO,
PRINCIPI AC DOMINO,
DOMINO
GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE,
FRANCIAE ET HIBERNIAE
REGI,
DEFENSORI FIDEI,
BRVNSVICENSIVM ET LVNEBVRGENSIVM
DVCI,
SACRI ROMANI IMPERII NOVENVIRO
ET ARCHITHESAVRARIO,
PRINCIPI OPTIMO, FELICI,
AVGVSTO,
PATRI PATRIAE,
DOMINO LONGE CLEMENTISSIMO,
VITAM, SALVTEM, VICTORIAM.

SERENISSIME ET POTENTISSIME

R E X,

DOMINE INDVLGENTISSIME.

 *IVONIAM, ex his, quæ TVO nutu
ac ditione gubernantur, prouinciis orbi
nostro primitus apertam; mox bello
plus quam tricennali appetitam, mediaque inter ar-*

*ma ciuilis ad cultum vitæ et ad sacra Christiano-
rum traductam, ad pedes TVOS mecum proster-
no, REX POTENTISSIME. Liunioniam, in-
quam, prisce æui mortalibus huius continentis in-
colis diu incognitam; diu inuisam: Sed cuius ape-
riundæ cognoscendæque tempus et gloriam, vt alia
multa, in Magni illius Slauorum domitoris, HEN-
RICI LEONIS, tempora fortuna reseruauerat.
Illo enim decantatissimo Heroe, TVI generis indubio
proauctore, Saxonum rebus cum suprema potestate
præsidente, Slauiamque Transalbinam fausto sidere
debellatam tribus sacris infulis ornante, Bremen-
ses mercatores, mare Balthicum nauigantes, dum
ad celeberrimum olim Wisbuenſe emporium iter diri-
gunt, primi omnium cis mare habitantium, casu,
an consilio? per fretum Domnesense ad ostium Du-
næ, atque adeo in Liunioniam, quasi in nouum orbem,
delati, cum diu ex mercium commutatione quæstum
fecissent, postremo pios quosdam sacerdotes eo dedu-
xerunt, qui populum barbarum et incultum, sine
Deo, sine Lege, sine Rege viuentem, ad humanita-
tem, ad rerum diuinarum cognitionem, iustique et
æqui obseruantiam informarent. Horum defensionem,
simul*

simul regioni occupandæ , utriusque ordinis homines , nobiles , ignobiles , magno numero ex utraque Saxonia , cis et trans Visurgim posita , veluti ver sacrum , quotannis in Liunioniam nauigauerunt : quorum pars maior successu temporis in quamdam bellicæ societatis speciem coalescens , FRATRVM MILITIAE CHRISTI nomen adsciuit. Hi , ut appareret , quod Liunos vel ferro sibi ad obsequium deposcerent , præter communem omnibus sacris militiis Crucem , Gladii quoque effigiem vestibus adfutam prætulere : inde Gladiferi appellati.

Et HENRICVS quidem ille , quem in atavis TVIS numeras , REGVM MAXIME , quominus ipse per se tanto negotio manum admoueret , fata intercessere. Par tamen nobile purpuratorum eius , quorum alter HENRICI exercitus ; alter consilia rexit , e commilitio illius in hanc scenam prodiit , in qua virtus eorum , et studium , et animus super ceteros eminuit. Horum nomina et memoriam ut hic refricem , narrationis dulcedine illectus , patere , quaeso , DOMINE ! quamquam nihil rerum LEONIS sit , quod TE sugiat , qui Maiorum TVORVM gesta omnia

in numerato habes, memoriaque tenes. Quare dum primarios rerum HENRICI LEONIS administratos, supremum scilicet Militiæ præfectum et virorum in toga principem, nomino; de BERNHARDO, Lippiæ Comite, atque de HARTWICO, Bremensi Archipræsule, sermonem mihi futurum, quin prospicias, non dubito. Fuit HARTWICVS ille Vtledensis, hoc est, e veteri villa Lydoriundus, antiqua equestri familia natus, quæ inde nomen traxit, atque hodiernum per agrum Bremensem floret. Fortunas autem suas HENRICO LEONI acceptas retulit. In huius aula enutritus, ob probatam Domino fidem, et summam in rebus gerendis solertiam, ita gradatim honoribus crevit, ut postremo ei parti reipublicæ præficeretur, quæ in consiliis suppeditandis, in iure dicundo, et Domini mandatis in literas referendis versatur. Nos Cancellarium vocamus, quem eius ætatis monimenta Notarium Principis appellant. Eiusdem Domini beneficio in summæ ædis Bremensis collegium adscitus, post excessum Sifridi, Alberti Vrſi filii, insulam ipsam virtute sua et spectata probitate consecutus est. Hac in specula constitutus, licet iisdem cum Domino fluctibus iacta-

iactaretur , et ob præstitam huic in aduersis fidem ,
annum in Anglia , reliquum tempus in aula Brun-
suicensi exularet ; si conuietus cum veteri Domino
exilium appellari potest : Liuonum tamen salutem
curæ sibi cordique habuit , atque ipse vnus rara feli-
citate tres primos Liuoniensium Episcopos , quorum
Gestis describendis hic liber absoluitur , delegit , at-
que a se consecratos in Liuoniam misit. BERN-
HARDVS autem, Lippia Comes, insolitum prorsus
et ad omnem posteritatem memorabile spectaculum
suis præparauit. Is enim , qui diu HENRICI
LEONIS copiarum ductor fuerat, ex labantibus
Domini rebus tantum mæroris ac tædii contraxit, vt
luci hominum se subduceret ; vt relictis castris atque
penatibus, relictâ uxore cum liberis, nudus et vacuus
in solitudinem, quasi in portum salutis, confugeret ;
vt, posito sago, cucullam indueret ; vt inter homines
Cisterciensis ordinis delitescens, literas tum primum
addiscere, et sacri præconis muneri se præparare oc-
ciperet. Cui cum se iam parem sentiret vegetus senex,
cum aliis bonis viris in Liuoniam migravit, vbi Du-
namundensi cænobio præfectus, tantam in Liuonis et
Semigallis ad cognitionem Christi perducendis operam
posuit

posuit, ut dignus haberetur, qui primus Semigallorum Antistes fieret, a filio, Traiectensium Præsule, Præsul ipse inauguratus. LEONIS filii, quod ipsi per se facere iniquo Parentis fato impediabantur, per sororem GERTRUDIM effecisse videntur, CANNUTO iuniori, Danorum Regi, nuptam. Eius enim laudi transscribendum puto, quod aula Danica tertium Liunionæ Episcopum opibus suis usque adeo instruxit, ut is primo itinere cum classe navium viginti trium soluere potuerit in Liunioniam. Quæcuncta propterea commemoro, ut appareat, quantum HENRICI LEONIS familia, procures, amici et clientes in hoc elaborauerint, ut Liunia, quæ ante idolorum cultui dedita, partimque sui iuris et libera, partim Ruthenica fuit, Teutonica fieret eademque Christiana.

Quod quemadmodum peractum, quæ virorum in hac palæstra desudantium nomina, quæ partes fuerint; quæ vrbes tum conditæ; quæ castra expugnata; quæ regiones occupatæ; quæ iudicia instituta; et huiusmodi sexcenta alia, quæ in constituenda noua republica, et in plantanda religione Christiana suscipienda erant; quin etiam quam immaniter in miseros

feros illos ferro ignique scævitum sit, et quorum pars longe maxima adhuc ignorabatur; eas res omnes homo Li-uonus, qui cunctis ipse interfuit, rudi quidem stilo et scribentis seculum redolente; at tanta fide, tam perspicue, tamque copiose enarrat, vt in Originibus Liuoniæ sacræ et ciuilis, quod paucis ciuitatibus contingere memini, parum supersit, quod iure quisquam possit desiderare.

Atque hoc ipsum hominis peregrini opus, publice nondum visum, e carcere quingentorum et amplius annorum ego nunc libero, meisque curis et vigiliis nonnihil expolitum TVIS sub auspiciis, REGVM OPTIME, in lucem prodire iubeo. Equidem et meo me modulo metiri scio, et quæ Regibus offerre deceat, haud ignoro. Quæ cogitanti mihi trepidandum foret, si cum Principe indocto, immiti, atque ab his studiis nostris alieno, et non nisi iis bonis, quæ fors tribuere solet, subnixo, agendum esset. At in TE, DOMINE CLEMENTISSIME, quot virtutes, quot dotes sunt, quas neque augustis natalibus, neque fortunæ debes: sed propria ingenii vi; sed diuturna animi, quem TIBI natura excelsum attribuit, ad decus et rectum conformatione; sed bonorum librorum et omnis generis voluminum lectione, etiam inter multiplices curas, quas regendorum tot populorum et pace et

bello

bello prouincia adfert, TIB Imet ipse comparasti? Habeo ex ore viri, qui inter TVAE formatores adolescentiæ fuerat, TE iam in illa ætate ita laboris patientem, ita iusti et æqui cupidum fuisse, ut publicas nouissimorum seculorum transactiones proprio Marte in compendium mitteres, memoriæque mandares, quo aliquando in isto rerum humanarum fastigio, in quo TE collocatum videmus, exacte scires, quid cuique gentium ipse debeas; quid ab vnoquoque vicissim iure postules. Quid igitur mirum, si præter cetera studia, illa TE capit nuntia vetustatis, lux temporum, schola exemplorum, et alma ciuilis prudentiæ genitrix, HISTORIA? Atque hic ego non aliorum testimonio; sed fide aurium mearum et oculorum nitor. Quoties thesaurum illum TVVM librarium, meæ curæ concreditum, inuisis; quoties me ad colloquium admittis: inuisis autem et admittis, quoties e regno TVO in hanc urbem venis: de accessionibus nostris historicis quæris; volumina præstantiora auidis oculis inspicis et diiudicas; codices membraneos, etiam ultimam ætatem attingentes, sine hæsitacione legis; diplomatum, quæ habemus, argumenta tenes ante, quam efferuntur, et de Maiorum TVORVM monumentis, quæ supersunt, tam doctos sermones cædis, ut nos, qui chartis impallesimus, melius non possimus.

Quæ

*Quæ non eo prædico, quod his unis virtutum TVA-
RV M imaginem absolui putem. Longe plura, cum ad ci-
vilis prudentiæ, tum ad bellicæ artis laudem pertinentia,
et in his Aldenardenfis illa pugna, quæ prima, qualis olim
futurus esses, Britannis TVIS ostendit, commemoran-
da forent; si TE totum, REX MAXIME, si TVIS
TE coloribus omnibus hic pingendum mihi sumsissem.
Viuido ante alia omnia penicillo delineanda esset incredi-
bilis illa TVA in maiorem patriam pietas, quæ hoc ipso
præcipiti vere alas TIBI addidit, ut ad recreandos po-
pulos, dira præteritæ hiemis tempestate non nihil attri-
tos, opportunus aduolares: ubi præsentia et munificen-
tiæ TVAE hunc fructum es consecutus, ut ex cunctis
prouinciis atque locis turmatim confluentes homines non
TE sicut maritimo itinere aduectum Dominum, sed tam-
quam de cælo delapsum PATRIAE PATREM in-
tueantur, et vix contineant se, quin pro se quisque TI-
BI puluinar decernant. Quæ ego tanta et tam præ-
clara si pro eo, ac mereris, REGVM MAXIME, hic
persequi velim; nimium mihi sumam, et non sim feren-
dus. Alentur tamen memoria hominum nunc viuen-
tium: nuntiabuntur liberis et nepotibus nostris: sermo-
nibus crescent: denique in annales ibunt, et, ut spero,*

æterna erunt. Nunc fiduciæ meæ, qua hoc opus Augusto TVO Nomini inscribere aggressus sum, ratio reddenda fuit. Quod a TE, qui nouis libris delectaris, queis historiæ nostræ pomæria proferuntur, bonam in partem acceptum iri, certe scio.

MAIESTATIS TVAE,

REX POTENTISSIME,

DOMINE CLEMENTISSIME,

demississimus atque subiectissimus
feruus

IO. DANIEL GRUBER.

P R A E F A T I O.

VM vndique veteris æui monumenta, Chronici
huius rari-
tas
historiæ nostræ profutura, et infe-
rioris Saxoniae pristinum habitum il-
lustrantia, conquiro atque colligo;
incidunt interdum in manus, quæ exsistere in rerum
natura non ego solus ignorabam. Tale est Chroni-
con Liuonicum vetus, quod vides, nulli omnino Scri-
ptori cis mare visum vmquam; nulli certe commemo-
tatum: nisi forte latere putes sub nomine *libelli de re-
ligione Christiana in Liuania*, quem doctissimus Dn.
BERNARDVS de MONTFAVCON * ex bibliotheca
Alexandri Petauii testatur immigrasse in Vaticanam.
Nam quod SCHVRTZFLEISCHIVS iunior de Ordine
Ensiferorum obiter ait, ad Chronicon Liuonicum ve-
tus prouocare omnes; id non ad nostrum, sed aut
ad BALTHASARIS RVSSOVII Chronicon, quod est
omnium Liuoniae Chronicorum typis excusorum pri-
mum atque antiquissimum, pertinet; aut de nouissi-
mo historiæ Liuonicae scriptore, CHRISTIANO KEL-
CHIO, solum accipiendum est. Is enim solus in prin-
cipio operis nonnullis locis vagam Chronicorum Liuo-
niae calamo exaratorum mentionem iniicit, atque ex
iis eorum Liuonum, qui primi sacro fonte Christiano
ritu tincti sunt, nomina recte recitat atque enuntiat.
Neque tamen propterea adducor ad credendum, ha-
buisse eum Chronicon Nostrum, quia insipientis ho-
minis fuisset, huius, tamquam coæui, auctoritatem
postponere RVSSOVIO, et fonte relicto putidam lacu-
nam sectari.

Fontem autem haud immerito appello librum, et præstan-
tia.
cuius scriptor rebus, quas narrat, interfuisse, cuncta-
a que

* Bibliotheca Manuscriptorum Tom. I. p. 120. n. 5469.

que vel vidisse, vel ab iis, qui viderunt, accepisse profitetur. Narrat nempe, quomodo et quando a Saxonibus adita sit primum Liunia; quæ Liunionæ paganæ facies fuerit; quinam illi, qui populum barbarum vel armis domuerunt, vel propositis vitæ æternæ præmiis ad humanitatem atque ad sacra Christiana, partim vi, partim docendo et instruendo perduxerunt; quæ instituendæ MILITIAE CHRISTI ratio, et quam tenuia Ordinis Ensiferorum initia; quæ vrbes tum conditæ; quæ castra, quomodo occupata; quæ pugnae pugnatæ; quomodo gens, præter statum familiæ ceterorum socialitatis commodorum expers, coierit in formam iustæ ciuitatis, Magistratus primos e sacerdotibus naçta, et constitutionem iudiciorum. Quæ cuncta, vtut paucis verbis et sine fūco enarrentur; lectu sunt tanto iucundiora et vtiliora, quanto rarius in literas relatæ sunt rerum publicarum origines sacrae et ciuiles; vel in literas relatæ frequentius periere.

Coniectura de auctore indigena.

SI de AVCTORE quæris; non habeo, pro certo quod venditem, quia nomen pro more seculi edicere noluit: magnorum virorum, qui Liuniam perdomuerunt, et Christianam reddiderunt, gloriæ magis, quam laudi suæ velificatus. Flaminem tamen fuisse, et Episcopis, quam Militibus, fauentiorem, in primis autem Alberto suo addictissimum; vel illud indicio est, quod Gesta per Liuniam, non secundum annos Christi, qui vsitatissimus æque ac commodissimus condendorum annalium modus est, sed secundum annos Præfulis Alberti dispertitur. Neque tamen primæ dignationis virum; sed humilem atque inferioris ordinis sacerdotem in hoc Chronographo deprehendere mihi videor, quia nihil de consiliis altioribus, quibus adhibitus non videtur, sed ea tantum narrat, quæ in sensus incurrerant, et quæ fama iactabat in aula Episcopi. In quem hæc cum ceteris, quæ dicturus sum, conueniant omnia, alium non inuenio, quam HENRICVM illum, LETTVM, SCHOLAREM

EPISCOPI, ad sacros ordines promotum: cuius prima mentio est ad annum MCCVI. n. 7.[†] Lettum, inquam, quia ad annum MCCXI. n. 3. diserte Henricus de Lettis, et Philippi, Raceburgensis Episcopi, sacerdos et interpretres dicitur. Fuit autem Episcopis, in Liuania oberrantibus, in more positum, ut a barbaris, amicitiam pacemque postulantibus, obsides fidei pueros peterent, impetrarentque: quos missos in Saxoniam, et per monasteria distributos, non solum ad fidem Christi, sed etiam ad humanitatem literarumque cultum pro captu temporum informari iusserunt. Hos, ubi in rerum diuinarum cognitione et humanioribus literis adoleuissent, reductos in patriam, partim interpretes habuere, cum ad populum verba facerent, et Concilia Liuanum cogerent; partim ad sacros ordines promotos praefecerunt coetibus, ruri Christo collectis, vel colligendis. Quod consilium CHRISTIANI quoque fuit, primi Prussorum Episcopi, ad Pontificem scribentis, „statuisse se, si modo suppetant facultates, scholas Pruthenorum instituere puerorum, qui, ut gens illa conuertatur ad fidem, ad discant efficacius, quam aduenae, praedicare, ac euangelizare Dominum Iesum Christum „ **. Et talium numero puerorum Lettus Henricus fuit, cui, quod Episcopi sumtibus enutritus, eiusdemque cura ad literas et studia sacra formatus esset, *Scholaris Episcopi* nomen dulce fuit et iucundum. Hunc autem haec scripsisse magna suspicio est, quia de Henrico Letto narrantur non solum multa; sed et aliqua, quae praeter ipsum nosse nemo poterat. Vidimus, ut Philippo Raceburgico interpretres adhæserit. Iam cum de itinere huius Philippi in Germaniam periculoso; de exscensu in Gotlandia; de morbo ac morte huius viri in exteris oris ad annum MCCXIV. et MCCXV. tam multa afferantur, eaque in scribentis persona: ab alio, quam

** V. RAYNALDVS ad annum MCCXVIII. n. 43. 44.

itineris comite, scribi non potuere. Tum quæ ad annum MCCXIX. de Henrico Lettorum Ministro in Wironiam vadente, lites de dominio terrarum parum curante, sed cum collega totam prouinciam obeunte, et officium sedulo faciente, et per ingruentes Estones excitato incendio domum et omnia bona amittente, prolixiuscule narrantur, quis alius tam multis verbis referre pretium operæ iudicasset, quam ipse Henricus? Fieri enim vix potest, vt in scribendis rebus, quarum pars aliqua scriptor fuit, per transfennam non pelluceat, quid ipse egerit; quid passus sit.

Descriptio
Codicis
chartacei,
et edendi
consilium.

CODICEM nactus sum nec optimum, nec deterimum. Chartaceus est formæ maximæ, et ante hos ducentos et quinquaginta, ni fallit adspectus, annos exaratus, ab homine, vt videtur, ductibus literarum magis, quam rebus, quæ narrantur, intento: adeoque a mendis non vacuus. Spolium Liuonicum, rapacis et thesauri pretium parum intelligentis militis e manu seruatum, vulnus ostendit chartis inflictum. Nam manipulus, e quo folia quatuor, gesta anni MCCXX. continentia, euulsa sunt, calcantium pedum et pulueris nitrati vestigia apertus exhibet. Inter plura alia minoris pretii, superiore æstate publice venum exposita, repertum auidis cum oculis perlustrarem; illico animaduerti, Liuoniæ sacrae et ciuilis primordia non copiosius solum, sed et longe aliter hic narrari, ac vulgo fit, dignumque habui, qui publice legeretur, veniretque in manus omnium, qui norunt, præcipuum historiæ fructum in noscendis rerum hodiernarum originibus, causisq; præsentium a præteritis repetendis, consistere: quas nulla rationis vi, nulla mentis, quantumuis intensæ, ope assequaris. Quæ res facit, vt causas Principum tractantibus et scire auentibus vtilior sit lectio scriptorum barbarorum, origines nostras nobis pandentium, quam Romanorum et Græcorum: qui licet dictionis elegantia, luminibus sententiarum, et rerum, quas narrant, varietate et

et magnitudine mirifice legentem delectent atque instruant; nihil tamen conferunt ad notitiam regnorum et rerum publicarum, quæ post res Romanas pessum datas per Europam efflorescere passim cœperunt, atque florent etiam nunc.

NE tamen liber crudus et indigestus exiret; siquidem solis annis Alberti Episcopi distinctus erat: gesta cuiusque anni per sectiones, in margine suis numeris indicatas, dispescui, harumque argumenta certis lemmatibus comprehensa singulis annis præmisi. Tum quia obscura multa deprehendi, annotationum quarundam periculum feci, præter morem eorum, qui scripta nondum edita protrudunt in lucem. Cum enim hoc plerumque emissis maioris molis voluminibus fieri soleat; plus temporis notarum congestio absumeret, quam impendere possunt homines occupati. Non tamen res sine omni exemplo est. BANGERTVM, GELENIVM, HARTKNOCHIVM, ob oculos habui. Hos duces secutus sum; sed secutus sum ex longo interuallo. Scio equidem boni interpretis et editoris esse, varios inter se codices contendere, ad eruendam et restituendam veram ubique et primigeniam auctoris cuiusque lectionem; tum locis non ubique perspicuis satis affundere lucem; denique ad historiam eius temporis et vicinorum populorum dicta auctoris examinare, et vicissim ex dictis auctoris historicos alios vel refellere, vel conciliare, vel illustrare. Primam officii partem implere mihi non licuit. Alium enim, præter hunc vnum codicem, non habui, neque usquam exstare scio; quippe ab nullo scriptore vllibi indicatum. Qua in re pari cum HARTKNOCHIO fato configor, cui itidem non nisi vnus Duisburgensis codex, itidemque non satis vetustus, ad manum fuit, cum ad edendum Chronicon Prussicum animum adpelleret. Ast illi versiones nonnullæ germanicæ Chronici sui profuerunt. Mihi etiam ab hoc præsidio destituto in tenebris ambulandum. Vnde contingit, vt editionem omnibus suis

Quid hac
editione
præsti-
tum sit;
quid non?

numeris absolutam et correctam promittere nequeam. Licet enim nonnullibi aberrasse ab autographo scriptorem manifestum sit; malui tamen in nota subiecta, quid sentiam, indicare, quam mutare, quod scriptum offendi. Cui scrupulo fere usque ad superstitionem indulsi. Ututenim, verbigratia, Wendeculle, Memmeculle, Immeculle vnum eundemque locum significare videantur; diuersas tamen scribendi eius rationes modosque necessario retinui, cum meum non sit diuinare, quodnam verum loci nomen, quæ genuina lectio sit. Alterum, quantum licuit, assecutus mihi videor, ni lectio, quam necessario secutus sum, nonnumquam fallit. Sed tamen et hic nonnulla magis attingenda erant, quam exhaustiunda. Exemplum habetote ex Neronia, in qua Philippus Raceburgensis Episcopus mortuus et sepultus dicitur. Contra exposui nonnumquam vocabula barbara, quæ subinde admiscet Noster, et plura Estonica. Qua in re multum profuit nomenclator Estonicus et topographia Estonica, adiuncta Grammaticæ Estonicæ, quam ab Anonymo compositam luci publicæ exposuit EBERHARDVS GVTSLEFF, verbi diuini apud Reualienfes in Estonia minister. Si de Liuonia vel Lettia simile quid exstaret, usum eius non spreuissem. Nunc expectandum, dum Rigenfes, Reualiensium exemplo excitati, suæ linguæ et prouinciæ parem emittant notitiam. Tertium me quam maxime occupatum detinuit. Namque inter legendum similia multa alibi lecta memoria suppeditauit, quæ diligenter annotaui, et ex quibus hic veluti commentarius natus est, qui nonnihil facere poterit ad huius temporis historiam non Saxoniam solum; sed et Ruthenicam, Suecicam et Danicam illustrandam. Et Saxonicæ quidem eam partem, quæ nondum satis in aprico posita est, nouo lumine perfundendi locum dederunt Triumviri illi, qui liberis Henrici Leonis per vices patrimonium transalbinum eripuerunt. Testimoniis usus sum scriptorum cum tem-

pore,

pore, tum locis vicinorum. In his familiam ducit Arnoldus Lubecensis. Cui succenturiantur Albertus Stadenſis: Godefridus Colonienſis: Albericus monaſterii trium fontium monachus: Cæſarius Heiſterba- cenſis: Petrus Duiſburgenſis: et ſi qui ſunt alii ætatis eiufdem: adhibitis ſimul diplomatibus, editis, inedi- tis: qui nerui atque artus omnis hiftoricæ ſcriptionis ſunt. Danorum et Suecorum res plus luminis ex No- ſtro accipiunt, quam affundunt Noſtro eorum ſcri- ptores, qui hanc ætatem non niſi ſtriſtim attingunt.

ABBATIS Theodoſii Chronicon Kiouienſe, et e ſeculo tertio decimo Chronicon incerti auctoris, quo- rum flores delibat Cl. Dn. MVLLERVS in collectione Rerum Ruſſicarum, magno adiumento forent, ſi proſtarent, ſuperarentque multis paraſangis volumen ieiumum, quod circumfertur, Scriptorum rerum Moſcowiticarum. Namque in his non niſi bella inde a duobus ſeculis geſta; in illis fata priorum Ducum et Regulorum et ampliffimi tractus terrarum ab vlti- mis originibus repetuntur, quas ſcire magis prodeſt, quam recentium bellorum quam exactiſſimam habere notitiam. Neque exteris lectu iniucunda forent, cum ſtilo latino ſint exarata. Spes eſt, fore, vt Aca- demia Scientiarum Petropolitana, quam inter cete- ras magnorum ingeniorum exercitationes Geogra- phiæ eius regni, cuius fines non terræ, ſed cæli re- gionibus terminantur, litare videmus, animum ap- pellat quoque ad Ruſſicam mediæ ævi hiftoriam, a Geographia vix diuellendam, atque horum annalium editione bene mereri pergat de omnis generis recon- dita doctrina.

RELIQVVM eſt, vt de ſilua documentorum dica- mus. Huius congeſtionem ſuaſit rei ipſius cum ne- ceſſitas, tum utilitas. Neceſſitatis cauſſa exhibendæ erant narrationes principes de initiis Liuonicis, vt conſtaret, in quo diſcrepent hætenus tradita, in quo

Votum
pro editio-
ne Scripto-
rum rerum
Ruſſicarum
mediæ ævi.

Silua docu-
mentorum
quo con-
ſilio adie-
cta?

conueniant, cum Chronographo nostro. Harum sunt tres. Prima, ARNOLDI Lubecensis, vera est; sed a scriptoribus Liuonicis parum consulta. Altera, inserta Chronico Magistrorum ordinis Teutonici, quod calamo exaratum diu circumlatum est ante, quam ANTONIVS MATTHAEI typis traderet, falsa multa habet. Sed quia RVSSOVIVS in antiquis hanc vnice secutus est, quemadmodum sequiores Russouium ipsum; fons aperiendus erat, e quo bibere omnes, et, quo degustato, riuulorum affectatione superfedere poteris, quod ad huius circumscriptum temporis ambitum attinet. Nam in rebus nouioribus neque Russouii, neque cuiusquam alterius rerum Liuonicarum scriptoris laudi quidquam detractum cupio. Tertia ostendit, in ipsa pace Oliuensi, vbi cum maxime de Liunia agebatur, Liunia sacrae initia non distincte fatis fuisse cognita. Quæ tum productis diplomatis fides sit habita, nolo rimari; licet non assequar, quomodo anno MCCXXIV. ædificandæ vrbis Rigensis potestas fieri potuerit, quæ inde ab ineunte seculo condita iam erat. Cetera, quæ sequuntur, instrumenta dictis in notis fidem faciunt, pertinguntque vsque ad initia Archiepiscopatus Rigensis. Qua in re propositum fuit, vt nihil documentorum ad origines Liunia sacrae pertinentium, quod quidem in potestate nostra sit, et ad nostram notitiam peruenerit, omitteretur, lectorque Liuonicus, a libris forsan remotior, haberet quamdam bibliothecam Liuonicam, exponentem fideliter, quibus gradibus Liunia facta sit Christiana et Saxonica, et quemadmodum et quando Rigensis cathedra cœperit esse Archiepiscopalis. Has veluti ex naufragio seruatas tabulas e libris partim excussis, partim calamo exaratis propterea in conspectum damus, quod earum in ipsa Liunia nihil amplius superesse dicatur, igni deletis iam olim in arcis Kokenhusanæ expugnatione Rigensium Præfulum tabulario, et ceteris

teris vetustis documentis per continua plurium seculorum bella passim incendio haustis *.

LIBRO quem titulum præscriberem, initio dubitavi. Auctor ipse HISTORIAM vocat. Librarius CHRONICON LIVONICVM VETVS inscribere maluit. Sed cum ita contra vota scribentis nuncupetur; neque tamen iusta historia sit: caussa ex re sumta, ORIGINES LIVONIAE SACRAE ET CIVILIS denique inscribendum duxi; retento tamen simul utroque, et Historiæ et Chronici, nomine. Idque in opere alieno sine circulatoriæ iactationis vanitate licere putavi, quo abstinuissem in meo. Etenim si vulgo Originum cerussa nitent libelli, quorum lectione certiores reddimur, origines promissas ab scriptore nesciri; cur Originum nomen non deceat opus, quod origines aperte loquitur, etiam si ab auctore suo Originum hedera non sit ornatum?

Ratio libri
inscriben-
di.

VNA me res male habet. Quod typis ipse præstare non potui; irrepere quædam menda, in numeros præsertim: ab attento Lectore tanto faciliora correctu; quanto sunt exstantiora. Trecentesimus hic annus esse fertur ab inuenta arte; quamquam decennium numero detrahit, qui ex ore primi artificis originem in literas retulit, TRITHEMIVS **. Trifecularis lætitiæ pulcherrimum et omni acre perennius monumentum foret, si plebiscito, vel, si mauis, senatus consulto cauerent, ne quis in posterum puer operis adiungatur, qui præter vernaculam latine saltem doctus non esset. Quo instituto et rebus suis egregie consulerent Typographi, et librorum editores magna molestia liberarent. Nunc hoc Catone contenti sumus oportet. Scripsi Hanoueræ a.d. x.kal. Iul. cıııccxl.

Votum
pro artis
typogra-
phicæ in-
crementis.

C

ARGV.

* Teste CHRISTIANO KELCHIO *histor. Livon. p. 142.*

** Chron. Hirsaug. plenior. ad annum MCCCCL.

ARGVMENTA LIBRI POTIORA.

Gesta Meinardi, primi Episcopi.

1. *Introitus.*
2. *Meinardi primus aduentus in Liunioniam.*
3. *Liiones cui tum subiecti?*
4. *Qui primi e Liunionibus baptizati?*
5. *Occasio castrorum construendorum.*
6. *Origines Ykeskolæ, hodie Vxkul.*
7. *Origines Holmiæ, hodie Kirchholm.*
8. *Meinardus consecratur Liunioniæ Episcopus.*
9. *Liiones deficiunt a fide.*
10. *Theodorici, Meinardi socii, fata inter barbaros.*
11. *Episcopus despiciatui habetur.*
12. *Theodoricus euadit.*
13. *Meinardus in Estoniam deferatur.*
14. *Meinardus in Liunia moritur.*

Gesta secundi Episcopi, Bertoldi.

1. *Bertoldus, Abbas Lucensis prope Hanoueram, fit Liunum Episcopus MCXCVII.*
2. *Vadit in Liunioniam inermis.*
3. *Redux in Germania militem legit.*
4. *Armatus intrat Liunioniam MCXCVIII.*
5. *Liunum disceptatio cum Episcopo.*
6. *Bertoldus in acie perit MCXCVIII.*
7. *Liiones baptismum poscunt.*
8. *Mox a fide desciscunt.*
9. *Christianos clericos vexant.*
10. *Omnibus postremo exilium indicunt.*

Gesta Alberti, Liunum tertii Episcopi, anno primo MCXCVIII - MCXCIX.

1. *Albertus fit Episcopus MCXCVIII.*
2. *In Gotlandia D. viros ad militiam adsciscit.*
3. *In aula Danica munera recipit.*
4. *Magdeburgi milites legit.*
5. *Quibus ex sententia Curie Regalis iter in Liunioniam æquiparatur Hierosolymitano.*

Alberti Episcopi annus II. Christi MCXCIX - MCC.

1. *Episcopus cum nauibus XXIII. Dunam intrat.*
2. *Ykeskolam venit.*
3. *Holmiæ obsidetur et liberatur.*
4. *Impetratis a Liunis obsidibus in Germaniam redit.*
5. *Auctoris argutiæ in etymo vocis Riga.*
6. *Theodoricus ad Pontificem Romanum ablegatur.*
7. *Interdictum de portu Semigaliæ non frequentando.*

Alberti Episcopi annus III. Christi MCC - MCCI.

1. *Albertus Episcopus Rigam condit.*
2. *Duo Liunum castra Militibus Teutonicis in feudum confert.*
3. *Pacem*

3. *Pacem facit cum Curonibus.* 4. *Et cum Lithuanis: quæ mox violatur.*

Alberti Episcopi annus IV. Christi MCCI - MCCII.

1. *Albertus Episcopus redit in Teutoniam.*
2. *Frater eius, Engelbertus, ex nouo Monasterio Rigam venit, et*
3. *Eligitur Præpositus Capituli Pkeskolensis,*
4. *Superiori anno Rigam transf-*
lati.
5. *Theodoricus de Thoreida fit Ab-*
bas Monasterii Dunamunden-
sis, ordinis Cisterciensis.
6. *Episcopus ordinem instituit*
Gladiferorum.
7. *Semigalli Liunum fiunt et*
Teutonicorum amici.

Alberti Episcopi annus V. Christi MCCII - MCCIII.

1. *Albertus Episcopus cum Cruce*
signatis in Gotlandiam tendens,
offendit piratas Osilienses, qui
quamdam Daniæ Ecclesiam
spoliauerant.
2. *Quos ante Wisbuensem portum*
sui aggrediuntur et vincunt.
3. *Spolia eis erepta Albertus re-*
mittit Lundensi Archiepiscopo.
4. *E Wisbu soluens Rigam ve-*
nit.
5. *Theodoricus Abbas Cauponem,*
Regulum quemdam Liunum,
Romam Pontifici adducit.
6. *Innocentii Papæ III. beneficen-*
tia in vtrumque.
7. *Regulus Ruthenorum Poloscen-*
sium ab Pkeskolensibus pecu-
niam extorquet.
8. *Lettonum Regulus duos Cleri-*
cos et aliquot ciues Rigenses oc-
cidit.
9. *Sigfridi, primi Holmensium*
Parochi, obitus.

Alberti Episcopi annus VI. Christi MCCIII - MCCIV.

1. *Abeunte in Germaniam Episco-*
po, Rigenses a Lettonibus et
Liunis vexantur.
2. *Cruce signati Magdeburgenses*
redeunt in patriam.
3. *Theodoricus Abbas cum Cau-*
pone redux in Liuniam.
4. *Reuertentium iter per Gotlan-*
diam et Daniam memorabile.

Alberti Episcopi annus VII. Christi MCCIV - MCCV.

1. *Lettones, duce Swelegato, Ri-*
gæ exitium minantur.
2. *Semigalli, duce Westhardo,*
Christianis copias offerunt.
3. *Horum auxilio Lettones pro-*
fligantur.
4. *Ipse Smelgatus occiditur.*
5. *Lettonum hoc prælio cæsorū*
uxores vitam laqueo finiunt.
6. *Episcopus redit cum peregrinis.*
7. *Monachos Montis sancti Ni-*
colai transfert in Dunamun-
dam.
8. *Liunes Pkeskolenses fugiunt*
ad Lenewardenses.
9. *Ascheradenses pacem admit-*
tunt.
10. *Kokenbusanus Regulus, Vesce-*
ca, salutatur Episcopum.

- II. *Ykeskola datur Christianis incolenda.*
 12. *Eorum aliqui Diis immolantur.*

13. *Liiones circa Dunam persi-
stunt in obedientia.*
 14. *Rigæ per hiemem agitur sacra
Comædia.*

Alberti Episcopi annus VIII. Christi MCCV - MCCVI.

1. *Episcopus Legatum Pleskoviam mittit.*
 2. *Qui ei Russorum consilia prodit bellica.*
 3. *Quæ mutantur in Legationem, quæ de Teutonicorum et Liou-
num dissidio cognosceret.*
 4. *Dies dicitur ad Wogenam flu-
vium.*
 5. *Liiones duos Neophytos dila-
niant.*
 6. *Quorum corpora quiescunt in
ecclesia Ykeskolensi penes Mei-
nardum et Bertoldum.*
 7. *Holmenses Parochum suum oc-
cidunt.*
 8. *Rigenses vincunt Liiones et
Holmenses, et Ducem eorum oc-
cidunt.*
 9. *Holmia recuperata nouo præ-
sidio munitur.*

10. *Expeditio Christianorum in
Thoreidam, partim fausta;
partim infausta.*
 11. *Episcopus migrat in Germa-
niam.*
 12. *Rutheni interea Holmiam
frustra obsident.*
 13. *Rex Daniæ venit in Osiliam,
et Archiepiscopus Lundensis
Rigam, ibique hibernat inter
pia exercitia.*
 14. *Liiones passim admittunt sa-
cerdotes Christianos.*
 15. *Parochus fit primus magistra-
tus Politicus.*
 16. *Ecclipsis Solis.*
 17. *Albertus Episcopus ab Impe-
rio Liunioniam recipit, diuesque
promissis ex aula Regis Philip-
pi discedit.*

Alberti Episcopi annus IX. Christi MCCVI - MCCVII.

1. *Lundensi Archiepiscopo in Got-
landiam regresso, Rigam redit
Albertus Episcopus.*
 2. *Cui Regulus Kokenbusanus di-
midium castrum suum offert.*
 3. *Episcopus Fratribus Militiæ
Christi tertiam partem cedit
Liunioniæ acquisitæ; non acqui-
rendæ.*
 4. *Exemplum mali Iudicis in
Thoreida.*
 5. *Lettones Thoreidam inuaden-
tes funduntur.*

6. *Christiani expugnant castrum
Selonum.*
 7. *Vngannenses adducuntur ad
fidem.*
 8. *Bannerouius, capto Vesceca,
Kokenbusam per insidias capit:
iussu Episcopi mox restitutam;
sed Christiano præsidio muni-
tam.*
 9. *Vesceca, occisis dolo præsidia-
riis, formidine pænæ, combusta
Kokenbusa, fugit in Mosco-
viam.*

Alberti Episcopi annus X. Christi MCCVII - MCCVIII.

1. *Discedentis Episcopi homines
Russos fugientes persequuntur.*

2. *Christiani, Westhardo, Se-
migallorum Duci, iuncti, con-
tra*

- tra Lettones pugnantes, vincuntur.*
3. *Decernunt, in posterum cum paganis contra paganos non esse bellum gerendum.*
4. *Lettones, in Semigalliam impressionem facientes, profligantur.*
5. *In Liunioniam veniunt nonnulli Clerici primi ordinis.*
6. *Bellum cum Estonibus gestum.*

Alberti Episcopi annus XI. Christi MCCVIII - MCCIX.

1. *Redux Episcopus instaurato Kokenbusano castro Rudolphum de Iericho præficit.*
2. *Primus Gladiferorum Magister a proditore occiditur.*
3. *Engelberto defuncto in Præpositura ecclesiæ Rigensis succedit Iohannes.*
4. *Wissewaldus, Lettonum regulus, ratione castri Gercike fit Vasallus Episcopi, et inuestitur pompa trium vexillorum.*
5. *Vngannenses pacis renouationem quærunt.*

Alberti Episcopi annus XII. Christi MCCIX - MCCX.

1. *Pugna naualis cum Curonibus infausta.*
2. *Rutheni castrum Odempe ad deditionem adigunt.*
3. *Frisii Curones vlciscuntur.*
4. *Episcopus tribus in Germania Episcopis persuadet iter in Liunioniam.*
5. *Riga, a Curonibus mari obsessa, tandem liberatur.*
6. *Odempe recuperatur.*
7. *Rudolphus de Iericho, Plescouiam pro pace missus, in itinere impeditur.*
8. *Nouo bello Estonico.*
9. *Alius Legatus Plescouiam missus redit cum Legatis Russorum, cum quibus Rigæ pax concluditur.*
10. *Russi Plescouienses Rigensibus iunguntur in bello contra Estonos perurgendo.*

Alberti Episcopi annus XIII. Christi MCCX - MCCXI.

1. *Saccalensium castrum, Felinum, capitur.*
2. *Albertus Episcopus Roma redit, impetrata a Pontifice patrum confirmatione, cum tribus aliis Episcopis.*
3. *Bello Estonico se ingerunt Ostlienses.*
4. *Theodoricus Abbas Dunamundensis, fit Estoniensium Episcopus in partibus, & Bernardus, Comes Lippiensis, fit Abbas.*
5. *Loco decimarum Liuones Christiani de quolibet vnco agricertam mensuram frumenti solvunt.*
6. *Albertus Episcopus abit in Germaniam.*
7. *Saccalensium impressio in Liunioniam.*
8. *Rex Nouogardiæ, Miesceslaus, e Harriensibus extorquet pecuniam.*
9. *Theodoricus Episcopus tentat conuersionem Saccalensium.*
10. *Saccalenses impetu Plescouiam capi-*

*capiunt, et spoliata relin-
quunt.*

11. *Liiones cum Estonibus separa-
tam pacem faciunt.*
12. *Verdensis et Paderbornensis
Episcopi redeunt in Germaniam.*

13. *Plescouiensium regulus, Wlo-
domirus, a suis eiectus, Rigæ
asylum inuenit apud generum,
Episcopi fratrem, Theodori-
cum militem.*

Alberti Episcopi annus XIV. Christi MCCXI - MCCXII.

1. *Redux e Germania Episcopus
pacem facit cum Estonibus.*
2. *Pacem quoque facit cum Ruthe-
nis, qui iuri suo in Liunioniam
renuntiant.*
3. *Coniurant Letti contra Fra-
tres Militiæ, nullo modo sedandi.*
4. *Rebelles tandem armis per-
domantur.*
5. *Lex subiectionis.*
6. *Compositio inter Lettos et Fra-
tres Militiæ per arbitros de-
finita.*
7. *Wlodomirus Russus fit Aduoca-
tus prouinciæ Antinensis, et
paullo post Idumæorum.*
8. *Kokenbusani turbant Sacca-
lenses.*

Alberti Episcopi annus XV. Christi MCCXII - MCCXIII.

1. *Abeuntis Alberti Episcopi vi-
ces cum laude obit Raceburgen-
sis Episcopus, Philippus.*
2. *Lettones Lettiam peruagantur.*
3. *Wissewaldi socer, a Fratribus
Militiæ captus, in carcere Wen-
densi se gladio confodit.*
4. *Wlodomir abit in Russiam.*
5. *Lettones, Dunam superantes,
repelluntur.*
6. *Wlodomir e Russia redit in Idu-
mæam.*
7. *Lettonum Dux, Stecse, occi-
ditur.*

Alberti Episcopi annus XVI. Christi MCCXIII - MCCXIV.

1. *Redux Episcopus rursus discedit
in Germaniam.*
2. *Wlodomirus abitum minatur
in Russiam.*
3. *Philippus, Raceburgenfis Epi-
scopus, condit urbem Fredeland.*
4. *Kokenbusani milites per do-
lum inscendunt spoliantque ca-
strum Wissewaldi.*
5. *Christiani exercitum ducunt in
Rotaliam.*
6. *Incendio Rigensi conflagrat
Ecclesia Fratrum Militiæ.*
7. *Castrum Lealense capitur.*
8. *Martyrium Friderici de Cella,
ordinis Cistertiensis monachi.*
9. *Kokenbusani milites, Lettones
lacessentes, male plectuntur.*

Alberti Episcopi annus XVII. Christi MCCXIV - MCCXV.

1. *Estones omnes conspirant con-
tra Rigenses.*
2. *Osilienses Rigam mari obsident.*
3. *Ceteri Lettos inuadunt, et ab
auxi-*

- auxilio Rigensibus ferendo distrahant.*
4. *Victi tamen baptismum expetunt.*
 5. *Raceburgensis Episcopus, cum Estensi in Germaniam rediturus, laborat inter Osilienses.*
 6. *Liberatus in Gotlandiam defertur, et paullo post moritur. Eius elogium.*
 7. *Alberti Episcopi Acta in Concilio Romano.*
 8. *Castrum Estiorum Sontagana expugnatur.*
 9. *Rigenses per glaciem excursionem faciunt in Osiliam.*
 10. *Rex Wlodomirus de Ploscesce moritur.*
 11. *Osilienses denuo incurrentes, dispelluntur.*

Alberti Episcopi annus XVIII. Christi MCCXV - MCCXVI.

1. *Albertus Episcopus cum Ep. Estiensi Roma redit.*
2. *Christianorum prima impressio in Estiam Harriensem.*
3. *Rutheni tributum petentes occupant montem Odempe.*
4. *Estonia inter Episcopum Rigensem et Estiensem et Volquinum Magistrum diuiditur æquis partibus.*
5. *Vngannenses excurrunt versus Nouogardiam.*
6. *Rigenses penetrant in Wironiam.*
7. *Rutheni castrum Odempe per compositionem capiunt.*
8. *Wlodomir generum suum, Theodoricum fratrem Episcopi contra datam fidem, captiuum abducit Plescouiam.*

Alberti Episcopi annus XIX. Christi MCCXVI - MCCXVII.

1. *Albertus Ep. fratris liberatione frustra tentata, abit in Germaniam; sed inde venit Albertus Comes Lauenburgicus seu Nordalbingiæ.*
2. *Estonenses Miesceslaum Regem Nouogardiæ ad bellum excitant contra Rigenses.*
3. *Quo bello perit Lembitus, tyrannus.*
4. *Caupo, Lettorum Dux, occiditur.*
5. *Saccalanenses plane perdomantur.*
6. *Cum Germanensibus baptismum admittunt.*
7. *Osilienses prædones e continenti expelluntur.*

Alberti Episcopi annus XX. Christi MCCXVII - MCCXVIII.

1. *Rex Daniæ promittit auxilium Episcopo.*
2. *Expediit in Harriam conuertitur in Ruthenos, duce Henrico Burewino, Nobili domino Venedorum.*
3. *Pugnatum dubio Marte.*
4. *Rutheni Ropam veniunt.*
5. *Castrum Wenden frustra obsident.*
6. *Lettones Plescouiam tentant.*
7. *Letti per Russiam vagantur.*
8. *Osilienses Eremitam in insula Dunæ occidunt.*
9. *Rigenses in Reualienssem provinciam impressionem faciunt.*

Alberti Episcopi annus XXI. Christi MCCXVIII - MCCXIX.

1. *Albertus Dux Saxoniae cum Episcopo venit in Liuoniam.*
2. *Danorum appulsus in Estoniam, ubi Reualiam condunt. Theodoricus, Episcopus Estiensis, occiditur: cui Dani substituant Wesselinum.*
3. *Semigalli tentantur, exstructo castro Mesothem.*
4. *Semigalli rebellantes castrum occupant.*
5. *Lettorum concertatio cum Ruthenis.*
6. *Germanenses fidem renouant.*
7. *Wironia ad obsequium reducitur.*
8. *Castrum Mesothem Semigallorum expugnatur et incenditur.*
9. *Harrionenses et Osiliani male plectuntur.*
10. *Dani reposcunt Estoniam totam.*
11. *Occiso Estiensi Episcopo, Theodorico, Albertus substituit fratrem, Hermannum, sancti Pauli Abbatem apud Bremenses, inuito Daniae Rege, Episcopum Lealensem.*

Alberti Episcopi annus XXII. Christi MCCXIX - MCCXX.

1. *Præcones in Wironiam missi turbantur a Danis, totam Estoniam sibi vindicantibus.*
2. *Albertus Episcopus prouocat ad Curiam Romanam.*
3. *Suecorum infaustus accessus in Wykiam, seu prouinciam Lealensem.*
4. *Albertus Ep. a Papa et Imperatore destitutus, confugit in clientelam Regis Daniae.*
5. *Henrici sacerdotis in baptizandis infidelibus solertia.*
6. *Vngannensium expeditio contra Ruthenos in Ingria MCCXX.*

Alberti Episcopi annus XXIV. Christi MCCXXI - MCCXXII.

1. *Russi a Tartaris victi, amis-
sis L. Regibus, pacem cum Rigen-
sibus renouant.*
2. *Dani in Osilia auxilio Rigen-
sium castrum construunt, et
Alberto Episcopo Liuoniam
permittunt.*
3. *Osiliani Danos ex castro et in-
sula expellunt; Theodoricum
fratrem Episcopi detinent.*
4. *Osiliani excitant ceteros Esti-
enses ad expellendum Danos e
continenti.*
5. *Insurrectio Estiensium contra
Fratres Militiae Vellinensis.*
6. *Crudele supplicium de Aduo-
cato Danico sumtum.*
7. *Dorpatensium in Christianos
sæuientium sors propitia Hart-
wico sacerdoti.*
8. *Estienses Russos in auxilium
aduocant.*
9. *Fidem*

9. *Fidem Christianam Rigensibus remittunt et obsides recipiunt.*
10. *Mercator Teutonicus ab hospite suo occiditur.*
11. *Reualia ab obsidione liberantur.*
12. *Letti infestant Vnganniam.*
13. *Fratres Militiæ, auxilio Episcopi, cui tertiam Estoniæ confirmant, amissa recuperant.*

Alberti Episcopi annus xxv. Christi MCCXXII - MCCXXIII.

1. *Estones Lettbigalliam invadentes, male plectuntur.*
2. *Castrum Vellinum et castrum ad Palam recuperantur.*
3. *Susdaliciæ Regis frater cum magno Ruthenorum exercitu Reualiam frustra obsidet.*
4. *Fratres Militiæ Dorpatum frustra tentant, et Germanenses domant.*
5. *Rutheni Dorpato præficiunt Vesceam, Regulum olim Kokenhusanum.*
6. *Rigenses castra quædam circa Reualiam, ab hostibus infessa occupant, et Reualiensibus reddunt.*

Alberti Episcopi annus xxvi. Christi MCCXXIII - MCCXXIV.

1. *Albertus cum fratre Hermano, quem Daniæ Rex in carcere Estiensem Episcopum agnouit, redit e Germania.*
2. *Estonia inter ambos Episcopos et Fratres Militiæ diuiditur æquis partibus.*
3. *Vesceca ad deditionem castri Dorpatensis inuitatur.*
4. *Causa belli aduersus Dorpatenses suscipiendi.*
5. *Omnis militia Christiana accingitur ad obsidionem castri Dorpatensis.*
6. *Episcopi Frater, Iohannes de Apeldern, primus vallum ascendit: quo facto castrum deditur, et Vesceca occiditur.*
7. *Osiliani Theodoricum, fratrem Ep. dimittunt, et ceteri Estonienses obsequium spondent.*
8. *Hermannus Ep. castrum Odempe fratri suo et Engelberto de Tieffenbusen, cum aliis, committit, erigitque Episcopatum Dorpatensem.*
9. *Fratres Militiæ quoque et Rigensis Episcopus tertias suas recipiunt.*

Alberti Episcopi annus xxvii. Christi MCCXXIV - MCCXXV.

1. *Dorpatensem victoriam altaquies Liuoniensis Ecclesiæ insequitur.*
2. *Apostolicæ Sedis Legatus Guilielmus, Mutinensis Episcopus, in Liunioniam venit.*

3. *Circuit totam Lettiam et Estoniam.*
4. *Rigam redux Iudicia habet, et Russorum Legationibus, nec non a Westhardo Semigallo et Wissewaldo Lettonum Duce, salutatur.*
5. *Ipsæ Liuones ad Dunam habitantes visitat.*
6. *Estoniæ partes inter Teuto-*
- nes et Danos litigiosas sedi Apostolicæ adiudicat.*
7. *Ipsæ eo profectus, terras illas in fidem recipit, constitutis Iudicibus Pontificiis.*
8. *Habito Rigæ Concilio, naues conscendit.*
9. *Auctor hos annales veluti sigillo suo roborat.*

Alberti Episcopi annos xxviii. Christi MCCXXV - MCCXXVI.

1. *Legatus, in Gotlandiam diuertens, Crucem prædicat contra piratas Osilianos.*
2. *Præfectus Legati in Estonia configit cum Danis Reualiensibus.*
3. *Christianorum e Liuonia iter per glaciem in Osiliam.*
4. *Narrantur fortiter gesta in expugnatione castri Monensis.*
5. *Castrum Waldia in Osilia insula deditur, et Osilienses Christiani fiunt.*
6. *Auctor in laudes diuini Numinis effunditur.*

CHRONICON LIVONICVM VETVS, CONTINENS RES GESTAS TRIVM PRIMORVM EPISCOPORVM.

GESTA MEINARDI PRIMI EPISCOPI.

<u>1184.</u> 1. <i>Introitus.</i> 2. <i>Meinardus venit in Liuniam.</i> 3. <i>Liiones cui tum subiecti?</i> 4. <i>Qui primi e Liunibus baptizati?</i> 5. <i>Occasio castrorum construendorum.</i> 6. <i>Origines Ykeskolæ, hodie Vxkal.</i> 7. <i>Origines Helmenfes.</i> 8. <i>Meinardus Episcopus ordinatur.</i>	9. <i>Defectio Liunum a baptismo.</i> 10. <i>Theodorici, Meinardi socii, fata inter gentiles.</i> 11. <i>Episcopus inuitus in Liunia detinetur et despicatui habetur.</i> 12. <i>Theodoricus euadit.</i> 13. <i>Meinardi expeditio in Wironiam.</i> 14. <i>Eiusdem obitus anno MCLXXXVI.</i>	<u>1196.</u>

1. DIVINA providentia, memor Raab et Babylonis, videlicet confusæ gentilitatis, nostris et modernis temporibus *Liiones* idololatrias ab idololatriæ et peccati fomno taliter igne sui amoris excitavit.

2. Vir vitæ venerabilis et venerandæ canitie a), sacerdos ex Ordine beati Augustini, in cœnobio Sigebergensi b). Hic simpliciter pro

a) Nomen viro Meinardus n. s. Quid cognominis habuerit; cuius et cuius familiæ fuerit; militaris, an plebeie? incompertum. Silent enim veteres; neque recentiores, quod fere fieri solet, coniecturas aliquas adferunt, aut indulgent mendaciis: raro abstinentiæ exemplo.

b) Duo similis fere nominis hoc tempore penes nos monasteria floruerunt. Alterum in diœcesi Colonienfi ad *Sigam* fluvium, a quo nomen trahit; in diœcesi Bremenfi transalбина, ad radices castri *Sigeberg* in Wagria, alterum. *Illud* ANNO, Colonienfis Archie-

piscopus, tempore Henrici IV. Imperatoris condidit, deductis eo ex *Fruetuariensi* monasterio agri Canapicensis, in diœcesi Eporediensi, in quo olim Rex Ardoinus consenuit, monachis Ordinis sancti Benedicti, eisque disciplinæ seuerioris, quam ceteri tum per Germaniam esse putabantur. v. LAMBERTVS SCHAFFNABVRGENSIS *ad annum MLXXV. et ad annum MLXX. fin.* Dn. MARTENE *Collect. ampliff. t. 1. p. 978.* Hoc post constructum castrum Sigebergense in monte, qui antea vocabatur *Aelberg*, surrexit impensis Lotharii Imperatoris, qui eidem præfecit Vicelinum,

pro Christo et prædicandi tantum causâ cum comitatu mercatorum in Liunioniam venit c). *Teutonici* d) enim paulo ante mercatores, Liuo-

num, vicini Noui Monasterii paullo ante institutorem ad Regulam sancti Augustini: ad quam Sigeburgense quoque conformatum. Quod præter CHRONICON HOLSATIAE LEIBNITIANVM p. 22. et ALBERTVM STADENSEM *ad annum MCXXXIII. fin.* Lotharii Imperatoris diplomata probant, quæ HENRICVS MVHLIVS *Histor. Cænobii Bordisbolm. p. 544. 546.* ex autographis primum se edere proficitur. Nam Sigeburgense iam olim ediderat MEIBOMIVS senior in notis ad LERBECKII *Chronicon Schauenburgicum Scriptor. tom. 1. p. 524.* et BANGERTVS *ad Chron. Slauor. l. 1. c. 53. not. c).* Ex utro monasterio Meinardus ille prodierit, anceps foret quæstio, ni Noster eum *Ordinis beati Augustini sacerdotem* appellaret, testatumque faceret porro, primum in Liunia Collegium clericorum, ex quo paullatim Episcopalis Ecclesia Rigensis surrexit, ad Regulam sancti Augustini fuisse ab eo institutum. Hinc enim clarum fit, ex monasterio Sigeburgensi transalbino eum prodierisse, atque illatæ primum in Liunioniam Christianæ lucis laudem ad Regulares Ordinis sancti Augustini, et speciatim ad Sigeburgenses in Holsatia, diocesis Bremensis, vel, si mauis, Lubecensis pertinere. Quamquam enim tempore conditi Sigeburgensis cænobii nulla diocesis Lubecensis erat, ac proinde Vicelinus, primus eius Præpositus, Archiepiscopo Bremensi sine medio parebat; paullo post tamen, cum ipse Vicelinus instauratæ ecclesiæ Aldenburgerensis, quam postea Henricus Leo Lubecam transtulit, primus fieret Episcopus, monasterium hoc Lubecensi diocesi adscriptum fuit. Vnde factum existimo, ut Meinardum, quem Noster sacerdotem e cænobio *Sigeburgensi* appellat, exteri sacerdotem *Lubecensem* vocauerint. Quod facit ANSELMII *Chronicon*, SIGEBERTO GEMBLACENSI subiunctum, apud PISTOR. *Scriptor. German. t. 1. p. 995. edit. nouiss.* et ALEXANDER GVAIGNINVS *Chorograph. Polon. p. 64.* Vbi Meinardum in *Lubeca* ciuitate pietate et sanctimonia vitæ insignem virum vocat.

c) Distinguendum est tempus, quo Meinardus primum in Liunioniam venit, ab eo, quo Teutonici mercatores sinum Liunicum frequentare, ac *Dunam* nauigiis intrare cœperunt. Hoc posterius ex eo certum fit, quod Noster *ad annum MCCXXIII. n. 9.* asserit, tunc annos LXVII. præteruisse, ex quo primo inuentus, sit a mercatoribus portus Liunicus. Nam si hos LXVII. annos ab anno MCCXXIII. deduxeris; primus mercatorum ingressus in Liunioniam incidet in annum Christi MCLVII. vel MCLVIII. Id quod tamen de portu seu ostio *Dunæ* dumtaxat intellectum velim. Namque et in *Semlandiam* Prus-

forum, et in *Curoniam*, immo et in *Estoniam* et in *Ostrogardiam Russiæ* diu ante nauigasse nostros, vel solus ADAMVS BREMENSIS *l. 2. c. 13.* et de situ *Daniæ. n. 75. 76. 77.* euicerit. Alterum tempus, quo scilicet Meinardus priuata primum auctoritate cum mercatoribus ire in Liunioniam, atque inter Liuones diuini verbi semina spargere cœperit, incertum est prorsus, neque vex nostrum, vex quoquam alio antiquo et probatæ fidei Scriptore, qui quidem existet, definiri tuto potest, atque extra omnem dubitationis aleam poni. Ambigo inter annum MCLXX. et annum MCLXXXVI. Istum iuuat quodammodo cum Auctoris nostri paulo ante; tum fama gentis: quam, corruptam licet, conseruasse videtur BALTHASAR RVSSOVIVS *Chron. Liun. part. 1. f. 3.* modo cum eodem initia Episcopatus Meinardiani ab eodem anno non arceffas: quod facit BANGERTVS *ad Chron. Slauor. lib. 7. c. 8.* ubi ea de causa Meinardum nouæ ecclesiæ annos tres et viginti Episcopum præfuisse tradit; perperam. Annum autem MCLXXXVI. amplectendum suaserit et Meinardi veneranda canities, et ætas Wlodomiri Plosceensis longe in sequens sæculum protensa, et non CRANZII solum, qui *Vandal. lib. 6. c. 9.* hæc refert ad Friderici I. Imperatoris nouissima tempora; sed et vel maxime auctoritas CHRONICI ANSELMIANI apud PISTOR. *l. c.* quod initium prædicationis collocat in hoc anno, et Præsulatum Meinardi reiicit in annos vltiores. Sic enim ibi legitur *ad annum MCLXXXVI. Liuones Christum agnoscere cœperunt, prædicante Meinardo, sacerdote Lubecensi: qui postea Liunionensium Episcopus est ordinatus.* Immo infra *ad annum MCCXXIII. n. 1.* Noster ait, Liuones tum magna quiete gaudere cœpisse, qualem ad quadraginta annos ante, aperte non habuerint, eo quod Letthones et aliæ gentes tam ante prædicationem verbi Dei in Liunia quam post baptismum eorum, numquam dederunt eis requiem. Quibus verbis indicat, initium huiusurbationis incidisse in tempora, prædicatione verbi Dei anteriora, et tamen in annum MCLXXXIII. Vnde conficitur, ante eum annum Meinardum in Liunioniam non venisse. Quod si igitur cum Anselmo primum eius aduentum in annum MCLXXXVI. coniicimus; inde ab anno MCLXXXIII. ad annum MCCXXIII. periodum XL. annorum habemus, cuius pars aliqua, ex mente Auctoris, præcedit tempus prædicationis verbi Dei in Liunia.

d) Inferioris Saxoniae mercatores, veluti Lubecenses, Bremenses atque Hamburgenses, tempore Meinardi Liunioniam nauibus frequentasse, haud dubium. Sed cuiates illi fuerint,

*videtur
fortis
3.* Liunionibus familiaritate coniuncti, Liunioniam frequenter naugio 1186.
per Dunæ flumen adire solebant.

ACCEPTA itaque licentia præfatus sacerdos a Rege *Woldemaro*
de *Plosceke*), cui Liiones adhuc pagani tributa soluebant, simul
et

fuerint, qui *primi* ad ostium Dunæ delati, adhuc sub iudice lis est. BANGERTVS decideam l.c. pro *Lubecensibus* suis, errorisque arguit, quotquot tantæ laudis palmam *Bremensibus* attribuant; quod facit in primis is, quem modo excitauimus, RVSSOVIVS. Fontem erroris deprehendere sibi visus est BANGERTVS in ignoratione locorum, in qua versatos esse oportuerit eos, qui, cum *Lubecenses* Præfules sub Bremensi Archiepiscopo esse audierunt, a quo Meinardus Liunum Episcopus consecratus est, ipsius Liunioniæ detectæ atque primum aditæ famam transtulerint ad eiusdem Archiepiscopi ciues mercatores. Neque ei verisimile, Bremenses illa tempestate Balthicum mare commerciorum causa nauigasse. Cuius viri sententiam non adeptat solum, sed et nugas aliorum circa Meinardum, ab Innocentio PP. II. Episcopum consecratum, et Ensisferorum ordinem ab Alexandro PP. III. institutum, confirmat expolitque HARTENOCHIVS ad DVISBVRGENSIS *Chron. Pruss. part. 3. c. 28.* Sed enim vero BANGERTVM reuincit Noster ad annum MCCXXIV. n. 9. disertis verbis asserens, *Liunicum portum a mercatoribus BREMENSIBVS* primo esse inuentum. Tum, quomodo Noster, vel RVSSOVIVS, ignoratione locorum peccare, vel hoc peccatum veritatem historicam alterare potuerit, non apparet, cum ne id quidem, quod nonnulli Meinardum sacerdotem *Lubecensem* appellarunt, efficere potuerit, vt *Lubecenses* mercatores primi nauigationis Liunioniæ auctores crederentur. Accedit, quod eo tempore, quo portus Liunicus a Bremensibus inuentus dicitur, Lubeca adhuc in cunis vagierit, nec ad ultior ipsum Oceanum sine Bremensibus nauigauerit anno MCXC, (v. ALBERTVS STADENS. *ad b. a.*) quo vna cum his ad Acram Teutonico Ordini instituendo occasionem faustumque auspiciu dedit, teste DVISBVRGENSI *Chron. Pruss. part. 1. c. 1.* quod nec ipse diffitetur BANGERTVS ad *Chron. Slauor. lib. 3. c. 36. not. b.*) Neque vero priscis illis temporibus mare Balthicum nauigaturis *Lubeca* vel *Trauemunda* soluendum fuit. Aliter itineris eius rationes explicat ADAMVS BREMENSIS *lib. 2. c. 13.* *Iter* (in Semlandiam) eiusmodi est, vt ab *Hammaburg* vel *Albia flumine VIII. die* per terram ad *Iulinum* peruenias ciuitatem. Nam si per mare naues ingrederis ab *SLIASWIG* vel *ALDENBURG*, vt peruenias *Iulinum*, ab ipsa vrbe vela tendens, XLIII. die ascendes ad *Ostragard Rusziæ*. Et de situ *Daniæ* n. 74. *Slinswig*, inquit, brachium quoddam

freti barbari alluit, quod *Slia* vocant: vnde et ciuitas nomen trahit. Ex quo portu naues emitti solent in *Slauaniam*, vel in *Suediam*, vel ad *Semland* et vsque in *Græciam* h.e. *Rusiam*. Paulo post tamen Lubeca princeps portus et emporium maris Balthici euasit, annitente Henrico Leone, Baioariæ et Saxonie Duce, qui *Wisbuenenses* et *Gotlandia* mercatores anno MCLXIII. insignibus priuilegiis ornauit, vt nos, inquit, et terram nostram de cetero arctius diligant, et portum nostrum in *LVBEKE* diligentius frequentent. Diploma habet LAMBEIVS *Orig. Hamburg l. 2. in append. documentorum*, et ex eo δ πάλιν LEIBNITIVS *Scriptor. Brunsvic. t. 3. introduct. p. 29.* Ex quo tempore vt mercatores e Septentrione Lubecæ; ita Teutonici, Lubeca soluentes, vicissim *Wisbuæ* commeare consueuerunt. Vnde, cum iam Bertoldi, secundi Liunionensis Episcopi, militarem apparatus *Lubecæ* collectum, inde in Liunioniam excurrisse testetur ARNOLDVS *Chron. Slau. l. 7. c. 9. n. 5.* haud abnuerim, quod CRANZIO placet *Vandal. l. 6. c. 10.* Meinardum quoque *Lubeca* soluisse, cum in Liunioniam tenderet; licet clarum Nostri testimonium obster, quo minus in BANGERTI possim descendere sententiam de Liunico portu a *Lubecensibus* mercatoribus primum et ante alios omnes adito.

e) Liiones, ad Dunam habitantes, ad Occidentem, vltra Semigallos, Samogetas, quos KADLVBKO *hisor. Polon. l. 4. c. 19.* simpliciter *Getas* vocat; Meridiem versus Lithuanos, quos Noster subinde *Lettones* appellat, et a Lettis, Liunioniæ incolis, distinguit; ad Orientem vero Russos *Pleskouiensis* vicinos habuere, hosque iam tum Christianæ religioni ritibusque ecclesiæ Græcæ addictos. Prima gentis mentio apud PTOLEMAEVM *l. 2. c. 11.* vbi in Scandiæ habitatoribus *Gutas* numerat et *Leuones*. Vid. ORTELII *Nomenclator Ptolomaicus p. 15.* Gentis originem et fata indagare annis est Academiae primum Dorpatensis, post Aulæ et Castrorum decus, OLAVS HERMELINVS, disquisitione Academica de *Origine Liunum* Woldemarus iste, quem auctor Regem de *Plosceke* appellat, Russis Wlodomir audit, neque *Plescouiensibus* ille, sed *Poloscensibus* ad Dunam fluuium præfuit, (V. ad annum MCCXI. n. 2.) qui hodie Lithuanie Palatinatum constituunt, subiectum olim Russis, et a Russis hodiernum habitatum. Falluntur itaque Scriptores Danici, quorum vestigia secutus IO. ISAC. PONTANVS *rer. Dan. lib. 6. p. 290.* scribit, Woldemarum I. Daniæ Regem eo tempore Liunioniam

et ab eo muneribus receptis, audacter diuinum opus aggreditur, Liunionibus prædicando, et ecclesiam Dei in villa *Pkeskola* f) construendo.

4. EX eadem villa primus *Plo*, pater *Kulemene*, et *Viezo*, pater *Alonis*, primi baptizantur: aliis vicissim sequentibus.

5. PROXIMA hieme *Lettones* g), vastata Liunia, plurimos in captiuitatem abducunt. Quorum rabiem declinans idem prædicator *Meinardus* cum *Pkescolensibus*, in filius contra hostes Lettones prælium committit. Recedentibus Lettonibus accusat iam dictus *Meinardus* Liunionum stultitiam, eo quod munitiones nullas hæcenus habuerint, vel habere vellent. Quibus tandem castra fieri pollicetur, si filii Dei censeret esse decreuerint. Placet instinctu diuino, et promittitur, et, ut baptismum recipiant, iuramento confirmatur.

6. IGITUR æstate proxima a *Gotlandia* artifices omnis generis et lapidæ adducuntur. Interim suscipiendæ fidei sinceritas a Liunionibus confirmatur secundo. Ante castri *Pkescolensis* inchoationem pars populi baptizatur, et facto iam castro vniuersitas se baptizandam, licet mendaciter, pollicetur. Ergo muri a fundamentis exsurgunt. Quinta pars castri sicut a prædicatoris *Meinardi* surgit expensis, sic eius cedit proprietati, ecclesiæ fundo ab eo primitus comparato. Perfecto demum castro, recidiunt: nondum renati fidem suscipere detrectant. Idem tamen *Meinardus* ab incepto non desistit. Eo tempore *Semigalli*, pagani vicini, audita lapidum constructione, ignorantes, eos cæmento mediante firmari, cum magnis funibus nauium venientes, putabant se stulta sua opinione castrum in *Dunam* trahere h). Sed a balistariis vulnerati, damna reportantes, abierunt.

VICINI

niam tenuisse, eiusque indultu Meinardum, sacello prope ripam Rubonis (*Dunæ*) exædificato, cepisse iam tum aliquam ibi diuini verbi sementem facere. Ad Wlodomirum enim Russorum regulum hæc esse referenda, docet Noster, et Pontanum docere potuerat ARNOLDVS LVBEC. lib. 7. c. 9. n. 10. Liiones num ex pacto, an vero ex lege subiectionis Ruthenis tributum soluerint, parum compertum. Id constat ex Auctore, neque id diffitetur idem ARNOLDVS l. c. tributi huius denegatione Liiones Christianos deinceps sapius in se arma Ruthenorum prouocasse. Ciuilis Meinardus; non nisi cum venia Domini Liiones interpellaturus. Ipsos enim Liiones certum Principem vel Caput gentis habuisse, non legimus. Tenuiores ditioribus paruere: quos noster *Seniores* et *Maiores natu* vocat; nusquam *Nobiles*, *Principes* vel *Reges*: quarum dignitatum vocabulis caret idioma patrium, *Känings* et *Kuninges* voce ex lingua Germanica adoptata.

f) *Ykeskola*, hodie *Vxkul*, est castrum ad *Dunam* fluuium supra *Rigam* et *Holmiam*, in qua Meinardus non solum templum condidit, sed etiam Collegium Fratrum Ordinis sancti Augustini instituit, quod instar habe-

ret *Capituli*, postquam ipse creatus esset Episcopus. Hoc in loco Meinardus primum, ac deinde Bertoldus terræ sunt mandati. Superueniens Albertus, tertius Episcopus, *Capitulum* hoc transtulit *Rigam*, a se conditam, ibique sedem fixit Episcopalem, quæ antea *Ykeskolæ* fuerat. Vid. ad annum MCCI. n. 3. 4. Vnde refelluntur Scriptores Liionici omnes, qui primum sacellum *Holmie*, vel in *Dalen*, vel cum Pontano l. c. in eo loco, ubi nunc *Riga* est posita, ædificatum tradunt.

g) *Lettones* vocat, qui nobis *Litvani*. RAYNALDVS in *Annalibus* passim *Lettonia* legit et *Lettonia* ad indicandam eorum terram. Quæ indicio sunt, etiam in Regestis Pontificum nomina parum cognitorum populorum et locorum a scribis admodum fuisse deformata. Gentis historiam, a MATTHIA STRYKOWSKI OSOSTEVITIO, canonico Samogitiensi, Polonice scriptam, latinam dedit ALBERTVS WÜVK KOJALOWICZ, S. I. nobis ne sic quidem utilem, quippe in rebus huius æui mancā, atque omni fere lumine destitutam.

h) Primum itaque lapideum ædificium in hac terra fuit castrum *Ykescolense*. Incolarum

ostendit

postquam
facta fuit
munific,

i. e. baptizati

7. VICINI *Holmenses*, simili promissione præfatum *Meinardum* circumuenientes, factò sibi castro, de dolis lucra reportant. Sed primitus qualicumque intentione baptizati sunt, quorum nomina sunt *Viliendi*, *Vldenago*, *Wade*, *Waldeko*, *Gerweder* et *Viezo*.
8. INTER duorum prædictorum castrorum, scilicet *Vxkul* et *Holm i*), constructionem, a Bremensi Metropolitano, *Hartwico*, *Meinardus* in Episcopum ordinatur k).

CON-

rum enim domus hodiernum ex trabibus vni-
ce coagmentatæ dicuntur, adeoque facile
de loco mouentur.

i) Verba: *Scilicet Vxkul et Holm*; glosse-
ma sapiunt, quod margini forte illitum, li-
brarii inscitia transtulit in contextum. Vt
ita sentiam, non eo solum moueor, quod
superflua sunt, cum vel dormitanti Lectori
satis pateat, de quibus castris sermo sit; sed
et eo maxime, quod vsus vocabuli *Vxkul* est
recentioris æui, auctoriq; nostro ignorat-
us, qui vbique *Vkeskola* voce vitur.

k) Sub cultro nos linquit Auctor, neque
annum *ordinationis*, neque annos *ministerii*
neque annum *mortis* tanti viri indicans. Ego
ita rationes subduco meas. Bertoldus, Mein-
ardi successor, obiit mense Iulio MCXCVIII
anno ministerii secundo. Iniiit ergo offi-
cium anno MCXCVI. exeunte. Ab obitu
Meinardi sedem non diu vacasse, patet ex
traditis ARNOLDI l. 7. c. 9. Obierit igitur
Meinardus anno MCXCVI. Superest, vt
dispiciatur de monumento fide digno, ex
quo pateant anni *Præfulatus* Meinardiani,
quo initium eius, seu tempus *ordinationis* cer-
to definiri possit. Video quidem ARNOL-
DVM LVBECEMSEM l. c. hoc referre ad annum
MCLXXXVI. Sed ibi vel initium *predicationis*
et initium *præfulatus* Meinardiani confun-
ditur; vel numerus corruptus est: quem ver-
bis exscriptis, quam litteris, signatum mal-
lem. Equidem videor mihi videre pleros-
que, hic humeros ducentes, asyllum igno-
rantiae increpantes audaciamque plus quam
criticam obliuientes, in tanto consensu Co-
dicum omnium Manuscriptorum, a Ban-
gerro consultorum. At me, qui experien-
tia doctus noui, quam facile ex vno Codice
vitioso næui transcribantur in plura exem-
pla, consensus ille parum mouet. Euol-
uant, quæso, qui hæc legunt, eundem AR-
NOLDVM lib. 4. c. 23. n. 6. vbi Codices omnes
Manuscripti Bangertiani habent annum
MCLXXXIV. quo translatio ossium sancti
Bernwardi Hildensemensis Episcopi celebra-
ta sit. Et tamen annus Cælestini PP. III.
quartus, nec non annus Imperii Henrici. VI.
quartus, ad oculum ostendunt, numerum in
Codicibus omnibus corruptum, et pro anno
MCLXXXIV. annum MCLXXXIV. in origine
scriptum fuisse. Infra ad annum MCCXVI.
vbi de Alberto Orlamundensi Comite dicen-

dum erit, ostendemus alio exemplo, quo-
modo literæ vnus o in literam a mutatio non
solum in omnes Thuringicos Historicos,
tam typis expressos, quam Manuscriptos,
irrepserit; sed etiam sola conturbauerit
Landgrauiorum Thuringiæ veterum, nec
non Comitum Habsburgensium et Orlamun-
danorum genealogias, a nobis l. c. hac insi-
gni macula purgandas. Hoc certum est, ea,
quæ *ineunte c. 9.* tradit ARNOLDVS, sibi pa-
rum constare, cum et *Meinardi* sedem Epif-
copalem *Rigæ* affigit, et successorem eius Ber-
toldum *in ciuitate Rigæ*, quæ tum nondum
fuit, sepelit, et sub Cælestino PP. III. expe-
ditiones *Hierosolymitanas* vacasse vel cessasse
tradit, quas sub nullo Pontifice magis fer-
buisse, cum ex ipso ARNOLDO l. 5. c. 2. tum
ex monumentis omnium eius æui Chronicor-
um aliisque probari potest. Prouoco ad
literas cum Pontificis; tum ipsius Imperato-
ris: quas exhibent, illas quidem BARONIVS
tom. 12. ad annum MCXCV. n. 22. has vero
GODEFRIDVS COLONIENSIS ad eundem annum:
qui refert ibidem, Papam huius rei causa
duos Cardinales misisse in Galliam et *qua-*
quauersum. Iuerunt etiam Cruce signati in
terram sanctam eo ipso tempore, quo Ber-
toldus iuit Episcopus in Liuoniam, et circa
tempus, quo ille interiit, rediere in patriam.
Quæ eo pertinent, vt appareat, ARNOL-
DVM ex fama magis, quam ex ordine res
duorum primorum Liuoniæ Episcoporum
tradidisse. Fama autem *summam* rerum,
non *ordinem*, narrare solet. Certior lux
affulgere videtur ex versiculis, Meinardi tu-
mulo inscriptis, quos a Senatu Rigensi sub-
missos conseruauit CHYTRAEVS Saxon l. 31.
f. 980. hanc in sententiam:

Hac sunt in fossa Meinardi Præfulis ossa.

Nobis primo fidem dedit annis quattuor idem.

Actis millenis centenis nonaquegenis

Annis cum senis, hic ab his it ad æthera panis.

Equidem epigrammata illa, in pinacotheca
arcis Ronnenbergicæ singulis Episcoporum
Rigensum imaginibus subiecta, episcopis
æquæua haud crediderim. Hi tamen versi-
culi ab epigrammate, Meinardi picturæ ad-
scripto, plane diuersi, vetustiores sunt, sa-
piuntque simplicitatem et stilum eius sæculi.
Quod vel sola *panarum* sumtio pro cruciati-
bus, gallice *peines*, quæ infra ad annum MCCV.
n. 5. et MCCXI. n. 1. recurrit, docere potest.

9. CONSUMMATO autem castro secundo, oblita iuramenti mentita est iniquitas sibi, nec est usque ad vnum, qui fidem suscipiat. Turbatur nimium prædicantis animus, præsertim cum pedetentim, rebus suis expilatis, colaphizata familia, ipsum suis de sinibus exterminare decernant, baptismum, quem in aqua susceperant, in *Duna* se lauando, remouere putant, remittendo in *Teutonium*.

10. HABEBAT idem Episcopus cooperatorem in Euangelio, fratrem *Theodoricum*, Cisterciensis Ordinis; postmodum in *Estonia* Episcopum l): quem Liuones de *Thoreida* Diis suis immolare m) pro-

Quo significatu hebdomas illa, qua Christus ieiuniis et laboribus fractus Crucem subiit, tum vocata fuit hebdomas *pænosa*, gallice *la semaine peneuse*, non in Gallia solum, sed et per Septemtrionem. Sic enim *Chronicon Archiepiscoporum Vffal.* a 10. SCHEFFERO editum, p. 216. quatuor septimanis exceptis scilicet ebdomada pænosa ante Pascha etc. vbi SCHEFFERVS addit: Sic aperte legitur. Est autem hebdomas pænosa, quæ proxime præcedit festum Paschæ, vulgo quæ chara dicitur, scilicet Argentorati, in patria Schefferi, *die Char-vel Kar-moche*. Tum si vel maxime post festum sepulchro inscripti concedantur; apud Rigenfes tamen superesse potuit memoria dictorum annorum ex necrologiis, aliisque monumentis, nondum publici iuris factis. Iam cum tempus mortis, quod sepulchralis inscriptio ponit in anno MCXCVI. conueniat cum calculo, quem supra posuimus; constare ei fides quoque deberet in annis ministerii Episcopalis, quorum quatuor tantum Meinardo attribuit: sic vt ordinatio Meinardi in Episcopum incidat in annum MCXCII. Quem tanto lubentius amplectendum putes, quanto certius *Continuator SIGEBERTI* initium Præfulatus Meinardiani reiicit post annum MCLXXXVI. et quanto clarius Polonorum, post Kadlubkonem, qui tamen hæc tempora non attingit, vetustissimus scriptor DLVGOSVS *lib. 4. p. 318.* Episcopatum Meinardi ad tempora Cælestini PP. III. quem anno MCLXXXI. demum ccepisse constat, refert: *Tempore*, inquit, *Cælestini tertii Papæ per operam Meinardi, Episcopi Liuoniæ, Liunia ipsa ad fidem Christianam conuersa est.* Vbi tamen non in editione Lipsiensi solum, sed et in Dobromilensi p. 288. pro anno MCLXXXI. qui ad Cælestinum PP. III. et ad Henricum VI. Imperatorem pertinet, positum video annum MLXXXI. perperam. Nam alii chronographi hic quoque tempora Henrici VI. Imperatoris nominant, quæ in ista Cælestini PP. III. tempora incidunt. Veluti CHRONICON LVNEBURGICVM apud ECCARD. *Script. t. I. p. 1407.* *Bi desseluen Keiser Vriderikes Tiden erbossc de kerstenheit to Pruten. Bi fines Vrider Keiser Heinrikes Tiden ward Lißlanden Kersten, vnde bedwungen van den Sassen i. e.*

Tempore Friderici II. Imp. Christiane religio effloruit per Prussiam. Tempore Patris eius Henrici VI. Imp. Livonia ad Christianam fidem ad acta est per Saxones. Meinardum anno MCC. demum floruisse, ait ALEXANDER GAGVINVS p. 64. seductus forte auctoritate CRANZII, *Vandal. l. 6. c. 10.* scribentis, paullo ante completum MCC. a Christo annum Meinardum cum mercatoribus Liuoniam adiisse. Sed hæc partim falsa, partim vaga nimis sunt, neque annum consecrationis Meinardi verum suppeditant. Quæ enim subiicimus documenta, docent, iam tempore Clementis PP. III., qui Cælestinum III. præcesserat, et anno MCLXXXIX. infulæ admotus fuit, Meinardum Episcopum et quidem Ykeskolensem appellatum fuisse; vt adeo annus consecrationis Meinardi æque incertus sit, ac annus primus migrationis eius in Liuoniam, donec noua reperiuntur instrumenta.

l) E præcipuis sociis Meinardi fuit hic Theodoricus: qui primus populum *Transaquesensem* ad fidem Christi adduxit, atque ab ea regione, quæ Thoreida vocatur, et in qua *Treiden* situm, vt ab aliis Theodoricis distingueretur, cognomen traxit. Albertus Episcopus præfecit eum monasterio Cisterciensis ordinis, ad Dunæ ostium a se recens condito, quod *Montem sancti Nicolai* vocauit. Post plurium annorum labores et itinera, Romam suscepta, vbi Innocentio PP. III. innotuit, *Estoniensis Episcopi* nomen magis, quam prouinciam obtinuit. Quæ omnia fusius deinceps sub suo quodlibet anno explicat Noster.

m) Barbaros ad Septemtrionem, æque ac ceteros, de quibus CAESAR *de bell. Gall. l. 6. c. 16.* LACTANTIUS *diu. instit. lib. 1. c. 21.* et LAGERLÖÖF *de Druid. c. 2. §. 7. p. 45. seq.* Diis suis humano sanguine litasse, maxime Christianorum, etiam aliunde constat. Horrenda sunt, quæ de *Sueonibus* narrat ADAMVS BREMENSIS *de situ Daniæ n. 94.* et ante cum de Danis et Nordmannis DITMARVS MERSEBURG. *lib. 1. fin* vbi singulis nouem annis nonaginta nouem homines cum totidem equis et canibus et gallis gallinaceis immolatos tradit. Vnde in luco Vpsalensi canum et hominum corpora mixtim suspensa se vidisse ADAMO narravit quidam Christianorum. Quod spectaculum

proponunt, eo quod fertilior seges ipsius sit in agris, eorumque segetes inundatione pluuiæ perirent. Colligitur populus: voluntas deorum de immolatione sorte inquiritur. Ponitur lancea: calcatur equus n): pedem vitæ deputatum nutu dei præponit. Orat frater ore; manu benedicit. Ariolus, Deum Christianorum equi dorso insidere, et pedem equi ad præponendum mouere, asserit, et ob hoc equi dorsum tergendum, quo Deus elabatur o). Quo facto, dum equus vitæ pedem præponit, ut prius, frater *Theodoricus* vitæ reseruatur p). Idem frater missus in *Estoniam*, propter Ecclipsin Solis, quæ in die Iohannis Baptistæ visa fuit, a paganis plurima passus est vitæ pericula, dicentibus, ipsum solem comedere q). Eodem

culum in mentem mihi reuocat pompam funebrem Ionæ, Cumanorum Regis, qui cum sepeliretur in altissimo tumulo, suspensi sunt a dextris et sinistris octo armigeri viui, ita voluntariam mortem appetentes, et viginti sex equi viui similiter sunt ibi appensi, teste ALBERICO ad annum MCCXXXI p. 579. Neque Estones ab humanis victimis abstinuisse docet idem ADAMVS n. 75. ubi *Viuos*, inquit, *litant homines*, quos a mercatoribus emunt, diligenter omnino probatos, ne maculam in corpore habeant. Et Rugianorum sacerdos nonnumquam hominem Christianum litare solebat: huiusmodi cruore Deos omnino delectari iactitans, teste HELMOLDO Chron. Sclauor. l. 2. c. 12. n. 9. De *Crime*, quem Prussi pro Papa coluerint, similia tradit DVISBURGENSIS part. 3. c. 5. Hi enim, cum Christianus primus Episcopus ad eos veniret, tanta immanitate fuerunt, ut, quotcumque feminini sexus mater pareret, perimerent, præter vnam, accaptiuos Diis suis immolarent, gladios et lanceas, ut prosperam fortunam habeant, in sanguinem eorum intingentes. Quam feritatem omnibus Episcopis notam fecit Honorius PP. III. ap. RAYNALD. ad annum MCCXVIII. n. 43. Quæ ad *Liouones* quoque pertinent, quia, eodem DVISBURGENSI auctore, ad *Crime* illius mandatum non solum Prussi, sed et *Lethowini* et aliæ nationes *Liouonicæ* terræ regebantur.

n) Non semper mendax SAXO GRAMMATICVS Histor. Dan. l. 14. narrat, apud Rugianos auspicia per equum albi coloris fere hoc eodem modo sumi consueuisse: ante fanum, inquit, triplex hastarum ordo ministrorum opera disponi solebat, in quorum quolibet binæ e trauerso iunctæ conuersis in terram cuspidibus figebantur, equali spatiorum magnitudine ordines disparante. Ad quos equus — solenni precatione præmissa, a sacerdote e vestibulo cum loramenti productus, si propositos ordines ante dextro, quam læuo pede, transcenderet, faustum omen accipiebatur. Sin læuum vel semel dextro prætulisset, — propositum mutabatur. De Liuticiis, Rugianorum gentilibus, similia tradit

DITMARVS MERSEBURG. l. 6. p. 382. equum scilicet sacrum, super fixas in terram duorum cuspides hastilium, inter se transmissorum, ductum, ceteris sortibus complementum dedisse. Sterinenfes quoque huic superstitioni fuisse deditos, testatur AVCTOR ANONYMVS Vitæ S. Ottonis lib. 2. c. 32. quod inscriptum est: De prophetante caballo et hastis. CRANZIVS Vandal. lib. 5. c. 12. Saxonem excubare se profiteretur; rem tamen omnem exprimit rotundius: si dextro pede locum signatum tetigerit; faustum: si sinistro, infaustum ominantur. Vnde Noster dextrum pedem appellat pedem vitæ.

o) Prussorum aliqui equos nigros, quidam albi coloris, propter Deos suos non audebant aliquid equitare. DVISBURG. part. 3. c. 5. Causam Noster aperit, persuasionem scilicet, Deum quemdam equorum dorso insidere, quem abigere piaculum foret.

p) Similis huic, at tristior exitu, fors fuit cuiusdam ciuis Magdeburgici, a Prussis bello capti: de quo DVISBURGENSIS part. 3. c. 86. *Nattangi*, volentes victimam Diis offerre, miserunt sortem inter Teutonicos ibi captos, ceciditque duabus vicibus super quemdam Burgensem de Meydenburg, nobilem et diuitem, dictum Hirzbals. Qui sic in angustia constitutus, Henricum Monte rogauit, ut ad memoriam reduceret beneficia, quæ ipsi in ciuitate Meydeburg sæpius exhibuit, et eum ab hac miseria liberaret. Quo audito, Henricus compatiens, ipsum duabus vicibus liberauit. Sed dum tertio missa fors caderet iterum super eum; noluit redimi; sed sponte offerens se in bona confessione hostiam Deo, ligatus super equum suum, est crematus. Aliud exemplum habet CHRON. KIOVIENS. ad annum DCCCCLXXXIII. Collect. Rev. Russ. part. 2. p. 106.

q) Mense Iunio anni MCLXXXI. in Germania visam Ecclipsin Solis, obseruat GODEFRIDVS COLON. ad h. annum. Num eadem fuerit, de qua hic, nolim definire. VRSERGENSIS enim ad annum MCLXXXVII. aliam habet, visam in festo sancti Iohannis Baptistæ hora diei sexta. Infra ad annum MCCVIII. n. 5. barbari, audito sono campanæ, qua Rigenfes bellum ante fores nuntiabant, dicunt, se

1129. Eodem tempore *Liuo* quidam de *Thoreida* vulneratus petiuit a fratre *Theodorico* curari, promittens, se, si curatus fuerit, baptizari. Frater autem herbas contundens, nec tamen herbarum illarum vires et effectus sciens, sed inuocato nomine domini, ipsum et in corpore et in anima baptizando seruauit. Ethic primus ex *primoribus* in *Thoreida* fidem Christi suscepit. Infirmus etiam quidam fratrem *Theodoricum* vocat; baptismum petit: Quem mulierum proterua prohibet pertinacia a sancto proposito. Sed inualecente ægritudine vincitur muliebris incredulitas. Baptizatur: orationibus Deo committitur. Cuius morientis animam neophytus quidam, ad septem distans milliaria, ab Angelis in cælum deferri vidit et agnouit.

¶ VISA autem Liuonum pertinacia et labore cassato, Episcopus *Meinardus*, collectis Clericis cum fratribus, mercatorum naues, iam in Pascha *Gotlandiam* ituras, recedendi proposito aggreditur. Vnde Liuonum astutia Christianorum timet et suspicatur super se venturum exercitum. Inde dolis et lachrimis et aliis modis multis fecte præfatum reuocare student Episcopum, dicentes, vt illi quondam beato Martino, licet intentione non simili: *Cur nos, pater, deseris? Aut cui nos desolatos relinquis r)? Num recedendo pastor oues suas periculose luporum faucibus exponit?* Et ipsi Liuones plene se fidem suscepturos repromittunt. Credit innocens omni verbo, et mercatorum consilio, simulque futuri exercitus fiducia accepta, cum Liuonibus reuertitur. Promiserant enim aliqui de *Teutonicis* et quidam de *Danis* et de *Normannis*, et de singulis populis, exercitum se, si opus foret, adducturos. Post discessum mercatorum redeuntem Episcopum *Holmenses* salutatione et animo *Iudæ* salutant: *Ane Rabbi*, dicentes, et, *quo pretio Sal aut Watmal f)*,
in.

ab illo Deo Christianorum comedi et consummi: maiore ratione, quam hi Estonienfes de homine inermi, quem forte pro mago habuere.

r) His verbis Henrico Lubecenfi Episcopo, anno MCLXXXIII. ad plures abituro, acclamatum narrat ARNOLDVS lib. 3. c. 3. n. 3.

f) *Watmal*. Vocabulum vsus rarioris: cuius cum etymon, tum significatum indagare iuuat. GOLDASTVS animaduers. ad *Eginbardum de vita Caroli Magni* p. 198. et 199. editionis *Schminckianæ* habet chartam San-Gallensis Abbatis Notperti ex anno MLXI. in qua occurrit vox *Watspenda*. Ad quam ille sic commentatur: *Watspenda, vox barbara, vestium donationem significat — Wat enim Germani vestitum vocant, et Watman dictus vulgo, qui pannos vendit*. Recte quidem ille: nam et hodiernum Nostri hoc sensu vocem *Wad* vel *Wand* vtuntur; lineæ seu pannos lineos *Leinwad* vel *Leinwand*; laneos autem simpliciter *Wand*, et laneorum pannorum incisores seu mercatores *Wandsnidere* appellantes. Sed quid vox composita *Watmal*? Succurrit PETRVS DVISBURGENSIS, qui *Chron. Pruss. part. 3.*

c. 79. de Hermanno Grumbachio, quinto Magistro Prussiae, ait: *Iste dictus fuit WATMAL, ab illo panno LANEOS, dicto Watmal, quod instituit Fratribus deferendum*. Ex quo loco patet, *Watmal* fuisse vestium genus fili crassioris et villosum, ex cruda lana confectum, albicoloris. Alba enim pallia, nigris crucibus insignita, gestare solitos fuisse fratres Teutonicos, indicat idem *part. 2. c. 4.* et *part. 1. c. 1.* Immo in prologo ait, nonnullos ex iis corpus vsque eo afflixisse, vt vel cilicio vel lorica pro *camisia* vterentur, vel de *saccis lineis, quibus farina ipsis trans mare ducebatur, confectas vestes induerent*. Hartmannus itaque, habitum omnibus vniformem daturus, vestes ex lana cruda et villosa valde rudes Fratribus dederit, falso dictorio locum, et Scriptori ansam præbens ludendi in nomine Magistri: *Hic nomen habuit a re, quia durissima fuit ceruicis. Interpretatur Hartmann durus vir*. Atque hoc vestimenti genus, quod iam olim e Germania accipere consueuere Prussi, ADAMVS BREMENSIS de situ *Daniæ* n. 77. PALDONES, eiusque Exscriptor HELMOLDVS *Chron. Slav. lib. 1. c. 1. n. 5.* FALDONES appellat. *Pellibus,*

Leguntur in
Scripsi Episcopo
c. 3. Marti.
376.

in *Gotlandia* comparetur, inquirunt. Non differt lachrimas amaritudinis cordis: transit *Ykeskolam* & in domum suam recipitur. Statuit diem, ut colligat populum, promissi monendum. Diem non servant: promissum non implent. Vnde cum suis captato consilio in *Estoniam* ire proponit, quatenus cum illis, qui ibi hyemauerant, mercatoribus pergat *Gotlandiam*. Interim *Liouones* in via eius procreant interitum. Sed ab *Annone* s) *Thoreiden*si præmunitur & redire monetur. Itaque multipliciter perplexus, *Ykeskolam* reuertitur, terram declinare non valens.

12. VNDE, pro captando consilio, domno *Papæ Romano* clam nuncium suum, fratrem *Theodoricum* de *Thoreida*, direxit. Qui videns, se de terra exire non posse, pro dolo t) *Liouonum* vicit infidias, vectus equo, habens stolam, librum & aquam benedictam, quasi infirmum visitaturus. Et hanc viæ suæ causam viatoribus interrogantibus prætendens, terram exeundo euasit, & ad summum usque *Pontificem* peruenit. Summus itaque *Pontifex*, audito numero baptizatorum, non eos deferendos censuit; sed ad observationem fidei, quam sponte promiserant, cogendos decreuit. Remissionem quippe omnium peccatorum indulgit omnibus, qui ad resuscitandam illam primitiuam ecclesiam accepta Cruce trans-eant u).

13. IAM tunc idem Episcopus cum *Duce Sueciæ* w), *Teutonicis* & *Gothis Curones* bello adierat. Sed tempestate depulsi *Wironiam*, *Estoniæ*

bus, ait, *uterque*, abundant (Pruzi) peregrinis, quarum odor nostro orbi lethiferum superbiæ venenum propinauit. Et illi quidem uti stercora hæc habent, ad nostram forte damnationem, qui per fas nefasque ad vestem anhelamus marturinam, quasi ad summam beatitudinem. Itaque pro laneis indumentis, quæ nos dicimus *Paldones*, illi offerunt tam pretiosos *martures*. Ex qua comparatione patet, *Paldones* istos vilissimum æque ac crassissimum fuisse vestium lanearum genus, quod *his* mare *Paltröcke* & in *Pomerelia Cassuben*, vnde genti nomen inditum putat *MICRAELIVS Chron. Pomer. l. 6. in. f.* trans mare autem & maxime apud *Lappones* & *Liouones* hodiernum *Watmal* vocatur, teste *WEXIONIO descript. Suec. l. 4. c. 8.* & *WEBERO Conuers. Russ. part. 3. p. 120.* Quod nec, qua nomen, nec qua rem, Anglis incognitum deprehendo. *VITVS KENNET* *Petroburgensis* nuper Episcopus, cum adhuc ruri *Ambrosiodunensium* Pastor esset, edidit Oxonii anno 1695. Antiquitates *Ambrosiodunensis* Parochiæ *Parochial Antiquities, attempted in the History of Ambrosden, Burcester and other adjacent Parts, in the Counties of Oxford and Bucks*) magna documentorum copia refertas; quibus iunctum est *Glossarium verborum infimæ latinitatis* præstantissimum. Eo in opere p. 574. occurrit diploma ex an. MCCCXXV. quo in expensis numerantur & hæc: *In quinque virgatis de Waddemole, emptis pro coleris equinis* (expensi sunt) *hoc anno II. solidi, I. denarius.*

Quæ verba Glossator illustrat hunc in modum: *WADDEMOLÉ, now called Woadmel, and in Oxfordshire Woddenell, a course Sort of Stuff, us'd for the Covering of the Collars of Cart-Horses. Mr. Ray in His Collection of East and South-Country Words describes it to be a hairy course Stuff, made of Island wooll, and brought thence by our Seamen to Norfolk, Suffolk &c. Anglis itaque Watmal est pannus villosus ex lana Islandica confectus, qualem nautæ ex Islandia deferre solent in prouincias Angliæ Septemtrionales. Cui similis VIRGILII hircorum lana.*

- - - - *fetaque comantes*

Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.

Georg. l. 3. v. 312.

s) Is forte, de quo supra n. 4.

t) Ita scriptum. Sed mallem *per dolum*.

u) Hæc ex incerto rumore accepisse Nostrum crediderim, quia Pontificis nomen non prodit: quod tamen deinceps in Innocentio III. & Honorio III. nunquam intermittit. Innocentius enim, si eius temporis documenta spectes, primus in hanc curam incubuisse videtur, silentibus Cælestini III. gestis, quæ quidem existant.

w) De hac expeditione silent *Annales Suecorum*, qui quidem ad nos peruenerunt. Vnde non *PONTANVS* solum *Rer. Danic. lib. 6. p. 290.* sed & *IOANNES MESSENIUS*, ipse Suecus, *Scand. Illustrat. Tom. 2. ad annum*

1196. Estoniæ prouinciam, applicant & triduo terram vastant. Sed dum *Wirones* de fide recipienda tractarent, *Dux*, accepto potius tributo ab eis, vela sustollens, in molestiam *Teutonicorum* x).

14. INTEREA piæ memoriæ *Meinardus* Episcopus post multos labores & dolores decidit in lectum, &, videns se moriturum, *Li-vonia* & *Thoreidæ* conuocat quosque *Seniores*, inquirens, si post mortem suam deinceps carere velint Episcopo. Illi autem, magis se Episcopo & Patre gaudere velle, communiter affirmant. Et post paululum *Episcopus* diem clausit extremum. y).

GESTA SECUNDI EPISCOPI BERTOLDI.

1. Bertoldus, Abbas Lucensis, Liunum fit Episcopus anno MCLXXXVI.
2. Vadit in Liunioniam inermis.
3. Redux in Germaniam militem colligit.
4. Armatus intrat Liunioniam anno MCLXXXVIII.
5. Liunum haud inscita disputatio.

6. Bertoldus Episcopus in acie perit MCLXXXVIII.
7. Victi Liiones partim baptizantur.
8. Mox a fide deficiunt, milite Saxonico in patriam reuerso.
9. Christianos clericos vexant.
10. Omnibus postremo exilium indicunt.

1197.

I.

ELEBRATIS secundum morem exsequiis, & Episcopo qualicumque Liunum planctu & lachrimis sepulto, de successore tractatur, & ad *Bremensem* Metropolim pro persona idonea mittitur. Demonstratur de Cisterciensi ordine *Lucensis* a) *Abbatis Bertoldi* reuerenda persona. Difficilis quidem primi-

num MCLXXXVI. p. 16. eius gloriam transfert in Canutum, Danorum Regem, Woldemari I. filium; cum tamen eiusdem nominis Rex eodem tempore floruerit inter Suecos. In anno tamen nolim refragari, cum & Noster statim subiiciat mortem Meinardi. Interim nihil impedit, quo minus credamus, vtrumque Canutum, & Suecicum & Danicum, Estones eodem anno impetiisse. De Suecico Noster audiendus est, qui Ducis sui opera eum vsum testatur. Fuit is Birger Ier I. quem anno MCCII. diem suum obiisse scribit *ERICVS Vpsaliensis histor. Suec. lib. 3. p. 103. prim. edit.* De Danico testatur *Chronicon Sialandicum*, ab ARNA MAGNAEO editum p. 48. Anno MCXCVI. *Kanutus Rex cum exercitu profectus est in Estland.* Equidem Canutum, Sueciæ Regem, iam anno MCLXXXII. defunctum narrat laudatus *ERICVS l. c. p. 99.* quem sequitur *IO. MAGNVS Histor. Goth. lib. 19. c. 9. p. 603.* Sed *CLAVDIVS OERNHIAELM hist. Suec. eccles. lib. 4. c. 7.* adductis diplomatibus probat, vitam eum extendisse vsque ad annum MCXCIX. concluditque, bellum in Estones Suecis cum Danis commune fuisse; licet ipse quoque ignoret hanc expeditionem, n. 67. scribens: *Pestem hanc* (Estones Sueciam inua-

dentes) *Canutus a patria depulisse contentus, domi metu amulorum vindex ferrum foras in pradonum terras proferre non sustinuit.*

x) Exscriptoris oscitantia, verba: *redit in terram suam*, quæ infra sæpius recurrunt, hic intercidisse, nemo non videt.

y) Anno scilicet MCLXXXVI. quia successor, mense Iulio anni MCLXXXVIII. defunctus, obiisse dicitur *anno Præfulatus secundo.* Quo posito, vltra dictum annum MCLXXXVI. vitam producere non potuit Meinardus, neque fallere inscriptio sepulchralis. Decimam nonam Kal. Septembr. quæ est Augusti xiv. obitus diem habent *Fasti sacri Colonienfes* apud GELEN. de magnitud. Colon. p. 713.

a) *Abbatem in Lucca* vocat *ARNOLDVS l. 7. c. 9. n. 3.* *Grisei ordinis* eum fuisse tradit *ALBERTVS STADENSIS ad annum MCLXXXV.* *Bertoldus quidam grisei ordinis consecratus est Episcopus ab Hartwico Archiepiscopo (Bremenli), & missus in Liunioniam.* Cisterciensis ordinis distinctio-
nem addit *ALBERICVS ad annum MCLXXXIV. p. 404.* *His diebus*, inquit, *in Liunia, quæ est inter Sueciam, & Prussiam (Russiam) & Poloniam, quidam Abbas venerabilis, Bertoldus nomine, Cisterciensis ordinis, Christum prædicabat cum omni instantia: qui etiam secundus factus Episcopus post*
Meinar-

primitus ad eundum exhibetur. Sed *Metropolitani* victus preci- 1197.
bus b), prædicationis onus aggreditur.

2. FACTVS *Episcopus* primo sine exercitu, domino se commit-
tens, fortunam exploraturus, Liunioniam pergit, *Pkeskolam venit*,
& ecclesiæ dotem ingrediens, quosque meliores tam paganos, quam
christianos, coram se colligit. Quos potu & elcis & muneribus da-
tis placare laborat, dicens, *se ipsorum vocatione venisse, & præde-*
cessori suo in solidum successisse. Quem quidem primo blande susci-
piunt. Sed ipsum in *Holmensis* cæmeterii consecratione alii in ec-
clesia concremare; alii occidere: alii in *Duna* submergere concer-
tabant: egestatem aduentus sui causam esse improperabant.

3. TALIBVS initiis consideratis, clam naues adiit, & *Gotlan-*
diam reuertitur, & in *Saxoniam* procedens, Liunionensis ecclesiæ
ruinam tam domino *Papæ*, quam *Metropolitano Bremensi* & Christi
fidelibus conqueritur vniuersis c). Igitur dominus *Papa* cunctis
signum

Meinardum, qui fuit ex Regularibus, & primus prædicauit in illa prouincia. Fuit itaque Bertoldus ille Abbas cuiusdam monasterii ordinis Cisterciensis, quod *Lucca* vocatur: cuius situm CRANZIVS ignorauit. *Vandal. enim l. 6. c. 10.* obiter ait: *Lucensem dixere annales conuentum, vnde venerat.* Porro *Metropol. l. 7. c. 14.* reperit ex Alberto Stadenfi, Hartwicum Bremensem Archiepiscopum Bertoldum quemdam, ordinis grisei, hoc est, Cisterciensium, consecrasset Episcopum Liunionensem. Denique *Saxon. l. 7. c. 13.* ignorantiam suam profitetur, ita scribens: *Bertoldus Abbas de LVCKA. Monasterium, arbitror, Cisterciensium, ubicumque sit. Nam alii annales præferunt, Abbatem fuisse griseorum monachorum: quod genus vestium habuere monachi Cistercii.* Est autem Lucense Ordinis Cisterciensis monasterium hodiernum superstes in prouincia, Hanoueræ circumiecta, inter Lainam & Visurgim fluuios, quinto ab hac vrbe Septemtrionem versus lapide situm: de cuius fundatione & Abbatibus narratio exstat *Scriptor. Brunsvic. t. 3. p. 690.* Primum inter Prælatos locum tuetur *Lucensis* Abbas, ex quo *Bursfeldensis* Comitibus prouincialibus interesse desiit. v. *Subscriptiones Recessus Gandersheimensis ex anno MDCI.* Post Gerhardum Wolterum Molanum, & Iustum Christophorum Bœhmerum, qui nostra ætate infulam gessere, nunc Abbatiam regit Dn. Georgius, e clara Ebeliorum familia. Itaque non audiendi sunt CHYTRAEVS *Sax. l. 1. p. 17.* & MEIBOMIVS *Scriptor. t. 1. p. 530.* cum sequacibus, qui Bertoldum hunc ex monacho adis sancti Pauli in suburbio Bremensi Episcopum in Liunia factum asserunt, confundentes Bertoldum, cum Hermanno, sequentis Episcopi Alberti fratre, qui ex illo monasterio lectus est in Episcopum Estiensensem, infra ad annum MCCXVIII. n. 11. Neque BZOVIVS audiendus, qui Bertoldi missionem Liunionensem con-

vertit in *Lubecensem*, dum ad annum MCLXXXVL n. 3. scribit, Bertoldum Abbatem *Lubecensibus, hætenus idololatriæ, Euangelium annuntiasse.* Cuius gentis aut familiæ fuerit, adhuc ignoramus. Equidem vulgares historiæ Liunica scriptores Bertoldum de *Locharw* vocant, quasi familiæ huius nominis adscribendus esset. Sed erroris causa manifesta est: a quo ne quidem FRIDERICVS MENIVS, Dorpatensis Academiae primus historiarum & antiquitatum Professor, abstinet *Prodromo Jur. & Regim. Liun. p. 4.* & CLAVDIVS ARRHENIVS OERNHIAELM immunis est, qui Menium per omnia sequitur *Vita Ponti de la Gardie p. 74.*

b) Si ARNOLDVM l. c. audis, Bertoldus, relicta prælatura, Meinardum in Liunioniam secutus est, atque a Liunionibus, qui virum ante nouerant, in locum defuncti Meinardi Episcopus postulatus. Ex nostro nihil tale apparet. Quin ex Bertoldi tergiuersatione, & ex primo itinere in Liunioniam, quasi explorandi rerum status causa, suscepto diuersum colligi posset, nisi Arnoldo ad stipularetur ALBERICVS l. c. Ceterum obseruatu dignum, quod Bertoldo ad supplementum laboris redditus annales ad viginti marcas ex ecclesia Bremensi fuerint assignati; quia Bremensis ecclesia Liunionensem postea impetiit de subiectione, & Rigensem Episcopum Suffraganeum esse voluit Archiepiscopi Bremensis, a quo consecratus esset & stipendium accepisset. Quæ lis durauit, quousque Rigenfis Archiepiscopus crearetur, atque hoc modo Bremensi redderetur *æqualis.*

c) Dum Saxoniam oblit & militem colligit Bertoldus iam Episcopus; in vicinia nostræ vrbs primum templum in villa *Hesede* constructum consecrat, literisque, quas consecrationis testes dedit, historiam fundationis inserit.

1198. signum Crucis accipientibus, & contra perfidos Liuones se arman-
tibus remissionem indulget peccatorum, literas super his eidem Epi-
scopo *Bertoldo*, sicut & suo dirigens prædecessori d).

4. EPISCOPVS ergo collectis viris in Liuoniam venit cum exer-
citu, & ad castrum *Holm* procedens, quod quidem in medio flumi-
nis situm est, misso trans aquam nuntio, quærit, *si fidem suscipere &
susceptam seruare decernant*. Qui, *se fidem recognoscere nolle, nec
seruare velle*, proclamant. Episcopus vero, neglectis retro naui-
bus, ipsis nocere non potuit. Ergo cum exercitu ad locum *Rigæ* e)
reuertitur, & cum suis, quid agat, consilium init.

5. INTEREA contra ipsum Liuonum vniuersitas colligitur, &
trans montem *Rigæ* stationem faciunt, pugnare parati. Dirigunt
tamen Episcopo nuntium, causam exercitus superducti requirentes.
Respondit Episcopus causam, quod, *tamquam canes ad vomitum,
sic a fide sæpius ad paganismum redierint*. Item Liuones, *causam
hanc*, inquit, *a nobis remouebimus*. Tu tantum, remisso exerci-
tu, cum tuis ad Episcopatum tuum cum pace reuertaris: eos, qui fi-
dem susceperunt, ad eam seruandam compellas; alios ad suscipiendam
eam verbis, non verberibus, allicias. Episcopus ab eis huius securi-
tatis obsides filios ipsorum requirit. At illi penitus se daturos con-
tradidunt. Interea colligendæ partis eorum causa breues dant & re-
cipiunt inducias, *missis inuicem lanceis*, secundum morem f), ad
con-

d) Iterum hic negotium facessit suppres-
sum Pontificis nomen, & silentium in Ge-
stis Cælestini PP. III. Neque ipsum nego-
tium Liuoniense adhuc tantæ molis esse vi-
debatur, quæ summi Pontificis, in expedi-
tionem Orientalem hoc tempore quam ma-
xime intenti, desideraret auctoritatem, quip-
pe ex solo Archiepiscopi Bremensis nutu su-
sceptum. Dignum tamen relatu, BARO-
NIVM ad annum MCLXXXXV. n. 25. haud dif-
fiteri, multas hoc Pontifice falsas epistolas e
Curia Romana fuisse scriptas, nominatim-
que designare quemdam huius generis ar-
tificem. Quod non eo dico, vt confictas
haberi velim has, si quando in lucem emer-
gant, Cælestini III. literas; sed vt ingenua
Baronii confessio cautos reddat diplomatum
cupidos. Quod enim Romæ nonnumquam
factitatum scimus; cur extra Romam fieri
non potuisse putemus? INNOCENTIVS sæ-
ne III. passim huiusmodi fraudes, veluti ipsius
tempore quotidianas, taxat; maxime autem
lib. 1. ep. 383. qua Noruagiæ Regem accusat:
Qui, inquiens — *bonæ memoriæ Cælestini Pape,
prædecessoris nostri, bullam falsare non timuit, qua
varias literas sigillauit. Sed is, cui manifesta sunt
omnia, eius falsitatem detexit.* Quæ satis do-
cent, procul Roma atque in vltimo Septem-
trione non defuisse falsorum sigillorum &
spuriorum diplomatum fabricatores.

e) Locus ad ripam Dunæ fluuii, duobus
milliaribus germanicis a mari distans, in quo,

vt Noster ait ad annum MCC. n. I. nauium sta-
tio esse poterat, *Rigæ* nomen habuit, ante
cognominem urbem ibi conditam; quem-
admodum locus seu regio *Reuallensis* ad li-
num Fennicum in Estonia nomen *Reualie* ha-
buit ante, quam a Danis conderetur vrbs &
castrum *Reualia*. V. ad annum MCCXVIII. n. 2.

f) Haud inscita, vt inter barbaros, in-
duciarum pangendarum ratio, missis vltro
citroque lanceis, vt arma mea tantisper in
tua potestate sint, actua in mea. Vis omnis
obligationis est in fide data. Sed hanc in-
cultiores populi per certa symbola dare con-
sueverunt, quæ instar habeant sigilli & pu-
blicationis. Publicatione enim induciarum
intermissa, a pœnis immunes sunt, qui con-
tra inducias quid fecere; docente GRO-
TIO de I. B. & P. l. 3. c. 21. §. 5. Populis America-
nis hodiernum multus symbolorum vsus in
fœderibus pangendis, in Legationibus & in
amicitiis confirmandis: quem in gratiam eo-
rum sequuntur etiam homines Europæi, qui-
bus cum iis agendum est. Sic Angliæ Pro-
rex barbaris, quos ad Concilium vocat, cin-
gulum e corio mittit, securi itus reditusque tes-
feram. Venientes dum alloquitur, tria di-
uersis temporibus inter loquendum *lora* de-
promit porrigitque amicitiae pignora. Bar-
barorum princeps responsurus, reddito
prius *cingulo*, inter loquendum tria itidem di-
uersis temporibus *lora* Proregi tradit, firman-
dæ amicitiae: quæ haustu vini cum voto pro
salute

confirmationem pacis. In qua pace plures *Teutonicos*, equis pabula 1198.
quærentes, occiderunt. Quo viso, dominus Episcopus, ipsorum
lanceis remissis, paci contradixit.

6. VOCIFERANTVR & constrepunt paganico more *Liiones*. Ar-
mantur ex aduerso *Saxonum* acies ad pugnandum; in paganos præ-
cipitantes insultum. Fugiunt *Liiones*. *Episcopus Bertoldus* equi,
ab eo male detenti, velocitate immiscetur fugientibus. Quem,
duobus complectentibus, tertius, *Ymant* nomine, a tergo lancea
perfodit: quem & alii membratim dilacerant, Nono Kalendas Au-
gusti g) CIO. C. XCVIII. versus:

Hasta necans anno Bertoldum Liuo secundo.

7. LIVONES, se subsequi verentes exercitum, præcipientes fugiunt,
quia h) *videntes* vnam occisi Teutonici galeam militarem, quam ca-
piti suo *Liuo* percussor imposuerat. Amisso etenim capite suo ni-
mium turbatur exercitus, & tam equis, quam nauibus, tam igne,
quam gladio Liunum perdunt segetes. Quo viso, Liiones, vt ma-
ioribus damnis occurrant, pacem innouant, &, vocatis ad se Cleri-
cis, primo die in *Holme* circiter L. baptizati sunt. Sequenti die in
Ykeskola circiter C. conuertuntur. Sacerdotes per castra susci-
piunt, annonæ mensuram de quolibet aratro i) ad expensas cuius-
que sacerdotis statuendo. His visis mitigatur exercitus & ad redi-
tum præparatur.

8. LIVONES igitur, amisso pastore suo, consilio clericorum &
fratrum, nuncios pro successore nouo in *Teutoniam* mittunt. Et
sic

salute Georgii II. Regis obsignatur. Quod
pluribus docent *inscriptiones facti*, quas S. R.
VRLSPERGERVS inseruit *Annalibus Georgianicis Contin. I. p. 547. seqq.*

g) Habent ergo nunc demum Lucenses
nostri Ascerae diem, adhuc ignorarum, di-
gnumque, qui fastis inscribatur, & cui lo-
co cedat XII. Kal. Nouembr. (XIII. habent
FASTI SACRI COLONIENSES p. 733.) ad
quam Bertoldi obitum refert *Menologium Ci-
stercienſe*. Equidem si Bertoldi ossa in patriam
relata, atque in Lucensi cenobio deposita
legerem; Menologium cum Nostro facile
conciliarem crederemque, XII. Kal. Nou. de
translatione & depositione illa esse accipien-
dam. Sed cum Bertoldi ossa *Ykeskola* relicta
legamus ad annum MCCV. n. 6. CHRYSOSTO-
MVS HENRIQUESIVS, *Menologii* auctor, est
manetque implacabilis: nullo tamen verita-
tis detrimento, quia Henricus ipsos inter
sodales nulla vel modica auctoritas. Ita
enim ad Gasparem Iengelium, Notitiæ
Abbatiarum Ordinis Cisterciensis auctorem,
de scriptis eius, quæ paulo ante Antwerpiae
prodierant in lucem, rescripsit anno
MDCXXXVIII. Dn. CLAVDIVS, Abbas Clarauallen-
sis: Non nescio, dominum Chrysostomum Henriquez ex

multarum rerum farragine Magnum volumen confla-
se; sed multa irrepperunt veritati dissentanea, minus-
que ab auctore considerata: quippe qui tantum iuxta
leuia vndeque congesta monumenta nonnulla scri-
pserit. In anno, licet discrepent recentio-
res, veteres tamen consentiunt, veluti AL-
BERTVS STADENSIS ad annum MCLXXXVIII.
Bertoldus, inquit, *Liunionensis Ecclesie Episco-
pus a paganis occiditur; cui Albertus, Bremensis
Canonicus surrogatur.* Liunionensem Episco-
pum notanter vocat Albertus Bertoldum,
quia *Regionarius* erat: qualis olim per Hassiam
& Thuringiam fuit sanctus Bonifacius ante,
quam sedi affigeretur Moguntinae Archiepi-
scopus. In ciuitate Riga tumultatum tradit AR-
NOLDVS LVBEC. l. 7. c. 9. n. 6. Quod verum
nec est, nec esse potest. Non est, quia No-
ster, tamquam testis *αὐτόπτης*, in ecclesia
Ykeskolenſi sepultum ait l. c. Nec per rerum
naturam tumulari in ciuitate Riga tum potuit,
quæ eo tempore nec ipsa fuit in rerum na-
tura.

h) Pro quia legendum quippe, vt sensus ver-
borum sibi constet.

i) Vel hæc ipsa institutio demonstrat pa-
triam primorum in Liunia verbi diuini præ-
conum.

1198. sic credula pacis incertæ *Saxonum* turba reuertitur. Manent Clerici. Manet vna nauis mercatorum. Iam vela ventus depulit. Et ecce! perfidi Liuones, de balneis egressi, *Dunæ* fluminis aqua se perfundunt, dicentes: *Hic iam baptismatis aquam cum ipsa christianitate remouemus aqua fluminis, & fidem susceptam exfestucantes, post Saxones recedentes transmittimus k)*. Illi autem, qui recesserant, in cuiusdam arboris ramo quasi caput hominis inciderant: quod Liuones *Saxonum Deum* putantes l), & ex hoc inundantiam & pestilentiam sibi imminere credentes, cocto iuxta ritum paganorum medone combibentes, captato consilio, caput ab arbore ponentes, ligna connectunt: quibus caput superpositum, quasi *Deum Saxonum*, cum fide Christianorum, post recedentes *Gotlandiam* per mare transmittunt.

9. MENSE peracto, rupta pace, fratres capiendo & male tractando, in bona ipsorum grassantur, ea furtim & violenter auferendo. Equis etiam ablatis, agri inculti remanent. Vnde fere vsque ad *ducentos martyres* ecclesia est damnificata. Fugit ergo Clerus ab *Pkeskola* in *Holme*, nescius, cui se fortunæ aut loco committant.

10. PROXIMA *Quadragesima m)* collecta Liuonum vniuersitas decernit, vt, quicumque Clericus in terra maneat post Pascha, capite puniatur. Vnde tam timore mortis, quam quærendi pastoris causa Clerici in *Saxoniam* pergunt. Decreuerant etiam Liuones, mercatores, qui remanserant, occidere. Sed mercatores, dantes munera *Senioribus*, vitæ consuluerunt.

ALBERTI

k) Scilicet hic fructus festinati baptismi, & absque præuia institutione suscepti, quam apud adultos præmittendam ipsa ratio fua-deat, si vel maxime præceptum Christi deficeret.

l) Liuonum quidam, plus quam Aegyptiaca superstitione ducti, Deos excrefcere ex arboribus putabant. V. ad annum MCCVI. n. 14. Vnde cum huiusmodi arbores succidi a Christianis sacerdotibus viderent, mirabantur, sanguinem non effluxisse. V. ad annum MCCXIX. n. 5. Ex ore hominum, qui talia viderunt, refert OLIVERIVS *Histor. terr. sanct.* n. 65. Liuones, Estones & Prutenos numina gentilium coluisse, Dryades, Hamadrya-

des, Oreades, Napeas, Numides, Satyros & Faunos. *Sperabant enim*, pergit, *super lucos, quos nulla securis violare præsumpsit, ubi fontes & colles, rupes & valles venerabantur, quasi aliquid virtutis & auspicii reperiri possit in eis.*

m) Ea scilicet, quæ Bertoldi mortem proxime secuta est, inciditque in annum Christi MC LXXXIX. æræ vulgaris. Licet enim Albertus iam superiori anno Bertoldo furrogatus esset; ante tamen æstatem anni MC LXXXIX. in Liuoniam non peruenit. Noster itaque, quæ pii sacerdotes a morte Bertoldi vsque ad Alberti aduentum in Liuania inter barbaros perpeffi sunt, hoc loco coniungenda duxit vniuersa.

ALBERTI TERTII EPISCOPI ANNVS I.
CHRISTI MCLXXXIIIX - MCLXXXIX.

1198.

1. *Albertus fuit Episcopus anno MCLXXXVIII.*
2. *In Gotlandia D. viros ad militiam Liouonicam adsciscit.*
3. *In aula Danica munera recipit.*

4. *Magdeburgi plures milites colligit. MCLXXXIX.*
5. *Quibus ex sententia Curiae Imperialis iter in Liouoniam tantumdem prodest, quantum aliis visitatio sanctorum liminum Hierosolymitana.*

I.

ANNO Domini M. C. xcviij. venerabilis *Albertus*, Bremensis Canonicus, a) in Episcopum consecratur.

POST

a) Dignus est hic *armatus* Liouonum *Apostolus*, in cuius patriam & natales sollicita cura inquiratur. Liouonum *Apostolum* voco cum CRANZIO *Vandal. l. 7. c. 22.* non quod *primus* doctrinam Christianam intulerit in Liouoniam; sed quod in conuertendis ad Christum Liouonis singularem & praecipuam non sine insigni successu praestitit operam: quem admodum Emmeranus vulgo Boioariorum; Kilianus Orientalium Francorum; Bonifacius Thuringorum & Hassorum; Ansgarius Saxonum & Frisiorum; Otto Bambergensis Pomeranorum; Adelbertus Prutenorum fertur Apostolus. *Armatus* voco, non quod, more militum & multorum in comitatu suo clericorum, loratus ipse praeliis interfuerit, sanguineque hostium cruentarit manus: a quo cum, cautione forsitan ab exemplo decessoris sumpta, prudentem abstinuisse deprehendo: sed quod copioso milite lecto & tanto bellico apparatu Liouoniam petiit, ut is naues onerarias viginti tres impleret. Virum *parentatum* vocat ARNOLDVS *LVBEC. l. 7. c. 9. n. 7.* id quod commentator BANGERTVS *ad c. 3. n. 4.* interpretatur de viro *multis maioribus claro*. Vnde in mentem venire posset persuasio, Albertum natalibus haud inferiorem fuisse Adolfo illi Colonienfi Archiepiscopo e Comitibus de Monte & Altena, qui illo loco itidem vir *parentatus* dicitur. Mihi quidem *multitudinis & claritatis maiorum* ideam Arnoldus ipse ab hoc vocabulo remouere videtur, dum virum *parentatum* circumscribit per virum *ornatum fratribus & amicis*, hoc est, multos fratres virtute sua cognitos habentem, & magnis propinquitatibus subnixum. Gallice diceret, *un homme, dont le parenté est très nombreux*. Id quod de viris disparium natalium dici potest, & non magis conuenit in Comitem illum Adolfum, cuius propinquitates in tabula exhibet Bangertus, quam in Albertum nostrum: quippe quem diuersis temporibus in Liouoniam secuti sunt

quinque fratres, partim militiae & partim clero adscripti, & Eggebertus de Tiefenhaußen, *gener Episcopi*: infra ad annum MCCXXIII. n. 8. quod pro sororis marito accipio. Ne nunc dicam de ceteris militibus *amicis*, qui eum magno numero adsectabantur. Equidem inter schemata genealogica, quae Codex membranaceus Annalium Alberti Stadenfis, in bibliotheca Academiae Helmstadiensis asservatus, continet quamplurima, occurrit ad annum M C X X X X. vbi de Rudolpho Marchione sermo est, genealogica quaedam tabula, quam aere expressam praefationi ad *Continuationem Alberti Stadenfis* inseruit, sibi que explicandam sumsit B. ANDREAS HOIER, vir harum literarum peritissimus. Quae tabula, a nobis correctior in appendice documentorum n. IX. exhibenda, licet tam multis tricus impedita sit, ut Oedipopus habeat; ostendit tamen, Albertum nostrum genus maternum retulisse ad Aluericum quemdam Comitem, & Hartwici II. Bremensis Archiepiscopi, e genere militarium de Lith, a quo consecratus & in Liouoniam missus est, cognatum fuisse. Ibi enim in nepotibus illius Adelheidis ponuntur *Albertus Liouoniensis Episcopus & sui fratres*. Non ignoro quidem, post Nicolaum, Alberti successorem, alium Albertum floruisse, itidem Bremensem Canonicum, itidem Liouoniensem Episcopum, & paullo post Rigensium Archiepiscopum primum, qui hic aequae intelligi posse videatur. Quia tamen hunc posteriorem Albertum familiis in tabula designatis haud innexum deprehendo, tabulam de nostro Alberto primo interpretari nullus dubito. Ex ea enim manifesta sit ab Arnolde iactata Alberti nostri diffusissima *parentela*, simulque discitur, maternum genus Alberti paterno fuisse illustrius; neque tamen errasse CRANZIUM, qui *Vandal. l. 6. c. XI. n. 1. genere natum dixit militari*, h. e. ex genere eorum, qui hodie *Nobiles*, olim *Milites* voca-

voca-

1198.

2.

POST consecrationem æstate proxima *Gotlandiam* vadit, & ibidem circa quingentos viros signo Crucis ad eundum in *Liunioniam* signat.

3.

INDE per *Daciam* b) *transiens* munera *Regis Canuti & Ducis Waldemari & Absolonis Archiepiscopi* recipit.

4.

REVERSVS in *Teutonium* in Natali c) Domini *Magdeburgi* in

vocabantur & *Militares*. Sed cuius nominis, familiæ & prouinciæ? Scriptores *Liunionici* omnes Albertum de *Buxhöveden* vocant. Nouimus huius nominis familiam ex chartis ineditis: qualis est illa Alberti Saxonie ducis de bonis Helmberti de Mone ex anno MCCXXXII. cuius testes sunt:

Vlricus Burggrauus de Witin.

Sifridus de Brema.

Engelbertus de *Bikesbouede*.

Plures habet MVSHARD. de *Nobil. Brem.* p. 104. Eius ramum nobilem, hodiernum per *Liunioniam* florentem, exhibet CASPAR DE CEVMERN in *Theatridio Liunionico* p. 34. Sed hæc omnia non adfurgunt ad ætatem, qua floruit Albertus, Canonicus *Bremenensis*, iam exeunte seculo duodecimo clarus: nec nomina cum nostris conueniunt. Noster, ubique veriora & puriora tradens, nec in exprimendis militum cognominibus parcus est. Interim ipse quoque quatuor fratres Episcopi, Engelbertum, Theodoricum, Rotmarum & Hermannum in hoc Chronico sine nomine gentilitio, sola appellatione fratris Episcopi contentus, dimittit, vsque ad annum MCCXXIII. n. 6. quo quintus occurrit, Iohannes de *Apeldern*, frater Episcopi, miles præclarus. Qui locus vnicus hiantem denique satiat lectorem, aperitque & genus, & nomen & patriam Alberti Episcopi. Cum enim Nobiles, vt primum cognominum vsus inualuit, ea vel a villis, quas a maioribus acceperunt, aut in quibus habitauerunt, adsciuerint (quamquam id quoque plebeiis familiis in vrbes immigrantibus contigisse non ignorem) vel recens conditis imposuerint sua; a villa, *Apeldern* dicta, nostros nomen gentilitium duxisse per est verisimile. Atque hic primum occurrit *Apeldern*, hodie *Apelern*, villa agri *Schauenburgici*, in præfectura *Rotenburgensi*, quæ attingit prouinciam *Calenbergicam*, *Hanouerana* vrbi circumiectam. Paret hodie serenissimæ domui *Hassiacæ*; sed inde ab vltima ætate sedes Nobilium ibi fuit *Schauenburgensium* vasallorum, quæ inde ab aliquot sæculis tenetur ab illustrissima *Munchbusorum* gente: quod diplomata *Ouernkirkenensis* monasterii docent, & tabulæ clientelares quamplurimæ, partim insertæ genealogiæ *Munchbusorum*, quæ iam carceres mordet. Hi itaque nobilibus de *Apeldern*, quos omnes in *Liunioniam* abiisse atque ibi fortunarum suarum sedes fixisse legimus, beneficio veterum Comitum *Schauenburgensium* successisse videntur in bonis

Apeldernensibus: quorum possessor hodiernus est perillustis Dominus HIERONYMVS, Serenissimi *Brunsvicensium* & *Luneburgensium* Ducis Purpuratorum princeps. Erunt forsitan me audaciores, qui hanc ob causam Albertum nostrum, cum fratribus, ad ipsam *Munchbusorum* familiam referendum putent, cum exempla non desint eorum, qui ex ampla familia prodeuntes, distinctionis causa adsciuerint nomen nouum a sede, quam elegerunt. Sed cum *Engelbertorum*, & *Rotmarorum* nomina in hac familia exulent: malo timidior videri, quam cum detrimento veritatis cuiquam palpum obtrudere. Aliam tamen huius nominis villam in agro *Bremenensi* in vicinia castris *Buxhöveden* deprehendimus, quæ propior terris familiarum, quibus Albertus Episcopus innexus fuit. Quæ de re plura dabimus in explicatione Schematis genealogici n. IX. Ceterum vti decessori Bertoldo viginti marcarum redditus e bonis *Bremenensis* ecclesiæ fuerat assignatus; ita Albertus beneficium, quod in eadem ante habuerat, retinuit. Cum enim, reiecto *Waldemaro*, Collegii sanior pars *Gerhardum*, *Osnabrugensem* Episcopum, a Pontifice Archiepiscopum postularer; inter Postulantes Albertum quoque *Liunionensem* Episcopum fuisse deprehendo ex INNOCENT. III. lib. 13. ep. 158. qua is Postulationem admisit. ALBERTVS STADENSIS ad annum MCCXI.

b) *Daciam* stilo mediæ æui pro *Dania* scribi, tralatitium est. Magis obseruatu dignum, eam Aulam, quæ nostra ætate, missis ad *Malabares* diuini verbi præconibus, Indorum salutem sibi commendatam habet, iam hoc tempore profecturum ad *Liunos* conuertendos Albertum, Albertique socios, suis opibus iuuisse, qui certe sine sumtu regio naves viginti tres in hanc expeditionem sperare vix poterant. Pleni sunt laudis *Canuti* iunioris, *Danorum* Regis, *Annales*. Henrici is Leonis gener fuit, sororemque habuit Helenam, Henrici illius filio, *Guilielmo*, nuptam: quæ mater facta est, quotquot vnamquam fuere, Ducum *Brunsvicensium* & *Luneburgensium*, sacri Romani Imperii *Noemuirorum* & *Magnæ Britanniae* Regum: quos Deus seruet, diffundatque in tot Reges, quot retro Duces dedit.

c) Cum Veteres annos a natali Domini auspiciari soleant; ab his discedens Noster, eos ab inauguratione Episcopi orditur. Quæ quia incidit in posteriorem partem anni

MCLXXXVIII.

in Saxonia plures signat. Vbi Rex *Philippus* cum vxore corona-
tur d).

5. ET coram eodem Rege in sententia quæritur, si limina in Li-
voniam peregrinantium sub tuitione *Papæ* ponantur, sicut eorum,
qui Hierosolymam vadunt. Responsum vero est, ea sub protec-
tione *Apostolici* comprehendendi, qui peregrinationem *Liunionæ* in plena-
riam peccatorum remissionem coæquavit viæ *Hierosolymitanæ* e).

ANNVS EPISCOPI ALBERTI II.

CHRISTI MCLXXXIX - MCC.

1. <i>Episcopus cum nauibus XXIII. Dunam intrat.</i>	5. <i>Auctoris argutiæ in etymo vocis Riga.</i>
2. <i>Ykeskolam venit.</i>	6. <i>Theodoricum ad Pontificem ablegat.</i>
3. <i>Holmiæ obsidetur et liberatur.</i>	7. <i>Frequentatio portuum Semgallæ interdici-</i>
4. <i>A Liunionibus pueros obsides petit et impe-</i>	<i>tur mercatoribus, et interdictum ab iis ser-</i>
<i>trat, et in Germaniam redit.</i>	<i>vatur.</i>

1. ANNO secundo sui Episcopatus, cum Comite *Conrado de Tremonia* a) 1199.
et

MCLXXXVIII. contingit, vrhi anni exacte non conueniant cum annis Christi, dum, verbi gratia, gesta anni primi partim incidant in annum Christi MCLXXXVIII. partim in annum MCLXXXIX. Quod propterea annotare visum, ne Auctoris calculos fallere putes: qui sibi satis constant, dummodo, quæ hoc vel illo anno Episcopi contigisse dicuntur, referas ex parte ad annum Christi currentem, et ex parte ad annum subsequen-tem, prout adscripti vel menses, vel dies festi postulabunt. Atque ea difficultas tantum apud me valuit, vt singulis annis Episcopi duos annos Christi, in quos vnus anni gesta incidunt, semper præmittendos atque margini inscribendos censerem, ne quem fallerem.

d) Hoc est, *coronatus procedit*: vt habet *Chronicon Magdeburgicum* MEIBOM. t. 2. p. 330. quod de conuentu publico testatur. Causa fuit, quod Philippi æmulus, Otto, iam tum Goslariæ imminēbat, teste GODEFRIDO COLON. ad annum MCLXXXVIII. Cuius ciuitatis conseruatio iter in Saxoniam mereri visa, quo Hildeshemium quoque attigit Philippus. Hildeshemii enim anno MCLXXXIX. datum est diploma eius de comitatu Stadenfi apud LINDENBROG. *Scriptor. Septemtr. p. 170.* Male idem Chronographus Magdeburgicus refert hæc ad tempora *Alberti* Archiepiscopi, qui serius ad insulam admotus est, ab Innocentio PP. III. confirmatus MCCVI. teste RAYNALDO ad h. a. n. 26. et consecratus MCCVII. n. 11. Anonymus MENCK. t. 3. p. 117. hanc seriem rerum exhibet: *Rex Otto, inquit, procedens Goslariam, cum ciuitate hac conditione conuenit, si infra terminatos dies non liberaretur, quod se ei subderet. Sed contigit, vt hanc Rex Philippus in multitudine fortitudinis suæ poten-*

ter liberaret. Rex etiam Philippus Curiam solempnem Maydeborch habuit: vbi cum Coniuge sua in fastu regio coronatus incessit. — Posthæc mortuus est Maydeburgensis Episcopus Ludolfus. Concinit *Chronicon Luneburg.* ECCARD. t. I. p. 1399. *De Koning Otto vor oc to Goslare, vnde vordingede de Stat, dat se to ime keren solden bit an enen beschedenen Dach, of men se nicht ne ledegede. Do ledegede se de Koning Philippus mit groter Craft. De Koning Philippus hadde oc enen groten Hof to Maideburch, dar he kronet ging mit sinem Wive - Des andern Iars - darna starf de Biscop Ludolf van Maideborch.*

e) Innuitur procul dubio aliqua ex Cælestini PP. III. epistolis, quas supra diximus non exstare; nisi malis intelligere Innocentium PP. III. ob ea, quæ sequuntur ad annum MCLXXXIX. n. 6. Huius enim epistolas tres priores, licet in librum II. relatæ sint, nihil prohibet, quo minus ad hunc annum referamus, cum iis annus Pontificatus adscriptus non sit.

a) Conradus quidam de Tremonia, si DVISBURGENSEM part. 3. c. 39. et WAISELIVM audis *Chron. Pruss. p. 64.* b) cum pluribus ordinis Teutonici militibus anno MCCXXX. ad Vistulam occisus est a Suente-
polco, Cassubiorum Duce, pagano. Certior est Conradus, Comes de Tremonia, qui Ottonis IV. Imperatoris partes secutus, prælio ad Bouinas, vna cum Comite Tecklenburgensi Bernardo, captus fuit, referente ALBERICO ad annum MCCXIV. p. 481. Porro Conradus Comes Tremonia anno MCCXXV. in aula Colonien-
sis Archiepiscopi Engelberti degit, eiusque itineris comes, cum ceteri diffugerent, solus Archiepiscopum, ex insidiis petitem et occisum, defendens, primum in fronde gladio percussus, ac deinde alio ictu inter scapulas a latronibus acriter est vulneratus, nar-
C
rante

1199. et *Harberto de Pborch* b), cum multis peregrinis in Liunioniam vadit, habens secum in comitatu xxiii. naues.

2. POST ingressum *Dunæ*, se cum omnibus suis Deo commendans, ad castrum *Holme* proficiscitur, et inde procedens *Pkeskolam* ire proponit. Sed Liuones insultrum facientes in adscensu, quibusdam vulneratis, *Nicolaum* sacerdotem cum aliis occidunt. Episcopus tamen et sui, licet cum difficultate et periculo, *Pkeskolam* perueniunt. Quos fratres, ibidem anxie morantes a tempore primi Episcopi *Meinardi*, et alii, cum gaudio suscipiunt. Collecti *Liunes* ibidem pacem cum *Teutonicis* ad tres dies faciunt; sed dolose, ut suum videlicet interea exercitum colligant.

3. PACE facta, Episcopus *Holmiam* descendit, et, paci confidens, pro sede sua et pontificalibus et aliis necessariis nuncios ad naues in *Dunæmundam* ablegat, qui secum assumptis, quæ volebant, quasi sub magna securitate pacis, per viam, qua descenderant, revertuntur. In qua post ascensum *Rumbulæ* Liuones, pacem infringentes, eos grauitur impugnant, et, vna naui retrocedente et euadente, aliam capiunt, et pene omnes in ea existentes occidunt, et ita in *Holmiam* procedentes, Episcopum cum suis obsident. Vbi tamen obseffi, nec sibi, nec equis pastum haberent, satis angustiiati; tandem terram fodientes, in diuersis foueis annonam plurimam et cibaria inuenerunt. Interea *Frisii*, cum vna tantum naui venientes, segetes Liuonum incendunt, et in his, et in aliis, quantum valent, eos damnificant. Liuones, hoc videntes et maius periculum metuentes et euitantes, pacem renouant et firmant, et cum Episcopo et ceteris *Teutonicis* ad locum *Rigæ* vadunt, vbi *Azo* & plures alii gratiam baptismi percipiunt.

4. EPISCOPVS tamen ob perfidiam Liuonum paci eorum non confidens, quam iam multotiens ruperant, obsides ab *Azone* et *Caupone* c) et *senioribus terræ* exigit: qui vocati a *Teutonicis* ad potationem, omnes simul conueniunt, et in vna includuntur domo. At illi timentes, ne trans mare in *Teutoniam* deducantur, pueros suos, qui de *Duna* et in *Thoreida* fuerunt meliores, Domino Episcopo circiter triginta repræsentant: quos ille latus accipit, et terram domino committens, in *Teutoniam* vadit.

ANTE

rantē CAESARIO *Vita Sancti Engelberti lib. 2. c. 6. & 7.* Neque video, quid impediatur, quo minus credam, vnum eundemque fuisse, qui anno MCLXXXIX. sacrum iter in Liunioniam suscepit, et anno MCCXIV. prælio Bovinensi interfuit, et anno MCCXV. Archiepiscopo Colonienfi aduersus latrones suppetias tulit. Quando Comitum Tremoniensium familia extincta sit: (in quo aqua hæret HAMMELMANNO *familiarum emortuorum* scriptori); et qua ratione ad senatum Tremoniensem Comitatus et ad proconsules Ciuitatis eius administratio peruenerit, a Maximiliano I. Imp. solemni diplomate anno MDIV. confirmata, edisserit GELEN. *ad vitam Engelberti p. 140.*

b) *Iburgum* est castrum in diœcesi Osna-brugensi, vetus sedes Episcoporum, vsquedum Ernestus Augustus I. palatium Osna-brugæ conderet. *Harbertus* ille forsan ex Castellanis Iburgensibus fuit, atque inde nomen traxit. Quod HAMMELMANNVS de *famil. emort. opp. p. 687.* confidenter ait, *Wernechinum*, *Wittekindi Ducis Saxonum patrem*, inter alia titulum *de Iburg* gessisse, id risu magis, quam memoratu dignum videtur.

c) Tam multus est Noster in rebus huius *Cauponis* enarrandis, ut mirari fubeat, reticuisse eum, quo loco, quo tempore, & a quo baptizatus fuerit. V. tamen *Gesta MEINARDI n. 10. fin.*

d) Hoc

5. ANTE EXITUM IUVUM Liuonum Seniores Episcopo locum ciui- 1199.
tatis commonstrant d); quem & *Rigam* appellant, vel a Riga lacu;
vel quasi irriguam, cum habeat inferius irriguum, ac vnum irri-
guum superius e), & eo quod sit pascuis, pratis, & aquis valde irri-
gua; vel eo quod ministratur in ea peccatoribus plenaria peccato-
rum remissio, & fiat per eam irrigua superis, & per consequens re-
gnum cælorum ministratur; vel Riga noua fide rigata, & quia per
eam gentes in circuitu sacro baptismatis fonte rigantur f).
6. EPISCOPVS autem, sciens Liuonum malitiam, & videns, se
sine auxilio peregrinorum in illa gente non posse proficere, Fratrem
Theodoricum (cuius supra in historia *Meinardi* meminimus) de
Thoreida, pro literis confirmationis *Romam* mittit. Qui negotium
sibi commissum sanctissimo papæ *Innocentio* eius nominis III. reue-
lans, literas ab eo prænominatas g) & benigne porrectas obtinuit.
Ipsius fratris *Theodorici* instantia etiam & rogatu, idem sanctus Ro-
manæ sedis Antistes omnibus, *Semigalliam* mercationis causa fre-
quentantibus, districte portum ipsorum sub anathemate prohi-
bet h).
7. QVOD factum postea mercatores ipsi collaudantes, eundem
portum communi decreto sub interdicto ponunt, vt, si quis illum
deinceps mercationis causa ingredi præsumat, rebus simul & vita
priuetur. Vnde postea, duobus annis transactis post constructio-
nem

d) Hoc est, locum, vbi Ciuitas condi, & nomen a loco trahere posset, qui iam tum *Riga* vocatus fuit.

e) Ios. XV. 19.

f) Iudicium de his argutiis laturo, scire opus foret, num *Riga* sit vocabulum Liuonicum, an Teutonicum, an forte neutrum? Si Teutonici mercatores eo in loco nauium stationem habuere; quod innuit Noster ad annum MCC. n. 1. a serie nauium ibi ex ordine positarum, quam Saxonum vernacula *Rige* vocat, nomen ei indi potuit, veluti proprium, & a Liuonibus ipsis adsumtum & vsurpatum. Clero placuit allusio ad *rigationem*. Si tamen huius nominis lacus vel fluuiolus in Dunam decurrens in vicinia foret; ab hoc vrbi nomen adhæsisse eo minus dubitarem, quo certius constat, omnes fere vrbes ad Dunam positas esse ad ostium alicuius fluuii humilioris, a quo nomen habent. Sic Polotta, non magnus fluuius, vbi Dunæ se infundit, arci & vrbi; vrbs regioni & Palatinatui Poloczenfi nomen dedit. Quam HEIDENSTENII obseruationem de bello *Moscov. l. 2.* tabularum geographicarum inspectio comprobatur.

g) Quid prænominatas? Num digitum intendit ad ea, quæ dixerat ad annum MCLXXXVIII. n. 5. Non puto. Licet enim illo anno Pontificatum maximum inierit Innocentius III. non tamen de hoc negotio interpellatus legitur prius, quam *Theodoricus* Romam

venit. *Prænominatas* itaque literas accipio pro literis, a *Theodorico* ipso dictatis; a Pontifice autem approbatis, & in Curia Romana in forma consueta expeditis, ac *Theodorico* porrectis. Atque huius generis epistolas tres habemus, in Epistolarum INNOCENTII PP. III. librum secundum relatas, de negotio fidei in *Liuonia* inscriptas, atque datas Laterani III. Nonas Octobris: quas recenset quoque RAYNALDVS *Annal. ecclæs. ad annum MCLXXXIX. n. 38.* Et prima quidem directa est ad vniuersos Christi fideles in *Saxonia* & *Westfalia*; altera ad vniuersos Christi fideles in *Slauia*; vltima ad vniuersos Christi fideles trans *Albiam* constitutos: vbi vapulat Raynaldus, Christianos *Transalpinos* pro *Transalpinis* ponens. Tenor omnium idem. Nos, eas in appendicem documentorum reiicientes, hic obseruamus, nullam in iis fieri mentionem præsentis Episcopi *Alberti*; sed solum bonæ memoriæ *Meinardi*, Episcopi Livoniensis, qui prouinciam Liuoniensem ingressus esset.

h) Nobile emporium ad Dunam condituro Episcopo, opus erat huiusmodi interdicto ad subitum & inuidendum incrementum, ne naues alio appellerent. Quid autem per portum *Semgallorum* intelligendum sit, difficile dictu, nisi ostium *Mussæ*, qua Dunæ infunditur prope mare, intelligas. Idenim, quæ sequuntur, innuere videntur.

1199. nem ciuitatis, quidam, compromissum & statutum eorum infringere volentes, primo a mercatoribus omnibus, ne *Semigalliam* vadant, affectuose rogantur. Sed illi, Apostolici mandatum non attendentes, & commune mercatorum decretum parui pendentes, in naui sua *Dunam* descendunt. Quorum animositate ceteri videntes, admotis aliis nauibus, eos impugnant. Tandem, duobus viris, Gubernatore videlicet & Ductore nauis, exceptis, & crudeli morte peremptis, alii redire coguntur.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS III.
CHRISTI MCC - MCCI.

1. <i>Albertus Episcopus Rigam condit.</i>
2. <i>Duo Liouonum castra Militibus Teutonicis in feudum confert.</i> | 3. <i>Pacem facit cum Curonibus</i>
4. <i>Et cum Lithuanis: quæ mox violatur.</i> |
|---|--|

1200.

1.

ANNO tertio suæ consecrationis Episcopus cum peregrinis, quos habere potuit, dimissis in *Teutonia* obsidibus, in Liuoniam reuertitur. Et eadem æstate in campo (spatio a), iuxta quem portus nauium esse poterat, *Riga* ciuitas ædificatur.

2.

EO tempore Episcopus *Danielem Bannerow*, virum nobilem, & *Conradum a Meyndorp*, ad se colligens, duobus castris *Lenewarden* & *Pkeskola* inbeneficiauit b).

3.

INTERIM *Curones*, audito aduentu Episcopi & ciuitatis inchoatione, non timore belli, sed vocatione Christi, pro pace facienda nuncios suos ad ciuitatem dirigunt: quam pacem, consentientibus

a) Si Riga ciuitas condi cæpit in campo spatio, atque ædibus vacuo; concidunt doctrinæ eorum, qui Rigam vetustiore faciunt Alberto nostro: cui hanc laudem tribuunt veteres viro ore: veluti ALBERTVS STADENSIS ad annum MCCIII. *Albertus Liouoniensis Episcopus ciuitatem Rigam ædificat.* CHRONICON ARCHIEPISCOPORVM BREMEN. apud LINDENBROG. p. 95. *Iste Albertus ciuitatem Righe ædificauit: quam CHRON. SLAV. ibid. c. 36. ciuitatem Regis (Rigis) vocat.* ANONYMVS MENCK. *Script. t. 3. p. 117.* *Eo tempore Episcopus Albertus in Liuania ciuitatem Rigam cum peregrinis construxit.* CHRONICON LVNEBURGICVM ECCARD. *Scriptor. t. 1. p. 1399.* *Bi den Tiden burwede Bischof Albrecht mit den Pelegrinen de Stat to Rige to Liflande.* ALBERICVS ad annum MCCI. p. 424. *In Liuania martyrizato Episcopo Bertoldo succedit quidam venerabilis clericus, nomine Albertus, qui ciuitatem nouam ædificare cæpit, quæ dicta est Riga, & vnâ Abbatiam ordinis Cisterciensis instituit, scilicet Dunamundensem.* Annum autem præsentem initio operis recte assignauit MEIBOMIVS *Script. tom. 1. p. 530.*

b) Cum peregrini omnes, in Liuoniam militatum abeuntes, vnius anni spatio voto satis facerent, redirentque in patriam hoc exacto; viros quosdam fortes datis certis prædiis in Liuania retinendos censuit Episcopus, vt quemdam veluti militem perpetuum in obsequio haberet, semel parata tuiturum, & contra barbaros non pro aris solum, sed & pro focis dimicaturum. De *Banerouis* non habeo, quod dicam: neque in laterculo Ceumeriano apparet hoc nomen. *Meindorfiorum* autem in agro Holsatico, Magdeburgico & Marchico ingens olim gloria. Genealogiam illorum adornauit HENNINGESIVS in *Nobilibus Saxonie familiis*. Qui liber ob raritatem caro emitur. Ignorat tamen Henningesius *Meindorfiorum* propaginem Liuonicam, quia nomen feudi *Vxkul* nomen gentilitium suppressit. Qui Clementem PP. II. anno MXXXVI. electum huic familie asserunt, de ramo, cui adscribendus sit, inter se contendunt. Vid. MOLLER. *Histor. Cimbr. p. 212. sq. & in præfat.*

c) Cæsis

tibus Christianis, sicut mos est paganorum, sanguinis effusione c) 1200. stabiliunt.

4. LETTHONES etiam, Deo sic disponente, pacem quærentes, eodem anno *Rigam* veniunt, vbi statim pace facta, cum Christianis amicitiaæ fœdus ineunt, qui postea hyeme subsequenti cum exercitu magno *Dunam* descendentes, *Semigalliam* tendunt. Sed ante ingressum terræ, audientes, Regem de *Plosceke* cum exercitu *Letthoniam* intrare, *Semigallis* relictis, cum festinatione redeunt. Et in ascensu iuxta *Rumbulam* duos piscatores Episcopi inuenientes, quasi lupi rapaces, in ipsos sæuiunt, & vestes d), quibus tegebantur, auferunt. Quo facto, piscatores denudati *Rigam* fugiunt, & iniuriam illatam exponunt. Peregrini autem, rei veritatem intelligentes, quosdam *Letthones* adhuc in *Riga* existentes capiunt, & eo vsque in vinculis detinent, donec piscatoribus ablata restituuntur.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS IV.

CHRISTI MCCI - MCCII.

1. <i>Albertus Episcopus redit in Teutonium.</i>	5. <i>Theodoricus de Thoreida fit Abbas Monasterii Dunamundensis, ord. Cisterciensis.</i>
2. <i>Frater eius Engelbertus ex Nouo Monasterio Wagriensi Rigam venit, &</i>	6. <i>Episcopus ordinem instituit Gladiferorum.</i>
3. <i>Eligitur Præpositus Capituli Ykeskolensis,</i>	7. <i>Semigalli Liuonum fiunt & Teutonicorum amici.</i>
4. <i>Superiori anno Rigam translati.</i>	

1.

ANNO quarto suæ ordinationis paucis peregrinis, murum 1201. se pro domo domini ponentibus, ciuitatis a) committitur, & Episcopus cum ceteris peregrinis in *Teutonium* proficiscitur.

2.

POST cuius discessum frater eius, ENGELBERTVS, homoreligiosus de *Nouo Monasterio* b), vocatus, *Rigam* cum primis venit ciuibus, & eo cooperante, qui dat verbum euangelizantibus, Christi nomen dilatare cœpit in gentibus, cum fratre *Theodorico* de *Thoreida*, & *Alobrando*, & ceteris fratribus, in *Livonia* sub religione vluentibus.

3.

HVIVS vitam & ordinem approbantes non longo transacto tempore Fratres de conuentu beatæ *Mariæ* virginis in *Riga*, ipsum in

c) Cæsis scilicet victimis.

d) Circa hæc tempora, si DLVGOSO *hist. Pol. l. 6. p. 599.* & MECHOVIO *l. 3. c. 30.* fides adhibenda, nomen gentis Lithuanicæ auditum est, prius incognitum. Serui erant Ruthenorum, pro tributo perizomata, suberes & pelles soluentes, ob summam paupertatem tam male vestiti, ut propter vestem vel amicum occiderent. Addatur MECHOVII *Sarmatia lib. 2. c. 2.* vbi simul narrat, quomodo natio illa pannosa, lineis in eam diem contenta, pro consequendis laneis, quas Iagello pro baptizatis in

promptu habebat, cateruatim ad suscipiendum baptismum confluxerit.

a) Legendum: *ciuitas*, vel *custodia ciuitatis*.

b) Nota primum fratrem Episcopi, Canonicum Ordinis sancti Augustini e Nouo Monasterio Holsatorum, quod post translationem *Bordisholm* audit. In eius basilica Serenissimi Holsatiæ Duces sepeliri solent. Ex redivisibus autem Academia *Kiloniensis* hodie alitur & sustentatur.

*Recht. Si
pro supp.
u. 1201
o. 1201
sic ut p. 11
18. et 31
54.*

1201. in *Præpositum* eligunt: quod ex eodem ordine de cœnobio *Sigeburgensi* bonæ memoriæ *Meinardus*, primus Liunioniæ Episcopus, est electus, qui eos sibi conformare volens, conuentum ipsorum in parochia *Pkeskola* primus instituerat.

4. QVEM tamen conuentum *Regularium*, & Episcopalem sedem, postea *Albertus* hic Episcopus de *Pkeskola* in *Rigam* tertio suæ consecrationis anno transtulit, & cathedram Episcopalem cum tota *Liunia* beatissimæ Dei genitricis *Mariæ* honori deputauit.

5. CLAVSTRVM quoque *Cisterciensium* Monachorum in ostio *Dunæ* construxit: quod claustrum *Dunamundam*, & cœnobium *Montem Sancti Nicolai* appellauit: cui cœnobio cooperatorem suum in Euangelio, fratrem *Theodoricum* de *Thoreida*, Abbatem consecrauit.

6. EODEM tempore prouidens Dominus Episcopus *Albertus*, cum Abbate, fratre *Theodorico*, perfidiam Liunum, & multitudini paganorum non posse resistere metuens; & ideo, ad multiplicandum numerum fidelium, & ad conseruandam in gentibus Ecclesiam, *Fratres* quosdam *Militiæ Christi* instituit: quibus Dominus Papa Innocentius III. *Regulam Templariorum* commisit, & signum in veste ferendum dedit, scilicet *Gladium* & *Crucem*, & sub obedientia sui Episcopi esse mandauit c).

DEINDE

c) Nouum prudentiæ ciuilis specimen edit *Albertus* Episcopus in eo, quod cum prædia retinendis in Liunia viris fortibus non sufficerent, *Milites* legit, qui non vnius anni expeditione voto defungerentur, sed *ex voto* perpetuo bellarent. Qua in repræeuntes habuit *Templariorum*, *Iohannitarum* & *Marianorum* equitum institutores. Nec non *Fratres Militiæ sancti Iacobi* per Hispaniam de *Gladio* agnominatos: de quibus GODEFRIDVS COLON. ad annum MCCXVII. quos ALBERICVS p. 496. de *Spatha* appellat, & quorum institutum confirmarunt Innocentius III. & Honorius III. apud RAYNALDVM ad annum MCCX. n. 6. 7. & ann. MCCXXIII. n. 54. *Fratres Militiæ Christi* semper; vno tamen loco *Gladiferos* appellat Noster eos, qui, auctore Episcopo, e promiscua multitudine coeunt in hanc bellicam societatem, eiusque originem & conditionem genuinam paucis verbis aperit, cum vulgo de auctore & institutore, de nomine & tempore ordinis instituti, & in primis de signo in vestibus deferendo tot fere sententiæ sint, quot scriptores: in quibus componendis mire torserunt se SCHVRFLEISCHII fratres, cuius vtriusque libelli prostant de *Ordine Ensisiferorum*, nouo hoc lumine indigentes. FRANCISCVS MODIVS de hoc ordine sibi nihil plane constare profiteretur. Tenuia initia prodit primi Magistri nomen hic suppressum & silentio inuolutum: quod in re grandi ante alia omnia commemorandum fuerat. Maximus in signo vestibus affuto dissensus est; doctioribus *Gladium*

cum *Stella* venditantibus, In quem errorem pronos induxit PETRVS DVISBURG. qui *Chron. Pruss. p. 2. c. 4.* de Conrado Massouiae Duce, antequam Fratres Ordinis Teutonici in Prussiam vocaret, ita scribit: *De consilio Fratris Christiani, Episcopi Prussiae, & quorundam Nobilium, pro tuitione terræ suæ instituit Fratres, Milites Christi appellatos, cum albo pallio, rubro gladio & stella, qui tunc in partibus Liunioniæ fuerant, & multas terras infidelium potenter subiugauerant fidei Christianæ. Et Episcopus predictus quemdam virum discretum, Brunonem dictum, & cum eo XIII. alios ad dictum ordinem inuestiuit. Hoc facto idem Dux ipsis Fratribus edificauit castrum, dictum Dobrin (Dobrezyn) de quo ipsi postea Fratres de Dobrin (Dobrezyn) fuerant appellati. Vbi aut cum HARTKNOCHIO, Conradum Ducem, ad imitationem Liunionensis Episcopi, separatim & a Liunico distinctum Militum Ordinem instituisse, aut, si ille propago Liunionici Ordinis fuit, DVISBURGENSEM in describendo signo vestibus affuto errasse, statuendum est. Veriora tradit DLVGOSVS *hist. Polon. lib. 6. p. 536. edit. Dobromil. & p. 600. edit. Lips. ad annum MCCV.* *Albertus, tertius Liunionensis, alias Rigenensis Episcopus, qui Bartoldo Liunionensem secundo Episcopo, a Liunionensibus prope Rigam interfecto, successerat, ordinem Fratrum, de Militia Christi nuncupatum, qui Gladium & desuper Crucem mantello insutam pro insignibus deferebant, apud Liunioniam instituit pro defensione fidelium contra barbaros, & tertiam partem bonorum Rigenensis Ecclesiæ illis in dotem assignauit. Nec dissentit e nostris**

7.

DEINDE *Semigalli*, pacem cum *Liunionibus* non habentes, Ecclesiam *Holme* cum tota villa simul exierunt d), et castrum diu impugnantes, et capere non valentes, recedunt. Deus autem, volens nouellam plantationem fidei Christianæ propagare, et ei pacem vbique firmare, post eandem expeditionem *Semigallos* ipsos pro pace facienda *Rigam* mittit, et ita, pace more gentilium solidata, eos, qui antea fuerant hostes, *Teutonicorum* et *Liunionum* reddit amicos.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS V.
CHRISTI MCCII - MCCIIL.

1. Albertus Episcopus cum Cruce signatis in Gotlandiam tendens offendit piratas *Oslienses*, qui quamdam *Daniæ* ecclesiam spoliauerant.
2. Quos ante *Wisbuensem* portum sui aggrediuntur et vincunt.
3. Spolia eis erepta Albertus remittit *Lundensi* Archiepiscopo.
4. E *Wisbu* soluens *Rigam* venit.
5. Theodoricus Abbas *Cauponem*, Regulum quemdam *Liunionum*, Romam Pontifici adducit.
6. Innocentii Papæ III. beneficentia in utrumque.
7. Regulus *Ruthenorum* *Poloscensium* ab *Ykeskolen* sibus pecuniam extorquet.
8. *Lettonum* Regulus duos clericos et aliquos ciues *Rigenses* occidit.
9. *Sigfridi*, primi *Holmensium* Parochi, obitus.

1.

ANNO quinto fui pontificatus a *Teutonia* rediens Episcopus, viros Nobiles *Arnoldum de Meindorp*, *Bernhardum de Sehebusen*, *Theodoricum fratrem suum* a), cum pluribus honestis viris et militibus secum adducit. Cum quibus prospera et aduersa pro deo pati non formidans, fluctuanti pelago se committit, et prouinciam *Lystriæ* b) regni *Daciæ* aggrediens, paganos

Esto-

stris NAVCLERVS vol.3. generat. 42. Erant in *Liunia* Fratres religiosi, vulgo dicti de Gladio. Hi præter Crucem (omnibus ordinibus communem) habebant in vestibus gladios affixos, militabantque pro fidei defensione contra paganos.

d) Forte: *exusserunt*.

a) Nota *Theodoricum* de *Apeldern*, alterum fratrem Episcopi, qui ducta nobili femina *Ruthenica*, veluti primarius rerum Alberti Administer, post varia fata, multumque terra iactatus et alto, tandem in castro *Odempo* domicilium fixit. Quæ cuncta Noster suo quodlibet indicabit anno.

b) *Lystriam* cum nullam inuenirem *Daniæ* prouinciam, ne in *PONTANI* quidem *Chorographia* *Danica*, satis ampla et accurata: aut *Falstiriam* legendum putabam; aut *Loxtram* vel *Lethram*: de qua *ERICVS histor. gent. Dan. p. 263. 265.* *STEPHAN. ad Saxon. Grammat. p. 29.* *WORM. monument. Dan. c. 12.* *LEIBNIT. Scriptor. Brunswic. t. 1. p. 7. not. 1).* *Dn. KEISLER. antiq. Celt. p. 93.* Posterior coniectura propterea arridebat, quod *Lethram* nonnullos in *Scania* colloca-

re viderem, quæ maximam partem maritima est ac piratis aditu facilis. Denique ad diplomata confugiens, quibus sæpe optimæ continentur veteris æui *chorographiæ*, deprehendi, *Scaniam* olim in tres minores prouincias diuisam fuisse, *Hallandiam* nimirum, *Lystriam* et *Bleckingiam*. Cum enim Magnus Rex Sueciæ anno *MCCCXXXIII.* in Octauis beati Martini cum *Waldemaro III.* Danorum Rege conuentionem iniret; inter alia stipulatus est, vt literæ per *Waldemarum* sibi datæ super terris *Scaniæ*, *Hallandia*, *Bleckingia*, *LYSTER* et insula *Huæn* in suo pleno vigore et robore in perpetuum stare debeant et durare. Totam conuentionem exhibet *PONTANVS rer. Dan. lib. 8. p. 468. seq.* Suppressum autem in *Chorographia* *Danica* *Lystriæ* nomen ostendit, hanc diuisionem iam *Pontani* tempore ab usu recessisse, et in *Lystriæ* nomen successisse ipsam *Scaniam*, sensu strictiori acceptam, *Hallandiæ*que et *Bleckingiæ* oppositam: quæ tres prouinciæ hodie constituunt *Scaniam* maiorem seu *Scandinauiam*.

c) ADA-

1202.

Excerptum
In fine p. 8
Co. 9. ex
castri: et
24. Co.
combusta
clasia: et
171. l. 2. v
Excerptum
181: m
combusta

1202. *Estones* de *Ozilia* insula c) cum sedecim nauibus inuenit, qui recenter, Ecclesia combusta, hominibus occisis, et quibusdam captivatis, terram vastauerant, campanas et res Ecclesiæ asportauerant, sicut tam *Estones* quam *Curones* pagani in regno *Daciæ* et *Sueciæ* hætenus facere consueuerant. Armantur peregrini, damna christianorum volentes vlcisci; sed pagani, cognoscentes, quod in *Livoniam* pergerent, timentes valde, pacem se cum *Rigensibus* fecisse mentiti sunt: quibus dum crederent Christiani, tunc tuti quidem euaserunt e manibus eorum. Sed dolis suis nulla eis lucra reportantibus, in eundem laqueum, qui paratus erat eis, postea incidunt. Nam peregrini, Deo eos ducente, sani et incolumes *Wysbu* peruenientes, a ciuibus et hospitibus ibidem existentibus læti excipiuntur. Post dies aliquot *Estones* cum vniuersa rapina sua adueniunt: quos peregrini velificare videntes, ciues et mercatores incusant, eo quod Christiani nominis hostes cum pace portum suum transire permittant.

2. QVIBVS diffimulantibus, et magis pacis securitate cum eis gaudere volentibus, peregrini Episcopum suum adeunt, et cum eis pugnandi licentiam postulant. Episcopus itaque, voluntatem illorum intelligens, eos a proposito nititur reuocare; tum quia Ecclesia, in gentibus posita, quæ aduentum ipsorum præstolabatur, defectum illorum non poterat recuperare; tum quia possibile erat, eos ab hostibus periclitari. Ipsi autem opportuno tempore, importune, instantes, et de Dei misericordia non diffidentes, animum suum a proposito nolunt reflectere: nullam inter *Estones* paganos et *Liiones* differentiam affirmantes, rogant, vt petitiones eorum admittens, hoc pro peccatis eorum ipsis dignetur iniungere. Videns Episcopus eorum constantiam, arbitratus magis expedire, cum obedientia pugnam inire, cum melior sit obedientia, quam victima; voluntati eorum satisfaciens, cum paganis viriliter in prælio congregedi-

c) ADAMVS BREMENSIS de situ *Daniæ* n. 75. cum omnes regni Danici insulas enarrasset; *Sunt & aliæ*, inquit, *quæ Sueonum subiacent imperio. Quarum maxima est illa, quæ Curland dicitur.* — Hanc in vita sancti Ansfarii Chori nominatam credimus, quam tunc Sueones tributo subiecerunt. Sed uti vitæ sancti Ansfarii auctori, sancto REMBERTO, c. 27. Chori non insula, sed gens quæpiam audit; ita PONTANVS Chorogr. Dan. p. 734. quærit haud immerito, quænam hic *Curlandia* sit intelligenda, cum hodierna *insula* non sit; suspicaturque, cum hæc a Rege *Daniæ* se accepisse memorat ADAMVS, sonum magis, quam verba secutum, *Curlandiam* pro *Gulandia* expressisse, h. e. *Gotlandia* insula, quæ in vernacula *Guland* appelletur. In quam sententiam eo promior est PONTANVS, quod nuspiam alias *Gotlandiæ* insulæ meminerit ADAMVS. Sed salua res est. ADAMO enim constitutum non erat, omnes *Sueciæ* subiectas insulas nomi-

nare. Nam et *Oelandiam* omissam videmus. Omissa autem *Gotlandia* æque ac *Oelandia* videtur, quod continenti *Gothiæ* admodum propinquæ essent, *Gothiæ*que accenserentur. IO. BAAZIVS *hisor. eccles. Sueogoth. l. 1. c. 1. p. 39.* Ad nodum autem soluendum apprimè facit, quod insula *Osilia* lingua *Estorum* vocetur *Currefsaar* h. e. *Curonum insula*. Vnde cum inferre liceat, eosdem et insulæ et continentis habitatores *Curones* seu *Choros*, ut REMBERTVS vocat, fuisse, non nisi freto *Domnesensi* diuisos, neque hodie dialecto diuersos; consequens est, vt *Curlandiæ* insule nomine non *Gotlandiam* seu *Gullandiam*, sed *Osiliam* intellexerit ADAMVS. Cuius insulæ, *Currefsaar* hodiernum appellatæ, habitatores cum inde ab vltima ætate piraticam exercuerint; penes lectorem iudicium esto, annon ab his potius, quam a *Corfis*, vocabulum *Corfarorum*, quo piratæ designari solent, in vulgus manaverit.

grediantur, in remissionem eis peccatorum, sicut petierant, iniungit. 1202. Vnde peregrini audacter dimicare pro Christi nomine contendunt, et armis suis potenter accincti, naues, cum quibus ituri erant, cum festinatione præparant. Quod *Estones* ex aduersa parte intelligentes, octo piraticis, ab aliis aliquantulum remotis, putant se in medio peregrinos venientes posse concludere, et ita naues contra se præparatas capere. *Teutonici* itaque cum impetu irruentes in eos, ad piraticas duas *Estonum* naues mouent, et tandem ingrediuntur, in quibus ad sexaginta viris occisis, naues campanis, indumentis sacerdotalibus et captiuis Christianis oneratae ad ciuitatem *Wisbu* deducuntur. In tertiam piraticam quidam ex *Teutonicis* fortiter viribus insiliens, vtraque manu gladium tenet euaginatam, et hinc inde percutiens, duos ac viginti ex hostibus prosternit. In qua cæde vltra vires eo laborante, velum ab octo viris, qui adhuc erant superstites, in altum ducitur, et sic vento velum extollente, idem miles germanicus captiuus vna deducitur, et postea nauibus rursus in vnum collectis, occiditur, et illa naus propter paucitatem hominum igne comburitur sponte seu voluntarie.

3. HIS ita gloriose et cum triumpho peractis, peregrini omnes pro collata sibi victoria omnipotenti Deo gratias referunt. Et Episcopus *Albertus* homines captiuos cum rebus, quas pagani *Danis* abstulerant, venerabili Domino *Andreae, Lundensi* remisit *Archiepiscopo* c).

4. TUNC peregrini *Wysbu* diutius commorari nolentes, iter inceptum peragunt: *Rigam* vsque perueniunt. De quorum aduentu ciues moderni, et alii *Rigæ* morantes, valde gauisi sunt, eis obuiam eunt, et cum *Reliquiis* tam Episcopum, quam omnem ipsius comitatum, honorifice suscipiunt.

5. POST hæc frater *Theodoricus* senior cum peregrinis, qui per annum illum in Liuania sub cruce sua Deo militauerant, in *Teutoniæ* abiens, quendam Liuonem, *Cauponem* nomine, qui quasi Rex et Senior Liuonum fuerat, de *Thoreida* secum sumit, et maxima parte *Teutoniæ* perlustrata, tandem eum *Romam* ducit, et Apostolico exhibet Antistiti d).

6. QUEM *Apostolicus* benignissime recipiens, deosculatur, et de statu gentium circa Liuoniam existentium multa perquirens, pro conuersione gentis Liuonicæ Deo plurimum congratulatur. Transactis diebus aliquot, idem venerabilis Dominus papa *Innocentius* prædicto *Cauponi* dona sua, videlicet centum aureos, porrigit, et in *Teutoniæ* redire volenti, magno caritatis affectu valedicens benedicit,

c) Absolon, Lundensis Archiepiscopus, cuius munera ALBERTVS post consecrationem tulerat, obiit anno MCCI. successoremque habuit Andreæ: de quo mox plura. V. *Chronicon Sialandicum* ab ARNA MAGNAEO editum p. 50.

d) Errant itaque omnes Liuonum Chronographi, vno veluti ore narrantes, Cau-

ponem hunc anno MCLXX. a Meinardo primo Episcopo Romam ad Alexandrum PP. III. adductum fuisse, et post reditum in patriam ex vulnere, in prælio, quod Bertoldus Episcopus cum Liuonibus habuit, accepto, mortem oppetiisse: quem tamen saluum et incolumem videbimus vsque ad annum MCCXVI. n. 4. quo eum in conflictu cum Estonibus occubuisse legemus.

1202. dicit, et *bibliothecam* e), beati *Gregorii* papæ manu scriptam, Episcopo Liunionensi per fratrem *Theodoricum* mittit.

7. EADEM æstate Rex de *Plosceke* cum exercitu suo Liunionem ex improviso intrans, castrum *Pkeskolam* impugnat. Cui Liiones, tamquam homines inermes, repugnare non audentes, promittunt, se ei pecuniam duros: quam Rex acceptans, cessat ab obsidione. Porro *Teutonici* quidam interim missi ab Episcopo cum balistis et armis castrum *Holme* præoccupant, et Rege veniente, et illud castrum expugnare volent, equos quam plurimos vulnerant, et *Ruthenos*, propter sagittas *Dunam* transire non audentes, fugant.

8. REX autem de *Gercike* f) cum Letthonibus Rigam procedens, in pascuis pecora ciuium rapit, duos sacerdotes, *Iohannem de Vechten*, et *Volchardum de Harpenstede* g), iuxta montem antiquum, siluam cum peregrinis *Teutonicis* succidentes, capit, et *Theodoricum Brudegamum*, cum ciuibus aliquot, eum insequentibus, occidit.

9. EODEM tempore quidam monachus, nomine *Sigfridus*, in officio sacerdotali curam animarum sibi commissam in parochia *Holme* deuotissime peragit, et in Dei seruitio die ac nocte persistens, suæ bonæ conuersationis exemplo Liiones imbuunt. Tandem post diuturnum laborem, Deo felicem terminum vitæ suæ imponente, moritur: cuius corpusculum more fidelium ad Ecclesiam deferens cum lachrimis neophytorum turba prosequitur: cui tanquam filii dilecto patri sarcophagum de bonis lignis facientes, asserem vnum ad operculum incisum, de toto pede nimis breuem inueniunt. Vnde commoti, lignum, quo prolongari possit, diu quæsitum & tandem inuentum, asseri prædicto conformantes, clauis affigere tentant; sed eum prius sarcophago supponentes, et diligentius intuentes, videtur, illum non arte humana, sed diuina, prolongatum, et optime sarcophago secundum desiderium ipsorum adaptatum. De quo facto parochiani exhilarati, lignum inutiliter a se incisum abiiciunt, et pastore suo fidelium more sepulto, Deum laudant, qui in Sanctis suis talia faciat miracula h).

ALBERTI

e) *Bibliotheca* audit scriptoribus huius ætatis *Cedex Veteris et Noui Testamenti*, seu generatim id, quod notiori vocabulo *Biblia* appellamus. Ita apud ALBERICVM. p. 450. moritur Magister Petrus, Riga cognominatus *bibliotheca* verficator. Monachi *Bibliam* sæpe vocant, et, quod nobis *bibliotheca* est, *Librariam*. Vtrumque in subiecta scheda deprehendimus. Ego *Iohannes de Velftede*, Canonici huius ecclesie, recognosco in hoc scripto, quod ex consensu et voluntate Dnorum meorum, Canonice Hildensemensem, capitulariter congregatorum in Capitulo generali, secunda feria in Aduentu Domini, recepi quamdam *Bibliam*, de medio cri volumine et parua litera, de *Libraria nostra*: quam promitto ibidem rependere. Datum Anno Domini MCCCXVII. in die Epiphanie Domini, meo sub sigillo.

f) Literæ G. & B. maiusculæ in scriptis su-

periorum temporum tam sunt sibi similes, vt in nominibus propriis, vel semel occurrentibus, nescias fere, vtram eligas. Librarium meum hic hæsitasse video, quia literæ B, quam ante posuerat, inscripsit, vel potius superscripsit maiusculam G. Male, putes: cum prouincia, aut vrbs nulla occurrat in vicinia Liunionis, quæ ad *Gercike* alludat; contra, si *Bercike* legas, urbem Samogetiæ habeas *Birze*, patrimonium *Radiuiliorum*. Sed cum *Gercike* ad annum MCCVIII. n. 4. describatur, tamquam vrbs ad *Dunam* fluuium, a quo *Birze* paullulum remotior; nihil mutandum cenfeo: æquus tamen monitori, locorum perito.

g) Hæc cognomina agrum Monasteriensem & Bremensem redolere, monitu vix opus est.

h) Cum mirabilium operum his temporibus

1. *Abeunte in Germaniam Episcopo, Rigenses a Lettonibus et Liuonis vexantur.*

2. *Cruce signati Magdeburgenses redeunt in patriam.*

3. *Theodoricus Abbas cum Caupone Roma red-
dux in Liuoniam.*

4. *Reuertentium iter per Gotlandiam et Da-
niam memorabile.*

I.

ANNO sexto Episcopus *Albertus*, timens, ciuitatem, quæ adhuc modica et infirma erat, propter paucitatem fidelium a paganorum insidiis posse periclitari, rursus pro colligendis peregrinis in *Teutonium* vadit, et iniunctum sibi pro gentium conuersatione a) negotium studiose administrans, tam in *Teutonium* eundo, quam inde redeundo, singulis annis frequentem et intolerabilem fere laborem sustinet. Post discessum eius *Letthones*, Christianorum nomen abhorrentes, cum Liuonibus de *Ascherade* et de *Lenewarden* adhuc paganis, fere trecentis, *Rigam* descendunt, et pecora eius in pascuis comprehensa iam secundo deducere tentant. Paucis itaque viris adhuc *Rigæ* existentibus, et vbique propter vicinas magnas syluas insidias metuentibus, de ciuitate simul omnes exire non audent; sed viri virtutis circa viginti de ciuitate, hostes insequuti, pecora requirunt, et, inuocato super se Dei omnipotentis auxilio, Militibus aduenientibus de ciuitate, iuxta *montem antiquum* cum paganis pugnam ineunt, et bello inualecente eo usque præliantur, donec fessi ab inuicem separantur. *Liiones* etiam quidam nauigio *Dunam* descendunt, vt in absentia populi ciuitatem ex altera parte ingrediantur. Sed Domino suos protegente, quidam de ciuitate obuiam eis cum sagittis egrediuntur, et ita in fugam vertuntur. His ita gestis, *Letthones* cum *Liuonibus*, tribus tamen equis ciuium obtentis, discedunt. Et *Teutonici* vnanimis pro conseruatione hominum et recuperatione pecorum Deum collaudantes, ad ciuitatem læti reuertuntur.

2.

POSTHAC hyeme instante, milites quidam, *Arnoldus* videlicet de *Meindorp*, et *Bernhardus* de *Sebusen*, et ceteri quidam, qui cruce sumpta iam *seculo* b) ibi remanserant annuo, in *Teutonium* redire volentes, præparatis ad iter rebus necessariis, nauim suam ante

ribus cis mare tanta vis, tanta seges, copia tanta exstiterit, vt CAESARIUS, Heisterbacensis monachus in diceceli Colonienfi, foliis iis, quæ ipso viuentis contigerant, XII. libros implere, hosque ad posteros transmittere potuerit; prodigium foret atque ab indole seculi abludens, si inter transmarinos nihil horum contigisse narraretur. Quare tantum abest, vt Chronographum nostrum culpandum censeam, vt, quo in talibus enarrandis parcior est, eo lubentius gratiam ei faciendam putem.

a) Ita noster siue Auctor, siue Librarius, subinde pro conuersione: veluti ad ann. MCCVI. n. 6.

b) *Seculum annuum* ponit pro anno. Milites enim, qui nunc discessum parant, anno superiori accesserant. Vnde lumen GLOSSARIO CANGIANO, quod voc. *seculum* vnicum locum habet, sed subobscurum, quo *seculum* pro anno accipiendum existimauit Mabillonius, quia viri cuiusdam sancti corpus per *plura secula* incorrupte seruatum dicitur, qui nondum ante ducentos annos obierat.

D 2

c) Supple:

1203. ante natiuitatem beatæ Mariæ vîrginis exponunt, et, ipsis *Dunam* exeuntibus, Deo sic agente, cum tribus nauibus, peregrinos alios ante portum habent obuios.

3. IN his nauibus frater *Theodoricus* et *Caupo*, a *Roma* redeuntes, Rigenſes in triftitia poſitos aduentu ſuo lætificantur. Sed quo magis augetur lætitia Chriſtianorum, eo amplius dolet et confunditur multitudo paganorum.

4. MILITES prædicti inter fluctus maris cum ſociis ſuis diu laborantes, tandem ad partes *Eſtlandiæ* perueniunt: quorum res et vitam *Eſtones* auferre volentes, cum decem piraticis et duodecimaliis nauibus in eos inuehuntur. Deo autem ſuos conſeruante nihil aduerſitatis et doloris ab hoſtibus patiuntur. Immo vna piratica a Chriſtianis confracta, quidam paganorum occiduntur; quidam miſerabiliter in mari merguntur. Aliam piraticam vnco ferro rapien-tes ad ſe trahere conantur. Sed pagani libentius in mari periclitari, quam a Chriſtianis occidi volentes, de nauī ſingillatim exiliunt, et illis in periculo mortis occumbentibus, aliæ naues recedentes euadunt. Licet enim omnipotens Deus electos ſuos in variis tribulationibus poſitos, quaſi aurum in igne, probare non deſinat; nunquam tamen omnino deſerit: imò ex omnibus malis eos eripiens, maiorem hoſtibus eorum timorem inſerit. Inde procedentes in laboribus plurimis, præcipue in fame et ſiti et frigore multos dies deducen-tes, cum pauciſſima cibaria haberent, quinquaginta naufragos Chriſtianos in littore ſtantes ad ſe colligunt, cum quibus miſericorditer agentes, cibaria ſua conſumunt. Et cum hoc ſolum ſupereſſet, vt iam fame deſicerent; ecce! qualiter viſitauit eos Oriens ex alto. nauis enim magna mercatorum adueniens, quæ cibaria ex omnis generis victualia c), tam dando eis, quam vendendo, refecit famelicos, et ſaturati ſunt. Procedentes autem grauiſſimum adhuc periculum ſubeunt. nam tempeſtas et procellæ magnæ eos in periculoliſſimos ſcopulos impellunt: intra quos et de quibus magno timore et difficultate venientes, in vigilia ſancti Andreæ Apoſtoli portum *Wyſbu* attingunt, et inde, comparatis neceſſariis victualibus, *Daciæ* ſinibus velificantes appropinquant. Non valentes autem propter gelu, quod immenſum erat, nauim littori applicare; eam in glacie relinquunt, et per *Daciam* in *Teutonium*, patriam ſuam, vadunt, rebus ſuis ſecum aſſumptis.

ALBER-

c) Supple: *deuehebant*.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS VII.

1204.

CHRISTI MCCIV - MCCV.

1. Lettones, duce Swelegato, Rigæ exitium minantur.	8. Liouones Ykeskolenses fugiunt ad Lenewardenses.
2. Semigalli, duce Westhardo, Christianis copias offerunt.	9. Ascheradenses pacem admittunt.
3. Horum auxilio Lettones profligantur.	10. Kokenhusanus Regulus, Vesceca, salutat Episcopum.
4. Ipse Swelegatus occiditur.	11. Ykeskola datur Christianis incolenda.
5. Lettonum hoc proelio casorum uxores vitam laqueo finiunt.	12. Eorum aliqui diis immolantur.
6. Episcopus redit cum peregrinis.	13. Liouones circa Dunam perfestunt in obedientia.
7. Monachos Montis sancti Nicolai transfert	14. Rigæ per hiemem agitur Comædia sacra.

I.

ANNO VII pontificatus Episcopi Alberti, qui erat Domini MCCIV. circa quadragesimam, quo magis illæ gentes suas exercere solent expeditiones, Letthones pene duo millia virorum equitum contra Estones mouentur in expeditionem, et ipsis secus Dunam descendantibus et ciuitatem transeuntibus, quidam ex ipsis, homo diues et præpotens, Swelgate nomine, cui inter alios viros de ciuitate, cum pace obuiam exeuntes, vnus ex ciuibus, nomine Martinus Frise, ad bibendum potum mellitum præbet: quo exhausto, exercitum præeuntem insequitur, et socios suos sic alloquitur: *Nonne Teutonicorum, nobis medonem præbentium, trepidantium a) manus vidistis? aduentum quidem nostrum fama volante cognouerant, et ideo timore concussi adhuc trepidare non cessant. ad præsens ergo excidium ciuitatis ipsius differemus. Sed si partes, ad quas tendimus, interimus b), hominibus captis et occisis, villam ipsorum euertemus. Vix enim puluis ciuitatis illius pugillo populi nostri sufficiet.*

2.

IGITUR post dies non multos audiens quidam, Westhardus nomine, maior natu de Semigallia, Letthonum expeditionem, cum festinatione Rigam veniens, Teutonicos præmonendo alloquitur, eo quod hostes fines ipsorum pacifice transeant, ne forte postquam situm loci didicerint, in futuro ciuitatem cum habitatoribus suis destruant. Iphis autem ante reditum Episcopi propter suorum paucitatem præliari nolentibus; idem Westhardus, tamquam vir bellicosus, ad pugnam animos eorum incitat, et promittens, se illis in auxilium Semigallos quam plurimos adducturum, rogat sibi saltem aliquot dari viros, edoctos in bello, qui exercitum sciant regere, et ad pugnam informare. Teutonici, audientes constantiam animi ipsius, dicunt, se petitioni eorum velle acquiescere: ita dumtaxat, si de quolibet castro Semigalliae obsidem vnum, quem elegerint, eis exhibere voluerit. Qui de tali responso plurimum exhilaratus, ad suos cum gaudio reuertitur. Et assumptis secum obsidibus

a) Mallem: trepidantes. *Rach*

b) Forte: euertimus.

1204. bus denominatis, exercitum colligit sufficientem. Quo adducto, obsides traduntur in manus *Teutonicorum*, et ita satis se exhibentes fideles, illorum auxilium simul et amicitiam consequuntur. Nam familia Episcopi cum *Fratribus Militiæ Christi* et *Conradus* miles de *Pkeskola* c) cum paucis aliis, qui abesse poterant, ad exercitum foras exeunt, et in loco eminenti cum *Semigallis* reditum *Letthorum* expectant.

3. MITTVNTVR interim nuntii in *Thoreidam* idonei, qui diligenter hostium viam explorare valeant et renunciare. Prædictus etiam Dux *Semigallorum*, de singulis domibus in *Riga* victualia colligens, exercitui, qui de longinquo venerat, transportat. Redeuntes autem *Letthones*, cum infinitis captiuis et innumerabili præda pecorum et equorum, post introitum *Liunioniæ* paulatim de villa ad villam gradientes, tandem ad castrum *Cauponis* declinant, et paci *Liunum* confidentes, apud eos nocte quiescunt. Legati autem *Teutonicorum* et *Semigallorum*, discrete reditum eorum percunctati, exercitui suo denunciant, et altera die nuntii alii priores insequuntur, qui *Letthones* per compendia *Rodenpoys* versus *Pkeskolam* testantur velle redire. His rumoribus auditis, vniuersa militantium turba lætificatur, et certatim quiuis ad pugnam præparatur. Venientes ergo *Letthones* cum tota præda et captiuis, qui millenarium superabant, numerum suum in duas diuidunt acies, et in medio captiuos constituentes, propter nimiam profunditatem niuis, per vnam tantum viam singuli gradiuntur. Sed mox, vt primi eorum vestigia præcedentium reperiunt, insidias suspicantes, subsistunt, et ita postremi cum captiuis primos infecuti, in vnum colliguntur cuneum. Quorum multitudinem *Semigalli* videntes, plures ex eis tremefacti pugnare non audentes, ad tutiora loca diuertere quærunt. Considerantes vero hoc quidam ex *Teutonicis*, *Conradum* aggrediuntur militem, instanter deprecantes, vt ipsi primum cum hostibus Christi prælium ineant, asserentes, magis expedire gloriose mortem pro Christo subire, quam ad confusionem gentis suæ inhoneste fugam capeßere. Qui more militari tam in equo, quam in se ipso, *bene loricator*, cum paucis, qui aderant, *Teutonicis*, *Letthones* aggreditur. Sed ipsi nitorem armorum istorum abhorrentes, Deo etiam timorem immittente, ab eis ex omni parte declinant. Cernens itaque *Semigallorum* Dux *Letthones* de Dei misericordia ita conterritos, hortatur suos, viriliter cum illis prælium committere, et ita, exercitu in vnum collecto, *Letthones* vndique per viam, tamquam oues, disperguntur, et ex eis circiter mille ducenti in ore gladii prosternuntur.

4. INVENIENS autem quidam de familia Episcopi, *Theodoricus Schilling*, *Smellegaten*, qui se ciuitatem Dei subuersurum dixerat; quem d) in vehiculo sedentem videns, lancea latera sua perforat. i. q. cin. Hunc

c) Conradus de Meindorf, a feudo suo princeps cum posteris denominatus. Superfunt *Vxkulii* per *Liunioniam* magnorum prædio-

rum possesores, harum forte originum ignari.

d) Hians oratio, nisi legas: eumque.

e) Imis.

Hunc *Semigallorum* quidam palpitare videntes, caput eius abscin- 1204.
dunt, et vehiculis suis imponentes, quæ solis capitibus onerauerant
Letthorum, in *Semigalliam* ducunt. Plures etiam de *Estonibus*
captiuis, cum et ipsi essent inimicitias exercentes omni tempore
contra Christiani nominis cultores, in gladio occiderunt, et ita
Christiani, *Semigallis* paganis adiunctis, de utroque populo, *Lettho-*
num videlicet et *Estonum*, plenam obtinent victoriam. Igitur post
cædem *Letthorum* et *Estonum*, *Teutonici* cum *Semigallis* ad spolia
gentis utriusque reuertuntur, et infinitam prædam, tam in equis,
quam pecoribus, tam in vestibus, quam in armis, accipientes, per
Dei gratiam conseruati, omnes ad propria redeunt, sani et incolu-
mes, et Deum benedicentes.

5. REFEREBAT sacerdos quidam, qui tunc in *Letthonia* capti-
vus tenebatur, *Iohannes* nomine, quod in vno vico mulieres quin-
quaginta se ob mortem virorum suspendio interfecerant e). Nimi- vint.
rum, cum credant, se cum illis mox in alia vita victuras f).

6. SIGNATIS interea per *Teutonium* multishominibus signo *cru-*
cis, tandem Dominus Episcopus ad naues reuertitur, assumpto iecum
fratre suo Rothmaro g) de claustro *Sigeberge*. Eo quod auctoritate
piissimi Apostolici, papæ *Innocentii*, ei donatum est, de quolibet cæ-
nobio vnum de fratribus, quem vellet, socium laboris assumere h).

Igitur

e) Imitatæ feminas Cimbrorum, quæ, post maritos in campo Raudio a C. Mario concisos, *suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut nutus concidere vulneribus, aut vinculo e crinibus suis facto ab arboribus iugisque plaustorum pependunt*. Quam mortem *speciosam* vocat, ista narrans, FLORVS *histor. Rom. l. 3. c. 3.* VALERIVS MAXIMVS *l. 5. c. 1.* addit, Teutonicorum coniuges Marium victorem orasse, ut ab eo virginibus Vestalibus dono mitterentur, affirmantes, æque se atque illas virilis concubitus expertes futuras: eaque re non impetrata, laqueis sibi nocte proxima spiritum eripuisse.

f) Hoc exemplo confirmantur, quæ KOIALOWIVS *hist. Lituan. Tom. 1. l. 5. p. 140.* de Lituanis tradit: *De altera vita*, scribens, *quam habituri a morte essent mortales, redituque animarum ad sua corpora, cum Deus quispiam illis ignotus ad ius dicendum in altissimum montem vniuersum mortale genus euocaturus e tumulis esset, apud veteres illos Lituanos, rerum diuinarum penitus rudes, quamquam barbare et superstitiose, tamen aliquid credebatur*. Puriora sunt hæc, quam quæ *Getis*, h. c. *Samogetis*, attribuit KADLVBKO *histor. Pol. l. 4. c. 19. p. 512. edit. Dobromil.* vbi ait: *Est omnium Getarum* (quos paullo ante Prussos appellauerat) *communis dementia, exutas corpore animas nascituris denuo infundi corporibus: quasdam etiam brutorum assumptione corporum brutescere: quos instantis quoque facti (fati) subtilitas a brutorum ruditate non fecernit*. Contra DVISBVRGENSIS *Part. 3. c. 5.* veteres Pruthenos *resurrectionem carnis credidisse* scribit: id quod

commentator eius concoquere non potest. At si memineris, clericum, stilo sacrae scripturae aduetum, hæc scripsisse; sacras autem literas resurrectionis quæstionem ab immortalitate non diuellere, imo resurrectionem idem valere ac vitam æternam, observante GROTIUS *ep. 130. f. 49.* DVISBVRGENSIS idem dixit, quod crediderunt mulieres istæ Lituanicæ, *vitam scilicet alteram post manes*. Ceteras borealium populorum hac de re persuasiones collegit, & docte expendit HARTKNOCHIVS *diff. de funeribus veterum Prussorum §. ult.* quæ est inter Prussicas decima tertia.

g) Nota tertium fratrem Episcopi, *Rotmarum*, Canonicum Regularem monasterii *Sigebergensis*, qui postea Cathedralis Ecclesiæ *Dorpatensis* primus factus est Præpositus anno MCCXXIII. n. 8.

h) Pertinet huc *Innocentii PP. III.* Rescriptum ad *Bremensem Archiepiscopum* eiusque Suffraganeos, quo eos exhortatur, ut cum sacerdotes et clericos, qui signo *Crucis* accepto *Hierosolymitanam* professionem vouerant, ad annunciandam fidem Christi; tum laicos, qui rerum inopia corporisque imbecillitate (detenti) *Hierosolymam* pergere non possent, aduersus barbaros, permutato voto, in *Liunioniam* mittendos curarent. Datum *Romæ apud sanctum Petrum VI. Id. Octobr.* Pontificatus anno VII. referente, præter RAYNALDVM n. 56. BZOVIO ad annum MCCIV. n. 8. et SPONDANO ad h. a. n. 14. De decimatione autem Monachorum tum nondum cogitatum fuit.

1204. Igitur eo ducente, qui imperat ventis et procellis maris, *Rigam* perventum est. Vbi Dominus Episcopus, a suis diu desideratus, cum omni militia *peregrinorum* honorifice susceptus est. Erat in eadem acie Dux belli *Comes Henricus de Stumpenhusen* i); *Cono de Isenborch, nobilis homo* k), et alii tam de *Westphalia*, quam de *Saxonia* milites quam plures, cum ceteris peregrinis.

7. *Volens* ergo Episcopus tantorum virorum consilio et auxilio Vineæ Domini palmites extendere in gentibus, post introitum *Dunæ*, claustrum Cysterciensium monachorum locauerunt in *Dunamundam*, quibus Episcopus Abbatem præfecit antedictum fratrem *Theodoricum*, mittitque ad castrum *Pkeskole Conradum* de *Meindorp*, cui iam dudum castrum idem in beneficio contulerat, ut, eo nunciante, Liuones Episcopum cum peregrinis quibuscumque venturum præsciant, et ipsum tanquam filii patrem benigne recipiant, cum quo disponant de pace in se habenda et fide ulterius propaganda.

8. *Livones* ergo, qui post acceptam baptismi gratiam a primo Liuonum Antistite *Meinardo*, fidem Christi irridebant, et hanc, in *Duna* se lauantes, delere sæpe dicebant, audito ascensu Episcopi, cum ceteris adhuc paganis ad fugam se præparant, et mane facto *Conradum* prænominatum ad se vocantes, occulte moliuntur occidere. Sed quia sagitta præuisa minus ferit, ipse dolum sciens eorum, armis suis indutus, cum comitibus suis ad eos foras egreditur, et illis cum eo multa confabulantibus, ad singula quæque competenter respondet. Interim quidam Episcopum præcedentes superueniunt. Vnde magis obstupefacti Liuones, et in fugam versi, beneficio nauicularum se committunt, et versus castrum *Lenewarden* cum vxoribus suis et paruulis ascendunt: satis hoc euidenter demonstrantes, quod baptismum iam pridem susceptum minus curaverunt. Peregrini itaque, dum vident Neophytos Liuones in tantum exorbitare, et tanquam canes ad vomitum redire, eo quod fidei olim susceptæ obliuiscantur, Zelo Dei accensi, insequuntur fugientes. Sed mox, ut conspiciunt, eos aliis se paganis de *Lenewarden*

i) Comitum de *Stumpenhusen* terræ Hoiensibus accessere, et ex ruderibus arcis *Stumpenhusen* castrum *Nienburg* ad *Visurgim* surrexisse dicit *MVSHARDVS de nobil. Brem. p. 58.* ex *Chronico MScto Hoiensi*. Veteri *Misfali* ad d. xxix. Octobr. adscriptum: *Hodie obiit Henricus Comes de Stumpenhusen, cuius sepultura est in Ecclesia Mellinhusen.* Filius fuit *Widekindi*.

k) *Adolphus* comitibus de Monte Coloniensis Archiepiscopus, is, qui *Ottonem IV.* Aquis coronauit, castrum *Isenburg* ad *Ruram* fluuium, a se primum conditum, in feudum dedit fratri *Arnoldo*, qui cum filiis, ut a fratre et ceteris agnatis Comitibus de Monte et de *Altena* distingueretur, *Comes* seu *Nobilis de Isenburg* appellari cepit. Filios

ei ex diplomatibus octo dedit *GETEN. auctar. ad vitam Engelbert. p. 4. et 308. seq.* quibus hic *Cono* seu *Conradus* addendus est *nomus*. Nam præter patrem *Arnoldum* et filios nemo huius familiæ *Isenburgico* titulo usus est. Cum enim *Fridericus*, fratrum princeps, ob cædem *Engelberti Archiepiscopi* patratam *Coloniæ* rota contusus esset; castrum *Isenburg* quoque destructum fuit, ad abolendam tanti facinoris memoriam. Et licet superessent duo huius *Friderici* filii; nomine tamen *Isenburgico* abstinentes, a castro *Limburg*, quod auus maternus ad *Lennam* fluuium in gratiam eorum construxit, *Comites de Limburg* appellati sunt, in posteris, Comitibus de *Limburg* & dominis in *Stirum*, hodiernum superstites per *Westphalia*.

l) *Vesceke*

warden coniunxisse, relictisque villis tyluarum latebras cum ipsis 1204. adiisse, urbem ipsorum adhibito igne succendunt.

9. DEINDE peregrinis ascendentibus secus *Dunam*, ecce! Liuones de castro *Aschrad*, rem gestam audientes, diuertunt ad tutiora loca nemoris. Vnde eorum castro per Dei gratiam exusto, pacem cum *Teutonicis*, datis obsidibus, ineunt, et breui se *Rigam* venire et ibi baptizari promittunt. Quod et postea ita factum est.

10. AVDIENS autem Regulus *Vesceke de Kukenoys* 1) peregrinos *Latinos* in tam valida manu venisse, et sibi vicinos esse, ad tria videlicet milliaria; per internuncium petit ab Episcopo ducatum, et ita nauigio descendens ad ipsum, cum datis hinc inde dextris salutassent se, pacem ibidem firmam cum *Teutonicis* ferit: quæ tamen postea paruo stetit tempore. Pace facta, valedicens omnibus, lætus ad sua reuersus est.

11. HIS ita peractis, redeunt peregrini per viam suam, in nemore densissimo, iuxta viam *Memeculle*, a duarum urbium Liuonibus, *Lenewarde* et *Pkeskole*, grauissime infestantur: quorum insultum sine magno periculo euadentes, *Pkeskolam*, perueniunt, quam urbem firmissimam obseruantes, et vacuam, quondam ab Episcopo *Meinardo* ædificatam, visum est eis, indignos esse tanta munitione Liuones, qui, licet baptizati, tamen adhuc rebelles erant et increduli. Et ob hanc causam mittentes *Conradum* in beneficii eiusdem possessionem, ei ex peregrinis relinquunt quosdam viros fortes et ad bella paratos. In frumento etiam ei prouidere volentes, in præparationem pugnæ, segetes Liuonum iam maturas quidam falcibus, quidam gladiis succidunt. Non valentes autem frequenter paganorum insidias sustinere; armati omnes metunt segetes, et impleta vrbe usque ad summum, Dominus Episcopus de tali facto exhilaratus, ibi remanentes Deo commendat, et cum reliqua peregrinorum militia *Rigam* descendit.

12. POST hoc breui transacto tempore peregrini, de castro *Pkeskola* exeuntes pro colligenda annona, a Liuonibus insidiantibus in siluis occisi sunt decem et septem ex eis, quorum quosdam ex eis Diis suis immolantes m), crudeli martyrio interfecerunt. Nec tamen hoc et his similia facientes inimici, a prædicatione verbi Dei Christianorum obstruunt voces; verum etiam per incrementa fidei conspiciunt, eos quotidie tam præliando, quam prædicando, magis ac magis inualescere.

13. HINC est quod animo consternati *Liiones* omnes, circa *Dunam* habitantes, in mente confusi, datis obsidibus, domino Episcopo et ceteris *Teutonicis* reconciliantur, et qui adhuc ex ipsis pagani fuerunt, baptizari se pollicentur. Sic ergo Christo vocante gens indomita et paganorum ritibus nimis dedita, pedetentim ad iugum domini ducitur, et relictis gentilitatis suæ tenebris, veram lucem, qui

1) *Vesceke* recurrit ad annum MCCVI. n. 2. et alias. Ceterum vti castrum *Kokenhusen* Nostro *Kukenoys* audit; ita ratio constat, qua-

re Domini castri *Adenhusen*, contracte *Adensen*, hac ætate Domini de *Adenois* vocati fuerint.

m) V. Gesta MEINARDI not. m.)

F

n) Co-

U. J. V. d.
viki
66. III. a
p. 416.

16. *Ecclipsis solis.*17. *Albertus Episcopus ab Imperio Liuoniam**recipit, diuesque promissis ex aula Regis Philippi discedit.* 1205.

ANNO octauo inchoante, volens Dominus Episcopus adipisci amicitiam et familiaritatem *Woldemari Regis de Plosceke*, quam antecessori suo *Meinardo* exhibuerat episcopo, *Dextrarium* cum armatura per Abbatem *Theodoricum* ei transmisit: qui a latrunculis *Letthonum* in via spoliatur. Ipse cum

fuis omnia, quæ secum tulerat, amittunt; corpore tamen sani et incolumes ad Regem vsque perueniunt. Ingressi autem ciuitatem,prehendunt ibi quosdam Liuones, clam a Senioribus Liuonum missos, qui, vt animum Regis inclinarent ad expellendos *Teutonicos* de *Liunia*, quæcunque dolose fingere aut dictare poterant, contra Episcopum et suos blanda ac fraudulenta locutione proponebant. Nam Episcopum cum sequentibus suis nimis ei importunum, et intolerabile iugum fidei, asserebant. quorum verbis Rex admodum credulus, mandat omnibus in regno suo constitutis, ad expeditionem quam *locyus* præparari, vt cum impetu fluminis *Dunæ* navigio, multiplicique lignorum strue connexa, suppositis ad viam necessariis, *Rigam* citius et commodius descendant. Hinc est, quod *Teutonicorum* Legati, Liuonum suggestionem et Regis intentionem ignorantes, conspectui Regis præsentari iubentur, vbi coram Liuonibus, *quæ aduentus eorum causa sit*, interrogantur. Qui dum se pacis et amicitie causa venisse profitentur; Liuones e contrario, *nec eos pacem velle, nec seruare*, proclamant. Quorum os, maledictione et amaritudine plenum, magis ad bella struenda, quam ad pacem faciendam cor et animum Regis incitat.

2. REX autem timens occulta consilia sua in lucem prodire, *Teutonicos* a se remouens, in hospitio manere præcipit. Sed Abbate causam perpendente, quidam de consiliariis Regis muneribus et pecunia corrumpitur, et absque mora consilium diu celatum proditur. Quo comperto, mira Dei prouidentia Abbati obuiat res tendens ad meliora. Nam pauperem quendam de castro *Holme*, deo donante, ibidem esse comperit: quem dimidia marca conducens, et scripto suo promouens, Domino *Rigensi* Episcopo et toti fidelium ecclesie, quæ audierat et viderat, per eundem intimauit. Vnde factum est, vt plures ex peregrinis, qui se ad transfretandum mare præparauerant, resumpta cruce redirent. Ipse etiam Episcopus, qui cum aliis abire paratus erat, velificantibus valedicens, *Rigam* ad socios reuersus est.

3. REX itaque factum Abbatis intelligens, accersito eo, requirit, *an nuncium Rigam miserit*. Sed ille faciem Regis non formidans, *litteras se per quendam misisse* confessus est. Porro legati secum missi a *Riga*, metuentes seueritatem Regis, supplicabant et persuadebant Abbati negare, quod dixerat. Sed ipse, sciens, quod semel emissum

1205. volat irreuocabile verbum, quod Regi confessus erat, nulla ratione negabat. Intelligens igitur Rex, se nihil hoc modo proficere, eo quod proditum esset consilium; vbi belli violentia deficit, dolum machinatur, quia in columbæ specie, blanda loquens verba, sic lædit, vt anguis in herba. Remittitur Abbas, et cum eo *Ruthenorum* legati cum verbis pacificis diriguntur in dolo, vt, auditis hinc inde partibus, inter Liuones et Episcopum, quod iustum esset, decerneretur, et hoc ratum haberent. Dimissi a Rege, *Kukenoys*, castro *Ruthenico*, quam celerrime attingunt. Diaconum quendam, *Stephanum*, alium tamen, quam protomartyrem, *Rigam* cum Abbate mittunt, Episcopum in occursum vocant, diem colloquii ad tertium kalend. Iulii indicunt, locum iuxta fluuium *Wogene* a) præfigunt. Reliqui per terram vsquequaque diffusi, Liuones et Letthos, qui proprie dicuntur *Letgalli* b), cum armis suis vocant. Veniunt Liuones, non tantum voluntati Regis obedire, quam etiam proditioni fidelium Christi descruire parati. *Letthi* vel *Lettgalli*, adhuc pagani, vitam Christianorum approbantes, et eorum salutem affectantes, ad colloquium perfidorum non veniunt: muneribus etiam sibi a *Ruthenis* oblatis flecti nequeunt ad malum *Teutonicis* inferendum.

4. VOCATVS ad idem colloquium Dominus Episcopus a legato regis, *Stephano* prædicto, tale de consilio suorum dedit responsum: *Communem*, inquit, *omnium terrarum consuetudinem esse constat, nuncios a Dominis suis destinatos eum adire vel requirere, ad quem mittuntur; et numquam principem, quantumcunque humilem et affabilem, in occursum nunciorum de suis munitioibus egredi. Decet, inquam, tales et talium nuncios, nos in ciuitate nostra inuenire, vbi a nobis et a nostris recipi possint honestius, et tractari commodius. Veniant ergo, nihil metuentes, sed honeste tractandi.* Appropinquante die statuto, Liuones armati ad colloquium iuxta fluuium *Wogene* colliguntur. Seniores etiam de castro *Holme*, totius mali exquisitores, ad eos nauigio ascendunt, et applicantes ad castrum *Pkeskolam*, ipsos secum vocant.

5. CONSIDERATA igitur astutia Liuonum, *Teutonici* ascendere recusant. Sed illi cœptam viam peragunt, et cum suis compatriotis de Christianorum eiectione tractant. Interim *Pkeskolenses* duo ex neophytis, *Kyranus* et *Layanus*, *Conradum*, qui castro præfuit, rogant quam intime, vt eos congregationi Liuonum interesse permittat, vt, visa eorum pertinacia, renunciare possint, quas contra fideles Christi machinationes prætendant. præsumentes autem de cognatorum

a) Est *Woga* fluuius, ex interiore Liuonia decurrens ad Dunam, cui inter *Ykeskolam* et *Lenewardam* infunditur.

b) *Gall* seu *Kall* lingua Estonica situm a *la-sere* significare deprehendo. Vnde *Dunam* nauigantibus, terram ad latus fluminis occidentale protensam, *Semgall* appellatam puto,

quod alii per *finem terræ* explicant. *Sem* enim *terra* est. Sic *Letti* quoque, interioris Liuoniæ habitatores, *Letgalli* appellati videntur, quod habitationes eorum ad latus *Ledue* fluuii protenderentur, qui exoneratur in sinum *Livonicum*. Quæ tamen non sine hæsitacione profero, paratus, situs locorum peritioribus vela submittere.

c) *Pænis*

torum et amicorum numerositate, terribilem inimicorum aciem adire non formidant. quod stultum valde *Conradus* animaduertens, propter multitudinem Liuonum, et malitiam, fieri dissuasit. Sed eorum instanti prece victus, eos abire permisit. Ingressi *placitum*, statim capiuntur a Senioribus, fidem Christi postponere, et *Teutonice* renunciare coguntur. qui constantes in dilectione Dei, fidem susceptam se omni charitatis affectu amplecti profitentur: ab amore et societate Christianorum testantur nulla eos posse genera tormentorum separare et auellere. Vnde nimirum etiam cognatorum eorum in eos excreuit odium, vt exinde maius esset odium, quam amor, quo antea dilexerant. Hinc est, quod communi Liuonum conspiratione, ligatis circa pedes funibus, per medium sunt dilacerati. quos acerrimis pœnis c) afficientes, viscera extrahentes, crura et brachia dilatauerunt. de quibus non est dubium, quin cum sanctis martyribus pro tanto martyrio vitam receperint æternam.

6. HORVM corpora in *Pkeskolensi* quiescunt Ecclesia, atque apposita sunt tumbæ Episcoporum *Meinhardi* et *Bertholdi* d): quorum primus *Confessor*; secundus *martyr*, vt supra dictum est, ab eisdem Liuonibus occisus, occubuit. Hoc facto Liuones in eo conuenerunt, vt de omnibus partibus terræ suæ in vnum collecti castrum *Holme*, quod ciuitati propius erat, præoccupent, et ex eo *Rigenses*, qui tum paucissimi erant, expugnent, et *Rigam* destruant. Completa ergo conspiratione et confœderatione, immemores sacramentorum susceptorum, obliti baptismi, fide abiecta, pacem non curantes, bellum innouantes, omnis multitudo eorum *Holme* descendit, et conuocantes ad se quosdam de *Letthonibus*, tam *Thoreiden-ses*, quam *Weinalenses* omnes in vnum conueniunt.
7. PORRO *Holmenses*, quorum pedes veloces ad effundendum sanguinem, capto *Iohanne*, Sacerdote suo, caput eius abscindunt, corpus reliquum membratim diuidunt. Ipse enim natus ex *Wironia*, et a paganis in pueritia captus, per venerabilem *Meinardum* Episcopum a captiuitate absolutus, et, vt sacris literis imbueretur, ab eodem est in claustro *Segebergensi* locatus, vbi plurimum cum Episcopo *Alberto* in Liuoniam profectus est, et, sacros adeptus ordines, in *Holmensi* parochia multos conuertit ab idolorum cultura. Qui tandem post laboris sui cursum cum aliis duobus fratribus, *Gerhardo* et *Hermann*o, pro fidei confessione, sicut prædiximus, per martyrii palmam ad vitam peruenit æternam. Cuius corpus et ossa, postea ab aliis sacerdotibus collecta, *Rigæ* in Ecclesia beatæ Mariæ Dominus Episcopus cum suo Capitulo deuote sepeliuit.
8. HIS ita peractis, confluente ad castrum *Holme* Liuonum cæterua, Neophyti quidam *Lembewalde* e) cum quibusdam aliis, fideles se exhibentes, dimissis vxoribus et familia in *Holme*, *Rigam* descen-

c) *Pænis*, cruciatibus. V. Gesta MEINARDI not. k. Atque hi Neophyti illi esse videntur, quorum fama mare transuolauit, et quorum constantiam extollit ARNOLDVS LV-BEC. l. 7. c. 9. n. 9.

d) Nota locum sepulturæ duorum primorum Episcoporum contra ARNOLDVM LV-BECENSEM.

e) Num de *Lenewarde*?

G

f) De

1205. scendunt, suggerentes Domino Episcopo, qualiter se defendat ab inimicis, optantes magis Christianorum, quam suorum perfidorum Liunum profectum. Erant autem omnes Liuones simul in castro diebus aliquot. Et quidam ex eis exeuntes versus *Rigam*, tam equos in pascuis spoliantes, quam homines, quos inuenerunt, occidentes, fecerunt omnia mala, quæ potuerunt. Tandem tædio affecti quidam ad propria redierunt; quidam adhuc remanserunt. Audiens autem Episcopus quorundam recessum, conuocatis *Fratribus Militiæ* et ciuibus et peregrinis, requirit, quid factò opus sit contra Liunum machinationem? Visum est omnibus expedire, vt, inuocato super se Dei omnipotentis auxilio, nouellam Ecclesiam ipsi committentes, cum illis in *Holme* bellum ineant, et melius esse pro fide Christi omnes mori, quam singulos quotidie trucidari. Commissa igitur ciuitate Domino Episcopo, qui validiores erant *Teutonici*, cum suis Liuonibus Rigenſibus armati, balistariis et sagittariis assumptis, nauigio ascendentes ad castrum *Holme* applicant, quinta decima die post Pentecosten. Quibus præiſis, hostes, littus et accessum defendere volentes, audacter occurrunt. Stupent primo nimis Christiani propter eorum paucitatem. nam centum tantum erant et quinquaginta: hostiumque erat numerosa multitudo. Sed cantu suo Dei inuocantes misericordiam, et vires animorum resumentes, tandem exiliunt. Quorum primus *Arnoldus*, frater militiæ; deinde serui episcopi ex alia naue, cum ceteris omnibus simul hostibus appropinquant. Et primo in aqua pugnantes, littorea saxa lanceasque hostium, super se crudeliter volantes, viriliter excipiunt. Tandem littus apprehendunt, fortissime pugnantes. vulneratur passim hostium nuditas a sagitta volante: configunt acies: vincuntur hostes, et terga dantes, alii occiduntur; alii transuatare volentes, submerguntur; alii castro recipiuntur; alii, transnatando euadentes, aculeos vermium non effugerunt. Erat autem inter eos *Ako*, princeps ac Senior ipsorum, qui totius traditionis et omnium malorum extiterat auctor: qui Regem de *Plosceke* concitauerat ad bellandum contra *Rigenſes*: qui *Lettbones* collegerat: qui *Thoreidenses* et totam Liunioniam conuocauerat contra nomen Christianorum. Inter alios iste quoque occiditur: occisi caput cum fama victoriæ Episcopo mittitur. Erat autem Episcopus cum Clericis suis, celebrata missa, in Dei timore et orationibus, expectans, si forte quispiam appareret, referens ei, quid ageretur. Erat enim taliter cor eius directum, fiduciam magnam habens in Domino. Et subito apparuit nauicula de longe, in qua quidam de *Fratribus Militiæ*, rediens cum vulneratis quibusdam, caput *Akonis* pro signo victoriæ Episcopo præſentat. At ille gaudens, cum vniuersis, qui domi remanserant, gratias agit Deo, qui per paucos operatus est salutem Ecclesiæ suæ.

9. APPLICANT interim Christiani mœnia suburbana: muro caſtri ignem imponunt: paterellis f) ignem et lapides in castrum pro-

f) De his BANGERTVS ad *Arnoldum Lubec. l. 6. c. 20.*

g) Mo-

proiiciunt. Balistarii quam plures in munitione vulnerant. vnde 1205.
 post occisionem tantorum iam se defendere non sufficiunt. Igitur *Thoreidenses* pacem petunt: quæ datur eis, et permittuntur exire de castro. Exiere pene omnes vulnerati. *Holmenses* autem, auctores malorum, se tradere compelluntur: quorum Seniores *Rigam* deducuntur, et in vincula, prout meruerunt, proiiciuntur. Ceteris autem, qui in castro erant, propter sacramentum baptismi, quod iam dudum receperant, parcitur, et nihil mali deinceps infertur g). Omnia autem, quæ hactenus in Liuonia gloriose contigerunt, non in fortitudine multorum, sed per paucos, Deus semper operatus est. Vnde pro multiplici victoria benedictus sit Deus in secula. Erat eodem tempore fames et penuria cibariorum in ciuitate magna, et misit mirabiliter Deus sacerdotem quendam Episcopi, *Danielem*, de *Gotlandia* cum duobus coggonibus h), impletis vique ad summum annona, et similibus, quæ necessaria erant. Eundem *Danielem* misit Episcopus cum *dapifero* suo, *Geuehardo*, et aliquot balistariis et aliis quibusdam, præoccupare castrum prædictum *Holme*, ne deinceps Liuones, *Ruthenos* et paganos conuocantes, opponere se valeant Christianis. Seniores autem *Holmensium* Episcopus postea secum ducit in *Teutonium*, vt, videntes et audientes ibidem Christianorum consuetudines, discant fieri fideles, qui semper fuerunt infideles.

10. POST hæc *Rigenses*, memores omnium iniuriarum, a *Thoreidensibus* adhuc paganis sibi illatarum, et pacis sæpius interruptæ, conuocant *Semigallos* sibi in adiutorium, in vltionem inimicorum. Erant autem *Semigalli* inimicitias semper habentes contra *Thoreidenses*, et gauisi sunt et cito venerunt, cum *Westhardo*, principe suo, circiter tria millia virorum, in obuiam *Rigensibus*. Et procedentes ad *Coiwam* i), diuidunt exercitum suum, et tradunt Seniori *Cau-poni*, qui Dux erat exercitus, medietatem: (nam ipse, postquam *Roma* rediit, fidelissimus et constans factus est, et propter persecutionem Liuonum in ciuitatem fugerat, et *linguam Germanicam* didicerat, et mansit cum Christianis fere per totum annum illum). Aliam medietatem exercitus dirigunt in partem *Dabrelis* k). Et ibat *Caupo* cum suo exercitu versus castrum suum, in quo erant cognati et amici sui adhuc pagani: et videntes exercitum subito et ex improviso venientem, timore concussi, pauci ex eis munitionem ad defen-

g) Moderate vitur victoria Episcopus. Non solum vitæ parcit captorum; sed et, quos iure gentium seruos facere poterat §. 3. et 4. *J. de iur. person.* libertati restitutos, mittit in Saxoniam, vt cultiori vitæ adsuecant. Crudelior Carolus Magnus: crudeliores, qui paullo ante Cruce signati ierant in Palæstinam. Ille enim anno DCCCLXXXII. apud *Verdam* quater mille et quingentos Saxones vno in loco vnaque die capite plecti voluit: hi octo millia Turcorum ante mœnia ciuitatis *Acra* decollare iusserunt; refe-

rente GODEFRIDO COLON. ad annum MCLXXXVI.

h) Hoc vocabulo subinde vitur Noster pro *nauibz onerariis* designandis.

i) Aliis locis *Goiwam* habet, quod *Gowam* seu *Auam* præ se fert. Intelligit autem fluvium illum, paullo supra *Rigam* in mare influentem, quem in mappis geographicis *Auam* seu *Aam* vocari video.

k) Nomen cuiusdam proceribus, quem promiscue *Dabrelem* & *Dabrelum* vocat.

1205. defendendum castrum ascendunt. Plures ex eis in posteriori parte castrum transilientes fugam in siluas et montana quærunt. Christiani autem viriliter impugnantes castrum, tandem desuper fortiter ascendunt, et victis hostibus et a munitione repulsis, castro recipiuntur, et persequentes paganos vndique per castrum, ex eis fere quinquaginta occidunt; ceteri per fugam euaserunt. Tollentes itaque res omnes et spolia multa, castrum incendunt. Videntes autem Liuones, qui erant ex alia parte *Coime* in castro *Dabrelis* fumum et ignem ascendentem, et castrum ardere *Cauponis*, timentes, ne sibi et castro suo similia contingant; colliguntur omnes in castrum, et ascendentes in munitionem, inimicos suos exspectant, et venientibus fortissime resistunt. Confortabat enim eos *Dabrelus*, Senior ipsorum, et animabat, quemadmodum Philistæi quondam, dicentes: *confortamini, Philistini, et pugnate, ne seruiatis Hebræis*. Peregrini vero cum *Semigallis* impugnantes castrum per totam diem, capere non valuerunt, et quidam ex eis ex alia parte cum paucis ascendere tentantes, cum suis sociis, a Liuonibus occisos ibidem penes castrum reliquerunt. Videntes autem castrum forte et inexpugnabile, diuerterunt ab eo, et spoliantes terram, reuersi sunt ad suos, et apud *Rigam* residentes in reditu cum totali exercitu, diuiserunt spolia vniuersa, quæ attulerant. Episcopus autem, gratias agens Deo, remisit *Semigallos* cum gaudio in terram suam.

II. POST hæc Episcopus, renouata pace cum Liuonibus, transire proponit in *Teutoniam*, et veniens in mare, per totam noctem grauissimam passus tempestatem, sequenti die repulsus est in *Dunam*. Ipse autem aliquot quiescens diebus, inter exitus matutini et vesperi delectatus, quem nec Sol adurit prosperitatis per diem, neque Luna contristatur aduersitatis per noctem, vt a Dei negotio non desistat terra marique, Deo gratias agens, iterum se eisdem committit periculis, quæ nuper euaserat, et; Deo tranquillitatem donante, pro colligendis peregrinis, qui Ecclesiam defendant, in *Alemanniam* vadit.

12. POST hæc ex Liuonibus quidam, in perfidia sua durantes, Regi de *Plosceke* per nuncios suos vulnera et damna suorum significantes, in auxilium sibi contra *Teutonicos* venire eum rogant; præsertim cum pauci in *Riga* remanserint, et multi cum Episcopo recesserint. Qui Rex, acquiescens consiliis et vocatione eorum, conuocato exercitu, de omnibus locis regni sui, nec non et aliorum Regum vicinorum et amicorum suorum, *Duna* 1) nauigio descendit in fortitudine magna. Et applicantes *Pkeskolam*, quidam ex eis grauiter vulnerati sunt a balistariis *Conradi* militis. vnde sentientes *Teutonicos* in castro, descenderunt, et castrum *Holme* subito adeun-

tes,

1) Ex hoc loco, et alio circa finem huius sectionis, manifestum fit, de *Poloczenfi*; non de *Pleskouienfi* Regulo hic sermonem esse, quia *Dunam* descendisse et nauigio in terram suam rediisse dicitur. *Polocza* enim ad *Dunam*

sita est; *Pleskouia* non item. Cetera dolendum, vtriusque loci vocabulum in libro nostro fere eodem modo scriptum esse, vt plerumque nescias, vter sit intelligendus; si aliæ deficiunt circumscriptiones.

m) Ger-

tes, vndique in circuitu obsederunt. Liuones vero, nescientes exercitum, quidam in siluis effugientes euaserunt; quidam ad castrum cum *Teutonicis* in vnum se collegerunt, et clauio castro, balistarii munitionem ascendentes, plurimos vulnerauerunt. *Rutheni* quoque, qui artem balistariam ignorant, arcuum consuetudinem habentes, plures in munitione lædentes, per dies multos pugnauerunt, et maximam struem lignorum comportantes, munitionem incendere laborabant; sed frustrato labore, multi eorum a balistariis in lignorum dispositione vulnerati ceciderunt. Misit itaque Rex nuncios *Thoreidensibus* et *Letthis* et paganis in circuitu, vt omnes contra *Rigenses* venirent in expeditionem. Vndegauisi *Thoreidenses* statim conueniunt ad Regem, et venientibus hoc solum opus iniungitur, vt ligna comportantes, castrum incendant: in qua lignorum comportatione plurima eorum multitudo, vtpote inermium, a sagitta volante subito interfecta est. *Letthi* vero non venerunt, nec nuncios miserunt. Fecerunt etiam *Rutheni* machinam paruam, more *Teutonicorum*; sed nescientes artem lapides iactandi, plurimos ex suis post tergum iactantes læserunt. *Teutonici* vero cum pauci essent, vtpote viginti tantum, timentes tradi a Liuonibus, quorum multi erant cum eis in castro, nocte ac die armati in munitione desuper sederunt, custodientes arcem tam de amicis intra, quam extra de inimicis. Liuones autem omne consilium quærebant quotidie cum Rege, qualiter eos dolo tenerent, et traderentur in manus *Ruthenorum*. Et nisi breuiati fuissent dies belli, tam *Rigenses*, quam *Holmenses*, propter suorum paucitatem, vix se defendere potuissent. Nam in *Riga* erant timores intus, propter civitatem nondum firmiter ædificatam; et timores extus, propter suorum in *Holme* obsessionem. Redierunt etiam quidam Liuones exploratores ad Regem, dicentes, omnem campum et omnes vias circa *Rigam* repletas esse ferreis clauiculis tridentibus, ostendentes quosdam ex eis Regi, dicentes, quod tam pedes equorum suorum, quam latera propria et posteriora sua grauiter vndique talibus hamis essent perforata. Quo timore Rex perterritus, *Rigam* cum exercitu suo non descendit, et liberauit Dominus sperantes in se. Nam *Thoreidenses*, visis nauibus in mari, nunciauerunt Regi. At ille post vndecim dierum castri impugnationem cum nihil proficeret, sed magis per suorum interfectionem deficeret, simul et *Teutonicorum* aduentum timeret; surrexit cum omni exercitu suo, et vulneratis et interfectis suis, et reuersus est nauigio in terram suam. *Gerhardus* autem, dapifer m) Episcopi, de paruo vulnere postea mortuus est. Ceteri autem sani et incolumes Deum benedicebant, qui eccle-

m) Gerhardus, Dapifer Episcopi, iam nominatus est supra n. 9. Ita autem latine effertur, quem documenta teutonica *Drotzet*, hodie *Drost* vocant. Intelligitur autem Præpositus nonnullorum minorum præfectorum, qui pro Principe curet subiectos in iu-

re dicundo et in metatis, immo et in educendo ad bellum, si opus, quoad milite mercenario carebant Principes. Tali viro utebatur Albertus Episcopus ad regendam familiam, et habitatores partis Liuoniæ, quam occupauerat.

1205. ecclesiam suam in manu paucorum etiam hac vice defendit ab inimicis.

13. EODEM tempore *Rex Danorum* cum exercitu magno, quem iam tribus annis collegerat, resedit in *Osilia*: simul et *Archiepiscopus Lundensis*, *Andreas*, qui in remissionem peccatorum infinitam multitudinem signo crucis signauerat ad faciendam vindictam in nationibus, et ad subiugandas gentes fidei Christianæ. Aedificato autem castro, cum non inuenirentur, qui contra insultus paganorum ibidem manere auderent, incenso eo castro, Rex cum omni exercitu rediit in terram suam n). *Archiepiscopus* vero *Lundensis* o) prædictus et *Episcopus Nicolaus* p) cum duabus nauibus, cibariis onustis, et omnis familia ipsorum, *Rigam* diuertunt. Et *Rigam* venientes a Præposito beatæ Mariæ, *Engelberto* q), et omni conuentu suo deuotissime suscipiuntur. Et audita tanta Ecclesiæ tribulatione et eiusdem iterum a Deo liberatione, congratulantur et congaudent, benedicentes, eo quod in medio gentium in tanta paucitate virorum suam semper conseruat Ecclesiam. Post hæc *Archiepiscopus*, conuocando omnem clerum, doctrinam proponit
- Theo-*

n) *Osilia* quia *Estoniæ* accensebatur, scriptores Danici hanc expeditionem *Estonicam* vocare solent. *CHRONICON SIALANDICVM ad annum MCCVI.* de ea ita loquitur, ac si Regis *Woldemari* in ea nullæ partes fuissent. *Andreas*, inquit, *Archiepiscopus cum Germanis fratribus suis duxit exercitum in Estland.* *PONTANVS histor. Dan. lib. 6. p. 298.* naualem expeditionem in *Estlandos* vocat, nominatque fratres *Archiepiscopi Sunonem, Ebbonem et Laurentium.* In *Sunone* fallitur: quod nomen patri fuit. Substituendus autem frater *Iacobus* et *Petrus*, *Abfolonis* in *Episcopatu Rotschildensi* successor. Triga fratrum, *Iacobus* scilicet, *Ebbo* et *Laurentius*, paullo post cedere prælio, ad *Lænam* anno *MCCVIII.* cum *Suecis* habito. Qua de re *VPSALIENSIS lib. 3. p. 103.* *IO. MESSENIUS Analect. t. 2. p. 111.* *MATTHIAE Chron. Episcop. Lundens. p. 58.* *ERICVS*, seu quisquis auctor est, *historiæ gentis Danorum* apud *LINDENBROG. p. 272.* exercitum in *Reualiam* ductum tradit: perperam. Etenim in *continentem Estoniæ Danorum* exercitus traiectus est demum anno *MCCXVIII.* vti ipse habet *Ericus*, et *Noster* pluribus narrabit ad istum annum.

o) *Andreas*, *Sunonis de Knardrup* filius, *Sialandicus*, postquam in exteris regnis, per *Britanniam* nimirum, *Galliam* et *Italiam* diu bonis literis operam nauasset, domum redux, fit *Canuti Regis iunioris Scribarum princeps* seu *Cancellarius*, et post fata famosi illius *Abfalonis* anno *MCCI.* *Lundensis Archiepiscopus*, *Sueciæ Primas* et *Apostolicæ sedis per Seppemtrionem Legatus perpetuus.* Iustis laudibus eum, tamquam virum non minus pium, quam eruditum, celebrant cœui, *SAXO GRAMMA-*

TICVS, qui *Historiam suam Danicam* ei inscripsit, & *ARNOLDVS LVBEK. lib. 4. c. 8.* Nec prætereundum *IO. MESSENI* de eo testimonium. *Is Scondiæ Illustr. t. 2. p. 29.* *Andreas*, inquit, præter aliarum cognitionem artium liberalium insignis poëta fuit: vt non obscuro sunt nobis argumento volumina duo, quæ heroico conscripsit metro de præcipuis fidei Christianæ articulis & de septem Ecclesiæ sacramentis, hodieque visuntur *Lundie Scanorum.* *CHRONICON SIALANDICVM ad annum MCCXXVIII. p. 60.* his metricis scriptis addit poëma, quod *Hexameron* inscriptum, & *Sequentias Virginis gloriosæ.* Iter eius in *Liunioniam* veteres silentio obliuerunt. Solus *Biographus MATTHIAS l. c. p. 60.* ita scribit: *Anno Domini MCCVII. in Liunioniam mittitur Andreas Archiepiscopus a Rege Woldemaro cum magna militum manu, ad eam subiugandam, vt serio fidem Christi suscipiat.* Longe aliis armis eum instructum venisse, & usum esse, ostendunt, quæ sequuntur.

p) *Nicolaus* ille, *Waldemaro*, Regii sanguinis Principi, *Episcopo Slesuicensi*, qui, quod regnum affectasset, in carcerem detrusus fuit, surrogatus, anno *MCCII.* ab *Andrea Lundensi Archiepiscopo Sleswicensi* infula exornatus est, *CHRON. SLESVIC. apud. Dn. MENCK. Scriptor. t. 3. p. 588. 589.* *CYPRAEVS Annal. Slesuic. lib. 2. c. 3.* collegit varias ad munus sacerdotale & ad religionem spectantes quæstiones, ab hoc *Nicolao* ad *Romanum Pontificem* delatas, cum decisionibus *INNOCENTII PP. III.* de quibus agit *lib. 16. ep. 26.* *PONTANVS rer. Dan. lib. 6. p. 301. 302.* ostendit, eum *Reliquiarum Slesuicensium collectorem* fuisse.

q) *Fratre Alberti Episcopi*, vt vidimus.

r) *SAXO*

Theologicam r), et legendo in Psalterio totam hyemem in diuina ^{1205.} contemplatione deducuntur. Et merito post bella doctrina sequitur *Theologica*, cum eodem tempore, post bella omnia prædicta, conuersa et baptizata sit tota Liuania. Nam post discessum Regis *Ruthenorum* cum exercitu suo, inuasit timor Dei Liouones per vniuersam Liuiam, et mittentes nuncios *Rigam*, tam *Thoreidenses*, quam *Dunenses*, rogant ea, quæ pacis sunt. Proponuntur itaque *Thoreidensibus* omnia mala, quæ intra pacem sæpe fecerant, pace interrupta. Nam multis occisis, *Cauponi*, qui, relictis eis, cum Christianis semper pugnabat, multa mala intulerant, bona eiusdem omnia incendio vastauerant; agros abstulerant; arbores apum confregerant; insuper multa iniusta bella contra *Rigenses* sæpenumero mouerant. vnde pax eis denegatur: et merito; quia filii pacis esse nescientes, pacem omni tempore disturbabant. At illi magis instantes rogant baptizari; sacerdotes recipere, et eis per omnia obedire, promittunt. *Lenewardenses* etiam pro reconciliatione Domino *Danieli*, qui idem castrum iam dudum in beneficio acceperat, quolibet anno de aratro dimidium talentum filiginis promittunt: quod hætenus in hodiernum diem, aucta tamen mensura, persoluerunt.

14. PRAEPOSITVS itaque *Rigensis*, iuxta verbum Archiepiscopi, acceptis obsidibus meliorum pueris de tota Liuania, sacerdotes mittit ad prædicationem. Quorum primus *Alobrandus* in *Thoreidam* proficiscens, verbum prædicationis et baptismi sacramentum ministrat, et parochias distinguens, in *Cubbesele* Ecclesiam ædificat. *Alexander* sacerdos in *Metssepole* dirigitur, qui, baptizata prouincia illa tota, cum eis ibidem habitare, et semen Euangelii seminare, et Ecclesiam incipit ædificare. *Daniel* sacerdos, qui in castro *Holmensi* obsidione quodammodo examinatus fuerat, *Lenewardensibus* mittitur; quem illi benigne suscipientes, baptizantur ab eo. Cumque in villam, quæ dicitur *Sydegunde*, procederet, statim populum ad audiendum verbum Dei conuocat. Veniens autem Liuo quidam de latibulis siluarum nocte, visionemque suam referens, dicit ei:

r) SAXO in dedicatione Historiæ suæ Archiepiscopum ita alloquitur: *Tu post diuinam peregrinationem splendidissimum externæ scholæ regimen apprehendisti, tantumque eius columnen euasisti, ut potius Magisterio ornamentum dare, quam ab ipso recipere videreris.* Quæ verba Stephanus de illo Magistratu academico intelligenda putat, qui nonnumquam externis etiam hominibus, præsertim qui genere, literis, ingenioque eniteant, deferri solet. Velleius autem de *professione publica* interpretatur. Mihi, ARNOLDVM LVBEICENSEM lib. 3. c. 5. n. 2. in partes vocanti, Saxo innuere videtur, Andreæ apud externos, ni fallor, Parisienses, Magisterium in Theologia vel in Iurisprudencia affecutum, publicæ cathedra docuisse, ut non tam diceretur, quam esset *Magister*. Quod institutum, occasione sic ferente, per

hanc hyemem *Rigæ* profectus est in corona omnis generis et variarum nationum clericorum et sacerdotum, verbi diuini præconum, qui ad conuertendos ad fidem Christianam Liouones eo confluerant, atque ex institutione Viri, non literati solum et pii, sed et multo rerum usu subacti, ad officium rite obeundum proficere poterant. *Gesta INNOCENTII III. §. 127.* si audis, Andreas cum potestate legati Sedis Apostolicæ *Rigæ* fuit, et post reditum ad Pontificem retulit, *quod tota Liuania erat ad fidem Christi conuersa, nullusque in ea remanserat, qui non recepisset sacramentum baptismatis, vicinis gentibus ad hoc ipsum ex magna parte paratis.* Refert hæc RAYNALDVS ad annum MCCVII. n. 4. Quæ vera non sunt, nisi de *Riga* accipiantur. Serius enim tota Liuania baptizata est.

1205. ei: *vidi*, inquit, *Deum Liuonum*, qui nobis futura prædixit. Erat enim imago excrescens ex arbore s) a pectore ad sursum usque, et dixit mihi, *Letthorum exercitum cras venturum*, et timore illius exercitus conuenire non audemus. Sacerdos autem intelligens, Dæmonis hanc esse illusionem, eo quod via illo autumnali tempore non esset, per quam *Letthones* venire possent, in orationibus suis existens, Deo se commendabat. Mane facto cum huiusmodi nihil audirent et perciperent, quod fantasma Liuoni prædixerat, colliguntur omnes in vnum: quibus sacerdos idololatriam detestatur; huiusmodi fantasmata dæmonum illusionem affirmat: tandem vnum Deum, Creatorem omnium, vnam fidem, vnum baptisma esse prædicat, et his et similibus ad culturam vnius Dei eos inuitat. His auditis, Diabolo et eius operibus abrenunciant, et in Deum credere se promittunt, et baptizantur, quotquot prædestinati erant a Deo. Baptizatis etiam *Reminensibus*, procedit ad *Ascheradenses*, quibus recipientibus verbum Dei cum gaudio, et celebratis ibidem sacramentis baptismi, reuersus est *Thoreidam*, et veniens ad claustrum *Dabrelis*, benigne receptus est ab eis. Et, seminato ibidem verbi Dei semine, conuertit et baptizauit eos, et relicta prouincia illa, processit ad *Wendos*. *Wendi* autem humiles erant eo tempore et pauperes, vtpote a *Wyndo* repulsi, qui est fluuius *Curoniæ*, et habitantes in monte antiquo, iuxta quem *Riga* ciuitas nunc est ædificata, et inde iterum a *Curonibus* effugati, pluresque occisi, reliqui fugerunt ad *Letthones* t), et ibi habitantes cum eis, gauisi sunt de aduentu sacerdotis: quibus conuersis et baptizatis, vineam iam plantatam et agrum seminatum Domino committens sacerdos, *Rigam* rediit.

15. POSTEA autem ad *Ydumæos* missus, quam plures ibi et *Letthos* et *Ydumeos* baptizans, Ecclesiam super *Ropam* ædificauit, et manendo cum eis, vitam æternam eis commonstrauit. *Thoreidenses* vero, receptis sacri baptismatis mysteriis, cum omni iure spiritali, rogant sacerdotem suum *Alobrandum*, vt, sicut in iure spiritali, sic et eos expediat in ciuilibus causis, quod nos dicimus in iure seculari, secundum iura Imperatorum Christianorum u). Gens enim

s) V. *Gesta BERTOLDI* n. 8.

t) Legendum *Lettos* vel *Lettigallos*: quod situs Wendenis vrbs docet. Ceterum memorabilis est hæc Wendorum immigratio in *Lettiā*, quæ minus fauere videtur opinantibus *Venedos* Wendeni vrbi nomen dedisse: nisi *Windauiam* Curonum et ipsam *Venedis* nomen debere existimes. Longius aberrant, qui *Wendam* a primo Ordinis Magistro, *Vinnone*, conditam et cognominatam tradunt.

u) Numquid hæc intelligenda de *Iure Cæsareo Romano*? an potius de *Iure Cæsareo Germanico*? Numquid hæc suggestio a Lundensi Archiepiscopo profecta, qui quæ Parisiis dirimendis litibus ciuilibus vtilia didicerat, *Liunionis*, in nouam rempublicam coalituris, commendanda duxerit? *ARNOLDVS* sane

LVBECENSIS lib. 3. c. 5. n. 2. testatur, *Danos* suo tempore *Parisiis* factos esse *bonos Decretistas* siue *Legistas*. Et *IO. MESSENIUS Suec. Sanct. lib. 2. c. 21.* disertè ait, *Andream in Doctorem Vtriusque Iuris magna cum laude fuisse sublimatum.* *Waldemar* II. *Danorum* Rex *Legislator* cognominatus est, quia primus *Leges* in scriptum redigi iussit, collectas a diuersis, maxime *Episcopis*. *SAXO Continuatus ap. BENZEL. monument. Suec. p. 147.* *Hic Waldemar* inter cetera notabilia facta sua edidit *Leges Danorum*. *LYSCHANDER genealog. Dan. p. 226.* *IO. SVANING. chronolog. Dan. p. 81.* *PONTAN. rer. Dan. l. 6. p. 321.* Hos autem non Pontificii solum, sed et *Cæsarei Iuris* peritissimos fuisse, satis argumento & indicio est, quod multa capita *Legum* de verbo ad verbum in illum *Codicem* translata esse constat. Ita *CHRON. SLESVIC.*

enim Liuonum quondam erat perfidissima, et vnusquisque proximo ^{1205.} suo, dummodo erat fortior, quod habebat, auferebat vi: et ideo in

SLESVIC. l. c. p. 591. CYPRAEVS *Annal. Slesuic. l. 2. c. 5. p. 245.* DN. ARPE *Themis Cimbrica p. 112. seq.* Nimius ardor, quo tunc Magistri Parisienses in *Legem Mundanam* ferebantur, movit Honorium PP. III. vt anno MCCXX. in Galliam rescriberet, quæ leguntur C. 28. X. de privileg. *Licet sancta Ecclesia Legum Secularium non respuat famulatum, quæ æquitatis et iustitiæ vestigia imitantur; quia tamen in Francia et nonnullis prouinciis Laici Romanorum Imperatorum Legibus non vtuntur, et occurrunt raro ecclesiastica causæ tales, quæ non possint statutis canonicis expediri: vt plenius sacræ paginæ insistantur — firmiter interdiciamus et districtius inhibemus, ne Parisiis, vel ciuitatibus seu aliis locis vicinis, quisquam docere vel audire Ius Ciuile præsumat etc.* Paruere statim Cistercienses, et in armariis suis Iuris Ciuilis Codices separarunt a libris Iuris Canonici. Nam institutionum hoc tempore collectarum *Distinct. I. cap. XI.* ita scriptum: *Libri Iuris Ciuilis et Canonici in armario communi minime resideant etc.* SPONDANVS ad annum MCCXXIII. n. 4. inde colligit, Ius Canonicum citius prælegi cœpisse in scholis Galliæ, quam Ius Ciuile. Sed et hoc inde colligi potest, iuris Ciuilis studium circa hæc tempora vsque eo effloruisse, vt Pontifex inde metueret dispendium Canonum. De scholæ Parisiensis constitutione insignis locus est in CHRONICO ALBERICI ad annum MCCIX. p. 451. *In ea nobilissima ciuitate non modo de trivio et quadriui; verum etiam de questionibus Iuris Canonici et Ciuilis et de ea facultate, quæ de sanandis corporibus et sanitatibus conseruandis præcipit, plena et perfecta inueniebatur doctrina: frequentiori tamen desiderio Scholastici sacram paginam et questiones Theologicas docebantur.* Habes hic quatuor, quas vocant, *Facultates*, et in primis Iuris Ciuilis æque ac Canonici disciplinam. Neque Pontificis prohibitione quidquam in Academiis effectum est. Præterquam enim, quod nitimur in vetitum, ipsi Pontifices, in *Decretalibus* suis subinde *Ius Ciuile* corrigentes, clericis fitim instillabant seu potius necessitatem imponebant cognoscendi *Ius correctum*. Germanos sane nostros iam seculo superiori libros *Iuris Cæsarei Romani* sibi familiares fecisse, multa se produnt indicia: quorum aliqua colligere iuuat. Conradus II. cum anno MCXXXV. Magdeburgi donationem Hartwici confirmat apud LINDENBROG. Scriptor. *Septembr. p. 155.* adiecta clausula commissoria, ita pergit: *Conditionem in omni contractu valere, sacra Imperialia scripta indubitati iuris esse testantur.* Fridericus I. apud HVND. metropol. t. 2. p. 113. confirmat anno MCLXVI. concambium, addito: *Qui auctore prætoris possidet, iuste possidet.* Henricus Leo in diplomate, CHRONICO REICHERSPERGENSI ad annum

MCLXII. inserto, ait: *Ecclesia in emendatione damnorum non querit, nisi simplum sibi restitui, quod tamen Leges imperiales in duplum vel amplius iubent reddi.* Idem anno MCLXX. in fundatione Ecclesiæ Suerinensis apud LINDENBROG. p. 165. ait: *Tres Episcopatus construximus — Prærogatiuam quoque totius ecclesiasticæ libertatis, iuxta formam sanctorum Canonum et Leges Imperatorum — nostro edicto firmauimus.* Circa eadem tempora REINHVSSENSIS ABBAS Scriptor. Brunswic. t. 1. p. 704. ait: *Hildeneshemenses fratres donationem frustra nituntur reuocare, quia Reinebusensis ecclesia hoc antequam introitum viginti annis, et totidem ex tunc, sine interruptione, iusto titulo & bona fide quiete possedit.* Apud PEZ. *Cod. diplom. part. 2. p. 26.* ad annum MCLXX. ita rescriptum: *Videntur a vobis iniuste grauari, qui dicunt, mancipium quoddam, quod Ecclesia vsque ad hæc tempora in sua iurisdictione bona fide, certo titulo et quietâ possessione tenuit, vos iniuste occupasse.* Ibidem part. 1. p. 309. Innocentius PP. II. ad annum MCXXX. appellationes ad Sedem Apostolicam defendens, ait: *Iuxta Imperiales sanctiones, si iudices ordinarii prouocationes estimauerint respuendas, triginta pondo auri multantur.* Vt non dicam de Testamentis iam cognitis, quia eis fauent *Decreta*: ad quæ prouocat Adelodus, Episcopus Hildensemensis, ad annum MCLXXIX. *Testamenta quoque*, inquit, *Fratrum nostrorum, quæ fecerint, vel quæ eis ex aliorum Testamentis legata fuerint, ex auctoritatibus Decretorum confirmamus etc.* Henricus, fundator Canonie Stendaliensis, apud BECMAN. *Notit. Vniuers. Francofurt. auctar. p. 29.* ad annum MCLXXXII. cum Canonicis testamenti factionem permisisset, addit: *Si vero ab intestato, quod absit, aliquem decedere contigerit, ea, quæ testamentum condenti liberaliter concedimus — conuentui pro defuncto promouenda committimus.* Auctor CHRON. MONTIS SERENI ad annum MCCV. hoc tempore Appellationis et verborum Decretalium vsus, auctore Tiderico Præposito, ibi inualuisse tradit: qui vsus apud CAESARIUM DE HEISTERBACH lib. XI. c. 46. satyræ locum fecit in loquaces *Decretistas & Legistas*: quorum cum nonnulli eodem anno cum quibusdam Nobilibus morerentur; Canonicus quidam dixit: *Recte faciunt Nobiles isti, quod morientes secum ducunt Aduocatos istos: erunt enim eis necessarii.* Denique subiicit: *In illo diuino examine — nullus Aduocatorum, neque pro se, neque pro aliis, assignare poterit aliqua falsa loca ex Legibus sue Decretis.* Ita CAESARIUS lib. 6. c. 28. Quæ omnia co pertinent, vt constet, *Ius Cæsareum Romanum* hoc tempore nec Germanis, nec Danis, incognitum fuisse, atque Episcopos eos, qui Waldemaro Regi auctores fuerunt cinni cuiusdam

1205. in baptismo huiusmodi prohibita sunt, violentia, furta, rapinae, et his similia. Qui autem ante baptismum spoliati fuerant, dolentes de rerum suarum paratarum amissione, eo quod sua recipere per violentiam post baptismum non auderent w), *iudicem secularem* pro rebus huiusmodi terminandis petebant. Vnde *Alabrando* sacerdoti tam de *spiritualibus* causis, quam de *ciuilibus* audiendis, primitus iniunctum est. At ille iniunctum sibi officium tam propter Deum, quam pro peccatis suis, fideliter administrans, furta et rapinas coercendo, iniuste ablata restituendo, Liunionibus viam iuste viuendi demonstrauit. Placuit autem Liunionibus ista Christianorum consuetudo primo anno, eo quod per fideles et iustos viros huiusmodi *Aduocatie* administraretur officium: quod postea per manus diuersorum iudicum secularium *laicorum* propter turpem auri cupidinem, per vniuersam *Liunioniam*, *Lettigalliam*, et *Estoniam* nimis est deprauatum: qui tam pro bursae suae impletione, quam iniustitiae intuitu huiusmodi *Aduocatie* officium exercuerunt.

16. EADEM hyeme facta est Ecclipsis Solis, per magnam horam diei horrende obscurati x).

17. EPISCOPVS autem *Albertus* primus circuiuit in *Teutonia* per omnes vicos et plateas et Ecclesias, quærendo peregrinantes milites. Et perlustrata *Saxonia*, *Westphalia*, *Frisia*, tandem ad curiam *Regis Philippi* peruenit, et cum ad nullum Regem auxilii haberet respectum, ad *Imperium* se conuertit, et *Imperium* salutatur, ac ab eo ex communi Imperatoris et Statuum suffragio *Liunioniam* recipit y). Rex vero antedictus *Philippus* quolibet anno sibi in auxilium dari centum marcas argenti promisit z), si promissis quispiam diues esse poterat.

ALBERTI

dam ex iure patrio, ciuili et canonico compilandi, simile quid in Liunia tentare potuisset. Vt tamen dicam, quod sentio, Andream Lundensem Archiepiscopum, tamquam hospitem, rebus secularibus et administrationi terræ alienæ semet ingessisse, non puto; sed eam intemeratam permisisse Gerardo Dapifero, cui ab Alberto Episcopo commendata fuerat, iudico. Maiorem speciem veri habet, nouos hos Liunionæ inquilinos, qui fere omnes vel Magdeburgenses, vel Brunsvicensēs et Luneburgenses, vel Schauenburgenses, Bremenenses, Westphali et Holfati, verbo Saxones, fuerant, iura patriæ non scripta, quorum vestigia quæpiam occurrunt ad annum MCCXI. n. 6. in Liunioniam intulisse. Quæ cum Scabini Magdeburgenses a Carolo Magno atque ab Otronibus Imperatoribus ad Saxones peruenisse creparent; ex vulgi persuasione, quam Compiler Speculi Saxonici paullo post scriptis propagauit, iura Imperatorum Christianorum appellari potuerunt. Ius enim illud *Casareum Germanicum*, quod sub nomine *Keiser-Recht* circumfertur adhuc ineditum, licet eius usus aliqua in his terris, maxime *Luneburgi* et *Hildesheimii*, ve-

stigia deprehendam, multo tamen recentior partus est, et ætatem Caroli IV. Imperatoris mihi quidem superare non videtur. Cuius suspicionis causas, alio forsan loco apeririendas, huc transferre superfedeo. Ius autem *Casareum scriptum*, *der Kayser geschriebene Recht*, quod Henricus VII. in diplomate proscriptiois interfectorum Cæsaris Alberti I. anno MCCCIX. Spiræ dato, se secutum proficitur, *Ius Ciuile Romanum* fuisse, contenta docent.

w) En! candorem horum hominum.

x) GODEFRIDVS COLON. ad ann. MCCVI. *Ecclipsis Solis facta est II. Cal. Martii, hora diei decima. Plurimi humanum caput in Sole se vidisse testantur.*

y) Rex Otto tum aberat. Namque de Colonia exiens, Brunsvich venit, ibique rebus suis ordinatis, per mare nauigio Angliam intrauit, vbi a Rege auunculo, et cunctis eius Baronibus cum magno honore suscipitur, et per aliquod tempus detinetur. Idem GODEFRIDVS l. c. Ceterum de Iure Imperii in Liunioniam affectato alius locus est sub anno sequenti n. 3.

z) Excidere verba: quod diuitem fecisset; vel his ~~requisitis~~ contentia.

a) Forte

ALBERTI EPISCOPI ANNVS IX.
CHRISTI MCCVI - MCCVII.

1206.

1. <i>Lundensi Archiepiscopo in Gotlandiam regresso, Rigam redit Albertus Episcopus.</i>
2. <i>Cui Regulus Kokenhusanus dimidium castrum suum offert.</i>
3. <i>Episcopus Fratribus Militiæ Christi tertiam partem cedit Liuoniæ acquisitæ; non acquirande.</i>
4. <i>Exemplum mali Iudicis in Thoreida.</i>
5. <i>Lettones, Thoreidam inuadentes, funduntur.</i> | 6. <i>Christiani expugnant castrum Selonum.</i>
7. <i>Vngannenses adducuntur ad fidem.</i>
8. <i>Bannerouius, capto Vesceca, Kokenhusam per insidias capit; iussu Episcopi mox restitutam; sed Christiano præsidio munitam.</i>
9. <i>Vesceca, occisis dolo præsidariis, formidine pænæ, combusta Kokenhusa, fugit in Moscouiam.</i> |
|---|---|

1.

ANNO nono pontificatus, baptizata vniuersa Liuonia, filuit Ecclesia, pacis gaudet quiete, sui expectans aduentum Antistitis. *Archiepiscopus* vero *Lundensis* et *Cancellarius* cum omnibus suis, ad reditum se præparantes, *Gotlandiam* in Dominica palmarum attingunt, et in terra sua sacrosanctam paschæ celebrant solemnitatem. *Rigensis* vero Antistes in Pentecoste *Rigam* veniens, cum gaudio ab omnibus suscipitur: cum quo venit *Comes* de *Peremunt*, *Gotschalculus*, et *Comes* alius a), et alii quam plures peregrini, nobiles & honesti viri, qui pace Ecclesiæ gaudentes, murum ciuitatis in tantum exaltaverunt, vt deinceps paganorum non timeretur insultus.

2.

AUDIENS autem Regulus *Vesceca* de *Kukonoys* Episcopi et peregrinorum aduentum, surrexit cum viris suis, et abiit in occursum eorum, et veniens *Rigam*, ab omnibus est honorifice susceptus. Peractis itaque in domo Episcopi diebus pluribus, cum magno charitatis affectu, tandem auxilium Episcopi contra insultus petit *Letthonum*, offerens sibi terræ et castri sui medietatem b). Quo accepto, Episcopus muneribus multis Regulum honorans, et in viris et in armis opem promittens, cum gaudio remisit ad propria. Post hæc Episcopus, de conuersatione et baptismo Liuonum gaudens, sacerdotes mittit ad omnes, et in *Thoreidam* et *Metsepole* et *Idumeam* et iuxta *Dunam*, et constructis Ecclesiis locantur iacerdotes in parochiis suis.

3.

FACTVM est autem eodem tempore, vt augeret Dominus de die in diem numerum et familiam *Fratrū Militiæ*, quibus visum est, vt, sicut accresceret eis in personis et labore, sic accrescere deberet et in rebus et in bonis, vt, qui in bellis et aliis laboribus continuis portabant pondus diei et æstus, simul et reciperent consolationem laboris sui, denarium diurnum. Petebant ergo a Domino Epi-

a) Forte *Martardus Comes de Sladem*, e diceceli Hildensemensi, qui occurrit ad annum MCCIX. n. 5.

b) CHYTRAEVS Saxon. l. 1. p. 18. ad b. a. scribit. Anno MCCVI. *Viescus*, *Russorum Dux*, Co-

cenhusæ sedem habens, Alberti opem aduersus Lithuanos implorans, dimidium arcis et ditioris sue partem pignoris loco possidendam Episcopo tradidit. Quæ sequuntur n. 8. ostendunt, non pignoris loco, sed in feudum oblatam fuisse dimidium castri Kokenhusani partem.

1206. Episcopo instantia quotidiana tertiam partem totius Liuoniæ, nec non et aliarum terrarum vel gentium in circuitu, nondum conuersarum, quas per eos Dominus simul cum aliis *Rigensibus* in posterum fidei subiiceret Christianæ, vt, sicut maioribus sollicitarentur expensis, sic pluribus gauderent redditibus. Episcopus autem tales viros, qui se murum pro domo domini die ac nocte ponerent, more patris fouere, et eorum numerum multiplicare desiderans, laboribus et expensis eorum respondere volens, *terciam partem Liuoniæ* saluam eis concessit. Et quia ipse Liuoniam *cum omni dominio et iure* ab Imperatore receperat, eis suam tertiam partem *cum omni iure et dominio* reliquit. De terris vero nondum acquisitis et conuersis, sicut nec dare potuit, quod non habuit; sic rationabiliter contradixit. Illis autem instantibus, precibus opportunis et importunis, tandem perlatum est postea ad aures summi Pontificis Romani. Qui simili sententia terras nondum acquisitas Deo committebat, de acquisitis tertiam partem eis ascripsit: ~~X~~ Relicta etiam Episcopo Liuoniensi quarta parte decimarum in partibus ipsorum ad obedientiæ recognitionem c). Rogatu itaque Episcopi *Fratres Militiæ*, diuidentes Liuoniam in tres partes, ipsi, tamquam patri et Seniori, primam concedunt electionem. Vnde cum ipse dominus Episcopus partem *Cauponis, Thoreidensem* tractum, primo assumeret; ipsi Fratres ex altera parte *Goiwe Saccalaniam* partem sibi eligentes, tertiam partem in *Metsepole* Episcopo etiam relinquunt. De prouinciis autem siue prædiis aliis per omnia recompensationem in aliis postea receperunt. Diuisa taliter Liuonia, Episcopus sacerdotes in partes suas mittens, *Fratribus Militiæ* partes suas procurandas etiam posthæc integras reliquit.

4. MISSVS est etiam eo anno *Gotfridus*, quidam peregrinantium miles, in *Thoreidam*, ad procurandum officium *Aduocatiæ* in iure seculari. Qui circumeundo parochias, causas et lites hominum determinans, pecuniam et munera collegit plurima, et modicum afferens Episcopo, sibi plura retinuit. Vnde indignantes quidam alii peregrini, confracta cista ipsius, decem et nouem marcas argenti de bonis furtiue collectis inuenerunt; exceptis aliis plurimis, iam ab eo dispersis. Et quia inique egerat, peruertendo iudicium, et pauperes opprimendo, et iniquos iustificando, et neophytos corrodendo; iusto Dei iudicio factum est, vt ad terrorem aliorum talem incurreret pudorem, et, sicut nobis relatum est, morte pessima mortuus est.

5. POST hoc recordati *Letthones* omnium occisorum suorum a *Rigensibus* et *Semigallis* ante duos annos, miserunt per totam Liuoniam, colligentes exercitum magnum, et transeuntes *Dunam* per totam noctem in vigilia natiuitatis Domini veniunt in *Thoreidam*, et summo mane, transita *Goiwa*, disperguntur per omnes villas, et venientes d) terram nullis rumoribus præmunitam, multos occi-

c) Confirmatio Pontificis secuta est demum anno MCCX. quam videbimus suo loco.

d) Leg. *inuenientes*.

occidunt; plures captiuando deducunt. Erant autem in ipso die 1206. Natiuitatis Domini duo sacerdotes in Ecclesia *Cubbefel* diuinum Li-
vonibus celebrantes officium, *Iohannes* videlicet *Strickius* e) et
Theodoricus Rabbius cum seruo suo. Cumque finita missa prima,
Iohannes aliam iam celebraret; parochiani, venientem audientes
exercitum, fugerunt de Ecclesia, et quidam sylvarum latibulis se
committentes euaserunt; quidam ad propria festinantes in via capti-
vati; quam plures sunt occisi. Dumque, iam finita *Sequentia*, legi-
tur Euangelium; *Letthones* velocitate equorum deferuntur hac et
illac circa Ecclesiam, et, Deo suam conseruante Ecclesiam, non in-
trant, sed, ad domum sacerdotis festinantes, equos et pecora ra-
piunt, vestes et cibaria et omnia, quæ inueniunt, vehiculis impo-
nunt. Et cum spoliantes in curia, tantam facerent moram, sacer-
dos interim in Ecclesia Dominici corporis et sanguinis sacrosancta
conficiens mysteria, et se ipsum sacrificium Deo offerre iam non du-
bitans, domino se commendabat. Cui *Theodoricus* sacerdos mini-
strando; seruus hostium f) seruando, fideliter astabat, confortan-
tes eum, ne propter paganorum timorem diuinum negligeret offi-
cium. Finita autem per Dei gratiam missa, tollentes vestimenta
altaris, et indumenta omnia componentes in angulum sanctuarii
deponunt, et consedentes simul in ipso angulo se abscondunt. His
autem vix completis, ecce! inimicorum quidam veniens in Eccle-
siam discurret circumquaque, et pene vsque ad sanctuarium, et nu-
dum videns altare ac vacuum, nihilque quod suum esset ibi videns,
inquit: *Ba!* vsitatum istius barbaricæ gentis prouerbium, et exiuit
ad suos. Raptis itaque omnibus, quæ inuenerunt, recedunt *Lettho-*
nes per viam suam, et vix illi curiam exierant, et ecce! alia turba
ipforum, plures prioribus, venientes, et domum dispoliatam inue-
nientes, post alios festinant, quorum vnus Ecclesiam intrans, et ab
equo suo non descendens, nihilque ad rapiendum inueniens, illos-
que in angulo latitantes non conspiciens iterum festinanter recessit.
Veniente iterum tertia *Letthonum* acie, vnus ex ipsis, in vehiculo
suo sedens, Ecclesiam peruagando, sacerdotes non videt. Illi au-
tem Deo gratias referentes, eo quod ipsos sanos et incolumes ante
faciem paganorum conseruauerat, post discessum ipforum circa ve-
speram ab Ecclesia egressi, ad syluas fugiunt, et triduo in eis panem
comedentes, quarto die *Rigam* veniunt. *Letthones* vero, spoliata to-
ta prouincia in circuitu nocte colliguntur in vnum in villa *Anno-*
nis g), summo mane exeuntes de terra, mulieres, virgines, et par-
vulos et prædam magnam pecorum secum deducunt. In ipsa autem
nocte natiuitatis Domini mittentes *Liiones* nuntios significant Epi-
scopo, exercitum *Letthonum* intrasse, et post alii nuntii alios subse-
quuntur, referentes, homines occisos et captiuatos, Ecclesias vasta-
tas, et omnia mala, quæ pagani nouellæ intulerant Ecclesiæ. His
auditis

e) *Strickius* ille recurrit ad annum MCCXIII.
n. 7.

f) *Ostium* monachi plerumque adspirare
solent.

g) V. *Gesta* MEINARDI n. 4.

K

k) *Seleburg*

1206. auditis Episcopus, conuocatis peregrinis et *Fratribus Militiæ* et mercatoribus et omnibus suis, admonet omnes, in remissionem peccatorum, quatenus se murum pro domo domini ponentes, Ecclesiam libenter ab inimicis liberarent. At illi omnes obtemperantes, et ad pugnam se preparantes, mittunt ad omnes *Liouones* et *Letthos*, comminantes et dicentes: *Quicumque non exierit, sequutusque exercitum Christianorum non fuerit, trium marcarum pœna multabitur.* Inuasit itaque timor omnes, et sequuti venerunt in obuiam *Rigensibus* apud *Dunam*, et ascendentes in *Lenewarden* conueniunt, expectantes *Letthonum* reditum cum silentio infra oppidum. Mittuntur etiam exploratores, perscrutari viam eorum. Quibus occurrentes cum omnibus captiuis et rapina apud *Lenewarden*, nocte *Dunam* in glacie transeunt. Ascendens autem Dux exercitus cum comitibus suis vicinius ad castrum, et, seniore castri vocato, requirit: *vbi Christianorum collectio?* et ait: *vade! nuncia Christianis, qui ante duos annos exercitum meum ab Estonia redeuntem quasi dormientem interfecerunt, nunc me et omnes meos vigilantes inuenient.* His auditis Christiani ad prælia domini festinantes, in primo mane hostes insequuntur, et circa horam tertiam transeunt *Dunam* apud *Ascherad*, eos ibidem inueniunt. Quos ut viderunt pagani sese persequentes, rebuscertis territi, simul omnes exclamarunt clamore magno. Et conuocantes suos, in occursum reuertuntur Christianorum. Quorum clamorem et multitudinem non verentes Christiani, et ideo confidentes, eleuatis vexillis subito irruunt in ipsos, et interficientes hac et illac, inualescere bellum ex vtraque parte faciunt, et *Letthones*, quasi velociores et crudeliores aliis gentibus, qui se vigilare ad præliandum prædixerant, diu et fortiter repugnantes, tandem dorso ostendunt, et sicut agiles ad bellum, sic magis veloces efficiuntur ad fugam. unde alii ad sylvas; alii per viam fugientes, captiuos et spolia derelinquunt. Quos persequentes Christiani per totam diem, multos occidunt ex eis, et ceteri per fugam euaserunt. Post hoc reuersi ad spolia, mulieres et paruulos neophytorum cum omnibus captiuis a vinculis absoluunt, et conuenientes omnes neophyti, tam *Liouones*, quam *Letthi*, cum Teutonicis, de oue perdita et inuenta, siue de ouibus luporum faucibus ereptis, deo gratias referunt, et diuidentes spolia, captiuos omnes amicis suis liberos remittunt.

6. POSTQVAM Dominus Ecclesiam suam a paganorum impugnatione liberauit, timens Episcopus, ne post exitum suum familia facientes *Liunioniam* vbique deuasent, castrum *Selonum* h), quod erat eis egredientibus et ingredientibus in refugium omni tempore, destruere cogitabat, et missis nunciis per vniuersam *Liunioniam* et *Letthigalliam*, qui se iam fidei coniunxerant Christianæ, conuocat omnes in expeditionem. Et collecto exercitu magno, mittit Episcopus Abbatem *Theodoricum* et *Engelbertum* præpositum cum omni familia

h) Seleburg ad *Dunam* fluuium supra *Kokenhusam* positum in ripa *Semigallensi*, sedes po-

stea *Semgallensis* Episcopi, qui *Selonensis* inde dictus est.

i) Ad

familia sua, et peregrinis, adiunctis simul *Fratribus Militiæ Christi*, ^{1206.} ad expugnandum *Selones*, et ibant versus *Ascherad*, et transeuntes *Dunam*, corpora *Letthonum* antea occisorum inhumata reperiunt: quæ conculcantes per viam, et ordinate incedentes, ad castrum *Selonum* perueniunt. Et obsidentes castrum vndique in circuitu, multos in munitione vulnerant sagittis; multos per villas captiuantes; multos occidunt; ignem copiosum per lignorum comportationem incendunt. Nocte ac die requiem non dantes, *Selonibus* timorem incutiunt. Vnde etiam vocatis Senioribus de exercitu, petunt pacem. At illi: *Si veram*, inquit, *pacem desideratis, abrenunciate idololatriæ, et verum pacificum, qui est Christus, in vestrum castrum recipite; baptizamini, et Letthones inimicos nominis Christi deinceps a castro vestro remouete.* Placet hæc forma pacis, et datis obsidibus, baptismum et sacramenta se recipere promittunt, et *Letthonibus* remotis, Christianis se per omnia spondent obedire. Acceptis itaque pueris ipsorum, mitigatur exercitus. Vnde Abbas et præpositus cum aliis sacerdotibus ascendentes ad ipsos in castrum, ad fidem initiando eos instruunt, et aspergentes castrum aqua benedicta, et vexillum beatæ Mariæ Virginis in arce figunt, de conversatione gentium gaudentes, et Deum collaudantes de Ecclesiæ profectu, læti cum *Letthgallis* et *Liunionibus* in terram suam reuertuntur. *Sione. 27.*

7. EODEM tempore missus est *Alobrandus* sacerdos cum quibusdam aliis in *Vnganniam*, requirere bona mercatorum, quondam ante *Rigæ* ædificationem ablata euntibus nempe a *Duna* versus *Plescekowe* in vehiculis suis, quæ *Vngannenses* consilio *Liunionum* in via rapuerant, quæ multa erant, ad mille marcas et amplius comparata. *Vngannenses* vero nec bona restituerunt, nec de reddendis in posterum vnquam responsum reddiderunt. Vnde *Alobrandus* huiusmodi modicum curans, aliis rebus magis attentus, reuertitur, et in via *Letthgallis*, circa *Pmeram* habitantibus, verbum Dei de suscipiendo baptismo alloquitur, præsertim cum iam tota *Liunia* et plures ex *Letthgallis* verbum Dei receperint. At illi gaudentes de aduentu sacerdotis, utpote a *Letthonibus* sæpius vastati, et a *Liunionibus* semper oppressi, et per *Teutonicos* sperantes releuari ac defendi, cum gaudio verbum Dei recipiunt: missis tamen prius fortibus i), et requisito consensu Deorum suorum: An Ruthenorum de *Plescekowe*, habentium *Græcorum* fidem, cum aliis *Letthgallis* de *Tholowa*; an *Latinorum* et *Teutonicorum* debeant subire baptismum? Nam *Rutheni* eorum tempore venerant baptizantes *Letthgallos* suos de *Tholowa*, sibi semper tributarios. Et cecidit fors ad *Latinos*, et annumerati sunt cum *Liunionensi* Ecclesia *Rigensibus*. Et baptizauit *Alobrandus* quasdam villas, et rediit *Rigam* et nunciavit

i) Ad cunctos populos, *Criue* Pruthenico dicto audientes, atque adeo ad *Liiones* quoque pertinet, quod *DVISEBURGENSIS* part. 3. c. 3. scribit: *Prutheni* raro aliquod factum

notabile inchoabant, nisi prius missa sorte, secundum ritum ipsorum, a Diis suis, utrum bene vel male debeat eis succedere, sciscitarentur.

1206. vit Episcopo. At ille congaudens et semper Ecclesiæ prouidere desiderans, *Heinricum*, Scholarem suum, ad sacros ordines promotum, cum eodem *Alobrando* ibidem remisit, et consummato baptismo in finibus illis, reuersus est *Alobrandus*. Alter vero, constructa Ecclesia et in beneficio recepta, ibidem cum eis habitare, et plurimis periculis expositus futuræ eis beatitudinem vitæ non desit demonstrare.

8. ORTA est in hoc tempore discordia inter Regulum de *Kukenois* et *Danielem*, militem de *Lenewarden*. Nam Regulus ibidem cum plurima inferret hominibus istius incommoda, et sapius admonitus a tali inquietatione non cessaret; serui ipsius *Danielis*, surgentes nocte, cum eo propere festinant ad castrum *Reguli*, et venientes diluculo, eos, qui infra castrum erant, inueniunt dormientes, et vigilem desuper minus prouide vigilantem, et repræsentem ascendentes, ipsam arcem munitionis attingunt, et in castro se recipientes *Ruthenos* propter nomen Christianitatis non audent interficere; sed gladiis suis eis comminantes quosdam in fugam conuertunt; alios captiuando vinculis deputant. Inter quos ipsum etiam *Regulum* rapientes, et eum in vincula proiiciunt, et omnem substantiam, quæ erat in castro, in vnum locum comportantes diligenter conseruant, et Dominum suum *Danielem*, qui prope erat, et fortunæ casum præstolabatur, ad se vocant. Ipse autem consilium Episcopi super hoc facto audire desiderans, omnia *Rigensibus* significat. Vnde Episcopus nimium contristatus cum omnibus suis, quæ facta sunt, non approbans, Regulum in castrum suum restitui, et omnem substantiam reddi præcipit, et *Rege* ad se vocato, multis eum honorat muneribus equorum, et vestium pretiosorum plura exhibet paria, et in solemnitate Paschali benignissimo eum cum omnibus suis procurans affectu, et omni discordia sopita inter ipsum et *Danielem*, cum gaudio remittit ad castrum suum. Memor etiam Episcopus promissi, quod ei promisit, quando castri sui ab eo medietatem suscepit, mittit cum eo viros strenuos viginti, cum armis et equis suis, milites, balistarios nec non camentarios ad castrum firmandum, et contra *Letthonum* impetum tenendum, prouidens eis in expensis et indigentis suis per omnia. Cum quibus idem Regulus læta discedens facie, licet dolos meditaretur in corde, reuertitur in *Kukenois*, relicto Episcopo in *Dunenmunda*, qui solito more iturus erat in *Teutonium* pro colligendis peregrinis in sequentem annum. Nam et illi, qui iam annum peregrinationis suæ expleuerant, ad redeundum in *Teutonium* parati erant, quos in *Dunenmunda* iam dudum residentes, per contrarium ventum, Deus repellendo abire non permisit.

9. REGVLVS autem prædictus reuersus in *Kukenois*, et peregrinos cum Episcopo iam abiisse non dubitans, qui et in *Riga* paucissimos remansisse peroptime nouerat, perfidiæ suæ dolos iam diutius in corde suo abscondere non potuit; sed inito consilio cum omnibus viris suis, et expectato tempore et die opportuno, cum *Teutonici*

nici fere omnes ad opus suum exirent, et ad ædificationem castri ^{1206.} lapides in fossato exciderent, depositis interim gladiis et armis suis desuper fossatum, præterea Regulum, quasi Dominum et patrem suum, non timentes, et ecce! iubito accurrentes serui Reguli, et omnes viri sui, gladios et arma *Teutonicorum* diripiunt, et plures ex ipsis inermes et nudos, stantes in operibus suis, interficiunt. Et quidam ex eis euadentes et fugientes nocte ac die, *Rigam*, ut nuntiarent ibi, quod actum erat, perueniunt. Interfectis autem decem et septem viris, tres per fugam salutis suæ consuluerunt. reliquorum corpora in *Dunam* proiecerunt, et, iis rursus extractis, *Rigensibus* remisertunt. At illi colligentes corpora, in Dei seruitio interfecta, deuotè et cum lachrimis sepelierunt. Post hoc perfidus Regulus meliores equos *Teutonicorum* et balistas et loricas et similia mittens Regi Magno k), *Woldemaro*, in *Moschowiam*, rogat et suadet, ut, conuocato exercitu, quanto ocius veniat, et *Rigam* capiat, in qua paucos viros remansisse, et meliores a se occisos, et alios cum Episcopo recessisse, significat. Quibus auditis, ille nimium credulus ad expeditionem omnes suos amicos et viros Regni sui conuocat. Episcopus interim in *Dunemunda* a vento contrario detentus, cognita suorum interfectione, et Ecclesiæ suæ intellecta traditione, peregrinos omnes in vnum conuocat, Ecclesiæ damna lachrimarum profusione indicat, et ut fiant Ecclesiæ defensores et fortes auxiliarii, ipsos inuitat, et crucis signum de nouo resumere in plenariam neglectorum delictorum remissionem admonendo confortat, et, ob maioris laboris sui longam peregrinationem, maiorem indulgentiam et vitam promittit æternam. His auditis, accedentes fere trecenti de melioribus, resumpta cruce, *Rigam* redire, et murum se pro Domo Domini ponere non formidant. Insuper et multos mercede conducens Episcopus, *Rigam* remittit. Præterea omnes *Teutonici* vndique per Liunioniam dispersi cum aliis Liunionum Senioribus ad Ecclesiæ defensionem *Rigam* conueniunt. Audientes itaque *Rutheni* *Teutonicorum* et Liunionum in *Riga* collectionem, timentes sibi, et suo castro, eo quod perfide egerint, et non audentes in castro suo *Rigensium* expectare aduentum, collectis rebus suis, et equis et armis *Teutonicorum* inter se diuisis, incendunt castrum *Kukenoys*, et fugiunt, vnusquisque viam suam. *Letthigalli* et *Selones*, qui ibi habitabant, siluarum tenebrosa quærunt latibula. *Regulus* autem sæpèdictus sicut male egerat, sic versus *Russiam*, nunquam deinceps rediturus, discessit l).

ALBERTI

k) *Magnum Regem* Russorum Monarcham vocat, vti Historici Græci Persarum.

l) CHYTRAEVS l. c. *Viesecus*, profligatis *Lithuanis*, cum *Nouogardensem* et *Plescouiensem* *Duces Russos* bellum inferre Episcopo intellexisset,

mutato animo, *Germanos*, qui in præsidio *Cocensibus* erant, omnes trucidauit. Cumque a *Germanis*, ulturis hanc iniuriam, obsideretur; incensa arce ad *Plescouiensem* aufugit. Quæ quomodo ex Nostro sint corrigenda, in aprico est.

1207.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS X.

CHRISTI MCCVII - MCCVIII.

1. <i>Discedentis Episcopi homines Russos fugientes persequuntur.</i>
2. <i>Christiani, Westhardo, Semigallorum duci, iuncti, contra Lettones pugnantes, vincuntur.</i>
3. <i>Decernunt, in posterum cum paganis contra paganos non esse bellum gerendum.</i> | 4. <i>Lettones, in Semigalliam impressionem facientes, profligantur.</i>
5. <i>In Liuoniam veniunt nonnulli Clerici primi ordinis.</i>
6. <i>Bellum cum Estonibus gestum.</i> |
|---|---|

I. **H**IS ita peractis, Episcopus, anno consecrationis suæ iam decimo, Ecclesiam suam in Liuonia Domino committens, et peregrinis, et omnibus Christiani nominis in Liuonia habitantibus a), in *Teutonium* pro diuersis Ecclesiæ negotiis vadit, cum pro peregrinis, tum pro rebus, quibus Ecclesia, noua adhuc et multis indigens, adiuetur, colligendis. Et circumeundo et prædicando per loca plurima multos suffert labores. Qui autem in *Riga* remanserant, confortantes se inuicem et viriliter agentes, ciuitatem vndique firmabant. Et audientes exustionem castri *Kukenoys*, in fugam *Ruthenorum* mittunt quosdam ad persequendos illos. Inter quos *Meynardus*, *Bardus*, et alii ex servis Episcopi, insequentes fugitiuos, et plures ex ipsis per siluas et paludes inuenientes, *Letthgallos* videlicet et *Selones*, qui Regis erant *Ruthenici* tributarii, qui conscii erant et cooperatores in traditione et mortificatione Teutonicorum, nonnullos etiam *Ruthenorum* capientes, tulerunt spolia eorum et substantiam, et arma quædam Teutonicorum receperunt. Et quos inuenerunt reos, eo quod conscii traditionis fuerant, omnes crudeli morte, sicut meruerunt, interfecerunt, et extirpauerunt traditores de finibus illis.

2. **E**O tempore *Rigenses* et Christiani, qui erant in Liuonia, pacem erant desiderantes, et non potuerunt voti compotes fieri: bona erant quærentes, et ecce! turbatio sequitur. Nam post fugam *Ruthenorum*, sperantes et euasisse *Charybdin*; sed premebat adhuc eos imminens et præsens *Scyllæ* periculum, quia *Westhardus*, Semigallorum Dux, memor adhuc bellorum et malorum multorum, quibus a *Letthonibus* debellatus et deprædatus sæpe fuerat in omnibus confinibus *Semigalliæ*, ad expeditionem se præparat aduersus *Letthones*, et in *Riga* Christianorum suppliciter deprecatur auxilium, allegans, quod iam in alia vice *Rigensibus* ad expugnandos alios paganos venit in adiutorium: insuper et Deorum suorum *sortes* in meliorem partem cecidisse insinuat. Adhæc *Rigensium* Seniores, Deorum suorum *sortes* non curantes, imo propter suorum paucitatem, auxilium ipsi iam denegant, bellumque hoc tempore contra *Letthones* omnibus modis contradicunt. Sed precum suarum tandem instantia,

a) Supple: *ualebens. Rursum subaudi: committens.*

b) Sæpius

stantia, et stultorum virorum, qui cum eo ituri erant, pertinaci 1207.
 audacia victi, bellum eis non prohibere, imo obedientes eos ad pugnam mittere, ne in anima et corpore periclitentur, decernunt. Mittuntur itaque cum *Westbardo* quinquaginta vel paulo plures viri, milites ac balistarii, nec non ex *Fratribus Militiæ Christi* plures. Assumentes secum *Danielem*, *Ydumeorum* Sacerdotem, profecti sunt in terram *Semigallorum*. Qui in equis suis infidentes, et in armorum suorum nitore venientes, benignissime a *Semigallis* sunt recepti. Qui mittentes per omnes fines congregauerunt exercitum magnum, et procedentes prope *Letthoniam* nocte quiescunt, et quiescentes a diis suis futura requirunt, mittentes sortes et postulantes fauorem deorum suorum, et coniurantes, si videlicet fama i. e. an
 aduentus ipsorum peruolauerit, et, si *Letthones* venturi sint ad pug- i. e. an
 nandum contra eos? Et cecidit fors, et famam peruenisse, et *Letthones* ad bellum paratos esse. vnde stupefacti *Semigalli* nimis, ad redeundum *Teutonicos* inuitant, eo quod *Letthonum* valde timeant insultum. Sed *Teutonici* respondentes dixerunt: *Absit*, inquiunt, *rem hanc facere, ut fugiamus ab eis, et inferamus crimen genti nostræ! sed eamus ad aduersarios nostros, si poterimus pugnare cum eis.* Et non poterant auertere eos *Semigalli*. Erat enim *Semigallorum* infinita multitudo, de quibus confidebant *Teutonici*, licet pluuiarum et imbrium nimia esset inundantia. Procedunt tamen audacter in *Letthoniam*, et diuidentes acies suas per villas, invenerunt eas vacuas, et viros omnes cum mulieribus et paruulis per fugam euasisse. Vnde timentes sibi bellum imminere, quanto ocius congregantur in vnum, et nullam moram facientes, eodem die ad reditum se præparant. Quod intelligentes *Letthones*, velocitate equorum suorum eos vndique circumuolant, et, prout consuetudo eorum fert, circumferuntur hac et illac, modo fugiendo, modo persequendo, et lancearum ac sagittarum missione quam plures vulnerant. Porro *Teutonici* in vnum se conglobantes cuneum, et exercitum post tergum custodientes, *Semigallos* præire permittunt. Qui repræsentante b) in fugam conuersi, alius post alium semetipsos conculcando opprimunt; alii silvas et paludes quærunt, et totum onus prælii versum est in *Teutonicos*. Vnde quidam ex ipsis fortissime se defendentes, diu pugnaverunt, et cum pauci essent, tantæ multitudini resistere non valebant. Aderant etiam strenuissimi viri, *Germinus* et *Rabodo*, cum pluribus aliis: qui, post diuturnam pugnam, quidam vulnerati ceciderunt; quidam capti in *Letthoniam* ab inimicis deducti sunt; alii per fugam euaserunt, et, ut nunciarent, quæ gesta sunt, in *Rigam* redierunt.

3. AVDITA itaque fuga suorum, et *Letthonum* audacia, condoluit ciuitas, et subito versa est in luctum cythara *Rigensium*, et cantus eorum in vocem flentium. Et orantes in cælum, omnes Seniores et

b) Sæpius occurrit hæc loquendi formula, quam ut eam a scribentis errore profectam putare possim,

1207. et discreti viri iudicabant, deinceps in multitudine paganorum non esse confidendum, nec cum paganis contra alios paganos esse pugnandum; sed in Domino sperandum, et cum Liunionibus et Letthis iam baptizatis audacter ad omnes gentes procedendum: quod et factum est. Nam eodem anno vexillum beatæ Virginis Mariæ deportatum est a *Liunionibus* et *Letthis* et *Teutonicis* in *Vnganniam*, et sic deinceps ad omnes *Estones* et gentes in circuitu, Deo cooperante, qui solus omnia regna superauit.

4. POST hoc autem *Letthones*, cum magno exercitu intrantes *Semigalliam*, cœperunt occidere et vastare omnia, quæ inuenerunt. *Semigalli* vero insidiantes eis in via, et filuas succidentes, in reditu fere omnes occiderunt. Et de eorum spoliis *Rigenfibus*, in solatium acceptorum præteritorum damnorum, munera magnifica miserunt.

5. EODEM tempore misit Deus ad consolationem Ecclesiæ suæ viros religiosos quam plures in *Dunam: Florentium Cassium*, Abbatem Cisterciensis ordinis: *Robertum Gilbanum*, Coloniensis Ecclesiæ Canonicum; *Conradum Kolben*, Bremensem, cum aliis quibusdam: quorum quidam in monasterio *Dunenmundæ*; quidam cum *Fratribus Militiæ* sanctæ conuersationis habitum c) elegerunt; quidam ad prædicationis opus transierunt: de quorum omnium adventu Ecclesia adhuc parua quam plurimum lætificata et confortata, post tristia bella, gratias agebat Deo, qui semper suos in omni tribulatione non desinit consolari.

6. ET factum est, postquam iam tota *Liunia* baptizata est et *Letthigallia*, miserunt Seniores de *Letthis*, *Ruscinus* de castro *Sotecle*, *Waridote* de *Antine*, *Talialdus* de *Beuerin*, nec non et *Bertoldus*, *Frater militiæ de Wenden* d), nuncios suos ad *Estones* in *Vnganniam*, requirere, quæ iusta sunt, de omnibus iniuriis sibi illatis ab eis. Erant enim *Letthi* ante fidem susceptam humiles et despecti e), et multas iniurias sustinentes a *Liunionibus* et *Estonibus*. vnde ipsi magis gaudebant de aduentu sacerdotum, eo quod post baptismum eodem iure, et eadem pace omnes simul gauderent. *Estones* autem verba nunciorum paruipendentes, nihil iuris impenderunt; sed cum eis nuncios suos in *Letthigalliam* direxerunt. Et cum iam *Fratres Militiæ* essent habitantes in *Wenden*; miserunt *Bertoldum*, quasi primum de suis, ad placitum *Letthorum* cum *Estonibus*. Venit etiam ex parte Episcopi *Heinricus* sacerdos, et *Letthi* quam plurimi. Et incipiebant tractare, quæ pacis et iustitiæ erant. Sed *Estonum* Legati, contemnentes et pacem *Letthorum*, et iniuste sibi ablata restituere dedignant, *Letthis* per omnia contradicunt, et lanceis acutissimis inuicem comminantes, sine aliqua forma

c) Ergo *Gladiiferi* quoque, ceterorum Ordinum, religiosam Militiam professorum, morem imitati, *sacerdotes* habuere *Ordini adscriptos*, & ex regula Ordinis viuentes.

d) Castrum *Wenden* caput fuit eius partis *Lettiæ*, quæ Militibus Christi in sortem cesserat. Huic præfectum videmus quemdam

veluti *Commendatorem*, qui sub Magistro, *Rigæ* ad latus Episcopi residente, castrum tueretur, et Fratres ibi degentes regeret, educeretque in bellum.

e) *Letti* inter *Liiones* eo loco habiti videntur, quo apud *Malabares* *Poreieri* inter *Suttireros*.

f) Prima

forma pacis recedunt. Superuenientibus interim *mercatoribus* et ^{1207.} *Teutonicis* aliquot de *Gotlandia*, surrexit *Waridote* cum aliis *Letthorum* Senioribus, qui *Rigam* venientes, suppliciter auxilium contra *Estonum* iniuriam postulant. *Rigenses* igitur, ad memoriam reuocantes etiam suas iniurias, et bona innumerabilia quondam suis mercatoribus ab *Vngannensibus* ablata, postulantium votis annuunt; exercitum promittunt; præsertim cum et ipsorum nuncii pro eisdem bonis mercatorum, sæpius ab *Vngannensibus* contempti et irrisi redierunt, nolentibus iniuste ablata restituere. Inuocato itaque super se Dei omnipotentis, et beatæ Dei genitricis Mariæ semper Virginis auxilio, perrexerunt *Rigenses* cum *Fratribus Militiæ*, et *Theodorico*, fratre Episcopi, et mercatoribus et aliis *Teutonicis* in *Thoreidam*, et de tota *Liuania* et *Letthigallia* conuocantes exercitum fortem et magnum, et euntes die ac nocte, veniunt in *Vnganniam*, et despoliantes villas, et omnes paganos occidentes, igne et gladio suas iniurias vindicantes, tandem apud castrum *Odempe*, id est, *caput vrsæ*, conueniunt, et castrum incendunt. Et post hoc triduo quiescentes, die quarto cum pecoribus et captiuis et cum omni rapina in terram suam reuertuntur. *Letthi* etiam in terram suam reuersi sunt; firmantes castra sua, ad pugnam fortiter se præparant; omnia sua in castris locantes, et exercitum *Estonum* expectantes, ipsis occurrere parati. *Vngannenses* itaque, conuocatis sibi in auxilium *Saccalanensibus*, repente terram *Letthorum* intrantes in finibus *Tricatiæ*, et *Letthum* quendam, *Wardeke* nomine, viuum in igne cremantes, et alios captiuantes, multa *Letthis* mala intulerunt, et obsidentes castrum *Beuerin*, per totam diem *Letthos* in castro existentes impugnabant. *Letthi* vero exeuntes de castro et viriliter hostibus occurrentes ad pugnam, multos ex eis occiderunt, et equos eorum rapuerunt, et recurrentes in castrum ad suum sacerdotem, qui tunc præsens aderat, simul cum ipso, Dominum, quem pro se pugnare sentiebant, omnes benedicebant. Inter quos erat *Roboam*, ex fortioribus vnus, qui descendens inter medios hostes, duos ex ipsis occidit, et ex collateralis parte castri sanus et incolumis ad suos reuersus est, Deum collaudans pro speciali laude tali, quam sibi Dominus de paganis contulit. Sacerdos etiam ipsorum, impugnationem *Estonum* modicum attendens, munitionem castri ascendit, et, aliis pugnantibus, ipse musico instrumento cantabat, Deum exorando. Et barbari, audientes carmen dulce et sonitum instrumenti acutum, substiterunt, qui in terra sua tale non audierant, et pausantes a bello, causam tantæ lætitiæ perquirunt. *Letthi* vero, eo quod recepto nuper baptismo Deum se defendere viderunt, ideo se gaudere, ac Dominum se laudare, responderunt. Tunc *Estones* de renouanda pace proposuerunt. Sed *Letthi*: nondum, inquit, mercatoribus *Teutonicis* ablata, neque etiam bona nobis sæpius ablata restituistis. Sed neque inter Christianos et paganos vnum cor et vna anima, neque forma pacis firma esse poterit, nisi recepto nobiscum eodem iugo Christianitatis et pacis perpetuæ,

1207. *unum Deum colatis*. Quo audito, *Estones* nimium indignati a castro diuerterunt, secutique *Letthi* post tergum, plurimos vulnerauerunt. Et mittentes per noctem ad *Magistrum Militiæ Christi* in *Wenden*, *Vinnonem* f), qui tunc aderat, rogabant venire cum suis ad persequendum *Estones*. At ille, conuocatis *Letthis* omnibus in circuitu, mane facto, venit in *Beuerin*, et inuenit exercitum paganorum iam dudum diuertisse, persequutusque est eos per totum diem illum. Nocte vero sequenti factum est gelu maximum, et claudicantibus equis fere omnibus, hostes attingere non valuerunt, eo quod iam, pecoribus occisis, captiuis dimissis, per viam fugiendo, bellum non expectantes, reuerſi sunt unusquisque in terram suam. *Letthi* de *Beuerin* tristes de morte suorum, quos *Estones* trucidauerant, et igne cremauerant, miserunt ad omnes *Letthos* in circuitu, ut essent ad iter parati, ut, dante Deo, se de suis possent vindicare inimicis. Vnde factum est, ut *Ruffinus*, qui erat *Letthorum* fortissimus, et *Waridote*, cum omnibus *Letthis*, qui erant in finibus suis, conuenirent in magna multitudine apud castrum *Beuerin* prædictum. Et conspirantes aduersus *Estones*, ad spoliandam terram ipsorum se præparauerunt, et indutis armis suis, quæ habebant, processerunt iter vnus diei, residentesque ordinauerunt exercitum suum, et ibant nocte ac die, et intrantes prouinciam *Saccalanensem*, inuenerunt viros ac mulieres ac paruulos in domibus suis in omnibus villis ac locis, et occiderunt, quos inuenerunt, a mane usque ad vesperam, tam mulieres quam paruulos eorum, et trecentos ex melioribus viris ac Senioribus *Saccalanensis* prouinciæ, absque aliis innumerabilibus, donec fessæ manus et brachia occidentium præ nimia interemptione plebis iam deficerent, villisque omnibus sanguine multo paganorum coloratis, sequenti die redierunt, et per omnes villas spolia multa colligentes, iumenta et pecora multa et puellas quam plurimas, quibus solis parcere solent exercitus in terris istis, secum abduxerunt, et reuertentes paulatim multis diebus per viam moram faciebant, existentes parati, si forte *Estones* residui bellum eis post tergum intulissent. Sed *Estones* propter tantam suorum cladem ad persequendum *Letthos* venire non præsumebant; sed tristitia funera, a *Letthis* sibi inuecta, multis diebus colligentes, et igne cremantes g), exsequias cum lamentationibus et potationibus multis more suo

f) Prima mentio primi fratrum Militiæ Christi *Magistri* ad indagandos eius natales nos incitauit. Sed frustra fuimus. Neque enim præter *Vinoldum* quemdam, contracte *Vinnonem*, *Hamburgensem* Consulem, qui testis compareret in diplomate quodam anni MCLXXX. quidquam reperimus, quod alluderet ad hoc nomen. Recentiores, prioris æui instituta ex moribus suorum temporum æstimantes, Virum Nobilem in *ſcenam* producant, *Winandumque de Rorbach* vocant: qua fide, incompertum. 10. MESSEN. Scand. t. 10. p. 6. non sine specie veri Gladiferorum primos Senatorum *Bremensium* et *Lubecen-*

sium (addo & *Hamburgensium*) filios facit: qualis potuit esse *Vinno* Magister, cum uitæ imagines in his militibus recipiendis desideratæ non legantur.

g) More paganorum in Germania quoque recepto, sed a *Carolo Magno* seueris edictis prohibito, et a gentibus ad doctrinam Christianam traductis eiurando. Primum edictum ad Saxones directum habetur apud BALVZ. *Capitular. t. 1. p. 253. Si quis corpus defuncti hominis secundum ritum paganorum flammis consumi fecerit, et ossa eius ad cinerem redegerit, capite punietur.* Successit alterum p. 254. *Iubemus, ut corpora Christianorum Saxonum ad Cæmeteria*

ſuo celebrabant. *Letthi* vero apud ſtagnum *Aſtigerwe* ſe depoſue-
runt, et, diuiſis inter ſe ſpoliis vniuerſis, læti in *Beuerin* redierunt.
Et inuento ibidem *Bertholdo*, *Fratre Militiæ*, nec non et ſacerdo-
te ſuo proprio, cum militibus et baliftariis quibuſdam Epifcopi, mu-
nera eis ex omnibus contulerunt. Et cum eſſet in Dominica *Gau-
dete*, omnes vnanimiter cum gaudio Deum benedicebant, eo quod
per nouiter conuerſos Deus tantam fecerit vindictam etiam ceteris
in nationibus. *Ruffinus*, rediens in caſtrum *Beuerin*, aperuit os
ſuum, dicens: *Filii filiorum meorum*, inquit, *nunciabunt ea filiis
ſuis in tertiam et quartam generationem, quæ operatus eſt Ruffinus
cum adiutorio altiffimi in Saccalanenſium funeribus*. Hoc audito,
Hermannus, Liouum Aduocatus, nimium aduerſus *Letthos* indi-
gnatus, eo quod bellum ad *Eſtones* magis ac magis renouaretur,
miſit et conuocauit omnes Seniores Liouum atque Letthorum, et,
habito conſilio cum eis, nec non et cum *Teutonicis*, cum adhuc ra-
ri eſſent, et pauci Teutonici habitantes in terra, placuit omnibus,
vt ea, quæ pacis eſſent, tractarentur cum *Eſtonibus* vſque ad aduen-
tum Domini Epifcopi, qui erat in *Teutonia* pro colligendis pere-
grinis in ſequentem annum. Quod conſilium etiam placuit *Eſtoni-
bus*, et receperunt pacem, quia, poſt meliorum ſuorum interemptio-
nem, Letthorum iam magnum cæperunt habere timorem, et, lite
nondum finita, treugarum quandam formam ad vnius anni termi-
num compoſuerunt.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS XI.

CHRISTI MCCVIII - MCCIX.

1. *Redux Epifcopus inſtaurato Kokenbuſano caſtro Rudolphum de Iericho præſcit.*
2. *Primus Gladiferorum Magiſter Vinno a mi-
lite Ordinis proditore occiditur.*
3. *Engelberto defuncto in Præpoſitura eccleſiæ*

Rigenſis ſuccedit Iohannes.

4. *Wiſſewaldus, Lettonum regulus, ratione
caſtri Gercike fit Vaſallus Epifcopi, et in-
veſtitur trium vexillorum pompa.*
5. *Vngannenſes pacis renouationem querunt.*

1208.

I.

ANNO conſecrationis ſuæ XI. Præſul *Albertus* rediit a
Teutonia, habens ſecum in comitatu peregrinorum
copioſam multitudinem. Inter quos erat *Rodolphus*
de *Iericho* et *Woltherus de Hamerfleue*, et alii *nobiles* quam plures,
milites et Clerici cum omni populo, qui ſe omnes periculo maris
com-

teria Eccleſiæ deferantur, et non ad tumultos paga-
norum. Cuius memor legis Adolphus Co-
mes Schauenburgicus, conſecrato anno
MCLVI. primo Aldenburghi in Wagria tem-
plo, Slaus in circuitu habitantibus non ſo-
lum præcepit, vt conuenirent in ſolennitatibus ad
Eccleſiam, audire verbum Dei; ſed etiam vt trans-
ferrent mortuos ſuos tumulandos in atrium eccleſiæ
HELMOLD. lib. I. c. 83. n. 18. Vnde poſt con-

iunctionem Equitum Teutonicorum et Li-
vonienſium Neophyti Legato Pontificio,
anno MCCXXXIX. in Pruſſiam miſſo, inter
alia promiferunt, quod ipſi et heredes eorum in
mortuis comburendis et in aliis quibuſcunque, ritus
gentilium de cetero non ſeruent, ſed mortuos ſuos,
iuxta morem Chriſtianorum, in cæmeteriis ſepeliant.
Integrum inſtrumentum DVISBURGENSIS
Chronico Pruſſico ſubiecit HARTENOCHIVS.

M 2

2) CHY-

1208. committentes in Liuoniam deuenerunt. Quorum consilio Præsul idem vsus, conuocauit omnes Liuones et Letthos iam dudum conuersos, et recordatus mortificationis illius, quam sibi et suis Regulus *Vesceka* de *Kukenoys* præterito anno intulerat, quando milites ac familiam suam, quam rogatione sua sibi cum multis expensis contra *Letthones* in auxilium miserat, dolo ac fraude nimia mortificauit, cum omnibus peregrinis et exercitu suo diuertit in *Kukenoys*, et inueniens montem ipsum desertum et præ immunditia quondam inhabitantium vermibus et serpentibus repletum, iussit ac rogauit eundem montem mundare et renouare, et firmis fecit munitionibus muniri, et castrum firmissimum ædificauit, et milites et balistarios cum familia sua ibidem ad castrum conseruandum reliquit, et multis expensis adhibitis diligentissime custodiri fecit, nequando *Letthorum* velocitas, vel *Ruthenorum* ficta dolositas eos, sicut antea, defraudaret. *Rodolpho* etiam supradicto de *Iericho* a) duas partes suo nomine castri reliquit, et *Fratribus Militiæ* eorum tertiam partem adscripsit. Quibus ibidem relictis, et omnibus bene dispositis, *Rigam* ad Ecclesiam suam rediit. *Letthi* vero cum duobus exercitibus medio tempore *Letthoniam* intrauerunt, et quibusdam occisis, quibusdam captis, ad nostros in *Kukenoys* redierunt, et cum Episcopo et omnibus suis ad propria redierunt.

2. ERAT eodem tempore *Wigbertus* quidam b) inter *Fratres Militiæ*, qui forte cor suum ad amorem seculi magis, quam ad religionis disciplinam, inclinauerat, et inter Fratres multas ipse discordias seminauerat. Qui sanctæ conuersationis abhorrens consortium, et Christi militiam dedignans, venit ad sacerdotem in *Pdumæam*, ibidem *Episcopi*, dicens, *se velle expectare aduentum, et Episcopo per omnia se velle obedire. Fratres autem Militiæ, Bertholdus de Wenden*, cum quibusdam aliis *Fratribus* ac seruis, fratrem *Wigbertum*, tanquam fugitiuum, persequentes, in *Pdumæa* comprehenderunt, et in *Wenden* reducentes, in vincula proiecerunt. Qui, audito aduentu *Episcopi*, rogauit, vt absolueretur, et *Rigam* redire permetteretur, promittens, se *Episcopo* et *Fratribus* obedire. Fratres autem gaudentes, et post aduersitatum incommoda, tanquam filium prodigum, fratrem suum resipiscere sperantes, honorifice *Rigam* remittunt, et societati restitunt. Ille vero, tanquam *Judas*, inter Fratres modicum tempus conuersatus, siue tanquam lupo inter agnos, fraudis suæ fictam conscientiam dissimulare nesciens, diem opportunum expectabat, quando cordis sui malitiam adimpleret. Et factum est in die solenni, euntibus ceteris *Fratribus* cum aliis hominibus ad monasterium, ipse interim, conuocato ad se *Magistro Militiæ, Vinnone, et Iohanne*, sacerdote ipsorum

a) CHYTRAEVS Saxon. l. 1. p. 18. Anno MCCVIII. *Albertus arcimunitæ, eo in loco (Kokenhusam intellige) a se excitatæ, Rodolphum a Iericho duce præfecit.*

b) *Wigbertum de Susato, Westphaliæ op-*

rido, cognominant recentiores: qua fide, nescio. Henrico Leoni anno MCLXI. testis fuit inter ceteros *Volquinus de Susato, Consul Lubecensis.*

rum Fratrum, secreta sua eis aperire proponens, In superiori domo 1208.
sua, subito bipenne, quam semper secum portare solebat, caput
Magistri dissecuit, et sacerdotem simul cum Magistro in eodem lo-
co trucidauit. Et notum factum est aliis Fratribus, et fugientem
eum a domo in capellam persequuntur, et comprehensum, *per ci-
vile iudicium*, sicut meruerat, crudeli morte interemerunt. Et se-
pulto cum magno planctu fideli ac pio *Magistro* suo, *Winnone*, cum
sacerdote; non minus pium ac benignum, quam in omnibus virtu-
tibus institutum *Volquinum* c) in locum suum restituunt. Hic po-
stea, siue praesente siue absente Episcopo, in omni expeditione ex-
ercitum Domini ducendo atque regendo, praeliabatur praelia Do-
mini cum laetitia, et egrediebatur et regrediebatur ad gentes in cir-
cuitu. Et adiuuabant eum omnes *Fratres* eius, et brachium Do-
mini semper erat cum eis.

3. MORTVO etiam eodem anno *Engelberto* d), ecclesiae beatæ
Mariæ praeposito, assumpsit Episcopus de Conuentu *Sthetensi* e) vi-
rum mansuetum, disertum et prudentem in omnibus viis suis, *Io-
hannem*, et in locum fratris sui, eiusdem venerabilis praepositi, sub-
stituit, et ei Ecclesiam beatæ Mariæ regendam commisit. Et cum
esset de Regula et ordine beati *Augustini* idem *Iohannes*, et de albo
habitu, qui vere munditiam significat; Episcopus, ad conseruationem
habitus, vestes et cappas seu cucullas nigras canonicorum eius-
dem Ecclesiae in albas mutauit. Et cum adhuc essent timores paga-
norum intus et foris; idem conuentus infra ambitum primæ ciuita-
tis, in Ecclesia primo ædificata, habitauit. Et post incendium eius-
dem Ecclesiae et ciuitatis f), extra muros apud *Dunam* Ecclesiam
beatæ Mariæ Virginis ædificare, et ibidem habitare coeperunt. Pe-
regrini vero eiusdem anni in muri exaltatione, et in aliis, quibus
Deo seruire poterant, obedire parati erant.

4. ET cum iam dies autumnales appropinquarent; Episcopus,
semper Ecclesiam Liouonensem promouere ac defendere sollicitus,
habito consilio cum discretioribus suis, qualiter Ecclesiam nouellam
a *Letthonum* et *Ruthenorum* insidiis liberaret, diligenter pertracta-
uit. Et recordatus omnium malorum, quæ Rex de *Gerceke* cum
Letthonibus, *Rigensi* ciuitati et *Liouonibus* et *Letthis* fecerat; con-
tra inimicos Christiani nominis ire ad bellum deliberant. Erat
namque

c) Hunc *Pincernam de Wintersteden* fuisse vul-
go volunt. Fides sit penes auctores, *Pin-
cerne* enim de *Wintersteden*, sacri Imperii Mi-
nisteriales & *Dapiferi* de *Waldpurg*, gentilitio
nomine de *Tanne* appellati, ex primariis Sue-
viæ familiis fuere. VRSBERG. ad annum
MCCXXI. Superioris autem Germaniæ ci-
vibus, licet Militiæ Ordinis Teutonici no-
men dederint, cum Liouoniæ domitoribus
nihil negotii fuit. Iidem auctores mani-
bus Volquini iniqui sunt, pleraque eius ge-
sta decessori Vinnoni adscribentes, Vinno-
nisque Magisterium producentes vsque ad
annum MCCXXIII. Quod ipsi contigit

SCHVRFLEISCHIO *histor. Ensisferor.* p. 4. mu-
staceis narrationibus fidem habenti, aduer-
sus quas illi æs triplex circa præcordia sit
oportet, qui rerum origines & gesta supe-
riorum temporum enarraturus est cum cura.

d) Fratre Episcopi, *Capituli Rigensis* Præ-
posito.

e) Num *Stadiensi*? Augustiniani Ordinis
monasterium indicari video; *ubicumque situm*
sit: sed vtrum hæc Cranziana formula insci-
tiam meam obtegere possit, dubito.

f) Incendium Rigense narratur ad annum
MCCXIII. n. 6.

1208. namque Rex *Wissewalde* de *Gercike* Christiani nominis, et maxime *Latinorum*, semper infensus inimicus. Qui filiam potentioris de *Letthonia* duxerat vxorem, et quasi vnus ex eis, vtpote gener ipsorum, et eis omni familiaritate coniunctus, dux exercitus eorum, frequenter exsistebat g). Et transitum *Dunæ* eis et victualia ministrabat, tam euntibus in *Russiam*, quam *Liunioniam* et *Estoniam*. Erant etiam tunc *Letthones* in tantum omnibus gentibus in terris istis existentibus dominantes, tam Christianis, quam paganis, vt vix aliqui in Villulis habitare auderent, et maxime *Letthi*. Qui relinquentes domos suas desertas, tenebrosa siluarum semper quærebant latibula. nec sic quidem eos euadere potuerunt. nam insidiando eis omni tempore per filuas eos comprehenderunt, et, aliis occisis, alios in terram suam deduxerunt, et omnia sua eis abstulerunt, et fugerunt *Rutheni* per filuas et villas a facie *Letthorum*, licet paucorum, sicut fugiunt lepores ante faciem Venatorum, et erant *Liuvones* et *Letthi* cibus et esca *Letthorum*, et quasi oues in fauce luporum, quando sunt sine pastore. Misso igitur bono et fideli pastore liberauit Deus oues suas, *Liuvones* et *Letthones* iam baptizatos, a faucibus luporum, Episcopo videlicet *Alberto*: qui conuocato exercitu de omnibus finibus *Liunioniæ* et *Letthiæ* et cum *Rigensibus* et peregrinis et omni populo suo ascendit *Dunam* versus *Kukenoys*. Et cum esset *Gercike* semper in laqueum, et quasi in diabolum magnum omnibus in ipsa parte *Dunæ* habitantibus, baptizatis et non baptizatis, et esset Rex de *Gercike* semper inimicitias et bella contra *Rigenses* exercens, et pacis fœdera cum eis inire contemnens; Episcopus exercitum suum conuertit ad ciuitatem *Gercike*. *Rutheni* vero, videntes exercitum a longe venientem, ad portam ciuitatis concurrunt, et, cum *Teutonici* eos armatis manibus impeterent, et quosdam ex eis occiderent; ipsi se defendere non valentes, fugerunt. Et *Teutonici* eos insequentes, portam cum ipsis intrauerunt, et præ reuerentia Christiani nominis paucos occidentes, plures captiuantes, et per fugam euadere magis eos permittentes, mulieribus et paruulis, postquam ciuitatem ceperunt, parcentes, multos ex eis captiuarunt, et, Regulo trans *Dunam* nauigio fugiente, cum pluribus aliis, *Regina* capta, et Episcopo præsentata est cum puellis et mulieribus, et omni substantia sua. Sedit itaque die illo omnis exercitus in ciuitate, et collectis spoliis multis, de omnibus angulis ciuitatis tulerunt vestes et argentum et purpuram et pecora multa, et de Ecclesiis campanas et yconias h), et cetera ornamenta, et pecuniam et bona multa tollentes, secum asportauerunt, Deum benedicentes, eo quod tam repente et sine negotio eis contulerit victoriam de inimicis, et aperuerit ciuitatem absque vlla læsione suorum.

Se-

g) Wissewaldus ille, licet Ruthenus et Christianus, ducta vxore Lithuanica, successit *Swelegato* in ducatu gentis Lituanicæ. Neque tamen femina illa, ob cuius nuptias Wissewaldus audit gener Lettonum, Swele-

gati filia fuit; sed cuiusdam *Dangeruthe*: cuius nomen habetur ad annum MCCXII. n. 3.

h) h. e. *icunculas*, imagines, quibus Russi capiuntur et delectantur.

i) Ingens

Sequenti die, dispositis omnibus, ad reditum se præparauerunt, et 1208.
ciuitatem incenderunt, et, viso incendio, Regulus ex altera parte
Dunæ, suspiria magna trahendo, et gemitibus magnis ululando ex-
clamauit, dicens: *O! Gercika ciuitas dilecta! o! hereditas patrum*
meorum! o! inopinatum excidium gentis meæ! vae mihi! ut quid
natus sum videre incendium ciuitatis meæ! videre contritionem et
interitum populi mei! Post hoc Episcopus et omnis exercitus, di-
uisis inter se *ipoliis* vniuersis, cum *Regina* et captiuis omnibus re-
uerſi ſunt in terram ſuam, et remandatum eſt *Regi*, vt *Rigam* veniat,
ſi ſaltem adhuc pacem habere, et captiuos recipere cupiat. At ille
veniam veniens pro exceſſibus poſtulat; Episcopum *patrem* appel-
lat; omnes Latinos, quaſi fratres Conchriſtianos, ſuppliciter exo-
rat, vt præteritorum malorum obliuiſcantur; vt pacem ſibi tribuant,
et vxorem et captiuos reſtituant, virgas acutiſſimas allegans, ignem
et gladium, quibus a Latinis caſtigatus fuerat. Tunc Episcopus
cum omnibus ſuis Regis ſupplicantis miſertus, pacis formam ei pro-
poſuit, dicens: *Si paganorum conſortia deinceps vitare volueris,*
ita vt Eccleſiam noſtram per eos non deſtruas, ſimul et terram Ruthe-
norum tuorum, Chriſtianorum per Letthones non vaſtaueris; ſi re-
gnum tuum Eccleſiæ beatæ Mariæ perpetua donatione conferre vo-
lueris, vt a noſtra tamen manu iterum recipias, et nobiſcum iugis
pacis conformitate congaudeas: tunc tandem tibi Reginam cum
omnibus captiuis reſtituemus, et fidele auxilium tibi ſemper præſtabi-
mus. Hanc formam pacis *Rex* accipiens, promittit, ſe deinceps
Eccleſiæ beatæ Mariæ ſemper eſſe *fidelem*, et paganorum conſilia vi-
tare et Chriſtianis adhærere adfirmat, et *regnum* ſeu ditionem ſuam
eidem Eccleſiæ conferens, per manum Episcopi, trium vexillorum
ſolenni porrectione, recepit, et eum in patrem eligens, omnia *Ru-*
thenorum conſilia et *Letthonum* etiam mala deinceps reuelare affir-
mat i). Reddita eſt ei *Regina* cum captiuis aliis, et reuerſus eſt læ-
tus

i) Ingens auſus Episcopi, tantum virum
ad præſtandum fidelitatis iuſiurandum adi-
gentis, atque in feudo porrigendo pom-
pam *vexillorum* adhibentis: qua uſi leguntur
Imperatores, Lotharius in Ludouico I. Thu-
ringiæ Landgrauio, HISTOR. DE LAND-
GRAV. ad annum MCXXIV. Fridericus I. an-
no MCLXXX. in Philippo Colonienſi Archiepi-
ſcopo, qua Weſtphaliæ duce, apud GELEN.
de magnitud. Colon. p. 74. Fridericus II. anno
MCCXXXV. in Ottone I. Duce Brunſuiceniſi
et Luneburgeniſi, Anonym. MENCK. t. 3. p. 128.
Albertus I. anno MCCLXXXVIII. in filiis
ſuis Auſtriæ Ducibus, DVMONT. Corp. diplom.
t. 1. part. 1. p. 314. et Daniæ Rex Chriſtopho-
rus anno MCCCXXII. in Wizlao, Rugiæ
Principe inueſtiendo, qui in literis apud
PONTANVM lib. 7. p. 432. proſitetur, ſe ab eo
terras ſuas, facto homagio, iure feudali, quod
Fanelæn nuncupatur, recepiſſe et tenere. Ar-
rium regnandi haud ignarum Albertum,
Geſta abunde commonſtrant. In quibus ni-

hil illuſtrius hac ſcena: de qua iudicet quis-
que, vt volet. Plerisque cupiditatem Triu-
nius nomine obuelaſſe videbitur, *trium ve-*
xillorum ſymbolo in porrigendo vno caſtro
uſus, ubi vnum ſuffeciſſet. Noſtrum non
eſt, Episcopos iudicare, cum ſæpe a mul-
tis multum, ſine cauſa etiam quandoque,
iudicentur. Clericus quidam Pariſiis ante paucos
annos (ſcripta hæc ſunt anno MCCXXII.) ver-
bum terribile contra Episcopos locutus eſt, dicens:
omnia credere poſſum; ſed vix credere poſſum, quod
vmquam aliquis Episcopus Alemanniæ poſſit ſaluari.
Quare magis iudicauit Episcopos Alemanniæ, quam
Episcopos Galliæ, Angliæ, Longobardiæ vel Tuſciæ?
Quia pene omnes episcopi Alemanniæ vtrumque ha-
bent gladium, ſpiritualem videlicet et materiale:
et quia de ſanguine iudicant et bella exercent; ma-
gis eos ſollicitos eſſe oportet de ſtipendiis militum,
quam de ſalute animarum ſibi commiſſarum.
Hæc non ego; ſed CAESARIUS HEISTER-
BAC. Memorabil. lib. 2. c. 28. vt pateat, Alber-
tum in milite conquiſcendo, in clientelis au-
gendis,

1208. tus in terram suam, et conuocatis hominibus suis, qui euaserant, castrum suum ciuitati adiunctum reedificare cepit, et non minus postmodum *Letthonum* se consiliis intermiscens, promissæ fidelitatis oblitus, paganos aduersus *Teutonicos*, qui erant in *Kukenoys*, sæpius concitauit.

5. POST hæc finita pace, quæ facta erat cum *Vngannensibus*, *Bertholdus* Frater Militiæ in *Wenden*, vocato ad se *Russino* cum Letthis suis, nec non et aliis Letthis de *Antine*, et cum *Wendis* suis, iuit in *Vnganniam*, et inuenerunt homines in villis suis, qui nondum ad castrum confugerant, et quamplures occiderunt in omnibus villis, ad quas venire potuerunt, et multis interfectis, alios captiuos duxerunt, et spolia multa acceperunt, et mulieres et puellas secum ducentes, villas tanquam desertas reliquerunt. Et facta cæde magna et incendio, ad propria redierunt. Audientes hæc *Liuvones Thoreidenses*, qui infidelitatis suæ consilia cum *Estonibus* adhuc semper habuerunt occulta, indignati sunt, eo quod *Bertholdus de Wenden* cum Letthis bellum aduersus *Estones* renouaret, et suggererant Episcopo, vt nuncios in *Vnganniam* pro pace destinaret. Et misit Episcopus *Alobrandum* sacerdotem in *Odempe*, tam pro pace renouanda, quam pro mercatorum bonis requirendis. Et audientes *Estones* de tota *Vngannia*, nuncios Episcopi aduenisse, conuenerunt ad placitum, et aperiens *Alobrandus* os suum, docebat eos de fide Christi. Quo audito, *Estones* cum gladiis et lanceis ad eum interficiendum concurrunt. Sed quidam ex *Senioribus* eum defendentes, si, inquiunt, hunc nuncium Episcopi interfecerimus, quis nobis deinceps credet, aut nuncium mittet? Et nolentes audire verba salutis, remiserunt *Alobrandum* Episcopo, et miserunt viros cum eis pro pace facienda. Et facta est pax cum *Liunionibus* et *Letthis* Episcopi ex vna parte *Goime*. *Bertholdus* vero de *Wenden* et *Russinus* cum suis Letthis, pacem non recipientes, ad pugnam se præparauerunt.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS XII,
CHRISTI MCCIX - MCCX.

1. Pugna naualis cum <i>Curonibus</i> infaustra. 2. <i>Rutheni</i> castrum <i>Odempe</i> ad deditionem adigunt. 3. <i>Frisii</i> <i>Curones</i> vlciscuntur. 4. Episcopus tribus in <i>Germania</i> Episcopis persuadet iter in <i>Liunioniam</i>. 5. <i>Riga</i> a <i>Curonibus</i> mari obsessa tandem liberatur. 6. <i>Odempe</i> recuperatur.	7. <i>Rudolphus</i> de <i>Iericho</i> <i>Plescouiam</i> pro pace missus, in itinere impeditur 8. Nouo bello <i>Estonico</i>. 9. Alius Legatus, <i>Plescouiam</i> missus, redit cum Legatis <i>Russorum</i>, cum quibus <i>Rigæ</i> pax concluditur. 10. <i>Russi</i> <i>Plescouienses</i> <i>Rigenfibus</i> iunguntur in bello contra <i>Estones</i> perurgendo.

Annus

gendis, in gerendis bellis, in amplificanda regione simul cum religione, nihil fecisse, quod ab eius temporis moribus abhorreret. Mallem, Noster non reticuisset, quo ritu Episcopus *Liunioniam* ab Imperio acceperit:

num per vexillum vnum vel plura? an per sceptrum vel gladium? Nunc altum ea de re silentium suspicionem nutrit, Imperialem illam inuestituram inter domesticos Episcopi magnificentius iactari, quam verius.

a) *Sund*

I. **A**NNVS erat pontificis XII. et filuit Ecclesia diebus paucis. Nam ex remeatione eiusdem pontificis cum peregrinis suis in Teutonium, relictis in Liuania viris suis cum peregrinis quibusdam, subito *Curones*, nominis Christi inimici, apud *Sunde* a) in littore maris cum octo piraticis apparuerunt. Quod videntes peregrini, de *coggonibus* exeunt, et minores naues intrant, ad paganos accelerant, et minus provide festinantes, vnaquæque naus aliam antecedit, vt hostes prima attingat. *Curones* vero exoneratis primis partibus piraticarum suarum, eas in occursum venientibus extollunt, duabusque simul ordinatis, spatium inter singulas duas alias derelinquunt. Vnde venientes peregrini cum duabus primis cymbis et nauibus minoribus, infra spatium idem piraticarum inuoluuntur, et cum essent in minoribus nauibus, hostes super se stantes, ex alto attingere non valebant. Vnde quibusdam ex eis lanceis inimicorum interfectis, quibusdam vero submersis, et quibusdam vulneratis; alii ad coggonas redeunt es euaserunt. Tunc *Curones*, colligentes corpora interfectorum, nudauerunt ea, et vestimenta ac cetera spolia inter se diuiserunt. Duos tamen ciues de *Gotlandia* postea deuote colligentes sepelierunt. Erant autem fere triginta milites et alii, qui ibidem interfecti sunt. Pontifex itaque luctum habebat super suos diebus aliquot, sciens, quam sit utilis persecutio patienti, cum beati sint, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, eo quod vasa figuli probat fornax, et viros iustos tentatio tribulationis.

2. EODEM tempore *Rex Magnus* b) *Nouogardiæ*, simul et *Rex de Plescekowe* cum omnibus *Ruthenis* suis venerunt cum exercitu magno in *Vnganniam*, et obsidentes castrum *Odempe* pugnaverunt cum eis diebus octo, et cum esset in castro defectus aquarum et penuria ciborum, petierunt pacem a *Ruthenis*, et dederunt pacem eis, et baptismate suo quosdam ex eis baptizauerunt, et acceperunt ab eis quadringentas marcas *nagatarum* c), et recesserunt ab eis, et

a) *Sund* vocabulum Danicum est; at ceteris maris Balthici accolis pariter vsurpatum, ad denotandas fauces maris angustiores, quæ suis cognominibus distinguuntur. Vnde nota freta *Oresund*, *Grünesund*, *Calmar-sund*, *Strelasund* etc. de quibus PONTAN. *chorograph. Dan. p. 726*. Hic intelligitur fretum, quo lingua terræ, hinc e Curonia, inde ex Osilia insula in mare porrecta: angustio rem reddit introitum in sinum Rigensem, tam diu incognitum, et ob piratas Osilienses et Curonienses intutum. Horum enim caueri non possunt insidiæ, vbi sunt promontoria, latebris furuncolorum apta: vnde clam egredientes percutiunt incautos. HELMOLD. *lib. 2. c. 13. n. 6*. Quod confirmatur porro ex

ADAMO BREMENSI *lib. 2. c. 29*. vbi breuem illum traiectum Balthici maris apud *Halsingburg*, in quo loco *Seland* a Scania videri possit, familiare latibulum piratis esse ait. Vt veri non sit dissimile, Bremenses mercatores, non ex proposito, sed tempestate primum delatos fuisse ad ostium Dunæ. Fretum autem illud, a promontorio Curonensi *Domesnes*, quod est apud ADAMVM OLEARIVM *itiner. Russ. et Pers. lib. 1. c. 3*. *Domnes-Sund* appellari video. *Nes* lingua Normannica promontorium significare, ostendit TORFAEVS *Glossar. ad histor. Norueg. Tom. 2*. adiecto, prouocans ad *Lindanes*, *Täldanes*. *Engilsnes* etc.

b) V. ad annum MCCVI. not. k)

c) Sunt, qui Liouis ante aduentum Saxonum

1209. et reuerſi ſunt in terram ſuam, dicentes, ſe ſacerdotes ſuos eis miſ-
ſuros ad ſacræ regenerationis lauacrum conſummandum: quod ta-
men poſtea ob Teutonicorum timorem neglexerunt. Nam *Vngan-*
nenſes poſtea ſacerdotes *Rigenſium* ſuſceperunt, et baptizati ſunt ab
eis, et non connumerati ſunt cum *Rigenſibus*.

2el.

3. POST annos aliquot venientes *Friſones* cum peregrinis in ſu-
pra dictam *Gotlandiæ* inſulam, inuenerunt *Curones* ibidem cum
magna rapina, et circumuenientes eos, ſubito pugnauerunt cum
eis, et occiderunt fere omnes, tollentes quatuor piraticas cum
omni præda, et ducentes ſecum *Rigam*, et oues infinitas, quas de
terrīs Chriſtianis ſpoliauerant, abſtulerunt eis, et *Rigam* adduxe-
runt. Et facta eſt lætitia magna de vindicta facta in *Curonibus*.

4. PONTIFEX autem de laboribus continuiſet et de morte ſuorum
licet plurimum eſſet contriſtatus; tamen iterum ad Dominum con-
fugiens iter et negotium ſuum ipſi committens, in *Teutoniam* re-
vertitur; bonis ac Deum timentibus damna ſuorum conqueritur;
per vicos et plateas; per Comitatus et caſtra, quærens, quis ſe mu-
rum pro domo Domini opponat: quis Crucis ſignum ſibi affigat, vt
mare tranſeat, vt in Liuoniam vadat ad conſolationem paucorum,
qui ibi remanſerant. Et inuentus eſt *Iſo*, *Werdenſis* Episcopus,
cum *Philippo Raceburgenſi* Episcopo, nec non et *Padelbornenſis*
Episcopus d), qui ſe ad iter inde in ſequentem annum cum militi-
bus ſuis, et cum multis aliis præparauerunt.

5. POST reſeſſum Pontificis et poſt conflictum *Curonum* cum
peregrinis, audientes gentes omnes in circuitu, aliquantos de pere-
grinis a *Curonibus* interfectos, miſerunt inuicem nuncios: Liuones
primo ad *Curones*: *Curones* ad *Eſtones*, nec non ad *Letthones*, *Se-*
migallos et *Ruthenos*, quærentes omne conſilium, qualiter *Rigam*
delerent, et *Teutonicos* omnes dolo tenerent et occiderent. Ex-
iſtimantes autem *Letthones*, paucos in *Kukenoyſe* remanſiſſe, ve-
nerunt ad caſtrum cum magno exercitu, et inuenientes *Rudolphum*
de *Iericho* cum ceteris viris Episcopi in caſtro, fortiffime eos impu-
gnauerunt. Contra quos exeuntes ſerui episcopi et *Letthi* de ca-
ſtro plures ex hoſtibus lanceis ſuis, et baliftarii de munitione etiam
nonnullos vulnerantes, interfecerunt. Quorum infeſtationem
ferre non valentes *Letthones*, ab eis diuerterunt. Tunc *Liuones*
quidam de *Adya*, iam dudum baptizati, perfidiæ ſuæ felle repleti,
abierunt in *Curoniam*, et commouentes vniuerſam terram contra
Rigenſem Eccleſiam, collegerunt exercitum magnum et fortem, alle-

xonum pecuniæ uſum æque ac nomen igno-
raturum putant; perperam. *Eſtones* enim
pecuniam *Rahha* appellitant, quæ *Lettis*
Naud vocatur, *WEXION. deſcript. Suec. l. 3.*
c. ii. vocabulo, vt apparet, ex *nagat* contra-
cto, et origines ſuas oſtendente. Præterea
ſpecies numorum habuiſſe videntur; pro qui-
bus *Oſeringos* ad annum *MCCXIV. n. 3.* accipien-
dos exiſtimo.

d) Cruce ſignauerat ſe quoque Otto, Epi-
ſcopus Monafterienſis: vt ſcripta ad eum
non minus, quam ad Verdenſem et Pader-
bornenſem Pontificis epiſtola indicat, cuius
auctoritate ſi ſtandum, iter horum Epiſco-
porum ad annum *MCCXIII.* reiiciendum eſ-
ſet. Ottoni autem impedito, ſuccenturia-
tur Philippus, Raceburgenſis Episcopus.

allegantes, in ciuitate, prout rei veritas dictabat, paucissimos remansisse. ^{1209.}
 Quod audientes ciues, exploratores in mare miserunt. *Curones* vero congregati cum omni exercitu suo, residentes in vicinia quatuordecim diebus, auxilium Deorum suorum et tempus opportunum fortibus suis requirebant. Exploratores interim nihil videntes, reuerſi ſunt. Tunc
 l *Comes de Stadem, Marquardus*, miles, cum aliis peregrinis, qui in Paſcha remaſerant, in *Teutonium* redire deſiderantes, cum duobus coggonibus ſuis in *Dunemundam* deſcendunt, et, paucis in nauibus relictis, in clauſtro nocte dormiunt: et apparente ſequentis diei diluculo, apparet totum mare quaſi tenebroſa nube perſuſum. Vnde illi, qui in nauibus erant, videntes multitudinem paganorum et exercitum magnum ſuper ſe venientem, quidam ad defendendum ſe præparant; quidam ad clauſtrum confugiunt. Pagani vero, ſperantes ciuitatem abſque vllius famæ præcuſſione repræſente capere, naues ipſas peregrinorum non impugnantes, ad ciuitatem velociſſime remigant. Sed piſcatores ex omni parte *Dunæ* eos videntes, *Rigam* fugiunt: exercitum ſequentem indicant. Ciues autem et *Fratres Militiæ* et baliftarii, eſſent licet pauci, cum clericis et mulieribus omnes ad arma confugiunt: ſonitu *campanæ*, *quæ tantummodo tempore belli pulſabatur*, populum conuocant, et exeuntes obuiam inimicis in littore *Dunæ*, plures ex eis baliftis vulnerant. Et *Curones*, relinquentes naues ſuas in *Duna*, ordinauerunt exercitum ſuum in campo, et portabat vnusquiſque *tabulam ligneam* ante ſe, ex duobus aſſeribus compositam e), et clauam ad modum baculi paſtoralis, ad ſuſtentaculum ipſius tabulæ. Et vt refulſit ſol in tabulas albas, reſplenduerunt aquæ et campi ab eis. Erat enim exercitus magnus et fortis, et appropinquabat ad ciuitatem. Et *Livones* ac baliftarii occurrentes eiſ ad primam munionem, quæ erat in campo ante portam ciuitatis, cum eiſ pugnaverunt vſque ad horam diei tertiam. Ciues autem villam, quæ erat extra muros f), incenderunt. Quidam etiam ex noſtris, habentes apud ſe clauiculos ferreos tridentes, proiecerunt eos in via, qua exercitus veniebat. Et cum ex ciuibus quidam ad pugnam viriliter accederent, et plures ex hoſtibus ſub tabulis ſuis ſtantes occiderent; in reditu ſuper clauiculos iſtos impegerunt, et quidam ex eiſ occiſi ſunt, et alii ad nos euaserunt. Poſt hæc ibat exercitus ad naues ſuas, et facto prandio iterum ad bellum ſe præparabat, et cum audirent ſonitum campanæ magnæ, dicebant, *ſe ab illo Deo chriſtianorum commedi g) ac conſumi*. Et accedentes iterum ad ciuitatem, per totum diem pugnabant. Et cum exirent de tabulis ſuis ad comportationem lignorum ad incendium; plurimi ex eiſ a ſagittariis lædebantur. Et quicumque eorum a lapidibus machinarum, aut a baliftariis vulneratus cecidit, ſtatim aut frater ſuus aut alius conſocius ſuus, abſciſſo ſuo capite, eum totaliter interfecit. Et cum vndique

e) Huiuſmodi clypeorum imagines, ære expreſſas dedit, CASPAR KIRCHMAIER. *Commentar. ad Taciti Germaniam.*

f) Hoc eſt, *ſuburbium*.

g) V. *Gefla* MEINARDI n. 10.

1209. que circumdeditissent ciuitatem, et ignem copiosum incendissent, venientes *Holmenses* in equis suis ad *montem antiquum*, et gladiis suis hostibus comminantes, ad ciuitatem ex alia parte declinant. Quos videntes *Curones*, a ciuitate recedunt, et collectis interfectis suis, ad naues reuertuntur, et transita *Duna* triduo quiescentes, et mortuos suos cremantes h), fecerunt planctum suum super eos. Liuones *Thoreidenses*, audientes *Rigam* obsessam a *Curonibus*, et ciuitatis euerfionem desiderantes, collegerunt exercitum copiosum, vt venirent *Curonibus* in auxilium. Erant enim Liuones quidam perfidi et *Semigalli*, et aliae gentes expectantes euentum *Curonum*, vt omnes simul ad destructionem ciuitatis conuenirent. Sed *Holmenses* eadem die, occisis *Curonibus* quibusdam in insulis, et nauibus ablatis, venerunt ad ciuitatem. *Marquardus* miles, rediens a *Dunenmunda*, inter medios hostes ciuitatem intrauit, et postea *societati Fratrum Militiae* se coniunxit. *Caupo* cum omnibus cognatis et amicis suis et Liuonibus fidelibus sequente nocte in ciuitatem venit. Conradus de *Fkeskola* cum Liuonibus superioribus mane facto venit in campum iuxta ciuitatem, et, facto ludo magno cum equis et armis suis i), conuenerunt ad eum omnes de ciuitate, et gaudium magnum factum est inter eos. Et processerunt ad *Curones* et vocauerunt eos ad pugnam, parati, aut mori fortiter aut vincere. At illi de funeribus suorum magis solliciti, pacifice loquentes, post triduum recesserunt. Liuones autem, qui huius traditionis rei exstiterunt sine aliqua laesione suorum, sponte Deo et familiae Episcopi satisfecerunt, et postmodum fideles esse promiserunt. Ciuitas vero misericorditer hac vice per Dei gratiam a paganis liberata, Deo gratias referebat, et diem beatam Margaretham, in qua ab obsessione liberata est, intra deinceps celebrandam instituit infra ciuitatem. *Bertholdus* quoque de *Wenden* eodem tempore cum Letthis venerat de *Vngannia*, pluribus villis incensis, et multis paganis occisis, incommoda plurima eis intulerat, et ipse quoque cum magna turba venit in auxilium *Rigensibus*, et recedentibus *Curonibus*, vnusquisque reuersus est in terram suam.

6. POST hoc idem *Bertholdus* collegit exercitum, et ibant serui Episcopi *Sigfridus* et *Alexander* et alii plures, et Liuones et Letthi, et venientes in *Vnganniam* ad castrum *Odempe*, paucos in castro reperiunt. Vnde castrenses, propter paucitatem suorum exteriti, *Bertholdum* verbis pacificis in castrum recipiunt. Serui Episcopi cum Liuonibus quibusdam, *Bertholdum* in castra receptum ignorantes, ex altera parte castrum ascendunt. Sequitur eos totus exercitus: montis summitatem capiunt: arcis munitionem comprehendunt: potentes in castro viros occidunt: mulieres capiunt: spolia multa rapiunt; et quidam per fugam euaserunt. Tunc diebus aliquot quiescentes ibidem, et diuisa inter se rapina et castro incenso, in Liuoniam reuertuntur.

LIVO-

h) V. ad annum MCCVII. not.g. • i) Barbare torneamentum vocant.

k) Hac

7. LIVONIENSIS Ecclesia tunc temporis in multis tribulationibus constituta erat, vtpote in medio plurimarum nationum, ae *Ruthenorum* et *Letthonum* adiacentium, qui omnes consilium fecerunt in vnum, vt eam destruerent. Vnde *Rigenses* decreuerunt ad Regem de *Plosceke* nuntios destinare, si forte cum eo aliquam formam pacis possent inuenire. Et missus est *Rodolphus* de *Iericho* cum quibusdam aliis, vt irent in *Russiam*.

8. ET cum appropinquarent in *Wenden*, ecce! *Estones* cum exercitu magno venientes, *Wenden* obsederunt. Et *Rudolphus* cum suis ad castrum illud euaserunt. Et pugnaverunt *Estones* cum *Bertholdo* et Fratribus suis, et *Wendis*, diebus tribus, ad antiquum castrum, in quo adhuc habitabant Fratres cum *Wendis*. Et ceciderunt de *Estonibus* a balistariis vulnerati; similiter et ex *Wenden* lanceis inimicorum quidam sunt interfecti. Fuerunt namque *Estones* comportantes magnas lignorum strues, apponentes ignem ad incendendum castrum, et arbores magnas cum radicibus trahentes defiliis ad modum propugnaculi composuerunt, aliis lignis firmantes et munientes, et defubtus praeliantes, et desuper per ignem et fumum eos, qui in castro erant, infestabant. Et nisi breuiati essent dies-belli, maiora vtique mala intulissent, quia per negligentiam quorundam nec primo, nec secundo die, sed tertio obsidionis venerunt rumores *Rigensibus* ad aures. vnde et ipsi die quarta surgentes, venerunt in *Sigewolde*. Eodem die *Estones* audientes, cum *Caupone* et amicis suis Liuonum et Letthorum magnam congregationem conuenisse, recesserunt a castro *Wenden*, et transeuntes *Goiwam*, apud stagnum, quod est in via *Beuerin*, nocte dormientes quieuerunt. Fratres autem de *Wenden* et *Caupo* cum Liuonibus et Letthis mane sequentes, apud idem stagnum ad prandium se deposuerunt, et exploratores et custodes exercitus præmiserunt: quorum quidam reuersi nunciauerunt *Estones* trans *Pmeram* fortissime fugientes. Et statim Liuones et Letthi verbis illorum nimium creduli, ad persequendum illos festinanter accelerauerunt, dicentes, se *Rigensium* nequaquam posse moram expectare. Sed *Caupo* cum Teutonicis, *expectemus*, inquit, *fratres nostros*, et tunc poterimus pugnare, et assumptis alis nostris in altum volare. At illi, spernentes salubria monita, et Teutonicorum magis interitum cupientes, persequuti sunt *Estones*; ordinantes tamen in prima acie Teutonicos, vt ipsi post tergum sequentes et belli exitum considerantes, siue ad persequendum, siue ad fugiendum sint paratiores. Et procedentes ad *Pmeram*, nescientes exercitum *Estonum* in filuis apud *Pmeram* latitantem, et subito viderunt omnem exercitum obvium sibi venientem: Tunc *Arnoldus*, Frater Militiæ, sublato vexillo, *conueniamus*, inquit, *Fratres Teutonici*, et videamus, si pugnare queamus, et non fugiamus ab eis, et non inferamus crimen genti nostræ. Et accesserunt ad eos et occiderunt ex eis, et pugnaverunt cum eis, et cecidit *Bertholdus*, filius *Cauponis*, nec non et gener ipsius, *Wane*, vir fortis et animosus ac virtuosus, et quidam

1209. ex Fratribus Militiæ, et serui Episcopi *Wichmannus* et *Alderus* graviter vulnerati sunt. Liuones autem post tergum sequentes, ut viderunt multitudinem exercitus vndique de siluis venientem, statim se ad fugam conuerterunt, et *Teutonici* soli remanserunt. Quod videntes *Teutonici* et paucitatem suorum considerantes, cum non essent numerosi, nisi circiter viginti; ipsi se in vnum conglobantes cuneum, directa via pugnando cum inimicis ad *Goiwam* redierunt. *Rodolphus* de *Iericho* lancea vulneratus in terram cecidit, quem *Wickboldus*, *Frisius*, equo restituit: qui et ipse *Frisius*, velocitate sui equi confusus, modo fugiendo, modo ad inimicos redeundo, et in strictis locis eos detinendo, multos liberauit. *Estones* vero tam *Teutonicos* quam *Liuones* equites, et *Letthorum* pedites, a dextris et a sinistris fugientes, persequebantur, et comprehensis ex eis fere centum, alios occiderunt; alios apud *Ymeram* reducentes crudeli martyrio cruciauere. Erant enim ex eis XIV. *Teutonicorum* nostrorum: quorum alios viuos assarunt; alios, nudantes vestimentis suis, et gladiis suis in dorsis eorum Crucibus k) factis, iugulauerunt, et in martyrum consortium, ut speramus, in cælum transmissere. Tunc *Estones*, reuersi in terram suam, et impropere Christianis, miserunt per omnes prouincias *Estoniæ*, coniurantes et confederantes, ut essent cor vnum et anima vna contra nomen Christianorum. *Caupo* itaque et *Liuones* et *Letthi* reuersi de prælio, planxerunt interfectos suos, tristes, eo quod nuper baptizati, a paganis sint trucidati, et condolebat eis tota Ecclesia, quæ tunc erat tamquam arcus, qui semper extenditur, et nunquam frangitur: tamquam archa Noë, quæ magnis quidem fluctibus eleuatur; sed non alliditur: nauicula, quæ vndis quatitur, sed non submergitur: mulier, quam draco persequitur, sed non opprimit. Post hanc enim tribulationem secuta est consolatio: post tristitiam dedit Deus ter maximus lætitiā.

9. NAM missus est *Arnoldus*, *Frater Militiæ* cum focis suis ad *Regem de Plosceke* in *Russiam*, si forte pacem recipiat, et mercatoribus *Rigensibus* viam suam in terram aperiat. Qui benigno recipiens eum affectu, et pacis tranquillitate congaudens, licet in dolo, misit cum eis *Ludolphum*, virum prudentem et prædiutem de *Smolensko*, ut is *Rigam* veniens, quæ iusta sunt et pacifica, retractet. Qui postquam in *Rigam* venerunt, et Regis voluntatem exposuerunt; placuit *Rigensibus* pacis formula, et facta est pax perpetua inter Regem et *Rigenses*, ita tamen, ut *Liuones* debitum tributum Regi persoluant annuatim, vel Episcopus pro eis. Et gauisi sunt omnes, ut eo securius cum *Estonibus* et aliis finitimis et conterminis gentibus bellare valeant. Quod et postea factum est.

10. ADVENIENTE itaque Natiuitatis Dominicæ solennitate, et hyemis asperitate inualescente, mittunt Seniores *Rigensium* per totam

k) Hac truculentia irridentes efficere voluisse videntur, ut *Teutonici* illi *Crucem*,

quam *vestibus* assutam gessere, gererent in cute.

1) *Gener*,

tam Liuoniam et per omnia castra *Dunæ* et *Goiwe*, vt veniant 1209.
omnes et sint parati ad faciendam vindictam in *Estonum* nationibus,
et peruenit verbum in *Plescekowæ*, qui tunc erant nobiscum pacem
habentes, et venit maxima turba *Ruthenorum* nostris in auxilium.
Et venerunt Seniores terræ *Russinus*, *Caupo*, *Nunnus*, et *Dabretus*
cum ceteris, et præcedebant *Rigenses* et peregrinos, et sequebatur
omnis exercitus in *Metsepole*, et acceptis obsidibus a Liuonibus,
qui perfidi putabantur, processerunt ad mare: et directâ via secus
mare die ac nocte euntes, venerunt ad primam prouinciam, quæ
Sontagana vocatur, custodesque viarum, videntes exercitum, fu-
gerunt, vt nunciarent suis. Sed qui erant velociores in exercitu, si-
mul cum exploratoribus villas intrantes, inuenerunt fere omnes in
villis et in domibus suis. Et diuisit se exercitus per omnes vias ac
villas, et interfecerunt populum multum in omnibus locis, et per-
sequebantur eos in prouinciis adiacentibus, et ceperunt ex eis mu-
lieres et pueros, et conuenerunt ad castrum. Sequenti die ac ter-
tio circumeuntes omnia vastauerunt et incenderunt, quæ inuene-
runt, et equos et pecora innumerabilia acceperunt. Erant enim
bouum et vaccarum quatuor millia: exceptis equis et aliis pecoribus
et captiuis, quorum non erat numerus. Multi etiam paganorum,
qui in siluis, et in glacie maris per fugam euaserunt, frigore conge-
lati perierunt. Quarto die, captis castris tribus et incensis, exire
cceperunt de terra cum omni rapina, et morosè redeuntes, æquali-
ter inter se diuiserunt, et cum gaudio in Liuoniam redierunt, et
benedixerunt omnes Dominum, qui dedit eis vindictam de inimi-
cis, et de improperio conticuerunt *Estones*, quod Liuonibus et
Letthis prius de martyrio suorum improperauerunt. Sequenti Lu-
natione conuenerunt iterum Liuones et Letthi cum *Rigensibus*
apud *Astigerwe* stagnum, et habentes obuiam sibi exercitum *Sacca-*
lanensium et *Vngannensium*, processerunt ad eos, vt pugnarent
cum eis. Sed illi dorsa vertentes fugerunt, et remansit vnus ex eis.
Qui accedens ad nostros, nunciauit, exercitum alium magnum de
maritimis prouinciis eadem nocte via alia, quæ est iuxta mare, Li-
uoniam intraturum. Quo audito, Seniores Liuonum festinantes
ad vxores et liberos suos, vt eos saluarent ab inimicis, reuersi sunt
vnusquisque ad munitiones suas. Et confestim die crastino vene-
runt *Estones*, qui prius euaserant, de *Sontagana* et aliis prouinciis
circumiacentibus cum exercitu magno, in *Metsepole*, et omni po-
pulo in castris existente, ipsi villas vacuas et Ecclesias incenderunt,
et nequitas multas circa Ecclesias et sepulchra mortuorum Christia-
norum, immolationibus suis exercuerunt. Et conuenerunt *Rigen-*
ses in *Thoreida* ad persequendum eos. *Bertholdus* quoque de *Wen-*
den et *Russinus* cum omnibus Letthis ad *Ropam* se conferunt. Quo
audito, citius exierunt de terra, et conflictum Christianorum non
expectauerunt. Tertia Luatione præparauerunt se *Rigenses* ad
obsidionem castri *Viliende* in *Saccalæ*, et conuocauerunt Liuones et
Letthos de omnibus finibus et castris, et pœnam non venientibus

1209. comminantes, et terrorem incutientes, collegerunt exercitum fortem. Et ibat cum eis *Engelbertus*, gener *Episcopi* 1), qui eodem anno procurabat *Aduocatiam* in *Thoreida* cum Fratribus Militiæ et peregrinis, et ibant in *Saccale*, ducentes secum machinam minorem siue *patherellum*, et balistas, et cetera instrumenta necessaria ad castri impugnationem.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS XIII.

CHRISTI MCCX - MCCXI.

1. <i>Saccalensium castrum Felinum capitur.</i> 2. <i>Albertus Episcopus Roma redit, impetrata a Pontifice paſtorum confirmatione, cum tribus aliis Episcopis.</i> 3. <i>Bello Estonico se ingerunt Oslienses.</i> 4. <i>Theodoricus, Abbas Dunamundensis, fit Estoniensium Episcopus in Partibus, et Bernardus Comes Lippiensis fit Abbas.</i> 5. <i>Loco decimarum Liiones Christiani de quolibet vnco agri certam mensuram frumenti soluunt.</i> 6. <i>Albertus Episcopus abit in Germaniam.</i> 7. <i>Saccalensium impressio in Liuoniam.</i>	8. <i>Mieceslaus, Rex Nouogardiæ, e Harriensibus extorquet pecuniam.</i> 9. <i>Theodoricus Episcopus tentat conuersionem Saccalensium frustra.</i> 10. <i>Saccalenses impetu Pleſcouiam capiunt, et spoliata relinquant.</i> 11. <i>Liiones cum Estonibus separatam pacem faciunt.</i> 12. <i>Verdensis et Paderbornensis Episcopi redeunt in Germaniam.</i> 13. <i>Pleſcouiensium regulus, Wlodomirus, a suis eiectus, Rigæ asyllum inuenit apud generum, Episcopi fratrem.</i>

1210.

I.

ANNO incarnationis Dominicæ MCCX. Præfulis *Alberti XIII.* facta est obsidio prima castri *Viliende* in *Saccale* a *Teutonicis*, *Liunionibus* et *Letthis*, et miserunt *Teutonici* *Liiones* et *Letthos* ad omnem prouinciam circumiacentem despoliandam, et pro victualibus et annona. Qui euntes per omnes villas, multos paganos occiderunt, et alios captiuos ad castrum adduxerunt. Tunc *Bertholdus* de *Wenden* et *Ruffinus* cum aliis *Letthis* et senioribus, acceptis captiuis omnibus, accedentes vicinius ad castrum: Si, inquit, renunciaueritis culturæ Deorum vestrorum falsorum, et nobiscum in Deum verum credere volueritis; vobis captiuos istos viuos restituemus, et nos in fraternitatis charitate vobiscum

1) Gener, filiæ maritus est. At infimæ latinitatis scriptores vocabulum detorquent in alios sensus. Nam *ARNOLDVS*, dum *lib. 2. c. 36. n. 7.* Regem Angliæ, *Henricum*, *Henrici Leonis generum* vocat, et *lib. 3. c. 2. n. 4.* *Henricum Leonem Canuti iunioris*, *Daniæ Regis*, *generum* adpellat; *generum* pro *socero*, seu *uxoris patre*, vsurpat: quo sensu *Iohannes Dux Luneburgicus Gerhardum*, *Holsatiæ Comitem*, cuius filiam *Ludgardum* in matrimonio habuit, *generum prædilectum* vocat apud *MEIBOM. Scriptor. tom. 1. p. 539.* Idem *ARNOLDVS*, dum *lib. 6. c. 15. n. 2.* *Guilielmum*, *Henrici Leonis filium*,

qui *Canuti iunioris*, *Daniæ Regis*, sororem duxerat, vocat *generum* *Canuti Regis*; generi vocabulo vitur ad significandum primi gradus affinem, *sororis maritum*. Quo sensu hic quoque generi vocabulum accipiendum est, cum *Episcopus*, in cœlibatu degens, nec *uxoris patrem*, nec *filiæ maritum*, sed tantum affines h. e. *sorum maritos* habere possit. Nam quod *Noster* ad annum MCCVIII. n. 4. *Wissewaldum Russum*, propterea, quod *Lituanicam feminam* duxerat, *gentis Lituanicæ generum* vocat, id sine exemplo est. Gener autem *Episcopi* infra ad annum MCCXXIII. n. 8. *Engelbertus de Tissenhausen* appellatur.

a) V. ad

cum vinculo pacis colligabimus. At illi, Deum vnum ac nomen 1210.
Christianorum omnino audire dedignantur, bellum magis commi-
nantur: armis *Teutonicorum*, quæ in primo conflictu in porta ca-
stri rapuerant, se induunt, et in summitate castri gloriuntur,
ad pugnam se præparant, et clam ore suo exercitum substan-
nando irrident. *Ruffinus* et *Letthi*, comprehensis captiuis omni-
bus et trucidatis, in fossatum proiiciunt, et eis, qui in castro
erant, idipsum comminantur. Interim sagittarii multos interficiunt,
et omnes a defensione repellunt; alii propugnaculum ædificant.
Liuones et Letthi lignorum comportatione fossatum ab imo vsque
ad summum implent, et propugnaculum superimpellunt. Letthi
cum balistariis desuper ascendunt, sagittis ac lanceis in munitione
multos interficiunt, multos vulnerant; fit pugna maxima diebus
quinque. *Estones* primam struem lignorum incendere nituntur,
igne copioso de castro in vehiculis misso. Liuones et Letthi missa
glacie et niue exstingunt. *Arnoldus*, *Frater Militiæ*, ibidem
nocte ac die laborans, tandem lapide ingenti proiectus, in marty-
rum consortium transmigravit. Qui erat vir valde religiosus, et
semper orans: et quod orauit, hoc, sicut speramus, inuenit. *Teu-*
tonici machinam instruunt nocte ac die lapidum iactatione loca
munita confringunt, et homines et iumenta infinita in castro inter-
ficiunt. Quia *Estones* talia nunquam viderant, et domos suas con-
tra tales impetus non firmauerant. Liuones cum Letthis struem
lignorum siccis lignis superadaugent vsque ad *planças* a). *Eylar-*
dus de *Dolen* desuper ascendit. Sequuntur Teutonici in armis:
planças soluunt: aliam munitionem de intus inueniunt, quam sol-
vere non possunt. Castrenses desuper congregantur: lapidum at-
que lignorum iactibus Teutonicos repellunt. qui descendentes,
ignem apponunt, castrum incendunt. *Estones planças* ardentes et
ligna munitionis incensa soluunt et distrahunt. Finito incendio,
in crastino omnia reponunt, et ad defensionem residui se iterum
confortant. Erant autem in castro multa cadauera interfectorum,
et defectus aquarum, et fere omnes vulnerati, vt iam deficerent.
Die sexto Teutonici: *Numquid*, inquiunt, *resistitis adhuc, et Crea-*
torem nostrum non agnoscitis? Ad hæc illi: *Cognoscimus quidem*
Deum vestrum maiorem diis nostris, qui nos superando animum no-
strum ad ipsius culturam inclinavit: Vnde rogamus, vt, parcendo
nobis, iugum Christianitatis, sicut et Liuonibus et Letthis, ita et
nobis misericorditer imponatis. Vnde Teutonici, euocatis Senio-
ribus de castro, omnia iura Christianitatis eis proponunt, et pacem
in fraternam charitatem promittunt. Qui de pace nimium creden-
tes et gaudentes, eodem tempore cum Liuonibus et Letthis eo-
demque iure sacramenta baptismi recipere pollicentur. Vnde, po-
sitis obsidibus et pace firmata, sacerdotes in castrum recipiunt, qui
omnes domos et castrum et viros et mulieres cum omni populo
aspergentes aqua benedicta, et quodammodo initiantes, ante ba-
ptismum catherizantur b), præ nimia sanguinis effusione, adhuc
Q sacra-

a) V. ad annum MCCXVIII. n. 8.

b) Ita perpetuo scriptum pro catechizantur.

b) Leo catharizantur i.e. exorcizantur. Verbum cadauizantur ita
in Josephum Hist. Eccl. lib. 7. cap. 7. ad quatuor locum id
est. Sic autem aliquem exorcizant, dicitur

1210. sacramentum baptismi differentes. His ita peractis, reuersus est exercitus in Liuoniam, et de conuersione gentium omnes glorificabant Deum. Post hæc in Paschali solennitate mercatores, audientes omnia consilia *Estonum* et aliorum paganorum in circuitu, qualiter ante aduentum Episcopi et peregrinorum Liuoniam et ciuitatem *Rigensem* destruere cogitabant, iter suum in *Gotlandiam* differabant, mercationes suas et negotia negligentes, et vsque ad aduentum peregrinorum cum omnibus nauibus suis remanserunt. Interea missi sunt nuncii in *Estoniam*, videre, quid a paganis agatur. Qui reuersi bella nunciant, pacem secum referunt, consilia infidelium et perfidorum aperiunt. Et confestim surrexit *Caupo* et *Bertholdus de Wenden* cum suis confratribus, ac serui Episcopi, et ibant in *Saccalanensem* prouinciam viciniorem, et incenderunt villas omnes, ad quas pertingere potuerunt, et occiderunt viros omnes, et mulieres captiuas reduxerunt, et reuersi sunt in Liuoniam. Et sequuti sunt eos *Saccalanenses* et incenderunt omnes villas circa *Astigerwe* etiam et ipsi, et peruenerunt vsque ad *Ymeram*, et occisis quibusdam Letthis, mulieres et paruulos captiuos duxerunt, et spolia secum detulerunt. Post quos *Lambito* et *Meme*, Seniores de *Saccalen*, surgentes, cum alio exercitu transierunt *Ymeram*, et perueniunt ad Ecclesiam, et incenderunt eam, et omnia, quæ erant sacerdotis, deuastantes, et per totam parochiam pecora et spolia multa colligentes, et homines, quos rapuerunt, occidentes, mulieres et pueros et puellas captiuas deduxerunt, et facta est tribulatio magna in omni confinio Liuoniæ. Nam *Saccalanenses* et *Vngannenses* Letthos impugnabant; *Rotalienses*, et maritimæ prouinciæ Liuones Episcopi in *Metsepole* et in *Lethegorwe* tribus exercitibus impetebant, ita ut vnus exercitus alium sequeretur, et alii redeuntes, alii venientes, requiem non darent Liuonibus die ac nocte; sed persequentes eos tam in latibulis siluarum, quam in stagnis et in agris, occiderent eos, et mulieres captiuarent, et equos et pecora tollentes, spolia multa asportarent, et pauci ex eis superstites remanerent, et humiliavit Deus perfidiam ipsorum in magna parte eodem tempore, ut deinceps fideliores efficerentur. *Osilienses* piraticis suis *Goiwam* intrantes, et in *Thoreidam* ascendentes, parochiam in *Cubbesel* totaliter deuastarunt, et omnem prouinciam in circuitu despoliantes, alios occiderunt, alios captiuos deduxerunt, et alii ex eis fugientes *Rigam* euaserunt, et contra impetum paganorum auxilium postularunt. *Rigenses* autem, ciuitatem diligenti custodia seruantes, et traditionem quorundam perfidorum timentes, aduentum Episcopi et peregrinorum expectabant.

2. EPISCOPVS autem hoc tempore, cum *Volquino*, Magistro Fratrum Militiæ in Liuonia, *Romam* veniens, a Summo pontifice benignissime receptus est, et super diuisione Liuoniæ ac Letthiæ priuilegia recipiens c), et super prædicatione in remissionem peccato-

c) Formulam damus in appendice documentorum.

d) Huic

catorum auctoritatem renouatam accipiens, cum gaudio reuersus est. 1210. Et missis rescriptis priuilegiorum versus *Prussiam*, in Liuania omnem populum non modicum lætificauit, vt lachrimis nunciantibus occurrerent, eo quod post bellorum multa incommoda consolationem etiam Summi pontificis acciperent. Annus erat præfatis XIII. et non quieuit Ecclesia a bellis. Redeunte itaque Episcopo de *Teutonia*, venerunt cum omni lætitia cum eo tres Episcopi, *Philippus Raceburgensis* d), *Ifo Werdensis* e), et *Patelbornensis* f) *Episcopus*. *Helmoldus de Plesse*, *Bernardus de Lippia* g) et omnes nobiles et peregrini quam plures, quorum aduentus erat omnibus desiderabilis, vt liberaret sedentes in periculis. Letthi ergo, gauisi de aduentu peregrinorum, conueniunt ad *Ymeram*, et procedentes cum paucis, obuiam habent exercitum magnum paganorum, et videntes multitudinem eorum, conuersi sunt in fugam. Quos persequentes *Estones*, et aliquos ex eis occidentes, sequuntur ad *Ymeram*, et tota nocte euntes mane veniunt ad *Ropam*, et Ecclesiam incendentes, et ecclesiæ dotem, et omnem prouinciam circumeuntes, villas et domos flammis tradunt, viros occidunt, mulieres et paruulos de latibulis siluarum extrahentes, captiuos trahunt. Quod audientes *Rigenses* cum peregrinis, exeunt; in *Thoreidam* veniunt. Sed pagani aduentum eorum verentes, post triduum cum omni rapina sua velociter in terram suam reuertuntur, et *Caupo* cum quibusdam Teutonicis et aliis sequens in *Saccalam*, villas multas et castra *Omele* et *Purke* incendit, et tollens spolia multa, viros multos occidit, et mulieres cum paruulis captiuas adducit.

INTE-

d) Huic Philippo, sedis Raceburgensis renouatæ quarto Episcopo, dedicauit Continuationem Chronici Sclauorum ARNOLDVS LVBECCENSIS, cuius lib. 7. c. 11. initia celebravit. Fuit is amicus familiæ Welficæ, quemadmodum decessor *Isfridus*, qui Henrico Leoni animam agentis adstitit. Cum Pontifex Ottonem IV. Imperatorem, eiusque amicos, diris deuouisset; Philippus, hoc fulmen elusus, in Liuiam concessit, ibique æuum exegit, Germaniæ parum notus; at nunc denique ex hoc Chronico noscendus. Nam quæ CRANZIUS *Metropol.* 1. 7. c. 22. habet, vix euolui merentur.

e) Ifo, Verdæ ad Alleram Episcopus, e Comitibus de Welpia, ab ARNOLDO lib. 7. c. 9. n. 7. in Magnatibus enumeratur, qui Alberto in negotio Liuiensi auxiliatrices manus præbuere; itemque c. 19. n. 2. in Episcopis et Principibus, qui anno MCCIX. Herbipolim confluxere ad obedientiam Ottonis IV. Imperatoris. Cum hunc per minas Pontificis venerari post reditum ex Italia non auderet; fratres tamen colere non desit, præsertim ex quo post mortem Ottonis Henricus Palatinus et Fridericus II. tam arcta amicitia conglutinati sunt, vt hic illum Legatum Imperii constitueret. Quo

pariter defuncto, Ifo noster pro Ottone Puero, qui tum in carcere Suerinensi detinebatur, omnes neruos intendit, vt patrimonium ei saluum esset: in quo conseruando, atque in vicinorum beneuolentia comparanda, matri Helenæ præcipuus adiutor fuit. Et quia in diplomatibus suis Helenam *commatrem* vocat; non sine ratione creditur Ottonem Puerum e sacro fonte leuasse, eiusque *pater lustricus* fuisse.

f) Huius gesta persequitur SCHATEN. *Annal. Paderborn. t. 1. ad annum MCCIII. seq.*

g) Bernardus de Lippia, Henrici Leonis supremus copiarum ductor, miles acerrimus, post fata Domini, rerum humanarum peritæsus, in monasterio Cisterciensis ordinis Mariæfeldensi, diocesis Monasteriensis, cucullam induit, literas iam senex discit, monasticisque exercitiis nunc magis, quam armis, delectatus, pio zelo agitur in Liuiam, vbi mox Dunamundenli cænobio Abbas præficitur; Semigallensium denique Episcopus creandus. Singularia narrant ALBERTVS STADENSIS *ad annum MCCXXVIII.* ALBERICVS *ad annum MCCVII. p. 445.* MEIBOM. *Scriptor. t. 1. p. 438.* SCHATEN. *Annal. Paderborn. t. 1. p. 902.* Quibus addendus Noster *infra n. 4. et ad annum MCCXVII. n. 1.*

1210. INTERIM *Osilienses* et *Reuelenses* et *Rotalienses* conuocant exercitum magnum et fortem de omnibus prouinciis maritimis adiacentibus, et erant cum eis omnes Seniores de *Osilia* et *Rotalia* et de vniuersa *Estonia*, habentes multa millia equitum et plura millia nauigio venientium, in Liunioniam procedunt. Et equites cum peditibus in *Metsepole* venientes, Thoreidam festinant: alii de trans mare venientes piraticis suis *Goiwam* ascendunt, et vno die simul cum equitibus suis iuxta castrum magnum *Cauponis*, quod Liuones tunc propter metum paganorum inhabitabant, omnes conueniunt, obsidentes eos vndique in circuitu. equites in anteriori parte castris; alii in posteriori iuxta piraticas suas ad flumen resident. Et occurrunt eis balistarii in campum, qui a *Riga* missi castrum cum Liuonibus custodiebant, et multos ex eis vulnerant; multos interficiunt, vtpote inermes, quia non habent consuetudinem armorum in tantum, quantum aliarum gentes. Post hoc *Estones* per prouinciam mittunt ex suis fortioribus ad despoliandam terram: qui incendentes villas et ecclesias et ex Liuonibus comprehensos occidunt; alios captiuos ducunt, et spolia multa tollentes, et boues et pecora in conuentum suorum compellunt, et mactantes boues et pecora, diisque suis immolantes, fauorem ipsorum requirunt. Sed caro percussa, cadens in partem sinistram, Deorum offensam, et omnem sensum indicat sinistrum h). Ipsi tamen ab incepto non desistentes, castrenses impugnant; lignorum strues faciunt; montem castris fodiunt; ibidem se *Magetas*, id est, *manere in perpetuum*, promittunt, donec aut castrum destruant, aut Liuones ad suum consensum emolliant, vt statim deinceps eodem itinere secum ad destruendam *Rigam* vadant. Et ait Liuo quidam de castro: *Magamagamas*, id est, *Iacebis hic in æternum*. Fratres ergo Militiarum in *Sygewalde*, videntes omnia, quæ pagani faciebant, Rigensibus significant, auxiliumque peregrinorum postulant. Superuenientes nuntii Liuonum in castro obsessorum, omnes miseras, quas a paganis passi sunt Liuones et Letthi, lachrimabiliter insinuant: Episcopis supplicant, vt missis viris suis Ecclesiam suam liberent. Confestim Episcopi, milites suos hortantes, peregrinis et omni populo in remissionem peccatorum iniungunt, vt fratribus suis Liuonibus subueniant, et vindictam faciant, Deo donante, in *Estonum* nationibus. Et surrexerunt peregrini cum Fratribus Militiarum et *Helmoldus de Plesse*, et milites alii, induentes se armis suis, et equos suos phalerantes, cum peditibus suis et Liuonibus et omni comitatu suo proficiscuntur ad *Goiwam*, et transeunt *Goiwam*, et procedentes tota nocte, paganis iam appropinquant, et ordinantes exercitum, eumque ad bella ducentes, pedites via magna, quæ est ad *Wendeculam*, præmittunt. Equites vero via, quæ est ad dextram, subsequuntur.

h) V. ad annum MCCVI not. h). Nouum diuinationis genus, quo victima percussa, cadens in sinistrum latus, sinistrum; in dextrum, prosperum rei suscipiendæ præfagit

euentum. Caspar PEVCERVS de var. diuination. gener. p. 360. seq. plura alia recenset; huius expers.

i) Cum

quantur. Et ibant pedites caute et ordinate, et mane facto descen-^{1210.}
dentes de monte, vident castrum et exercitum paganorum, et val-
lis erat inter eos. Et statim percussio tympano lætitiæ cum instru-
mentis musicis et cantu suo virorum animos exhilarantes, Deique
clementiam super se inuocantes, festinanter ad paganos accelerant,
et, transito riuulo, ad colligendum se in vnum, modicum subsistunt.
quo viso, pagani, rebus certis territi, currunt; clypeos apprehen-
dunt; alii ad equos properant; alii sepem transiliunt; simul in vnum
conueniunt; clamoribus suis aërem turbant; in multitudine magna
Christianis occurrunt; lanceas super eos, tamquam imbres, mittunt.
Christiani lanceas clypeis ferreis excipiunt, quibus exhaustis gla-
dios arripiunt, propius accedunt, bellum committunt, cadunt vul-
nerati, pugnant viriliter pagani. Quorum fortitudinem videntes
milites, per medios hostes confestim irruunt: equis suis phaleratis
timorem eis incutiunt: ad terram multos prosternunt: alios in fu-
gam conuertunt; fugientes persequuntur; per viam et per agros
comprehensos interficiunt. Liuones de castro cum balistariis fu-
gientibus paganis occurrunt, ventilantes eos per viam, et includen-
tes in medio, et occidentes vsque ad *Teutonicos*, in tantum perse-
quuti sunt, vt pauci ex eis euaderent, et vt Teutonici etiam quos-
dam ex Liuonibus simul Estonos interficerent. quidam vero ex eis
alia via, quæ est circa castrum versus *Goimam*, fugientes, ad aliam
partem exercitus sui venientes, euadunt. Sed plures ex eis in mon-
tis descensione a militibus persequentibus occiduntur. Vbi *Euer-*
hardus, Frater Militiæ, interficitur, et quidam ex militibus nostris
vulnerantur. Interim alia pars exercitus, videns interitum suorum,
in monte, qui est inter castrum et *Goimam*, congregatur, et ad de-
fensionem se præparat. Liuones vero et pedites Christianorum ad
spolia currunt; equos diripiunt: quorum erant ibi plura millia; bel-
lum ad paganos residuos negligunt. Sed milites et balistarii im-
pugnantes eos in monte sedentes, multos ex eis interficiunt. Vnde
ipsi petentes pacem, baptismi sacramenta se recepturos promittunt.
quorum verbis milites credentes, illud Episcopis significant, vt ad
ipsos recipiendos veniant. Ipsi vero nocte in piraticas suas confu-
giunt, et ad mare descendere cupiunt. Sed balistarii ex omni par-
te *Goime* descensum eorum impediunt. Alii peregrini, cum *Bern-*
ardo de Lippia Riga venientes ad *Goimam*, pontem in flumine fa-
ciunt, et structuras lignorum desuper ædificant, venientes piraticas
sagittis et lanceis excipiunt: via fugiendi paganis vndique præclu-
ditur. vnde tacito noctis sequentis silentio, relictis omnibus suis,
clam de piraticis suis exeuntes effugerunt, et quidam in siluis, qui-
dam secus viam flectendo, fame perierunt, et pauci ex eis in terram
suam, vt verbum domi nunciarent, euaserunt. Erant autem equo-
rum ibidem acquisite fere duo millia. Peregrini, et omnes, qui
bello interfuerunt, *Rigam* redeuntes, et piraticas paganorum se-
cum ducentes fere trecentas, præter minores naues, equos et spo-
lia omnia æqualiter inter se diuiserunt, Ecclesiis partes suas donan-
tes,

1210.

tes, et cum Episcopis et omni populo Deum collaudantes, qui in aduentu primo plurimorum Episcoporum tam gloriosum de paganis triumphum concessit. Tunc enim Ecclesia Liunionensis Deum vere pugnare pro se intellexit, eo quod in eodem bello caput *Estoniæ* cecidit, id est, Seniores *Ostliæ* et Seniores *Rotaliæ* et aliarum prouinciarum, qui ibidem omnes interfecti sunt. Et ita quiescere fecit Dominus superbiam eorum, et arrogantiam fortium humiliavit.

4. EPISCOPVS igitur Liunionensis, accepta a Summo pontifice auctoritate i), in transnarinis terris, quas Deus per Liunionensem Ecclesiam fidei subiiceret Christianæ, vice Archiepiscopi, Episcopos creandi et consecrandi, *Theodoricum*, Abbatem Cisterciensis ordinis in *Dunenmunde* sibi cooperatorem continui sui laboris assumpsit, et, in *Estonia* promittens Episcopatum, eum in Episcopum consecrauit k). *Bernhardum de Lippia* deinceps in Abbatem con-

i) Cum Christianorum numerus in regionibus mirum in modum auctus esset; Liunionensi Antistiti nouas ecclesias Cathedrales ibi condendi atque Episcopos præficiendi partes demandauit Pontifex, auctore RAYNALDO *ad annum MCCXVII. n. 45.* referente ista ad Honorium PP. III. Sed ab ipso Innocentio III. iam ante talem auctoritatem emanasse, non Noster solum tradit, sed et subiecta Pontificis epistola docet.

k) Adscitis in consecrationis societatem Raceburgensi, Verdenli et Paderbornensi Episcopis, qui tunc *Rigæ* præsentis erant. *Rigæ* enim consecrationem hanc peractam esse, disertis verbis affirmat Noster *ad annum MCCXVIII. n. 2.* Quod præterea annotandum censeo, ne *Theodoricum in Germania* consecratum putes, ob discordantem epocham, Pontificiis literis adscriptam, nec facile cum Nostro conciliandam, nisi pro anno Pontificatus XVI. annum rescribas XIII. qui est Christi MCCX. quem Noster habet. Licet autem *Theodoricus* ille *primus Estoniæ* Episcopus vulgo habeatur; in promptu tamen argumenta sunt, quibus contrarium probari potest. Vt enim supra in *Gestis MEINARDI not. c)* probatum dedimus, *Estoniam*, Liunioniæ partem septemtrionalem, antiquitus Christianis cognitam et aditam fuisse; ita hoc loco animaduertendum, Sueciæ Reges et Episcopos, ab Alexandro PP. III. incitatos, superiori seculo iam salutem *Estonum*, ad cognitionem Christi perducendorum, inuigilasse. Non iam prouoco ad subscriptiones trecentorum duorum Episcoporum, e diuersis mundi partibus vocatorum ad Concilium Lateranense, anno MCLXXIX. sub Alexandro PP. III. celebratum: quorum laterculum exhibet Dn. MARTENE *collect. ampliss. tom. 7. p. 78. seq.* et in quo p. 86. de prouincia Bremensi comparet *Bernoz Virinensis Episcopus*.

Licet enim hic Vironensis in Estonia Episcopus intelligi posse videatur, qui propterea Bremensi Metropoli accenseatur, quod e reliquo Septemtrione nullus Episcopus Concilio interfuerit; manifestum tamen est, literas hic male diuisas, legendumque esse *Berno Zuirinensis Episcopus*: de quo HELMOLDVS *lib. 1. c. 87. n. 10.* et ARNOLDVS *lib. 2. c. 14. n. 6.* et *lib. 4. c. 24. n. 1.* Certior est *Fulco*, monachus Cellensis ex vrbe Tricassina Francorum: cuius frequens mentio in Epistolis PETRI CELLENSIS, a IACOBO SIRMONDO editis. Hic enim circa annum MCLXX. electus est, qui Fennorum simulque *Estonum* conuertendorum prouinciam sustineret, quod vtriusque gentis, non nisi freto Fennico diuisæ, eadem prope lingua esset. Et licet Sueci eum propterea Catalogo Episcoporum Finlandiæ inferant; nostra tamen documenta eum solum *Estonum* vocant Episcopum. Promouit negotium Alexander PP. III. scripta non solum ad Trundensem Archiepiscopum et ad Stauangriensem Episcopum epistola, vt FVLCONI, *Estonum Episcopo*, qui ad conuertendam illam gentem ministerium prædicationis assumsisset, *Nicolaum monachum*, qui de gente illa esset oriundus, in socium concederent; sed et literis ad Reges, Principes et alios Christi fideles, per regna Sueonum, Gothorum, Danorum et Norwegiensium constitutos, datis, eos ad feritatem *Estonum* compescendam exhortatur, omnibus, qui aduersus dictos paganos potenter et magnanimiter decertaerint, vnius anni remissione peccatorum, sicut his, qui sepulcrum Dominicum visitant, promissa; in conflictu autem pereuntibus omnium remissione peccatorum concessa. Fulchoni successit IVLIVS, *Estonum Episcopus*, quem idem Alexander alia epistola cunctis fidelibus, per Sueciam et Daciam constitutis commendauit, tamquam virum, qui ad conuertendam gentem illam sui Episcopi-

scopa-

consecrauit. Idem *Bernhardus* Comes, dum quondam in terra sua multa et incendia et rapinas committeret, a Deo castigatus, plagam debilitatis in pedibus incurrit, vt claudus vtroque pede in sporta diebus multis portaretur. Vnde compunctus, religionem Cisterciensis ordinis assumpsit, et aliquot annis religionem discens et literas, auctoritatem a Domino Papa verbum Dei prædicandi, et in Liuoniam proficiscendi accepit, et, vt ipse sæpius retulit, accepta cruce ad terram beatæ virginis, statim consolidatæ sunt plantæ eius, et recepit sanitatem pedum, et in primo aduentu eius in Liuoniam in *Dunenmunda* consecratus est in Abbatem, et postmodum *Semigallorum Episcopus* effectus est.

5.

LIVONES quoque, post bellorum multa incommoda, tam de aduentu Episcoporum, quam de victoria inimicorum suorum lætificati, conueniunt de *Duna* et *Thoreida*, et omnibus finibus *Livoniæ*, supplicantes Episcopis et petentes, iura Christianorum, et maxime decimam alleuiari, promittentes tam in bellis contra paganos, quam in omnibus causis Christianitatis perpetuam fidelitatem. Quorum verbis annuentes Episcopi, suggerunt Episcopo *Rigensi*, quatenus voluntati eorum satisfaciatur, vt eos sibi fideles semper acquirat. At ille paterna pietate suos fouere desiderans, et etiam fortia bella gentium in circuitu imminetia considerans, pro decima mensuram quandam modii, qui esset decem et octo digitorum, de quolibet equo 1) annuatim soluendam, ad petitionem ipsorum, instituit, et quatuor Episcoporum priuilegiis figillando confirmauit, ita tamen, vt, si quando fidelitatis suæ obliui, infidelium se consiliis commisceant, et ritibus paganorum baptismi sui Sacramentum inficiant, ad decimas soluendas et cetera iura Christianitatis deinceps integraliter teneantur.

HIS

scopatus, quæ Christianæ fidei ignara esset, totis viribus elaboraret. Vbi tamen obseruandum, huic epistolæ, quæ apud Oernhiælm *Iulii* nomen præfert, in editione Sirmondiana item insertum esse nomen *Fulconis*. Dabimus has Alexandri epistolas in appendice documentorum. Post fata *Iulii*, *Meinardus*, Livoniensis Episcopus, per Estoniam, Suecorum auspiciis, aliquid tentauit: irritum successu: vt vidimus in eius Gestis n. 13. Nunc *Albertus*, Meinardo audacior, inconsultis Suecis, animum ad Estoniam Livoniæ coniungendam, seu potius subiiciendam adpellens, Estonibus Episcopum destinat, virum Pontifici notum gratumque, et propterea a Pontifice statim confirmatum: sine cuius auctoritate Suecorum ius antiquius haud facile interuerti poterat. Superuenientibus autem Danis, et Estoniam sibi vindicantibus, postea ius præuentionis est obiectum: vt suo tempore videbimus. Sic vnus hominis magnanimitas et ingeniosa solertia totius nationis Suecicæ et Danicæ spes et molimina sufflaminauit.

1) Pro equo omnino legendum *vnco*: quod librarius sibi obscurum, corrupisse videtur in sibi notius *equo*. Prussi enim et Liuones certam agri mensuram *Hacken* vocant, eamque latine efferunt per vocem *vnco*: quæ germanico *Hacken* ex asse conuenit. Sic in corpore priuilegiorum Prussiæ, quod Brunbergæ anno MDCXVI. prodiit in lucem, diploma primum ex anno MCCXXXIII. ita habet: *Volumus, vt — de quolibet Polonicali aratro, quod Hacke dicitur, vnus modius tritici — annuatim diæcesis Episcopo pro decimis persoluantur.* Et in compositione inter Fratres Ordinis Teutonici et Neophytos Prussiæ, anno MCCXXXIX. intercedente Legato Pontificio, inita, Neophyti promittunt, se ad sustentationem Presbyteri vniuscuiusque ecclesiæ daturis octo mansos terræ, quatuor videlicet in campis, et quatuor in silvis, et decimam viginti vnorum, duos boues, vnum equum, vnâ vaccam. FRIDERICVS MENIVS *Prodrom. Iur. et Regim. Liuon. p. 7.* auctor est, Lege definitum esse, cuius longitudinis et latitudinis esse debeat *vnco* Liuonicus, ein *Liefländischer Hacken*.

1210. HIS ita dispositis, præful Albertus, relictis tribus Episcopis in
6. Liuania, et quarto tunc consecrato vice sua commissa, rediit in Teutonium pro peregrinis et aliis, quæ necessaria erant in futurum annum, colligendis, nequando cessantibus peregrinis magis periclitetur Ecclesia Liuiensis.

7. SACCALANENSES interim et *Vngannenses* adhuc sani et incolumes exercitum magnum colligunt, et Letthorum prouincias intrantes et per siluarum latibula ipsos exagitant, plures ex cognatis et amicis *Ruffini* comprehendentes interficiunt. Et in *Tricatia Thalibaldum* et prouincias circumiacentes despoliantes, iuxta castrum *Beuerin* congregantur. Et obsidentes castrum, et pugnant per totam diem cum Letthis, et ignem copiosum importantes, tandem: *Numquid*, inquiunt, *obliti estis interfectorum vestrorum ad Ymeram, ut adhuc pro pace facienda nobis non supplicetis?* At illi e contra: *Numquid non estis et vos iam memores Seniorum vestrorum et innumerabilium apud Thoreidam interfectorum, ut nobiscum vnum Deum credatis, et baptismum cum pace perpetua recipiatis?* Quo audito, indignati sunt, et diuertentes a castro, cum rapina celeriter in terram suam redierunt. Letthorum vero de *Beuerin* Seniores, *Dole* et *Payke*, euntes *Rigam*, contra *Saccalanenses* suppliciter auxilium postulabant. Et surgentes peregrini cum Fratribus Militiæ, et *Theodoricus* frater Episcopi, et *Caupo* cum *Liuiibus* vniuersis, et *Bertholdus de Wenden* cum *Letthis*, et congregantes exercitum magnum in *Metsepole*, processerunt ad mare, et ibant itinere dierum trium iuxta mare, et post hoc conuertentes se versus prouinciam *Saccalanensem* profecti sunt tribus diebus per siluas et paludes via pessima, et defecerunt equi eorum in via, et ceciderunt fere centum ex eis et mortui sunt, et tandem septimo die peruenerunt ad villas, et diuiserunt se per omnem terram, et viros, quos inuenerunt, occiderunt, et vniuersos paruulos et iuenculas capientes, et equos et pecora ad villam *Lembiti*, vbi fuerat *Maia* m) id est collectio eorum, compulerunt, et sequenti die miserunt Liuios et Letthos per tenebrosam nemorum latibula, vbi se abscondentes latebant *Estones*, et inuenerunt quam plures viros et mulieres, et extrahentes eos de siluis cum omni substantia, et viros interficientes, cetera ad *Maias* asportauerunt. Et ibant duo Letthi, *Dole* et *Paycke*, in villam, et repente irruerunt super eos nouem *Estones*, et pugnant cum eis per totam diem, et Letthi plures ex eis vulnerantes et interficientes, tandem et ipsi ceciderunt. Die tertio fortiores de exercitu, transeuntes *Palam* flumen, despoliauerunt totam prouinciam illam, quæ dicitur *Murumgunde*, et incendentes villas omnes,

m) *Maia* vocabulo non solum pro conuentu publico, sed etiam pro quolibet loco, vbi exercitus congregabatur, tam sæpe vitur Noster, ut eo præ ceteris delectatus esse videatur. De causâ appellationis con-

fulendi GOLDASTVS ad Eginhart. p. 172. et ANDREAS RIVINVS de panegyricis *Maiumis*, *Maicampis* etc. c. 8. De cetero non refragabor, si quis verba: id est collectio; e margine in orationem irreplisse existimet.

n) Nisi

omnes, et viros occidentes, mulieres et equos et pecora tulerunt, ^{1210.} et vsque ad *Germanam* peruenerunt. Nocte reuertentes, et ludum cum clamore magno et clypeorum percussione facientes, sequenti die castrum incenderunt, et alia via redeunt, et omnem rapinam æqualiter inter se diuidentes, cum gaudio reuerſi ſunt in Liuoniam. Et facta eſt peſtilentia magna per vniuerſam Liuoniam, et cœperunt homines ægrotare et mori, et mortua eſt maxima pars populi, incipiens a *Thoreida*, vbi corpora paganorum iacebant inhumata, vsque in *Metſepole*, et ſic in *Edumæam* vsque ad *Letthos* et *Wenden*, et mortui ſunt Seniores, qui dicebantur *Dabrelus* et *Nunnus* et alii multi. Similiter in *Saccala* et *Vngannia* facta eſt plaga mortis magna, et in aliis terminis *Eſtoniæ*, et multi, qui gladiorum percusſionem fugientes euaserant a malo, mortis plagam euadere non potuerunt. Letthi autem *Beuerinenſes* iterum euntes in *Vnganniam*, cum paucis, *Eſtones* promptualibus n) ad villas redeunt, comprehenderunt, quicquid maſculi ſexus erat, occiderunt, mulieribus pepercerunt et ſecum deduxerunt, ſpolia multa tulerunt. Et domum redeuntibus, per viam alii Letthi occurrerunt, iterum in *Vnganniam* euntes: quod illi reliquerunt, iſti tollunt; quod illi neglexerunt, iſti reſtaurant; qui ab aliis euaserunt, ab iſtis occiduntur: ad prouincias et villas, ad quas illi non peruenerunt, iſti ſubſequuntur, et rapientes ſpolia multa et capti-
vos, reuertuntur. Et reuertentibus illis, per viam iterum alii Letthi occurrunt, et euntes in *Vnganniam* quicquid a prioribus minus plene actum eſt, ab his integraliter adimpletur. Nam viros omnes, quos apprehendunt, interficiunt, diuitibus et Senioribus non par-
cunt, ſed omnes in ore gladii condemnant. *Ruffinus* etiam, ſicut et alii, in vltionem amicorum ſuorum, omnes, quos comprehendit, alios viuos aſſauit; alios alia crudeli morte interfecit. Redeuntibus quoque illis in caſtra ſua, iterum alii Letthi, et quartuſiam exercitus de *Beuerin*, ſurgentes cum paucis, et tranſeuntes per nemora in *Saccalanenſem* prouinciam, quæ *Aliſte* vocatur, et inuenientes omnes in domibus ſuis, percusſerunt eos a magno vsque ad minorem, et interficientes multos ex eis, mulieres et equos et pecora tulerunt, et inter ſe cum omni rapina diuiferunt. Vnde territi *Aliſtegun-
di* ſimul et alii *Saccalanenſes* miſerunt nuncios in *Rigam*, et, poſitis pueris ſuis obſidibus, pacem ſimul receperunt; ſimul et baptiſmi ſacramentum accepturos ſe promittunt. *Theodoricus* quoque, frater Epifcopi, cum ſeruis Epifcopi, et *Bertholdus* de *Wenden*, colligentes exercitum, hyeme iam redeunte, vadunt in *Vnganniam*, et inuenientes totam terram a Letthis vaſtatam, et caſtrum *Tarbatum* deſertum, a Letthis etiam quondam incenſum, tranſeunt flumen, quod dicitur *Mater aquarum* o), et intrantes villas, et paucos

n) Nili *promptualia* ſint pro *cibariis* accipienda, cuius tamen ſignificatus me fugit auctoritas; ſenſum Auctoris non aſſequor. Vide tamen ad annum MCCXIV. n. 3. vbi pro *cibariis* de ſiluis prodeunt ad villas.

o) Fluiuius apud *Dorpatum*, quo *Peipufen-*

ſis et *Worcenſis* lacus iunguntur, Liuonis *Em-
maiüggi*, Teutonibus Embeck, Noſtro, qui priorem vocabuli partem Hebraice *matrem* ſignificare ſciuit, *Mater aquarum* audit, quaſi diceret *Mutterback*.

S

p) Supra

1210. paucos inuenientes, procedunt ad siluas, vbi in nemore densissimo pagani indaginem quandam fecerant, et arbores magnas circumquaque succiderant, vt, veniente exercitu, se et bona sua ibi saluarent: Appropinquante igitur exercitu Christianorum, audacter occurrunt, et diutissime se defendentes propter difficultatem viæ, tandem multitudini resistere non valentes, dorsa vertunt, et siluas densas petunt. Sed alii fugientes prosequuntur, et comprehensos interficiunt, mulieres et paruulos captiuos trahunt, equos et pecora multa depellunt, bona multa diripiunt. Nam de tota illa prouincia ibi confugerant, et bona sua omnia secum habebant. Et diuisis spoliis omnibus inter se, cum captiuis in Liuoniam redierunt. Celebrata vero *Dominicæ Natiuitatis* solennitate, cum frigoris instaret maxima asperitas, et viarum ac pratorum congelatæ essent profunditates, mittentes Episcopi per omnia castra Liuoniæ, et omnes prouincias Letthorum, vt veniant cum Teutonicis in expeditionem, et mittentes milites suos cum peregrinis et Fratribus Militiæ, collectionem exercitus apud castrum *Beuerin* statuerunt. Et ibat Episcopus *Theodoricus Estiensis* cum eis, et celebrata Epiphania Deo summo maximo, processerunt in *Vnganniam*, et erant circiter quatuor millia *Teutonicorum*, peditum simul et equitum, et Liuonum et Letthorum alia totidem. Et ibant in prouinciam *Tarbatensem*, et transeuntes *Matrem aquarum*, venerunt ad indaginem, quam antea Christiani destruxerant, et quiescentibus ibi peregrinis, Livones et Letthi, et qui erant velociores, de exercitu processerunt in *Wagiam*, et despoliantes totam prouinciam, apud castellum *Somelinde* se congregauerunt. Sequenti die venerunt ad suos in *Wagiam*, et quiescentes tribus diebus, totam terram in circuitu despoliauerunt, et domos et villas flammis tradiderunt, et multos traderunt carceri et vinculis, multos interficientes spolia multa tulerunt. Et quarto die procedentes in *Gerwiam* diuiserunt exercitum per omnes prouincias ac villas, et multos de paganis comprehedentes occiderunt, et mulieres et paruulos captiuos duxerunt, et pecora multa et equos et spolia rapientes, et in villa, quæ *Carethén* vocatur, congregationem suam habentes, omnia, quæ in circuitu erant, incendio vastauerunt. Erat autem tunc villa *Carethén* pulcherrima et magna et populosa, sicut omnes villæ in *Gerwen* et in tota *Estonia* fuerunt, quæ postmodum omnes sæpius a nostris vastatæ et incensæ sunt. Post triduum reuertentes cum omni rapina villas ac prouincias adiacentes incenderunt, *Mocham* videlicet ac *Normegundam* p), et sic tandem ad stagnum, quod *Worcegerewe* q) vocatur, deuenerunt, et in glacie euntes, in Liuoniam cum gaudio redierunt.

8. AVDIENS itaque Rex Magnus Nouogardiæ *Misceflawe*, exercitum Teutonicorum in *Estonia* versari, surrexit et ille cum *quindecim*

p) Supra n. 7. scriptum *Murumgunda*.

q) *Worcegerewe*, hodie *Wurzgerwe*, est lacus

ille interior, ex quo effluit *Mater aquarum*. *Gerwe* Fennis æque ac Estonibus lacus est.

r) V. ad

decim millibus virorum et abiit in *Wagyam*, et de *Wagya* processit ^{1210.} in *Gerwam*, et non inuentis Teutonicis, progressus est in *Harriam*, et obsedit castrum *Warbole*, et pugnavit cum eis per dies aliquot, et promiserunt ei Castrenses septingentas marcas *nagatarum* r), et reuersus est in terram suam.

9. POST reditum vero Teutonicorum ab expeditione in *Rigam*, misit Episcopus *Estiensis* sacerdotem suum, *Salomonem*, in *Saccalam*, vt eis prædicationis verbum ministraret, et baptismini sacramentum, quod iam dudum vouerant se recepturos, celebraret. Et venit in castrum *Viliende*, et receptus est a quibusdam, salutatusque est salutatione oris, et non cordis, qualiter Iudas Yschariot Dominum Iesum salutauit. Et prædicans eis verbum salutis, quosdam ex eis baptizauit. Sed *Saccalanenses* et *Vngannenses*, audientes exercitum *Ruthenorum* in Estonia, etiam congregauerunt exercitum de omnibus prouinciis suis. *Salomon* ergo sacerdos, vt audiuit congregationem ipsorum, diuertit a castro cum suis, et cogitauit redire in Liuoniam. *Lembitus* vero de *Saccala*, assumpta turba *Estonum*, persequutus est sacerdotem, et inuentum nocte interfecit, et *Theodoricum* et *Philippum*, interpretes suos s), cum quibusdam aliis, qui omnes pro fide Christi occubuerunt, et in martyrum, vt speramus, consortium transmigrarunt. Erat autem *Philippus* idem de gente Letthonum, et in curia Episcopi enutritus, et adeo fidelis effectus, vt *interpres* ad ceteras gentes docendas mitteretur, et sicut martyrii particeps factus est, sic et beatitudinis æternæ compos fieri meruit.

10. LEMBITVS vero, post interfectionem istorum piorum virorum, reuersus est ad exercitum suum, et *Ruthenis* existentibus in *Estonia*, ipsi interim in *Russiam* abierunt, et intrantes ciuitatem *Plescekowe*, cœperunt occidere de populo, et facto strepitu quodam, cum quibusdam fugientes redierunt in *Vnganniam*, et *Rutheni* reuersi inuenerunt ciuitatem suam despoliatam.

II. TVNC Liuones, et Letthi, et *Estones*, propter pestilentiam et famem, quæ indurabant super eos, bellorum incommoda fastidientes, miserunt nuncios inuicem, et exclusis *Rigensibus*, fecerunt pacem

r) V. ad annum MCCIX. not. b).

s) Supra not. k) vidimus, Alexandrum III. *Fulconem*, ad docendos *Estones* emissio, adiunxisse monachum quemdam de gente *Estonum* oriundum: quod non alia de causa factum videtur, quam vt *Fulco* Episcopus, linguæ *Estonicae* imperitus, interpretem haberet eiusdem peritum. Ipsi legati, ex aula Romana in alia regna missi, semper indiguere lingua hominis in populi vernacula exercitati. Talem cum *Innocentius PP. IV.* anno MCCLI. in Germania haberet, vt ad Principes certa perferret mandata; scripsit ad eum: hortamur, quatenus assumpto tecum *Fratre Theodorico*,

Magistro domus Teutonicorum Prussiae, qui linguam nouit Teutonicam, accedens ad Duces, Marchiones et Comites Imperii, reuoces eos ad deuotionem ecclesiæ, et ad præstandum homagium - - *Wilhelmo Regi* - - - efficaciter inducere satagas. RAYNALD. ad annum MCCLI. n. 7. Per interpretes igitur peregrini sacerdotes etiam in Liuonia cum populo egerunt, quoad ipsi dialectum gentis addiscerent. Forte et ad exemplum *Brunonis* illius, de quo *HELMOLDVS Chron. Slau. l. i. c. 83. n. 18.* sermones habuerunt, verbis *Slauicis* (Liunionis) conscriptos, quos populo pronunciarunt opportune.

1210. pacem, et, cessantibus bellis, confestim fames hominumque cessavit mortalitas.

12. POST hoc resoluta glacie maris et *Dunæ*, reuerſi ſunt in Teutonium Episcopus *Werdensis*, et Episcopus *Pathelbornensis* cum peregrinis ſuis, et remanſit *Rigæ Philippus Raceborgensis* Episcopus, qui inter ſummos fuerat in Curia imperatoris *Ottonis*, et, cum ſententia excommunicationis contra eum lata fuiſſet, ipſe ob vitandam præſentiam ipſius, vſque in quartum annum in Liuania peregrinatus eſt.

13. POST quorum diſceſſum *Rutheni* de *Pleſcekowe*, indignati contra *Woldemarum*, regulum ſuum, eo quod *filiam* ſuam *fratri Episcopi* t) in *Riga* tradiderat *uxorem*, expulerunt eum de ciuitate cum familia ſua: qui confugiens ad regem de *Ploſcekowe* u) parvam ab eo conſolationem accepit. Vnde *Rigam* deſcendens cum viris ſuis, a genere ſuo et familia Episcopi honorifice ſuſceptus eſt.

ANNVS ALBERTI XIV. CHRISTI MCCXI - MCCXII.

1. Redux e Germania Episcopus pacem facit cum <i>Eſtonibus</i> .	5. Lex ſubiectionis.
2. Pacem quoque facit cum <i>Ruthenis</i> , qui iuri ſuo in <i>Liuiam</i> renuntiant.	6. Controuerſia inter <i>Lettoſ</i> et <i>Fratres Militie</i> per arbitros deſinita.
3. Coniurant <i>Letti</i> contra <i>Fratres Militie</i> , nullo modo ſedandi.	7. <i>Wlodomirus</i> Ruſſus fit <i>Aduocatus</i> prouinciæ <i>Antinenſis</i> , et paullo poſt <i>Idumæorum</i> .
4. Rebelles tandem armis perdomantur.	8. <i>Kokenbuſani</i> turbant <i>Saccalenſes</i> .

1211.

L

ANNVS erat Dominicæ incarnationis millesimus ducentessimus vndecimus, ſed antiſtitis initium decimi quarti: de cuius aduentu cum peregrinis gaudebat Eccleſia *Liuienſis*. Et occurrerunt ei omnes cum Rege *Woldemaro*, excipientes eum cum Dei laudibus, et dedit Episcopus Regi benedictionem et munera in charitate de omnibus, quæ adduxerat de *Teutonia*, et pietatis ſtudio ſufficienter in omnibus ipſi fecit miniſtrari. *Eſtones* vero de omnibus maritimis prouinciis conuenerunt cum exercitu magno et reſidebant in *Coimemunde*, habentes ſecum *Sigfridum*, *Rigenſium* nuncium, quem, audito Episcopi et peregrinorum aduentu, diuerſis pœnis a) cruciatum in *Rigam* remiſerunt. Et ipſi fugientes in terram ſuam redierunt. Vnde *Liuiones* et *Letthi*, miſſis nunciis in *Eſtoniam*, de pace, quam inter ſe fecerant, renouanda ſua-

t) Theodorico, qui propterea gener audit *Wlodomiri*.

u) Vides iterum *Pleſkouiam* a *Poloſcia* ad *Dunam*, licet eodem fere modo ſcriptam, diſtinctam; vtramque autem *Ruthenis* parentem. Et licet poſterior hodie *Lituaniæ* accenſeatur; a Ruſſis tamen hodiernum totus ille terrarum tractus habitatur vſque ad *Kio-viam*. Teſtem cito *MECHOVIVM*, qui *Sar-*

matie lib. 2. c. 3. p. 146. In aliis, inquit, prouinciis circumiacentibus, vt in *Novigrod*, in *Pleſkouia*, in *Polocz*, in *Smolensko*, et in meridiem vſque poſt *Kiou*, *Rutheni* ſunt omnes, et *Ruthenicum* ſeu *Slauonicum* loquuntur, ritumque *Græcorum* obſeruant, et obedientiam *Conſtantinopolitano Patriarchæ* præſtant.

a) V. *Gesta* MEINARDI not. k).

suaserunt. Et gauisi sunt *Estones*, et remiserunt cum eis viros ^{1211.} suos in *Thoreidam*, et vocatus est Episcopus cum Fratribus Militiæ et Senioribus de *Riga*, et conuenerunt cum nunciis Estonum, requirentes, quæ iusta sunt, et quæ tantorum bellorum causa sit. Et post multas verborum contentiones, tandem facta est pax ad tres annos, per omnia; relictis tamen *Saccalanensibus* vsque ad fluuium *Palam*, in Episcopi et Teutonicorum potestate, vt, qui datis obsidibus fidem se Christianam accipere promiserunt, integraliter iure baptismatis suscepto gaudeant, et Christianitatis. Vnde facta pace cum *Estonibus*, cessauit tam in *Riga*, quam in Liuania et Estonia hominum mortalitas: non tamen quieuit a bellis. Nam Liouones quidam perfidi, qui erant adhuc filii sanguinarii, lacerantes vbera matris Ecclesiæ, quærebant omne consilium, qualiter Fratres Militiæ, qui erant in *Sigewalde*, dolo tenerent et defraudarent, vt, ipsis eiectis de terra, facilius familiam Episcopi cum aliis *Teutonicis* expellerent.

2.

REX interim de *Plosceke* mittens vocauit Episcopum, diem præfigens et locum, vt ad præsentiam ipsius apud *Gercike*, de Liouonibus quondam sibi tributariis responsurus, veniat, vt et sibi colloquentes viam mercatoribus in *Duna* præpararent securam, et pacem renouantes facilius *Letthonibus* resistere queant. Episcopus vero, assumptis secum viris suis, et rege *Woldemaro* cum Fratribus Militiæ, et Senioribus Liouonum et Letthorum, ascendit obuiam Regi, et ibant cum eo mercatores in nauibus suis, et induerunt se omnes armis suis, præcauentes insidias *Letthonum* ex omni parte *Dunæ*. Et venientes ad Regem, cœperunt ea, quæ iustitia dictabat, cum eo retractare. Rex vero modo blanditiis, modo minarum asperitatibus Episcopum conueniens, vt a Liouonum baptismo cessaret, rogauit, affirmans, *in sua potestate esse, seruos suos, Liouones vel baptizare, vel non baptizatos relinquere*. Est enim consuetudo *Regum Ruthenorum*, quamcunque gentem expugnauerint, non fidei Christianæ subiicere, sed ad soluendum sibi tributum et pecuniam subiugare. Sed Episcopus magis Deo obediendum iudicauit, quam hominibus; magis Regi cælesti, quam terreno: secundum quod in Euangelio suo ipse præcepit, dicens: *Ite! docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris et filii et spiritus sancti*. Et ideo, *se nolle ab incepto desistere, neque prædicationis officium a Summo pontifice sibi iniunctum negligere*, constanter affirmauit. Sed neque Regi tributa sua dari prohibebat, secundum quod Dominus in Euangelio suo iterum ait: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo*. Quia et ipse Episcopus verâ vice quandoque eundem censum etiam Regi pro Liouonibus percoluerat. Liouones autem, nolentes duobus dominis seruire, tam *Ruthenis* videlicet, quam *Teutonicis*. suggerebant Episcopo in omni tempore, quatenus eos a iugo *Ruthenorum* omnino liberaret. Sed rex verborum iustis rationibus non acquiescens, tandem indignatus est, et omnia castra Liouoniæ simul et ipsam *Rigam* se flammis tradere com-

T

minatus,

1211. minatus, exercitum suum de castro iussit exire, et cum *Teutonicis* bellum inire simulans, ordinauit omnem populum suum in campo, cum sagittariis suis, et appropinquare cœpit ad eos. Vnde viri omnes Episcopi cum rege *Woldemaro* et Fratribus Militiæ, mercatoribusque, indutis armis suis, audacter Regi obuiam processerunt. Et cum congregarentur, *Iohannes*, Ecclesiæ beatæ Mariæ virginis præpositus, et Rex *Woldemarus*, cum aliis quibusdam, inter media agmina transeuntes, Regem commonitum habebant, ne bellum Christianis inferat, neue bellis suis nouellam turbaret Ecclesiam, ne et ipse cum populo suo turbaretur a *Teutonicis*, qui erant omnes fortes in armis suis, et habebant desiderium magnum cum *Ruthenis* pugnandi. Quorum audaciam Rex admiratus, exercitum suum redire iussit, et transiens ad Episcopum, et tamquam *patrem* spirituales salutans, veneratus est. Similiter et ipse tamquam filius ab eo receptus est. Et commanentes ad tempus, verborum interlocutionibus omnia, quæ pacis erant, diligenter inquirebant. Vnde tandem Rex, Dei fortassis edoctus instinctu, Liunioniam totam Domino Episcopo sine tributo saluam et liberam reliquit, ut pax inter eos perpetua firmaretur tam contra *Letthones*, quam contra alios paganos, et ut via mercatoribus in *Duna* semper aperta præstaretur. Et his peractis Rex cum mercatoribus et cum omni populo suo *Dunam* ascendens, reuersus est in *Płosceke*, ciuitatem suam, cum gaudio. Sed et Episcopus cum omnibus suis maiori gaudio descendens, rediit in *Liunioniam*.

3. POST horum reuersionem orta est contentio magna inter Fratres Militiæ de *Wenden* et Letthos de *Antine*, qui tunc erant in forte Episcopi, de agris et arboribus apum. Et læsis quibusdam Letthis a Fratribus, peruenit ad Episcopum querimonia, et surrexit Episcopus cum venerabili Domino *Philippo, Raceburgensi* Episcopo, et conuocauit Fratres Militiæ cum Liunionibus et Letthis ad placitum, ut sedando litem ad pristinam eos concordiam reuocaret. Et litigantes verborum altercationibus duobus diebus, nullam inter eos pacis reconciliationem inuenire potuerunt. Vnde Liiones et Letthi, recedentes a Teutonicis, inter se coniurarunt, et *gladiorum calcatione* coniurationem suam, paganorum more, confirmarunt. Quorum primus erat *Caupo*: cuius verba erant in hunc modum, ut numquam a fide Christi recederet, sed ut pro Liunionibus et Letthis ad Episcopum intercederet, ut eis iura Christianorum alleuiarentur. Sed ceteri omnes, intentionem suam non curantes, contra Fratres Militiæ coniurantes, Teutonicos omnes et nomen Christianum de terra Liunionum expellere cogitabant. Quo viso, reuersi sunt Episcopi et Fratres Militiæ cum omnibus amicis suis, qui venerant cum eis, unusquisque in munitionem suam. Tunc congregati sunt Liiones de *Sattesele* in castrum suum, et mittentes ad *Lenewardenses* et *Holmenses* et *Thoreidenses* et ad omnes Liiones et Letthos, ut haberent consilium, et consenserunt eis omnes, et cœperunt firmare omnia castra sua, ut colle-

collectis frugibus, subito in castra recipiantur. Et innotuit sermo 1211.
Danieli de Lenewarden, qui procurator erat ibidem Aduocatiæ, et
 misit et cepit omnes Seniores Liuones illius prouinciæ, qui erant
 conicii omnium consiliorum malorum, et proiecit eos in vincula,
 et castrum eorum incendit. Similiter *Rigenses*, intelligentes cogi-
 tationes pessimas *Holmensium*, miserunt et destruxerunt summita-
 tem castri ipsorum lapidei, quod primus eorum Episcopus *Meinar-*
dus ædificauerat. Et mittentes in *Thoreidam*, castrum Thoreiden-
 sium fecerunt noctis silentio incendi, ne post collectionem ipsorum
 in castro bella contra *Rigenses* fortiora pararent. Vnde post incen-
 sionem castrorum, dissipatum est consilium perfidorum. Liuones ve-
 ro *Satteselenses*, iam dudum in castrum suum recepti, bellum contra
 Fratres Militiæ in *Sygewalde* inchoantes, ceperunt familiam ipso-
 rum persequi, et occidere quosdam ex eis. At illi exeuntes de ca-
 stello *Sygewaldensi*, quod nouiter ædificauerant, effugabant eos,
 occurrentes eis, et persequentes eos, occidentes ex eis. Liuones
 quoque, plures et fortiores prioribus, iterum obuiantes illis, et per-
 sequentes eos, et interficientes ex eis, repulerunt eos in castellum
 suum. Et in hunc modum diebus aliquot contendebant. Et audi-
 vit Episcopus litem ipsorum, et missis nunciis causam belli ipsorum
 requirebat. Et venerunt nuncii Liuonum *Rigam*, et querimonias
 multas de *Rodolfo* b), Magistro Fratrum Militiæ, proponentes,
 agros et prata et pecunias sibi ablatas referebant. Et misit Episco-
 pus primo *Alobrandum* sacerdotem, qui eos baptizauerat cum aliis
 quibusdam, et euntes frustra laborabant, nec litem ipsam determi-
 nare valebant. Ipse deinceps Episcopus cum Domino *Philippo*,
Raceborgensi Episcopo, *Thoreidam* veniebat. Et vocatis Liuoni-
 bus cum Fratribus Militiæ, causas ipsorum audiebat. Et Liuones
 cum armis suis trans flumen sedebant, et Teutonicis loquebantur, et
 in multis articulis Fratres Militiæ accusabant. Et promisit Episco-
 pus restitutionem omnium iniuste ablatorum. De his vero, quæ
 pro excessibus eorum acceperant, sicut ea iuste demeruerunt, ita
 nec restitui promittebantur. Et prudentum virorum consilio pue-
 ros ipsorum Episcopus obsides requirebat, ne a fide Christiana re-
 cederent; Sed ipsi nec obsides dare, nec episcopo nec Fratribus Mi-
 litæ obedire, sed fidem Christianam cum Teutonicis omnibus ex-
 stirpare de terra cogitabant. Quod intelligentes Episcopi, *Rigam*
 redierunt. Sed sequens eos nuncius eorum cum lachrimis supplica-
 bat, vt iterum mitteretur Episcopus Raceborgensis cum Præposito,
 si forte quiescerent, et salutaris adhuc doctrinæ monita reciperent.
 Et missus est *Philippus* Raceborgensis, cum Præposito *Iohanne*, et
Theodorico, fratre Episcopi, et *Caupone*, et aliis quam pluribus,

T 2

ad

b) Fuit, cum putarem, pro *Rodolfo* scri-
 bendum et legendum esse *Volquinum*, qui
 nunc Magister erat Fratrum Militiæ Christi. Sed
 cum denuo ad annum MCCXVIII. n. 6. et 7.
Rodolfum Magistrum Militiæ et ad annum
 MCCXIX. n. 2. *Rodolfum de Wenden*, et po-
 stea rursus *Volquinum Magistrum* deprehende-

rem; inductus sum ad credendum, *Rodol-*
sum hunc Fratrum Militiæ, in castro *Wen-*
den habitantium, Pro-Magistrum fuisse, at-
 que in hac præfectura cum Bertoldo de
Wenden, qui demum anno MCCXV. occi-
 sus est, alternasse.

1211. ad ipsos Liuones. Et confederunt omnes cum Liuonibus ante castrum ipsorum, retractantes, quæ pacis erant et iustitiæ. Sed quidam ex ipsis, venientes post tergum, mendaciter nunciabant, Fratres Militiæ cum exercitu prouinciam spoliare. Vnde cum clamore magno ac strepitu rapientes Præpositum *Iohannem*, et *Theodoricum*, fratrem Episcopi, et *Bernhardum* Aduocatam, et milites et clericos, cum seruis omnibus, traxerunt in castrum, et verberantes eos, in custodiam posuerunt. Et volebant Episcopum rapere; sed prohibebat eis sacerdos ipsius, et interpretes *Heinricus* de *Lettis*. Cessante vero clamore et insania eorum, rogauit Episcopus, Præpositum suum cum omnibus aliis sibi restitui, et minas pro huiusmodi illusione superaddidit. Et reducti sunt omnes, et monebat eos Episcopus iterum atque iterum, ne baptismatis sacramenta contemnerent; ne Christianitatis suæ Deique culturam violarent; ne ad paganisimum redirent: puerosque duos vel tres obsides exigebat. At illi blande quidem respondentes, obsides tamen dare non curauerunt. Et ait Episcopus: *O increduli corde, et dura facie, et lingua blandiloqua! cognoscite creatorem vestrum.* Et ait: *Quiescite, et Deum vestrum cognoscite, et ritus paganorum derelinquite.* Nihil vero proficientes, sed quasi aërem frustra verberantes, reuersi sunt in *Rigam*. Et Liuones non minus contra Fratres Militiæ bellare cœperunt.

4. EPISCOPVS igitur *Albertus*, Zizaniam a tritico separare et mala in terra orta volens extirpare, antequam multiplicarentur, conuocat peregrinos cum Magistro militiæ et Fratribus suis, et *Rigen*ses et Liuones, qui adhuc in sua steterunt fidelitate. Et conueniunt omnes, et collecto exercitu magno, et assumptis secum omnibus, quæ necessaria erant, procedunt in *Thoreidam*, obsidentes castrum idem *Dabrelis*, in quo fuerunt Liuones apostatantes, et non solum Liuones Fratrum militiæ, sed et Liuones Episcopi de alia parte *Goime*: quorum princeps ac senior fuit *Vesike*. Et exeuntes Liuones a castro, ex posteriori parte, quibusdam de exercitu læsis, tollebant equos et spolia eorum, et reuersi sunt in castrum, dicentes: *Confortamini et pugnate, ne seruiatis Teutonicis.* Et pugnaverunt, defendentes se diebus multis. Teutonici vero patherellis munitionem castri destruunt, lapides multos et magnos in castrum proiiciunt, homines et iumenta multa interficiunt. Alii propugnaculum erigunt, quod nocte sequenti ventus in terram proiicit, et clamor magnus fit, et exultatio in castro, diisque suis secundum antiquas consuetudines honorem impendentes, animalia mactant, canes et hircos immolatos ad illusionem Christianorum in faciem Episcopi et totius exercitus de castro proiiciunt. Sed frustratur omnis labor eorum. Nam propugnaculum fortius erigitur, turris lignea repente firmatur, ad fossatum desuper impellitur, castrum desubtus foditur. *Ruffinus* interea de castri summitate *Bertholdum Magistrum de Wenden*, *Draugum* suum, id est, confocium, alloquitur, tollens galeam de capite, et inclinans de muni-

munitione, pacis ac familiaritatis pristinae verba proponens. Et ^{1211.} subito, dum verba facit, ex improviso a balistario sagittam in caput suum recipiens, cecidit, et postea mortuus est. Fodientes itaque in vallo Teutonici die ac nocte, non quiescunt, donec ad summitatem castris appropinquant, donec vallum scinditur, donec munitio tota iam venire ad terram expectatur. Et videntes Liouones altitudinem castris sui firmissimi iam ad ima declinare, consternati animo et mente confusi, Seniores suos, *Assen* c), cum ceteris, ad Episcopum mittunt, veniam petunt, ut non occidantur, supplicant. Episcopus vero, ut ad fidei sacramenta reuertantur, persuadet, vexillum suum in castrum mittit: quod ab aliis eleuatur; ab aliis proiicitur. Vnde *Assen* ad tormenta ligatur; bellum innouatur; fit nouissima pugna peior et crudelior priore. Vnde tandem tradentes se, vexillum beatæ Mariæ sursum erigitur; Episcopo colla sua subiiciunt; ut parcat̃ eis, suppliciter exorant; ut fidem Christi neglectam citius recipiant; ut sacramentalia cuncta deinceps firmiter obseruent; ut ritus paganorum numquam amplius ad memoriam reuocent. Misertus autem eorum Episcopus exercitum prohibet, ne castrum subintrent; ne supplicantes ulterius interficiant; ne multorum animas gehennæ tradant. Et obediens fideliter exercitus, et reuerentiam exhibens Episcopo, cessauit a bellis, et pepercit infidelibus, ut fideles efficerentur. Et reuersus est Episcopus cum suis in ciuitatem suam, ducens secum Liouonum eorundem Seniores, ceteris iniungens, ut subsequantur ad baptismi sacramenta renouanda, pacisque pristinae tranquillitatem reformandam. Et venerunt nuncii Liouonum sequentes Episcopum in *Rigam*, veniam petentes coram omni multitudine. Et ait Episcopus: *Si renunciaueritis, inquit, falsorum deorum cultibus, et ex toto corde vestro ad vnius dei culturam reuersi fueritis; et satisfactionem dignam pro delictis vestris tam enormibus Deo et nobis impenderitis: tunc tandem pacem a vobis interruptam restaurabimus, et vos in fraternæ charitatis dilectionem recipiemus.* At illi: *Quid, inquit, a nobis, pater, satisfactionis requiris?* Episcopus vero, requisito consilio alterius Episcopi Raceburgensis et *Decani Halberstadiensis*, qui tunc aderat, et Abbatis et præpositi sui, nec non et Magistri Fratrum Militiæ et aliorum prudentum Senatorum suorum, respondit eis, dicens: *Pro eo, quod fidei sacramenta reiecistis, et Fratres Militiæ, Dominos nostros ac filios dilectos, bello inquietastis, et totam Liouoniam ad idololatriam retrahere voluistis, et maxime, in contemptu Dei altissimi, et ad nostram et omnium Christianorum illusionem, hircos et cetera animalia, diis paganorum immolantes, in faciem nostram et totius exercitus nostri proiecistis, ideo modicam summam argenti, centum videlicet Oseringos vel quinquaginta marcas argenti ab omni prouincia requirimus; insuper Fratribus Militiæ equos et armaturas suas et cetera eis ablata restituere tenemini.* Quod audientes perfidi, et adhuc

c) *Assen*, paullo post *Assen*, videtur esse Azo ille, socius Cauponis: de quo supra

ad annum MCLXXXIX. n. 3. 4.

1211.

adhuc satisfactionem nullam dare volentes, reuersi sunt ad suos, differentes et deliberantes apud se, et dolos quærentes, qualiter in bello rapta obtineant, qualiter Episcopo nihil prædicti iuris impendant. Et mittunt alios meliores prioribus. Et Episcopo verba quidem blanda referunt; sed fraudes in corde meditantur. Quorum perfidiam considerans *Alobrandus*, primus eorum sacerdos, assumit eos seorsim, docens eos, dicens: *Genimina viperarum, qualiter effugere poteritis iram Dei? qui semper perfidiæ felle repleti estis, et pro malefactoris vestris nihil satisfacere vultis? Facite ergo fructus aliquos pœnitentiæ. Et si vere ad Deum conuerti volueritis, Deus erit vtiq̃ue vobiscum, vt qui hætenus duplici corde, et inconstantes fuistis, nunc sitis constantes in viis vestris, vt videatis auxilium Domini super vos. Nondum enim fidei plenam habuistis constantiam: nondum decimarum vestrarum oblatione Deum honorare voluistis. Nunc vero supplicate Domino venerabili Episcopo, vt omnium vestrarum excessuum obliuiscatur, et in plenariam vobis remissionem peccatorum iniungat, quatenus sincere credentes in Deum, omnia Christianitatis iura recipiatis integraliter, et decimas frugum Deo et Dei seruatoribus tribuatis, sicut et aliæ gentes omnes, quæ sancti baptismatis fonte sunt renatæ. Et augebit vobis Dominus nouem partes reliquas, vt magis abundetis in rebus vestris, quam ante, et in pecuniis. Et liberabit vos Deus ab aliarum gentium impugnatione, nec non ab omnibus angustiis vestris.* Talibus monitis salutari-
bus auditis, gauisi sunt Liuones, et reuersi in *Thoreidam* nunciauerunt omnibus verbum *Alobrandi* sacerdotis. Et placuit omnibus, eo quod nullam pecuniæ multam ad præsens soluere cogerentur, sperantes in futuro anno, cum Estonibus, Teutonibus iterum rebellare. Et venerunt omnes Seniores, qui remanserunt, sani de castro *Dabrelis*, nec non et *Liuones Episcopi*, de alia parte *Goiwe*, *Vesike* cum suis, et alii de *Metsepole* in *Rigam*, rogantes Episcopum, vt, sicut *Alobrandus* edocuit, in fide Christi plenariter eos confirmet, et pro malefactorum suorum satisfactione decimas annuatim eis iniungat persoluendas. Et displicuit sermo iste tam in oculis Episcoporum, quam aliorum discretorum virorum, timentium, promissionem ipsorum plenam esse omni fallacia et dolorum machinatione. Sed tamen supplicatione eorum importuna victus Episcopus, et maxime Episcoporum d), peregrinorum et totius populi precibus assensum præbens, annuit petitioni eorum, recepitque eos in filios, et, pace data, promissionem eorum confirmavit, vt deinceps fiant fideles, et decimas annuatim persoluant.

5. VNDE Liuones de castro *Dabrelis*, sicut promiserunt, decimas soluunt annuatim, et custodiuit eos Dominus hætenus ab omni impetu paganorum vel *Ruthenorum*. Liuones vero Episcopi, ex misericordia ipsius et magna pietate, mensuram hætenus pro decima soluerunt. *Idumæi* quoque et *Letthi*, qui ad bellum non venerunt,

d) *Raceburgensis* scilicet, et *Estiensis*: nam iam redierant in patriam. ceteri, *Verdensis* nimirum et *Paderbornensis*,

e) V. ad

runt, nec fidei sacramenta violauerunt, mensuram primam, a qua-^{1211.} tuor Episcopis, qui in Liuania eodem tempore simul erant, statutam, pro decima persoluant annuatim usque in hodiernum diem e), qui vero ex eis ad idem bellum venerunt, vel nuncios miserunt, vel euntes in via redierunt, vel saltem equos suos ad eundum sellaerunt, pecunia data, suis Aduocatis satisfecerunt.

6. VENERUNT etiam Letthi de *Antine Rigam*, deponentes querimoniam apud Episcopos contra Fratres Militiæ de *Wenden* de læsione sua; insuper de arboribus suis ablatis. Et elegerunt arbitros, et data est sententia f), vt Letthi suas arbores apum, iuramento dato, reciperent in suam possessionem. Fratres autem Militiæ agros iuramento obtinerent, et pro læsione, data pecunia sufficienti, Letthis satisfacerent.

7. ET transiuit Rex *Woldemarus* cum iisdem Letthis in *Antine*, et fuit cum eis procurans Aduocatiam eorum, donec commutatione facta Fratres Militiæ castrum *Kukenoys* relinquerent integraliter Episcopo, et ipsi rursus *Antine* pro tertia parte *Kukenoys* reciperent in suam possessionem. Et designata est Regi *Woldemaro* Aduocatia *Theodorici*, generi sui, in *Ydumæa*, *Theodorico* eunte in *Teutonium*.

8. HOC tempore venerunt Letthones in *Kukenoys*, petentes pacem et viam ad *Estones*. Et data est pax et via concessa ad *Estones* nondum conuersos. Et statim venientes cum exercitu, transierunt per terram Letthorum pacifice, et intrantes *Saccalam*, comprehenderunt viros multos, et occidentes eos, tulerunt omnem substantiam eorum, et mulieres et paruulos et pecora eorum rapientes secum portauerunt. Et spolia multa asportantes, reuersi sunt via alia in terram suam. Et indignati sunt Teutones, eo quod *Saccalam* Episcopo iam subditam spoliauerunt. Et respondentes, quod verum erat, et dixerunt, *Estones* adhuc collo incedere erecto, et nec *Teutonicis*, nec aliis gentibus, obedire.

ANNVS

c) V. ad annum MCCX. n. 5.

f) En! stilum et vsuriuris Saxonici ante navales Speculi Repekouiani Magdeburgici; Saxonibus tamen cum Danis communem. Hoc enim iure sacramenta admodum frequentabantur, et in omni accusatione princeps quæstio erat inter partes, vtra ad sacramentum esset admittenda: quam ius decedit plerumque secundum reum, præsertim si ad remouendam leuitatis suspicionem in promptu habebat consacratales nonnullos. Quæ res Honorio PP. III. iuri communi repugnare visa, vt rei aduersus legitimas accusationes inficiatione se tueri possent.

Vnde constituit, affirmantis crimen probationes audiendas esse, rescribens ad Episcopos: Volentes, vt hac pestis, contraria omni iuri, penitus extirpetur, mandamus, quatenus in huiusmodi probatione negatiua, dum tamen possit affirmatiua ex aduerso probari, neminem audiat. RAYNALD. ad annum MCCXVIII. n. 41. Intrulerant Saxones probationem vulgarem quoque in Liuiam. Sed hanc itidem sustulit Honorius PP. III. rescribens ad Episcopum, vt iudicium, quod ferro candenti cum recens baptizatis temere exercebatur, penitus remoueret. RAYNALDVS ad annum MCCXXII. n. 40.

1212.

ANNVS ALBERTI XV. CHRISTI MCCXII • MCCXIII.

1. <i>Abeuntis Alberti Episcopi vices cum laude obit Raceburgensis Episcopus Philippus.</i> 2. <i>Lettones Lettiam peruagantur.</i> 3. <i>Wissewaldi socer, a Fratribus Militiæ captus, in carcere Wendensi gladio se confodit.</i>	4. <i>Wlodomir abit in Russiam.</i> 5. <i>Lettones, Dunam superantes, repelluntur.</i> 6. <i>Wlodomir e Russia redit in Idumæam.</i> 7. <i>Lettonum dux, Stecse, occiditur.</i>

I.

ANNO consecrationis suæ decimo quinto reuersus est antistes Ecclesiæ Liuoniensis in Teutonium, commissâ vice sua venerabili præmemorato Raceburgensis Ecclesiæ Episcopo *Philippo*, qui deuotissimus erat in religione et omni conuersatione sua, et oculis ac manibus in cælum semper intentus, inuictum ab oratione spiritum vix vnquam relaxabat.

Milites amando, clericos docendo, Liuones et Teutonicos magnæ pietatis charitate fouendo, nouam Ecclesiam in gentibus summo pere verbis et exemplis illuminauit. Et respirauit Ecclesia diebus ipsius aliquantulum a bellorum incommodis, licet essent timores intus et foris quotidie de Liuonum et *Estonum* dolosis malarum cogitationum machinationibus, qui semper quærebant mala contra Teutonicos et *Rigensem* ciuitatem.

2.

LETTIONES autem, pacem factam cum Teutonicis non curantes, venerunt ad *Dunam*, et vocatis quibusdam de castro *Kukenoys*, lanceam a) in *Dunam* miserunt, paci ac familiaritati Teutonicorum contradicentes. Et congregauerunt exercitum magnum, et transeuntes *Dunam*, venerunt in terram Letthorum, et despoliantes villulas, occiderunt multos, et peruenientes vsque ad *Tricatiam*, *Thalibaldum*, Seniore illius prouinciæ, ceperunt, et *Waribulum* filium ipsius, et transeuntes *Goiwam* apud *Pmeram* homines in villis suis inuenerunt, et capientes et interficientes ex eis, subito reuersi sunt cum omni præda sua. Et videns *Rameko*, quod captius duceretur pater ipsius et frater, surrexit cum *Letthis* omnibus simulque cum eis *Bertholdus de Wenden* cum Fratribus Militiæ. Et sequebantur post eos. Et cum appropinquarent ad eos, timens *Rameko* patris sui interfectionem, si post tergum bellum eis inferret, circumduxit eos via alia. Sed intelligentes hoc *Letthones*, festinanter fugerunt, et euaserunt ab eis. Postquam autem transita *Duna* terræ suæ confinia adirent, effugit ab eis *Thalibaldus*, et decem diebus panem non comedens, lætus reuersus est in patriam suam.

3.

EO tempore *Dangeruthe*, pater vxoris Regis *Vissewalde* b), cum muneribus multis ibat ad Regem Magnum *Nouogardiæ*, pacis cum eo fœdera componens. Qui in reuersione sua captus est a Fratribus Militiæ, et ductus est in *Wenden* et proiectus in vincula. Et tene-

a) V. *Gesta BERTOLDI* n. 5.b) V. *ad annum MCCVIII.* n. 4.

tenebatur ibidem diebus multis, donec venirent de *Letthonia* quidam de amicis eius ad eum. Post hoc gladio se ipsum confodit. 1212.

4. INTERIM *Woldemarus*, Aduocatus *Ydumeorum* et *Letthorum*, multa metebat, quæ non seminauerat, iudicans iudicia et causas eorum, et, cum non placerent Episcopo *Raceburgensi*, et etiam omnibus aliis sua iudicia, ipse tandem, desiderium implendo multorum, abiit in *Russiam*.

5. MILITES etiam de *Kukenoys* et *Letthi*, sæpius eodem tempore *Selones* et *Letthones* despoliantes, villas et confinia eorum vastaverunt, et alios interficientes, alios captiuos ducentes, et in via frequenter insidiantes, multa eis mala intulerunt. Vnde *Letthones* colligentes exercitum, venerunt trans *Dunam* in prouinciam *Lenewardensem*, et comprehenderunt *Liiones* in villis, et occiderunt ex eis, et mulieres et paruulos et pecora secum ferentes, spolia multa tulerunt, et Seniore[m] ipsius prouinciæ, *Vldemene*, captiuum deduxerunt. Superuenit autem *Volquinus*, Militiæ Christi Magister, cuius Fratres cum mercatoribus *Dunam* ascenderant. Persequabatur itaque prædictus Magister *Letthones* cum paucis, et inuasit eos post tergum, et pugnavit cum eis, et cecidit princeps ac Senior *Letthorum* et occisus est, et multi cum eo, et ceteri fugerunt et euaserunt, qui in prima fuerunt acie, et *Vldemene* secum deduxerunt. Pro cuius redemptione postea datum est caput eisdem *Letthonis* occisi, ut saltem, capite recepto, debitas post eum cum potationibus celebrarent more paganorum exequias.

6.. HIEME sequenti *Woldemarus* cum vxore et filiis et cum omni familia sua reuerius est in *Liunioniam*, et receperunt eum *Letthi* cum *Ydumeis*, licet non multum gaudentes, et miserunt ei sacerdotes *Alobrandus* et *Hinricus* annonam et munera, et sedit in castro *Mettimne*, iudicans iudicia, et colligens de prouincia, quæ sibi fuerunt necessaria. Et venerunt iterum *Letthones* trans *Dunam* cum comitatu suo. Et erat cum eis Dux et princeps eorum *Stecse*: de cuius aduentu gaudebant Teutonici. Et conuenerunt omnes simul *Bertholdus* de *Wenden* cum Fratribus suis, vocantes secum *Woldemarum* regem, cum aliis Teutonicis et *Letthis*. Et occurrerunt eis, ponentes insidias in via, et irruerunt super eos, occidentes Ducem eorum *Stecse* prædictum, et alios quam plures, et ceteri fugerunt, ut verba domi nunciarent, et filuit hac ratione Ecclesia diebus paucis.

1213.

ANNVS ALBERTI XVI. CHRISTI MCCXIII - MCCXIV.

1. <i>Redux Episcopus rursus discedit in Germaniam.</i>
2. <i>Wlodomirus abitum minatur in Russiam.</i>
3. <i>Philippus, Raceburgensis Episcopus, condit urbem Fredeland.</i>
4. <i>Kokenhusani milites per dolum inscendunt spoliantque castrum Wissevaldi.</i>
5. <i>Christiani exercitum ducunt in Rotaliam.</i> | 6. <i>Incendio Rigensi conflagrat Ecclesia Cathedralis, palatium Episcopale et Ecclesia Fratrum Militiæ.</i>
7. <i>Castrum Lealense capitur.</i>
8. <i>Martyrium Friderici de Cella, ordinis Cisterciensis monachi.</i>
9. <i>Kokenhusani milites, Lettones laceffentes, male plectuntur.</i> |
|---|--|

I.

ANNVS erat pontificis decimus sextus, et rediit in Livoniam cum peregrinis multis, inueniens Ecclesiam pacis quodammodo quiete gaudentem, et Episcopum venerabilem, prædictum *Raceburgensem*, eandem vice sua regentem. Et dispositis omnibus, quæ disponenda erant, iterum festinauit in Teutonium, ut facilius ad *Concilium Romanum* venire posset in sequenti anno, quod erat iam duobus annis indictum, relinquens præfatum Episcopum in domo et in expensâ sua in *Riga*. Et vxor *Woldemari* erat et omnis familia eius ibidem, cui ministrabant omnes in charitate.

2.

IPSE autem *Woldemarus* in *Vdumea* et in *Letthia* collegit res et pecunias, iudicia iudicans ciuilia. Et occurrens ei *Alobrandus* Sacerdos *Vdumeorum* dixit ei: *Oportebat te, inquit, Rex, qui iudex hominum esse meruisti, iudicia iusta iudicare et vera, non opprimendo pauperes, nec res eorum auferendo, ne neophytos nostros conturbando magis a fide Christi faceres deuiare.* Et indignatus est Rex, et comminatus *Alobrando*, ait: *Oportebit me, Alobrande, diuitias et abundantias domus tuæ imminuere.* Nam et exercitum magnum Regum *Ruthenorum* postea duxit in domum istius, et omnia vastauit, sicut infra dicetur. Et post modicum tempus cum omni familia recessit in *Russiam*.

3.

POST hoc Episcopus *Raceburgensis Philippus* cum peregrinis, et *Gerardo* aduocato, transiit in *Thoreidam*, et ædificauit castellum quoddam Episcopo, quod *Fredeland* appellauit, quasi *terram pacificans*, sperans, per idem castrum terram pacificari, et sacerdotum et omnium virorum suorum ibi esse refugium. Et venerunt ad eum ibidem filii *Thalibaldi* de *Tholowa*, *Rameko* cum fratribus suis, tradentes se in potestatem Episcopi, promittentes, se fidem Christianam, a *Ruthenis* susceptam, in *Latinorum* consuetudinem commutare, et de duobus equis a) mensuram annonæ per singulos annos persolvere, eo quod tam pacis quam belli tempore semper tuerentur ab Episcopo, et essent cum Teutonicis cor et anima vna, et contra *Estones* et *Letthones* eorum semper gauderent defensione. Et recepit eos Episcopus cum gaudio, remittens cum eis Sacerdotem

a) V. ad annum MCCX. not. 1)

tem suum, qui erat prope *Pmeram*, qui eis fidei sacramenta ministrando, disciplinæ Christianæ daret initia. 1213.

4. MILITES interea de *Kukenoys*, *Meynardus*, *Iobannes* et *Iordanus* cum aliis incusabant *Wissewaldum*, Regem de *Gercike*, eo quod non veniret ad Episcopi, patris sui, præsentiam iam pluribus annis, postquam regnum suum ab eo recepit; sed *Letthonibus* consilium et auxilium omni tempore præberet. Et citantes eum, ad satisfactionem sæpius inuitabant. Quod contemnens ille, non venit, neque *Responsalem* misit. At illi, requisito prius Episcopi consensu, simul cum seruis suis et Letthis conuenerunt, et ascenderunt prope *Dunam* cum seruis omnibus. Et appropinquantes castro *Gercike*, quendam ex *Ruthenis* comprehenderunt: quem ligantes traxerunt secum nocte ad castrum. Qui conscendens primus fossatum, sicut iussus fuerat, cum vigile loquebatur, sequentibus aliis sigillatim. Et putabat vigil, suos ciues, qui absentes fuerant, aduenire. Et ascenderunt singuli, donec tandem omnes arcem munitionis custodiebant, et neminem *Ruthenorum* de castro exire permittebant, donec lucem diei viderent. Et facta luce descenderunt in castrum, et rapuerunt omnia, quæ erant ibidem, et ceperunt multos, et alios per fugam euadere permiserunt. Et tollentes spolia multa, castroque derelicto, reuersi sunt ad propria, diuidentes inter se omnia, quæ attulerunt.

5. TERTIVS annus erat, et pax cum *Estonibus* facta finem accepit. Et conuocatis Episcopus sacerdotibus omnibus, et habito capitulo et consilio cum eis, simul et militibus et Senioribus Liunioniæ conuocatis, deliberavit de expeditione facienda in *Estoniam*, eo quod non venirent, nec pacis innouationem curarent, quin potius semper destructionem Liunionensis Ecclesiæ desiderarent. Et misit Episcopus per omnia castra Letthorum atque Liunionum, et de omni confinio *Dunæ* et *Goime*, et congregavit exercitum magnum et fortem. Et erant in *Riga* peregrini et mercatores multi, qui omnes exiuerunt cum lætitia cum Magistro militiæ et Eratribus suis, ponentes collectionem exercitus in *Goiwemunde*. Et venit Episcopus cum eis ibidem, et volebant quidam de Liunionibus exercitum in *Curoniam* conuertere. Sed adhuc non venit tempus, quo Deus illius gentis vellet misereri. Et facta benedictione Episcopus reuersus est in *Rigam*. Exercitus vero processit ad *Saletsam*, et venerunt in prouinciam, quæ *Sotagana* vocatur, et memores facti sunt Teutonici verborum suorum, et pacis, quam antea dederant prouincialibus eisdem, et pacifice transeuntes eandem prouinciam, nihil eis mali intulerunt, nec homines de domibus suis fugantes, sed nec fugientes persequentes, sed cum omni mansuetudine euntes, donec ad alias prouincias peruenirent, quæ numquam pacem cum *Rigensibus* facere curauerunt, putantes, *Rigenses* ad suas partes tam remotas cum exercitu non posse peruenire. Et erant ex nostris circiter tria millia Teutonicorum; et Liunionum et Letthorum alia to-

¹²¹³ tidem. Et ibant in glacie maris, prætereuntes *Saletsam*, donec venirent, quo desiderabant, scilicet in *Rotaliam*. Vbi cum venirent, diuiserunt exercitum suum per omnes vias et villas, et inuenerunt omnes viros et mulieres et paruulos et omnes homines, a magnis ad minores, in villis suis, nullis rumoribus de aduentu exercitus præmunitos, et percusserunt eos in ira sua, et occiderunt viros omnes. Sed et Liuones et Letthi, qui sunt crudeliores aliis gentibus, nescientes, tamquam seruus Euangelicus, conserui sui misereri, populum innumerabilem interfecerunt, et nonnullos ex mulieribus et paruulis trucidantes, per campos et villas nemini parcere voluerunt. Et omnes vias et omnia loca sanguine paganorum colorantes, persequuti sunt eos ad omnes prouincias, circa latus maris sitas, quæ *Rotalewia* et *Rotalia* vocantur b). Letthi quoque cum aliis, persequentes quosdam ex eis, in glacie maris fugientes, et comprehensos statim interfecerunt, et res omnes et substantiam abstulerunt. Et rapuerunt filii *Thalibaldi* tria Liuonica talenta argenti, exceptis vestibus et equis et spoliis multis: quæ omnia retulerunt in *Beuerin*. Similiter et omnis exercitus primo die et secundo et tertio fugientes *Estones* in omnibus locis insequuti sunt, et interfecerunt hac et illac, donec fessi deficerent, tam ipsi, quam equi eorum. Tunc tandem quarto die conuenerunt simul omnes in vnum locum cum omni rapina sua, et compellentes equos et pecora multa, et mulieres et paruulos et puellas ducentes secum, et spolia multa tollentes, cum gaudio magno reuersi sunt in Liuoniam, benedicentes dominum pro vindicta facta in nationibus. Et confusæ sunt gentes, et fecerunt ploratum et ululatum magnum. *Estonia namque, plorans filios suos, consolari non potuit, quia et hi perditifuerunt et hic et in futura vita.* Et maxime præ multitudine interfectorum, quorum non erat numerus.

Del.

6. POST HAC in quadragesima factum est incendium magnum in ciuitate *Riga* intempestiuo noctis silentio, et ardebat prima pars ciuitatis, primo videlicet ædificata, et primo muro cincta; ab Ecclesia beatæ Mariæ, quæ combusta est cum campanis maioribus, usque ad domum Episcopi cum domibus adiacentibus usque ad Ecclesiam *Fratrum militiæ*. Et contristatus est populus maxime de *campana belli* dulcisona, et de damno facto in ciuitate. Et fusa est breui postea alia campana, maior priore.

7. POSTQVAM igitur fessi de expeditione quieuerunt, et vires pristinas tam ipsi quam equi eorum receperunt; aliam indicunt in Quadragesima expeditionem. Et euntes *Rigenses* cum Fratribus Militiæ, conuocant secum Liuones et Letthos, et procedunt in *Sacca-*

b) Rotaliam hanc Suecis olim negotium faceffiuisse, nonnullis eam in ipsa Suecia quærentibus, ostendit Dn. ERICVS BENZELIUS ad *Västouium* p. 59. præsertim ex quo in RYSSOVII *Chronico Liunico* p. 8. pro *Rotal* typorum vitio *Rokel* scriptum depre-

henderunt. Est autem *Rotalia* regiuncula in ora Estoniæ maritima, Osiæ insulæ obiecta, quæ ora maritima Teutonice *die Strand-wyck*, Estonice *Löne-ma* vocatur: in qua parochia *Rotaliensis*, Estonice *Riddalikirrik*, pristinum nomen retinet.

c) *Laula!*

Saccalam, relinquentes post tergum castrum *Viliende*, et de *elpoli*. ^{1213.}
antes totam terram in circuitu, tandem apud castrum *Lembiti*,
quod *Leale* vocatur, ex improviso congregantur. *Estones* vero,
qui in castro erant, primis venientibus audacter occurrunt, timo-
rem incutiunt; sed illi colligentes se in vnum, suorum aduentum
exspectant, et sequenti die ac tertio castrum impugnantes lignorum
struem super vallum comportant, et ignem imponunt. Et vallum,
quod erat ex lignis et terra compositum, incendunt, et ignis gra-
datim ascendendo munitioni desuper appropinquat. Videntes ita-
que, qui erant in castro, vallum igne consumi, et timentes castrum
per hoc capi, pecuniam promittunt, vt a castro recedant. Teuto-
nici vero, *nihil aliud ab eis se requirere, nisi vt baptizentur*, affir-
mant, *vt vero pacifico reconciliati, fiant eorum fratres tam in hoc*
seculo, quam in futuro. Quod abhorrentes illi, tradi se in manus
ipsum formidant. Sed Liuones et Letthi cum omni exercitu
ignem adaugentes, et combustionem et occisionem comminantur.
Illi vero, vallo iam consumpto, timentes occidi, veniam supplici-
ter postulant: de castro exeunt; baptizari se promittunt. Ad-
sunt sacerdotes *Iohannes Strickius*, et *Otto*, Fratrum Militiæ sacerdos.
Baptizatur *Lembitus* perfidissimus cum aliis omnibus, tam mulieri-
bus quam paruulis et viris, qui in castro erant, promittentes, se
christianitatis iura perpetua fidelitate custodire. Quam promissio-
nem tamen postea perfidiæ suæ dolis violauerunt. Exercitus vero
interim castrum subintrans, et bona cuncta diripiens, equos et bo-
ves cum omnibus pecoribus educens, et spolia multa tollens, et in-
ter se diuidens, cum gaudio reuersus est in Liunioniam. Adducen-
tes secum Seniores eiusdem castri, *Lembitum* cum aliis. Qui, po-
sitis pueris suis obsidibus, remissi sunt in terram propriam, et bene-
dixerunt omnes Dominum, qui mirabiliter tradidit castrum in ma-
nus eorum absque balistarum siue machinarum impugnationibus,
et peruenit nomen Christi etiam vsque ad alias prouincias.

8. ERAT in castello nuper extructo, *Fredeland*, sacerdos qui-
dam Cisterciensis ordinis, *Fridericus de Cella*, quem Episcopus au-
toritate Papæ ad opus assumpserat Euangelii, qui in dominica Pal-
marum Dominicæ passionis mysteria multis lachrimis celebrans, et
exhortationis verbum de cruce Domini dulcibus et salubribus mo-
nitis astantibus ministrans. Et celebrata postea etiam Dominicæ
Resurrectionis solennitate cum Scholare suo et quibusdam aliis nauig-
io *Rigam* descendere volebat. Et occurrentes ei in ore fluminis
Ozilienses irruerunt super eum, et captum cum puero suo et Liunioni-
bus quibusdam eum deduxerunt in piraticis suis, et in *Adya* flumine
littus ascendentes, diuersis eum ibi tormentis cruciauerunt. Cum
enim in cælum intentus, orationum suarum ad Dominum cum scho-
lare suo funderet laudes, et gratiarum actiones ageret, ipsi caput
et dorsum vtriusque clauis suis percutientes, irridebant, dicentes:
Laula! Laula! Pappi c). Secundum quod scriptum est: *Supra*

Y

dorsum

c) *Laula! Laula! Pappi!* Verba sunt *ta! Canta! sacrificule! Laulma* cantare est.
Estonica, per irrisum dicentium: *Can- Malaulan: ego canto. Laula: canta tu.*

1213. *dorsum meum fabricauerunt peccatores; sed Dominus iustus concidet ceruices eorum, sicut infra dicetur. Post hæc acuentes ligna ficca et dura, incutientes ea inter ungues digitorum suorum et carnem, et membratim et punctatim laniantes, ignem apposuerunt, et crudeliter cruciauerunt. Et tandem securibus suis inter medium scapularum eos secantes interfecerunt, et in martyrum consortium animas eorum absque omni dubio in cælum transmiserunt, proiicientes corpora eorum. Sicut scriptum est: *Carnes sanctorum tuorum bestiis terræ; effuderunt sanguinem eorum tamquam aquam in circuitu Iherusalem, et non erat, qui sepeliret.* Liouones quoque quosdam *Oziliani* secum captiuos deduxerunt in *Oziliam*: qui post reditum suum nobis omnia prædicta retulerunt.*

9. MEINARDVS vero de *Kukenoys* cum commilitonibus suis collegit iterum exercitum contra regem *Wissewaldum* de *Gercike*. Et audiuit *Wissewaldus*, et misit nuncios *Letthonibus*, qui venerunt et expectauerunt eos trans *Dunam*, et nescientes eos, illi, qui erant cum *Meinardo*, venerunt et ceperunt *Gercike*, et tulerunt prædam magnam, et equos et pecora. Et apparuerunt *Letthones* ex altero littore *Dunæ*, rogantes, vt naues eis adducant, vt veniant ad eos pro pace renouanda. Quorum verbis fraudulentis nimium creduli simplices, naues eis transmittunt, et statim transeuntes *Letthones*, et alii alios transducentes plures et plures subsequuntur. Tandem omnis exercitus in *Dunam* se proiciens transnatare cæpit ad eos. Quorum multitudinem videntes milites, et eorum conflictum expectare verentes, nauigio quidam ex eis *Dunam* descendunt, et sani in *Kukenoys* reuertuntur; alii cum *Letthis* per viam redeuntes a *Letthonibus* post tergum impugnantur, et videntes *Letthi* suorum paucitatem, in fugam conuertuntur. Et pugnantes milites *Meinardus*, *Iohannes* et *Iordanus*, et non valentes tanto exercitui resistere, ceciderunt tandem interfecti ab eis. Et audiuit Episcopus et *Rigenses* et lugebant eos, dicentes: *Quomodo ceciderunt fortes in bello et interierunt arma bellica!*

ANNVS ALBERTI XVII. CHRISTI MCCXIV - MCCXV.

1. <i>Estones omnes conspirant contra Rigenses.</i>	6. <i>Liberatus, in Gotlandiam desertur, et paullo post moritur. Eius elogium.</i>
2. <i>Osilienses Rigam mari obsident.</i>	7. <i>Alberti Episcopi Acta in Concilio Romano.</i>
3. <i>Ceteri Lettos inuadunt, et ab auxilio Rigensibus ferendo distrahunt.</i>	8. <i>Castrum Estiorum Sontagana expugnatur.</i>
4. <i>Victi tamen baptismum expetunt.</i>	9. <i>Rigenses per glaciem excursionem faciunt in Osiliam.</i>
5. <i>Raceburgensis Episcopus, cum Estiensi in Germaniam rediturus, laborat inter Osilienses.</i>	10. <i>Rex Wlodomirus de Plosceke moritur.</i>
	11. <i>Osilienses, denuo incurrentes, dispelluntur.</i>

1214.

I.

ANNVS erat Præfulis *Alberti* septimus decimus, et innovatum est bellum in omnibus Liouoniæ confiniis. Nam post *Rotaliensem* expeditionem, et *Lembiti* de *Saccala* subiugationem, tota *Estonia* sauire cæpit contra Liouoniam, et confi-

confiliati sunt, vt vna cum tribus exercitibus venientes destruant ^{1214.} Liuoniam, vtque *Ozilienses Rigam* obsideant, et portum in *Duna* obstruant, et *Rotalienses*, *Thoreidenses* Liuones impugnent; *Saccalanenses* vero et *Vngannenses* interim Letthorum terram deuastent, vt scilicet Liuones et Letthi, propriis bellis impediti, *Rigensibus* in auxilium venire nequeant.

2.

ET venerunt *Osilienses* cum exercitu magno nauali in *Dunamunde*, ducentes secum piraticas et Liburnas, et impleuerunt eas lapidibus, et dimiserunt in profundum maris in introitu fluminis, et ædificantes structuras lignorum, et similiter implentes lapidibus, in ore *Dunæ* proiecerunt, vt viam et portum aduenientibus clauderent. Et quidam ex eis in Liburnis suis ascenderunt ad ciuitatem, et remigantes hac et illac, tandem litus et campum apprehendunt. Et Fratres Militiæ cum aliis de ciuitate stabant ad portam. Et quidam ex seruis Episcopi cum Liuonibus, hostes in campo videntes, irruerunt subito super eos, et occidentes ex eis, persequuti sunt eos vsque ad naues, et fugientibus eis, vna piraticarum suarum concussa et submersa est cum omnibus, qui erant in ea, et ceteri euaserunt, et redierunt ad suos in *Dunamunde*. Et surrexerunt *Rigenses* cum omnibus suis, quos habere potuerunt, et descenderunt post eos; alii nauigio; et alii per terram. Quos vt viderunt *Osilienses*, declinauerunt ab eis ad aliam partem *Dunæ*, non expectantes bellum cum eis. Et subito *Rigenses*, aspicientes a longe, viderunt in mari duos *Coggones* venientes, in quibus erant *Burchardus Comes de Aldenborch*, et fratres Episcopi, *Rothmarus* et *Theodoricus*. Qui et appropinquauerunt ad *Dunam*, et viderunt hostes coram se in littore maris, et in alio littore *Rigenses*, et non cognouerunt, quinam Christiani erant. Sed signum dabant eis *Rigenses* vexillorum demonstratione. Et vt cognouerunt eos, simul et hostium intellexerunt multitudinem; conuerterunt naues suas ad hostes, et accelerauerunt ad eos, et erant quidam de *Rigensibus* in navibus suis, qui et sequebantur eos post tergum in *Duna*, et alii in littore rerum euentum expectabant. Videntes itaque hostes, ab exercitibus Christianorum vndique se circumdari, fugerunt festinanter ad naues suas, et dispersi sunt in mari per medium eorum, et euauerunt ab oculis eorum, et sequuti sunt *Rigenses*, et aliquas naues abstulerunt ab eis, et ceteri euaserunt. Et susceperunt *Rigenses* peregrinos cum lætitia, et benedixerunt Dominum, qui et in hac præsentī tribulatione consolatus est populum suum. Aqua vero fluminis *Dunæ*, meatum et transitum suum fortem et liberum habere volens, simul et mare, procellarum collisionibus opera eorum in profundum missa post modum comminuit, nec non et *Teutonicī*, quicquid remansit, extrahentes destruxerunt, et viam ac cursum liberum omnibus *Dunam* intrare volentibus reddiderunt.

3.

OSILIENSIBVS autem in *Duna* existentibus, *Rotalienses*, congregantes exercitum de suis maritimis prouinciis, intrauerunt Liuoniam, in *Metsepole* despoliantes villas et incendentes, et ne-

1214. minem inuenire potuerunt ex Liuonibus, quia omnes cum mulieribus et pueris suis ad castra confugerant. Et congregauerunt Liuones congregationem suorum, vt inimicis occurrerent. Et audientes *Rotalienses* eorum voluntates, simul et fugam *Osiliensium* suorum de *Duna*, fugerunt et ipsi, et reuersi sunt in terram suam. Venerunt quoque interim *Saccalanenses* et *Vngannenses* in terram Letthorum cum exercitu magno, et obsederunt castrum *Antine*, et exiuerunt Fratres Militiæ de *Wenden*, volentes bellare cum eis, et intellexerunt ipsi verbum hoc, et fugerunt etiam et ipsi. Et circa vesperam venientes in *Tricatiam*, inuenerunt *Tbalibaldum*, Seniorem, de siluarum latibulis ad balnea rediisse, et comprehenderunt eum, et viuum crudeliter ad ignem cremauerunt, comminantes et interitum, nisi pecuniam suam eis totam ostendat. Et demonstravit eis *Oseringos* quinquaginta. Sed illi, accepta pecunia, non minus eum cremauerunt. At ille, *si demonstrauero vobis*, inquit, *omnem pecuniam meam et filiorum meorum, non minus me cremabitis*, et noluit eis amplius indicare. Vnde iterum ponentes eum ad ignem, tamquam piscem, assauerunt, donec animam redderet, et mortuus est. Et quia Christianus fuit, et de fidelium Letthorum baptizatorum numero, speramus, animam ipsius late pro tanto martyrio in æterna lætitia in sanctorum martyrum societate gaudere. Et reuersi sunt *Estones* in terram suam, et ad nihilum redegit Dominus consilium eorum. Tunc filii Thalibaldi, *Rameko* et *Drunualde*, videntes, quod mortuus esset pater eorum *Tbalibaldus*, irati sunt contra *Estones* valde, et colligentes exercitum Letthorum cum amicis et cognatis suis, et ibant cum eis Fratres Militiæ de *Wenden* cum aliis Teutonicis, et intrauerunt *Vnganniam*, despoliantes villas eorum, flammis eas tradentes, et viros omnes, quos comprehendere potuerunt, viuos in vltionem *Thalibaldi* cremauerunt. Et castra omnia eorum incenderunt, vt nullum ex eis refugium haberent. Et quærebant eos in tenebrosis nemorum latibulis, et nusquam ab eis se abscondere potuerunt, et extractos de siluis interfecerunt, et mulieres et paruulos eorum captiuos secum deduxerunt, et equos et pecora rapientes, spolia multa tulerunt, et reuersi sunt in terram suam. Et redeuntibus in via Letthi iterum alii occurrerunt, et processerunt in *Vnganniam*, et quod alii neglexerunt, isti suppleuerunt. Nam ad villas et prouincias, ad quas alii non venerant, isti perueniunt, et quicumque ab aliis effugerant, ab istis euadere non potuerunt. Et comprehenderunt multos, et interfecerunt omnes viros, et mulieres et paruulos captiuos traxerunt, et pecora et spolia multa secum deduxerunt. Et reuertentes, in via Letthos iterum alios obuiam habent, paratos ad expeditionem in *Vnganniam*, qui et ipsi prædam rapere cupiunt, et in vltionem parentum et cognatorum suorum, ab *Estonibus* occisorum, viros interficere quærunt. Et procedunt in *Vnganniam*, non minus spoliantes, quam priores: non minus captiuantes, quam primi. Nam venientes de siluis, ad agros et ad villas pro cibariis, comprehendunt, et alios igne cremantes,

mantes, alios gladiis iugulantes, diuersis tormentis adficiunt, do. ^{1214.}
 nec omnes pecunias suas eis aperiunt, donec ad omnia nemorum
 suorum latibula omnes deducunt, et mulieres et paruulos in manus
 eorum tradunt. Sed ne quidem sic mitigatur animus Lettorum.
 Sed ablata pecunia et omni substantia, mulieribus et paruulis ad vlti-
 mum caput, quod solum remansit, auferunt, et pertranseunt
 omnes prouincias vsque ad *Matrem aquarum* in *Darbeten* a) nemi-
 ni parcunt, sed quicquid sexus masculini est, interficiunt, mulieres
 et paruulos captiuos trahunt, et facta vindicta de inimicis suis, læti
 cum omni præda sua domum reuertuntur. Interim *Bertholdus* de
Wenden cum suis, et *Theodoricus frater Episcopi* cum militibus ac
 seruis suis, et filii *Thalibaldi* cum Letthis suis, conuenerunt in vnum,
 et euntes cum exercitu in *Vnganniam* comprehenderunt multos de
Estonibus, qui prius euaserant a Letthis, et interfecerunt eos, et
 villas, quæ remanserant, incenderunt, et quicquid a primis minus
 actum est, ab istis diligenter adimpletur, et circumiuerunt omnes
 prouincias, et transeunt *Matrem aquarum* vsque ad *Waigam* per-
 venerunt, et non minus terram illam, quæ erat trans flumen, de-
 prædantes et villas incendentes, et viros interficientes, mulieres et
 paruulos ceperunt, et peractis omnibus malis, quæ potuerunt per-
 petrare, reuersi sunt in Liuoniam. Et ordinauerunt iterum alios,
 qui redirent statim in *Vnganniam*, et similia mala inferrent eis, et
 redeuntibus illis, iterum alii missi sunt, et non cessauerunt Letthi,
 neque requiem dabant *Estonibus* in *Vngannia*. Sed nec ipsi re-
 quiem cupiebant habere, donec eadem æstate nouem diuersis ex-
 peditionibus et exercitibus terram ipsam *Estensium* in *Vngannia* de-
 vastantes desolatam et desertam ponerent, vt iam nec homines, nec
 cibaria inuenirentur amplius. Cogitabant enim eos tam diu debel-
 lare, donec aut pro pace perpetua et baptismo venirent, qui resi-
 dui erant; aut omnino eos extirpare de terra. Et factum est, vt
 iam filii *Thalibaldi* numerum centenarium primorum excederent,
 quos in vltionem patris sui aut viuos cremauerant, aut aliis tor-
 mentis diuersis interfecerant, exceptis aliis innumerabilibus, quos
 vnusquisque Letthorum simul cum Teutonicis et Liuonibus inter-
 fecerant.

4. VIDENTES itaque, qui superstites adhuc remanserant in
Vngannia, quod a furore b) Teutonicorum et Letthorum nusquam
 euadere possent, miserunt nuncios in *Rigam*, rogantes ea, quæ pa-
 cis essent. Et dictum est eis, vt bona quondam mercatoribus ablata
 restituerent. At illi, raptores ipsorum bonorum a Letthis interfe-
 ctos, responderunt, et nequaquam se restituere posse affirmauerunt:

Z

omni-

a) *Darbeten*, Ruthenis *Iuriomgroda* con-
 ditore, *Iaroslao*, Castrum Georgianum:
 vulgo *Dorpatum* vocamus. CHRON. KIO-

VIENS. ad annum MXXX. Collect. Rev. Rus-
 sic. part. 3. p. 186.

b) Furor Teutonicus apud Romanos quo-
 que veluti in prouerbum abierat.

1214. omnibus causis sopitis, baptizare se petunt, ut veram pacem, et perpetuam Teutonicorum atque Letthorum fraternam dilectionem consequantur. Et gauisi sunt Teutonici, et confirmantes cum eis pacem, sacerdotes ad baptizandam *Vnganniam* mittere pollicentur. Et audientes *Saccalanenses* omnia mala *Vngannensibus* illata, timentes, ne sibi similia contingerent, miserunt et illi, postulantes, ut sacerdotes ad eos mitterentur, ut, consummato in prouincia ipsorum baptismo, Christianorum etiam efficerentur amici. Et missi sunt sacerdotes *Petrus Kakewaldus de Vinlandia*, et *Otto*, Fratrum Militiæ sacerdos, et perrexerunt in *Saccalam*, et consummauerunt baptismum, usque ad *Palam*, et in *Vnganniam* usque ad *Matrem aquarum*. Quo facto reuersi sunt in *Liunioniam*, nondum valentes cohabitare cum eis, propter aliorum *Estonum* ferocitatem.

5. EPISCOPVS autem *Raceburgensis*, cum Episcopo *Estenfi Theodorico*, festinans ad Concilium Romanum, cum peregrinis, euntibus in *Teutioniam*, mari se committens, *Gotlandiam* properat cum nouem *coggonibus*. Et nocte sequente factus est ventus contrarius cum tonitru, et per totam diem passi tempestatem magnam, depulsi sunt tandem in portum nouum in *Osiliam*. Quos ut cognouerunt *Osiliani* de *Riga* venisse, comminabantur eis bellum. Et mittentes per totam *Osiliam*, congregauerunt exercitum magnum naualem. Et alii in equis venientes, in littore maris structuras lignorum ædificabant, implentes eas lapidibus, portum, cuius aditus strictus erat, obstruere nitentes, ut concluso portu caperent omnes et interficerent. *Teutonici* in cymbis suis seu minoribus nauibus exeuntes ad littus, segetes per agros gladiis suis metebant, nescientes, exercitum in vicino littore; et in alio littore per singulos dies idem faciebant. Tandem *Osilienses*, positis insidiis, octo ex eis comprehenderunt, et aliis occisis, alios captiuos deduxerunt, et cymbam vnam abstulerunt. Vnde nimium confortati, miserunt ad omnes prouincias *Estoniæ*, dicentes, se Episcopum *Rigensem* cum exercitu suo comprehendisse. Et venerunt omnes cum exercitu magno. Et facto diluculo in primo mane totum mare contra nos tenebrosum apparuit, piraticis ipsorum repletum, et pugnauerunt contra nos per totum diem. Et quidam ex eis structuras lignorum et liburnas veteres adducentes, miserunt in profundum, et lapidibus impleuerunt, et aditum portus nobis obstruxerunt. Vnde timore magno perterriti, putabamus manus eorum non euadere. Alii quoque ex eis ducebant ignes maximos tres ex siccis lignis, et pinguedine animalium incensos, et super structuras arborum magnarum compositos. Et primus ignis, qui erat super alios magis ardens, pellebatur supra mare, et appropinquabat ad nos, et ventus australis fortis vehementi impulsione pellebat eum super nos. Et *Estones* in piraticis suis circumeuntes ignem, custodiebant eum, et in directo ducebant eum super medios *coggones*. Erantque omnes *coggones*

in

in vnum colligati, vt facilius nos ab inimicis defenderemus, tanto-^{1214.} que magis ignem euadere non posse timebamus. Et cum iam ignis idem, altior coggonibus omnibus, flammās suas ad nos extenderet; euocauimus Episcopum de camerula sua, in qua erat orans die ac nocte. Et venit et vidit, quod non erat consilium et auxilium nobis, nisi diuinum. Et eleuans oculos suos et manus vtrasque ad cælum, orabat ab igne præsentī liberari. Et vidimus omnes, et ecce! subito ventus australis conuersus est in Orientalem, et ventus ab oriente conuertit ventilogium c), quod erat in velo, in contrarium, et remouit ignem a nobis, et cum omni mansuetudine depellebat eum circum coggonēs retro nos in mārī. Et benediximus omnes Dominum, eo quod visibiliter liberauit nos ab incendio præsentī. Et pellebant secundum ignem, et tertium: contra quos diu pugnantes, et aquam fundentes, multum laborauimus: quos etiam tandem ventus remouit a nobis. Interim alii *Estones* erant remigantes circa nos, et lanceis et sagittis suis vulnerantes plures ex nostris, et alii redeuntēs iterum eadem via circum nos lapides ex petrellis suis iactantes super nos. Et erant timores nobis tam de portu clauso, quam de bellorum incommodis. Et ait Albertus, *Sturmann* d) noster: Si, inquit, *patienter obtemperare volueritis; libera- bit nos Dominus a præsentibus periculis.* Cum, inquit, naues nostræ non sint onustæ, sed vacuæ, et modica sufficiat eis profunditas; alia via poterimus exire, si cymbas intraueritis fortes et armati viri, et anchoras deducētes proieceritis in profundum, per medium hostium reuertentes iterum ad nos, ceterique, funibus anchoris alligatis, coggonēs trahendo subsequantur, donec in profunditatem maris perueniamus. Et obediui omnes, et traximus, donec transitis difficultatibus in mare magnum et spaciosum peruenimus. Qui vero in cymbis anchoras deduxerunt milites et serui, sæuissimam impugnationem passi, lanceis et sagittis ipsorum, nec non et lapidum iactibus, grauiter sunt vulnerati. Qui tandem tollentes secum ferrum recuruum, vel vncum ferreum, quod in aliquam piraticarum proiicerent, et taliter apprehenderent. Et iactantes in vnam, iam attrahere putabant. Sed *Estones*, vehementi remigatione fugientes ab eis, alias piraticas obuias habuerunt. Et cum esset eadem hora

c) *Ventilogium* vox barbara quidem; sed affabre ficta et laud ineleganter formata. Vt enim *horologium* dicimus machinam, horas indicantem; ita versatīle illud signum, fastigiis ædium, turrium et malorum infixum, quia semper secundum ventum vndecumque flantem fertur, eiusque directionem ostendit, concinniori modo vix efferri potuit.

d) Monstrum vocabuli, cuius cum formatio, tum significatio me latet. Videtur

tamen esse nomen officii, et denotare vel machinarum structorem, vel, si mauis, nauclerum, ad clauum sedentem. Immo, cum Noster non semper abstineat a vocabulis Teutonicis, vbi latina non succurrunt, loquaturque de *plancis* et de *erkeriis*; præfractē negare nolim, hic scriptum esse: *Sturmann noster*: quod descriptor sibi inopinatum in aliud corrumpere, quam retinere, maluerit.

1214 hora hæc oratio Episcopi ad beatam Virginem: *Monstra te esse Matrem: Monstra te esse Matrem*: reuera monstrauit se esse matrem. Nam illa piratica fugiens, quæ erat magna, et viris multis repleta, forti pulsû vecta super aliam, scissa est cum sonitu magno per medium, et repleta est aquis, et viri ceciderunt in mare et submersi sunt, et confusi alii omnes. Et videntes, nos profunditatem maris iam comprehendisse, congregauerunt se in littore maris. Et erant ex eis multa millia, qui tam per equos quam pedes conuenerant, de tota Estonia, et in piraticis fere ducentis. Et irati sunt valde in invicem clamore magno, simul et verberibus, eo quod duarum hebdomadarum laboribus nihil profecerunt, et multos ex suis in mari submersos, et plures a balistariis nostris interfectos perdiderunt. Et sustollentes vela sua, dispersi sunt in mari, et abierunt unusquisque in viam suam. Et sequuti sunt nostri post eos in cymbis suis, et abstulerunt eis piraticam vnâ maiorem, quam in *Gotlandiam* secum deduxerunt. Et liberauit nos in illa die beata Virgo, sicut et omnes Liunionenses hætenus liberauit ab omnibus angustiis suis, vsque in hodiernum diem.

6. POSTQVAM liberauit nos Dominus ab *Osiliensibus*, sedimus in eodem portu, donec trium hebdomadarum tempus compleuimus, tempestates maris quotidianas et procellarum turbines et ventos contrarios habentes. Et erat fames magna et penuria ciborum. Et distribuit Episcopus omnia, quæ habuit, in charitate, et eramus quotidie vota vouentes et orantes, vt nos ab illo loco liberet Dominus. Et factum est in vigilia *Mariæ Magdalene*, cantantibus iam nobis, quasi semiuiuis, responsorium; flauit Auster, cessauerunt omnes venti contrarii, et dedit nobis Dominus ventum prosperum, et leuantes vela nostra, sequenti mane peruenimus in *Gotlandiam*. Et stans in lapide altaris Episcopus, gratias agebat Domino, dicens: *Transiimus, Domine, per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium. Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum; posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra. Liberaisti nos, Domine, de omnibus periculis nostris, et reduxisti nos super hanc firmam petram*. Habebat enim magnum desiderium, ad *petram*, qui Christus est, veniendi, et multis gemitibus a Mislarum solennitatibus in mari abstinebat; licet tamen alternis diebus infra Dominicum officium communicaret. Et impleuit tandem Deus desiderium ipsius, et misit eum eodem itinere in *Neroniam*, vbi modica infirmitate correptus, Domino spiritum suum commendabat. Et sepultum est corpus eius in marmoreo sepulchro cuiusdam quondam Cardinalis, in cœnobio, quod est

in Neronis prope Roman memoratus in *Actis Pontificum Cardin. Aragonii apud Masuriani*
ant. de Reb. Sæp. sub Henrico IV p. 85. n. 2.

est supra flumen, ordinis Augustinienſis e). Et vidit Neronienſis ^{1214. Vero} qui-

e) Et hic mallem erudiri, quam erudire. Sed qui erudiat, non habeo. In tempore mortis convenit ALBERTVS STADENSIS, ad annum MCCXV. obitum *Philippi, Raceburgensis Episcopi*, trinis verbis annotans; sed locum obitus et sepulturæ reticet. Noster nihil horum nos celaturus, Philippum in *Neronia* defunctum tradit, atque sepulcrum in marmoreo sepulcro cuiusdam Cardinalis, in cœnobio Ordinis sancti Augustini, quod est supra flumen. Sed Neroniam obiciens, suppresso cum cœnobii, tum fluminis alluentis nomine, crucem nobis figit, Neroniam illam frustra indagentibus. In *Gotlandiam* appulerat animo et corpore æger Episcopus. Maritimo itinere atque inter hostiles turmas plus satis fatigatus, mare sibi in ista infirmitate non amplius tentandum, sed in vicino quodam sui Ordinis cœnobio quærendum hospitium duxerit. Equidem in Catalogo omnium regni *Suecici* monasteriorum, IO. MESSENI *Scondiæ Illustratæ Tomo IX.* inserto, quorum numerum IO. VASTOVIVS in *Vite Aquilonia* auxit perduxitque ad LXIV. ne vnum quidem deprehendimus Ordinis Augustiniani. Et licet inter LXIX. Regni *Danici* monasteria VIII. fuerint huius Ordinis; nullum tamen occurrit, cuius nomen ad Neroniam alluderet. At cum hi Duumviri cœnobiorum *Gotlandiæ* nullam rationem habuerint, vsque adeo, vt VASTOVIVS, licet in dedicatione ad Sigismundum III. Poloniarum Regem laudet bibliothecam celeberrimam, quæ Wisby visebatur in cœnobio Religiosorum Ordinis sancti Benedicti, eius cœnobii tamen postea in Catalogo monasteriorum Regni Suecici nullam mentionem faciat; mirum non est, *Neroniam*, si *Gotlandiæ* cœnobium sit, nos latere. Caremus enim accurata huius insulæ descriptione. Neque IOANNIS, NICOLAI filii, STRELOVII *Chronicon Gotlandiæ*, lingua Danica consignatum, nunc est ad manus: etceteri, quos consulere datum, in ea describenda sunt nimis ieiuni. Cœnobio tamen nonnulla ibi floruisse, aliis idoneis auctoritatibus constat. Nam IACOBVS ZIEGLERVS diu ante Vastouium, *Scondiam* describens, *Wisbyensem* ciuitatem, et arce et *monasteriis* tradit insignem, celebratque in primis cœnobium illud Benedictinum, duum millium Codicum Manuscriptorum refertum. PONTANVS *Chorograph. Danic. p. 734.* in ista vrbe olim templa decem, *monasteria* vero quatuor, existisse scribit. ADAMVS OLEARIVS, qui anno MDCXXXIV. aliquot dies in hac insula transiegit, neque Wisbyensem ciuitatem solum, sed et totam oram maritimam suis oculis perlustrauit, laudat præ ceteris portum

Ostrogardensem, Slitöensem, et *Narwigensem*, tertioque a Slirö lapide *monasterium* vetus se vidisse testatur. *Itiner. Pers. lib. 2. c. 3. p. 69.* Quod vtinam pluribus descripsisset! Si enim *Narwigo* vicinum foret; Neroniæ nostræ locum sustinere posset. Sed quid tum facies de sepulcro marmoreo cuiusdam olim Cardinalis? Narrat NICOLAUS, Lundensis Archiepiscopus, *Chronico Lundensium Episcoporum*, quod ante annum MCCCLXX. scriptum, et sub nomine Twonis plagiarii circumlatum, primus Hassniæ anno MDCCIX. e membranis edidit Thomas Bartholinus, et nuper e Codice mutilo repetiit Dn. Cancellarius de LVDEWIG *Reliq. t. 9. p. 166. seq.* nec non PONTANVS *rev. Dan. l. 6. p. 290.* et IO. MESSENIUS *Scond. illustrat. T. 2. p. 17. et T. 15. p. 31.* FIDENTIVM Cardinalem, quem membranæ Lundenses, vel male scriptæ, vel male lectæ, *Fiderarium* vocant, cum tamen CIACONII *Gesta Pontificum et Cardinalium p. 516.* non nisi *Fidantium* agnoscant, anno MCLXXXIII. Presbyterum Cardinalem tituli sancti Marcelli creatum, a Cælestino PP. III. liberandi Waldemari Episcopi causa in Daniam missum, anno MCLXXXVII. in Scania diem obiisse, et sepulturæ locum inuenisse *Lundis* in Ecclesia *Laurentiana*. Si itaque Philippus in huius Cardinalis sepulcro conditus est: nam alium Sedis Apostolicæ Legatum in Dania vel Suecia sepultum, non constat: numquid *Lundis Scanorum* eum defunctum et sepultum statuendum erit? Non puto. Primum enim Augustiniani Ordinis cœnobium nullum *Lundense* inuenio in Catalogo Messeniano. Tum, si vel maxime tale *Lundis* floruisse; Fidentius tamen non in cœnobio quodam, sed in ipsa æde Cathedrali sepultus dicitur. Præterea inde ab anno MCLXXXVII. ossa Fidentii vsque adeo in puluerem verti ac evanescere non potuere in sepulcro marmoreo, vt post annos septemdecim alii cadaueri locum facerent. Denique *Lundinum*, etiamsi *Lundoniam* scribas, nimis abludit a Neronia, quam vt hoc pro illo scriptum reputes. Veri speciem habet, in *Gotlandia*, quippe marmorum diuite insula, sepulcrum marmoreum, pro funerando Fidentio Cardinali præparatum, sed non asportatum, nunc inseruisse cadaueri huius Episcopi condendo. Habes coniecturam, Lector: quæ si displicer; en! aliam. Animus erat Philippo Romam eundi ad Concilium Lateranense, a Pontifice indictum. Hoc itinere *Neroniam* delatus, ibique ante, quam Romam attingeret, mortuus est. Quid si per *Neroniam Narniam* intelligamus, Umbriæ ciuitatem episcopalem? Adminiculatur coniecturæ visio columbæ,

1214. quidam visionem, Columnam f), tanquam fulgur splendentem, de trans Alpibus, venientem, et ibidem se ad quiescendum deponentem. Et alii visiones similes angelicas ad sepulchrum eius se videre testati sunt. Nec mirum: quoniam erat vir stabilis et constans, ut nec in prosperis, nec in aduersis a Christi desiderio moueri posset; ut nec etiam ordinem silentii sui ante matutinantem cursum, et ante horam diei primam finitam, vnquam interrompere vellet; siue incendio Rigenfi, quando, incensis omnibus, fugatus est a domo sua; siue inter ipsos hostes in mari; siue tertia vice, quando a vigile grauer vulneratus est, cum esset in muro nocte in orationibus suis. Dedit ergo Deus ei locum, quem optauit, firmum et stabilem in *petra*. Cuius anima cum Christo, et memoria ipsius maneat in benedictione!

7. ANNO dominicæ incarnationis MCCXV. celebratum est concilium in Ecclesia Romana, præsentibus Innocentio Papa eius nominis III. præsentibus Patriarchis et Cardinalibus et Episcopis quadringentis; Abbatibus octingentis. Inter quos erat Episcopus Liuoniensis *Albertus*, cum *Estiensi* Episcopo. Qui referebat tribulationes et bella et negotia Liuoniensis Ecclesiæ summo pontifici, simul et omnibus Episcopis. Et congaudebant omnes de conuersione gentium, simul et de bellis et triumphis multiplicibus Christianorum. Et ait Episcopus: *Sicut, inquit, pater sancte, terram Hierosolymitanam, quæ est terra filii, sanctitatis tuæ studio fouere non desinis; sic Liunioniam, quæ est terra matris, consolationum tuarum sollicitudinibus hætenus in gentibus dilatatam, etiam hac vice desolatam derelinquere non debes. Diligit enim filius matrem suam, qui, sicut non vult terram suam perdi, sic nec vult terram matris utique periclitari.* Cui respondit Summus Pontifex, et ait: *Sicut terram filii, sic et terram matris paternæ sollicitudinis nostræ studiis semper promouere curabimus.* Et, finito consilio, remisit eos cum gaudio, reno-

lumbæ, de trans Alpibus venientis. Sed et hic cœnobium Ordinis sancti Augustini et sepulturæ locum designare arduum est, quia *Narniam* parum nouimus, et quæ LEANDER ALBERTI *descript. Ital. p. 153.* de hac ciuitate habet, te nihilo reddunt doctiorem. Raceburgum autem ipsum per *Neroniam* a Nostro designari, probitas hominis sine felle credere haud patitur; licet historia ecclesiæ Raceburgensis haud obscuris indiciis prodatur, Raceburgum in illa stupenda rerum Nordalbingicarum conuersione quoddam Episcoporum, nouos Dominos auersantium, veluti ergastulum fuisse. Si tamen hæc omnia cuipiam parum veri similia videbuntur: siquidem nec mihi met faciunt satis: diem videre gestio, qui *Neroniæ* desideratum lumen affundat, eamque propius conspicien-

dam præbeat. Nam etiam si *Neroniam* pro *Coronia* scriptam putes, quo nomine Pontano *Landescrona* Scaniæ nonnumquam venit; *Landescronam* tamen hoc tempore nondum in rerum natura fuisse, ipsa *PONTANI Chorographia* docet.

f) *Columbam* legendum esse, prædicata et exempla dubitare non sinunt. Sic post obitum Henrici, Lubecensis Episcopi, sanctimonialis quædam Zeuenensis per quietem vidit *columbam*, niue candidiorem, in sinum suum volantem, quacum sermones miscuit, ad vltimum dicente: Ego dicor Henricus, et fui antistes in Lubeca. ARNOLDVS LVBECE. *lib. 3. c. 3. n. 5.* Quamquam et *Columnarum* visiones haud inusitatæ. CAESAR. *Mirabil. l. 4. c. 96.*

g) Co-

renouata auctoritate prædicandi, et peregrinos in remissionem peccatorum signandi, qui Liunioniam secum proficiscentes nouellam Ecclesiam a paganorum tuerentur insultibus. *Roma* dictat iura: *Riga* vero *rigat* gentes. Nam *Petrus Kakewaldus* et *Otto*, sacerdos, a *Riga* missi, *Saccalam* et *Vnganniam* interim sacro fonte rigantes, ad vitam inuitant æternam. 1214.

8. ROTALENSES vero, adhuc rebelles, Christianorum leges adhuc recipere contradicunt. Contra quos expeditio destinatur. Festo itaque natiuitatis Dominicæ peracto, Liunionibus et Letthis indicitur, vt sint parati, vt congregentur iterum contra Christiani nominis inimicos. Quibus et occurrunt Teutonici cum Fratribus Militiæ. Adest etiam *Borchardus comes* g) cum peregrinis: qui simul omnes in glacie maris euntes, *Estoniæ* prouinciam primam attingunt. Et diuidentes exercitum per omnes villas, *Estones* fugientes persequuntur, comprehensos interficiunt, mulieres et paruulos et pecora rapiunt, ad castrum *Sontagana* congregantur, obsidentes *Estones* in eo, et pugnantes cum eis diebus nouem. Erigebant itaque propugnaculum ligneum, quod ad castrum vicinius appellitur. Super quod ascendunt Liiones et Letthi simul cum balistariis, et in arce munitionis multos ex *Estonibus* lanceis ac sagittis interficiunt, multos vulnerantes a defensione repellunt. *Estones* namque nimium audacter ad dimicandum profluentes, et quasi magis dantes locum balistariis, plures vulneratos et plures interfectos recipiunt. Vnde tandem post multorum interfectionem, et propter aquæ cibariorumque defectum, tradentes se, pacem petunt. Teutonici vero: *Si perfidiæ vestræ*, inquiunt, *volueritis arma deponere, et veram pacem, quæ Christus est, in vestrum castrum recipere; libenter, vobis parcendo, vos in fraternitatis nostræ recipiemus amorem.* Quod vt audiunt, statim baptismi sacramentum cum omni iure Christianitatis se recipere cum gaudio pollicentur. Vnde die iam vicesimo missus est ad eos *Godefridus* sacerdos in castrum. Qui benedicens eos: *Si, inquit, abrenunciare volueritis idololatriæ, et in vnum Deum Christianorum credere?* Et respondentibus cunctis; *volumus;* ipse aquam fundens, ait: *Baptizamini ergo omnes in nomine Dei Patris et Filii et Spiritus sancti.* Quibus completis, data est pax, et, acceptis obsidibus Seniorum filiis, reuersus est exercitus cum omni præda et spoliis et captiuis in Liunioniam, deum pro gentium conuersione benedicens, qui est benedictus in secula.

9. POST dierum paucorum pausationem, recuperatis viribus, congregantur iterum *Rigenses* cum Liunionibus et Letthis, et euntes in glacie maris, quod erat continua frigoris asperitate congelatum firmis-

g) Comes de Altenburg seu Oldenburg: de quo supra n. 2.

1214. firmissime, versus *Osiliam* exercitum suum conuerterunt. Et inuenientes viam maris optimam, exercitum suum diuidunt, et per omnes vias et villas circumeunt, multos comprehendunt, et viros omnes interficiunt, mulieres et paruulos et pecora secum abducunt. Apud vnum castrum conueniunt, et cum eis, qui in castro erant, dimicantes, nonnullos ex eis vulnerantes interficiunt, et præ nimia frigoris intensione, castrum ipsum expugnare non attentantes, cum omni rapina et captiuis reuersi sunt per viam suam in glacie. Et clamantibus quibusdam, quod *Malewa* h) sequeretur, et aliis festinanter euntibus ad ignem; quidam ex eis deficientes et frigore congelati ceciderunt, et mortui sunt, et alii sani redierunt.

IO. TRANSACTA vero Dominicæ Resurrectionis solennitate, miserunt *Estones* ad Regem *Woldemarum* de *Plosceke*, vt cum exercitu numerofo veniens obsideret *Rigam*. Ipsi quoque, *Liiones* et *Letthos* interim bellis deprimere, simul et portum in *Dunemunde* se claudere, pollicentur. Et placuit Regi consilium perfidorum, qui semper *Liunionensem* Ecclesiam quærebat disturbare, mittensque in *Russiam* et *Letthoniam*, conuocauit exercitum magnum *Ruthenorum* atque *Letthonum*. Et postquam conuenerunt omnes et parati erant, et Rex intraturus erat nauem, iturus cum eis; et ecce! subito cecidit et exspirauit, et mortuus est morte subitanea et improvisa, et omnis exercitus ipsius dispersus est, et reuersus in terram suam.

II. ET audientes, qui erant in *Riga* de familia Episcopi et Fratres Militiæ consilia *Estonum*, emerunt coggonem, munientes eum in circuitu tamquam castrum, et locantes in eo viros quinquaginta cum balistis et armis, statuantes eum in ore fluminis *Dunæ* ad custodiendum portas in introitu portus, ne venientes *Osilienses* obstruerent, sicut ante. Mortuo itaque Rege peruenit verbum in *Osiliam*, simul et audientes, balistarios et viros armatos *Dunæ* portum custodire, *Saletsam* intrauerunt, et ascendentes circa stagnum *Astegerme*, villas *Letthorum* despoliauerunt, et mulieres capientes, viros interfecerunt. Et congregati sunt quidam ex *Letthis*, insequentes eos, et comprehensos quosdam interfecerunt, et alios ad naues fugauerunt. Et siluit ecclesia diebus paucis, quæ erat expectans aduentum sui Episcopi.

ANNVS

h) Si *Malina* vel *Malinea* scriptum esset; intelligerem subitum maris æstum per glaciem diffusum, quem effugere niterentur per glaciem ambulantes. Sed alia loca Auditoris ostendunt, *Malewam* ipsi esse magnam

hostium cateruam. V. ad annum MCCXV. n. 2. et MCCXVIII. n. 7. Cuius originis vel gentis vocabulum sit, me latet. Estonibus *Wanlane* hostis est. Num Noster hoc in suum *Malewan* corruerit, nolim definire.

a) *Estonia*

ANNVS EPISCOPI ALBERTI XVIII.

CHRISTI MCCXV - MCCXVL

1. <i>Albertus Episcopus cum Ep. Estiensi Roma redit.</i>	<i>aquis partibus.</i>
2. <i>Christianorum prima impressio in Estiam Harrionensem.</i>	5. <i>Vngannenses excurrunt versus Nouogardiam.</i>
3. <i>Rutheni, tributum petentes, occupant montem Odempe.</i>	6. <i>Rigenses penetrant in Wironiam.</i>
4. <i>Estonia inter Episcopum Rigensem et Estiensem et Volquinum Magistrum diuiditur</i>	7. <i>Rutheni castrum Odempe per compositionem capiunt.</i>
	8. <i>Wlodomir generum suum Theodoricum, fratrem Episcopi, contra datam fidem, captivum abducit Plesconiam.</i>

1.

ANNVS erat Antistitis XVIII. qui rediit a Curia Romana, 1215.
et in *Haganow* consolatus a Rege Frederico, reuersus
est in *Liunioniam*, cum Episcopo *Theodorico Estiensi*, et
cum aliis fidelibus, militibus et peregrinis, et inuenit
in *Dunenmunda* viros suos portum custodientes, et retulerunt ei
de expeditionibus suis in *Estonia*, nec non de morte regis *Wolde-*
mari, et qualiter consolati sunt in omnibus tribulationibus suis.
Et factum est gaudium in Ecclesia, tam de aduentu pontificis, quam
de liberatione sua a *Ruthenis* et aliis gentibus.

2.

POST hæc conuenerunt Episcopi cum Fratribus Militiæ, fa-
cientes diuisionem quandam super *Estonia*. Quæ sicut postea fuit
instabilis, sic eam describere inutile reputaui. Quin potius dicam,
quod conuenerunt iterum *Rigenses* cum Liunionibus et Letthis, et
Magister *Volquinus* cum Fratribus suis et peregrinis, simul et *Theo-*
doricus cum viris Episcopi, et iuerunt cum exercitu, pacificetamen,
in *Saccalam* iam baptizatam, conuocantes ad se seniores eiusdem
prouinciæ, quorum consilio procedebant ad alios *Estones*, et ipsi
erant eis duces. In die vero assumptionis beatæ virginis intrauerunt
prouinciam *Harrionensem*, quæ est in media *Estonia*, vbi et omnes
gentes circumiacentes quolibet anno ad placitandum in *Rugele*
conuenire solebant. Quo cum peruenimus; exercitum nostrum
per omnes vias ac villas, nec non et prouincias illius terræ diuifi-
mus, incendentes omnia et vastantes, quicquid masculini sexus
interficientes, mulieres et paruulos capientes, pecora multa, nec
non et equos eorum auferentes. Tandem ad villam magnam *Lo-*
nea), quæ est super riuum in media terra, conuenimus, et ibidem
triduo quiescentes, totam terram in circuitu deuastauimus, et vs-
que ad *Reuelenses* villas peruenimus. Quarto die ponentes insidias
prope villam, capti sunt nouem ex eis, et quidam interfecti. Et
reuersus est exercitus cum præda magna, bouesque et oues innume-
rabi-

a) *Estonia* omnis in quinque diuiditur
prouincias, scilicet *Alentakiam*, cuius caput
Narua; *Wironiam*, vbi Borcholm; *Har-*
riam, in qua Reualia; *Ieruam*, vbi Wit-

enstein, et *Wykiam* seu *Maritimam*, in
qua Leale. Maritima hodiernum ab hoc loco
Estonice *Löne-ma* h.e. *Lonenfis* terra voca-
tur.

1215. rabiles reduxerunt. Et sequuti sunt *Estones* in *Malewab*) magna, volentes eos impugnare. Sed cecidit fors *Deorum* ipsorum in partem contrariam. Et reuerſi ſunt *Rigenſes* cum gaudio magno in *Liunioniam*, diuidentes omnia, quæ retulerunt, in charitate.

3. POST hæc indignati *Rutheni* de *Plescekowe* contra *Vngannenses*, eo quod baptiſmum *Latinorum* acceperunt, et ſuum, id eſt, *Græcorum* contemſerunt, bellumque eis comminantes, cenſum ac tributum ab eis exegerunt. *Vngannenses* vero *Liunionienſem* *Episcopum* ſimul et *Fratres Militiæ* ſuper hæc conſulentes, auxilium ſuper hoc poſtulabant. Quod ipſi non negantes, ſimulque cum eis viuere ac mori promittentes, liberos ſe a *Ruthenis* eſſe, ſicut ſemper ante baptiſmum fuerunt, ſic et nunc eſſe, confirmabant. Mortuo itaque rege magno *Waldemaro* de *Ploſceke* c), reſuſcitatus eſt nouus aduerſarius *Liunionienſis* *Eccleſiæ* *Woldemarus* de *Plescekowe* d), et venit in *Vnganniam*, et ſedit in monte *Odempe*, et miſit exercitum ſuum per omnes villas ac prouincias in circuitu; qui incendentes et deprædantes totam terram, multos viros interfecerunt, mulieresque et paruulos captiuos deduxerunt. Et erat ibidem *Teutonicorum* quidam *Sigfridus* mercator, qui perditis omnibus ſuis *Rigam* fugit et nunciauit ibi.

4. TVNC conuenerunt Seniores *Rigenſium* cum *Episcopis*, *Alberto* et *Theodorico*, et *Fatribus Militiæ*, conſiderantesque, bellum *Ruthenorum* ſibi forte imminere, diuiſionem quandam fecerunt ſuper omnibus prouinciis *Eſtoniæ* per *Liunionienſem* *Eccleſiam* ſubiugatis ac baptizatis, deſcribentes *Eccleſiæ* *Liunionienſi* et *Episcopo Rigenſi* tertiam partem prouentuum omnium ac tributorum, de *Eſtonia* prouenientium, vt, ſicut laborum ac bellorum, ſic etiam conſolationum particeps exiſteret; Secundariam partem *Eſtienſi* *Episcopo*; Tertiam vero *Fatribus Militiæ* pro laboribus et expenſis ſuis adiudicabant.

5. VENERUNTQUE iterum *Vngannenses* ad *Episcopos*, auxilium contra *Ruthenos* poſtulantes. Et miſerunt *Episcopi* viros ſuos cum *Fatribus Militiæ* in *Vnganniam*. Qui congregauerunt *Eſtones* omnes de prouinciis illis, et ædificauerunt montem *Odempe* ſimul cum eis, et habitauerunt ibi, munientes caſtrum firmiſſime, tam contra *Ruthenos*, quam contra gentes alias, adhuc nondum baptizatas. Venerunt etiam *Rutheni* ſolito more in terram *Letthorum* de *Tholowa* pro cenſu ſuo colligendo: quo collecto, caſtrum *Beverin* incenderunt. Et videns *Bertholdus* *Magiſter Militiæ* de *Wenden*, quod ad bellum ſe præpararent, eo quod caſtra *Letthorum* incenderunt, miſit et comprehendit eos, et proiecit in carcerem eos: quos tamen, venientibus nunciis *Regis Nogardiæ*, ſoluit, et honorifice remiſit in *Ruſſiam*. *Vngannenses* vero volentes ſe de *Ruthenis* vindicare, ſurrexerunt cum viris *Episcopi*, ſimul et cum *Fatribus Militiæ*, et abierunt in *Ruſſiam* verſus *Nogardiam*, et inuenientes terram nullis rumoribus præmunitam, in feſto *Epiphaniæ*

b) V. ad annum MCCXIV. n. 9.

c) V. ad annum MCCXIV. n. 10.

d) Pleſcouienſis, diſtinctus a *Poloczenſi* iam deſuncto.

e) Alias

phanix, cum conuiujs et computationibus suis magis solent esse ^{1215.} occupati, diuiserunt exercitum suum per omnes villas, et interfecerunt populum multum, et mulieres quam plurimas captiuas deduxerunt, et equos et pecora multa depellentes, spolia multa tulerunt, et igne et gladio suas iniurias vindicantes cum omni præda reuersi sunt in *Odempe* gaudentes.

6. POST festum Epiphaniæ miserunt *Rigenses* ad omnes Liouones et Letthos, et congregauerunt exercitum magnum, et iuerunt in *Saccalam* et acceperunt Seniores eiusdem prouinciæ sibi duces, veneruntque ad eos *Vngannenses* cum Teutonicis suis, et processerunt in *Gerwen*, diuidentes exercitum suum per omnes villas ac prouincias regionis illius, et percusserunt terram ipsam plaga magna, sedentes in villa *Carethben* sex diebus, incendentes et vastantes omnia circumquaque. Et processerunt in *Wironiam*, qui habebant equos fortiores, et similiter terram illam deprædantes, et viros interficientes, et mulieres et paruulos captiuantes, cum spoliis multis reuersi sunt in *Carethben*. Et venerant ad eos ibidem Seniores illius prouinciæ *Germanenses*, pacem petentes, et vt de finibus suis exirent. Quibus dixerunt ipsi: *Si volueritis, inquit, veram pacem; oportebit vos veri pacifici, qui est Christus, filios fieri, vt ipsius baptismo suscepto nostram possitis fraternitatem perpetuam adipisci.* Quo audito, gauisi sunt *Germanenses*, et vt pacem *Rigensium* consequi valerent, tam baptismum eorum promiserunt se seruatuuros, quam censum eis perpetuum daturus. Vnde et quosdam baptizauimus ibidem, et, acceptis obsidibus pueris eorum, reuersi sumus in Liouoniam cum omni præda nostra, Deum progenitis etiam illius conuersione collaudantes.

7. POSTQVAM reuersus est exercitus Liouoniensis a *Gerwen*; statim *Nogardenses* in quadagesima congregauerunt exercitum magnum *Ruthenorum*, ibatque cum eis Rex *Woldemaras de Plesecko-we* cum ciuibus suis, et miserunt nuncios per vniuersam *Estoniam*, vt venirent ad obsidionem Teutonicorum et *Vngannensium* in *Odempe*. Et venerunt non tam *Osilienses* quam *Harrionenses* et *Saccalanenses*, iam dudum baptizati, sperantes iugum Teutonicorum, simul et baptismum eorum, taliter a se remouere. Et occurrunt *Ruthenis*, et obsederunt simul cum eis castrum *Odempe*, et pugnaverunt cum Teutonicis, et qui cum eis erant, xvii. diebus, et non poterant eis nocere, quia castrum erat firmissimum. Et viri sagittarii Episcopi, qui erant in castro, et Fratres Militiæ, multos vulnerabant ex Ruthenis, et interficiebant balistis suis. Similiter *Rutheni* sagittis arcuum et catapultorum suorum quosdam de castro vulnerabant. Et circumiuerunt *Rutheni* per prouincias, et comprehenderunt multos, et interficientes eos, proiecerunt corpora eorum in aquam, quæ erat in pede montis, vt non haurirent ex ea, qui erant in castro. Et fecerunt omnia mala, quæ potuerunt, vastantes et incendentes omnem terram in circuitu. Et quandoque more suo montis munitionem cum omni multitudine sua conscendere conantes, a Teutonicis et *Estonibus* fortiter repulsi sunt.

1215. Vnde multorum virorum suorum interfectionem ibidem experti sunt. Et audientes Episcopi cum Fratribus Militiæ suorum obsidionem, miserunt in auxilium eis circiter tria millia virorum. Et ibat *Volquinus* Magister Militiæ cum eis, et *Bertboldus* de *Wenden* et *Theodoricus*, frater Episcopi, cum eis, cum Liuonibus, et Letthis ac peregrinis quibusdam. Et peruenerunt ad stagnum *Rastgerwe* e), et obuiam habuerunt puerum, venientem de castro. Quem acceperunt viæ ducem et peruenerunt ad castrum mane facto, et relinquentes *Osilienses* ad dextram, perrexerunt ad *Ruthenos*, et pugnaverunt cum eis. Et videntes exercitum magnum et fortem, diuerterunt ad castrum. Erant enim *Ruthenorum* et *Osiliensium* fere xx. millia: quorum videntes multitudinem, ascenderunt in castrum, et ceciderunt quidam ex Fratribus Militiæ, viri fortes, *Constantinus*, *Bertboldus* f) et *Helias*: et ex familia Episcopi quidam. Et alii omnes sani peruenerunt ad castrum, et præ multitudine virorum et equorum facta est fames et penuria ciborum et fœni in castro. Et comedebant equi caudas suas inuicem. Similiter et in exercitu *Ruthenorum* cum esset defectus omnium, tandem tertio die post conflictum colloquuti sunt cum Teutonicis.

8. FECERVNT tandem pacem, post habitos tractatus cum eis, ita tamen, vt Teutonici omnes relicto castro in Liunioniam redirent. Et vocauit Rex *Woldemarus* generum suum, *Theodoricum*, vt pro pace confirmanda secum abiret in *Plescekowe*. Et credidit ei, descenditque ad eum. Quem statim *Noyardenses* rapuerunt de manibus ipsius, et captiuum secum deduxerunt. Teutonici vero facta pace cum Liuonibus et Letthis per medium *Ruthenorum* et *Osiliensium* descenderunt de castro, et redierunt in Liunioniam. *Saccalanenses* etiam interim terram Letthorum intrantes, et villas eorum deuastantes, et homines captiuos ducentes ab *Ymera*, reuersi sunt in Saccalam, immemores sacramentorum omnium ante susceptorum; pacemque cum Teutonicis quondam factam non curantes, interruperunt.

ANNVS ALBERTI EPISCOPI XIX.

CHRISTI MCCXVI - MCCXVII.

<u>1216.</u> 1. <i>Albertus Ep. fratris liberatione frustrata, abijt in Germaniam; sed inde venit Albertus Comes Lauenburgicus seu Nordalbingiæ.</i> 2. <i>Estonienses Miecslauum, Regem Nouogardiæ, ad bellum excitant contra Rigenſes.</i>	3. <i>Quo bello perijt Lembitus tyrannus et</i> 4. <i>Caupo, Lettorum dux, occiditur.</i> 5. <i>Saccalanenses plane perdomantur</i> 6. <i>Cum Gerwanensibus baptismum admittunt.</i> 7. <i>Osilienses prædones e continenti expelluntur.</i>

I.

Secundus annus
RAESYLIS Alberti ~~xix~~ fuit annus. et non a bellis filuit *gens Liunionensis* a). Misit enim venerabilis præfatus Antistes nuncios suos tam in *Nogardiam*, quam in *Sac-*

e) Alias vocatum *Astigerwe*.f) Bertoldus de *Wenden* dictus, quod aliquamdiu fuisset fratrum *Wendensium* Submagister. Eius enim in sequentibus nulla

amplius fit mentio.

a) Carminice plerosque Alberti annos orditur Chronographus noster.

b) Hic

Saccalam pro pace in *Odempe* facta confirmanda, supplicans etiam 1216. eis pro fratre suo *Theodorico*. Qui cum sint homines elationis tumore repleti, simul et in superbia sua nimium arrogantes; nec preces Episcopi, nec pacem Teutonicorum curantes. Sed conspiciabant cum *Estonibus* et cogitabant consilia, qualiter Teutonicos opprimerent, et Liunionensem Ecclesiam destruerent. Quo cognito, prædictus Antistes cum peregrinis redeuntibus abiit in Teutoniam, Domino Ihesu Christo, matrique suæ gloriøsæ, Liunioniam committens etiam hac vice custodiendam, et incommoda bellorum damnumque suorum cunctis significans, ut se murum pro domo Domini ponerent viri fortes et nobiles, et sumpta cruce peregrinarentur in Liunioniam, in remissionem peccatorum cum militibus suis, admonuit. Et audiuit *Comes Albertus de Louenborch* b) omnia

Quis sit
Albertus
Comes?

Falsa
Cranzii
narratio.

Alberti
pater
Sifridus
Comes
Orlamundanus.

b) Hic est famosus ille Comes Albertus, qui ineunte hoc seculo, veluti novum sidus, in cælo transalbino exortus, vix parte eius quarta exacta, subito disparuit, in historia sine parente, sine matre, sine vxore, donec CRANZIUS *Saxonie lib. 7. c. 22.* promitteret, se suo tempore ostensurum, *quis et unde fuerit*, fidemque liberaret *c. 27.* ubi, cum narrasset Albertum Comitem de Orlamunde ab Waldemaro Daniæ Rege omni illi ditioni, quam olim Adolphus Comes Schauenburgicus possederat, præfectum fuisse, addit: *Erat is filius Henrici de Orlamunde, qui relictam secundi Adolphi accepit uxorem, ex qua suscepit, ut præsumitur, hunc Albertum.* — Hic est ille Albertus, cuius nomen in fastis legitur, sed ridicule origo siletur: veterinus frater tertii Adolphi, cuius mater, ut diximus, Henrico, parvuli sui tutori nupsit. Auctoritas viri, hæc tanta asseuerantia proponentis, et subinde *c. 36.* inculcantis, ut aliis ante se in mentem non venisse miraretur, et prope ridiculum duceret, ceteros omnes, qui de eadem re commentati sunt, eandem tibiam inflare coëgit, credo, ne *ridiculi* viderentur. Eaque sententia, licet vox naturæ Waldemarum Regem suo potius sanguini, quam alieno et hostili, fauere voluisse loquatur, ab eo præsertim tempore, quo Cranzius doctissimum et oculatissimum virum, HENRICUM BANGERTUM *notis ad Helmold. lib. 2. c. 7.* ad stipulatorem nactus est, in omnes Annales atque genealogias iuit, donec fucum Cranzii detergeret decessor noster, Dn. ECCARDVS *genealog. Saxon. p. 511.* ostenderetque ad oculum, Alberti Comitis patrem Sifridum fuisse Comitem Orlamundensem; matrem autem *Waldemari II. Danorum Regis sororem*: cuius tamen nomen, tacentibus scilicet non nostris solum, sed et Danorum annalibus, quos maxime disertos esse decebat in re domestica, ille æque ac Alberti coniugem, ignoravit. Nos, prætermisiss, quæ iam demonstrata sunt, cetera persequemur,

ut Alberti origines et necessarii posteriores non amplius lateant. Sifridus, Alberti parens, avum habuit Albertum anno MCLXX. et patrem Hermannum anno MCLXXVI. defunctos. CHRON. ERFORD. ap. Dn. MENCKE *Scriptor. t. 3. p. 224.* Hic est ille Hermannus Comes de Orlamunde, qui anno MCLXXIII. Friderico I. Imp. Goslarie testis adfuit in diplomate Cellensi: quod ex origine habetur in DIVRNI THEOLOGORVM SAXON. *anni MDCCXXII. p. 517.* et cuius literas se vidisse testatur MEIBOM. *t. 1. p. 529.* facientes mentionem patris Adelberti Marchionis, Coniugis Adelheidis, filii Sigefridi. Quale quid etiam est apud HOEN *histor. Coburg. part. 1. p. 110.* Sifridus, Hermannus filius vnicus, anno MCLXXIX. a Friderico I. Imp. accepit bona, in pago Orlasira. Diploma habetur apud Dn. Cancellarium de LVDEWIG *reliq. t. 10. p. 148.* Idem anno MCLXXX. Geilenhusæ inter testes, adscriptus est aureæ bullæ Colonienfis apud GELENIVM *p. 74.* et anno MCLXXXI. Comitibus interfuit Erfordiensibus apud MEIBOM. *t. 1. p. 529.* nec non conuentui Trauemundenfi, ubi quamdam ex filiabus Waldemari I. Daniæ Regis Coniugem nactus, nuptias celebravit Sleswici. Vetus *Chronologia Sueo-Danica* ap. Dn. BENZEL. *Monument. Sueo-Gothic. part. 3. p. 83.* CHRONICON SIALANDICVM ab ARNA MAGNAEO editum *p. 48.* ERICI *histor. gent. Dan. ap. LINDENBROG. p. 271.* SAXO GRAMMAT. *lib. 15. p. 371.* Sciendum tamen, ab his testibus solum Comitem Sifridum nominari, suppresso familiæ Orlamundanæ et Sponsæ nomine. Sifridum Comitem de Orlamunde porro testem reperio in chartis anni MCLXXXIII. apud Dn. MENCKE *Scriptor. t. 1. p. 772.* anni MCXC. ap. BECMAN. *Notit. Vniuersitat. Francofurt. auct. p. 30.* anni MCXCII. ap. LANG. *Chron. Citicenf. p. 1160.* anni MCXCIII. ap. SAGITTAR *histor. Magdeburg. Msct. et anni MCXCIII. diplom. Msct. de quo mox.*

1216. omnia mala, quæ *Rutheni* simul et *Estones* inferebant Ecclesiæ Liunionensi, et sumpta cruce in remissionem peccatorum cum militibus

Mater
Alberti
Sophia,
Waldemari I.
Regis Daniae filia.

Holmgardia
quid?

Ipse anno MCXCII in monasterium Heusdorff prope Ienam beneficus fuit. Diploma habet THVRINGIA SACRA p. 332. cuius tituli mensuram vtinam! liber impleat. Anno MCXCVIII. cum *Ichtersbusæ* prope Erfordiam, in terra huius Sifridi, nonnulli Principes et Comites Philippum Regem designarent; Comitum eligentium is primipilus fuisse legitur *Chron. Erford.* MENCK. t. 3. p. 233. Denique anno MCCVI. *Sifridus Comes de Orlamunde obiit*, testibus ANNAL. REINERSBORN. *Mfct. ad h. a.* Nunc ad Coniugem Sifridi pergendum est, Alberti matrem, Waldemari II. Daniae Regis sororem, filiam autem Waldemari I. Waldemarus I. ipse ex matre *Holmgardica* natus, Haraldi scilicet filia, Ingeburgi, nepte Waldemari II. quod nominis inde in Dania et e Dania in Germaniam migravit, in matrimonio habuit Sophiam, Waldemari III. Holmgardiae Regis vltimi, filiam, consobrinam. At qua orbis parte situm regnum *Holmgardicum*, et cuius nationis *Holmgardiae* Reges? Dicam paucis, quæ dicenda habeo. In tabula Sueciæ antiquæ *Holmgardiae regnum* inscriptus est ille terrarum tractus, qui *Careliam* et *Ingriam* cum *insulis* circumiacentibus continet, cuius centrum hodie est *Petroburgum*, oculus mundi. *Holmgard* nomen regiae sedis fuit, in insula quippe constructæ. Regnum autem ipsum, quod *gardis* seu burgis abundaret, licet *Rusli gard* vbique deinceps in *grod* mutauerint, *GARDARIKE*; ratione situs autem *OSTRAGARDIA* vel *AVSTAN*; immo a *Careliæ* fluuio *Kymen*, *Kymenelff* ap. WEXION. *descript. Suec. lib. I. c. 28.* vel a *Chyeina* insula in sinu Fennico ap. IO. MESSÉN. *Scond. Illustrat. t. 10. præfat.* KIAENVGARD fuit appellatum. Tria hæc nomina occurrunt in historia Gothrici et Roluonis, ab OLAO VERELIO *Gothice* et *Suecice* edita Vpsaliæ anno MDCLXIII. Duo posteriora habet quoque HELMOLDVS *lib. I. c. 1. n. 4.* vbi ait: *Russia vocatur a Danis OSTROGARD, eo quod in Oriente posita* (ADAMVS BREMEN- SIS vocat *Ostrogard Russiæ*, vt distinguat ab *Ostrogardia Gothica* in insula Gothlandia). *Hæc etiam CHVNIGARD dicitur, eo quod ibi sedes Hunnorum primo fuerit.* Quæ ratio parum veri similis. *Chronicon Magistrorum Ord. Teuton.* ap. MATTHÆI *Anal. t. 5. p. 699. seq. edit. nouiss.* cuius narrationem de rebus Liuonicis appendici documentorum inserimus n. II. ipsos habitantes terræ *Ruslicæ*, *Dunæ* vicinæ, *Keenen* tum appellatos fuisse ait. Quod si antiquiorum testimoniis probari posset; non longe arcessenda foret *Kiænegardiae* etymologia. Suecici

sanguinis Reges *Holmgardicos* fuisse, facile diuinatum est, non de fore e Suecis, qui afferant. Ante alios id negotii datum sibi credidit regius Historiographus, CLAVDIVS ARRHENIVS OERNHIAELM, vt stemma horum Regum Suecico nomini vindicaret *hstor. Suec. lib. 4. c. 8.* vbi hæc habet: „Ericus vi- „etoriosus, et Olaus Skattkonung, eius filius, „non tantum Curlandiam, sed Estoniam „quoque, Liunioniam et plures his vicinas „terras suo continuerunt dominio. Quas „vt quietiores a ferarum in proximo gen- „tium incurfu tuerentur; in intimo recessu „huius maris constitutos opibusque suis fir- „matos habuerunt *fiduciarios quosdam Re- „gulos sui sanguinis*: quorum quia sedes in „proximis litori insulis erat, prolatumque „regnum in vicinas insulis terras, occupa- „tas postmodum a Moschis seu Ruthenis; „*Holmgardici* vocantur in *antiquis nostris „orbis historiis.*„ Mallem, vir doctissimus alio probandi medio vsus esset, quam patriis *Hervarar sagis* et *Sturlonidum*, *Scaldorumque* cantu fabulisque, non nisi ad fallendas Regum Principumque noctes, quas ibi longissimas esse constat, comparatis. Reges sane in medios fluctus semet immittentes, atque in fundo maris cum hostibus prælia miscentes, et huius generis mirabilia sexcenta alia, non facile concoquet hominis Germani stomachus. Aequior VERELIVS. Nam licet et ipse *l. c. not. p. 3. et 4.* phonscorum patriorum cantilenas non aspernandas putet, quia linguæ proprietatem et indolem, hominum mores, ritus, instituta et prisca æui consuetudines non fabula minus quam historia exhibeat; rem tamen omnem in medio relinquit, dum *p. 96.* ait, per *Gardarike* intelligi eam *Russiæ* partem, quæ regno nostro (Suecico) *sit vicinior, suis quondam Regibus gubernatam.* Et quantam stragem ederent ita sentientes in genealogiis eorum, qui ex hoc fonte sanguinem Rutenicum in nonnullarum Germaniæ illustrium familiarum venas derivant? Quomodo Dn. ECCARDVS ex his trcis semet expedierit; opusculum, *genealog. Saxon. p. 631.* insertum, ostendit: quam laciniam purpuræ assuissse virum doctum, demiror. Sed ad rem. Waldemaro igitur, primo huius nominis Daniae Regi, Sophia Holmgardica, Ruslici vel Suecici sanguinis Regina, peperit duos filios, Canutum et Waldemarum, qui ambo, at suo quisque tempore, a morte patris regnarunt, et filias quinque aut sex. In quibus eruendis et nominandis mire se torquet HENRICVS ERNSTIVS, qui in commentario ad veterem Regum aliquot Daniae genealogiam, a Dn. de LVDEWIG *reliq. t. 9.* nuper recuso, in conciliandis diuersa opi-

Walde-
mari I.
filiae
quot et
quæ?

nan;

bus suis ac viris strenuis et nobilibus, profectus est in Liunioniam, ^{1216.}
venitque cum eo Abbas *Bernhardus* de *Dunenmunda* et peregrini,
licet

nantium sententiis, quam in fontibus consulendis desudare maluit. *Prima* filiarum, quas, quia ex ordine natalium non possumus, secundum tempora nuptiarum collocamus, SOPHIA est; *altera* Anonyma: ambæ in conuentu Trauemundensi, illa quidem Sifrido, de quo agimus; hæc filio Frederici I. Imp. desponsatæ. Illa iam tum nubilis; hæc non item. Siquidem Sophiæ nuptias Sleswici statim celebratas tradit Saxo; hæc in aulam Cæsaris missa, dum adolesceret, postea repudii opprobrium passa est. ARNOLD. *lib. 3. c. 20.* SOPHIAE nomen innotescit ex charta inedita, et appendici nostræ referuata, quam Sifrido, Orlamundensi Comiti, anno MCXCIII. Conradus Moguntinensis Archiepiscopus dedit consecrata a se testem ecclesiæ sancti Pancratii in castro Orlamunda. *Tertia* filiarum INGEBVRGIS fuit, anno MCXCIII. a Philippo Augusto Francorum Rege domum ducta, statimque repudiata, sed ob minas Pontificis in torum recepta. Cuius rei testes sunt præter Annales Francorum Cælestini PP. III. epistolæ a Dn. MARTENE *t. 3. Collect. ampliss.* nec non documenta a Dn. BALVZIO *Miscell. t. 7. p. 245. seq.* edita. Equibus dotalitii constitutionem huc transscribere iuuat, quia breuissima est, et plenam fidem deditis facit: *Philippus etc. Notum etc. quod Nos EGEMBVRGIS, nobilissimæ carissimi nostri regis Dacie sorori, quam per Dei gratiam duximus in uxorem, donamus in dotalicium, quicquid pertinet ad præposituram Aurelianensem, et Checiacum et Castrum Nouum et Nouillam. Quod ut perpetuam obtineat firmitatem etc. Actum Ambianis Anno Domini MCXCIII.* Huic cum diuortii sententia per interpretem esset explicata, cum appellare non posset, linguæ Francicæ prorsus ignara; in hæc verba erupit: *Mala Francia! Mala Francia!* et adiecit: *Roma. Roma.* GESTA INNOCENT. III. §. 49. Quæ vox pro appellatione ad sedem Apostolicam accepta est. *Quarta* fuit HELENA, Guilielmo, Henrici Leonis filio natu minimo, Hamburgi nupta anno MCCII. ARNOLD. *lib. 6. c. 15.* ALBERTVS STADENSIS *ad h. a.* Rex Otto Duci Danorum (Waldemaro) filiam fratris sui, Henrici, in Hamburg desponsavit, et sororem Ducis Helenam fratri suo Willebelmo. Vbi frustra sunt, qui profiliam fratris sui legendum putant patris sui, et ex hoc capite Waldemaro II. Henrici Leonis filiam coniugem dant, quam in toro habuit frater Canutus Rex. Et quis sanæ mentis patris sui filiam vocat sororem germanam? Intelligitur ergo filia Henrici Palatini, fratris Ottonis Regis; licet ob superuenientes

diffensiones sponsalia hæc exitu caruerint. Ex matrimonio Guilielmi et Helenæ natus est Otto puer, primus Brunsvicensium et Lüneburgensium terrarum Dux: quem Albertus Orlamundanus, ex Sophia, Helenæ sorore natus, propterea *consanguineum suum* vocat in diplomate LAMBECH. *Orig. Hamburg. lib. I. n. 118.* Quinta REGISSA seu RICHVENZA fuit, anno MCCX. in matrimonium collocata Erico, Regi Sueciæ. Chron. Dan. ap. Dn. de LVDEWIG *reliq. t. 9. p. 153.* qui Canuti filius fuit, et Erici sancti nepos. Addit ERNSTIVS sextam Walpurgin, Bogislai I. Pomeraniæ Ducis coniugem: quam MICRAEL. Chron. Pomeran. *lib. 2. n. 82.* mutat in Hildegardim, Rugiæ Principi, Iaromaro, iunctam. Sed ut Iurisconsulti sine lege; ita Historici sine idoneis testibus et documentis loqui erubescimus. SIFRIDO ex Alberti SOPHIA nati sunt filii duo, HERMANNVS et ALBERTVS: quorum illi patris; huic autem nomen inditum. Maior natu patri successit, ita tamen ut minor quoque auitarum terrarum partem aliquam acciperet: ut mox videbimus. Fortuna tamen hunc vocauit in aulam Danicam ad Regem auunculum: cuius auspiciis miles creatus est anno MCCII. ut accurate annotant Chronographi Danici apud Dn. de LVDEWIG *reliq. t. 9. p. 152.* et 27. et ERICVS *histor. gent. Dan. ad h. a.* Quæ res duo nos docet. Primum, quod fratrum natales inciderint in primos a contractis parentum nuptiis annos, quia Hermannus anno MCCVI. iam ea ætatis maturitate fuit, ut paternarum regionum habenas ipse capeffere posset. Alterum, quod Albertus inde a teneris spiritus aluerit militares, in hostium quaquauerfus capita effundendos: ut eius gesta ostendunt. Neque tamen ciuili prudentia iam ista ætas caruit, cum non dubitauerit Rex iuueni committere terras omnes, inter Albim, Eidoram et mare interiectas, quæ paullo ante plures vno Comitibus et Rectoribus habuerunt. Contigit enim, ut eo ipso anno, quo Canutus mortuus et Waldemarus II. in regnum assumptus est, possessor maioris partis huius prouinciæ, Comes Adolphus, caperetur, et Albertus a novo Rege vniuersæ præficeretur Nordalbingiæ. Neque solum rei alienæ administrator fuit; sed bonam regionis partem, et nominatim quidem Hamburgum et Lauenburgum, vel suo ære emptum, vel ex dono Regis auunculi iure proprietatis possedit. Vicariæ, licet amplissimæ, potestatis argumentum est, quod, vacante anno MCCVI. sede Raceburgensi, dissidentibus inter se sacris Collegis Philippum Episcopum dedit. Quod ideo factum, ait Historicus, quia DOMINVS Waldemarus

Alberti
frater
Hermannus.

Albertus
venit in
Aulam
Danicam.

Præfici-
tur
Nordal-
bingiæ.

1216.

licet pauci. Et susceptus est cum lætitia magna. Quem dominus hæcenus posuerat in pharetra sua, tamquam sagittam electam, ut tem-

demarus Rex in Suecia bellis occupatus erat.

ARNOLD. lib. 7. c. 11. Idem ex Regis et Alberti titulis patet. Ille Danorum Slauorumque Rex, Dux Iutiæ et DOMINVS Nordalbingiæ in huius temporis diplomatibus appellatur apud TERPAGER. *Rip. Cimbr. p. 685. p. 177. p. 178.* et apud RAYNALDVM ad annum MCCVI. n. 9. Hic, præter natiuos Orlamundæ honores, solo Nordalbingiæ vel Holsatiæ COMITIS titulo contentus egit: ut ostendit diplomatum seges cum in LAMBECC. *Orig. Hamburg.* tum in MOLLERI *hisor. Cimbr.* iam vero Domini vocabulum supremæ et absolutæ; Comitæ autem restrictæ et ex alieno lubitu pendens potestatis index est. De Hamburgo Albertique in eam urbem iure Lambecius. De Louenburgo autem testantur omnes huius æui Historici, quotquot eum Comitem de Louenburg, nonnumquam per errorem scribentium etiam de Lunenburg, vocant. Intelligitur autem Louenburgum ad Albim fluium cum circumiecta regione Sadelbende, quod anno MCCIII. Adolpho Holsato ereptum Rex Alberto dedit, qui vicissim eius redditione anno MCCXXVII. e vinculis semet liberavit. Qua de re conqueritur data ad Pontificem epistola apud SCHANNAT. *Vindem. 1. p. 196.* — *captus fui et diutissime detentus in vinculis ferreis, a quibus eripi non potui, nec absolui, donec castrum quoddam munitissimum, ad me spectans hereditario (i. e. proprietatis) iure, oportuit me dimittere etc.* Quale illud castrum et cui dimissum fuerit, ALBERTVS STADENSIS explicat ad annum MCCXXVII. *Castrum LOVENBURG pro Comitæ Alberti liberatione Alberto Duci (Saxonie) redditur.* Qui, cum ei eodem tempore Raceburgum dederetur, hæc duo castra veluti stamina condendi noui Ducatus Saxonici habuit, cum telam, quam pater BERNARDVS, Angariæ et Westphaliæ partis Dux creatus, in his oris transalpinis præter fas orsus erat, non Henricus Leo solum, eiusque filii, sed etiam Adolphus Schauenburgensis, et Canutus Waldemarique Daniæ Reges, perrupissent. Louenburgum enim Angariæ vel Westphaliæ pars numquam fuit. Quæ si vera sunt, uti sunt; non video, quid Louenburgum ad Agnatos, ab Alberto noui principatus conditore non descendentes, et semetipsos non Alberti, sed fratris eius Henrici, prolem iactantes. Splendida iuuenis Orlamundani fortuna, quæ ex gratia auunculi Regis affulsit, totiusque Nordalbingiæ dominium sperare iussit, mouit HERMANNVM, Thuringiæ Landgrauium, ut ei filiam prioris tori, IUTTAE illius, quæ Thuringiæ Landgrauium denique in domum Misnicam intulit, sororem germanam unicam, HED-

WIGIM nomine, coniugem daret. Filiam huius nominis Hermannus Landgrauio ex priori matrimonio natam, et Alberto cuidam Comiti copulatam fuisse, extra dubii aleam est. Ita enim ANNALES LANDGRAVIORVM p. 350. edit. Eccard. Hermannus de Sophia habuit duas filias, IUTTAM et HEDWIGEN. HISTORIA DE LANDGRAVIIS p. 406. Hermannus Sophiam, filiam Comitæ Palatini unigenitam, duxit in uxorem, et generauit ex ea duas filias: quarum una duxit COMITEM ELSATIÆ; alia, IUTTA nomine, fuit Theodorico — desponsata. ANNALES BREUES p. 345. Hermannus, accepta coniuge Sophia Palatina, suscepit ab ea duas filias: quarum prima fuit coniuncta Marchioni Misnensi Dythberico; secunda HEDDEWIGES, quæ fuit coniuncta COMITI ALBERTO de ALSATIA. ANNALES REINERSBORNENSES MScti: Secunda filia Principis Hermannus, scilicet HEDWIGIS, coniuncta est COMITI ALBERTO de ALSATIA. Ita quoque Rothius, Vrsinus et reliqua turba veterum et recentiorum historiæ Thuringicæ scriptorum. Quorum consen-

sus vnanimis Dn. ECCARDVM impulit, ut inter Alsatiæ Landgrauios quæreretur, cui Hedewigin uxorem daret, ac tandem Albertum, Rudolphi Regis patrem, eligeret, Genealog. Saxon. p. 335. licet Genealog. Habsburg. p. 83. applaudente Dn. HERGOTTO splendidissimi operis genealogici Tom. I. p. 130. et aliorum Milesias fabulas explodente, matrimonium illius Alberti cum Hedewige Thuringica ignorauerit. Vbi sicut Dn. Eccardi, ex quolibet quidlibet facere parati, ingenium admiror; ita Viro, per consensum omnium, quotquot habemus, Thuringicæ scriptorum, in præcipitum acto, ignosco, labentemque lubens ac volens subleuo et reduco in viam. Fons omnis Thuringicæ hi-

storiæ mediæ æui, qua quidem sana est, sunt ANNALES REINERSBORNENSES, a monachis huius monasterii inde ab eius incunabulis usque ad tempora Caroli IV. deducti. Ex his quippe ceteros omnes scriptores, pro suo quemque gustu passim quædam omittendo, quædam addendo, alia immutando, hausisse, in aprico est, prout vniuscuiusque institutum vel genius postulare videbatur. Siue igitur, loco ex his modo excitato, in origine prima litera vocabuli Alsatiæ per a expressa; siue tam obscure picta fuerit, ut a descriptoribus, plerumque festinantibus, pro a habita sit, cum tamen proprie o scriptum esset: quorum alterutrum utique fuerit, necesse est: fons erroris simul, et quam nihili sit Codicum omnium consensus faciendus, patet. Erratum autem esse, et pro Alsatiæ omnino

Fit Dominus Louenburghi.

Error circa nuptias Hedewigis.

Fons erroris.

Alberti Coniux Hedewigis, Hermannus Thuringiæ Landgrauii filia prioris tori.

tempore opportuno mitteret eum in Liunioniam ad liberandam Eccle-^{1216.} siam suam ab inimicis.

2.

QVI postquam venit in *Rigam*, miserunt *Estones* in *Russiam* ad *Ruthenos* munera plurima, rogantes, ut cum exercitu venirent, Ecclesiam Liunionensem destructuri. Sed *Rex* magnus *Nogardie*, *Misceflaus*, eodem tempore abierat profectionem longinquam, con-

omnino *Olsatiae* Comitem legendum, probat VETVS NARRATIO ALTHAHENSIS Scriptor. *Brunsvic. t. 2. p. 21.* quem locum in his rebus versatissimi Dn. ECCARDI aciem et memoriam effugisse stupefco. Licet enim circa matrem *Hedewigis* eiusque liberos ille ipse *narrator* aliquid humani passus esse videatur; in *Hedewigis* tamen nuptiis certe non erravit. *Otto dux Bavariae*, inquit, genuit quinque filias: vulgo non nisi duas norunt: *Harum unam, videlicet Sophiam, duxit Hermannus Landgravius Thuringiae, et genuit ex ea Ludouicum, maritum sanctae Elisabethae, et Henricum — et — uxorem ALBERTI Comitis de HOLTSEZZEN, qui fuit FRATER HERMANNI COMITIS de ORLAMUNDE.* Quid clarius? Cui haec nondum faciunt satis, iungat, quae ANNALES REINERSBORNENSES Mscti habent ad annum MCCXIV. Interea bella bellis, caedes caedibus ingeminantur, et fraternaliter non carent fraudibus. Nam Comes HERMANNVS de Orlamunde, absente SVO GERMANO, dolo et vi et conatibus, quibus valuit, rebus et castris fraternis imminabat, suam partem reputans, fratrem quacumque arte exhereditaret. Porro PRINCEPS PROVINCIAE, Comitis ALBERTI SOCER, GENERI SUI non ferens iniurias, assolita magnanimitate accingitur armis, bellicus apparatus instruitur, atque sufficienti militia castrum WYMAR undique vallatur etc. Habes hic Hedewigim, Hermannii Thuringiae Landgravi filiam, nuptam cuidam Alberto, Comiti *Holsatiae*. Habes huius Comitis fratrem Hermannum, Comitem *Orlamundensem*, absentis fratris Alberti castris in Thuringia insidiantem et inhiantem. Habes denique Hermannum Landgravium, Comitis illius Alberti, qui frater Comitis Orlamundensis Hermannii est, socerum, terras generi defendentem. Quibus positis, manifestum est, Albertum hunc, qui modo *Orlamundae*, modo *Holsatiae*, modo *Nordalbingiae*, ab historicis autem plerumque Comes de *Louenburg* appellatur, fratrem Hermannii Comitis Orlamundensis iunioris, in toro habuisse *Hedewigim*, Hermannii Thuringiae Landgravi filiam, atque eandem *Hedewigim* cuidam *Alsatie* Comiti nuptam non fuisse. Id quod erat demonstrandum. Nec Waldemari Daniae Regis gratia solum floruit Albertus, quam diu Regis fortuna floruit; sed etiam Aulæ Romanæ, quæ

tum fuit potentissima, blanditiis adrepsit. Huius enim gratiæ captandæ, cum hoc tempore per Saxoniam transalbinam omnia pacata et satis in tuto posita viderentur, bello sacro in Liunia persequendo nomen dedit. Cuius consilii cum Honorium PP. III. certiores fecisset; ille animum eius literis Apostolicis, quæ in *Regeſto* literarum huius Pontificis lib. I. ep. 197. habentur, ad exsequendum propositum vehementius accendit, notante RAYNALDO ad annum MCCXVII. n. 45. Quæ scienti mirum non erit, Albertum, postquam terris suis transalbinis exutus esset, ad Aulam Romanam confugisse, ab eaque impetrasse, cum auunculo, liberationem a religione sacramenti, hostibus in carcere praestiti. Testes autem suscepti sacri itineris habemus et alios. ALBERTVS enim STADENSIS ad annum MCCXVII. scribit: Comes Albertus Liunioniam intrat. Quem CRANZIVS Saxon. l. 7. c. 37. exscribens, addit nonnulla, quibus Nostro pollicem premit: Albertus Comes Nordalbingiæ nauigat in Liunioniam, pugnaturus aduersus infideles. Quæ tum peregrinatio per singulos annos renouata multum fructum adferebat in conuersione gentium (gentis) quæ pro duritia nationis non nisi armis potuit ad iustitiam (fidei) flecti, procurante Alberto Liunionensi Episcopo, qui per annos triginta continuata nauigatione peregrinos portat atque reportat Duces, Comites, Pontifices, Prælatos, Milites, Militares, equites peditesque, Ciues, Mercatores: qui Zelo deuotionis accensi, fatigari non poterant, quamdiu superesset, quod ageretur. Cetera non persequor, quia Comitis Alberti fata reliqua, de quibus ALBERTVS STADENSIS, GODEFRIDVS COLONIENSIS, alique cœui scriptores sunt consulendi, et *Orlamundensium* Comitum prosapiam posteriorem, in conspectum dare huius loci non est. Vnum taciti præterire non possumus, Thuringiæ Landgrauios Misnicæ stirpis, languesciente paulatim horum Comitum familia, non feudum solum *Orlamundensia* variis acquirendi modis impetrasse; sed et *allodium* fecisse suum: quod vltimi huius gentis anno MCCCXCV. BALTHASARI Landgrauio ex veteri formula iuris Saxonici ita obtulerunt, ut, postquam Balthasar per annum et diem in possessione habuisset, Orlamundanis id redderet, tamquam feudum, a morte ipsorum ad Dominum reuersurum.

Testes
expeditionis
Liunionicæ.

Orlamundenses
terra
Thuringiæ
accreuerunt.

adhibito
ritu iuris
Saxonici.

1216. contra Regem *Vngariæ* pugnaturus pro Regno *Galatiæ* c), relicto Rege nouo in fede sua in *Nogardia*. Qui missis nunciis suis in *Estoniā* promisit, se cum exercitu magno venturum, simul cum rege *Woldemaro*, et Regibus aliis quam plurimis. Et gauisi sunt *Estones*, et miserunt per vniuersam *Estoniā*, et congregauerunt exercitum magnum nimis et fortem. Et refederunt apud *Palam* in *Saccala*. Quorum princeps ac senior perfidus *Lembitus* conuocauit omnes de omnibus prouinciis, veneruntque ad eos tam *Rotalienses* quam *Harrionenses*, *Wironenses* quam *Reualenses*, *Germanenses* et *Saccalanenses*. Et erant ex eis *sex millia* paganorum: qui omnes expectabant aduentum Regum *Ruthenorum* diebus V. in *Saccala*. Quorum collectionem et propositum audientes *Rigenses*, surrexerunt et propere festinauerunt ad eos, *Ruthenos* præuenire cupientes. Et ibat Comes *Albertus* cum eis, cum militibus ac seruis suis: *Volquinus* Magister Militiæ cum Fratribus suis: *Bernardus* Abbas de *Dunemunda* d): Præpositus *Iohannes*: *Liiones* et *Letthi*: *Caupo* etiam fidelissimus, qui prælia Domini simul et expeditiones numquam neglexit. Isti ibant vna ad bellum. Omnes itaque prædicti venerunt prope *Saccalam*, vbi locus est orationis et colloquiorum exercitus. Et erant ex eis fere *tria millia* virorum electorum. Et ordinauerunt Teutonicos via media; *Liiones* posuerunt ad dextram; *Letthis* vero viam ad sinistram dederunt. Et miserunt alios ad villas, qui, comprehensis hominibus quibusdam, intellexerunt ab eis multitudinem exercitus, simul et ipsum iam obuiam venientem ac paratum ad præliandum. Quo audito, processerunt caute et ordinate, et vespere facto peruenerunt apud castrum *Viliende* e), vbi quiescentes nocte, Missarumque solemnibus ibidem celebratis, in die *Matthæi* Apostoli processerunt obuiam inimicis. Et inuenerunt omnes ad locum alium diuertisse: quos statim insequentes, eosque ad præliandum paratos subito de siluis ex aduerso procedere videntes, accesserunt ad eos, et pugnaverunt Teutonici via media, vbi maior ac fortior eorum turba fuit. Quorum alii in equis et alii pedes

a) i. e. hominum, s. eorum exercitus.

c) Regnum *Galatiæ* pars ea *Russiæ* est, quæ hodie *Polonis* paret, metropolimque habet *Leopolin*; olim *Halicziam* seu *Galiciam*, a qua regno nomen. Causa belli, quod *Russi* illic habitantes, reiectis *Russici* sanguinis Principibus, Regem postularunt *Colomannum*, *Andræ* *Hungariæ* Regis filium secundogenitum, sanctæ *Elisabethæ* *Landgraviæ* fratrem: quem *Halicziensem* Regem coronauit *Strigoniensis* Archiepiscopus et *Vincentius Kadlubko*, *Cracouiensis* Episcopus, is, qui primus inter *Polonos* aliquid in patria ausus est historia, quod quidem ad nos peruenerit; licet ab otioso homine et nugatore ineptis commentis deformatum prodierit in lucem. Bellum *Galaticum* illud fuscè prosequitur *KADLUBKO-*

NIS in historia scribenda longe dignior successor *DLVGOSVS* l. 6. p. 604. seq. eiusque *Epitomator* *MECHOVIVS* lib. 3. c. 31. p. 118. seq. edit. *Cracou*. cui non infrequens *Galaciæ* pro *Halicia* vsurpatio. V. ad annum MCCXXI. not. c). Pertinet ad idem negotium scripta ad *Andream* *Hungariæ* Regem *Honorii PP. III.* epistola apud *RAYNALDVM* ad annum MCCXXII. n. 42. *Mieceslaus* autem, *Nouogardiæ* Regem, nouimus iam ex anno MCCX. n. 8.

d) Scilicet vetus bellator ille *Bernardus* de *Lippia*; nunc in aliis castris, aliis armis, dimicans: de quo ad annum MCCX. n. 2. et 4.

e) *Viliende* est castrum, quod hodie *Fellin* vocatur.

tes in ordine suo paulatim procedentes per medium eorum ibant, 1216.
et infringentes aciem ipsorum, in fugam eos conuerterunt.

3. LETTHI quoque, in sinistro cornu dimicantes, audacter vna cum Teutonicis suos aduersarios inuadebant, contra quos ordinati erant *Saccalanenses* simul cum *Lembito* et ceteris Senioribus suis. Qui multos de Letthis vulnerantes et quosdam interficientes, fortiter pugnantes diu restiterunt. Sed videntes turbam mediam a Teutonicis in fugam conuersam, terga verterunt et ipsi. Et persequuti sunt eos Letthi, et multos occiderunt ex eis, et ceteri fugerunt. Et cognouit *Veko*, frater *Roboami*, *Lembitum*, et persequutus est eum, et occidit eum, tollens vestimenta eius, et ceteri caput eius amputantes, detulerunt secum in Liunioniam. Et ceciderunt ibidem etiam alii Seniores de *Saccala*; *Wottele*, *Manimalde*, cum aliis quam plurimis. Liuones vero, qui ad dexteram erant ordinati, videntes lanceas *Estonum* crudeliter super se volantes, declinauerunt ad Teutonicos, et cum eis persequiebantur fugientes. Sed *Estones*, qui venerant contra eos, irruerunt super quosdam ex nostris post tergum sequentibus. Sed illi viriliter repellentes eos, conuerterunt etiam eos in fugam. Et postquam omnes *Estones* conuersi sunt in fugam; Liuones et Letthi et *Saxones* persequiebantur eos, et occiderunt ex eis per siluas, vt fere implerent numerum millenarium, imo innumerabiles, qui per siluas et paludes computari non poterant, et equorum fere duo millia eis abstulerunt, et arma et spolia omnia eorum tulerunt, et sequenti die rapta omnia inter se æqualiter diuiserunt.

4. CAUPO vero, lancea perforatus per latus vtrumque, fideliter passionem Domini commemorans, sumptisque Dominici corporis sacramentis, in sincera confessione Christianæ religionis emisit spiritum: diuisis primo bonis suis omnibus Ecclesiis, per Liunioniam constitutis. Et luctum habuerunt super eum tam *Comes Albertus*, quam *Abbas*, et omnes, qui erant cum eis. Et combustum est corpus eius f), et ossa delata in Liunioniam et sepulta in *Cubbesele* g).

POST

f) Cum Christianis, speciatim Saxonicis, humanorum cadauerum combustio sub pœna capitis interdicta, et eius loco humanatio præcepta sit; mira res videri posset, et a Christianorum lege abhorrens, ista corporis Cauponis combustio. Ast cum ossa cum carne simul non in puluerem redacta dicantur, quod Lex prohibet: sed a carne separata, in patriam relata, ac humi mandata sint; nulla legis Christianæ subest violatio. Solebant enim *pro æui illius consuetudine*, vt verba *GELENII ad vitam Engelberti p. 158.* mea faciam, *carnes ab ossibus sartagine diuellere*, quoties defuncti homines alio transportandi essent. Sic ipsius Engelberti ossa anno MCCXXV. Colonia Noribergam translata leguntur, ad corpus delicti probandum Henrico Regi, pro tribunali sedenti. Sic excocta et carnibus nu-

data Ludouici Landgrauii, qui sanctæ Elisabethæ maritus fuit, et aliorum, qui in itinere sacro periere, ossa in patriam relata, et in monasteriis deposita legimus.

g) *Cubbesele* itaque huius viri propria sedes et castrum fuit. Alius me audacior, quia a Caupone nomen habere videtur, a Caupone primum constructum arguaret. *Cubbesele* enim, vel leui inflexu *Cobbesele*, quid aliud, quam *Cobbonis Sala*: palatium Cauponis? Ego vti hæc in speciem vera non abnuerim; ita in affirmando subtimidior sum, ex quo chartæ cuiusdam Alberti Ducis Saxonie ex anno MCCXXXII. subscriptorem vidi *Nicolaum de Cubesol*; innumerisque exemplis didici, quam fallax sit omnis etymologiarum lusus in linguis præsertim, quæ ab vsu recesserunt, vel parum cognitæ sunt. Bona diuisit Caupo per eccle-

1216. POST bellum autem processit exercitus ad *Palam*, in villam
5. *Lembiti*, sedensque tribus diebus ibidem, miserunt Liuones et Letthos ad deprædandas omnes prouincias in circuitu, et incendendas. Et venit ad eos frater *Lembiti*, *Vnepeme*, cum aliis, qui remanserant, supplicantes pro pace pristina renouanda. Et dixerunt eis Teutonici: *Quia sacri baptismatis sacramenta suscepta contempsistis, et paganorum atque Ruthenorum consiliis fidem Christi contaminastis; ideo percussit vos Dominus. Nunc ergo reuertimini fideliter ad Christum, et adhuc recipiemus vos in fraternæ dilectionis nostræ consortium.* Et placuit eis. Et acceptis obsidibus iam secundo data est eis pax, vt omnia Christianitatis iura fideliter obseruent. Quo facto reuersus est exercitus cum omnibus spoliis suis in Liuoniam, et pro tam gloriosa victoria sibi a Deo collata benedixerunt dominum, qui est benedictus in secula. Postquam rediit *Comes Albertus* a pugna *Saccalanensium*, desiderabat ipse in *Osliam* aliam promouere expeditionem, machinamque maiorem fieri iussit, et omnes ad iter ipsum confortauit. Sed indicta sæpius eadem hyeme collectione exercitus, pluuiarum fluebant imbres, et resoluta glacie maris, in *Osliam*, cum sit insula maris, peruenire non poterat. Vnde tandem in Quadragesima *Rigenses* exeuntes cum Liuonibus et Letthis, ad *Estones* alios ire disposuerant, et venientes ad *Saletsam* suosque exploratores præmittentes, *Oslienses* obuiam habuerunt. Et statim postquam *Oslienses* cognouerunt exercitum *Rigensium*, conuersi sunt in fugam. Et sequebantur eos *Rigenses* cum omni exercitu suo per totum diem illum, et sequenti die prouincias intrantes maritimas, circa *Osliam* sitas, et diuiso exercitu suo per omnes vias, terramque despoliantes, viros omnes comprehensos interfecerunt, mulieres et paruulos captiuos deduxerunt, iumenta multa secum comportantes, spolia multa tulerunt, flammis villas ac domos tradiderunt. Et conuenientes cum exercitu suo sederunt quiescentes diebus aliquot in media terra. Et venerunt ad eos *Seniores* de *Hamale* et *Cozzo* et omnibus prouinciis, a *Rotalia* vsque *Reuelam* et *Harriam* constitutis, rogantes ea, quæ pacis sunt, et vt de finibus suis recederent. Et dixerunt *Rigenses*: *Si volueritis, inquit, sacro fonte rigari, et nobiscum veri pacifici, qui est Christus, filii fieri; tunc veram pacem vobiscum firmabimus, et vos in nostram fraternitatem accipiemus.* Quod audientes *Estones*, gavi sunt, et positis obsidibus Ecclesiæ Liuoniensi se subdiderunt, et vt baptismi sacramenta reciperent, et censum annuatim persoluerent. Et data est pax, et reuersi sunt *Rigenses* cum præda multa, ex gentis illius etiam subiugatione Deum collaudantes.
6. POST secundam reuersionem *Saccalanensium* ad fidem christianam, venerunt quoque *Germanenses*, etiam iam secundo, et tradiderunt se *Rigensi* Ecclesiæ coram Comite *Alberto*, et vniuersis Senio-

ecclesias, forte quod, præter filium Bertoldum, eodem fato ante patrem e rebus humanis sublatum, liberos alios non haberet;

ceteros autem consanguineos, a doctrina Christiana adhuc alienos, hereditate indignos iudicaret.

Senioribus *Rigensium*, ponentes obsides pueros suos, vt et ipsi baptismi mysterium acciperent, et Ecclesiæ Liunionensi censum ministrarent perpetuum, vel annonæ mensuram pro decima institutam. Et reuersi sunt ipsi in terram suam, de pacis tranquillitate gaudentes.

7. HOC ipso tempore surrexerunt *Osilienses* et venerunt in *Metsepole* cum exercitu, et erant ex eis fere mille de melioribus suis, et spoliauerunt totam prouinciam illam in *Metsepole*. Et post hæc intrauerunt parochiam aliam in *Ledegore*, et ipoliantes terram in circuitu, viros quosdam interfecerunt, mulieres ac paruulos secum duxerunt. Et vt appropinquauerunt ad domum sacerdotis; vidit eos *Gotfridus* sacerdos venientes. Et subito conscendens equum suum, fugit ab eis, et circumiuit parochiam suam, conuocans viros omnes ad pugnandum cum paganis, et misit ad vicinas parochias per totam noctem, vt sequenti die venirent ad bellum. Et venit *Vesike* cum suis Liunionibus, nec non et quidam ex seruis Episcopi de castro *Fredeland*, et conuenerunt in vnum, et persequuti sunt *Ozilienses*. Et erant septem tantum ex seruis Episcopi Teutonici, et octauus erat Sacerdos *Gotfridus*: qui succinxit se armis bellicis suis, et induit se lorica sua, tamquam gigas h); oues suas luporum faucibus eripere cupiens. Et irruerunt post tergum super eos, occiden-

h) Dn. ECCARDVS *rer. Wirzburg. t. 1. p. 728.* dum Arnonem Episcopum a Slaus cæsum inter Cælites referre nititur, præfracte negat, „Episcopos vmquam ipsos pugnasse et arma gestasse: licet enim in bellum eis eundum esset; arma eorum tamen *spiritualia* fuisse, „adhortationes nempe et preces ad Deum „fusas: facere non ausos rem canonibus aduersam. Vbi mihi in mentem ante ceteros venit *Germilio* ille Moguntinensis Episcopus, qui sancto Bonifacio locum fecit. Tum alius eiusdem Sedis Archiepiscopus *Christianus*, quem Fridericus I. Imperator primum in Italia habuit belli ducem: qui, *in equo residens, indutus thorace et desuper tunica hyacinthina, habens in capite Galeam deauratam et in manibus clauam trinodem, vno prælio nouem homines strauit manu propria.* ALBERTVS STADENSIS *ad ann. MCLXXII.* vbi et, quæ sequuntur, lectu digna sunt. Denique cum *Rhetorica* vinceret *Logicam* in agro Hildensemensi; non precibus sane, sed armis pugnatum est, et quidem vtrimque primipilo Episcopo; hinc Halberstadiensi; illinc Hildensemensi. *Scriptor. Brunswic. t. 2. p. 800.* Quid? quod ne monachi quidem et religiosorum Ordinum homines a sanguine fundendo abstinerunt? Ermoldus Nigellus per se miles dimicauit in castris Ludouici Pii Imperatoris; licet Ordini adscriptus esset Benedictinorum. Quod cum IO. MABILIO concoquere non posset; duos Ermoldos potius, quam vnum sui Ordinis militem admissurus; doctissimus GEN-

TILOTTI non probat solum, eundem Ermoldum et poetam, et monachum Benedictinum, et militem fuisse; sed etiam eo tempore *tam Monachos quam Abbates militasse* pro re habet *latiticia*. *Scriptor. MENCCK. t. 1. p. 877.* Hic habemus sacerdotem armis succinctum et lorica, instar gigantis, non prece, sed claua, oues suas e luporum faucibus erepturum. Equidem canonum rigor damnat sacerdotes arma ferentes, ipseque INNOCENTIVS III. *lib. 1. ep. 381.* statuit, enormiter peccare eos omnes, qui vel ipsi *personaliter* exercent pugnae conflictum, vel alios incitant ad pugnandum. *c. 5. X. de panis.* Sed causa Dei, vel belli sanctitas et imminens necessitas legem non habere videbatur, aut parere exceptionem. Quin si ecclesiæ iuribus consulentes, iniuriam vi et armis, cum opus sit, prohibeant; veram laudem promereri et colligere omnino fatendum est. Id enim prudentissimos æque ac sanctissimos Præsules præstitisse, cuiuslibet vel leuiter in rerum ecclesiasticarum monumentis versato luce clarius apertum et conspicuum est. Ita Auentino, in Episcopos bellatores inuecto, respondet RAYNALDVS *ad annum MCC. n. 42.* Monachus e Porta ad Numburgum, paullo post cænobii Prior, denique post pugnas innumeras pugnatas Lealensis Episcopus factus est miles Godefridus; nisi duo huius nominis militauerint in Liunia. V. *infra ad annum MCCXVIII. not. x).*

1216. cidentes ex eis fortissime. Sed et illi conuersi ad istos, diutissime resistentes, quam plures ex eis vulnerauerunt. Tandem post pugnam longam conuersi sunt *Osilienses* in fugam, et ceciderunt ex eis fere centum, et ceteri fugerunt. Et persequuti sunt serui Episcopi cum Liuonibus eos trans *Saletsam* via plana iuxta mare, abstuleruntque eis equos fere quadringentos ex melioribus: quos inter se postea cum rapina diuiserunt, benedicentes dominum, qui per paucos operatus est victoriam de inimicis.

A L B E R T I A N N V S X X . C H R I S T I M C C X V I I - M C C X V I I I .

1. Rex Danie promittit auxilium Episcopo.	5. Castrum Wenden frustra obsident.
2. Expeditio in Reualiam et Harriam conuertitur in Ruthenos, duce Henrico Burewino, Nobili Domino Venedorum.	6. Lettones Plescouiam tentant.
3. Pugnatum dubio Marte.	7. Letti per Russiam vagantur.
4. Rutheni Ropam veniunt.	8. Osilienses Eremitam in insula Dune occidunt.
	9. Rigenses in Reualiensem prouinciam impressionem faciunt.

1217.

I.

ANNVS bisdenus Antistitis adueniebat, et non a bel-^{Verus.}
lis Liuonum terra filebat. Eodem anno præfatus Episcopus *Rigensis*, simul et *Estiensis* a), et *Bernardus* Abbas, qui eodem anno consecratus est in Episcopum in *Semigallia* b), cum Comite *Alberto*, redeunte de *Liunia*, venerunt ad Regem *Dacie*, suppliciter rogantes, quatenus exercitum suum naualem anno sequenti

a) Theodoricus, nomine magis, quam re, *Estiensis* Episcopus, inde a consecratione sua plurimum versatus est in Saxonia; maxime autem in dicecesi Colonienſi: ubi *Suffraganei* vicem obiisse deprehendo. Testis est verus inscriptio apud *SCHATEN. Annal. Paderborn. t. 1. p. 963. Anno MCCXIII. VIII. Kal. Septembris consecratum est altare noui chori Sanctensis ab Episcopo Estiensi in honorem beatæ Mariæ Virginis.* Ad eum quoque pertinet, quod refert *GODEFRIDVS COLON. ad annum MCCXVI. Eodem anno a venerabili TIDERICO, Heistorum (Estonum) Episcopo, consecrata est ecclesia sancti Pantaleonis V. Kal. Maii.* Sancti Pantaleonis monasterium Colonienſe id ipsum est, in quo *Godefridus* hæc scribens vixit. Hæc et forte plura alia testimonia præ oculis habuit *GELENIVS, ad vitam sancti Engelberti p. 158.* affirmans *Engelbertum, demandata licet Theodorico Heistorum et Walthero Carliolensium Episcopis vice sua pontificali, a Pontificii per se executione neque per Imperii curas, neque per Montensis Comitatus administrationem abstrahi se passum esse.*

b) Nota annum, quo Comes *Bernardus* de Lippia, Abbas adhuc *Dunamundensis*,

Semigallie creatus et consecratus est Episcopus; fastis adhuc incognitum. *Semigallensis*, inquam, Episcopus; non *Lealensis*: quod plures volunt a *CRANZIO Metropol. lib. 7. c. 4.* seducti, et in his *SCHATEN. Annal. Paderborn. t. 1. p. 903. Lealensis* enim neque nunc creatus est, nec umquam fuit. Sedi destinabatur castrum *Mesothien*, paullo supra *Mitauiam* hodiernam ad *Mussiam* fluvium in umbilico *Semigallie* situm. *V. ad annum MCCXVIII. n. 4.* Sed quia hæc destinata Mars interceptit, mutato consilio, *Selonum* castrum ad *Dunam* *Semigallie* Episcopis inhabitandum dedere, qui propterea *Selonienſes* et *Semigallenses* promiscue audiunt. Atque ita demum intelligetur *ALBERTVS STADENSIS*, dum *ad annum MCCXXVIII.* *Bernardum* hunc *Selonienſibus* populis Episcopum datum ait. De castro autem *Selonum* a Christianis occupato dictum *ad annum MCCVI. n. 6.* Ceterum Præfatus iste similis fere conditionis fuit atque *Estiensis*. *Bernardus* enim vel *Rigæ* ad latus *Alberti* *Liunionſis* Episcopi resedit, vel *Westphaliæ* oberrauit, *Colonienſiaque* in primis perreptauit monasteria. Dabimus eius rei testem *ad annum DCCXXII.* quo mortuus est.

c) Bure-

quenti conuerteret in *Estoniam*, vt magis humiliati *Estones* Liuonienſem Eccleſiam cum *Ruthenis* impugnare ceſſarent. Et vt intellexit Rex grandem guerram *Ruthenorum* atque *Estonum* contra Liuonienſes; promiſit, ſe anno ſequenti cum exercitu ſuo in *Estoniam* venturum, tam ad beatæ Virginis honorem, quam in peccatorum ſuorum remiſſionem. Et gauiſi ſunt Epiſcopi. Et abiit iterum venerabilis Liuonienſis Eccleſiæ Epiſcopus *Albertus*, colligens peregrinos et prædicans eis remiſſionem peccatorum, et mittens eos in Liuoniam, vt ſtarent pro domo domini in die prælii, vt defenderent Eccleſiam nouellam ab impetu paganorum. Ipſe vero diſtulit iter ſuum in Liuoniam hoc anno, vt in futurum annum fortior et cum pluribus veniret. Et ſtatuit in vice ſua *Decanum Halberſtadenſem*, qui cum *Heinrico Burewino*, nobili viro de *Wendlande* c), et quibuſdam aliis peregrinis abiit in Liuoniam, annum peregrinationis ſuæ completurus ibidem.

2. POST feſtum autem aſſumptionis beatæ Virginis Mariæ, calore iam æſtuo prætereunte, indiſta eſt expeditio contra *Reualienſes* et *Harrionenſes*, qui ſemper adhuc fuerant rebelles et aliis crudeliores. Et conuenerunt Rigenſes cum Liuonibus et Letthis, et ibat cum eis *Heinricus Burewinus* et *Magiſter Volquinus* cum Fratribus ſuis, et venerunt prope *Saccalam*, vbi locus orationis et colloquiorum exercitus d) eſſe ſolet, vbi etiam Comes *Albertus* pontem fieri iuſſit, et *Reualenſem* prouinciā ſe deſpoliaturos ibidem decreuerunt. Et ſequenti die pertranſeuntēs *Saccalam*, venerunt prope caſtrum *Viliende*, et redierunt ad eos ibidem exploratores ſui, quos ad conuocandum Seniores eiſdem prouinciæ miſerant, vt eſſent eis more ſolito viæ duces. Et reduxerunt ſecum *Ruthenorum* nuncios et *Ozilienſium*, quos in villis comprehenderant, qui venerant miſſi a *Ruthenis*, vt colligerent exercitum per vniuerſam *Estoniam*, et collectum eum ducerent ad exercitum *Ruthenorum*, vt ſimul venirent in Liuoniam. Et ſtatuerunt eos in medio populi, perquirentes ab eis verba Legationis ſuæ. At illi exercitum magnum Regum Ruthenorum in craſtino de *Vngannia* venientem, et in Liuoniam euntem, retulerunt. Et ſe ad hoc miſſos, vt exercitum *Estonum* ſimul ad *Ruthenos* adducerent. Quo audito, ſtatim reuerſus eſt exercitus Liuonienſis eadem via, qua venerat, et ſequenti die via præuidiſſe e) verſus *Vnganniam* in occurſum *Ruthenis*

Ee 2

nis

c) Burewinus ille auum habuit Niclotum, Maiorem terræ Obotritorum. HELMOLD. lib. 1. c. 49. n. 9. c. 92. n. 8. patrem Pribiſlaum II. vltimum Obotritorum Regem. ARNOLD. lib. 3. c. 4. n. 5. Licetenim ALBERTVS STADENSIS ad annum MCLXIV. filium faciat Wertiflai, Pribiſlai fratris; Arnoldi tamen, non tantum viris hiſce propioris, ſed et res eorum l. c. fuſius enarrantis, potior eſt auctoritas. Coniugem habuit *Mechtildam*, filiam *Henrici Leonis*, Bauariæ et Saxoniar Ducis, naturalem- ARNOLDVS ET ALBER-

TVS II. c. c. Cuius conditionis femina fuerit, ex qua illa *Mechtildis* Henrico Leoni nata eſt, diu multumque inquirens, voti tandem compos factus eſſe mihi videor; alio loco lectorem quoque eius compotem facturum. Hoc nunc quidem dico, ex antiqua et iam pridem exſtinſta Comitum familia fuiſſe.

d) *Maia* ſubinde vocat: de quo ſupra.

e) Si ſcriptor verba e dictantis ore cepit; pro breuiſſima exaudire et ſcribere potuit præuidiſſe. Alia eius excuſandi ratio non ſuccurrit.

An forte in remotis
ubi p. 150. lin. 7.

1217. *nis* abierunt. Et transeuntes Rutheni per totam diem flumen, quod dicitur *Mater aquarum*, venerunt et ipsi in obuiam Liunionensibus, et subito redierunt ad nos exploratores nostri, dicentes, exercitum *Ruthenorum* iam appropinquare. Et surreximus festinanter, et ordinauimus exercitum nostrum, ita ut Liuones ac Letthi pedibus, Teutonici vero in equis suis pugnarent. Et ordinato exercitu, perreximus recto tramite ad eos. Et cum peruenissemus ad eos; confestim, qui primi erant ex nostris, accelerauerunt ad eos, et pugnantes cum eis, verterunt eos in fugam, et persequentes eos fortissime, ceperunt vexillum *Regis Magni Nogardiae*, nec non et alia duo vexilla Regum aliorum, et viros portantes interficiebant. Et cadebant ex eis per viam hac et illac, et sequebantur post eos totus exercitus noster, donec tandem Liuones et Letthi, qui pedibus currebant, deficerent. Et ascendit unusquisque equum suum, et insequuti sunt *Ruthenos*.

3. RUTHENI vero fugientes fere duo milliaria, peruenerunt ad fluuium paruulum, quem transeuntes steterunt. Et congregauerunt in vnum vniuersum exercitum suum, et percusserunt tympanum et fistulas suas, et rex *Woldemarus* de *Plescekowe* cum Rege *Nogardiae* circumeuntes exercitum, confortabant eos ad pugnam. Teutonici vero, postquam percusserunt eos usque ad flumen, steterunt etiam et ipsi, non valentes etiam et ipsi praë multitudine *Ruthenorum* fluuium ad eos transire. Et congregauerunt se in colliculo fluuii et ipsi, suorum, qui sequebantur, expectantes aduentum. Et ordinauerunt exercitum secundo, ut alii pedibus, et alii equis ex aduerso *Ruthenorum* starent, et quicumque Liuonum ac Letthorum in colliculum fluuii, ubi acies erant ordinatae, peruenit, visa multitudine exercitus *Ruthenorum*, statim, quasi claua percussus in facie, retrorsum abiit, et dorsa vertens reuersus est in fugam. Et fugit unusquisque eorum post alium, videntes sagittas *Ruthenorum* super se venientes; tandem fugam simul omnes inierunt. Et steterunt *Teutonici* soli, quorum erant tantum ducenti. Sed et ipsi quidam subtraxerunt se, ut vix centum remanerent, et totum pondus praelii versum est in eos. *Rutheni* vero riuum transire coeperunt, et permiserunt eos Teutonici, donec aliquot transirent, et statim percusserunt eos iterum ad fluuium, et aliquos ex eis interfecerunt. Et iterum alii riuum transeuntes ad Teutonicos, iterum repulsi sunt ab eis. Quidam autem praepotens de *Nogardia*, transito riuo, ad explorandum, Liuones de longinquo circuibat, et occurrens ei *Theodoricus* de *Kukenoys*, dextram, qua gladium tenebat, amputauit, et fugientem insequutus percussit, et ceteri ceteros interfecerunt, et quicumque fluuium ad eos transfuerunt, ita percusserunt. Et taliter ab hora diei nona usque fere ad occasum Solis cum eis circa fluuium pugnaverunt. Et videns *Nogardiae* Rex suorum circiter quinquaginta interfectionem, prohibuit exercitui suo, ne deinceps ad eos transirent. Et discessit exercitus *Ruthenorum* ad ignes suos. Teutonici vero omnes sani et incolumes per

per viam cantantes redierunt, præter vnum militem *Heinrici Burewini*, qui sagitta vulneratus cecidit, et alter Letthus quidam, 1217.
Veko, qui cum nouem Ruthenis solus, ad arborem versus, diutissime pugnauit, et tandem post tergum vulneratus, cecidit ipse et mortuus est. Alii omnes vero Liuones et Letthi sine læsione aliqua redierunt: quorum multi de siluis, ad quas fugerant, iterum ad Teutonicos per viam redeuntēs venerunt, congaudentes eis, eo quod tam pauci de tanta multitudine *Ruthenorum* euaserunt. Et laudauerunt omnes saluatoris clementiam, qui reduxit eos, et liberauit de manibus inimicorum: immo in tanta paucitate suorum fere quinquaginta de *Ruthenis* interfecerunt, et arma et spolia et equos eorum tulerunt. Erant autem *Ruthenorum* sedecim millia armatorum, quos Rex Magnus *Nogardiæ* conuocauerat per vniuersam *Russiam* iam per biennium, cum armis melioribus, quæ fuerant in *Russia*; qui post triduum sequebantur in Liunioniam.

4. ET primo quidem Letthorum villas apud *Ymeram* despoliantes et incendentes et Ecclesiam eorum. Et posthæc apud castrum *Vrele* se congregantes, et ibi diebus residentes duobus, tertio die venerunt in curiam *Alobrandi* sacerdotis super *Raupam* f), sicut *Woldemarus* aliquando ei prædixerat, ibique diebus tribus quiescentes, Ecclesias omnes in circuitu tam Liunionum, quam Ydumæorum, incenderunt, et prouincias et villas omnes depradantes, mulieres et paruulos captiuos deduxerunt, et viros comprehensos interfecerunt, et frumenta per agros vndique congregata cremauerunt. Et venit *Gerceslaus* g), filius *Woldemari*, cum alio exercitu, et obsedit Fratres Militiæ in *Wenden*, et pugnauit cum eis per diem illum. Et sequenti die transita *Goima* processit ad Regem *Nogardiæ*, nec non ad patrem suum in *Ydumæam*, et terram Letthorum et Ydumæorum et Liunionum simul cum aliis depradando vastauit, inferendo mala, quæ potuit. Et audientes *Rigenses* omnia mala, quæ *Rutheni* faciebant in *Ydumæa*, surrexerunt cum *Volquino* Magistro Militiæ iterum, et *Heinrico Burewino* et cum peregrinis et cum Liunionibus suis, et venerunt in *Thoreidam*, et conuocauerunt ad se viros de circumiacentibus prouinciis, volentes iterum pugnare cum *Ruthenis*. Et miserunt exploratores ad eos, qui statim turbam inuenerunt *Ruthenorum* in *Ymme* villa, et persequebantur eos usque ad *Raupam*.

5. ILLI vero ad suos reuersi, Teutonicorum exercitum venientem indicabant. quo audito, statim *Rutheni* recedentes de loco illo, et transeuntēs *Goywam*, *Wendorum* castrum obsederunt, et per totum diem cum *Wendis* pugnabant. Transcendebant quoque sagittarii Fratrum Militiæ de castro suo, et intrabant ad *Wendos*, et balistis suis multos *Ruthenorum* interficiebant, et quam plurimos vul-

Ff

nera-

f) *Ropa* hodie castrum et prædium Nobilium de *Aluendiel*.

g) Perinde est, *Gerceslaus* legas, an *Werceslaus*. Vtrumque nomen Slaucum est. Quem enim ADAMVS BREMENSIS lib. 2.

c. 28. Regem *Gertzleff* de *Ruzzia* vocat, is in *Historia de Regibus Noruagicis* c. 16. Rex *Wirtzlaus* appellatur: vti nos promiscue *Wilhelmus* et *Guilielmus*; *Guelphus* et *Welfus* scribimus: licet alterum alteri præferamus.

1217. nerabant. Vnde multi Nobiles grauitur vulnerati, inter duos equos in lectulis suis semiuiui deferebantur. Magister autem Militiæ de *Wenden* cum Fratribus suis pridie ad congregationem Teutonicorum abierat. Interim *Ruthenorum* totus exercitus castrum ipsorum obsedit. Vnde ipsi nocte per medios hostes caute trans-euntes, in castrum suum redierunt. Mane quoque facto, Rex *Nogardiæ*, videns multorum meliorum suorum læsionem, et aliorum interfectionem, castrumque ipsorum *Wendorum* se capere non posse considerans, cum sit tamen minus castellum, quod tunc habuit *Li-vonia*; pacifice locutus est Fratribus Militiæ: qui pacem talem non curantes, balistis eos a se repulerunt. Vnde *Rutheni*, sequentium Teutonicorum impetum verentes, diuerterunt a castro, et per totum diem euntes, usque in *Tricatiam* peruenerunt, festinanter de terra exeundo.

6. ET venientes in *Vnganniam*, exercitum *Letthorum* in *Russia* audierunt, et redeuntes in *Plescekowe*, partem aliquam ciuitatis ipsius a *Letthonibus* despoliatam inuenerunt.

7. TUNC *Letthorum* quidam surgentes cum paucis intrauerunt *Russiam*, et despoliantes villas, et homines interficientes, et alios capientes, et spolia tollentes, in vindictam suorum, fecerunt omnia mala, quæ potuerunt. Et illis redeuntibus, iterum alii abierunt, nihil omnium malorum, quæ facere potuerunt, omittentes.

8. FVERAT etiam consilium *Oziliensium*, vt simul cum *Ruthenis* in *Liunioniam* venissent cum aliis *Estonibus* ad destruendam Ecclesiam. Sed propter conflictum Teutonicorum cum *Ruthenis* dissipatum est consilium eorum, vt non venirent *Saccalanenses*, neque *Osilienses*. Sed tantum *Harrionenses* cum quibusdam aliis sequebantur *Ruthenos*, et peruenerunt ad eos apud *Wenden*, et simul iterum cum eis abierunt. *Osilienses* vero nauigio *Dunam* intrauerunt, et in insulis, captis quibusdam, pecora multa rapuerunt, et *Heremitam* quendam interfecerunt, qui de *Dunenmunda* fuerat egressus, et in insula vicina vitam heremiticam elegerat, et ibidem martyrii sui agonem exspectabat. Quo consummato, feliciter et indubitanter in Sanctorum communionem et consortium transmigravit. Et miserunt *Rutheni* de *Plescekowe* nuncios in *Liunioniam*, dicentes, se pacem cum Teutonicis facturos. Sed erant consilia eorum semper mala cum *Estonibus*, et omni dolo plena.

9. QVOD intelligentes *Rigenses*, miserunt ad *Liuitones* et *Letthos*, et congregauerunt exercitum, vt irent contra *Estones*. Et circa Quadragesimæ initium conuenerunt ad *Saletsam*, et erat ibi *Volquinus* Magister Militiæ cum *Heinrico Burewino* et peregrinis, et *Liuitones* et *Letthi*, et ibant in glacie maris, donec *Sontaganam* peruenirent. Et accipientes ibidem de castro viæ duces, processerunt per totam noctem ad *Reuelensem* prouinciam. Et occurrit eis ventus ab Aquilone frigidissimus. Erat enim frigoris tanta asperitas, vt extremitates membrorum ipsorum in frigiditate multis perirent, et aliis nasus, aliis manus, aliis pedes congelarentur, et omni-

omnibus nobis domum postea redeuntibus noua cutis in facie super- 1217.
 cresceret, vetere proiecta. Quidam etiam postea mortui sunt. Di-
 uiserunt autem exercitum suum in tres acies, et accepit *Veseke* cum
 Liuonibus suis vnam aciem, et viam ad sinistram; Letthi vero ad
 dexteram; Teutonicis vero viam mediam more solito dimiserunt.
 Et relinquens *Veseke* viam suam, Teutonicos via media præcessit cum
 Liuonibus suis, qui primo mane ante lucem villam, quam inuene-
 runt primam, incendebant, vt se calefacerent. Et videntes ignem
Estones de tota prouincia, statim exercitum Liuoniensem intelle-
 xerunt, et fugerunt vnusquisque ad latibula sua. Teutonici vero
 sequentes, villam ante lucem incensam inuenientes, et viæ ducto-
 rem aberrasse putantes, interfecerunt eum ibidem. Mane autem
 facto, circumiuerunt per omnes villas, incendentes eas, et homines in-
 terficientes, et alios capientes, et pecora multa et spolia rapientes, ad
 Vesperam peruenerunt ad villam, quæ *Ladyssse h)* vocatur, et ibi nocte
 quiescentes, ad aliam villam vicinam, quæ *Culdale* vocatur, sequenti
 die perrexerunt, et rapinam multam acceperunt. Post triduum
 super glaciem maris, quod vicinum erat, abierunt, pellentes se-
 cum prædam vniuersam et captiuos, vbi nunc *Dani* castrum suum
 in Vicino ædificarunt. Et reuertentes paulatim in glacie, decem
 diebus, propter captiuos et prædam, moram facientes, expectantes
 etiam *Osilienses*, aut alios *Estones*, si forte ad bellandum contra nos
 sequerentur. Cumque ad *Saletsam* veniremus, diuisis spoliis cunctis
 inter nos, cum gaudio reuersi sumus in Liunioniam, sicut exultant
 victores, quando diuidunt spolia.

ANNVS ALBERTI XXI. CHRISTI MCCXVIII - MCCXIX.

1. <i>Albertus, Dux Saxonie, cum Episcopo venit in Liunioniam.</i>
2. <i>Danorum appulsus in Estoniam, vbi Reualliam condunt, et Theodoricus Episcopus Estiensis occiditur: cui Dani substituunt Wesselinum.</i>
3. <i>Semigalli tentantur, extructo castro Mesothien.</i>
4. <i>Semigalli rebellantes castram occupant.</i>
5. <i>Lettorum concertatio cum Ruthenis.</i> | 6. <i>Gerwanenses fidem renouant.</i>
7. <i>Wironia ad obsequium reducitur.</i>
8. <i>Castrum Mesothien Semigallorum expugnatur et incenditur.</i>
9. <i>Harrionenses et Osiliani male plectuntur.</i>
10. <i>Dani reposcunt Estoniam totam.</i>
11. <i>Occiso Estiensi Episcopo, Theodorico, Albertus substituit fratrem, Hermannum, sancti Pauli Abbatem apud Bremenses, inuito Daniae Rege, Episcopum Lealensem.</i> |
|---|--|

BISDENVS primus Antistitis institit annus, et nonabel- 1218.
 lis Liuonum terra quieuit. Nam eodem anno factæ
 sunt expeditiones multæ, bellumque innouatum est.
 Redeunte itaque Præsule præfato de Teutonia, vene-
 runt cum eo peregrini multi et nobiles. Quorum primus erat *Dux*
Saxonie de Anhalt, Albertus a): Rodolphus de Stotle: Burggravius:
 Iuue-

h) *Padyssse* in margine scriptum est, vt intelligatur hodiernum *Padies*. Sed quia hoc a Danis demum conditum legere memini;

in *Ladyssse* subsistendum, et *Lais* intelligendum erit.

a) En! alium *Albertum, Orlamundenfi* illi
 Ff 2 neuti-

1218. Iuuenis *Comes* quidam b), et alii quamplures, qui omnes parati erant Ecclesiam defendere, et stare pro domo Domini in die praelii.

2. SVRREXIT etiam Rex Daciæ *Woldemarus secundus* cum exercitu magno eodem tempore, et venit cum eo *Lundensis* Ecclesiæ venerabilis *Archiepiscopus Andreas*, et *Nicolaus Episcopus*, et tertius *Episcopus Cancellarius Regis* c): eratque cum eis *Estiensis* Episcopus *Theodoricus*, in *Riga* quondam consecratus: qui, relicta ob immanem paganorum sæuitiam Liunionensi Ecclesia, Regi adhæsit: et *Wenzeslaus*, *Sclauorum princeps* d) cum suis. Qui omnes applicuerunt

neutiquam inferiorem. Iuuenem fortem, magnanimum, prudentem, fortunatum: spes ingentes a prima ætate animo complexum; indolis excelsæ; vtriusque fortunæ capacem; infractum laboribus; in turbidis plenum consilii; et occasionibus callide vtentem; vt verbo dicam, talem, quales esse decet, qui sibi regnum virtute parant. Hic ex paterna hereditate, licet natu minor filius, Ducatum adeptus est. ALBERTVS STADENSIS *ad annum MCCXI. Nam Henricus senior maluit Comitatum quiete possidere, quam maiorem dignitatem cum labore. Quam diu enim supererant Henrici Leonis filii, semper in oculis eorum fuit, quod paternum honorem, paterna et auita prædia, possideret extraneus. Non poterant æquis oculis intueri æmulo de suo patrimonio glorificatos. Sed Henricus tum vsus modestia, fratri iuniori ducatum permisit, plenum laboris.* Ita CRANZ. *Metropol. lib. 7. c. 32. Plenum laboris ducatum vocat Cranzius, quippe nondum acquisitum; sed acquirendum. Henricus enim Palatinus, Leonis filius, annotante Chronographo Verdensi Mscto, a morte fratris Ottonis, redditione Insignium Imperii tantam apud Fridericum II. gratiam Goslariæ promeruit, vt vice Regis per Saxoniam fungi iuberetur, totoque vitæ suæ tempore Saxoniam maiorem partem regeret, datis diplomatibus, quibus Legati Imperii nomen præscriptum est. Quæ cum ita sint; cælum Saxonicum Alberto Duci parum arridebat: quod cum Liunico mutandum censuit. Ex ephebis vix excefferat, cum huic bello accingeretur, quo egregium posuit tirocinium, et magnam in primis in machinis bellicis feliciter vtendis solertiam ostendit: vt videbimus. Adhuc enim de eius expeditione Livonica non nisi tenuis quædam fama ad nos manauit, sine commemoratione temporis et rerum, quas sciri maxime intererat.*

b) Rodolphus de *Scotle* scriptum; sed dubium non est, de *Stotle* esse legendum, et intelligendum Dominum eius prouinciæ, quæ in dextra Visurgis ripa infra Bremam sita est. In MVSHARDI *Theatro Nobilitatis Bremensis* ea pars, quæ de his Comitibus agit, omnium est elaboratissima, ac proinde nobis hic otia facit. Per *Burgrauium* pronum foret *Magdeburgensem* intelligere, quia Alber-

tus Episcopus, Magdeburgi nonnunquam versatus, Magdeburgensis prouinciæ Nobiles plures in Liunioniam deduxit. Sed quia *Vlricum Burgrauium de Witin* plurium Alberti Ducis diplomatum subscriptorem conspicio; hunc potius, quam quemcunque alium hic designari existimo. *Iuuenis Comit*is nomen vtinam! non retinisset Noster. Infra n. 7. de familia *Episcopi* fuisse dicitur, et n. 9. obitus refertur.

c) Huius expeditionis pleni sunt Annales. Ita enim *Continuator Saxonis Grammatici* ap. DN. BENZEL. *Monument. Sueo-Goth. part. 5. p. 146. Anno MCCXVIII. Waldemar Rex cum mille quingentis longis nauibus intravit Estoniam, et post multa bella eam victam ad Christum conuertit, Danisque subdidit vsque ad præsentem diem.* ERICVS VPSAL. *lib. 3. p. 105. Hoc tempore Rex Daciæ Waldemar cum MD. longis nauibus venit in Estoniam, et eam subiugauit, et ad fidem conuertit.* CHRONICON SIALANDICVM *p. 14. Anno MCCXIX. Waldemar iuit cum exercitu contra paganos in Estland.* NICOLAI *Chronicon Lundens. Episcop. p. 8. Andree tempore Waldemar Rex, primus Estoniam, multis interuenientibus bellis et laboribus, a paganis obtinuit anno Domini MCCXIX. Andream, Lundensem Archiepiscopum, et Nicolaum, Slesuicensem, quem Annales Slesuicenses anno MCCXV. oppetiisse falso tradunt, ex dictis ad annum MCCV. nouimus. Tertius, autem Episcopus, Cancellarius Regis, Petrus fuit, Andree frater, Rorschildensis Episcopus.* ARNOLDVS *lib. 6. c. 17. n. 2. et 3. quamquam hunc anno MCCXIV. iam obiisse velit Chronicon LVDEWIG. Reliq. t. 9. p. 28.*

d) At inter Sclauorum Principes nullus *Wenzeslaus*? Etiam si *Wertislaus* vel *Wiceslaus* legas, difficile sit, Principem indicare, his verbis designatum, quia in Pomerania vltiore plures *Wertislai*, in citeriore tum floruit *Wizlaus*. Doctissimus historiæ Pomeraniæ illustrator DN. SCHWARTZIVS *de finib. Principatus Rugiæ p. 99. Witzlao I. Rugiæ Principi, hanc laudem vindicat, secutus forte, cum alias non haberet, auctoritatem MICRAELII, qui Chron. Pomeran. lib. 3. c. 8. idem facit. In CRANZIO nullum præsidium.*

cuerunt exercitum suum ad *Reuelensem prouinciam*, et resederunt ^{1218.} in *Lyndanisse*, quod fuerat quondam castrum *Reuelensium*. Et destruentes castrum antiquum, aliud nouum ædificare cœperunt e). Et congregauerunt *Reuelenses* et *Harrionenses* exercitum magnum contra eos, et miserunt Seniores suos ad Regem verbis pacificis in dolo, et credidit eis Rex, ignorans dolum ipsorum. Et dedit eis munera, et baptizauerunt eos Episcopi, remittentes eos cum gaudio. Qui reuerfi ad suos, cum omni exercitu suo post triduum venerunt ad vesperam cœna facta, et irruerunt super *Danos* in quinque locis, et pugnaverunt ex improviso cum eis, et quidam ex eis, putantes, Regem esse in tentorio, quod erat venerabilis *Estiensis Episcopi, Theodorici*, intrauerunt ad eum, et occiderunt eum f), et alii alios insequentes, interfecerunt plures ex eis. Dominus vero

fidium. Is enim *Vandal. lib. 7. c. 17.* sarcasice, an ex vero? scribit: *Præclara Principum (Pomeraniæ) facinora ad me non pervenerunt, requirerem ea non minima diligentia.* Nunc Noster in scenam producit Pomeraniæ Principem, qui *Danorum* in prælio cedentium restituit rem.

e) ALBERTVS STADENSIS ad annum MCCXIX. *Rex Daciæ contra paganos Reualiam obtinuit et possedit.* ANONYMUS MENCK. *Script. t. 3. p. 121.* Circa hæc tempora Rex Daciæ castrum *Reualia* in *Estonia* construxit. Quæ in speciem dissonantia testimonia ex Nostro facile conciliantur.

f) Hic est exitus Viri, meliore sorte digni, et primi inter eos, qui doctrinam Christi in Liunioniam primi intulerunt; focii quippe Meinardi, primi Episcopi; in Aula Romana et in Curiis ac monasteriis Episcoporum Saxoniae notissimi. Occisum a paganis non solum ALBERTVS STADENSIS annotat; sed et ALBERICVS ad annum MCCXXI. p. 510. scribit: *Theodoricus, Estonia Episcopus, martyrizatur in Liunia pro Christo.* Ut appareat, famam Viri Rhenum quoque transfuolasse. Cuius gentis aut familiae fuerit, dicere nequeo. Fata eius enarrauit Noster diligenter. Et quia de eo amplius dicturi non sumus; subiungemus quædam notabilia, animi eius indolem prodentia. CAESARIVS HEISTERBACENSIS *Mirabil. l. 8. c. 13.* de Petro quodam iuvene e monasterio Hemmenrodensi, cum mirabilia multa narrasset, hæc addit: *Ita feruebat Petrus in Christi passione, ut spe martyrii THEODORICVM, Episcopum Liunia, sequeretur sine Abbatis sui permissione.* Acceperat ille auctoritatem a Domino Papa Innocentio, secum ducere omnes, qui ire vellent ad propagandam vineam Domini Saboth populo barbaro. Adbuc, ut dicunt, viuit (Petrus) et ex præcepto Abbatis sui paraciam in Liunia regit, ubi prædicat et baptizat, multosque tam verbo, quam exemplo ædificat, et in fide confirmat. Petrum Kakewaldum, quem

Noster tantopere laudat, hic intelligi putes. Sed obstat Kakewaldi vita ambulatoria, et huius Petri religio, qui e monasterio Cisterciensis Ordinis migravit in aliud eiusdem Ordinis in Liunia, scilicet Dunamundense, ubi Abbati subfuit, et ex Abbatis præcepto, vicinam haud dubie, parochiam rexit. Idem *lib. 8. c. 80.* narrat visionem, quæ contigerit, cum aliquando *Venerabilis THEODERICVS, Episcopus de Liunia, sanctimoniales consecraret.* Visionem adiacere supersedeo, quia non Theoderico; sed adstanti cuidam monacho contigisse dicitur. Confirmat autem hic locus Gelenii sententiam, Theodoricum inter *Suffraganeos Colonienfis Archiepiscopi Engelberti* referentis. A visionibus tamen alienum Theodoricum haud fuisse, narrat Idem *lib. 9. c. 3.* Audi historiam: *Venerabilis Liunia Episcopus, et Magister Lambertus, Decanus sanctorum Apostolorum in Colonia, cum ante annos paucos simul ad Curiam pergerent Imperialem, et in via descripturis sermocinarentur; etiam mentio habita est de corpore Christi.* Decano in hoc sacramento efferente fidem *Christianam, Episcopus respondit: Ego noui sacerdotem, qui nuper oculis corporalibus Christum in altari vidit.* A quo cum Decanus personam tanta visione dignam extorquere tunc non potuisset; ultima die, quando separandi erant ab inuicem, Episcopus ei confessus est, quia ipse esset. Hæc idem Decanus retulit *Præposito Pleisensi, et ipse mihi.* Rem multo mirabiliorem de se narrat CANTIPRATENS. *Ap. lib. 2. c. 40.* Si de visis loquimur, plurima sæpe iactantur, quæ mendacii ex pluribus arguantur. Sensus interdum hallucinatur: mens sibi inania fingit ludibria, ac sæpe diuinis visis vel hominum incuria, vel leuitate, vel malitia nonnunquam plura adduntur. Ita RAYNALDVS ad annum MCCXVI. n. 12. disputans contra eundem Cantipratensem, qui Vitæ S. Liutgardis inseruit visionem memoriæ Innocentii PP. III. admodum grauem.

1218. vero *Wenzeslaus* stabat in valle, quæ est in descensu montis ad mare, cum *Sclauis* suis. Et videns eos appropinquare, confestim occurrit eis. Et pugnans cum eis, conuertit eos in fugam, et persequabatur eos, percutiens et interficiens eos per viam. Videntes autem *Estones* alii, qui *Danos* insequabantur, fugam illorum, qui cum *Sclauis* pugnauerunt, steterunt etiam et ipsi, cessantes a persequutione *Danorum*. Et conuenerunt omnes *Dani* simul cum Rege, et Teutonici quidam, qui erant cum eis, occurrerunt *Estoni- bus*, dimicantes fortiter cum eis. Et fugerunt *Estones* coram eis, est postquam omnis multitudo eorum conuersa est in fugam, sequebantur post eos *Dani* cum *Teutonicis* et *Sclauis*, et interfecerunt ex eis plus quam mille viros: et ceteri fugerunt. Et referebat Rex et Episcopi gratias Deo pro victoria sibi de paganis a Domino collata g). Et in locum Episcopi prædicti *Theodorici* capellanum suum

g) Atque hæc est illa ad omnem posteritatem memorabilis pugna, quam fama fecit maiorem, didito per populos prodigio delapsi ex cælo vexilli, in quo vicerit Danicus ille Constantinus, equestris Ordinis institutor, qui ab illo signo *Danebrogicus* ad perpetuam vexilli *Danici* memoriam adpellatus sit. In primo conflictu cum collatis signis de summa quasi rerum decerneretur; Aquila, quam sequebantur nostri, amissa, nescio quo errore gestantis, vel Dei consilio, ut manifestius eluceret Maiestatis diuinæ potentia, ad fugam compelluntur. Cum indecorum sit attrectare, quod non obtineas; restaurat pugnam, et fugientes retrahit Rex WALDEMARVS: aleam belli, inuocato Numine, cui arma auspicio Regio consecrauerat, fauentiorem sibi sperans. Quos pii strenuique Regis conatus cælum miraculo diuino promouit. Nouum enim vexillum cælitus delapsum, operis textorii, in cuius rubra planitie Crux Alba nitebat, fugientibus prælatum, ad pugnam acerrimam *Danos* reuocauit, hostesque in triumphum non tam Regis inuicti, quam Christi, cælorum Domini, duxit. Ita THOMAS BARTHOLINVS de equestri Ordinis *Danebrogici* origine p. 7. et 8. sine teste, sine auctoritate, sine vilius monumenti veteris indicio; idque tam asseuerantes, ut ne veniam quidem p. 6. sibi petendam existimet, quod miscendo humanis diuina, primordia Militiæ augustiora faciat. Sequuntur inuestiue in secus sentientes, et plaustra exemplorum ex omni ætate Militum: ubi iucundum in primis, quod p. 33. Albertus Comes Orlamundensis anno MCCI. eadem Militiæ equestri insignia recepisse dicitur, ob res magnifice in Liuania pagana confectas. Callidior Saxo, qui, ne cassibus similibus implicaretur et caperetur, chaos suum maluit esse omni lumine orbum. Sed Bartholino quidem, ad sensus Aulæ, atque ad hominem nouum, equestri ea dignitate nuper ornatum, talia scribenti, venia esto; vt ut haud petita.

PONTANVS rer. Dan. lib. 6. p. 306. 307. licet ipse quoque in multis fallat, et locum pugnae ad oppidum *Volmar* transferat, vt vrbi nomen a *Waldemaro* Rege indere possit; subiungit tamen, Huutfeldium securus, ista: An vero vexillum idem cælo dimissum sit? an vero, a Pontifice Romano, vt Regis studium excitaret, loco *Cruciatae*, quemadmodum id temporis vocabant, submissum? disputare hoc loco non est animus. Nobis neutrum placet; silente Nostro et Coæuis, quos excitauimus not. c.) Equidem *Waldemar*us iam anno MCCX. ex quo hanc expeditionem meditabatur, *Cruce* signatus fuit, quia Pontifex *Innocentius III.* cum laudat, quod „orthodoxæ fidei Zelo succensus ad laudem diuini Numinis et Christianæ religionis honorem, signo „Crucis assumpto, ad reprimendam feritatem „incredulæ nationis, Regalis exercere decre- „visset gladium potestatis, piumque deuotionis propositum in Domino commendans, „et fauoris Apostolici gratia prosequens, personam Regis et Regnum ipsum, cum omnibus bonis, sub beati Petri ac sua protectione suscipit, statuens, vt, quamdiu vacauerit operibus huiusmodi pietatis, integra maneat et a cuiuslibet temeritatis incurfu quiete consistant, RAYNALDVS ad annum MCCX. p. 178. Immo *Honorius PP. III.* anno MCCXVII. vt hoc opus promoueret, initæ inter *Fridericum II. Imp.* et *Waldemarum* nostrum concordia (de *Nordalbingiæ* ad Regnum *Daniæ* adiectione) rogatu *Waldemari* auctoritatem suam adiunxit: referente eodem RAYNALDO ad h. a. p. 242. Vexillum tamen *Waldemaro* eo finis ex Vrbe submissum non legimus; licet id insolens non fuerit. Tale enim, et quidem Vexillum sancti Petri, *Leóni Armeniæ Regi* misit *Innocentius PP. III.* quo in hostes *Crucis* dumtaxat vratur, et eorum superbiam, suffragantibus Apostolorum Principis meritis, Domino concedente, conculcet. Lib. 2. Ep. 254. Vexillum

suum *Wesselinum* h) substituerunt, perfectoque castro, locatisque ^{1218.} in eo presidiiis rediit *Rex* in *Daniam*. Et remanserunt ibidem Episcopi cum viris Regis, qui per totum annum illum pugnaverunt cum *Reuelensibus*, donec tandem baptismi sacramentum acceperunt.

3. POST reditum Antistitis in Liuoniam cum peregrinis suis, venerunt ad eum *Semigalli* de *Mesoyten* i); petentes auxilium contra *Letthones*. Et ait Episcopus: *Si baptizari volueritis et leges accipere christianas; tunc vobis auxilium præbebitur, et in fraternitatis nostræ consorcium recipiemus*. Et responderunt illi: *baptizari quidem propter aliorum Semigallorum et Letthonum ferocitatem non audemus, nisi missis viris tuis ad nos in castrum nostrum ab illorum impugnatione nos tuearis, qui nobiscum commanentes et baptismi nobis poterunt ministrare sacramentum, et leges docere Christianorum*. Et placuit Episcopo simulque *Rigensibus* consilium eorum, et remissit cum eis suos, requirere consensum etiam eorum, qui domi fuerunt. Et venerunt iterum atque sæpius, postulantes id ipsum. Tunc tandem surrexit Episcopus cum *Duce Saxonie* et cum quibusdam aliis peregrinis, et cum præposito beatæ Virginis Mariæ k), et cum viris suis et abiit in *Semigalliam*, et residens pacifice iuxta castrum *Mesoythen*, conuocauit ad se *Semigallos* eiusdem prouinciæ. Qui, sicut promiserant, fideliter obediens, conuenerunt omnes, et recipientes doctrinam Euangelicam baptizati sunt, virorum ferme trecenti, exceptis mulieribus et paruulis eorum, et factum est gaudium de conuersione eorum. Post hæc ad petitionem ipsorum locauit Episcopus viros suos cum ipsis in castro *Mesoythen* cum peregrinis quibusdam, et aliis, et alios de *Riga* misit adducere, quæ necessaria erant, nauigio. Ipse vero cum *Duce* et aliis reuersus est in *Rigam*.

4. PORRO *Westhardus*, Senior aliorum *Semigallorum* de vicina prouincia, quæ *Thernetene* vocatur, audiens conuersionem illorum de *Mesoythen*, collegit exercitum de omnibus finibus suis, pace interrupta, et venit ad castrum, et pugnavit cum Teutonicis per totum diem, et lignorum struem comportantes et ignem apponentes, nec tamen castrum comprehendere valentes, dimicabant fortissime. Et interfectus est sagitta filius sororis *Westhardi*. Quo viso, con-

Vexillum sancti Petri dicebatur, cui facies Apostolorum Principis adpicta esset. Vexillo, cui Dani salutem acceptam referunt, figura Crucis erat inscripta. Tale Teutonicorum fuit. n. 8. A quibus cum haud speratum auxilium obuenerit; viso Teutonicorum vexillo cruciato, cælitus h. e. non sine singulari diuini Numinis prouidentia id ad se allatum persuaderi poterant, veluti Deum ex machina. Neque tamen refragabor, si quis malit originem et causam ostendi ad vexillum Principis Slauorum referre. Eius enim præstiti auxilii primariæ partes fuere. Aut si cui alia

æque simplex huius rei explicandæ ratio superat, quæ non postulet, vt Deus intersit, aut id, quod est in principio.

h) De *Wesselino*, substituto Estiensi Episcopo, elegans locus est apud ALBERICVM p. 456. quem dabimus infra not. x).

i) *Mesoyten* seu *Mesoten* hodie villa est ad Mussam fluuium paullo supra Mitauiam, Semigalliae Metropolim.

k) Ioanne, Præposito Cathedralis Ecclesiæ Rigensis, quæ beatæ Mariæ fuerat dedicata.

1218. contristatus et ipse, diuertitque statim de castro cum exercitu suo. Et audiuit alios de Teutonicis nauigio venientes in flumine *Mussa*: quibus festinanter occurrit, et in loco stricto conueniens eos, vbi modica fuit in flumine profunditas, comprehendit ex eis triginta viros, vel paulo plures, et interfecit eos, et alii fugientes in *Rigam* redierunt. Inter quos erat *Segehardus*, sacerdos Cisterciensis ordinis, missus ad castrum ipsum a *Dunenmunda* in obsequium Episcopi *Bernardi*: ad cuius Episcopatum præoccupatus erat locus idem l). Qui sedens in littore, videntque paganos venientes, ponebat manicam cucullæ super caput suum, feritatem paganorum expectans. Et in manus Domini spiritum suum commendans, percussus est ipse cum aliis, quorum animæ in martyrum societate sine dubio cum Christo gaudebunt, quorum negotium sanctum erat, eo quod vocati venerunt ad baptizandum paganos, vineamque Domini plantandam, quam sanguine suo plantauerunt. Ideoque sunt animæ eorum Sanctorum in cælis coæquales. Audientes itaque Teutonici, qui in castro fuerunt, suorum interfectionem, et non habentes, quæ necessaria fuerunt in annum, simulque considerantes *Semigallorum* et *Letthorum*, nec non *Curonum* ferocitatem contra nomen Christianum, surrexerunt cum omnibus suis, et relicto castro abierunt in *Rigam*. *Semigalli* vero iam baptizati recidiantes, sacramentorum susceptorum immemores, aliis *Semigallis* se coniunxerunt, et cum eis ex Letthonibus conspirantes et se confederantes contra *Rigenses* et Liuones et omnes Christianos. Et congregauerunt se simul omnes, tam adhuc pagani, quam baptizati, in ipsum castrum, fodientes illud et ædificantes munitionem ipsius firmissime, et euntes in expeditionem contra Liuones *Holmenses*, ceperunt occidere, et spoliare eos. Liuones quoque intrantes terminos eorum, similia eis mala intulerunt. Et audiuit Episcopus et Dux Saxonie *Albertus* suorum interfectionem, et omnia mala, quæ faciebant *Semigalli*, misit ad omnes Liuones et Letthos, mandans eis, vt essent parati, si quando Dominus prosperum concederet iter ad faciendam vindictam in nationibus.

5. INTEREA Letthi de *Kukenoys* et alii quidam Letthi Fratrum Militiæ, *Meluke* et *Wargribbe*, non immemores omnium malorum, quæ *Rutheni* de *Plescekowe* et *Nogardenses* anno præterito in Liuania perpetrauerant, abierunt in *Russiam*, et deprædantes villas, et viros interficientes, et mulieres captiuantes, omnem terram circa *Plescekowe* desertam fecerunt, et prædam multam omni tempore retulerunt. Et relinquentes aratra sua, terram *Ruthenorum* incolabant, insidiantes eis in campis, et in siluis et in villis, ceperunt et interfecerunt eos, et nullam requiem dantes eis, equos et pecora et mulieres eis abstulerunt. *Rutheni* vero de *Plescekowe* circa autumnum collegerunt exercitum, et venerunt in terram Letthorum, et despoliauerunt villas eorum, et sederunt in finibus *Meluke* et *Wari-*

l) Vide, quæ diximus ad annum MCCXVII. not. b).

Warigribbe, deuaſtantes omnia, quæ habebant, et frumenta cre- 1218.
mantes, nihil eorum malorum, quæ facere poterant, obmiferunt. Sic p. 12
Et miſit Magiſter Militiæ in *Wenden* ad Letthos omnes, vt venirent
ad expellendum *Ruthenos* de terra. Sed abeuntibus *Ruthenis*, vi-
ſum eſt Letthis, de perſequentione *Ruthenorum* modicum ſe lucrum
reportare.

6. VNDE conuerterunt exercitum ſuum in *Saccalam*, et acci-
pientes ſecum *Saccalanenſes*, tranſiuerunt *Palam*, et intrantes *Ger-
mam*, percufferunt terram illam plaga magna, viros interficientes,
mulieres capientes, equos et pecora et ſpolia multa tollentes, di-
centes, eos contra *Danos* in auxilium veniſſe *Reuelenſibus*. Et ve-
nerunt ibidem ad *Rodolphum Magiſtrum Militiæ* Seniores eiufdem
prouinciæ *Germanenſis*, dicentes, ſe pacem *Rigenſium* iam dudum
recepſiſſe coram comite *Alberto*, ſimulque baptiſmum eorum ſuſce-
pturos, rogantes eum, vt cum exercitu ſuo de finibus ipſorum exi-
ret. Et accepit *Rodolphus* pueros eorum obſides, renouando cum
eis pacem. Vnde iam cuncta quondam ab eis accepta, et fidem et
leges promiſerunt ſe deinceps ſeruare Chriſtianas. Et ſuggerebant
Fratribus Militiæ, vt citius redirent, ad eundem cum eis in *Wiro-
niam* cum exercitu, vt iugum illud Chriſtianitatis etiam ad illas de-
ferrent prouincias, et promiſerunt eis, et reuerſi ſunt cum omni
præda ſua in Liunioniam.

7. POST expeditionem *Germanenſem* Fratres Militiæ de *Wenden*
ad ſe conuocauerunt viros Epifcopi, *Gerhardum* aduocatum, cum
omnibus Liunionibus et Letthis, et Comitem iuuenem de familia Epi-
ſcopi m), cum ceteris *Rigenſibus*, et proſecti ſunt in *Saccalam*, ac-
cipientes ſecum *Saccalanenſes* et etiam *Vngannenſes*, et progreſſi
ſunt in *Germanam*, et eligentes ſibi de *Germanenſibus* viæ Duces, per
totam noctem intrauerunt *Wironiam*, quæ eſt terra fertilis et pul-
cherrima et camporum planitie ſpacioſa. Et ſequebantur eos *Ger-
manenſes* tam equites, quam pedites, et non audiuerant *Wironen-
ſes* exercitum Liunionienſem venientem, et erant omnes in villis et do-
mibus ſuis, et mane factò diuiſerunt exercitum ad omnes prouin-
cias, et dederunt alias *Germanenſibus*, alias *Vngannenſibus*, et alias
dederunt Liunionibus et Letthis deſpoliandas. Et inuenerunt omnem
populum per vniuerſam *Wironiam* in villis, et percufferunt eos a
magno uſque ad minorem, et non pepercerunt eis, quicquid ma-
ſculini ſexus inuenerunt, et mulieres et paruulos capientes, et equos
et pecora multa compellentes, ſpolia multa tulerunt. Et poſuerunt
Teutonici ſuam congregationem in villa magna, quæ *Tuwine* vo-
catur. Liiones et Letthi ſuam *Maiam* elegerunt in *Aniſpe*. *Sac-
calanenſes* in *Reuelenſi* prouincia reſederunt, *Germanenſes* in ſuis
prouinciis quieuerunt. *Vngannenſes* prouinciã ſibi conterminam,
quæ *Pudurn* vocatur, deprædantes, ibidem conſederunt. Et poſt-
quam grauiter nimis diebus quinque totam terram illam percufſe-
runt

m) V. not. t). Et ſupra p. 128. lin. 1.

1218. runt, et millia multa populorum interfecerunt; venerunt tandem ad nos Seniores prouinciarum, qui per fugam euaserant, suppliciter pro pace petentes. Et ait *Rodolphus* Fratrum Militiæ Magister: *Numquid iam pacem desideratis adhuc, qui pacem nostram bellis vestris sæpe turbastis? Sed pax non dabitur vobis, nisi pax illius veri pacifici, qui fecit utraque vnum, coniungens et pacificans terrena cælestibus; qui de cælo desideratus gentibus Rex descendit, expectatio et saluator eorum; qui præcepit discipulis suis, dicens: Ite in omnem terram: docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Si ergo volueritis baptizari, et eundem Deum omnium Christianorum nobiscum colere; pacem illam, quam nobis dedit, quamque abscedens cultoribus suis reliquit, vobis dabimus, et in perpetuæ fraternitatis nostræ consortium recipiemus.* Et placuit eis verbum, et statim promiserunt omnia Christianitatis iura cum baptismo *Rigenſium* se fideliter accepturos. Erat autem inter eos *Tabelinus*, quondam a nostris in *Gotlandia* baptizatus, et *Kyriamanus* alter, qui petebat a nobis bonum Deum sibi dari, dicens, se malum Deum hæcenus habuisse. Fuerat enim homo idem infelicissimus vsque ad illud tempus in omni negotio suo. Sed postquam baptizatus est a nobis, factus est homo felicissimus; prout postmodum confessus est nobis, et omnia prospera venerunt ei pariter cum baptismo. Ad petitionem itaque ipsius importunam, ibidem Deum promissimus sibi propitium, et temporalia sibi sufficienter eum in hac vita daturum, et in futuro vitam æternam. Et credidit nobis, et statim *caterizauimus* n) eum, et astabat ei *Rodolphus* Magister Militiæ *sponsor et compater*. Dumque iam eum sacro linire deberemus oleo, factus est clamor magnus et concursus exercitus nostri per omnes vias, et currebant omnes ad arma, clamantes, magnam paganorum *Malewam* contra nos venientem. Vnde nos confestim, proiecto sacrosancto crismate, ceterisque sacramentis, ad clypeorum gladiatorumque ministeria cucurrimus, et festinauimus in campum, ordinantes acies nostras contra aduersarios nostros, et stabant nobiscum Seniores *Wironensium*. Et appropinquabant ad nos in magna multitudine, quos putabamus hostes. Et erant *Saccalanenses*, confratres nostri, qui redierunt ad nos cum omni præda sua. Vnde redeuntes consummauimus baptismum, differentes ceteros tempore suo baptizandos. Et data est pax, et acceptis obsidibus de quinque prouinciis *Wironiæ*, reuersi sumus in Liuoniam cum captiuis et spoliis vniuersis, de gentium conuersione laudes Deo deferentes. Et sequuti sunt quinque Seniores de quinque prouinciis *Wironiæ* in *Rigam* cum muneribus suis, et accipientes sacri baptismatis mysterium, traderunt se totamque *Wironiam* beatæ Mariæ et Liuoniensi Ecclesiæ, pacemque firmantes redierunt gaudentes in *Wironiam*.

POST

n) *Caterizauimus* pro *catechizauimus*. ~~*Lage catechizauimus*~~ *Vid. supra p. 73*

o) *Ericius*

8 POST festum natiuitatis Dominicæ conueniunt Seniores Li-^{1218. 8}uonienſis Eccleſiæ, expeditionem indicentes contra gentem apoſta-
tricem, in *Mefotben* congregatam. Sed a ventis auſtralibus et plu-
vioſis impediuntur. Vnde celebrata purificationis beatæ virginis
ſolennitate, ſecundo congregantur, conuocantes exercitum ma-
gnum de Liuania et Letthia, cum quibus adeſt primus venerabilis
Antiſtes Liuonienſis, cum Duce *Saxonie Alberto*, et peregrinis
omnibus, Magiſter Militiæ cum Fratribus ſuis. Et habentes qua-
tuor millia Teutonicorum, et alia quatuor Liuonum et Lettho-
rum, procedunt in *Holme*, ducentes ſecum machinam magnam,
et alias minores, ceteraque inſtrumenta ad caſtri impugnationem.
Et iuerunt per totam noctem, apud *Muſſam* exercitum ordinantes,
et progrediuntur ad caſtrum, villamque, quæ erat in circuitu, ca-
pientes ſpoliaque tollentes, caſtrum obſidentes bellum inferunt eis
ſex diebus. Quorum alii propugnaculum ædificant; alii patherellos
erigunt; alii baliſtas exercent; alii ædificant ericios o), deque ſub-
tus vallum fodere incipiunt; alii lignorum comportationibus foſ-
ſatnm implent, et propugnaculum deſuper impellitur, ſub quo ab *Sic p. 73.*
aliis foditur. Multi *Semigallorum* in caſtro lapidum iactibus lædun-
tur; multi ſagittis vulnerantur, et multi lanceis Liuonum ac Let-
thorum de propugnaculo interficiuntur. Adhuc tamen rebellis tur-
ba repugnare non ceſſat. Erigitur tandem machina maior; iactan-
tur in caſtrum lapides magni; quorum magnitudinem intuentes in
caſtro, terrorem magnum concipiunt. Fit ipſe *Dux* rector machi-
næ; proiicit lapidem primum, et *Erkerium* p) ipſorum et viros in
eo comminuit. Proiicit ſecundum, et plancas q) cum lignis mu-
nitionis in terram deiicit. Proiicit tertium, et columnas tres ma-
gnas munitionis perforando confringit, hominesque lædendo
concutit. Quo viſo, caſtrenſes de munitione fugiunt, loca tutio-
ra adire quærunt. Sed refugium non habentes, veniam petunt: vt
ad Episcopum deſcendant, ſupplicant. Datur pax: conceditur
via: deſcendunt *Made* et *Gayde* cum ceteris. Quibus, vt caſtrum
tradant, dicitur, et omnia, quæ in eo ſunt, vt ipſi vitam habeant.
Diſplicet paganis hæc forma: reuertuntur ruruſus in caſtrum: fit pu-
gna maior priore. Cuncta bellorum innouantur machinamenta;
milites armis ſe tegunt: vna cum *Duce* vallum conſcendunt: ca-
ſtri ſummitatem capere cupiunt; ſed repelluntur adhuc a ſemiuiuis
illis, qui in caſtro fuerunt. Poſt hæc lignorum multorum arido-
rum ſtrues fiunt, ignes apponuntur et aſſiguntur perfidi modis
omnibus, donec tandem deficientes ſequenti mane ſe tradunt, et
a munitione ſigillatim deſcendentes exercitui noſtro ſe tradunt, et
colla ſubiiciunt. Circa meridiem, poſtquam iam numerum im-
plent

o) *Ericius* hoc loco eſt inſtrumentum bel-
licum, ita dictum, quod veluti, animal huius
nominis, ſpiculis et aculeis vnde quaque hor-
reret. Vocabulum, hoc ſenſu Romanis iam
uſitatum, recurrit ad annum MCCXXIII. n. 5.

p) Vox Germanica, ſignificans contabu-

latum e domo vel muro prominens, inſtar
propugnaculi.

q) Nec magis latinus eſt uſus huius voca-
buli; nobis tamen cum Francis communis,
pro aſſerum erectorum compagine deſi-
ganda.

Hh 2

r) *Signum*

1218. plent fere ducentorum descendendo, ecce! subito *Westhardus* cum suis *Semigallis* et aliquot *Letthonibus*, turba magna prospiciens de siluis, venit, bellum nobis inferre cupientes. Et statim ordinauimus acies nostras contra ipsos, et pedites circa castrum locauimus. Et veniunt stulti quidam ex nobis, quorum infinitus est numerus, et rapientes Seniores eosdem, qui de castro descenderant, occidunt ex eis centum et plures, ignorantibus Dominis, qui ad pugnandum contra paganos in campum abierant. *Viemwaldus* autem Senior de *Aschrate* vicinius ad hostes accedit: vt cum Teutonicis pugnaturi veniant in campum, eos vocat. At illi: *mercedem*, inquit, *a Semigallis accepimus, vt ad videndum exercitum vestrum veniremus. Nunc ergo viso exercitu vestro, redimus in terram nostram, pacem vobiscum factam infringere nolentes.* Et abeuntibus *Letthonibus*, Teutonici redeunt ad castrum: Seniores occisos inueniunt. Qui in castro ex *Semigallis* remanserunt, videntes suos Seniores ante castrum occisos, exire non audent; sed similia timent. Fit ergo noua pugna: sagittæ volant; lanceæ *Liunum* ac *Letthorum* de propugnaculo multos illorum interficiunt; ignes accenduntur: vallum subfossatum cum tota munitione iam ad terram delabitur. Quod videntes illi, nulliusque defensionis amplius solatium habentes, per totam noctem suppliciter exorant, quatenus eis pacis securitas firmetur, vt de castro descendentes vitam obtineant. Quorum misertus Episcopus cum *Duce* et omni multitudine, misit eis *Ei (Signum Crucis sanctæ r)* in castrum, et crediderunt eis, et promiserunt, se deinceps sacri baptismi numquam violare sacramentum. Et descenderunt de castro cum mulieribus et paruulis suis, et abierunt vnusquisque cum suis in villas suas. Exercitus vero castrum ascendens, diripuit pecunias et substantiam omnem et equos et pecora. Et *Liiones* et *Letthi* nihil ibi relinquentes, omnia tulerunt, et incenso castro cum omni rapinareuersi sunt in *Liunioniam*, Deo gratias referentes de vindicta facta in gente illa præuaricatrice, quæ verborum suorum oblita, fidem Christi respuit, baptismi gratiam irrisit, paganorum diabolicis ritibus iterum contaminari non timuit.

9. REVERSI *Rigenfes* cum Episcopo et *Duce Saxonie* de *Semigallia*, reduxerunt ad memoriam omnia mala, quæ *Harrionenses* et *Ofilienses* *Liunionensi* sæpius intulerant Ecclesiæ, et quiescentes duabus hebdomadis, tam ipsi, quam equi eorum, iterum congregauerunt exercitum magnum *Liunum* atque *Letthorum* et *Teutonicorum*, et erat cum eis *Dux Saxonie Albertus*, supremus eorum, et Magister *Volquinus* cum *Fratribus iuis gladiferis s)*, et *Theodoricus* frater *Episcopi*, cum ceteris viris Ecclesiæ. Et conuenerunt prope *Saccalam* vbi locus colloquiorum exercitus et orationum fuerat, celebratisque

r) Signum sanctæ Crucis vexillum fuit, cui figura Crucis inscripta.

s) Hoc vno loco Fratres Militiæ Christi, *Gladiiferi* vocantur; *Ensiferi* nuspiam. De SCHVRFLEISCHII libello, quem inscripsit

Historiam Ensiferorum, diximus alio loco. Caput ei amputandum est, vt plerisque libris historicis, si corpore vti velis. Origines enim vbique fere lutulentæ sunt et cæno infectæ.

que ibi Missarum solenniis, processerunt ad Palam, conuocantes ^{1218.} ibidem ad se *Saccalanenses* et *Vngannenses*, nec non et *Germanenses*, et elegerunt sibi viæ duces ex eis, et diuiserunt omnem exercitum suum in tres turmas, et missis fortibus obtinuerunt Liuones viam ad sinistram; *Estones* vero viam ad dextram forte perceperunt. Teutonici vero cum Letthis solito more sibi viam mediam vsurparunt. Surgentes itaque mane ante lucem, processimus in *Nurmegunde* via media, et, orto iam sole, oriuntur ante faciem nostram ignes et fumi multiplices in terra *Germanensium*. Fuerunt autem *Germanenses* ab Ecclesia Liuoniensi iam sæpius expugnati, et erant filii eorum obsides in Liuonia, et tam censum suum annuatim soluere, quam baptismum recipere fuerant parati. Vnde *Osilienses* congregato exercitu magno, forte deorum suorum requirebant voluntatem: An scilicet cum *Danis* in *Reualia* pugnaturi; an vero *Germanensem* essent prouinciam intraturi? Et cecidit sors super *Germanenses*. Et misit eos Deus eodem die, quo nos venimus. Qui diuiserunt exercitum suum eodem mane per omnes villas, despoliantes et incendentes eas: quorum ignes et fumos videntes quidam ex nostris, Dux videlicet *Albertus* cum militibus suis, et Magister *Volquinus* cum Fratribus suis, et induebant arma sua, et processerunt in *Gerwam* obuiam inimicis. Et inuenientes villas omnes incensas ac despoliatas, magis festinauerunt post eos, et habuerunt quosdam obuios de *Germanensibus*, qui per fugam ab hostibus euaserant. Et retulit eis vnusquisque eorum verbum, dicens: *percusserunt Osilienses terram nostram plaga magna nimis, et effugi ego solus, vt nunciarem vobis.* Auditis itaque nominis Christi inimicis, accelerauimus ad eos, et post horam nonam quatuor ex hostibus villam quandam incendentes comprehendimus, quibus occisis, equisque ablatis, post alios properauimus, et cum Letthis, qui leuiores erant ad persequendum eos, processimus ad villam, quæ *Carethben* vocatur, vbi *Maia*, id est, congregatio eorum fuerat, ad quam cum veniremus, vidimus omnem illorum multitudinem aduersum nos repræsentem venientem ad præliandum in campum. Et clamantes voce magna, clypeosque tangentes, accesserunt ad nos, et qui remanserant in villa, subsequabantur ad suos. Videntesque paucitatem nostrorum, currebant, mittentes lanceas suas super nos. Exclamauerunt etiam et Letthi, et hi, qui nobiscum erant, qui primo venerant, et adhuc erant paucissimi, et similiter currebant ad eos, mittentes in eos lanceas suas. Erat autem arcta via nostra præ congelatione niuis, et vnusquisque post alium sequebatur. Et ideo Teutonici de longe post tergum sequentes adhuc nondum venerant, et erat nobis primis eorum mora grauis. Confidentes itaque in Domino, Letthos ad sinistram ordinauimus. Teutonici vero singuli per viam venerunt, et ad dextram se statuerunt. Et vt vidimus Fratrum Militiæ vexillum appropinquare, simul et Ducem *Albertum* cum magno suo subsequi vexillo; quam plurimum lætificati sumus. Et videns Dux nostrorum paucitatem eorumque mul-

1218. multitudinem, ait: *Numquid nam ipsi sunt hostes Christi?* Et ait quispiam: *Ipsi sunt.* Et dixit Dux: *Nunc ergo in nomine Domini accedamus ad eos.* Et statim cum Fratribus Militiæ, simulque cum aliis Teutonicis et Letthis, properauimus ad eos, et irruentes per medium eorum, interfecerunt a dextris et sinistris, et cadebant ab eis ex omni parte tamquam fœnum, quod coram metente cadit in terram. Et percusserunt eos vsque ad villam, et fugientes persequuti sunt per plateas et domos, et extrahentes eos interfecerunt, et supra domos ascendentes, et super congeries lignorum se defendentes rapuerunt eos, et in ore gladii cunctos perimentes, nemini eorum parcere voluerunt. Et exilientes mulieres *Germanensium*, quæ captivæ ductæ fuerant ab *Osiliensibus*, percusserunt etiam et ipsæ cum fustibus *Osilienses*, iam ante percussos, dicentes: *Te percutiat Deus Christianorum!* Et persequuti sunt eos Teutonici de villa in campum, occidentes eos per campum vsque ad lacum ipsorum, et sanctam siluam ipsorum multorum interfectorum suorum sanguine commaculauerunt. Letthi vero circa villam sequentes quibusdam fugientibus obuiauērunt, et ventilantes eos hac et illac, interfecerunt eos, et auferentes equos, tulerunt spolia eorum. Reversique sunt ad locum certaminis, et acceperunt equos et vestes et prædam multam. Captiuos autem, cum mulieribus et paruulis, *Germanensibus* restituerunt. Sed equos et aliam rapinam cunctam Teutonici cum Letthis æqualiter inter se diuiserunt, benedicentes Dominum, qui tam gloriosam victoriam de paganis in manu paucorum operatus est. Erant autem interfectorum in loco certaminis circiter quingenti virorum, et alii plures per campos et per vias et alibi ceciderunt. Ex nostris vero ceciderunt duo Teutonici, et ex Letthis duo: frater *Ruffini*, et frater *Drunualdi* de *Astigerwe*. Ex Teutonicis erat vnus *Comes de familia Episcopi* t), et vnus miles *Ducis*: quorum memoria sit in benedictione, et animæ eorum requiescant in Christo. Liuones vero, qui ad sinistram via alia abierant, et *Estones*, qui ad dexteram declinauerant, sicut nec ad bellum venerunt, sic nec partes in diuisione spoliorum acceperunt; sed via sua directâ

t) Hic iuuenis *Comes de familia Episcopi* dicitur quoque n. 7. non, quod Episcopi consanguineus vel affinis fuerit; sed quod sub Episcopo stipendia meruerit. Vti enim Romanis familia grex seruorum §. 2. *I. de his, qui sui vel alien. iur.* ita stilo mediæ æui de familia Principum, Episcoporum et Dominorum esse dicuntur homines proprii, Ministeriales, et quotquot mercede conducti in eorum sunt obsequio. Quorum sat multos per Liuoniam aluit Episcopus. Vnde familiam *Episcopi* seu *Viros Episcopi*, in expeditionibus bellicis subinde peculiarem cohortem effecisse legimus. Ignorantia rei tam tralatitiæ induxit quemdam ex nostris in propudiosum errorem. Cum enim ante oculos haberet privilegium *Henrici Leonis*, Seruis Dei Carlen-

burgicis irrogatum, vt, quicumque de eiusdem ecclesiæ familia delegissent, per legitimi matrimonii copulam in nostram familiam absque vlla contradictione transirent, eademque vicissitudine de nostra familia, quibus et hoc placuisset, in præfatæ Ecclesiæ familiam simili lege migrarent, vir bonus, oblitus, monachis ob votum castitatis cœlibatum esse colendum, suos hoc nomine beatos prædicat, quod ad nuptias tam illustres, Welficas scilicet, adspirare potuerint. O! quam difficile est, satyram non scribere. Et tamen talia committentes, si admonentur, non frendent solum et ringuntur; sed et omni adhibita arte defendunt, et publice ludos faciunt, prioribus deteriores, et omni rure inficetiores.

directa per noctem in *Harriam* iuerunt, et mane facto, diuidentes exercitum suum per omnes villas, percusserunt viros, et mulieres captiuas duxerunt, et prædam multam collegerunt. Quos insequentes Teutonici cum *Letthis*, sequenti die similia mala faciebant, et posuerunt congregationem suam in villa *Lone*, quæ est in media terra. Liuones vero alibi suam *Maïam* statuerunt, et *Saccalenses* prope *Reaelam* resederunt. Qui mandatum Seniorum transgredientes, etiam *Reuelensem* prouinciam spoliauerunt, quæ *Danorum* iugum iam susceperat. Miserunt autem ad nos *Warbolenses* u), rogantes ea, quæ pacis essent, et vt de finibus eorum exiremus. Et ait Magister *Volquinus*: Si volueritis, inquit, nobiscum vnum Deum colere, fonteque sacri baptismatis irrigari, et filios vestros obsides dare; pacem vobiscum perpetuam faciemus. Et placuit verbum hoc *Warbolensibus*, et dederunt obsides.

10. MISERVNT quoque nostri Milites nuncios suos ad *Archiepiscopum*, venerabilem Dominum *Andream*, et ad alios Episcopos *Danorum*, et viros *Regis*, qui erant in castro *Reuelensi*: qui statim miserunt viros regis ad nos, referentes gratias Deo et nobis de paganorum impugnatione, tam *Osiliensium*, quam *Harrionensium*, addentes insuper, totam *Estoniam* Regis esse *Danorum*, traditam sibi ab Episcopis *Liunionensibus*. Et rogabant, obsides *Warbolensium* sibi præsentari. Magister vero *Volquinus*, donationem *Estoniæ* Regis *Daciæ* se firmiter allegans ignorare, coram Duce *Saxonniæ* w) et coram cunctis, qui ibidem cum eis conuenerant, *Estoniam*

u) *Maritimæ*, Teutonice, *Strandwyk*; Estonice *Lone-ma* accensetur hodiernum parochia *Warbolensis*, Estonibus *Warblakabel*; Teutonibus *Werpel* dicta. Pertinent ad eam villæ *Warbla*, *Sauleppe* et *Waiste*.

w) Ultima hæc Alberti Saxonniæ Ducis in hoc bello mentio est. Vnde infero, exacto peregrinationis anno in patriam rediisse. In Germaniam redux anno MCCXX. Erfordiae in Aula Friderici II. Imperatoris versatus est. Diplomati enim ab eo tum ecclesiæ in Luseniz in terra Plisnensi dato inter testes subscripti leguntur ap. SCHILTER. de investitura simult. c. 4. §. 2.

Henricus Comes de Anehalt.

Albertus frater eius, Dux de Berneburgh, Filii Ducis Bernhardi.

Alberti Ducis Saxoniæ primæ nuptiæ. Quæ quo spectent, nemo non videt, qui ante a nobis dicta ponderauerit. Anno MCCXXII. Coniugem nactus est AGNETEM, Leopoldi gloriosi, Ducis Austriæ et Stiriae, filiam. Ita enim CHRONICON MELLICENSE ad annum MCCXXII. Albertus Dux Saxonniæ filiam Leopoldi Ducis Austriæ et Stiriae, Agnetem nomine, duxit uxorem. Et Chronic. Austral. ap. FREHER. Scriptor. German. t. 1. p. 452. Anno MCCXXII. magna solennitas Viennæ, auctore Duce Leopoldo, cuius filia Duci Saxonum nuptiali thalamo copulatur. Nec fallit Necrologium Claustro-Neoburgense ap. PEZ. Scriptor. Austr. t. 1. p. 494.

IV. Kal. Septembr. Agnes, Ducissa Saxonniæ, filia Liupoldi Ducis Austriæ. Quo matrimonio Albertus magnas affinitates contraxit, non Friderici solum, ultimi Austriæ Ducis potentissimi, qui frater Coniugis fuit; sed et Henrici Regis, filii Friderici II. Imperatoris; Henrici, Thuringiæ Landgrauii, post itidem Regis, et tertii Henrici, Marchionis Misniæ, Landgrauii Thuringiæ; utpote quibus Coniugis ceteræ sorores suo quoque tempore nuptæ erant. V. Chronic. Austriac. Hagenii, Einikelii et Eberndorfferi ap. PEZ. t. 1. p. 1065. t. 2. p. 540. et p. 716. Ex Agnete Albertus non nisi filias sustulit. Quarum prima IVDITHA Coniux fuit Erici, filii Waldemari II. Daniæ Regis. ALBERTVS STADENSIS ad annum MCCXXXIX. Abelis frater, Ericus, Rex Daciæ iunior, duxit filiam Ducis Alberti de Anehalt die Dionysii. Ducem de Anehalt vocat, quia multi Scriptores, et ipsi Pontifices, Welficos Principes appellare pergebant Saxonniæ Duces. Nomen IVDITHAE est in hist. gent. Dan. ap. LINDENBROG. p. 273. et in Continuat. Saxonis Grammatici ap. Dn. BENZEL. Monum. Sueo-Goth. part. 5. p. 147. verbis: Rex Ericus accepit uxorem IUTTAM, filiam Ducis Saxonniæ. Altera ELISABETH conuenit in manum Ioannis, filii primogeniti Adolphi Comitis Holsatiæ, qui, quoniam sancti Francisci religionem Hamburgi professus est, Frater

Filiarum
fecun-
dæ.

1218. *niam totam vexillo beatæ Virginis a Rigensibus ad fidem Christianam subiugatam referebat, præter solam Reuelensem prouinciam et insulam*

ter Adolfus vocari occæpit. ALBERTVS STADENSIS *ad annum MCCXXXI. Iohannes Comes, Fratris Adolphi filius, IV. Idus Nouembris in Hamborch cum maximo cleri et populi tripudio est receptus, cui etiam eodem tempore filia Ducis Saxonie, adhuc puellula, in Coniugem est promissa.* ELISABETHAE nomen habet Chron. Slau. ap. LINDENBROG. p. 277. et Adolpheis MEIBOM. t. 13. Quare errat LAMBECH. *Orig. Hamburg. l. 1. n. 176. 177.* quod hanc Alberti II. filiam facit. Tertia MATHILDIS, primum Ottoni, Ottonis Pueri filio primogenito; deinde Friderico II. Imperatori desponsata; sed ob minas Pontificis domum non ducta. ALBERTI STADENSIS Codex MS. bibliothecæ Helmstadiensis *ad annum MCCXXXVII et ad p. 220. editionis Reineccianæ post verba est electus hæc habet: Modicum ante filia Ducis Saxonie Friderico quondam Imperatori missa fuerat desponsata. Hanc antea desponsauerat Otto, filius Ottonis Ducis Brunsvicensis; modicum post mortuus. Literas Pontificis, quibus intercedit, et impugnat has nuptias, habes ap. RAYNALDVM ad annum MCCXXXVII. n. 8.* Nomen MATHILDIS est in Alberti stemmate Billingano p. 277. Hæc forte ea est, quæ postea in toro fuit Helmodi, Comititis Suerinensis, quem Iohannes filius anno MCCLXXIII. sororium suum appellat *diplomate MS.* Et quia Albertus II. anno MCCXCII. Fridericum, Noribergensem Burggrauum, pariter sororium suum vocat *diplomate MS.* coniux eius HELENA itidem Alberti I. filia fuit; sed ex toro, ut nomen innuere videtur, posteriori. Superest quarta vel quinta, ELISABETHA, Comitissa Brenensis. De qua Dn. ECCARD. *geneal. Sax. p. 89.* Sed ea forte Iohannis Holfatiæ Comititis vidua fuit, quia annum eius obitus ab Holfatiæ scriptoribus annotatum non reperio. Reperiat autem aliquando me felicior. Mater AGNES anno MCCXXXVIII. iam vixerat. Sed a familia Alberti stilus ad publicas curas fortissimi Principis conuertendus est. Orii enim impatiens haud diu post peractas nuptias militatum abiit in Italiam ad Fridericum II. Imperatorem, ubi proximis annis omnibus fere Cæsareis diplomatibus subscriptus legitur *A. . . Dux Saxonie.* Cum anno MCCXXV. Ludouicus Sanctus, Thuringiæ Landgravius, in causa tutelari Henrici Misniæ Marchionis, sororis filii, Cæsarem sibi adeundum censeret; Rauiennæ Cæsarem Cæsarisque exercitum vnaque Albertum nostrum offendit. Itineris comitem habuit Landgravius facellum Bertoldum, qui domini sui vitam scripsit: cuius partem præstantiorem in Annales suos

transulerunt Monachi Reinerfbornenses, nondum integre editos. In his diligenter enarratur, quomodo Imperator Rauenna exercitum mouerit Placentiam, et quas molestias deuorauerit, per agrum Foroliuiensem, Bononiensem, Mutinensem, Regiensem et Parmensem transeundo. His interspergitur nominatim, quid Duci Saxonie acciderit, his verbis: *Imperator de Mutina exiens, Regium ingressus est, ibique mansit nocte illa usque ad Luciferum. Appropinquante autem Lucifero, de eadem ciuitate egressus est cum omni exercitu suo. Quidam autem Burgensum illius ciuitatis, qui fuerat hospes DUCIS SAXONIE, in ipsa nocte cepit altercari cum Duce et familia sua, et Dux non potuit ei resistere. Congredientibus igitur partibus vtriusque, duo de familia Ducis grauiter sunt vulnerati, et sic cessauerunt a lite. Burgeneses vero propter hanc indignationem gregem Imperatoris, quem cum exercitu propter victum cottidianum pelli fecerat, a suis pascuis repulerunt, pueros, qui ipsum gregem minabant, occidere cupientes. Quo audito, Imperator recedere festinans, nobilem ciuitatem Parmam ingressus est etc.* Cum interea Danorum res Transalbinæ, Rege Waldemaro cum filio cognomine capto, pessum irent, accitus ab Regis hostibus ocyus accurrit, Lauenburgum et Raceburgum in deditio-nem accipit, prælioque Bornhouedensi victor anno MCCXXVII. volentibus belli sociis, totius Nordalbingiæ dominium nanciscitur. Subiungam de hoc prælio ex *Contin. SAXONIS GRAMMATICI l. c.* quæ alibi legere non memini. *Ipsæ Rex (Waldemarus), amisso vno oculo, extra sensum percussus fuit: fuissetque iterum captus vel occisus, nisi vnus miles Teutonicus ipsum, transuersum coram se in equo positum, in Kilonem, per vias occultas fugiens, retulisset.* Lubeca iam ante prælium commissum se afferuerat in libertatem. At Comes Adolfus, postquam terras auitas recuperasset, dominum agnouit Albertum, eique subiecit se lege clientelari. Cuius rei indicium est, quod diplomatibus postea editis, præter Saxonie, Angariæ, Westphaliæque Ducis titulum, præscriptum est *Domini Nordalbingiæ* nomen. Quale est illud ap. PFEFFINGER. *iun. histor. Brunsvic. t. 2. p. 364.* In Dn. STAPHORST. *histor. eccles. Hamburg. t. 2. p. 21.* commemoratur *Bulla Alberti Ducis Saxonie, Angariæ et Westphaliæ et Domini Nordalbingiæ, vocantis illustrem Comitem Holfatiæ vassallum suum, data anno MCCXXXVII.* Et anno MCCXXXII Albertus noster confirmauit Comititis Adolphi priuilegium, Prezensi monasterio datum, non nisi Cæsaris et Alberti Ducis consensu accedente vali-

Alberto deditur Lauenburgum, Raceburgum et Nordalbingiæ directum dominium

iam *Osiliensium*. Et ait porro: *obsides quidem præsentis prouinciæ Harriionensis patribus eorum restituimus, volentes in hoc Regem Daciæ libenter honorare, sub hac tamen conditione, quatenus Rigensium viris nihil per hoc imminuatur.* Vnde relictis ibidem obsidibus eiusdem prouinciæ, cum præda nostra reuerſi ſumus in Liuoniam. Erat autem præda Liuonum magna nimis. Qui speluncas *Harriionensium* subterraneas, ad quas ſemper confugere ſolebant, obſidentes, et fumos et ignes in ore ſpeluncarum incendentes, nocte ac die ſuffumigantes, eos ſuffocabant omnes, tam viros quam mulieres. Et alios iam exſpirantes, alios ſemiuiuos, alios mortuos, extrahentes de ſpeluncis interfecerunt eos, et captiuos alios duxerunt, et omnem ſubſtantiam eorum et pecuniam et veſtes et ſpolia multa tulerunt. Erant autem ſuffocatorum promiſcui ſexus ex omnibus ſpeluncis animæ hominum fere mille. Et poſt hoc reuerſi ſunt Liuones cum Teutonicis, Deum benedicentes, eo quod etiam ſuperba *Harriionensium* corda ad fidem Chriſtianam humiliavit.

II.

EODEM anno mortuo *Theodorico*, venerabili *Eſtiensi* Episcopo, qui gladiis impiorum in *Reuelia* iugulatus, in martyrum, vt ſperamus, conſortium tranſiit, Antistes Liuonenſis *Albertus* in locum ipſius *fratrem ſuum Hermannum*, non minus venerabilem apud *Bremam ſancti Pauli Abbatem* x), ſubſtituit, et mittens nuncios

valiturum, apud MOLLER. *hiſtor. Cimbr. part. 4. p. 392. p. 397. §. 8.* Plura huius generis inſtrumenta allegari poſſent. Sed nos iam id non agimus. Cum anno MCCXXVIII. Gregorius PP. IX. Fridericum II. Imperatorem diris deuouiſſet, aliumque Principem paullo poſt diſpiceret, qui ſacri Romani Imperii faſces vellet capeſſere; totus cohorruiſit Albertus, præſertim cum Otto Cardinalis de Carcere Tulliano, Sedis Apoſtolicæ Legatus, qui Haquinum Norwegiæ Regem fruſtra ſollicitauerat, in Saxoniam veniret, et *super hoc conſilium expeteret Ottonis, dicti, Ducis de Lunimburg.* GODEFRIDVS COLON. *ad annum MCCXXVIII.* Licet enim hic contra Imperatorem renueret aliquid attentare, quod ipſi poſtea in diplomate Ducali anni MCCXXXV. pro merito computatum fuit; nihilominus cum idem Legatus Comitum Herbipolim indixiſſet in annum MCCXXXI. Albertus cum fratre omnem lapidem mouit, vt conuentum iſtum impediret, veritus, ne Otto Rex eligeretur. ALBERICVS *ad annum MCCXXXI. p. 577.* Super eſt epiſtola tum ad Archiepiſcopos et Episcopos data, qua eos a Concilio deterret, obtentu libertatis eccleſiaſticae, ap. ALBERICVM *p. 539.* Quæ tempeſtas cum conſediſſet; arctius Henrico Regi adhærere cœpit. Cuius diplomata fere teſtis omnia ſubſcripſit; etiam vbi filius mandata Parentis tranſgreſſus eſt; præſertim anno MCCXXXIV. V. GODEFRIDVS COLON. *ad l. a.* Secuta cum Ottone reconciliatione, et

rebus Friderici per Germaniam nutantibus, animum ad ſecundas nuptias adiecit, elegitque HELENAM, filiam Ottonis, quæ Hermannus iunior Thuringiæ Landgrauio, anno MCCXXXI. deſuncto, nupta erat. Quo matrimonio tum potiſſimum gauiſus eſt, cum Rex Guilielmus Eliſabetham duceret, Helenæ ſororem, ipſeque pater fieret duorum filiorum, Ioannis et Alberti, cum iam de ſobole procreanda animum deſpondiſſet, ſucceſſoremque, ſi abſque maſculo herede decederet, non in fratris familia, ſed inter agnatos quæreret *Brandenburgicos*. Hi enim adiutores erant in Nordalbingia Lauenburgoque acquirendo; non fratris Henrici proſapia. Obſecurus eſt eius voluntati Rex Guilielmus, et dato diplomate Marchiones Alberti ſcripſit heredes, Brunſuici anno MCCLII. Dabimus id in appendice documentorum. Reliquum vitæ tempus quiete exegit, niſi quod Episcopi tranſalбини obedientiam detrectarent, vſque ad annum MCCLX. quo fato functus eſt. Hæc in gratiam noui Ducatus Saxonici conditoris, Principis in tantum laudandi, in quantum virtus, ſapientia, magnanimitas et præclara indoles intelligi poteſt. Qui tamen fere ignotus longa vrgetur nocte, *caret quia vate ſacro.*

x) En ! quartum fratrem Alberti Episcopi, HERMANNVM, ſancti Pauli apud Bremenſes Abbatem Ordinis ſancti Benedicti. De cuius monaſterii fundatione, primoque Abbate Bertoldo, conſulendus MVSARDVS

Ducit
huius
Ottonis
filiam.

Succesſores, ſi ſine maſcula prole obiret, eſſe voluit non Anhaltinos, ſed Brandenburgicos Marchiones.

Vere-
tur, ne
Otto
Lune-
burgi-
cus
Friderico II.
ſuffice-
setur.

1218.

cios per *Curoniam* et in *Samlandiam Prussiae in Teutonium*, factum hoc ei significauit. Vnde ipse ad Archiepiscopum *Magdeburgensem* accedens, ab eo consecratus est Episcopus in *Estoniam*. Quo audito, *Rex Daciae* iter ipsius in *Liunioniam* ad aliquot annos impediuit. Qua de causa idem Episcopus ad Regem veniens, Episcopatum ab eo cupiuit recipiendum, et ei vicissim fideliter adharendum promisit.

ALBERTI EPISCOPI ANNVS XXII.

CHRISTI MCCXIX - MCCXX.

1. Praeones, in <i>Wironiam</i> missi, turbantur a <i>Danis</i> , totam <i>Estoniam</i> sibi vindicantibus.	4. Albertus Ep. a Papa et Imperatore destitutus, confugit in clientelam Regis <i>Daniae</i> .
2. Albertus Episcopus prouocat ad <i>Curiam Romanam</i> .	5. <i>Henrici</i> sacerdotis in baptizandis infidelibus solertia.
3. Suecorum infaustus accessus in <i>Wykiam</i> seu prouinciam <i>Lealensem</i> .	6. <i>Vngannensium</i> expeditio contra <i>Ruthenos</i> in <i>Ingria</i> MCCXX.

1219.

I.

ANNVS bisdecimus Antistitis atque secundus iam fuit, et *modicum Liunum* terra quieuit. Idem Antistes, praedicatores in *Estoniam* mittere sollicitus, cuius instantia sollicitudo semper a) omnium Ecclesiarum illum detinuit. Misit itaque *Alobrandum* sacerdotem et *Ludowicum* in *Saccalam*. Qui quam plures de *Germa* et aliis prouinciis baptizantes, iterum reuersi sunt in *Liunioniam*. Et missis nunciis in *Russiam*, Episcopus verbis

de *Nobil. Bremens. p. 41. seq.* Ex hoc fonte profluxit forte error eorum, qui *Bertoldum*, *Liunioniae* secundum Episcopum, huius monasterii Abbatem fuisse tradiderunt. Ceterum haec institutio quasi possessionis retinendae causa, et saltem ad honores facta videtur. *Dani* enim *Wesselinum* *Estoniae* praefecerant Episcopum n. 2. ALBERTVS STADENSIS ad annum MCCXVIII. concinit cum Nostro: *Thiderico*, inquit, *Estoniensi* Episcopo, a paganis occiso, *Hermannus*, sancti *Pauli in Brema Abbas*, in Episcopatum substituitur LEALENSEM. Recte ait *Lealensem*. Placuit enim paullatim singulis *Estoniae* prouinciis singulos dare Episcopos. Vnde ne *Danis* aegre faceret *Albertus*, qui *Reualiam* possidebant; fratri *Maritimam* assignauit, in qua *Leale* situm. Lumen hic nobis accendit, a quo non speraueram, ALBERICVS; licet loco alieno. Nam ad annum MCCXV. p. 486. haec habet: quae, quia vitiose sunt edita, transcribimus e Codice membranaceo MS. In partibus *Liunioniae* martyrizatus est Dominus THEODORICVS, primus Episcopus *Estoniae*. Si *Fulconem* exceperis, tempore *Alexandri PP. III.* circa annum MCLXXIX. in *Estoniam* siue missum, siue destinatum; titulo sane poti-

tum. Cui successerunt duo: Magister HERMANNVS, primus Episcopus *Ogonie*: Nostro *Vnganniae* h. e. *Dorpatensis*. *Dorpatum* enim a *Lealensi* sede translatum deinde videbimus: et GODEFRIDVS, Prior de *Porta*, Episcopus circa *Maritima* et *Osilie* insule; *Hermannus* quippe *Lealensi* substitutus. Postea additi: immo iuncti: sunt duo: scilicet WESCELO: Nostro *Wesselinus*: Episcopus *Rivalie*, et vnus de *Dacia*, OSTRADVS, Episcopus *Wironiae*. Vbi notandum, *Reualiensis* et *Wironiensis* subiectos fuisse Archiepiscopo *Lundensi*, quippe a *Danis* institutos. V. ad annum MCCXIX. n. 2. fin. *Wesselinus* *Reualiae* successorem habuit *Torchillum*, et inter *Wironiae* Episcopos, *Ostradi* successores, noui quemdam *Theodoricum*, qui *Minda* et *Hildensemii* vixit, et cuius vidi Testamentum. Sed quia haec ad eos annos pertinent, quos Noster non attingit; nolo hic extra oleas vagari. *Idem de. N. XLVI.*

a) Aliquid omissum videtur, simulque mutatum. Aut enim: Cuius instantia plus quam sollicitudo omnium ecclesiarum illum semper detinuit legendum est; aut: Cuius instantia et sollicitudo super omnium ecclesiarum sc. sollicitudinem illum detinuit. *Idem de.*

Cuius (scilicet instantia) instantia sollicitudo semper, et omnium ecclesiarum, illum detinuit.

verbis pacificis cum *Nogardensibus* locutus est. Interimque sacer- 1219.
dotes alios in Estoniam mittere non distulit. Quorum erat primus
Petrus Kakenwaldus de Vinlandia, et *Heinricus*, Letthorum mini-
ster de *Ymera*, qui simul abeuntes in *Estoniam*, pertransierunt *Vn-*
ganniam, iam ante baptizatam, donec ad flumen, quod *mater aqua-*
rum dicitur, apud *Tarbeten* peruenirent. Et incipientes a flumine
doctrinæ Christianæ semina spargere, villas circumiacentes sacro
regenerationis fonte rigabant. Et in *Lonecotte*, simul et in aliis
villis, sacri baptismatis mysteriis celebratis, processerunt in *Sade-*
gerwe, conuocatisque populis, ibidem circiter trecentos baptiza-
verunt. Postea ad alias villas circumeuntes similiter faciebant.
Et venerunt in *Waygam* et *Hyembe* illius terræ locis, sacris my-
steriis imbuentes, baptizauerunt omnes, et tandem in *Riole*, quod
erat extremum castellum eorum, conuocatis hominibus, doctrinam
eis Euangelicam tradiderunt. Et baptizatis ibidem promiscui sexus
quingentis aut circiter, in *Wironiam* processerunt. Et receperunt
eos *Wirones* de prima prouincia, quæ *Pudymen* vocatur, et bapti-
zati sunt omnes ab eis de quatuordecim villis vna cum *Tabellino*,
Seniore ipsorum, qui postea a *Danis* suspensus est, eo quod ba-
ptismum Rigensum acceperat, et filium suum Fratribus Militiæ
obsidem posuerat. Ceteri vero *Wironenses* de prouinciis aliis, pro-
pter comminationem Danorum, *Rigensum*, sacerdotes recipere
non audentes, *Danos*, utpote sibi vicinos, ad se vocauerunt, et
baptisati sunt ab eis. Credebant itaque *Wirones*, vnum Deum esse
Christianorum, tam Danorum, quam Teutonicorum, et vnam
fidem, vnum baptismum, et nullam inde discordiam prouenire pu-
tantes, *Danorum* sibi vicinorum baptismum indifferenter accipie-
bant. *Rigenenses* autem *Wironiam* suam esse, tamquam a suis ad
fidem Christianam subiugatam, allegantes, sacerdotes prædictos ad
ipsam baptizandam transmiserunt.

2. SED *Dani*, ipsam terram sibi vicinam præoccupare cupientes,
sacerdotes suos, quasi in messem alienam, miserunt. Qui bapti-
zantes villas quasdam, et ad alias suos mittentes, ad quas ipsi venire
tam subito non potuerunt, et *cruces magnas ligneas* in omnibus
villis fieri præcipientes, et aquam benedictam per manus rustico-
rum mittentes, et mulieres et paruulos aspergere iubentes, sacer-
dotes *Rigenenses* taliter præuenire conabantur, et hoc modo totam
terram ad manus Regis *Danorum* præoccupare studebant. Quod
intelligentes *Petrus* et *Heinricus*, in *Germaniam* abierunt, et bap-
tizatis ibidem in primis villis quam plurimis hominibus, audiuerunt
Woltherum, sacerdotem *Danorum*, illuc venisse. Vnde occurre-
runt ei, dicentes, terram ipsam in *Rigensum* esse potestate, et
vineam ipsam per vexillum beatæ Mariæ Virginis, studio peregrino-
rum et Rigensum labore, plantatam affirmauerunt. Post hoc ab-
euntes in castrum *Danorum* cum ipso sacerdote, coram venerabili
Archiepiscopo *Andrea* Lundeni idem referebant. Sed Archiepi-
scopus idem totam *Estoniam*, siue a *Rigenensibus* expugnatam, siue

1219. nondum adhuc subiugatam, Regis *Daciæ* esse dicebat, a *Rigensibus* Episcopis, propter collata auxilia in *Estones* feroces, sibi concessam, missisque nunciis in *Rigam*, ne racemos dependentes colligerent, mandauit, nec sacerdotes suos in angulos *Estoniæ* ad prædicandum mitterent. Cui rescripsit *Rigensis* Episcopus, venerabilis senex *Albertus*: Vineam ipsam *Estiensis* Ecclesiæ pluribus annis ante tempora *Danorum* a suis iam dudum plantatam, sanguine multorum Teutonicorum, et bellorum incommodis multis, excultam, sacerdotesque suos non in angulis *Estoniæ*, sed in media *Germania*, et in *Wironia*, et usque in faciem ipsius Archiepiscopi comparuisset. Quo cognito, Rex *Daciæ* contra Episcopum *Rigensem* quodammodo commotus, ad præsentiam tamen suam ipsum cum Fratribus Militiæ vocauit. Quo non veniente, sed ad Summum Pontificem pro eadem causa *Romam* properante, Fratres Militiæ, *Rodolphus* de *Wenden*, cum ceteris, venerunt ad Regem. Et dedit eis Rex *Saccalam* et *Vnganniam*, iam dudum a *Rigensibus* subiugatam et baptizatam, cum adiacentibus prouinciis, pro sua tertia parte *Estoniæ*, excluso *Liunionensi* Episcopo cum fratre suo, *Hermanno*, nouiter consecrato. Et peruenit in *Rigam* verbum hoc, et grauitè accepit hoc *Bernhardus* b) Episcopus cum ceteris *Rigensibus*, et conuenerunt cum Fratribus Militiæ, statuentes amice trifariam *Estoniæ* diuisionem, et Episcopis, c) sicut hætenus, sic et deinceps, suas partes attribuentes, Fratribus suam tertiam reliquerunt. Iam quoque, postquam *Reualiensē* prouinciam totam baptizauerant, miserunt sacerdotes suos ad *Harrionenses*, et, baptizatis illis, incitauerunt eos, ut irent ad *Germanenses* cum exercitu, quatenus timore illo correpti a dominio *Rigensium* recederent, et ipsorum dominium et baptismum reciperent. Et ibant *Harrionenses* in ipsam terram *Germanensium* æstate eadem nouem vicibus cum exercitibus suis, despoliantes eos, et occidentes quam plures ex eis, et captiuantes, ut etiam ipsum sacerdotem *Danorum* inter alios vulnerando ferirent, donec tandem plurimi eorum dominium ac baptismum *Danorum* elegerunt. Similiter et *Wirones*, a *Rigensibus* primitus expugnati, comminatione *Danorum* exterriti, verbum eorum atque dominium acceperunt. Vnde Archiepiscopus Episcopum nouum in *Wironiam* et *Germaniam* consecrauit, *Reuelensi* Episcopo prouincias *Harrionenses* attribuens.

3. INTERIM Rex *Sueciæ* *Iohannes* d), cum Duce suo *Karolo*

b) Bernardus, Semigallensis Episcopus, Rigæ functus vice Alberti Episcopi, qui Romam iuerat.

c) Rigensis scilicet, eiusque fratri Hermanno, Episcopo Lealensi.

d) De hoc Rege ita ERICVS VPSALIENSIS lib. 3. p. 105. Anno Domini MCCXIX. electus est in Regem Iohannes, filius Suerkeri Regis, in sua pueritia, et dicebatur IOHAN VNGE: item IOHANNES PIVS. Qui tribus tantum annis portauit nomen regium, et morte

naturali finiuit vitam in Wisingsö, sepultusque est in Alvastra anno Domini MCCXXII. His similia habet IOHANNES MAGNVS Histor. Suec. lib. 19. c. 13. Ignorant autem hanc Regis expeditionem veteres Suecorum Historici, si, quos habent, veteres sunt appellandi. Subiungit IO. MESSENIUS Scandiæ Illustratæ Tomo XIII. Catalogum omnium Auctorum, tam priscorum, quam neotericorum; externorum et internorum, qui Scandicas hætenus scripserunt Historias; totas vel

rolo e) et Episcopis suis, collecto exercitu magno, venit in *Rotaliam* f), cupiens aliquas partes in *Estonia* ac dominatum adipisci. Et resedit in castro *Lealensi*, ad quod erat Episcopus *Hermannus*, frater Episcopi Liuoniensis, a Domino *Papa* confirmatus, eo quod eadem prouincia fuerat quondam a *Rigensibus* expugnata, et fidei rudimentis initiata. Et intrauerunt *Sweci* per prouinciam, docentes et baptizantes ex eis, et ecclesias ædificantes. Et peruenerunt ad *Danos* in *Reuele*, colloquentes cum eis. Miserunt quoque *Rigenses* nuncios ad ipsos, dicentes, ipsas prouincias a suis ad fidem Christianam subiugatas, munientes etiam ipsos, ne dolosis verbis *Estonum* perfidorum nimium confidentes, minorem circa se custodiam

vetearum partes; ligata vel soluta oratione; latine, germanice aut Scondice; Romano vel Rhunico literarum charactere; typis aut calamis solum exaratas. In quo, post ADAMVM BREMENSEM ET SAXONEM GRAMMATICVM, saltu fertur in seculum XV. LAURENTIVM ARVSIENSEM nominans, et ERICVM VPSALIENSEM, cuius narrationem de Ioanne Rege modo exhibuimus. Huius ERICI, anno MCCCCLXXXVI. defuncti, epitaphium cum descripsisset IO. SCHEFFERVUS *Vpsal. antiq. c. 13. p. 228.* subiicit: *Est hic auctor Historiæ, a Messenio Stocholmiæ primum — anno MDCXV. (qua editione adhuc vsumus) ac ante paucos annos a — meo socero, Iohanne Loccenio, demum publicatæ, qua habemus nihil in hoc genere, quod quidem esset publice ac in Suecia conscriptum quondam sit, vetustius aut melius.* Ipse Academiae Vpsalienensis Bibliothecarius, Dn. ERICVS BENZELIVS *Monument. Sueo — Goth. Prolegom. p. 2.* cum Vitam Sifridi Confessoris ex nonnullis indiciis circa annum MCCV. scriptam deprehendere sibi visus est, de quibus iam non iudicamus: asseuerat, sibi, in ætates *Scriptorum patriæ, qui vel prodierunt, vel in MSS. bibliothecarum latent, non segnitè inquirenti, huc usque nullum indigenarum, qui latine scripserit, hoc ipso vetustiore obuersatum esse.* Quod licet in speciem impugnare videatur SCHEFFERI sententiam; vetustissimum tamen in Suecia *Legendarum* scriptorem dumtaxat in scenam producit, cum SCHEFFERVUS de *Historicis* sentiat. Neque diffitetur IO. MESSENIUS *Scondiæ Tom. XII. p. 113.* vsum se in hoc bello enarrando BALTHASARIS RVSSOVII Chronico Liuoniæ, quia, quæ ipsa MESSENI verba sunt, nec ullus Chronographorum nostrorum hanc Iohannis militiam usque perspicuo hactenus manifestauit eloquio. Manifestum et perspicuum eloquium Historicorum dum desiderat, concedit, Vitarum Scriptores Sanctorum Sueciæ non nihil balbutisse. In anno tamen et ipse fallitur *Tom. II. p. 24.* vbi de rebus anni MCCXVIII. agit, et hæc habet, quæ satis concinna sunt: *Interim Iohannes, Sueonum Rex,*

crebra laceffitus Estonum incurfione, sicut etiam Christianæ religionis et Sueticæ dominationis propagandæ stimulatus amore, modo Liuoniam impugnavit, et Vichensibus subactis, Lealensem absentis Hermannii Præfulis arcem, violenter occupatam, suo milite firmavit, buicque subiugatæ regionis defensionem; ast Carolo, Lincopensium Episcopo, illic cum pluribus sacerdotibus præsentibus, conuersionem gentilium commendauit, et victor domum velificauit. Maius lumen, vti historiæ vniuersæ, ita quoque huius Iohannis rebus, Suecis ipsis parum cognitis, affundunt Epistolæ Pontificum: quæ si exstarent omnes, nihil foret fere, quod in historia mediæ æui omnium regnorum desiderares, quia omnia fere pependerunt e nutu Pontificum, qua Iudicum vel Arbitrorum. Litigiosam Iohannis successionem fuisse ostendit Honorii PP. III. mandatum ad Episcopos Lubecensem, Suerinensem et Raceburgensem, vt Vpsalensem Archiepiscopum, si regia inunctione Iohannem consecrasset, ad dicendam causam Romano Pontifici se sistere iuberent, dissentientes principes conciliare niterentur, et si rei euentus ex sententia non processisset, de re tota confectis publicis actis sedem apostolicam instruerent. RAYNALD. *ad an. MCCXIX. n. 30.* Qui ad annum MCCXX. n. 36. porro narrat, quomodo Pontifex Iohannem iam in folio confirmatum monuerit, ne res ecclesiæ occuparet, neue Episcopos adulterinos intruderet.

e) Karolus ille Dux fuit Ostrogothiæ, frater natu minor Birgeri eius, quem anno MCCII. obiisse diximus ad *Gesta MFINARDI*; filius Benedicti, itidem Ostrogothiæ Ducis; cuius Benedicti pater Fulco, regalibus Ingerdis nuptiis honoratus, super ceteras Sueciæ nobiles familias caput efferre cæpit. Duce[m] suum, scilicet Ioannis Regis, Karolum vocat Noster, quia Regis Tutor fuit, et pro eo Regnum administravit. IOHANNES MAGNVS *hisor. Suec. lib. 19. c. 13.* disertè ait, Regem sub tutoribus egisse, Karoloque Olauum, Vpsalensem Archiepiscopum, adiungit.

f) De *Rotalia* vide, quæ diximus ad annum MCCXIII. not. b).

¹²¹⁹. diam adhiberent. Rex autem idem, locatis in castro viris suis, scilicet Lealensi g), cum duce *Karolo* et Episcopo h), reuersus est in *Sueciam*. Etcum esset eis ex altera parte Liuania, et ex altera parte *Dani*, ipsi quoque in medio constituti, minorem de paganis timorem habere cœperunt. Et factum est in vno dierum, apparente primo diei diluculo, venerunt *Osilienses* de mari cum exercitu magno, et obsidentes eosdem *Suecos*, pugnauerunt cum eis; et ignem apposuerunt ad castrum eorum. Et exiverunt *Sweci* ad eos, dimicantes cum eis, et non valuerunt tantæ resistere multitudini. Et ceciderunt *Sweci* interfecti ab eis, et captum est castrum, et *Dux* cecidit i). Et *Episcopus* per ignem et gladium interfectus est, et in martyrum conforcium commigravit k). Et venerunt post modum *Dani* colligentes corpora eorum, et cum luctu sepulturæ tradiderunt. Similiter et *Rigenses*, audientes

g) Verba: *scilicet Lealensi*; glossema sapiunt, aut suo loco non sunt posita.

h) Rex, qui cum pluribus Episcopis venit, discedens vnum reliquit, quem Auctor non nominat. Nominant autem Vitarum Sanctorum Sueciæ Scriptores, VASTOVIVS et IO. MESSENIUS: de quo mox.

i) Clades hæc Suecorum incidit in annum sequentem MCCXX. Diem conseruarunt Chronicon Wadstenense et Chronologia vetus Sueo-Danica apud Dn. BENZEL. Monument. Sueo-Goth. part. 1. scilicet VI. Idus Augusti. Karolus Dux propterea non a MESSENIO quidem, sed tamen a IO. VASTOVIO Sanctis Sueciæ annumeratur. Cuius vitam scripturus ille *Vite Aquilonia* p. 73. longissime aberrat a ianua, alterius Karoli, Vlphonis filii, qui anno MCCLXIII. Crucigerorum militiæ se adiungens, in prælio cum Lithuanis commissio occubuit, res gestas commemorans, observante Dn. BENZELIO in not. p. 58. Bene meritis est Dn. BENZELIVS de re literaria atque historica, quod IO. VASTOVII Vitem Aquiloniam, Colonia Agrippinæ anno MDCCXIII. editam, sed tantæ raritatis, ut iam Claudii Arrhenii tempore in paucorum fuerit manibus, Vpsaliæ anno MDCCVIII. recusam, notis quibusdam, potiores VASTOVII lapsus indicantibus, instruxit: amplius meriturus, si literas Regum, bullas Pontificum, et reliquorum instrumentorum, quæ totius Sueciæ sunt antiquissima, apparatus, quem VASTOVIVS vndiquaque congefferat, et quo Colonienfis editio nitet, hoc est, nervos atque artus libro in hac iterata editione incidendos non putasset, CLAVDII ARRHENII et IO. PERINGSKIÖLDII, qui tum *Bullarium Romanum Sueo-Gothicum*, et nescio quid aliud meditabantur, proposito deteritus. Quamquam huic malo remedium aliquod attulit idem Arrhenius, vel, si mauis, Oernhiälm, quod aliquam horum diplomatum partem transtulit in Historiæ Sueciæ

librum quartum, quo res seculi XII. persectus est.

k) Episcopus is Lincopensis fuit, Karolus; Karoli Ducis ex fratre Magno nepos. Huius vita itidem legitur in *Vite Aquilonia* p. 73. sed ita, ut intra paucorum verborum consistat numerum. IO. MESSENIUS *Chron. Episcoporum Lincopensium* p. 56. hæc de eo habet: *Carolus, serenissimi Ducis Birgeri Ierl germanus, et iustitiæ patronus singularis, approbatione eiusdem Pontificis Ausonii* (Honorii PP. III.) *tempore Iohannis primi, Suecorum clementissimi Regis, pedum nactus Lincopense, deinde, sociis nonnullis aliis Præsulibus, cum patruo suo, Duce Carolo, in Russiam* (in Estoniam dicendum fuerat) *Christiana religionis propagandæ gratia pervexit, ubi a furiosa Ruthenorum* (Estonum) *gente in Recalom* (Rotalia) *anno MCCXX. cæsus, gloriose occubuit.* Quæ deinceps *Scond. Tom. XII. p. 113.* emendauit. Caroli huius frater cum fuerit Birger Ierl II. annum MCCXX. Birgeri Ducis effigiei, in arce Tawasthusana Finlandiensi visendæ, perperam adscripserunt ii, qui *Sueciam antiquam et hodiernam* elegantissimis imaginibus regalique sumtu ære expressam dederunt. Quod opus nuper curante Celeberrimo Dn. de MEIERN, Collega coniunctissimo, in Regis Bibliothecam commeauit. Birgerus enim ille ante annum MCCXXXVIII. ad rempublicam non accessit, quo Ierl creatus est, et furrogatus in ea dignitate Vlphoni patrueli, hoc tempore fati absumpto, hallucinantibus plurimum, qui Birgero I. anno MCCII. defuncto hunc successisse contendunt. Sane Birgerus ille non nisi extremis Erici Regis annis exercitum in Tawastiam duxit, ibique Tawastaburgum victoriæ monumentum condidit anno MCCL. V. ERICVS VPSAL. lib. 3. p. 109. IO. MESSEN. Tom. 12. p. 117. Vnde monumento illi Birgeriano annus MCCL. erit adscribendus. Ut autem cognatio horum Karolorum inter se et cum Birgero II.

tes interfectionem eorum, luctum super eos cum gemitu diebus ^{1219.} multis habuerunt. Erant autem interfectorum fere quingenti: quorum pauci per fugam euaferunt, et in *Danorum* castrum l) pervenerunt. Ceteri omnes in ore gladii corruerunt: quorum memoria in benedictione, et animæ eorum requiescant in Christo.

4. EPISCOPVS vero Liuoniensis mare transiens, venit in *Lubecam*, et, cognitis insidiis Regis *Daciæ*, fidelium suorum amicorum auxilio, clam exiuit de ciuitate m). Et cum festinatione venit in Curiam Romanam ad Summum Pontificem *Honorium III.* Qui misericorditer et paterne suas exaudiuit petitiones. Misitque Rex *Daciæ* nuncios suos contra eum, qui non modicum negotium Ecclesiæ Liuoniensis in curia Romana disturbabant, et sibi minus modico proficiebant n). Et abiit Episcopus Liuoniensis ad Imperatorem *Fridericum*, tunc nouiter ad Imperium sublimatum, quærens ab eo consilium et auxilium, tam contra Regis *Daciæ*, quam *Ruthenorum*, et paganorum, aliorumque importunam infestationem. Eo quod Liunia cum prouinciis omnibus subiugatis ad *Imperium* semper haberet respectum o). Imperator vero diuersis et altis imperii negotiis occupatus, modicam Episcopo consolationem impendit. qui se terram sanctam *Hierosolymitanam* defensurum promisit, et exinde sollicitus auxilium Episcopo subtraxit p), monens eum tamen et docens, verbum pacis et amicitiae tam cum *Danis*, quam

ro II. Duce lectori ad oculum pateat; schema genealogicum subnectimus.

Folcho, Dux Sueciæ.

Coniux: Ingegerdis, Canuti Regis Daniæ filia.

Benedictus, Dux Ostrogothiæ.

Birger Ierl I. Dux Ostro- gothiæ. † MCCII.	Karolus, Ostrogothiæ Dux. † MCCXX.	Magnus Min- niskiöld, † - - -
---	---	-------------------------------------

Karolus, Episcopus Lincopensis. † MCCXX.	Birger Ierl II. Coniux: Ingebur- gis, soror Eriki Blæfi Regis Sueciæ.
--	--

Walde- marus Rex Sueciæ.	Magnus Rex Sueciæ.	Erius Dux.	Benedictus Ep. Linco- pensis.	Ingeburgis et aliæ filiæ.
-----------------------------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------	---------------------------------

l) Danorum castrum olim Lyndanisse; nunc Reualia. Russis *Koliuan* audit, et Estonibus *Talin* h. e. *Danilin*, Danorum vrbs. Vnde inuenio: *Talin Eestima pea-lin*. i. e. *Reualia*, *Estonicæ terræ caput urbium* seu metropolis.

m) Lubeca enim cum tota Nordalbingia in Danorum potestate fuit vsque ad Waldemari II. carcerem, et prælium Bornhouedense, quo anno MCCXXVII. Danorum res in Germania euerse sunt penitus.

n) Aulam Romanam in causâ contra Wal-

demarum II. propterea minus fauentem habuit Albertus Episcopus, quod iste se regnumque Sedi Apostolicæ fecerit vestigale: vt habet Rescriptum Honorii PP. III. ad Engelbertum Colon. Archiepiscopum ap. RAYNALDVM *ad annum MCCXXIII. p. 301.* Archiepiscopalem seu potius Metropolitanam per omnem Liuniam dignitatem ambiuit proprie Albertus: qua impetrata, de subiectione Episcoporum eius partis Estoniæ, quam Dani occupauerant et occupaturi essent, dubitare non poterat. At Pontifex ei hoc roganti morem haud gessit, cum nondum id e re Liuoniensis ecclesiæ esse videretur, obseruante RAYNALDO *ad annum MCCXIX. n. 31.* re autem vera, ne Danorum Regem offenderet. Nouas tamen ecclesias Cathedrales per Liuniam condendi, et Episcopos eis præficiendi potestatem Alberto Pontifex iam dederat anno MCCXVII. teste eodem *ad b. a. n. 45.*

o) Atqui huic fides erat facienda per testes vel diplomata impetratæ olim ab Philippo Rege atque ab Imperio Liuoniæ.

p) Fridericus II. Imp. nec ipse molestus esse voluit Waldemaro, cuius opera vñs erat in minuenda Welforum potentia, et Nordalbingia ipsis eripienda: cuius cessionem a Friderico factam Waldemaro non Danorum solum Annales iactitant; sed et IO. MESSENIUS *Scand. T. 2. p. 23. ad annum MCCXIV. propugnat.*

1219. quam cum *Ruthenis* habere, donec nouellæ plantationi firmum postmodum superædificaretur ædificium. Cumque nullum Episcopus perciperet solatium tam a summo pontifice, quam ab Imperatore; rediit in *Teutonium*. Et visum est ei, bonorum virorum consilio, Regem *Daciæ* potius adire, quam Liunum Ecclesiam periclitari. Prohibebat enim Rex *Daciæ Lubicensibus*, subditis suis, naues peregrinis in Liuniam præstare, donec Episcopum ad suum emolliret consensum. Vnde tandem idem venerabilis Antistes, cum fratre suo *Hermanno* Episcopo, Regem *Daciæ* præfatum adiuit, et tam Liuniam quam Estoniam in potestatem ipsius commisit, ita tamen, si Prælati conuentuum suorum, nec non et viri sui, et *Rigenses* omnes cum Liunibus et Letthis in hanc formam consensum suum præberent q). Et mortua est eodem tempore *Regina* r), vxor videlicet Regis *Daciæ*, in partu. Et ait quispiam, nouellam Ecclesiam, tunc in potestatem Regis ipsius traditam, quæ paritura erat quotidie prolem spiritualem, temporibus sui principatus indubitanter periclitandam. Et vera retulit ille; sicut infra patebit.

5. MEDIO tempore litigantibus aliis pro terrarum dominatibus, abiit iterum Letthorum de *Pmera* sacerdos in *Estoniam*, assumpto secum alio sacerdote *Theodorico*, tunc nouiter ordinato, et pertranseuntes *Saccalam* venerunt ad *Palam*, et incipientes ab eodem flumine prouinciam vicinam, quæ *Wormegunda* vocatur, sacri baptismatis fonte rigabant, per singulas villas maiorem moram facientes, populum conuocantes, doctrinam Euangelicam eis tradiderunt. Et per septem dies circumeuntes, singulis diebus trecentos aut quadringentos promiscui sexus baptizauerunt. Post hoc in *Germaniam* abierunt, et prouinciam extremam versus *Wironiam*, quæ *Lappegunda* vocatur, nondum baptizatam, adeuntes, in singulis villis maioribus sacri baptismatis mysterium celebrabant, donec ad villam, quæ *Kettis* vocatur, venirent, et idem faciebant ibidem. Vbi postea *Dani* Ecclesiam ædificauerunt, sicut et in aliis pluribus villis a nobis baptizatis fecerunt. Tandem villam, quæ *Reynenen* vocatur, attingentes, ad conuocandum populum de villis aliis miserunt. Et ait rusticus, qui fuit Senior eorum: *Iam omnes baptizati sumus*. Et requirentibus illis, *cuius baptismo baptizati essent?* Respondit ille: *Cum essemus in villa Solgesim, quando sacerdos Danorum ibi baptismi sui tractauit sacramenta, baptizauit viros quosdam ex nostris, et dedit nobis aquam sanctam, et reuersi sumus ad proprias villas, et cum eadem aqua aspersimus unusquisque nostram familiam, uxores et paruulos, et nobis ultra quem faciemus s)?* Cum enim semel baptizati sumus, vos ultra non recipiemus. Quo audito, sacerdotes, modicum subridentes, et excussio puluere pedum

q) Fratrum Militiæ Christi hic nulla mentio, quod hi antea, infcio Episcopo, separatam pacem et diuisionem fecissent cum Danis.

r) Reginae nomen fuit *Berengaria*.

CHRON. SIALAND. p. 54.

s) Legendum puto: *Et nobis ultra quid facietis?* Quid nobis præterea, vt faciamus, præcipientis, cum semel baptizati simus?

t) Qui

pedum in eos, ad alias villas festinantes, in confinio *Wironia* ^{1219.} tres villas baptizauerunt: vbi erat mons et sylua pulcherrima, in quo dicebant indigenæ magnum Deum *Osiliensium* natum, qui *Tharapita* vocatur, et de loco illo in *Osiliam* volasse t). Et ibat alter sacerdos, succidens imagines et similitudines Deorum suorum ibi factas, et mirabantur pagani, quod sanguis non efflueret, et magis exinde sacerdotibus credebant. Consummato ergo per septem dies baptismo in illa prouincia, reuersi sunt sacerdotes ad aliam prouinciam, quæ *Mocha* vocatur, et similiter ibidem hebdomadam implentes, circumiuerunt ad villas, et quolibet die circiter trecentos aut quadringentos promiscui sexus baptizauerunt, donec etiam omnibus sinibus consummato baptismo, paganorum ritus abolerent. Et de prouincia illa procedentes in *Waygam*, inuenerunt in via villas plures, quæ nondum fuerunt ab aliquibus sacerdotibus visitatæ, baptisatisque viris omnibus ibidem et mulieribus et paruulis, circa stagnum *Worzegezæ* euntes, venerunt in *Waygam*, et, cum *Wayga* iam ante fuerit baptizata, redierunt ad prouinciam, quæ *Sogentagana* u) vocatur, et singulas villas visitantes, quæ remanserant ante nondum baptizatæ, videlicet *Ygetenere*, *Welpole*, et *Wafala*, cum pluribus aliis, baptizauerunt omnes viros ac mulieres et paruulos eorum. Et expleta ibidem hebdomada, consummatisque in sinibus illis sacri baptismatis mysteriis, gaudentes reuersi sunt ad *Matrem aquarum*, et in vtraque parte fluuii similiter opus pietatis et doctrinæ studium circa non baptizatos adimplentes, tandem redierunt in *Odempe*, vineamque plantatam et sacro fonte rigatam Deo, qui incrementum daturus erat, committentes, reuersi sunt in Liuoniam. Post modicum vero temporis spacium rediit iterum

* * *
Desunt quatuor folia, et in his Gesta anni MCCXX. w).
* * *

et

t) Qui Suecorum et Gothorum Deum *Thor* cunctis gentibus notum cultumque sibi et aliis persuasum eunt; hic *Thor* quoque deprehendere sibi visi sunt. *Tharapitam* enim audientes, *Thor* Deum ab Estonibus præliaturis in auxilium vocatum statuunt, exclamantibus: *Thorawita!* h. e. *Thor* adiuta! *Thor* adiuua! Erroris insimulantes, qui putant, Estones Deum quemdam hoc nomine coluisse, quod non sit Dei cuiusdam proprium, sed *Thori* Dei *aduocatio*. At hi refelluntur a Nostro, qui non solum hic, sed etiam infra ad annum MCCXXV. vbi de expugnatione *Osiliensium* agit, *Osiliensibus* Deum attribuit, quem *Tharapitham* vel *Tharapillam* vocauerint. Ita enim vox scripta est, ut vtroque modo legi possit, dubiisque hæreas, vtra lectio alteri sit præferenda. Si quæris, cuius generis ille Deus fuerit, gentis, a qua cultus est, idioma esse consulendum.

Iam cum lingua Estonica *Thara* locum quemcumque circumseptum, et *Pilla* simiam significet; forsan *Thorapilla* alius non est ab illo Deo, *Hortorum Custode*, cuius *simulacrum* Sueci olim *finxerunt ingenti Priapo*, auctore ADAMO BREMENSI *de situ Dan. n. 92.* Immo et cum *volatu* Nostri adprime conspirat, quod idem ADAMVS l. c. n. 75. tradit de *volucris* Estonum Diis: *Dracones*, inquit, *adorant cum volucris*. Sed hæc aliorum vberiori disquisitioni seposita sunt.

u) Alias *Sotagana* vel *Sontagana* vocatur.

w) Ex gestis anni MCCXX. nihil est, quod hic supplere possim, cum nullibi legantur, quæ hoc anno per Liuoniam contingere; si excipias foundationem Piltenis Episcopatus in Curlandia, quam recentiores Scriptores in hæc tempora reiciunt, et Waldemaro II. Danorum Regi adscribunt: qua fide, incertum

1220. et balistis repleuerunt, et propter timorem *Ruthenorum Estonum* in castra compellentes, simul cum eis commanserunt.

6. *VNGANNENSES* autem circa mediam hyemem cum exercitu ibant in profunditate niuis magna, et prætereuntes *Wironiam*, et transeuntes *Narwam*, terram vicinam spoliauerunt, et captiuos et spolia retulerunt. Quibus reuertentibus, *Saccalanenses* abierunt eadem via, et transeuntes *Narwam*, processerunt via remotissima in terram, quæ *Ingaria* vocatur, quæ est de regno *Nogardiæ* x). Et inuenerunt terram illam repletam hominibus, et nullis rumoribus præmunitam, et percusserunt *Ingaros* illos plaga magna nimis, interficientes viros et populum multum, et plures promiscui sexus capientes, et oues et boues et pecora multa mactauerunt, quæ secum abducere non potuerunt. Et reuerſi sunt cum præda magna, et repleta est *Estonia* et *Liuania* de captiuis *Ruthenorum*. Et pro malis omnibus, quæ *Rutheni* *Liunionibus* intulerant, iam duplicia vel triplicia eodem anno receperunt.

A N N V S A L B E R T I X X I V . C H R I S T I M C C X X I - M C C X X I I .

1. <i>Russi, a Tartaris victi, amissis L. Regibus, pacem cum Rigensibus renouant.</i> 2. <i>Dani in Osilia auxilio Rigensum castrum construunt, et Alberto Episcopo Liunioniam permittunt.</i> 3. <i>Osiliani Danos ex castro et Insula expellunt; Theodoricum fratrem Episcopi retinent.</i> 4. <i>Osiliani excitant ceteros Estienses ad expellendum Danos e continenti.</i> 5. <i>Insurrectio Estiensium contra Fratres Militiæ Vellinenses.</i> 6. <i>Crudele supplicium de Aduocato Danico</i>	<i>sumtum.</i> 7. <i>Dorpatensium in Christianos seuientium fors propitia Hartwico sacerdoti.</i> 8. <i>Estienses Russos in auxilium aduocant.</i> 9. <i>Fidem Christianam Rigensibus remittunt, et obsides recipiunt.</i> 10. <i>Mercator Teutonicus ab hospite suo occiditur.</i> 11. <i>Reualia ab obsidione liberatur.</i> 12. <i>Leti infestant Vnganniam.</i> 13. <i>Fratres Militiæ, auxilio Episcopi, cui terriam Estoniæ confirmant, amissa recuperant.</i>

1221.

I.

ISDECIMVS quartus iam Præſulis adfuit annus. et non-
dum terra tranquilla pace quieuit. Eodem anno fuerunt *Tartari* in terra *Valuorum* a) paganorum, qui *Parthi* a quibusdam dicuntur, qui panem non comedunt, sed carnibus crudis pecorum suorum vescuntur. Et pugnaverunt

tum. Certior est Honorii PP. III. circa augendum Præconum Verbi numerum cura, cuius indicem epistolam damus in appendice documentorum.

x) Ergo *Ingria*, regni veteris *Holmgardici* pars, iam tum *Russis* paruit, quia Regnum *Nouogardiæ* Regnum *Ruthenorum* est. Quin iidem termini iam tum *Russiam* ab *Estonia* separarunt, qui postea per plura secula fuerunt obseruati; *Narua* scilicet cis fluuium, et *Iuanogrodum* ultra positum.

a) *Tartarorum* nomen hoc tempore primum audiri ceptum esse, non solum *Polo-*

nici Scriptores vno ore affirmant; sed et *Nostri* fatentur, vsque adeo, vt *CAESARIUS* conueniat in ipso anno. Nam *lib. 10. c. 47.* cum dixisset, suis temporibus impletum videri, quod Dominus in Euangelio dicit: *Surget gens contra gentem etc.* inter exempla addit et hoc: *Quædam etiam gens ANNO PRAETERITO intrauit regna Ruthenorum, et totam ibidem GENTEM VNAM deleuit: de qua nobis non constat, quæ sit, unde venerit, vel quò tendat.* Annus præteritus est annus *MCCXXI.* quia *c. 48.* sequenti ait: *In anno præſenti, qui est millesimus ducentessimus*

verunt *Tartari* cum eis, et debellauerunt eos, et percusserunt omnes in ore gladii, et alii fugerunt ad *Ruthenos*, petentes auxilium ab eis. Et peruenit verbum per vniuersam *Russiam*, vt pugnarent cum *Tartaris*, et exiuerunt Reges de tota *Russia* contra *Tartaros*, et non valuerunt pugnare cum eis, et fugerunt coram eis. Et cecidit Rex magnus *Mysceslawus* (de *Kyowa* b) cum quadraginta millibus virorum, qui astabant ei. Sed et alter Rex *Galaciae* c) *My-*

1221.

Mysceslaw III Romanowicz
120. 1214-1221

centesimus vicesimus secundus ab incarnatione Domini. Quæ illa gens fuerit, de qua Heisterbacensi tum nondum constiterat, MARTINVS POLONVS explicat *Chronol. Pontif. sub Innocentio PP. III.* Gentem autem illam a Tartaris deletam Noster vocat gentem *Valuorum*, more Germanis consueto, qui populos, quorum linguas non intelligunt, nec certo aliò nomine distinguere didicerunt, *Valvos*, tanquam homines peregrini oris, olim solent appellare. Sic iam suo tempore OTTO FRISINGENSIS *Chron. lib. 6. c. 10.* post Vngaros, Auares et Peucenos, meminit eorum, qui *Falones* dicuntur, qui *crudis et immundis carnibus*, utpote equinis et catinis, usque hodie vescuntur. Sic ARNOLDVS LVBEC. *lib. 6. c. 5. n. 4.* stomachatur, quod Rex Philippus in castris habuit *perditissimum hominum genus*, qui *VALVE* dicuntur, et *lib. 7. c. 14. n. 1.* quod contraxit innumerum exercitum de omni Imperio, ubi aderant innumeri de Vngarorum finibus, et auxilia pessimorum, qui dicuntur *VALVE*. Accusat Arnoldum CRANZIUS *Saxon. lib. 7. c. 16.* quod non addiderit, vnde *Valui* prodierint. Accusat Cranzium BANGERTVS, quod *Walones* intellexerit: ipse silens. Muri sunt Glossarii Cangiani expolitores, sola transcriptione verborum Arnoldi acquiescentes; de suo addentes nihil. Videamus itaque num tanti negotii res sit, sedes horum *Valuorum* expiscari. Vngaris vicinas arguit quodammodo ARNOLDVS; prorsus vt *Falones* suos Peucenis iunxit OTTO FRISINGENSIS *l. c.* Faciliores inuentu facit Noster, dum *Valuos* a Tartaris distinguit, *paganos* fuisse asserit, et a quibusdam *Parthos* vocatos perhibet. Iam vero MECHOVIVS *Sarmat. lib. I. c. 2.* scribit, ad litus Ponti Euxini septentrionale, ubi hodie Tartari Donenses, Crimenses et Precopenenses habitant, paullo ante hæc tempora habitasse barbarorum genus, *Polowczii* appellatum, sed ab ingruentibus ex Oriente Tartaris crebris preliis ita contritum, vt pedetentim excinderetur penitus. Elegantissima Dni. MÜLLERI narratio de *fatis Azouiae*, quæ ex prælo Petroburgensi hoc ipso tempore ad nos defertur, *Polowcziorum* non solum origines indagat, et monstrat sedem; sed et *Tanenensis* urbis h. e. *Azouiae* possessores fuisse ostendit *p. 41. seq.* Porro *Polowcziorum* bella cum Russis seculo

superiori gesta narrat DLVGOSVS *lib. 3. p. 247. lib. 4. p. 315. et lib. 6. p. 599.* Et præfens bellum, de quo Noster agit, describunt. Idem DLVGOSVS *lib. 6. p. 612. seq.* MECHOVIVS *Chron. Polon. lib. 3. c. 32. et de Sarmatia l. c.* At enim vero Rerum Germanicarum Scriptores, qui huius cladis meminerunt, quos Poloni et Russi *Polowczios* vocant, PARTHOS et VALVOS adpellant. Veluti Anonymus MENCK. *Scriptor. t. 3. p. 122.* Temporibus istius Imperatoris (Friderici II.) quidam exercitus de Asia exiens, qui iuxta fluvium, qui Thau (Than, Tanais) appellatur, habitabant, inuasit PARTHOS, quibus Rutheni auxilium ferebant. Commiserunt cum Tartaris prælum, et victi sunt. Conciderunt itaque de Ruthenis et PARTHIS ad centum milia hominum. *Chronicon Luneburg. ECCARD. Scriptor. t. I. p. 1403. ad annum MCCXXI. Bi desseluen Keisers Tiden vor en Here von Asia — den quamen de Ruzen to Helpe — Dar ward der Ruzen vnde VALWEN geslagen mer den bundert dusent. Et p. 1410. In denseluen Tiden quamen de Tateren met eme crestigen Here in dat Land to Polonen, de daruore hadden vorovert Walwen, Ruzen vnde mennich Lant. i. e. Hoc tempore scilicet anno MCCXXXII. Tartari cum magno exercitu Poloniam intrarunt, postquam prius expugnassent VALVOS, Russos et plures prouincias. Vnde conficitur, VALVOS non alios fuisse, quam Hordarum Tartaricarum pristinos habitatores, Slauonice *Poloczios* appellatos: in quibus describendis plane regnat, quam modo laudauimus, Cl. MÜLLERI Historia Azouiensis. Fuerat, cum *Blachos*, de quibus multa habentur in Innocentii PP. III. epistolis, sub hoc nomine latere putarem. Sed cum *Blachos* cum *Bulgaris* coniunctos, Innocentiique conatus in utroque populo ad ecclesiam latinam traducendo animaduertenter; mutata sententia per *Blachos* *Bulgaris* vicinos *Walachos* designari existimem. *Sunt Vali Stokmasci ad Wolgae ostia.**

b) Kiouia iam olim Ruthenorum Monarchæ sedes et caput urbium fuit. ADAMVS BREMENSIS *lib. 2. c. 13.* cum *Russiae* meminisset, addit: Cuius metropolis ciuitas est CHIVE, æmula sceptri Constantinopolitani, clarissimum decus Græciæ.

c) MECHOVIVS *Sarmat. lib. 2. c. 1. p. 141.* auctor est, tractum Haliciensem olim Galliam

1221. *Mysceslaus* per fugam d) euasit. Et de Regibus aliis ceciderunt in eodem bello circiter quinquaginta. Et persequuti sunt eos sex diebus, et interfecerunt ex eis in toto plures quam centum millia virorum, quorum numerum solus Deus nouit; et ceteri fugerunt. Et misit Rex de *Smolensko* et Rex de *Ploscekow*, et quidam alii Reges de *Russia* nuncios suos in *Rigam*, petentes ea, quæ pacis sunt. Et renouata est pax per omnia, quæ iam dudum ante facta fuerat.

2. REX quoque *Daciæ*, collecto exercitu magno et valido, cum Comite *Alberto* e) venit in *Osiliam*, et cœpit ædificare castrum lapideum. Et exiuerunt Dani ad pugnandum contra *Osilianos*, et non valuerunt soli. Sed venit eis in auxilium Comes *Albertus* cum suis. Et conuertit *Osilianos* in fugam et interfecerunt plures ex eis, et ceteri omnes fugerunt. Venit quoque venerabilis *Rigen*sis Episcopus cum Magistro Militiæ et Fratribus suis, et cum *Liunionibus* quibusdam, et cum aliis, qui missi fuerant a *Liunia* ad Regem *Daciæ* in *Osiliam*. Et gauisus est Rex de aduentu eorum. Et locutus est eis super donatione illa, qua donata est ei *Liunia*. Et non conenserunt ei; sed contradixerunt omnes vnanimiter, prout edocti fuerant a cunctis habitantibus in *Liunia*. Et supplicabant ei, vt a tali inquietatione *Liunioniæ* cessaret, et terram beatæ Virginis liberam relinqueret. Vnde, habito consilio prudentum suorum, tandem Episcopo *Liunioniam* et omnia *Liunioniæ* attinentia, cum omni libertate restituit. In *Saccala* vero et *Vngannia* Regalia iura Fratribus Militiæ; sed Episcopo *Rigensi* spiritualia cuncta dimisit, adiiciens, vt sibi perpetuam fidelitatem præstarent, et tam contra *Ruthenos*, quam contrapaganos, auxilium suum non denegarent: Et promiserunt tam sibi, quam suis fidele semper auxilium. f) Vnde et *Theodoricum*, Fratrem Episcopi, cum quibusdam Fratribus Militiæ ad Regis petitionem ibidem in castro nouo reliquerunt. Et reuersi sunt in *Liunioniam*. Rex vero consummato cum festinatione muro castri, et locatis viris in eo, reuersus est in *Daciam*.

3. OSILIANI vero de omnibus villis ac prouinciis conuenientes, castrum ipsum obsederunt, et miserunt ad *Estones* maritimos g), vt veni-

ciam fuisse dictum. Ad montes *Sarmaticos*, inquit, habitat genus *Ruthenorum*, quibus præsent nobiles *Polonorum* in *Kolomya*, in *Zidazou*, in *Sniatin* — Sub eisdem montibus sunt tractus *Halicie*nsis, olim *Gallicia* dictus, et *Przemissensis* — In medium *Russiæ* tenendo est *Leopoliensis* terra etc. V. supra ad annum MCCXVI. not. c)

d) Huius fugam difficilem describit idem *MECHOVIUS Chron. Polon. l. 3. c. 32.* vbi pauore et trepidatione plenum *Haliciam* tandem attigisse refert.

e) Est idem ille *Albertus Comes Orlamundensis*, *Waldemari* fororis filius, *Nordalbingiam* pro Rege administrans: de quo supra. Huius expeditionis iteratæ fama ad *ALBERTVM STADENSEM* peruenit. Namque ad annum MCCXXII. Rex *Danorum*, scribit,

Lealensem terram cum Comite *Alberto* ingreditur, et fugatis hostibus *Christiani* nominis, urbem in ea ædificat, quæ non multo post destruitur a paganis. At quæ sequuntur in Nostro, satis indicant, pro *Lealensem* terram: quod etiam *Codex. MS. Helmstadiensis* præfert: scribendum fuisse *Osiliensem* terram, vel, quod malim, *Osiliam insulam*: quia terra continentem vt plurimum significat, et opponitur *insulis*.

f) Caue putes, *Liunioniam* hoc pacto *Danis* obnoxiam factam. Auctor de *Saccalensibus* et *Vngannensibus* Fratrum Militiæ prædiis dumtaxat loquitur.

g) Maritimi *Estones* sunt *Warbolenses*, *Rotalienses*, et ceteri omnes, qui *Osiliæ* insulæ ex aduerso habitant in continenti ad litus maris. V. ad annum MCCXXIII. not. c).

h) V. quæ

venirent eis in auxilium. Et quidam ex eis abierunt in *Warbolam*, considerantes artem patherelli, siue machinæ, quam Dani *Warbolensibus*, tamquam subditis suis donauerant. Et reuersi in *Osiliam* cœperunt ædificare patherellos et machinas, et docebant alios. Et fecerunt vnusquisque ex eis suas machinas. Et venerunt simul omnes cum decem et septem patherellis, iactantes lapides multos et magnos diebus quinque continue, et non dabant requiem illis, qui erant in castro, quia domos et ædificia non habebant, et non erat eis locus neque refugium in castro nondum ædificato, et multi læsi sunt ex eis. Sed ex *Osilianis* multi a balistariis vulnerati ceciderunt. Ipsi tamen nihilominus ab impugnatione castri non cessauerunt. Post multorum itaque dierum pugnam, dixerunt *Osiliani* ad eos, qui erant in castro: *Cum sciatis, vos in castro isto contra impugnationem nostram continuam omnino saluari non posse, suademus vobis et rogamus, quatenus, facta pace nobiscum, sani et incolumes omnes exeatis, et nobis castrum et terram nostram relinquatis.* Illi autem sub nudo cælo pugnantes, domibusque et omnibus indigentis carentes, formam istam pacis receperunt, et exeuntes de castro, resque suas secum ad naues deducentes, castrum et terram *Osilianis* reliquerunt. *Osiliani* quoque septem ex *Danis* et *Theodoricum*, fratrem Episcopi Rigenfis, obsides ibidem pro pacis confirmatione retinuerunt; reliqui omnes ad *Danos* in *Reualiam* redierunt.

4.

TVNC *Osiliani* destruxerunt castrum in circuitu, non relinquentes lapidem super lapidem, et miserunt verbum istud per vniuersam Liunioniam et Estoniam, quod castrum Regis *Danorum* expugnauerint, et Christianos de sinibus suis eiecerint. Et confortauerunt paganos et Estonos in omnibus prouinciis, vt iugum *Danorum* a se vi omni reiicerent, et nomen Christianum, in quo subiugati essent, de terra, ad recipiendam pristinam libertatem, delerent, dicentes, facile castrum *Danorum*, *Reuelam*, expugnari posse. Et docebant eos machinas et patherellos erigere, et cetera instrumenta bellica. Et orta sunt ingentia mala in terra eorum. Postquam igitur *Osilienses* cum *Harrionensibus* conspirationum suarum machinationes pessimas contra *Danos* et contra nomen Christianum compleuissent; congregauerunt se simul omnes cum maritimis etiam Estonibus in castro *Warbolensi*, et interfecerunt quosdam ex *Danis* et sacerdotibus suis, qui habitauerant cum eis. Et miserunt nuncios in *Wironiam*, vt ipsi similia facerent. *Wironenses* vero cum *Germanensibus*, cum ipsi sint homines simplices, et humiliores aliis Estonibus, non præsumentes talia committere, conduxerunt sacerdotes suos, et remiserunt eos sanos in castrum *Danorum*.

5.

SACCALANENSES vero, qui simul habitabant cum Fratribus Militiæ in castro *Viliende*, dolosas cordium suorum cogitationes contra eosdem Fratres iam amplius dissimulare non valentes, currebant omnes cum gladiis et lanceis et clypeis suis, et comprehen-

Nn

dentes

122L dentes quosdam ex Fratribus et seruis eorum, et mercatores Teutonicos, interfecerunt eos. Et cum esset Dominica quarta post Epiphantias, in qua legitur Euangelium: *Ascendente Ihesu in nauiculam, ecce! motus magnus factus est in mari*&c. *Theodorico* sacerdote Missarum solennia celebrante, ceterisque Fratribus in Ecclesia coram astantibus, reuera motus magnus factus est atque turbatio. Nam occisis Fratribus et seruis et Teutonicis omnibus, qui foris erant in castro, congregantur ad Ecclesiam, non orationem sed sanguinem fundere quærentes; non Missarum sacramenta desiderantes, sed requiem Ihesu Christi disturbare cupientes, scilicet Caininam iniquitatem secum deferentes. Ostium itaque Ecclesiæ præoccupant et circumdant; Fratres inermes armis suis circumueniunt. Et vt facilius eos euocent, datis in dolo manibus, pacem eis promittunt. Exiit ad eos primus *Mauritius*, qui fuerat Aduocatus eorum, nimium credulus infidelibus: in quem statim irruentes interficiunt. Vnde ceteri, rebus certis territi, ad defendendum se præparant; sed facta mora diutina, tandemque pace iurata, figillatim ad eos exeunt. Quos perfidi comprehendentes, statim in compedes et vincula deponunt, et omnem substantiam eorum et pecunias et equos diripientes, inter se diuidunt. Et corpora interfectorum canibus corrodenda per campos spargunt, *ponentes*, sicut scriptum est, *morticinia seruorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ; fundentes sanguinem ipsorum tamquam aquam; et non erat, qui sepeliret*. Quidam etiam ex eis abierunt ad aliud castrum, quod erat ad *Palam*, et ibi similia facere præcipiebant, et in via sacerdotem suum cum aliis interficiebant.

6. POST hoc iidem *Saccalanenses* abierunt in *Germanam*, et comprehendentes ibi *Hebbum*, *Danum*, qui erat Aduocatus eorum, cum ceteris Danis reduxerunt eum in castrum suum, et crudeli martyrio cruciauerunt eum, et alios, dilacerantes viscera eorum, et extrahentes cor *Hebbi* adhuc viuum de ventre suo, et affantes ad ignem, et diuidentes inter se, comederunt illud, vt fortes contra Christianos efficerentur, et corpora eorum canibus et volatilibus cæli rodenda dederunt.

7. COMPLETO opere tam nephando et scelerato ac perfido, Seniores de *Viliende* miserunt eodem die in *Odempe*, suadentes eis, vt et ipsi similia facerent. Et *Tharbatensibus* gladios sanguinolentos, quibus *Teutonicos* interfecerant, et equos et vestes eorum pro signo miserunt. At illi gaudentes omnes verbum istud acceperunt, et irruentes in Fratres Militiæ vinculauerunt eos, et *Iohannem*, qui fuerat Aduocatus eorum, interfecerunt, et seruos eorum omnes. Et ex mercatoribus quamplures percusserunt gladio, et ceteri latitantes euaserunt, quos postmodum in vincula proiecerunt, et omnia bona Fratrum Militiæ et aliorum Teutonicorum et mercatorum rapientes, inter se diuiserunt et corpora occisorum per campos inhumata reliquerunt, quorum animæ in Christo requiescant in pace. Erat eodem tempore in *Tharbata* cum Fratribus

tribus

tribus Militiæ confrater eorum, sacerdos *Hardwicus*, quem 1221.
locauerunt super bouem pinguissimum, eo quod ipse æque
pinguis fuerat. Et educentes de castro, Deorum suorum volunta-
tem sorte requirebant, quod eorum, videlicet sacerdotem, an bo-
vem? ad victimam eligerent. Et cecidit fors super bouem, et im-
molatus est in momento. Sacerdotem vero secundum Deorum
voluntatem vitæ reseruauerunt; recepto tamen vulnere magno,
quod postea ipsi sanatum fuit. Tunc exiuit verbum per totam
Estoniam et *Osiliam*, vt pugnarent contra *Danos* et *Teutonicos*.
Et eiecerunt nomen Christianum de omnibus finibus suis.

8. RUTHENOS vero tam de *Nogardia*, quam de *Plescekow*e fibi
vocauerunt in auxilium, firmantes pacem cum eis, et locantes quos-
dam ex eis in *Tharbatam*; quosdam in *Viliende*, et alios in aliis ca-
stris, contra Teutonicos et Latinos et omnes Christianos pugnatu-
ros, diuidentes cum eis equos et pecunias, et omnem substantiam
Fratrum Militiæ, nec non et mercatorum, et omnia, quæ rapue-
runt; et munierunt castra sua firmissime. Et ædificauerunt *pa-
therellos* in omnibus castris, docentes adinuicem artem balistariam,
diuidentes balistas Fratrum Militiæ quam plurimas inter se, quas ra-
puerant. Et receperunt vxores suas, tempore Christianitatis suæ
dimissas, et corpora mortuorum suorum, in cœmeteriis sepulta,
de sepulchris effoderunt, et more paganorum pristino cremaue-
runt h), et se et domos suas et castra lauantes aquis, et scopis pur-
gantes, taliter baptismi sacramenta de finibus suis omnino delere
conabantur.

9. ET miserunt *Saccalanenses* nuncios in *Rigam*, dicentes, pacis
quidem se reformationem diligere, sed numquam deinceps fidem
Christianam, donec puer vnius anni vel cubiti remaneret in terra,
se recepturos. Et requirebant pueros suos obfides, promittentes,
se Fratres Militiæ, quos habebant in vinculis adhuc viuos, pro sin-
gulis obfidibus singulos Fratres et mercatores restituere: quod et
factum est.

FVERAT

h) V. quæ diximus *ad annum MCCVII. not.*
g). Populorum Septemtrionalium *Sagæ*, lu-
mine chronologico necessario destitutæ,
quia, quæ numquam contingere, nulli tem-
pori assignari queunt, tempora pristina ta-
men ita distinguunt, vt primam ætatem di-
cant, qua mortui omnes combusti; alteram,
qua potentiores omnes tumulis illati; plebs
vero post mortem sepulta fuit: obseruante
OLAO VERELIO *ad Histor. Gothrici p. 81.* vbi
et hoc addit, vtrumque aliquamdiu coniun-
ctum fuisse, ipsamque cremationem conge-
rendis tumulis occasionem dedisse, cum com-
busti cadaueris cineres ingesta humo et saxis
contegerentur. Narrat porro, quomodo
ipse ingentem huius generis tumultum adhi-
bitis operis aperuerit, et quid in eo reper-
rit. Quæ quippe ab hoc loco aliena, trans-
scribere superſedemus: vnum adiicere con-
tenti, loca ea, in quibus cremationum in-
dicia hodie reperiuntur, olim habitata ho-

minibus haud fuisse, quia cremationes fie-
bant et tumuli congerebantur in locis steri-
libus et desertis, licet nonnulli ad vias pu-
blicas. V. Dn. SHMINCKII elegans disser-
tatio *de urnis sepulchralibus*, qua narrat,
quomodo Serenissimus Landgravius Caro-
lus, cum ad eum delatum esset, non longe
ab Adrana in agro sterili, quem accolæ a vi-
cino vico Maden *die Maderbeyde* vocant,
multos tumulos conspici ex cespite erectos,
illos, se præſente, aperiri iussit, et quid in
eis repererit. Ceterum in hanc Estonum a
fide Christi defectionem digitum intendere
videtur ALBERTVS STADENSIS, *ad annum*
MCCXXIII. scribens: *Estones fidem catho-*
licam reliquerunt, factis incuntes cum barba-
ris et Ruthenis. Sed vindictam in eos exer-
cuit nouus exercitus peregrinorum. Id quod
contigit paullo post in castri Dorpatensis ex-
pugnatione.

1221.

10.

FVERAT eodem tempore mercator Christianus in domo *Estonis* in *Saccala*, et cum omnes Teutonici interficerentur, qui erant in terra, irruit etiam idem *Esto* super eundem mercatorem, hospitem suum, et interfecit eum. Quo facto peperit breui post tempore vxor occisoris filium, et habebat idem puer in corpore suo vulnera recentia, in omnibus locis, in quibus pater vulnerauerat et necauerat innocentem, et similia per omnia vulneribus interfecti: quæ tunc postea sanata fuerunt, et apparent cicatrices ad hanc horam i). Et videntes multi admirabantur, testimonium perhibentes, et vindictam Dei probantes; nam et idem latro ab exercitu Christianorum statim interfectus est.

II.

TVNC innouata sunt bella in omnibus finibus *Estoniae*. Nam *Osiliani* et Maritimi et *Warbolenses* simul cum *Germanensibus* et *Wironensibus* obsidione longa *Danos* in *Reualia* obsederunt, donec Dominus eos liberauit. Nam fatigati nimis in castro diuque Teutonici cum Danis exiuerunt ad eos, inferentes eis bellum, et conuertit Deus *Estones* in fugam, et ceciderunt ex eis multi interfecti a Christianis, et ceteri fugerunt. Et tulerunt Christiani boues et equos eorum, et spolia multa, laudantes Dominum, qui de tantis malis etiam hac vice eos liberauit.

12.

VIDENTES etiam *Letthi* omnia mala, quæ cogitabant *Estones* aduersus *Liunioniam*, cœperunt et ipsi statim mouere bella cum *Estonibus*, et ibat *Rameko* cum suis et *Warigerbe* cum aliis *Letthis* in *Vnganniam*, et despoliantes villas, et captiuantes homines et interficientes, spolia multa tulerunt. Et illis redeuntibus, alii iterum abierunt, et similia mala fecerunt. Similiter *Estones*, *Letthos* persequentes, in *Letthiam* venerunt, et similia mala commiserunt.

13.

POST hoc etiam Fratres Militiæ abierunt in *Vnganniam*, et villas quasdam deprædantes et incendentes, *Estonibus* similia mala intulerunt, et redeuntibus in *Rigam* rogauerunt viros Episcopi simul et omnes Teutonicos, vt eis auxilium contra ferocitatem *Estonum* præberent. At illi omnes vno ore simul respondebant: *Si volueritis*, inquit, *Ecclesiæ beatæ Virginis Mariæ, et Episcopo Rigensi suam tertiam partem in Estonia relinquere, et Episcopo Hermannō suam tertiam partem liberam restituere, et vos tertia parte vestra contenti esse, libenter vobis auxilium præstabimus*. Et promiserunt deinceps Episcopis suas partes integras dimittere. Vnde statim surrexerunt omnes viri Ecclesiæ, et conuocauerunt de *Liunionibus* suis et *Letthis* exercitum cum *Rigensibus* et Fratribus Militiæ, et perrexerunt in *Saccalam*, et mane facto apparuerunt iuxta castrum *Viliende*, et exiuerunt *Estones*, et pugnaverunt cum eis vsque ad horam tertiam, et diuerterunt ab eis, diuidentes exercitum ad omnes villas, et spoliauerunt terram, captiuantes et interficientes quoscunque inuenerunt, et conuenerunt cum omni exercitu, re-

versique

i) Vt vulgus mirabilibus rebus plus delectatur et retinetur; ita huius portentosi memoria ad posteros propagata, irrepsit denique in *CHRONICON Ordinis Teutonici*, et

ex eo in *Waisseii Prutenicum* et *RVSSO-VII Chronicon Lionicum*; additis tamen subinde nonnullis, et nonnullis immutatis.

versique sunt versus Liuoniam ad castrum, quod est ad *Palam*, et ^{1221.} triduo bellabant cum eis, et alii transiuerunt *Palam*, spoliantes et incendentes totam *Nurmegunde*, et interfecerunt ibi quam plures, et venientes ad suos, cum omni exercitu, reuersi sunt in Liuoniam, et viros omnes, quos captiuos duxerant, capite truncauerunt, vt fieret vindicta de prauaricatoribus, et in infidelibus illis nationibus. Et spolia diidentes collaudabant eum, qui semper est benedictus.

ANNVS ALBERTI EPISCOPI XXV.

CHRISTI MCCXXII - MCCXXIII.

1. <i>Estones</i> , <i>Letthigalliam</i> inuadentes, male plectuntur.	4. <i>Fratres Militiæ Dorpatum</i> frustra tentant, et <i>Gerwanenses</i> domant.
2. <i>Castrum Vellinum</i> et castrum ad <i>Palam</i> recuperantur.	5. <i>Rutheni</i> <i>Dorpato</i> præficiunt <i>Vescecam</i> , <i>Regulum</i> olim <i>Kokenbusanum</i> .
3. <i>Susdaliæ</i> Regis frater cum magno <i>Ruthenorum</i> exercitu <i>Reualiam</i> frustra obsidet.	6. <i>Rigenses</i> castra quædam circa <i>Reualiam</i> , ab hostibus infessa, occupant, et <i>Reualiensibus</i> reddunt.

I.

ANNVS erat pontificis vicesimus quintus, et nondum ^{1222.}

requieuit Ecclesia a bellis et bellorum incommodis. Nam, redeunte Episcopo *Bernbardo*, qui primus erat *Semigallorum* Episcopus, cum peregrinis multis de Teutonia, collegerunt *Saccalanenses* et *Vngannenses* cum adiacentibus prouinciis exer-

citum magnum, et venientes ad *Ymeram*, terram *Letthorum*, despoliauerunt illam, et multos ex *Letthis* interfecerunt, et mulieres captiuas deduxerunt, et diidentes exercitum suum per omnem prouinciam, terram plaga magna percusserunt. Nam alii in *Tri-catiam*; alii in *Rosulam*; et alii in *Metsepolam*; et alii in *Thoreidam* abierunt, et inuenerunt viros et mulieres quam plures in omnibus villis, et interfecerunt multos ex eis, et alios captiuos duxerunt, et spolia multa tollentes, villas omnes et Ecclesias ignibus tradiderunt, flammisque purgarunt. Et postea in *Letthegorem* collectionem exercitus sui cum omni rapina sua deposuerunt. Sequebatur autem *Rameko* post tergum *Estonum* cum aliis *Letthis* paucis apud *Vrele*, et casu quodam venit ad *Waremarum*, qui fuerat princeps *Ruthenorum* in *Viliende*, et occidit eum cum multis aliis *Ruthenis* et *Estonibus*. Et tollentes arma et spolia multa reuersi sunt in *Wendam*. Et innotuit sermo in *Riga* de omnibus malis, *Liuonibus* et *Letthis* illatis, et fleuerunt et doluerunt omnes de confratribus suis occisis, et nullam moram facientes, sed statim sacculos et panes et pannos suos proicientes, tam equites quam pedites, *Fratres Militiæ* cum peregrinis et cum mercatoribus et *Liuonibus* abierunt in *Thoreidam*, et mittentes exploratores, inuenerunt hostes a *Letthegore* iam diuertisse, et sequuti sunt eos nocte

1222. ac die. Vnde labore nimio fessi, pedites omnes et alii quam plures reuerſi ſunt in *Rigam*. Sed qui erant conſtantes corde ad faciendam vindictam contra nationes, et ad ponendum ſe murum pro domo Domini, non abierunt retrorſum. Inter quos erat primarius *Iohannes*, Eccleſiæ beatæ Virginis Mariæ præpoſitus, *Daniel* Sacerdos, et *Volquinus*, Fratrum Militiæ Magiſter, qui et ceteros confortabant, animando et monendo eos, vt ſe fideles et fortes ad præliandum prælia Domini contra apoſtatas illos et audaces exhiberent. Et venerunt ad eos Fratres Militiæ de *Sygemalde* et de *Wenden* et Liuonum et Letthorum magna multitudo, et ſequabantur poſt hoſtes via, quæ eſt ad *Goywam*; hoſtes vero via alia, quæ ducit ad Eccleſiam vicinam de *Pmera*, abierant. Et in Eccleſia nocte locantes equos ſuos, et alias nequitias et prauas libidines cum captiuis mulieribus et virginibus ibidem in loco ſacro exercentes, fruges et domos et omnia, quæ erant ſacerdotis, vaſtantes et incendentes, mane factò proceſſerunt ad *Pmeram*. Et factum eſt, cum iam aliqua pars exercitus pontem *Pmeræ* tranſiſſet, repente Chriſtiani via alia a collateralis parte venerunt, et irruerunt per medium exercitum hoſtium, inferentes eis bellum, et occurrerunt eis *Eſtones* perfidi audaciſſime. Sed tandem exterruit eos, qui quondam perterrefecit Philiſtæos, vt fugerent coram Dauid, et commiſerunt Teutonici bellum cum eis, et terga verterunt *Eſtones*, fugientes coram Chriſtianiſ. Et perſequebantur eos, ventilantes et conterentes eos per viam, qua veniebant, et interfecerunt quam plures ex eis. Alii alios ad pontem inſequebantur, et per viam illam, alios interficientes, pugnaverunt cum eis ad pontem, vbi *Theodoricus*, Frater Militiæ, vir fortis audax et deuotus, lancea tranſfixus, occubuit, et ceteri pontem tranſeuntes acceſſerunt ad eos. Sed ipſi, dimiſſis ſpoliis omnibus et equis ſuis et captiuis quibuſdam interfectis, pedibus fugerunt ad ſiluas, et interfecti ſunt ex eis *ſexcenti* et plures, et alii in ſiluſ interierunt, et alii in *Goyma* ſubmerſi ſunt, et alii cum pudore reuerſi ſunt in terram ſuam, vt verbum domi nunciarent. Chriſtiani vero tam Teutonici, quam Liuones et Letthi, tollentes ſpolia eorum et equos et boues, æqualiter inter ſe diuiſerunt, et captiuos confratres ſuos tam viros quam mulieres libertati priſtinæ reſtituerunt, benedicentes et collaudantes eum, qui non ſolum hac vice, verum omni tempore pro eis pugnavit in Liuonia, et glorioſam victoriam de gentibus apoſtantibus ſemper conceſſit.

2. POSTEAQVAM iam *Eſtones*, a fide Chriſtiana reciduiantes, ad *Pmeram* eſſent cæſi; miſit Epiſcopus *Bernhardus* a) per vniuerſam ſam

a) Cum hæc vltima ſit Bernardi de Lippia mentio, et infra ad annum MCCXXIII. n. 7. alius Semigalleniſ Epicoſ in lucem prodeat, *Lambertus*; iuuat hoc loco annotare, quæ CAESARIVS HEISTERBACENSIS de Viro ſibi notiſſimo in literas retulit; tum

quia Bernardi animi indolem manifeſtam faciunt; tum quia teſtes de proprio ſenſu in hiſtoria rari, atque ante alios omnes ſunt audiendi. Retulit nobis, inquit CAESAR. lib. 9. c. 37. Dominus BERNARDVS de Lippia, ABAS LIVONIAE, nunc EPISCOPIVS ibidem, rem

fam Liuoniam et Letthiam, conuocans omnes, tam viros Eccle-^{1222.}
fiæ, quam Fratres Militiæ cum Liuonibus et Letthis, vt veniant
omnes pugnaturi cum *Estonibus*. At illi fideliter omnes obediunt:
fimul in vnum conueniunt; adfunt peregrini cum mercatoribus:
alii nauigio in *Goyma*; alii pedibus; alii cum equis suis procedunt:
ad locum orationis et colloquiorum cum octo millibus perueniunt. *Sic p. 101*
Celebratis orationum et colloquiorum solenniis, in Estoniam festi-
nant, castrum *Viliende*, quod ante decem annos a Teutonicis fue-
rat expugnatum et fidei Christianæ subiugatum, iterum iam se-
cundo impugnant, machinas minores et patherellos ædificant,
turrim ligneam fortissimam et altam erigunt, quam ad fossatum
vsque propellunt, vt castrum desubtus fodere valeant; sed impe-
diuntur quam plurimum a balistariis eorum, qui erant in castro,
nam balistas Fratrum Militiæ quam plures habebant in castro con-
tra balistas Christianorum, et patherellos et machinas ædificaue-
runt contra machinas Christianorum, pugnantes ad inuicem diebus
multis. Nam in *Augusto* ad *vincula Petri* facta est obsidio castri, et
in *Assumptione beatæ Virginis* deficientes se tradiderunt. Cum
enim esset calor nimius, et multitudo hominum et pecorum fuisset
in castro, et iam fame et siti deficerent; facta est pestilentia magna
nimis præ fœtore nimio interfectorum in castro, et cœperunt ho-
mines ægrotare et mori, et non valentes se defendere, ceteri, qui
adhuc remanserant, viui tradiderunt se, et omnia sua in manus
Christianorum, præsertim cum viderent castrum a Christianis iam
alia vice incensum, et summo labore se et castrum defendisse. Et
ideo facta pace cum Christianis, exiuerunt de castro, recipientes
iterum iugum disciplinæ Christianæ, et promiserunt, se nunquam
deinceps

rem satis gloriosam. Cum quidam, si bene
memini, Conuersus, qui nuper fidem suscepe-
rat, monachos communicare vidisset, et sibi
hoc minime licere cognouisset; stans contra
altare, communicandi desiderio suspirauit.
Et ecce! pius Dominus sine sacerdotis mini-
sterio de altari per sacramentum descendere
dignatus est in os eius. Qui mox hostiam
aperto ore ostendens, et causam tantæ gratiæ
manifestans, cunctos, qui aderant, in stupo-
rem conuertit. Eandem enim hostiam de-
fuisse repperunt in altari. Et lib. 10. c. 35.
scribit CAESARIUS: Referre solet Dominus
BERNARDVS de Lippia, quondam ABBAS,
nunc EPISCOPVS in LIVONIA, quoddam
miraculum. Noui, inquit, piscatorem in Epi-
scopatu Traiectensi, qui cum quadam femina
multo tempore fuerat fornicatus. Et quia
eius peccatum nimis erat notorium; tempore
quodam, in synodo imminente accusari ti-
mens, dicebat intra se: Quid nunc facies mi-
ser? Si hac in synodo de fornicatione accusatus
fueris et confessus; illam in matrimonio mox
ducere cogeris. Si autem negaueris; can-
denti ferro conuictus, amplius confunderis.
Statimque ad Sacerdotem veniens, magis, vt

post patuit, timore pænæ, quam amore iusti-
tiæ, peccatum confessus est, consilium quæsi-
vit et inuenit. Si habes, inquit Sacerdos
firmum propositum numquam peccandi cum
illa; candens ferrum secure poteris portare,
ipsamque peccatum negare. Spero autem,
quod virtus confessionis liberabit te. Quod
ita factum est, cunctis stupentibus, quibus for-
nicatio innotuerat. Post dies plurimos cum
alio piscatore officii sui causa in flumine nauig-
ans, cum domum prædictæ mulieris vidis-
sent, ait alter alteri: Valde miror, et mul-
ti mecum, quare te in synodo non inusserit fer-
rum; cum tam manifestum fuisset tuum pec-
catum. Ille de gratia sibi collata indigne glo-
rians, eo quod iam voluntatem fornicandi
cum illa concepisset; manu aquam fluminis per-
cussit, et ait: Ecce tantum nocuit mihi ignis
ille. [Mira Dei iustitia. Qui misericordi-
ter penitentem custodiuit; iuste et miraculose
nimis puniuit reciduantem. Mox vt aquam te-
tigit; candens ei ferrum aqua fuit.] Quam
statim cum clamore valido retrahens, pellem
dimisit in aqua: omnia circa se gesta socio re-
ferens, sera ductus est penitentia.

1222. deinceps fidei sacramenta apostatando violare, et de commissis satisfactionem rependere, et pepercerunt eis Fratres Militiæ et Teutonici omnes, licet tam vitam quam bona cuncta perdiderint. *Ruthenos* vero, qui fuerant in castro, et qui venerant in auxilium apostatis, post expugnationem castri, suspendit exercitus omnes ante castrum, ad terrorem aliorum *Ruthenorum*. Et reformata pace per omnia, Christiani se ad castrum receperunt, et omnia, quæ in castro fuerunt, tollentes, et equos et pecora expellentes, æqualiter inter se diuiserunt, et homines in villas suas abire permiserunt: diuisisque spoliis, ad aliud castrum, quod est ad Palam, processerunt, bellum similiter eis inferentes. At illi timentes expugnationem castri sui, et pestilentias et mortes, quales in priori castro fuerant, et similia mala; tradiderunt se quam ocyus in manus Christianorum, de vita sola et libertate supplicantes, et bona sua cuncta in manus exercitus dimittentes. Et concesserunt eis Christiani vitam et libertatem, et miserunt eos in villas suas, tollentes sibi spolia multa et cuncta, et equos et oues et boues, et omnia, quæ in castro fuerunt, et de duorum castrorum requisitione et de peruersæ gentis illius iterum subiugatione Deum collaudantes, cum gaudio magno reuersi sunt in Liuoniam.

3. **MISSI** quoque fuerant Seniores *Saccalanenses* in *Russiam* cum pecunia et muneribus multis, si forte Reges *Ruthenorum* sibi in auxilium contra Teutonicos et Latinos omnes possent euocare. Et misit *Rex de Susdalia* b) fratrem suum et exercitum multum cum eo in auxilium *Nogardensium*, et sequebantur eum *Nogardenses*, et *Rex de Plescekowe* cum ciuibus suis: et erat exercitus circiter *viginti millia*. Et venerunt in *Vngannia* prope *Tarbatam*, et miserunt eis *Tarbatenses* munera magna, et Fratres Militiæ et Teutonicos, quos habebant apud se captiuos, tradiderunt in manus Regis, et equos et balistas et alia multa, petentes auxilium contra Latinos. Et locauit Rex viros suos in castro, vt haberet dominium in *Vngannia*, et per totam *Estoniam*. Et abiit Rex in *Odempe*, et similiter ibi faciebat. Et post hoc conuertit exercitum suum versus Liuoniam in *Pnydise*, et sequebantur eum *Vngannenses*, et erat maior exercitus. Et occurrerunt ei ibidem *Osiliani*, rogantes, quatenus exercitum suum conuertat contra *Danos* in *Reualis*, vt victis *Danis*, facilius Liuonienses inuadat, dicentes, in *Riga* multos esse peregrinos, qui sibi sint occurrere parati. Et audiuit eos Rex, et reuersus est alia via cum exercitu in *Saccalam*, et inueniens totam *Saccalam* iam a Teutonicis subiugatam, et duo castra expugnata, et *Ruthenos* suos apud *Viliende* suspensos, iratus est valde, et iram suam vindicans in *Saccalanenses*, terram ipsam percussit plaga magna, et omnes, qui euaserant coram Teutonicis, et a pestilentia magna, quæ fuit in castro, iam ceciderunt, et alii per

b) *Susdalia* Russiæ prouincia est, Wlodomiriam habens ad Orientem, et Rostouiam ad Occidentem. Vrbi primariæ et prouin-

ciæ nomen idem. V. ALPHONSVS LASOR Y VAREA *Orbe Geograph. t. 2. p. 541.*

c) *Lynda-*

per fugam in filuis euaserunt. Et procedens in *Gerwam* cum exercitu suo magno, conuocauit ad se *Germanenses* et *Wironenses* et *Warbolenses* cum *Osilianis*. Et cum omnibus illis obsedit castrum Danorum *Lyndauienſe* c), et pugnauit cum Danis hebdomadis quatuor, et non potuit capere eos, neque castrum eorum, eo quod balistarii multi fuerant in castro, et multos *Ruthenorum* et *Estonum* interficerent. Vnde tandem confusus *Rex Suſdaliæ* cum omni exercitu suo, reuerſus eſt in *Ruſſiam*. Fuerat autem exercitus ille magnus valde et fortis, et tentabat ſecundum artem Teutonicorum castrum capere Danorum, et non valebat. Sed deſtructa et deſpoliata prouincia in circuitu, tandem redierunt in terram ſuam.

4. INTERIM Fratres Militiæ et alii Teutonici cum paucis obſederant castrum *Darbatenſe*, et pugnabant cum eis diebus quinque. Et non valentes castrum tam forte cum paucis expugnare, terram in circuitu deſpoliabant, et cum omni rapina ſua reuerſi ſunt in Liunioniam. Breui poſt Fratres Militiæ colligentes exercitum intrauerunt *Eſtoniam*, et percufferunt *Germanenſes* plaga magna, eo quod cum *Danis* ſemper bella mouerent, et interfecerunt et ceperunt multos ex eis, et ſpolia multa tollebant, et venerunt ad eos *Germanenſes* in *Keytis*, promittentes Teutonicis fidelitatem perpetuam et omnibus Chriſtianis. Vnde ſtatim exiuerunt de finibus eorum, et cum omni præda redierunt in terram ſuam.

5. POST hoc *Nogardenſes* miſerunt Regem *Vyeſceka*, qui quondam viros Episcopi *Rigenſis* mortificauerat in *Kukenoys* d), et dederunt ei pecuniam, et viros ducentos ſecum, committentes ei Dominium in *Darbeta*, et in aliis prouinciis, quas ſibi poſſet ſubiugare. Et venit idem Rex cum viris ſuis in *Darbetam*, et receperunt eum Caſtrenſes cum gaudio, vt fortiores contra Teutonicos efficerentur, et dederunt ei tributa de circumiacentibus prouinciis, et quicunque tributa non dependebant, exercitum contra eos direxit, et deuastaui omnes terras ſibi rebelles a *Wayga* uſque ad *Wironiam*; a *Wironia* uſque in *Gerwam*, et in *Saccalam*, et fecit contra Chriſtianos, quæ potuit, mala omnia.

6. CELEBRATA Dominicæ Natiuitatis ſolennitate cogitaerunt *Rigenſes* obſidere castrum *Tarbatenſe*. Et conuenerunt cum Fratribus Militiæ et peregrinis et cum Liunionibus et Letthis apud *Aſtigerwe*, et habebant exercitum magnum. Et recordati ſunt Danorum, in longa tribulatione exiſtentium, contra quos pugnabant iam dudum omnes terræ et gentes circumiacentes, et, diſmiſſo itinere in *Tarbatam*, proſecti ſunt ſimul cum omni exercitu in *Harriam*, et obſederunt castrum *Lone*, pugnantes cum eis hebdomadibus pene duabus, ædificantes machinas et patherellos et

c) *Lyndaniffe* vocabatur ad annum MCCXVIII. n. 2. caſtrum vetus paganorum, a Danis deſtructum, cum hi nouum moli-

rentur in Reualia.

d) V. ſupra ad annum MCCVI. n. 9.

1222. et turrim ligneam fortissimam, quam ad castrum vicinius admovebant, vt defubtus castrum fodere, et de summitate eos magis impugnare valerent. Et audientes Dani gauisi sunt, et veniebant ad eos, gratias referentes, eo quod miserti eorum, venirent eis in auxilium. Post hoc autem multi a balistariis sunt interfecti, et a machinariis proiecti, et ceteri cœperunt grauiter ægrotare et mori. Insuper et fossiores iam ad summitatem munitiois appropinquabant, vt putarent se Castrenses iam ad ima vna cum fossato descendere. Vnde tandem supplicabant exercitui Teutonicorum, quatenus eis vitam et libertatem donarent. Et concesserunt eis vitam, et castrum incenderunt. Omnes vero equos et boues et pecora et substantiam et pecuniam et vestes et omnia, quæ fuerunt in castro, tollebant sibi Teutonici, diuidentes cum Liunionibus et Letthis æqualiter. *Danis* vero homines restituerunt, et in villas suas liberos reliquos remiserunt. Interim Teutonici miserunt aliquos de exercitu suo ad alia tria castra minora circumiacentia, comminantes eis bella, nisi se tradant in manus eorum. Et tradiderunt se tria illa castra adiacentia in manus *Rigensium*, mittentes eis tributa et *Waypas* e) quam plures in illa expeditione. Et reuersus est exercitus *Rigensium* in *Germaniam*, et abierunt quidam ad spoliandum prouincias. Et occurrerunt *Germanenses* et *Wironenses*, supplicantes de pace, promittentes, se deinceps sacramenta fidei Christianæ non amplius violaturos. Et reformauerunt cum eis pacem, et receperunt eos ad gratiam, sumentes obsides ab eis: quos tamen *Dani*, ingrati hospites, disturbabant plurimum postea, inferentes eis bellum, eo quod pacem a *Rigensibus*, et Christianitatis iugum recepissent. Et reuersus est exercitus *Rigensis* cum gaudio in Liunioniam, collaudans Iesum Christum, qui semper eos sanos et incolumes deduxit et reduxit in omnibus expeditionibus suis. Nuncii interim regum *Ruthenorum* erant in *Riga*, rerum euentum expectantes, et admirati sunt plurimum, eo quod *Rigenses* sine victoria nunquam reuersi sunt inanes, eo quod sagitta Ionathæ nunquam abiit retrorsum, nec declinavit clypeus eius in bello, et gladius Saul non est reuersus inanis, cum exercitus magni et fortes Regum *Ruthenorum* nunquam vnum castrum valeant expugnationibus suis fidei Christianæ subiugare.

ANNVS

e) Auctor noster, qui prominens e muro contabulatum *erkerium* nominauit, et asserum compagines, quibus horti et villæ cinguntur, *planças*; arma quoque *Waypas* vocare potuit. Malim tamen oues et boues,

et alia animalia, victui hominum accommoda, siue erratica, siue quæ iam Dominum non habent, intelligere, quæ in scriptis Anglorum *Wayf* appellari docet GLOSSARIUM CANGIANVM.

ANNVS ALBERTI EPISCOPI XXVI.
CHRISTI MCCXXIII - MCCXXIV.

1. <i>Albertus cum fratre Hermanno, quem Daniae Rex in carcere Estiensem Episcopum agnouit, redit e Germania.</i> 2. <i>Estonia inter ambos Episcopos et fratres Militiae diuiditur æquis partibus.</i> 3. <i>Vesceca ad deditionem castri Dorpatensis inuitatur.</i> 4. <i>Causa belli aduersus Dorpatenses.</i> 5. <i>Omnis militia Christiana accingitur ad obsidionem castri Dorpatensis.</i> 6. <i>Episcopi frater, Iohannes de Apeldern, pri-</i>	<i>mus vallum inscendit: quo facto castrum deditur, et Vesceca occiditur.</i> 7. <i>Osiliani Theodoricum, fratrem Episcopi, dimittunt, et ceteri Estonienses obsequium spondent.</i> 8. <i>Hermannus castrum Odempe fratri suo et Engelberto de Tiffenhusen cum aliis committit, erigitque Episcopatum Dorpatensem.</i> 9. <i>Fratres Militiae quoque et Rigensis Episcopus tertias suas recipiunt.</i>

I.

ANNVS erat consecrationis Antistitis *Alberti* vigesimus sextus, et nondum Ecclesia siluit a bellis. Nam Rex *Viesceka* disturbabat cum *Tarbatensibus* omnem terram in circuitu, et ibant Letthi et Livones sæpius ad eos cum paucis, et non valebant eis nocere. Sed et Fratres Militiæ post Pascha, colligentes iterum exercitum, obsederunt *Tarbatam*, et pugnaverunt diebus quinque cum eis, et non potuerunt præ paucitate suorum castrum comprehendere, et spoliantes terram in circuitu, cum spoliis suis reuersi sunt in Liuoniam. Interim venerabilis Episcopus *Albertus* rediit de Teutonia cum peregrinis multis, et vniuerso comitatu suo. Et venit cum eo *frater ipsius*, non minus venerabilis, *Hermannus* Episcopus, iam dudum electus et consecratus Episcopus in Estoniam, qui fuerat a Rege *Daciæ* ab Episcopatu suo iam pluribus annis impeditus. Sed postquam Rex *Daciæ* in captiuitatem a) deductus est in *Saxoniam* a Teutonicis; abiit

a) Cum Waldemar II. Daniae Rex terras omnes transalbinas in ditioe sua haberet, et, ostentandæ victoriæ, Regis Danorum et Ducis Iuttiæ nomini adiungeret titulum *Regis Sclauorum* et *Domini Nordalbingiæ*, veluti has prouincias non ab Imperio, sed a Deo concessas cum suprema potestate possessurus; Comites quoque *Suerinenses* iugum subiere, licet diu multumque reluctantes. Siquidem diplomata eorum, vt ceterorum transalbinorum, hac ætate non amplius præferunt Imperatoris vel Regis nomen in numeris annorum; sed data sunt pleraque Rege *Waldemaro* regnante seu *Regnante Waldemaro* Rege: quæ omnium certissima supremi domini nota est. Iam anno MCCVII. immiserat Rex *Albertum* Comitem in terras *Suerinenses*, qui, destructo castro *Boyckenburgensi*, Comites fratres, *Guncelinum* et *Henricum*, in tantas redegit angustias, vt Comitatum a Rege recepturi anno MCCXIV. iurarent ei si-

delitatem. ARNOLDVS l. 7. c. 13. Histor. gent. Dan. ap. LINDENBROG. p. 272. et filia, quam Rex *Nicolao*, filio suo naturali, desponsauit, dotis nomine promitterent dimidiam bonorum partem. Quo pacto cum a fratris obitu stare renueret Comes *Henricus*; Rex ei pleraque vi eripuit; et Comitatus partem *Nicolao* filio, qui postea Dux *Hallandiæ* creatus est, dedit. *Chronologia Sueo—Danica* ap. DN. BENZEL. Monument. Sueo—Goth. part. 3. p. 85. *Henricus* cum omnes recuperandæ auitæ possessionis vias frustra tentasset; ausus est facinus ad omnem posteritatem memorabile. Regem enim in propria terra, vna cum filio *Waldemaro*, itidem iam coronato, inopinato casu, in papilione propria capit, et in castrum *Dannenberg* captiuum abducit. ALBERTVS STADENSIS ad annum MCCXXIII. Insulam, in qua captus est, *Lyttboe*, vocat. Contin. Saxon. Grammat. ap. BENZEL. p. 146. Lyuthe

1223. abiit Episcopus prædictus *Rigenfis* cum eodem *fratre suo* ad Regem, requirere voluntatem et consensum ipsius. Et placuit Regi, vt iret in Liuoniam, et de Liuonia ad *Estoniam* in Episcopatum ipsius. Qui cum venissent in *Rigam*, cum gaudio magno recepti sunt a *Rigenfibus*, et ab vniuersis, qui fuerunt in Liuonia, et congaudebant omnes, et collaudabant Deum, eo quod post mala plurima et bella tristia iterum expugnata est et requisita fere tota *Estonia*, præter vnum castrum *Tarbatense*, de quo remanebat vltio diuina.

2. ET conuenerunt Fratres Militiæ cum Episcopis eisdem et viris Ecclesiæ, et cum *Rigenfibus* cunctis super diuisione prouinciarum *Estoniæ*, ad *Rigam* pertinentium b). Et dederunt Episcopo *Hermann*o *Vnganniam* cum prouinciis suis; Fratres vero Militiæ *Saccalam* in sorte pro parte sua receperunt. Et Ecclesiæ beatæ Mariæ in *Riga* et Episcopo *Rigenfi* Maritimam cum septem *Kylegundis* c) attri-

Lyuthe Hiftor. gent. Dan. p. 272. Hanc in *Lethra* vix reperies, quia *Lethra* Regia fuit, Aulicorum copia, et custodibus corporis referta; Rex autem secessum quæsierat, paucis amicis stipatus, in insula, ab hominum strepitu remota. Forte intelligitur *Lyoe*, quæ est parua insula maris Balthici prope Fioniam sita, Austrum versus. CLVVER. *Mecklenburg. part. i. p. 116.* Locum, ad quem ductus est, *Dannenbergh* vocant omnes; licet Henricus eum post recuperatum castrum *Suerinense* in suo maluerit, quam in castro alieno, custodire. Tempus, quo id accidit, circumscribunt per diem *Iohannis ante portam Latinam*. Hiftor. gent. Dan. p. 272. Rudimentum novitiorum p. 387. HERMANNVS CORNERVS p. 856. *noctem sancti Iohannis ante portam Latinam* nominat. Hæc autem est VI. mensis *Maii*. Vbi est iucundus error *Rhapsodi Gandersheimensis*, diem sancti Iohannis ante portam conuertentis in portam sancti Iohannis castri *Suerinensis*, tamquam carceris locum: quod in homine, qui diplomata tractavit, adeoque diplomatibus subscriptas notas chronicas familiares habere deberet, haud ferendum. Vix ad aures Friderici II. Imperatoris nuncius de Rege capto adlatus erat, cum is Conrado, Hildensemensi Episcopo, in mandatis daret, vt omnem eo curam intenderet, quo Rex et filius eius in Cæsaris peruenirent potestatem. V. Cæsaris epistola ea de re scripta ap. SCHANNAT. *Vindem. I. p. 194.* ratus fore, vt Comes *Suerinensis* faceret, quod Leopoldus Austriacus fecerat in tradendo Richardo Angliæ Rege, quo non solum Nordalbingiam et Slauiam, sed et ingentem pecuniæ vim extorquere posset e Waldemaro. Contra Pontifex omnem lapidem mouit, vt Waldemarum quantocyus e carcere liberaretur, scripta insigni ad Engelbertum, Colonensem Archiepiscopum, qui tunc Henrici Regis tutor fuit, epistola, quam

habet RAYNALDVS ad annum MCCXXIII. p. 301. Habita sunt eius rei causa Comitatus *Northuse* et *Bardemici*: quibus cum Rege transactum est, vt terras, quas abstulerat, Imperio redderet, coronam de manu Imperatoris susciperet, ac pro liberatione centum millia marcarum daret. Quod cum placeret Principibus, qui præsentibus erant; vnus Albertus Comes Orlamundanus restitit, fortunam armis tentandam reputans. Quæ cum ei tam aduersa acciderit, vt prælio captus eidem carceri cum Rege compingeretur, et Prorex Engelbertus interea a Friderico Isenburgico occideretur; Henricus Comes, non amplius Cæsari, sed sibi velificaturus, accepta copiosa pecunia, et multis obsidibus, Regem permittit cum filio domum redire, iurantes prius, se nolle illi patriæ amplius nocere. GODEFRIDVS COLON. ad annum MCCXXIII. MCCXXIII. MCCXXV. *Rudim. nouit. l. c.* Pontifex ea de re Henricum Comitum acriter increpat, monetque, vt tam obsides, quam pecuniam Regi restituat. RAYNALDVS ad annum MCCXXVI. p. 334. Quo non impetrato, Regem a religione iurifurandi absoluit ad effectum agendi. Sed qua fortuna anno sequenti Dani ad Bornhovedam commisso prælio vsi fuerint, quia dicere præcepimus; nihil amplius addimus, quam Liunionenses Episcopos et Militiam, ad exemplum reliquorum, non defuisse occasionibus, calamitatem Regis Daniæ in suum conuertendi emolumentum.

b) Hoc eo adiicitur, vt pars *Estoniæ*, qua Danis paret, excepta intelligatur.

c) *Kylegunde*, a *Kirche*, *Kiliche*, *Kile*, vt videtur, appellata, est regiuncula, cuius incolæ omnes sparsim habitantes vni in ea templo addicti sunt: quam vulgo *parochiam* appellare solemus. Infra n. 7. et 8. *Kylegundæ prouinciæ* vocantur. Et hoc sensu *Kylegundæ* *Osiliensium* ad annum MCCXXV.

attribuerunt. Et audientes maritimi, quod ad Ecclesiam *Rigensem* ^{1223.} pertinerent, gauisi sunt valde, et tributa duorum annorum, quæ propter *Danorum* impugnationem neglexerant, integraliter solvebant. Vngannenses quoque similiter de dominio Episcopi *Hermani* congaudebant, qui erat in *Odempe*, sed impediēbat eos Rex *Viesceka* cum *Tarbatensibus* suis, qui erat in laqueum et in diabolū magnum *Saccalanensibus* et aliis *Estōnibus* adiacentibus.

3. ET miserunt Episcopi nuncios ad Regem in *Tarbetam*, rogantes, vt recederet a rebellibus illis, qui erant in castro, qui baptisimi sui sacramenta violauerant, qui fidem Ihesu Christi reiiciendo ad paganismum redierant, qui Fratres Militiæ, confratres ac *Dominos* suos, alios interficiendo, et alios captiuando, de terminis suis expulerant, qui vicinas omnes prouincias ad fidem Iesu Christi venientes, quotidie despoliando vastauerant. Et nolebat Rex ab eis decedere, eo quod *Nogardenses* et *Reges Ruthenorum* sibi castrum ipsum cum adiacentibus terris perpetua donatione donaerant, et liberationem a Teutonicorum impugnatione promiserant. Et collecti fuerunt in eodem castro cum Rege eodem omnes malefici de prouinciis vicinis de *Saccala*, qui fuerunt traditores et interfectores fratrum suorum, Fratrum Militiæ et mercatorum, et malorum consiliorum inuētores contra Liouniensem Ecclesiam. Quorum princeps ac Dominus idem Rex erat, qui et ipse radix antiqua malorum omnium in Liouonia fuerat, qui pacem veri pacifici infringendo, ac omnium Christianorum fideles sibi viros, contra Letthonum impugnationem a Rigensibus in auxilium missos, interfecit in dolo, diripiens omnia bona eorum. Hi ergo omnes, fiduciam habentes in castro suo supradicto firmissimo, contemnebant pacem Christianorum, et quærebant mala quotidie Christianis. Nam reuera castrum ipsum firmitus erat omnibus castris Estoniæ, quod Fratres Militiæ multis laboribus et expensis antea firmauerant, et armis suis et balistis repleuerant, quæ omnia perfidi rapuerant. Insuper et Rex ibidem sagittarios suos *Ruthenos* catapultos secum habebat quam plures. Insuper et patherellos, secundum artem *Osilianorum*, et cetera instrumenta bellica præparabant.

4. ERAT itaque tunc *Estiensis* Ecclesia multis bellorum incommodis exposita, quæ fuit tamquam mulier pariens, quæ tristitiam et dolorem magnum habet, donec peperit. Cuius etiam partum draco persequitur, *Beemoth* videlicet ille, qui fluuium videlicet absorbendo, fiduciam adhuc habet, quod Iordanis influat in os eius. De tantis igitur bellorum angustiis nullo modo poterat Ecclesia prædicta liberari, quæ paruula fuit adhuc et infirma, nisi per

Qq

Liouo-

n. 5. accipiendæ sunt, quippe paganorum adhuc, et templis destitutorum; quas per anticipationem ita vocauerit Noster. Maxime autem memorabile est, *Maritimam* hanc, quæ vulgo *Strandwyk*, hodiernum in septem *Kilegundas* seu parochias illas, de

quibus hic sermo, diuisam esse: quarum nomina, quia præter Warbolensem et Rotaliensem valde peregrina, ex nomenclatore transcribere piget. V. ad annum MCCXXI. not. g.).

1223. Liuonienſem Eccleſiam, quæ vera et prima ſemper mater ipſius fuerat per labores expugnationis, et quæ genuerat eam per lauacrum regenerationis Iheſu Chriſti; licet plures ſibi matres falſo filiam hanc uſurpantes, mentientes ſemper attraxerint: quarum vna mater *Ruthenorum* ſterilis et infœcunda, quæ non ſpe regenerationis in fide Domini Iheſu Chriſti, ſed ſpe tributorum et ſpoliorum terras ſibi ſubiugare conatur.

5. VT ergo Liuonienſis Eccleſia filiam ſuam *Eſtienſem* Eccleſiam, quam genuerat Iheſu Chriſto, liberaret de præſentibus malis; miſit Episcopuſ venerabilis *Rigenſis* et conuocauit Fratres Militiæ nec non et viros Eccleſiæ cum peregrinis et mercatoribus et ciuibus *Rigenſibus*, et vniuerſis Liuonibus et Letthiſ, indicens expeditionem cunctis ad Liuonienſem Eccleſiam pertinentibus. Et fideliter obediētes omnes conuenerunt cum exercitu ſuo apud ſtagnum *Aſtiggerme*, conuocantes ſecum Episcopum venerabilem prædictum *Rigenſem*, cum Fratre ſuo non minus venerabili, *Hermanno Episcopo*, et cum vniuerſis viris ſacerdotibus ac militibus ſuis. Peractiſque colloquiorum et orationum ibidem myſteriis, præmittuntur meliores et fortiores de exercitu, vt, tranſeuntes *Vnganniam* nocte ac die, ſequenti mane valeant caſtrum *Tarbatenſe* præoccupare. Qui diuidentes iterum acies ſuas, alios ad impugnandum caſtrum præordinant, et alios in *Wironiam* ad deſpoliandum adhuc rebelles dirigunt: qui poſt triduum oues et boues, et cetera, quæ fuerunt exercitui neceſſaria, reducunt abundanter. Episcopī vero cum peregrinis et omni multitudine ſequentes, in die Aſſumptionis beatæ Mariæ Virginis ad caſtrum perueniunt. Eodem quippe die anno præterito caſtrum *Viliende* captum eſt. Campos igitur tentoriis operiunt; Caſtrenſibus bellum inferunt; machinas minores ac patherellos conſtruunt; instrumenta bellica quam plurima præparant; propugnaculum ſiue turrim ligneam fortiffimam erigunt, quam de magnis et altiffimis arboribus octo diebus artiſcioſe æque altam caſtro præparauerant, viciniuſque ſuper foſſiatum appellant, et ſtatim deſubtus terram fodere incipiunt. Ordinatur ad fodiendum noctem et diem medietas exercitus, vt alii foderent; alii terram dilapſam deportent. Vnde mane factō foſſati magna pars de vallo dilabitur, et mox propugnaculum viciniuſ ad caſtrum apponunt. Mittuntur interim internuncii ad Regem, Sacerdotes et milites honeſti viri; promittitur ei via libera, vt exeat cum viris et equis, et omnibus rebus ſuis, ſi tantum recedat de caſtro, et gentem illam apoſtatricem derelinquat. Sed Rex, a *Nogardenſibus* liberationem exſpectans, nullatenus ſe caſtrum derelinquere, pertinaciter affirmat. Veniunt interim *Rutheni* ſpoliantes in prouincia, deferuntur rumores in tentoria, ſtatimque Teutonici parati venientes et occurrere volentes, campos petunt, alioſque in obſidione caſtri derelinquunt. Non venientibus *Rutheniſ*, iterum ad caſtri reuertuntur impugnationem, balistarum ſagittis multos in ſummitate caſtri lædunt, et alios iactibus machinarum interficiunt,

pathereillis ferrum ignitum vel ollas igneas in castrum proiiciunt. ^{1223.} Terrores multos Castrensibus incutiunt, eo quod alii instrumenta, quæ *ericios* et *porcos* vocant, præparant; alii lignorum strues comportant; alii ignes apponunt, pugnantes in hunc modum diebus plurimis. Similiter et qui in castro erant, machinas et patherellos contra machinas Christianorum construunt; sagittarios arcuum suorum, et balistarios contra sagittas istorum dirigunt. Et fodientes per diem et noctem non quiescunt. vnde turris magis appropinquat ad castrum. nulla requies conceditur fessis: diebus pugnant: noctibus ludos et clamores exercent. Liuones cum Letthis concussione gladiatorum cum clypeis conclamantes; *Teutonicis* in tympanis, fistulis et buccinis, et ceteris instrumentis musicis; *Rutheni* cum suis instrumentis, et Tarantis d) clamoribusque noctes omnes insomnes ducunt. Conueniunt itaque omnes Christiani, consilia quærentes, ardentem orando a Deo. Et inter eos erat *Fredericus Dux*, et *Fredehelmus Dux* e) et *Aduocatus peregrinorum*, nobilis et diues, qui dicebat: *oportet, inquit, castrum istud violenter ascendere, et ascendendo comprehendere, et vindictam de malefactoribus ad terrorem aliorum vindicare. In omnibus enim castris, a Liuonenfibus hætenus expugnatis, vitam semper et libertatem semper obtinuerunt, et ideo ceteri nullos timores inde conceperunt. Faciamus ergo, quicumque de nostris militibus castrum scandendo primus intrauerit, magnis eum honoribus exaltabimus, et equos meliores et captiuum superiorem, qui fuerit in castro, ipsi dabimus, præter Regem perfidum, quem in supremo ramo suspensum super omnes eleuabimus.* Placet omnibus consilium. Vota vouent Domino et beatæ Virgini. statimque sequenti mane, celebratis primo missarum solenniis, pugna inchoatur. Fiunt comportationes lignorum; sed omnis labor frustratur, eo quod tempus adhuc vindictæ Dei non venerat. Ad horam itaque nonam *Estones* scelerati in castro magnos incendunt ignes: foramen in munitione magnum aperiunt, de quo rotas, ignibus impletas, demittentes super turrim dirigunt, magnasque lignorum strues superadiiciunt. Sed fortes armati Christianorum ignes dissipant et extinguunt, rotas destruunt, omnem flammarum impetum arcent, turrimque suam

validis

d) Buccinas Russorum *Tarantas* vocare videtur a sono. V. CANGIVS VOC. *Tarantara*.

e) Qui nam hi Duces Fridericus et Fridehelmus? Hæc nomina hoc certe tempore exulant inter Duces inferioris Germaniæ et Borealiurn Regnorum. Quare *Ducis* vocabulum hoc loco non pro nomine dignitatis; sed pro *tessera familiæ* accipiendum puto, cui cognomen *Hertoge* adhæserit. Neque Fridehelmum *Nobilem* credo fuisse, nisi in sensu grammatico, quo nobilis virum præclarum denotare solet. Nam et supra in Gestis MEINARDI not. p). *Burgenfem de Mey-*

deburg habuimus, qui itidem nobilis et diues audit. Num Fridehelmus Hertoge, quod exercitui Cruce signatorum annonam forte, pecuniam et arma subuexit, et *Commisarii bellici* vices obiit, in tanta dignatione habitus est? Tales enim nobiles plerumque et diuites aut sunt, aut fiunt, si res ex voto succedunt. Qua in sententia confirmator factus sum, ex quo in diplomate, quod N. IX. §. 7. inferui, occurrit mihi *Albero, dictus REX, ciuis Bremensis*, et in alio inter Consules Ciuitatis Bremensis *Thidericus DVX*: qui in vernacula haud dubie *Hertoge* audiit.

Qq 2

f) Habemus

1223. validis manibus defendunt. Interea alii de exercitu ligna comportantes, pontem incendunt: contra quos *Rutheni* cuncti ad portam concurrunt.

6. IOHANNES vero *de Appeldern* f), *frater Episcopi*, miles *præclarus*, ignem tollens in manum suam, vallum primus scandere cœpit. Cui *minister ipsius*, *Petrus Ogus*, statim secundus affuit, et, nulla mora interueniente, ad munitionem usque in scalis repente deueniunt. Quod videntes alii milites, currunt omnes, audacter insequentes eos. Quid plura? Festinat unusquisque, ut primus ascendat; ut Ihesu Christi suæque matris Mariæ gloriam et laudem exaltet; ut ipse post hanc vitam tandem et mercedem pro labore suo recipiat. Et ascendit (qui primus obuenerit, nescio, Deus scit) et sequebatur eum vniuersa multitudo. Eleuabat enim unusquisque consocium suum desuper in castrum, et alii per foramen, per quod castrenses rotas cum ignibus emisserant, intrauerunt, et primi sequentibus loca præparabant, et gladiis et lanceis *Estones* deturbabant, ac de munitione effugabant. Postquam igitur iam Teutonici multi venerunt in castrum, sequuti sunt eos Letthi etiam, et ex Liuonibus quidam. Et statim cœperunt interficere populum, tam viros quam mulieres quasdam, et non pepercerunt vlli, ut plus quam millenarium cæsorum adimplerent. *Rutheni* vero, diutissime se defendentes, tandem victi sunt, et desuper infra munitionem fugerunt. Sed statim inde extracti, a militibus occisi sunt omnes, vna cum *Rege* suo, supra ducenti numero. Alii quoque de exercitu circumdederunt vndique castrum in circuitu, non sinentes effugere quemquam. Quicumque enim de castro descendens intus euadere poterat, in manus illorum, qui foras erant, incidebat. Ex omnibus itaque viris, qui in castro erant, remansit vnus viuus tantum, qui fuerat *magni Regis* de *Susdalia* vasallus, missus a Domino suo cum aliis *Ruthenis* ad idem castrum. Hunc vestientes postea Fratres Militiæ remiserunt in *Nogardiam* et in *Susdaliā* in equo bono, ut verbum, quod factum erat, Regibus denunciaret. Interfectis autem viris omnibus, facta est exultatio magna et ludus Christianorum in tympanis, et fistulis, et instrumentis musicis, eo quod vindictam vindicauerant de malefactoribus, et quod omnes perfidos, de Liuonia et *Estonia* ibidem collectos, interfecerant. Post hoc tulerunt arma *Ruthenorum*, et vestes, et equos, et spolia cuncta, quæ fuerunt in castro, et mulieres adhuc superfluas, et paruulos, et, incenso castro, statim sequenti die cum gaudio magno reuersi sunt in Liuoniam, pro victoria sibi a Deo collata laudantes in cælum, quo-

f) Habemus tandem gentilitium familiæ *Albertinæ* nomen, proditum in fratre Episcopi, IOANNE. Quod argumentum, iis nationibus, quæ singulos nobilium familiarum fratres singulis eisque diuersis cognominibus ornare solent, inutile, inter Germanos est stringentissimum, non nisi vnum idemque

cognomen fratribus pluribus tribuentes. Vnde Germanorum stemmata, ex quo cognomina in usu esse cœpere, concinnatu faciliora sunt, quam Gallorum et Anglorum, et qui horum mores sequuntur. Cetera *Apelderniana* vide supra ad annum MCLXXXVIII. not. a).

quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. *Nogardenses* vero venerant cum exercitu magno in *Plescekowam*, volentes castrum *Tarbetam* ab obsidione Teutonicorum liberare. Sed audientes, idem castrum iam captum, virosque suos interfectos, cum dolore vehementi et indignatione reuerſi ſunt in ciuitatem ſuam.

7. OSILIANI quoque *Theodoricum*, fratrem *Episcopi*, liberatum a captiuitate, remiſerunt in Liuoniam. Maritimi vero, *Rigam* venientes, ad obedientiam *Episcopi* redierunt, et cenſum duplicem, quem propter *Danos* duobus annis neglexerant, integraliter perſoluerunt, et fidelitatem perpetuam Eccleſiæ *Rigenſi* promittentes, ad fidem Chriſtianam redierunt. Similiter *Warboſenſes* tributum et munera deferentes, per omnia ſe *Rigenſibus* exhibebant. Sed *Rigenſes*, ceu honeſti viri, nihil certi de eis defnientes, ſeptem tantum prouincias in maritimis, quas omni iure ſemper poſſederant, indubitanter recipiebant. Nihil iuris *Rigenſibus* in maritimis vnquam defuerat, quæ expugnatione ad fidem Chriſtianam, et baptiſmo, et cenſu, et obſidibus, ſemper poſſederant, et Regi *Daniæ* nunquam obſides eiufdem maritimæ reddiderant. *Wironenſes* quoque et *Germanenſes*, audita caſtri *Tarbatensis* expugnatione, *Rigam* venerunt, et equos et munera *Dominis* attulerunt.

8. EPISCOPVS vero *Hermannus* abiit cum ſuis in *Vnganniam*, et cœpit caſtrum *Odempe* ædificare, et locauit in eo viros nobiles et milites honeſtos, *Engelbertum* videlicet, generum ſuum, de *Tyſenbuſen* g), et *Theodoricum* fratrem ſuum h), et *Helmoldum* de *Lunenborch* i), virum prudentem et nobilem, et *Iohannem* de *Dolen*, donans vnicuique eorum prouinciam, id eſt, *Kylegundam* vnam in *feudum*, et alios Teutonicos quam plures ad cohabitandum in eodem caſtro recepit, vt et terram et caſtrum defendant de inimicis, et *Eſtones* ſubditos ſuos fidem docerent Chriſtianam. *Eſtones* vero, tamquam perfidos adhuc, ſecum in caſtro cohabitare non permiferunt.

Rr

runt.

g) En! origines fortunæ *Tieſenbuſiorum*, inde a quingentis annis per Liuoniam, cum nobilitate generis, tum maximis rebus geſtis florentium, atque etiamnum opibus præpollentium et auctoritate.

h) Ab *Oſilienſibus* captum et paullo ante dimiſſum. Sunt, qui illud ſuum non ad *Episcopum* referant, ſed ad *Engelbertum*, adeoque duos ſtatuant fratres *Tieſenbuſios*. Prius tamen magis placet, quippe indoli linguæ conuenientius. *Mihi poſterior poſtulat*

i) *Luneburgiorum* familia dubio procul fuit inter optimas, quia *Henricus Leo*, in terram ſanctam abiturus, *Henrico de Luneburg*, vna cum *Ecberto de Wolfelbutle*, curam Coniugis commiſerat. *ARNOLD. LVBECH. l. 3. c. 2. n. 5.* Quem locum vellem inſpicerent, qui quocumque de *Luneburg* vel de *Brunſwick* dictos inueniunt, eos ad familiam *Welficam* referunt, ſeruos miſcentes Do-

minis. *Wittorpios* ſub hac appellatione latere, atque hoc nomine veniſſe, quia *Luneburg* Aduocati præſent, non ſine ſpecie quadam veri ſuſpiciantur nonnulli. Qui enim e *Welfis* ita dicti fuere, tot non ſunt, vt non facile eorum numerus iniri poſſit: pater ſcilicet *Wilhelmus*, et filius *Otto*. Sed hi *Comites* vaſallos habuere, et nobilitatem iactarunt, æmulam primigeniæ. *V. ARNOLDVS LVBECH. l. 6. c. 15. n. 1. CHRONICON WEINGART. c. 3.* Nec tamen hi ſoli ita appellati; ſi vnquam. Siquidem honos ille aliis quoque contigit, Aduocaria Ducis in vrbe illa fungentibus. Verſatur mihi hoc ipſo tempore antè oculos diploma MS. ex anno *MCCCLXXX.* quo teſtis eſt *Otto Magnus de Luneburg* et frater ſuus *Gerhardus*. Cuius *Grotii* cognomen de *Luneburg* non alia ratione nititur, quam ea, de qua diximus. *Welfus* certe non fuit, nec eſſe potuit.

+ est, cum ſcriptori noſtro uſi-
tatiſſimum ſit, ſunt dicta
— l. c. 1. n. 5.

1223. runt. Sacerdotes quoque idem Episcopus secum vocauit in *Vnganniam*, et eis Ecclesias in beneficio donauit, et eos annona et agris sufficienter dotauit. *Estonibus* quoque de decima, semper a Deo statuta, competenter docendo proposuit, et receperunt eam, et soluere cœperunt eam deinceps annuatim. Inde et sacerdotibus et Vasallis suis necessaria dare et promissa soluere disposuit fideliter. *Rotmarum* etiam, *fratrem suum*, Præpositum instituit, locum sibi conuentus in *Darbata* præordinans et villas viginti quatuor, et redditus et agros sufficienter ascribens, *Canonicos Regulares* ibidem fieri disposuit, et *Cathedralem Ecclesiam* suam illam esse decreuit.

9. FRATRES autem Militiæ abierunt in *Saccalam*, et castrum *Viliende* possidentes, firmissime illud ædificare cœperunt. Et sacerdotes in Ecclesiis locantes, redditus eis tam in annona, quam in agris sufficientes assignabant, et decimam ab *Estonibus* recipiebant. Insuper et satisfactiones plenas, pro cunctis sibi ablatis et pro damno sibi illato, tam in *Vngannia*, quam in *Saccala* perceperunt totaliter. Sed et *Waygam* diuidentes, medietatem ad *Vnganniam* attribuerunt, et aliam sibi medietatem cum *Saccala* et *Normegunda* et *Mocha* obtinuerunt. Miserunt et *Rutheni* de *Nouogardia* et *Plescome* nuncios in *Rigam*, petentes ea, quæ pacis sunt. Et receperunt eos *Rigenses*, facientes pacem cum eis, et tributum, quod semper habuerunt in *Tholoma*, eis restituentes. Letthos vero de *Tholoma*, *Rigensis* Episcopus cum Fratribus suis Militiæ diuidebat, et duas partes accipiens Episcopus, tertiam Fratribus Militiæ relinquebat.

ANNVS ALBERTI EPISCOPI XXVII.
CHRISTI MCCXXIV - MCCXXV.

1. <i>Darbetensem</i> victoriam alta quies <i>Liunionensis</i> Ecclesiæ insequitur.	5. Ipse <i>Liiones</i> , ad <i>Dunam</i> habitantes, visitat.
2. Apostolicæ Sedis Legatus, <i>Guilielmus</i> , <i>Mutiniensis</i> Episcopus, in <i>Liunioniam</i> venit.	6. <i>Estoniæ</i> partes inter <i>Teutones</i> et <i>Danos</i> litigiosas sedi Apostolicæ adiudicat.
3. Circuit totam Lettiam et <i>Estoniam</i> .	7. Ipse, eo profectus, terras illas in fidem recipit, constitutis iudicibus Pontificiis.
4. <i>Rigam</i> , redux ludicia habet, et <i>Rufforum</i> Legationibus, nec non a <i>Westhardo</i> <i>Semigallo</i> , et <i>Wissewaldo</i> <i>Lettonum</i> duce salutatur.	8. Habito <i>Rigæ</i> Concilio, naues conscendit.
	9. Auctor hos annales veluti sigillo suo roborat.

1224.

I.

ANNVS bisdecimus septimus Antistitis exstitit, et iam *Linonum* terra tranquilla pace silebat. Postquam enim captum est castrum *Tarbatense* fortissimum, et *Estones* omnes et *Rutheni* simul cum Rege sunt interfecti; cecidit timor *Rigensium* et Teutonicorum super omnes terras vicinas, et super omnes gentes, quæ erant in circuitu. Et miserunt omnes nuncios suos cum muneribus suis in *Rigam*, tam *Rutheni*, quam *Estones maritimi* et *Osliani*, *Semigalli* et *Curones*, nec non et *Letthones*, quærentes pacem et societatem eorum, timentes, ne sibi similia facerent, sicut *Tarbatensibus* intulerant. Et receperunt eos *Rigenses*, dantes pacem omnibus,

bus, quicunque petebant ab eis, et siluit terra in conspectu eorum. 1224.
Et exiuerunt *Estones* de castris suis, reædificantes villas suas exustas, et Ecclesias suas: similiter et Liuones, nec non et Letthi de latibulis siluarum egredientes, in quibus annis iam plurimis tempore bellorum latitauerant: et rediit vnusquisque in villam suam, et ad agros suos, et arabant et seminabant in securitate magna, quam ad *quadraginta* annos a) ante, aperte non habebant, eo quod *Letthones* et aliæ gentes, tam ante prædicationem verbi Dei in Liuonia, quam post baptismum eorum, nunquam dederunt eis requiem et securitatem. Nunc ergo ab hoc tempore et anno incipiebant quiescere, gaudentes in agris et laboribus suis, et non erat, qui exterreret eos, et sapientes plenius de fide Christiana, confessi sunt Iesum Christum Dei filium, qui post tristia bella et post multorum interfectiones, et post pestilentias et mala multa, tandem misertus est residuo populo suo, tribuens eis pacem et securitatem. Et requieuit omnis populus post dominum, benedicens ei, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

2. EODEM anno, qui fuit a Christo nato M.CC. et XXIIII. miserat venerabilis Rigenfis Episcopus *Mauritium*, sacerdotem suum, in Curiam Romanam, petere sedis Apostolicæ Legatum in Liuoniam. Et annuit Summus Pontifex, Honorius III. Romanus, qui tunc non *Romæ*, sed *Barione* aa) sedem tenuit. Et misit venerabilem *Mutinensem Episcopum*, palatii sui cancellarium, *Guilibelmum* b), cum eodem sacerdote in Liuoniam, et venit cum familia sua,

a) Turbatio igitur incidit in annum MCLXXXIV. Et cum ex his xxxx annis nonnulli dandi sint tempori, quod effluxit ante prædicationem verbi; ex hoc nouum argumentum duximus, Meinardum ante dictum annum in Liuoniam non venisse, et annum MCLXXXVI. quem Arnoldus habet, non Præfatus, sed Aduentus et Prædicationis Meinardianæ primum fuisse.

aa) Hæc ita sunt intelligenda, vt missio Mauriti in annum MCCXXIII. et aduentus Legati in Liuoniam inciderit in annum MCCXXIIII. Cum enim Mauritius Pontificem non Romæ, sed Barione offenderit; vtique anno superiori eo adpulerit oportet, quo Honorius PP. III. militari in Campania concilio interfuit: de quo RAYNALDVS ad annum MCCXXIII. n. 1.

b) De hoc Guilhelmo de Sabaudia, Episcopo primum Mutinensi, post Sabinensi, et S. R. E. Cardinali, Lugduni denique anno MCCLII. defuncto, pluribus agit VGHELLI *Ital. Sacr. t. 1. p. 172.* sub Episcopis Sabinensibus, et *t. 2. p. 120.* sub Mutinensibus, nec non ALPHONS. CIACON. *Gest. Pontif. et Cardinal. t. 1. p. 568.* eiusque Commentator OLDONVS *t. 2. p. 116.* Ex quibus æque ac ex BARONII Continuatoribus, SPONDANO, BZOVIO et RAYNALDO constat, plures eum non in Liuoniam solum et Prussiam, sed

et per reliquum Septemtrionem Legationes Sedis Apostolicæ obiisse, quarum hæc prima fuit. Literas Honorii PP. III. quibus hoc ei officium demandatum est, damus in appendice documentorum. Hic subiicere iuuat testimonium Alberici, de viri huius diligentia et feruore ita scribentis ad annum MCCXXVIII. *In Prucia, que est ultra Poloniam et ultra Pomeraniam, Episcopus Mutinensis, Guillelmus, missus a Papa Legatus, ingenio et sapientia sua, non fortitudine (non armis), multos paganos ad fidem attraxit, et linguam eorum ex magna parte didicit. Insuper principium artis grammaticæ, scilicet Donatum, in illam barbaram linguam cum maximo labore transtulit. Erant autem hoc anno in illis partibus quinque tantummodo paganorum prouincie acquirende: ista videlicet, de qua agitur, Prucia, Curlandia, Letonia, Withlandia, (f. Wirlandia) et Sambiter (f. Samblandia). FRANCISCVS AVGVSTINVS AB ECCLESIA IN S. R. E. Cardinalium, Archiepiscoporum et Abbatum Pedemontanæ Regionis Chronologica Historia, Augustæ Taurinorum anno MDCXLV. excusa, p. 34. de eo ita differit: „Guillelmus, „a Ciaconio Subalpinas, et a Deostubery Pedemontanus appellatus, cuius patria et cognomen ignorantur, cum vitæ honestate, „optima consuetudine ac non vulgari eruditione*

1224. sua, et cum peregrinis et cum vniuerso comitatu suo in *Dunam*. Et occurrerunt ei *Rigenses*, excipientes eum, et cum gaudio magno ac pompa deducentes eum in ciuitatem. Congaudebat simul et ipse, et collaudabat Iesum Christum, Mariæ filium, eo quod vineam Dei tam gloriose plantatam, et Ecclesiam fidelium sanguine multorum irrigatam, et tantam, et in tantum dilatatam, inuenit, vt in ramis suis ad decem dierum iter vsque in *Reualiam* se dilataret et extenderet, vel alia via in *Plescekowe*, vel iuxta *Dunam* vsque *Gerceke*, totidem alias diebus se dilataret, quæ et Episcopatus quinque c) iam distinctos cum Episcopis suis haberet. Et statim remisit nuncios suos in Curiam Romanam, rerum veritatem Summo Pontifici rescribendo.

3. IPSE vero circa nouiter conuersos sollicitus, Liuones, et alios, qui erant in ciuitate, viros et mulieres sæpe conuocando, verbum Dei sedulo ministravit, et indulgentias multas cum gaudio donauit. Post hoc Liuones et alios, et Letthos, et Estones videre desiderans, abiit Legatus in *Thoreidam*, et fuit cum eo venerabilis Rigensis Episcopus, et *Iohannes*, Ecclesiæ beatæ Mariæ præpositus, et alii quam plures sapientes et discreti viri. Et primo venit in *Kubbesele* d), Liuonibus ibidem Missarum celebrans solennia, ver-

„tione esset conspicuus, ab Honorio III. Pontifice Maximo Legatus Archiepiscopus (leg. „*Apostolicus*) in Liuoniam et Prussiam (*diuersis temporibus*) missus, cum facultate Episcopales sedes in illis regionibus erigendi, „et Episcopos constituendi, vt fidem catholicam gentibus barbaris et infidelibus prædicarent, ita laudabiliter se gessit, vt ad Curiam reuersus, Cardinalitiam dignitatem promeruerit. Quocirca Innocentius IV. illum ex „Episcopo Mutinensi anno MCCXXXIII. „Episcopum Cardinalem Sabinensem creauit. Obiit Lugduni paulo ante discessum „Innocentii anno MCLII. et apud Prædicatores sepultus cum sequenti elogio, „: *Hic iacet Zelantissimus Prædicator et Laudator nominis Iesu Christi, assertor fidei et totius veritatis, vir permagnæ sanctitatis et ornament. pietatis, Pater venerabilis, D. Guillelmus, Sabinus Episcopus Card.*

c) Quinque illi Episcopatus sunt I. *Rigensis*, cui præerat ipse Albertus. II. *Lealensis*, postea *Osiliensis* dictus, quem post Theodoricum et Hermannum, Alberti fratrem, *Goddefridus* tum regebat, Prior de Porta cæli, Cisterciensis Ordinis monasterio prope Numburgum ad Salam Thuringicam. III. *Selonienfis* Semigallorum, in quo Bernardo Comiti Lippiensi successit *Lambertus*. IV. *Vngannensis* seu *Dorpatensis*, quem instituit *Hermannus*, Alberti Episcopi frater. V. *Reualiensis*, cuius insula primum cessit *Wesselino*, Woldemari II. Daniæ Regis Capellano (nisi malis Reualienfi substituere *Piltensem*). Præter hunc Archiepiscopo Lundenfi subiectum, ceteri pendebant e nutu Rigensis.

„sis. Etenim iam superiori anno MCCXXIII. referente RAYNALDO ad b. a. n. 30. Honorius PP. III. rogatus fuit, vt ecclesiam Liuoniensem, h. e. Rigensem, Selonienfi et Lealensi, quæ nuper ex ethnicis ad fidem conuersis collectæ fuerant, metropolitana dignitate cohonestatam, præficeret. Quod licet is in opportunius tempus distulerit; suas tamen interim partes Episcopum Liuoniensem (Albertum) ibi agere iussit, atque adeo causas, ad sedem Apostolicam ceterum deferendas, quavis prouocatione remota, cognoscere. Et cum idem apud Apostolicam sedem questus esset iniurias, sibi ab Archiepiscopo Bremensi et Canonorum illius ecclesiæ Collegio illatas, qui Liuoniensem ecclesiam suæ, Metropolitana iure, subiicere conabantur; Honorius cæptis eos abstinere iussit. Nunc, cum referente eodem ad annum MCCXXV. n. 16. Legatus Guillelmus suis e Liuonia ad Pontificem datis literis satis enarrare non posset, vsque quo fidei cultus istis regionibus auctus et amplificatus esset; Pontifex ipse per se de notis ibi Metropolitana sede instituenda cogitauit, eaque de re cum Guillelmo Legato per literas egit, quem id præstare iussit, quod in sacram rem vtilius videretur, sequere de tota re faceret certiore. Voti, cuius compos non factus Albertus primus, damnatus fuit successor, post Nicolaum, Albertus secundus, eo tamen, vt res gestæ docent, nihilo beator, nisi quod in coniunctione Fratrum Teutonicorum et Gladiferorum ei pariter subiicerentur Prussiæ Episcopi.

d) Castrum Cauponis; quo de supra dictum satis.

verbumque salutis prædicando, vt eos in fide catholica confortaret. 1224.
 Ac deinde in *Vitisele* et in *Letthegore* idem faciebat. Et postea in *Metsepole* et in *Vdumæa* et in *Letthia* fimiliter faciendo, semen Euangelicum cunctis seminavit, fructumque bonum referre docebat, fidemque Christianam eis diligenter enodauit. Et tunc processit in *Vnganniam*, ibique Ecclesiam fidelium tam Teutonicorum, quam et Estonum, et castrum *Odempe*, nouis habitatoribus inhabitatum, inuenit, et firmiter ædificatum, et benedixit Dominum, eo quod et in *Estonia* conuentum inuenit fidelium. Et *Estones* instruendo in fide Iesu Christi, Teutonicosque fideliter exhortando, commonitos habebat, quatenus benigne commorantes, mala non suscitarent ad inuicem, nec Teutonici grauaminis aliquod iugum importabile neophytorum humeris imponerent, sed iugum Domini leue ac suaue, fideique semper docerent Sacramenta. Et benedicens eis, profectus est in *Saccalam*, vbi in prima parochia, quam inuenit apud stagnum *Worcegerwe*, nouiter conuersos Estones deuotissime docendo, commonebat, ne vnquam a fide Domini nostri Iesu Christi discederent. Et inde procedebat in castrum *Viliende*, quod est Fratrum Militiæ, quod et ipsi iam tunc firmissime ædificauerant. Et exiuerunt etiam ipsi Fratres, cum gaudio occurrentes Apostolicæ sedis Legato, et suscipientes eum in castrum, et nunciantes ei omnia mala, quæ propter fidem Christianam ibidem ab Estonibus perpeffi sunt. Et conuocauit Estones, viros et mulieres, ad Ecclesias eorum, et abiit ad eos, et verbum exhortationis fideliter ministrando commonuit eos, ne deinceps tanta mala committentes, fidei sacramenta violare præsumerent. Similiter et Fratribus Militiæ doctrinæ sanctæ monita deuotus ibidem impendens, docebat eos, ne subditis suis, stultis Estonibus illis, aut in decimis accipiendis, aut in aliis quibuscunque causis, nimium graues existerent, ne per talem occasionem iterum ad paganismi idololatricos cultus delaberentur. Venerunt quoque ad eum ibidem nuncii *Danorum* de *Reuelis*, excipientes eum cum gaudio, suas ei tribulationes et bella nunciantes. Similiter et Estonum nuncii de *Maritimis*, qui cum *Danis* semper pugnabant, venerunt ad eum, offerentes ei terras ac prouincias suas, sicut et Rigenfibus semper offerebant, tantum si defenderet eos a *Danis* et *Oslianis*. Et recepit eos. Et post hoc reuersus est in terram *Letthorum*, et in *Tricatia* conuenerunt Letthi de tota prouincia, quæ *Toloma* vocatur, ad eum: quibus ipse verbum Dei prædixit cum lætitia, et omnia fidei sacramenta fideliter diligenterque eis exposuit. Et inde procedens in *Wenden*, a Fratribus Militiæ et ab aliis *Teutonicis*, ibidem habitantibus, deuotissime receptus est, et inuenit ibi *Wendorum* et *Letthorum* maximam multitudinem. Vnde mane factò, congregatis Letthis vniuersis, læte et cum lætitia lætam eis Domini nostri Iesu Christi doctrinam prædicauit, et sapius passionem eiusdem Domini Iesu commemorans, lætos eosdem quam plurimum lætificauit, fidemque eorum et constantiam commendans, eo quod sponte et absque vlla bellorum

176. pro
dicauit.

1224. perturbatione fidem Christianam primo susceperint, et postmodum nunquam, more Liuonum et Estonum, baptismi sacramenta violauerint, humilitatemque eorum et patientiam collaudauit, qui nomen Domini nostri Iesu Christi ad Estones et ad alias gentes etiam late portantes, multos de gente sua propter eandem fidem Christianam occisos, in martyrum (confortium) absque vlllo dubio transmiserunt. *Wendis* e) etiam doctrinæ suæ fidelia monita non subtraxit, nec non et Dominis ipsorum, Fratribus Militiæ, quatenus subditis suis leue semper iugum imponentes, fideliter cohabitarent, attentius iniunxit. Et post hoc in *Sygemwalde* familia pietatis documenta ministrans, omni studio Liuones, ne deinceps, neglectis baptismi sui sacramentis, ad paganismum redirent, admonuit. Et semper Fratres Militiæ, nec non et alios Teutonicos, in aliis prouinciis commonitos habebat attentius, vt Liuones et Letthos et alios Neophytos, docentes fidem Christianam, onusque suauis Iesu Christi humeris eorum imponentes, tam in decimis, quam in aliis causis parcerent eis, ne grauati nimium, ad infidelitatem redirent. Et consummatis his omnibus, reuersus est *Rigam*.

4. ET ibidem venerunt ad eum Teutonici, Liuones et Letthi, quærentes iudicia super causis diuersis. Et respondit vnicuique secundum causam et querimoniam ipsius, et causas multorum litesque determinauit. Audientes quoque Rutheni *Nogardienfes*, et alii de ciuitatibus aliis, Apostolicæ sedis in *Riga* Legatum; miserunt ad eum nuncios suos, petentes ab eo pacis, iam dudum a Teutonicis factæ, confirmationem. Et exaudiuit eos in huiusmodi petitionibus, fidem eorum etiam multis exhortationibus roborando, remisitque omnes in terram suam cum gaudio ee). Venit etiam *Westhardus*, *Semigallorum princeps*, vocatus ad eum, quem multis disceptationibus et sermonibus longis ad fidem inuitauit Iesu Christi. Sed ille infidelitatis suæ duritia verba salutis non intelligens, et nondum baptismum recipiens, sed iterum de futuro promittens, prædicatorem domini Legati secum in *Semigalliam* admisit. Venerunt itaque de omnibus terris in circuitu videre Legatum curiæ Romanæ: inter quos erat etiam *Wissewaldus*, Rex de *Gerceke*: Comes *Burchardus* f): Episcopi *Danorum* de *Reualia*: *Osfiliani* quoque et *Estones* maritimi, qui se in defensione ipsius offerebant, promittentes, se sacerdotes cum omni iure Christianorum recepturos, tantum vt ipsos ab impugnatione *Danorum* liberaret. Promisitque eis libertatem, et misit nuncios ad *Danos* et ad *Osilia*.

e) *Wendæ* itaque tres diuersæ nationes, vt lingua, ita et animis plerumque discordes, habuerunt. *Letthi* indigenæ: *Wendi* aduenæ: *Teutones* victores et Domini: Legatus enim singulas seorsim docuit. *Wendorum* colonia qua fortuna eo fuerit delata, et loco nomen dederit, dixit Noster *ad annum* MCCV. n. 14.

ee) Hanc Ruthenorum salutationem Ro-

mam nuntiauit Legatus. Vnde secuta ipsorum ad amplectendam ecclesiam Latinam inuitatio apud RAYNALDVM *ad annum* MCCXXVII. n. 8.

f) Sine dubio Comes ille de Aldenburg, de quo *ad annum* MCCXIV. n. 2. qui nunc in castris Danorum militauerit apud Reualiam.

Osilianos, quatenus bella remouerent, pacemque ipsius reciperent, 1224. et praeceptis suis obediētes existerent.

IPSE vero Neophytos adhuc alios videre desiderans, *Liouones* in *Holme* visitauit, ibique, celebratis Missarum solemnīs, feminatoque doctrinae sanctae semine, in *Pkeskolam* processit, ubi primorum sanctorum Episcoporum memoriam commemorans, etiam illos *Liouones* in Dei seruitio confortauit. Deinde in *Lenemarden* et in *Ascherade*, non minus ab idololatria *Liouones* revocans, culturam vnius Dei diligenter edocuit. Tandem in *Kukennyse* similiter documentorum sanctorum monita tam Teutonicis, quam *Ruthenis* et *Letthis* et *Selonibus* cohabitantibus, fideliter impendit, commonendo semper Teutonicos, ne subditos suos duris grauaminibus et exactionibus, in debitis eorum, nimum laederent, sed fidem Christi sedulo docendo, consuetudines Christianas inducerent, et ritus paganorum abolerent, et tam exemplis eorum bonis, quam verbis eos instruere docerent.

5. REVERSO vero Legato sedis Apostolicae rursus *Rigam*, surgentes Teutonici, qui erant in *Odempe*, tempore autumnali, cum omni comitatu suo, ad vocationem Seniorum *Wironensium*, venerunt in *Wironiam*, et praecipuantes castra *Wironiae*, *Danos* expellebant, dicentes, *terram ipsam primitus a Liouonensibus vexillo beatae Virginis ad fidem Christianam subiugatam*. Et ceperunt dominari in omnibus prouinciis et castris *Wironiae*. Quo cognito, Dominus Legatus idem conuocauit ad se Teutonicos eosdem, et censura Ecclesiastica compellebat eos, terram ipsam in protectionem Summi Pontificis resignare, mittensque statim nuncios ad *Danos* in *Reualiam*, similiter compellebat et eos, in manus suas resignare terram ipsam, nec non et alias terras, de quibus contendebant Teutonici cum *Danis*. *Dani* vero, non audentes contra stimulum calcitrare, promiserunt, se Curiae Romanae fideliter obedire, et resignauerunt in manus nunciorum Domini Legati, Episcopi Mutinensis, Guilhelmi, *Wironiam*, *Gerwam*, *Harriam*, atque *maritima*, et literas suas sigillatas in *Rigam* mittentes, donationem ipsam confirmauerunt. Quo facto, Legatus idem viros suos, peregrinos et sacerdotes, mittens in *Wironiam*, *Teutonicos* et *Danos* cunctos remouit, habens terras ipsas in sua potestate.

7. POST autem festum Epiphaniae, cum propter niues et gelu via sit in frigidis terris illis melior ad eundum, abiit Dominus Episcopus Mutinensis, Legatus Summi Pontificis, cum clericis et seruis, assumens secum *Semigallorum Episcopum Lambertum g)*, et *Iohannem*

g) Semigallorum vel Selonienfis Episcopus ad haec tempora fuit Bernardus Comes de Lippia: cuius obitum non annotauit Noster. Obiisse tamen eum ante hunc annum, non solum hic locus ostendit; sed et coniecturatur ex ALBERICO, qui ad annum MCCXXXII. p. 542. ita scribit: *Primus Episcopus Seloniae fuit Dominus BERNARDVS; secundus*

LAMBERTVS; tertius BALDVINVS praedictus (de Alna): et vocatur Episcopus Semigalliae. Quo ipso egregie confirmantur, quae diximus ad annum MCCXVII. not. a). Plures Episcopos *Seloniam* non habuit. Licet enim Moguntinus, post obitum Balduini, monachum quemdam de ordine Fratrum Minorum, Henricum de Lütkeburg, Seloniensem

1224. *Iohannem*, Rigenſis Eccleſiæ præpoſitum, ciues quoque Rigenſes, et Fratres quorſdam Militiæ, cum pluribus aliis, et pertransiens Li-
voniam, venit in *Letthorum* prouinciam, et de Letthis in *Saccalam*, licet in magna corporis ſui debilitate. Et requieſcens in *Viliendo*, ſeu *Vellino*, duobus diebus, poſtea abiit in *Gerwam*, et occurrerunt ei omnes Gerwanenſes in villa *Carethben*, quibus ipſe verbum Dei cum gaudio prædixit, fidem inſtruendo catholicam, et in manus Summi Pontificis eos colligendo, proceſſit ad primum caſtrum *Wironiæ*, quod *Agelinde* vocatur, et ibi lætiſſime et glorianter exceptus, omnem eorum multitudinem conuocauit, et monita ſalutaria vitæ æternæ præbens, nomen aperuit eis Ieſu Chriſti. Et inde *Tarwaupe* procedens, ſimilia faciebat. Et venerunt eo *Dani*, ſicut vocati fuerunt. Et facta eſt pax inter *Teutonicos* primo et *Danos*: deinde cum *Eſtonibus* de cunctis prouinciis. Et poſt hoc proſectus eſt Legatus idem in prouinciam *Tabellum*, vbi Seniores omnes *Wironiæ* conuenerunt ad eum, audientes ab eo doctrinam et fidem Chriſtianam, et recepit eos omnes ad manum Summi Pontificis, et ſtatuit ex eis *Seniores* et *Iudices* in omnibus prouinciis ſuis, et tunc rediit in *Tarwaupe*. Et inde abiit ad caſtrum *Danorum* in *Reuelim*, et etiam ibi receptus eſt a *Danis* et *Swecis*, et a cunctis ibi habitantibus, in lætitia. Et poſthoc pueros obſides *Wironiæ* cœpit ab eis requirere, et nolebant reddere eos in manus ipſius; ſed cenſura Eccleſiaſtica percuſi, tandem eos reſtituere cogeabantur, et remiſit eoſdem obſides parentibus ſuis in *Wironiam*. Receperunt etiam *Warbolenſes* pacem Domini Legati Romani, et venerunt ad eum in *Reualim*. Sed ad inſtantiem Danorum petitionem, reddidit eos *Danis* eiſdem, cum ceteris *Harrionenſibus*. Illam vero *Kiligundam*, quæ *Maritima* vocatur, cum alia tota maritima, et *Wironia* et *Gerwa* in Summi Pontificis Romani accepit poteſtatem. Congregati ſunt etiam *Eſtones Reualenſes* coram eo, ſimul cum eis *Dani*, quibus ipſe deuote verba ſalutis æternæ miniſtrauit, et fideliter admonuit, vt benigne cohabitantes, infidelitatis deinceps conſilia deuitarent. Perfectis vero his omnibus, ſacerdotes ſuos in maritima miſit, et ipſe per *Saccalam* reuerſus eſt in *Rigam*. Sacerdotes autem ipſi, *Petrus* videlicet *Kakewaldus*, cum confratre ſuo, alio ſacerdote, abierunt in *Sontagana*, et receperunt eos maritimi cum gaudio, et audiuerunt ab eis viri et mulieres, et parvuli, qui remanſerant ante non baptizati, tam in *Sontagana*, quam in *Maianpathe* et *Puekalle*. Et poſt hoc reuerſi ſunt etiam ipſi gaudentes in Liuoniam, de fidei propagatione Deum optimum Maximum collatrdantes.

8. REVERſO ſedis Apoſtolici Legato, Epifcopo Mutinenſi, rurus *Rigam*, conuenerunt ad eum Epifcopi, ſacerdotes, clerici, Fratres

ſem Epifcopum inſtituiſſet; Innocentius tamen IV. anno MCCXLV. *Selonienſem* ſeu Semigallenſem diceceſin *Rigenſi* adiunxit, et Henricum illum tranſtulit in ſedem Curo-

nienſem ſeu Piltenenſem, eodem tempore vacantem. Literas Iudicum delegatorum damus in appendice documentorum.

Fratres Militiæ, cum vassallis nobilibus Ecclesiæ, ciuesque Rigen- ^{1224.}
ses. Et præsentibus his omnibus, in Ecclesia beatæ Mariæ celebra-
vit *solenne concilium* in quadragesima Domini propter *Innocentii*
instituta h), ea ad memoriam reuocando, et noua quædam adii-
ciendo, quæ nouellæ plantationis Ecclesiæ necessaria videbantur. 137
Posthoc vero, peractis cunctis et terminatis, tam inter Episcopum,
clericos, Fratres Militiæ, et ciuitatem Rigæ, quantum in præsen-
tia tenore suæ plenipotentia terminare poterat, et sufficientibus
indulgentiis datis ac concessis, valedicens ex animo cunctis, et be-
nedicens, reuersus est ad naues suas, commendans oratione sua
Liuoniam totam beatæ Dei genitrici Mariæ Virgini, et filio, Iesu
Christo, Domino ac saluatori nostro, cui est honor et gloria in se-
cula seculorum. Amen.

*Et meminisse iuuat. Scis cetera mater
Virgo Maria Dei. Tu miserere mei!*

9. MVLTa quidem et gloriosa contigerunt in Liuonia tempore
conuersionis gentium ad fidem Iesu Christi per annos LXVII. præteri-
tos, ex quibus primo inuentus est a mercatoribus *Bremensibus* por-
tus *Liouonicus*, quæ cuncta conscribi, vel ad memoriam reduci non
possunt, ne legentibus existeret etiam tædiosum. Sed hæc paucula
conscripta sunt ad laudem eiusdem Domini nostri Iesu Christi, qui
fidem et nomen suum perferri ac deportari vult ad omnes gentes,
ipso cooperante et confirmante, per quem talia sunt operata. Qui
tot victorias magnas et gloriosas de paganis semper concessit suis
in Liuonia, et magis semper in paucitate virorum, quam in multi-
tudine, de gratia suæ dilectæ genitricis, cuius honori, vna cum Fi-
lio suo, eodem Domino nostro Iesu Christo, omnes terræ istæ noui-
ter conuersæ sunt ascriptæ. Et ne laus eadem, sibi de gestis tam
gloriosis debita, per negligentiam pigrorum, obliuioni in posterum
traderetur; placuit *historiam* eam rogatu et instantia *Dominorum* i)
et sociorum fidelium, humili stilo et scriptura conscribere, et po-
steris, qui diligentius et doctius sequentia persequerentur, relin-
quere, vt et ipsi laudem Deo tribuant, et ponant in eo spem suam,
et non obliuiscantur operum Dei, et mandata eius exquirant. Nihil
autem hic superadditum est, nisi ea omnia, *quæ vidimus oculis no-
stris fere cuncta, et, quæ ipsi non vidimus propriis oculis, ab illis
intelleximus, qui viderunt et interfuerunt.* Et non hoc adulatio-
nis alicuius aut lucri alicuius temporalis gratia; neque in amorem
aut odium alicuius; sed *nuda et plana veritate* conscripsimus, et in
delictorum nostrorum remissionem, ad laudem ipsius Domini nostri
Iesu Christi, et beatæ Virginis Mariæ, genitricis eiusdem Domini,
qui cum Patre et Spiritu Sancto fuit semper, et est, et erit bene-
dictus per omnia secula seculorum. Amen. †

ALBERTI

h) Intelliguntur decreta Concilii Latera-
nensis, anno MCCXV. ab Innocentio PP. III.
promulgata.

i) Per *Dominos* Fratres Militiæ intellige-

re videtur, quos ipsi Episcopi, ad populum
verba facientes, passim Dominos suos appel-
lare consueuere v. gr. ad annum MCCXXIII.
n. 3. et 7.

+ Hic librum suum finit auctor. Quia a) Re-
sequuntur tamen continuationem po-
tuerit tuncque adiecit.

1. Legatus, in Gotlandiam diuertens, Crucem prædicat contra piratas Osilianos.	4. Narrantur fortiter gesta in expugnatione castri Monensis.
2. Præfectus Legati in Estonia configit cum Danis Reualia relictis.	5. Castrum Waldia in Osilia Insula deditur, et Osilienses Christiani fiunt.
3. Christianorum e Liuania iter per glaciem in Osiliam.	6. Auctor in laudes Numinis diuini effunditur.

I.

Det.

BISDENVS octauus, postquam hæc conscripsissemus, a) sequitur annus vnus præsulis *Alberti*, habente Ecclesia Liuoniensi mediocrem vndequaque pacem, qua Sedis Apostolicæ Legatus, Episcopus de Mutina, *Guilhelmus*, Liunioniam derelinquens, ad naues circa mare diu refedit, ventorum largam gratiam expectans. Et vidit subito redeunt *Osilianos* ex *Smecia* cum spoliis et captiuis quam plurimis. Qui multas misérias et nequitias ac prauas libidines cum captiuis mulierculis et virginibus exercere solebant omni tempore, illudentes eas, et copulantes alias sibi in vxores, tres vnusquisque, vel duas, vel plures; licita sibi facientes illicita; cum non sit conuentio Christi cum Belial, nec pagani copula congrua cum Christiana: quas et *Curonibus* et paganis alijs etiam vendere solebant. Intelligens ergo Dominus Legatus Romanus omnia mala, quæ fecerant in *Smecia*, Ecclesiis videlicet incensis, et sacerdotibus interfectis, et sacramentis deletis et violatis, et similibus miseriis, condoluit captiuis, orans ad Dominum, vt fiat vindicta de malefactionibus. Veniensque in *Gotlandiam*, verbum Dei seminavit, cunctis Christiani nominis hominibus signum sanctæ Crucis exhibens, in remissionem peccatorum, ad faciendam vindictam in peruersis *Osilianis*. Obediunt Teutonici; Crucem recipiunt. *Gothi* reuiuunt a); *Dani* verbum Dei non audiunt, neque percipiunt. Soli mercatores *Teutonici* cælestia sibi desiderant mercari: equos comparant: arma præparant: *Rigam* veniunt. Gaudent *Rigenfes*; venientibus occurrunt. Gaudent *Liiones*, *Letthi*, *Estones* baptizati, vt ad *Osilianos* non baptizatos deferant etiam nomen Christianum.

2.

HOC anno Magister *Iohannes*, confocius Domini Legati, habuit in *commissione* terras eas, de quibus discordia fuerat inter *Teu-*

a) *Renuunt* legendum esse, constructio verborum innuit, præter ea, quæ dicuntur ad annum MCCII. n. 1. 2. quæue satis ostendunt, Gothos h. e. Gotlandiæ habitatores, cum Osiliensibus, Insulanos cum Insulanis, pacem coluisse, ad piraticam conniuentes, et Legem Christianam parum curantes. Ceterum *Guilielmi* Legati literas, secessus in hac insula indices, allegat IO. MESSENIUS

ex hoc anno *Scond. Illustrat. t. 12. p. 103.* quibus testatum facit, Gotlandos inde a primordio conuersionis suæ *Lincopensi* Ecclesiæ in ~~dei~~ *negotijs* dicto ~~audient~~ *fuisse*. Et *CLAVDIUS OERNHIAELM l. 4. c. 7. n. 74.* diploma habet, ex quo patet, *Gotlandiam*, *Oelandiam* et *Ambyrde* constituisse tertiam diocesis *Lincopensis* partem.

Teutonicos et Danos; Wironiam videlicet *Germaniam*, et *Rotaliam*. ^{1225.}

Interrupta itaque pace, idem Magister *Iohannes* cum *Danis* bellare cœpit. *Dani* quoque, spoliantes *Rotaliam* et incendentes, et multa spolia tulerunt, quos etiam serui Magistri persequentes, quinquaginta ex eis occiderunt, et quinquaginta ex eis in castro *Maianpata* obsederunt. Sed post triduum miserti eorum, eo quod Christiani essent, dimiserunt. Misit etiam Legatus *Teutonicos* quam plures in *Wironiam* in auxilium eidem *Iohanni*, tam contra *Danorum*, quam contra sæuitiam *Osilianorum*. Sed audientes *Rigenses* bella eorum, nuncios mittunt, pacem cum *Danis* faciunt, vt *Osilianos* magis impugnare valeant, et fidem in gentibus dilatare.

3. CONSUMMATIS itaque festis Natalis et Epiphaniæ Domini, nix tegit terras, et glacies vndas, eo quod superficies abyssi constringitur, et aquæ durantur in Liuania, vt lapides, et sit glacies, estque melior via super aquas, quam terras. Facta itaque via super mare, statim *Rigenses*, sacri baptismi sui irrigatione gentes illas *Osilianas*, quæ habitant in insula maris, irrigare cupientes, indicunt expeditionem, conuocantes omnes ad fluuium, qui *Mater aquarum* dicitur. *Fabiani* autem et *Sebastiani* festo peracto, conveniunt omnes *Teutonici*, *Rigenses*, *Liiones*, cum *Letthis*, et *Estones*, de cunctis prouinciis suis, sequentes Dominum venerabilem *Liunionensem* Episcopum; cum quo simul adest *Semigallorum* Episcopus, et Magister *Volquinus* cum Fratribus suis et peregrinis, deferentes secum cibos et arma sua. Et celebratis missarum solenniis, procedunt in glacie versus *Osiliam*. Erat enim exercitus magnus et fortis, habens viginti pene millia virorum, qui, suas ordinantes acies, distincte cum vexillis propriis ambulantes, et in equis et vehiculis suis glaciem maris calcantes, sonitum tamquam tonitruui magni faciebant, ex collisione armorum, et vehiculorum concussione et motu, strepituque virorum et equorum, in glacie cadentium, et iterum surgentium, hac et illac super glaciem, quæ glabra erat, vt vitrum, ex australibus et pluuiosis aquis, quæ tunc inundauerant, et de gelu, quod subsequutum fuerat. Et magno labore ac conatu mare transuerunt, donec tandem gaudentes ad littus *Osiliæ* deuenerunt.

4. DIE itaque iam nono venientes ad castrum *Mone* b), nocte sola ibidem quiescere proponunt, habentes conflictum cum Castrensibus. qui, timentes bella imminencia, et balistarum iacula, recipiuntur in castri sui domicilia, mittentes nocte verba fraudibus plena pontifici, ceterisque Senioribus exercitus, dicentes, se fidem Iesu Christi et pacem recipere Christianorum, vt, procedente exercitu, ipsi damnum et belli detrimentum inferant subsequenter. Et volebat Antistes cum ceteris Senioribus condiciones recipere, pacemque dare; sed impediabant eos fraudes et scelera eorum, eo quod

b) *Mona* hodie insula est, *Osiliam* attingens ad Austrum, angusto freto interiecto. In tabula tamen IOANNIS PORTANTII, ab

Abrahamo Ortelio recusa, *Mona* castrum est in ipsa Insula *Osiliensi*, ad mentem nostri Auctoris.

1225. quod non fit sapientia, neque consilium contra Dominum, qui consuetudines suas prauas derelinquere nolentes, et sanguinem Christianorum adhuc bibere sitientes, et ceteras nequitias et abominaciones exercere cupientes, donum sacri baptismatis suis pessimis mentibus non meruerunt, ponentes spem in castri sui firmitate, et nolentes pacem, et turpia quæque loquentes, magis occidi quam baptizari meruerunt. Et quia pacem forte noluerunt, pax ab eis fugit, et ultio sola venit. Primo itaque Teutonici vallum petunt, castrum scandere sperant; sed repelluntur ab *Ozilianis* lapidum et lancearum ictibus. unde tam arte, quam Marte pugnare coguntur. Machinas itaque ædificant, patherellis contra patherellos eorum lapides in castrum proiiciunt, porcum fingunt, sub quo castrum fodiunt, donec ad medium vallum perueniunt. Tunc, amoto porco, turrim ligneam fortem ponunt in loco, super quam ascendunt armati fortes et balistarii, mittentes tela sua et spicula et lanceas super *Osilianos* in munitione. Extra illi lapides et iacula iactant super istos. Postquam sextus dies illuxit, prima videlicet post festum purificationis, ne ipsa dies purificationis fieret non pura sanguine interfectorum, primo mane magis inualuit pugna, ut etiam ferro recuruo vel vnco ferreo iam infringerent munitionem, extrahentes fingillatim ligna quæque maxima, per quæ munitio tenebatur, ut aliqua pars munitionis iam ad terram usque veniret. Gaudet exercitus Christianorum. Exclamant. Deum exorant. / Clamant et illi, gaudentes in *Tharapilla* c) suo. Illi *nemus*, hi *Iesum* inuocant: in cuius nomine et laude fortiter ascendunt, ad summum valli perueniunt, fortissime et ab illis repelluntur. Qui primus ascendit, multarum lancearum ictibus et lapidum tusionibus premittitur: quem utique solus Deus inter tot hostes frementes illæsum conseruauit. Nam scandens sursum, statim ab hostili turba retruditur, et iterum et sæpius scandens, totiens ab inimicis repellitur, quoties ad alta conscendere nititur: donec tandem idem *Teutonus*, ense suo longo repellens hastas hostiles, angeli Dei utique subleuatione, in supremam deuenit munitionem, quæ super hostium capita fuerat, et, ne lanceis hostium læderetur, desubtus clypeum locauit sub pedibus stansque super clypeum, solus pugnavit ad hostes, donec Deus secundum misit et tertium socium. Tertius vero heu! detrusus ab alto relabatur. Duo nihilominus contra multitudinem hostium se defendunt, contra quos post tergum ex *Osilianis* quinque super eandem supremam conscendunt munitionem, mittentes lanceas super eos: quorum primum, lancea reperiens, *Teutonus ense ferit, ille cadendo perit*; et alii in fugam se conuertunt. Alii Teutonici subsequentes, fortiter ascendunt, ut primis in auxilium veniant. Licet ab hostium ferocitate fortissime repellantur, et plures ex eis feriantur, vulneribus receptis, et alii interficiantur; tamen in Domino confidentes, et magno labore multitudinem hostium remouentes, tandem

c) V. ad annum MCCXX. not. t).

d) In

dem summitatem munitiois obtinuerunt. Erat autem ascensus 1225.
valde periculosus et difficilis, eo quod mons altus erat et congelatus, et murus supra montem ex lapidibus tamquam glacies congelata, ut pedes nusquam figere possent. Sed quidam per scalam, quidam per funem se detinentes, imo per angelum Domini sublevati sursum perueniunt, hostiumque fugientium undique terga premunt. Vox exultationis et salutis Christianorum! Vox in Rama! ploratus et ululatus confusionis perditionisque paganorum. Intran in castrum *Teutonici*, et interficiunt populum. *Parcere paganis non possunt Osilianis. Nam trucidant alios et capiunt alios.* Liuones et Letthi, circumeuntes castrum, neminem effugere permittunt. Deuictis hostibus, gaudent victores, Deo laudem decantantes. Qui Dauidem a Philistæis semper defendit, liberat et ipse suos, victoriam dans de inimicis. Urbem capiunt: prædam rapiunt: substantias et res eximias diripiunt: equos et pecora depellunt: quod residuum est, igne comburunt. Castrum *Osilianorum* vorat ignis; sed Christiani spolia gaudentes diripiunt.

5.

CASTRO *Monensi* in cinerem redacto, festinat exercitus ad aliud castrum, quod est in media *Osilia*, quod vocatur *Waldia*. Et est *Waldia* d) fortior vrbs inter alias vrbes *Osilianorum*, ad quam resedit exercitus, præparans instrumenta bellica, patherellos videlicet et machinam magnam, et maximas arbores abiegnas et therebintinas, ad faciendam turrim contra munitioem castri. Liuones vero, Letthi et Estones cum quibusdam etiam *Teutonicis*, circumeuntes ad omnes prouincias, tulerunt equos et boues eximios, et spolia multa, frumentum multum et similia; et villas omnes igne combusserunt. *Waldienfes* vero lapidum iacturas sustinere non valentes, præ multitudine populi, qui erant in castro, simul et balistarum non ferentes tela, nec non et instrumenta considerantes, quæ præparabantur, quibus facile erat castrum capere; timore Dei concepto, pacem petunt, terroremque forte habentes de *Monensibus* occisis, humiles se reddunt, pacifica verba loquuntur, sacri baptismatis sacramentum sibi dari suppliciter exposcunt. Gaudium hoc est Christianorum. Laus canitur domino. et pax datur populo. Obsides requiruntur filii meliorum. Fiunt *Osiliani*, *Waldienfes* scilicet, filii obedientiæ, qui quondam filii superbiæ. Qui quondam lupus, modo fit agnus. Qui quondam persequutor Christianorum; modo fit confrater in Christo, pacem recipiens, obsides dare non contradicens, baptismi gratiam fideliter petens, tributum perpetuum soluere non pertimescens. Dantur itaque pueri nobilium: Quorum primum venerabilis *Rigensis* Episcopus cum gaudio et deuotione magna *catherizatum*, sacro baptismatis fonte

d) In tabula modo excitata *Waldiam* nullam, sed *Wykiam* deprehendo, in media Insula positam. Ast apud PONTAN. *cho-rogr. Dan. p. 735.* in hodiernis huius insulæ

parochiis *Wolde* numerari video: ut adeo castrum *Waldia* successu temporis in villam abiisse videatur.

1225. fonte rigauit: alii presbyteri alios rigauerunt, qui et in urbem cum gaudio ducuntur, ut Christum praedicent, ut *Tarapilla*, qui Deus fuit *Osilianorum*, eiiciant. Qui per medium castrum fontem consecrantes, et dolium e) replentes, primo Seniores et meliores *Catherizatos*; deinde viros alios et mulieres baptizant et pueros. Et fit pressura maxima virorum et mulierum ac paruulorum, clamantium: *festina me baptizare*; a mane usque ad vesperam: ut etiam ipsi presbyteri, qui modo quinque, modo sex exstiterant, ex labore baptizandi deficerent. Baptizantes itaque presbyteri cum multa deuotione multa millia populorum, quos cum summo gaudio videbant ad baptismi sacramenta properare, gauisi sunt et ipsi, sperantes, eundem laborem in suorum peccatorum remissionem (cessurum). Et quod eodem die non potuerunt, sequenti et tertio consummauerunt. His mysteriis in vrbe *Waldia* in *Osilia* celebratis et perfectis, venerunt nuncii, missi de cunctis urbibus et *Kilegundis* *Osiliae*, quærentes pacem et baptismi petentes sacramentum. Gaudet exercitus, obsidibusque receptis, pax datur, et fraternus amor pollicetur. Dicitur, ut *Suecos* captiuos vtriusque sexus restituant liberos. Obediunt: restituere promittunt: presbyteros secum ad sua castra ducunt, qui Christum praedicent, qui *Tharapilla* cum ceteris paganorum diis eiiciant, qui populum sacro baptismatis fonte rigent. Baptizant itaque sacerdotes in omnibus castris *Osiliae* populum vniuersum vtriusque sexus, cum lætitia magna, et præ gaudio lachrimantes, eo quod Domino tot millia genuerunt per lauachrum regenerationis, prolem spiritualem, Deo dilectam sponsam nouam ex gentibus. *Gentes fonte rigant; fletibus ora rigant.*

6. SIC *Riga* semper rigat gentes. *Sic maris in medio nunc rigat Osiliam,* Per lauachrum purgans vilia. *Dans regna polorum,* *Altius irriguum donat, et inferius.* Hæc dona Dei sunt gaudia nostra. Gloria Deo et Domino nostro Iesu Christo, et beatæ Mariæ Virgini, quæ seruis suis *Rigensibus* in *Osilia* talia dedit gaudia! Vincere rebelles: baptizare sponte et humiliter venientes: obsides et tributa recipere; captiuos omnes Christianos restituere: cum victoria redire. Quod Reges magni hactenus non potuerunt, hoc beata Virgo per seruos suos *Rigenses* breuiter et leuiter f) ad i. e.

hono-faci-
liter

e) Ergo horum hominum baptismus celebratus fuit per immersionem. Quale exemplum apud CAESARIUM est puellæ decem annorum *lib. 10. c. 44.* In 10. PERINGSKIÖLDII *Monumentis Vplandicis Tom. 2. p. 48.* habentur veteres figuræ, exhibentes sancti Henrici aduentum in Finlandiam et sacros ritus, quibus Fennos ad fidem Christi initiauit. In his conspicitur spatiosum baptisterium, cui bini homines nudi insunt umbilico tenus. Quem ritum in *Pomeranis* baptizandis secutus fuerit sanctus OTTO, fufius describit Anonymus auctor *Vitæ lib. 2.*

c. 15. Conuenit autem penitus cum nostro. Nam is quoque *dolia grandia* valde terræ altius immergi præcepit, ita ut ora doliorum usque ad genu hominis vel minus prominere: quibus aqua impletis, facilis erat in eam descensus.

f) Vocabulum ita scriptum est, ut et *leuiter* et *leniter* legi possit. Prius tamen præferendum censeo, quia non solum breui tempore, sed et *leui* opera, ac sine magno labore et molestia, *Osilienses* perdomiti sunt atque deuicti.

honorem sui nominis adimpleuit. Quo completo et facto, populo 1225. videlicet cuncto baptizato, Tharapilla eiecto, Pharaone submerso, captiuis omnibus liberatis, reuertuntur cum gaudio *Rigenses g).*

Vos

g) Paulo post hæc tempora Episcopus *Albertus* diem obiit supremum, anno scilicet MCCXXIX. Cuius rei nuntius cum in Germaniam penetrasset, et Bremam peruenisset; Archiepiscopus, qui priores tres Livoniæ Episcopos a decessore *Hartwico* consecratos et in Liunioniam missos nouerat, eodem iure vsurus, alium *Albertum*, Bremensis ecclesiæ *Scholasticum*, Rigensem Episcopum nominauit et consecrauit; cum interea Rigenses Canonici *Nicolaum de Magdeburg* e gremio *Capituli* elegissent. Causa cum ad Sedem Apostolicam delata esset; Pontifex Gregorius IX. discussionem eius commisit Ottoni, sancti Nicolai in Carcere Tulliano Cardinali, et Sedis Apostolicæ in Dania mox et in Germania Legati. Qui, ne, Rigensi Sede vacante, Respublica Liunionensis aliquid detrimenti caperet: extemplo nuntium suum, hodie *Auditorem* vocant, *Balduinum de Alna*, Rigam misit, ut eius ecclesiæ curam haberet, donec lis decideretur. *Balduinum de Alna*, præeunte Codice MS. ALBERICI, scribo, quem monumenta Romana apud RAYNALDVM, si Raynaldum oculus non fefellit, de *Alua* et *Aluensem* vocant. Ille vero maiorem *Curlandiæ* partem inuidendo successu, sine vi et armis, propositis æquis conditionibus, ad amplectendam Christi doctrinam illexit, perfectoque breui pulcherrimo opere, Romam redux, *Semigallensem* insulam, a morte *Lamberti* vacantem, et Sedis Apostolicæ Legationem per Liunioniam, Gotlandiam, Vinlandiam, Estoniam, *Semigalliam* et *Curlandiam* nauaræ operæ præmium tulit anno MCCXXXII. Quo tempore demum Curonibus præfici Episcopus potuit: quorum primus *Hermanus* fuit; alter *Henricus*. Otto Cardinalis cum interea litem de insula Rigensi secundum *Nicolaum*, a Capitulo electum, decidisset; Pontifex sententiam confirmauit imposito obmurmurantibus *Bremensibus* silentio. Testes dictorum habeo ALBERTVM STADENSEM, ad annum MCCXXIX. ita scribentem: *Albertus, Liunionensis Episcopus, obiit. Et Bremensis ecclesia, iure suo potita, Magistrum Albertum, Bremensem Scholasticum, in Episcopum elegit, qui postea factus est Primas in Hibernia. Sed Rigenses Canonici alium scilicet Nicolaum, elegerunt: diuque fuit altrinsecus coram iudicibus impetratis a Sede Apostolica litigatum. Tandem Papa Bremensibus silentium imposuit pro sua, ut dicitur, voluntate. Et ALBERICVS ad annum MCCXXX. p. 536. Cardinalis Alemanniæ, Do-*

*minus Otto, fuit in Dacia, et dissensionem, quæ in electione Rigensis Episcopi emergerat in Liunia, perfecte determinauit. Itaque illum, qui eligebatur ex parte Bremensis Capituli, cassauit, et Nicolaum de Medeborc, canonicè electum, consecrauit. Item ad annum MCCXXXII. p. 542. Dñs Balduinus de Alna, ad partes Liunioniæ a Cardinali Ottone transmissus, quibusdam terris paganorum in magna quantitate adquisitis, reuertitur, veniensque ad Curiam Romanam, inuenit ibi quosdam aduersarios suos, qui se vocabant MILITES DEI. Isti ab Episcopo Theodorico (Alberto) primo fuerunt instituti, et cum dicant, se templariorum ordinem tenere, in nullo tamen subiiciuntur Templariis. Sed cum sint mercatores et diuites, et olim a Saxonia pro sceleribus banniti, iam in tantum excreuerunt, quod se posse viuere et sine lege et sine rege credebant. Cum itaque Dñs Balduinus significasset Dno Papæ, quæ facta sunt; constitutus est Episcopus *Semigalliæ* et Legatus totius *Liunioniæ*. Cetera suppleunt documenta nostra; quibus addimus diploma *Nicolai* Rigensis Episcopi, quo inter ipsa Sedis auspicia crabrones irritasse videtur, donando ciuibus Rigensibus tertiam *Osiliæ*, *Curlandiæ* et *Semigalliæ* partem, quatenus post recessum Episcopi *Mutinenensis* acquisitæ erant. *Nicolaus* anno MCCXXXIII. defunctus, eique æmulus *Albertus* successisse vulgo traditur; sed in tempore erratur. Neque enim *Nicolaus* tam subito mortuus est; et *Albertus* diu adhuc hæsit in Sede *Armaghana*. Anno MCCXXXIII. Balduino in Legatione Prusfiæ et Liunioniæ successus est *Guilielmus*, *Mutinenensis* Episcopus; is, qui anno MCCXXXIII. Rigæ fuit. Instrumenta huius secundæ Legationis damus in appendice documentorum. Inter hæc *Fratres Militiæ Christi*, cum hinc barbarorum, inde Danorum Estoniæ incubantium crebros impetus non diutius sustinere se posse crederent, in clientelam Fratrum Ordinis Teutonici, qui tum maxime per Prusfiam caput efferebant, confugere. At res ante exitum non habuit, quam post funestam in Lithuania cladem, qua ipse Magister VOLQVINVS cecidit. Audiamus DVISBURGENSEM part. 3. c. 28. ita differentem: Hoc tempore (anno scilicet MCCXXXVII). Frater VOLQVINVS, Magister secundus de Ordine Militum Christi in Liunia iam sex annis per solempnes nuncios laborauit circa Fratrem HERMANNVM de Salza, Magistrum generalem domus Teutonicæ, ut Ordo suus Ordini ipsius incorporaretur. Pro quo*

1225.

NOT

Vos semper sequitur victoria clara triumphi.
Gloria sit Domino: laus super astra Deo.

FINIS CHRONICI LIVONICI VETERIS.

negotio Frater HERMANNVS, Magister predictus, cum Fratre Ioanne de Megdeburg, nuncio dicti Fratris VOLQVINI, accessit ad Dominum Papam. Medio tempore superuenit Frater Gerlacus Rufus de Liuania, nunciatus, quod Magister VOLQVINVS cum Fratribus, peregrinis et populo Dei plures cecidissent praelio interfecti. Quo audito Dominus Papa dictum negotium terminauit, et Fratrem Gerlacum et Fratrem Ioannem predictos ad Ordinem hospitalis sanctae Mariae domus Teutonicorum inuestiuit, dans eis album pallium cum nigra Cruce, iniungens eis et aliis Fratribus eiusdem Ordinis Militum Christi, in Liuania existentibus, in remissionem omnium peccatorum, ut Ordinis domus Teutonice susciperent habitum regularem. Hoc facto Frater HERMANNVS Magister Generalis, misit Fratrem HERMANNVM, dictum Balke, Magistrum terrae Prussiae cum XL. Fratribus et pluribus armigeris ad terram Liuania. Vbi cum dictus Frater HERMANNVS Balke praefuisset fere sex annis, rediens in Almanniam, in pace quieuit. Constitutio Pontificis Maximi Gregorii IX. est MCCXXXVII. Defuncto interea Balduino, Semigallensi Episcopo, Moguntinensis Archiepiscopus, a Romano Pontifice Semigallensi ecclesiae prospicere iussus, misit Henricum de Litleburg, monachum Ordinis Fratrum Minorum. Milites nondum exsatiati, quo liberalius ad defensionem ecclesiarum inuitarentur, nati sunt paullatim duas Curoniae, et

tertiam Semigalliae partem, translati Henrico Litleburgensi e Sede Semigallensi in Curoniensem, extinctoque penitus Episcopatu Semigallensi; cuius ditio Rigensi accreuit MCCXXXV. Anno MCCXXXVI. cum Guilielmus, olim Mutinensis, nunc Sabinensis Episcopus et S. R. E. Cardinalis, Legatus in Sueciam et Norwegiam iret; euocatum e Sede Armaghana Archiepiscopum Albertum Innocentius PP. IV. Legatum in Prussiam, Liuania et Russiam misit, data potestate, ut, quamcumque Sedem in Liuania et Prussia aliquando vacaturam electurus esset, ea perpetuo Archiepiscopalis et Metropolitana totius Prussiae et Liuaniae esset. Redux cum Lubecae moraretur, obiretque Episcopus Ioannes; Lubecenses Canonici Episcopum eum postulauerunt et impetrarunt. Qua in statione miseratione diuina Archiepiscopum Liuaniae et Prussiae, Ministrumque Ecclesiae Lubecensis semet appellauit. Quod docet instrumentum XXXIII. Cum vero sex inter Lubecenses annos exegisset; audita morte Nicolai, Rigensis Episcopi, Rigam euolauit, eamque Sedem elegit Archiepiscopalem, ab Alexandro PP. IV. demum anno MCLV. confirmatam. Ex his emendandus est CRANZIVS *Metrop.* l. 7. c. 46. et lib. 8. c. 10. Nam ceteri, praeterim qui de Liuania dedita opera scripserant, quod ad hanc aetatem, insanabiles sunt et historiae verae implacabiles.

**SILVA DOCUMENTORVM,
DEVICTAM A SAXONIBVS**

ET

**AD SACRA CHRISTIANORVM
TRADVCTAM LIVONIAM
ILLVSTRANTIVM,**

ET

**DICTIS IN NOTIS
FACIENTIVM FIDEM.**

ELENCHVS DOCUMENTORVM.

- I. *Arnoldi Lubecensis narratio de initiis Christianæ Religionis in Liuania, anno 1209. cum nota Henrici Bangerti.*
- II. *Chronici Magistrorum Ordinis Teutonici, (vulgo Homeister-Chronic) narratio de iisdem ex anno 1467.*
- III. *Legationis Suevicæ narratio de Liuniæ fati, exhibita in conventu pacificatorum Oliuæ anno 1660.*
 - a. *Tabulæ clientelares ALBERTI, Liuniensis Episcopi, impetratæ ab Henrico Rege, Friderici II. Imperatoris filio, Noribergæ anno 1224.*
 - b. *Tabulæ clientelares HERMANNI, primi Dorpatensis Episcopi, impetratæ ab eodem Henrico ibidem, anno 1224.*
- IV. *Lubecenses recipiunt Saltwedelenses in sedilia Wisbuenſia 1173.*
- V. *Chartæ duæ Clementis siue Cælestini PP. III.*
 - a. *Prima confirmat Bremensi Archiepiscopo quatuor episcopatus a. 1189. siue 1191.*
 - b. *Altera confirmat ei Pkeskolensem solum.*
- VI. *BERTOLDI, secundi Liuniensis Episcopi, epistola, testis a se consecratæ ecclesiæ in villa Hefede. 1197.*
- VII. *Innocentii PP. III. epistolæ tres ad Saxones, Westphalos, Slavos et Transalbinos Christianos de negotio fidei in Liuania. anno 1198 vel 1199.*
- VIII. *Tredecim chartæ Apeldernenses et vna Tissenhusiana:*
 - a. *Rumeschottelii fratres curiam in Apeldern cum XL. iugeribus vendunt. 1330.*
 - b. *Feudi Dominus, Ioannes Comes in Roden et Wunstorf, consentit.*
 - c. *Idem cum filiis eam curiam emtori attribuit.*
 - d. *Idem eandem cum aliis bonis dimittit.*
 - e. *Fratres in fratris per diuisionem separati bonis feudalibus nihil sibi iuris esse profitentur. 1330.*
 - f. *Ioannes Comes in Roden et Wunstorf mansum Wigerdesseniorum in Apeldern, sibi resignatum, donat. 1332.*
 - g. *Consensus filiorum Comitum.*

- h. *Ioannes de Wigerdeffen mansum in Apeldern cum curia dimittit coram Consulibus Indaginis Comitis Adolphi. 1333.*
- i. *Donatio dimidiæ casæ in Apeldern. 1337.*
- k. *Ludolfus de Munchhausen acquirit quamdam curiam in Apeldern cum tribus mansis. 1463.*
- l. *Impetrat feudum ab Erico, Comite Holsatiæ et Schaumburgi. 1481.*
- m. *Donat eam monasterio Ouernkirkenfi. 1486.*
- n. *Dominus consentit, saluo iure reuocandi post extinctam donatoris prosapiam.*
- o. *Godefridi de Tissenhusen vxor dimittit duas sartagines salis in Munder. 1281.*
- IX. *Flores sparsi ad genealogiam maternam Alberti, Liunionensis Episcopi.*
 - a. *Conradi, Verdensis Episcopi, confirmatio altaris in quadam Capella Buxtebudensi a ciuibus Hanoueranis fundati. 1405.*
 - b. *Confirmatio dotis Capellæ, a Militibus de Bikishouede in villa huius nominis constructæ. 1202.*
 - c. *Confirmatio testamenti Henrici de Bikishouede, Præpositi maioris ecclesiæ Bremensis. 1241.*
 - d. *Henrici Mindensis Episcopi dimissio bonorum in Kirch-Horst, coram Ioanne de Bikishouede. 1208.*
- X. *Confirmatio Pontificia compositionis inter Albertum Episcopum et Fratres Militiæ Christi initæ. 1210.*
- XI. *Innocentii PP. III. ea de re ad Volquinum Magistrum et Fratres epistola. 1210.*
- XII. a. *Innocentii PP. III. epistolæ ad Monasteriensem, Verdensensem et Paderbornensem Episcopos, qua laudat eorum propositum iter in Liunioniam. 1209.*
 - b. *Eiusdem literæ tutelares pro Episcopo et Ecclesia Raceburgensi. 1209.*
 - c. *Philippi Raceburgensis Episcopi in Liunioniam abituri constitutio pro augendo seruitio Patroni Ecclesiæ suæ, Sancti Ioannis ante portam latinam, et pro anniuersaria sui memoria post obitum celebranda. 1209.*
- XIII. *Innocentii PP. III. confirmatio Theodorici, 1210. Estiensis Episcopi consecrati. 1213.*
- XIII. *Gregorii PP. IX. epistola ad Waldemarum II. Daniæ Regem, qua taxat probationem negatiuæ per sacramenta contra documenta authentica. 1239.*
- XV. *Septem Epistolæ ad Fulconis, primi Estonum Episcopi, res pertinentes. 1170 - 1180.*
 - a. *Fulco monachus e monasterio Cellensi apud Treas Estonum Episcopus destinatus.*
 - b. *Idem dimittitur.*

c. *Idem*

- c. *Idem ab Absolone Lundensi Archiepiscopo beneficiis afficitur.*
 - d. *Absoloni ad preces Fulconis nouum munus gratulatur Petrus.*
 - e. *Alexander PP. III. contra Estones classicum canit.*
 - f. *Idem pro Fulcone Estonum Episcopo interpretem Estonem e Norwegia postulat.*
 - g. *Idem Iulium seu Fulconem Estonum Episcopum caritati Danorum commendat.*
- XVI. *Innocentii PP. III. quatuor epistolæ pro Theodorico, Estiensi Episcopo. 1213.*
- a. *Commendat eum omnibus Christi fidelibus per Saxoniam.*
 - b. *Præsulibus Saxonis mandat, ut dimittant, quos Theodoricus socios ex eorum monasteriis adsciscere vellet.*
 - c. *Fratres Militiæ Christi monet, ne ei graues sint.*
 - d. *Estiensem Episcopum nulli Metropolitano subiectum edicit.*
- XVII. *Innocentii PP. III. Rescriptum ad Lundensem Archiepiscopum Andream, et ad Episcopum Rigensem Albertum. 1211.*
- XVIII. *Eiusdem mandatum ad Lundensem Archiepiscopum de quodam falso Legato, perpetuis carceribus includendo. 1213.*
- XVIII. *Innocentii PP. III. octo epistolæ, Legationem Gladiferorum in Aulam Romanam insecutæ. 1212. 1213.*
- a. *Repulsa petitionis pro sede Episcopali in tertia Fratrum instituenda.*
 - b. *Priuilegium nouum Templariorum.*
 - c. *Venia instituendi nouum Episcopatum in Saccala, ad Lundensem directæ, c. c. si preces veritate nitantur.*
 - d. *Mandatum de Episcopo Rigensi, ad obseruationem compositionis cum Gladiferis initæ adigendo.*
 - e. *Mandatum, ne idem Neophytos vexet.*
 - f. *Confirmatio possessionum, quas Gladiferi per Estoniam et Gotlandiam tenent.*
 - g. *Conseruatores Apostolici Gladiferis dati.*
 - h. *Præcepta in ecclesia Liuoniensi inter Neophytos obseruanda.*
- XX. *Innocentius PP. III. Rigensem Episcopum nulli Metropolitano subiectum declarat. 1213.*
- XXI. *Eiusdem Arctiores ad Andream Lundensem Archiepiscopum, ut sine tergiuersatione Romam veniat ad Concilium. 1214.*
- XXII. *Ad res Alberti Comitis de Louenburg pertinentia:*
- a. *Fundatio Cellæ ad Muldam. 1173.*
 - b. *Sifridus Comes Orlamundanus in monasterium Heusdorff beneficus. 1192.*

- c. *Genealogia Regum Holmgardiæ Oernhielmiana.*
 - d. *Dedicatio noua ecclesiæ Orlamundanæ. 1194.*
 - e. *Charta Philippi Raceburgensis Episcopi, qua Albertus possessor terræ Wittenborch appellatur. Post annum 1205.*
 - f. *Charta, qua Albertus Comes Raceburgensis appellatur. 1217.*
 - g. *Charta, qua Albertus ipse Comitem se in Raceburg appellat. 1219.*
 - h. *Venditio bonorum coram Alberto, Holzacie Comite, peracta, cui subscriptus Albertus Liuoniensis Episcopus eiusque frater Rothmarus. 1224.*
 - i. *Hermannus Comes de Orlamunda, fratre Alberto absente, prædium Tambuch Valli sancti Georgii attribuit. 1227.*
 - k. *Alberti Fratris consensus.*
 - l. *Alberti epistola ad Pontificem pro sacramenti relaxatione.*
 - m. *Oblatio allodii Orlamundensis in feudum ex formula iuris Saxonici. 1395.*
- XXIII. *Rescriptum Pontificis in causa Colomanni, Regis Galiciæ. 1222.*
- XXIV. *Henricus Dux Saxonie et Comes Palatinus Rheni Vicarius Imperii. 1219. 1223. 1226.*
- XXV. *Innocentius PP. IV. impugnat nuptias Friderici II. Imp. cum filia Ducis Saxonie. 1247.*
- XXVI. *Theodorici, Vironensis Episcopi, ultima voluntas. 1257.*
- XXVII. *Eiusdem Indulgentiæ pro sororibus in Franckenberg. 1261.*
- XXVIII. *Friderici Dorpatensis Postulati similis charta. 1268.*
- XXIX. *Albertus, Nordalbingiæ Dominus, monasterio Ebekesdorpiensi immunitatem a telonio concedit in terris suis. 1233.*
- XXX. *Idem renuntiat iuri in domum, donatam ecclesiæ Reinfeldenfi. 1237.*
- XXXI. *Idem disturbat Legati Pontificii Concilium, Herbipolin indictum. 1231.*
- XXXII. *Idem a Guilielmo Rege impetrat pro Marchionibus Brandenburgicis spem succedendi in terris suis, si forte sine herede feudali decederet. 1252.*
- XXXIII. *Episcoporum transalbinorum deprecatio, ne Duci Saxonie subiiciantur. 1252.*
- XXXIV. *Honorii PP. III. epistola, qua ægre fert Ioannis Sueciæ Regis coronationem. 1219.*
- XXXV.

- XXXV. Gregorii PP. IX. *epistola, ex qua patet defectio et immanitas* Tauestorum *in Finlandia.* 1237.
- XXXVI. Honorii PP. III. *cura pro augendo præconum verbi numero in Liuania.* 1220.
- XXXVII. *Waldemari, Domini Nordalbingiæ, confirmatio possessionum Ecclesiæ Raceburgensi ab Adriano IV. PP. et Duce Henrico Leone confirmatarum.* 1205.
- XXXVIII. a. *Eiusdem priuilegium pro Canonicis Ripensibus.* 1206.
b. *Eiusdem priuilegium pro Ciuibus Ripensibus.*
- XXXIX. Friderici II. Imp. *epistola ad Conradum Episcopum Hildensem, qua Waldemarum Regem cum filio nititur redigere in suam potestatem.*
- XL. Honorii PP. III. *epistola ad Colonensem pro liberatione Waldemari.* 1223.
- XLI. *Eiusdem exhortatio ad Comitem Suerinensem, ad obsides et pecuniam Regi restituendam.* 1223.
- XLII. Alexandri PP. IV. *Rescriptum pro Ottone de Luneburg ad Archiepiscopum Rigensem.* 1255.
- XLIII. Honorii PP. III. *epistola, ad Liunos, qua fidem facit Guilielmo Episcopo Mutinensi, Sedis Apostolicæ Legato.* 1224.
- XLIV. *Eiusdem epistola, qua Reges Ruffiæ inuitat ad ecclesiam Latinam.* 1227.
- XLV. *Eiusdem epistola dehortatoria ad Bremensem Archiepiscopum.* 1224.
- XLVI. a. *Balduini de Alna pactum cum parte Curonum de amplectendis sacris Christianorum.* 1230.
b. *Eiusdem pactum cum alia Curonum parte.*
- XLVII. *Rigensium et Fratrum Militiæ compositio cum Curonibus.* 1230.
- XLVIII. Gregorii PP. IX. *epistola, qua Balduinum de Alna, Semigallensem Episcopum, constituit per Liunioniam S. A. Legatum.* 1232.
- XLIX. Nicolai, Rigensis Episcopi *diploma, quo tertiam Osiliæ, Curlandiæ et Semigalliæ partem ciuibus Rigensibus attribuit.* 1231.
- L. *Guilielmus, relicto Mutinensi Episcopatu, denuo Legatus mittitur in Liunioniam et Prussiam.* 1234.

- LI. Gregorii PP. IX. *descriptio feritatis Prussorum.* 1232.
- LII. *Eiusdem Mandata ad Guilielmum Legatum.* 1236.
- LIII. *Eiusdem vltiora mandata ad eundem.*
- LIV. *Coniunctio Fratrum Gladiferorum cum Teutonicis a Gregorio IX. confirmata.* 1237.
- LV. *Instrumentum aulae Pontificiae, quo Teutonicis maior Curlandiae et tertia Semigalliae pars assignatur.* 1245.
- LVI. *Cautio Magistri Militum de Curoniensis Episcopi tertia non minuenda.* 1250. *circiter.*
- LVII. Innocentii PP. IV. *epistola ad Principes quosdam Russiae, qua nuntiat, Albertum Legatum in Russiam venturum.* 1246.
- LVIII. *Eiusdem mandatum ad Albertum, vt in Russiam se conferat.* 1247.
- LIX. *Alberti secundi, qua Lubecensis episcopi, transactio cum archiepiscopo Bremensi.* 1247.
- LX. Alexandri PP. IV. *epistola, qua Rigensem Sedem, ab Alberto Archiepiscopo electam, declarat Archiepiscopalem et Metropolitanam.* 1255.

I.

ARNOLDVS LVBECENSIS *Cbron. Slauor. lib. VII.* *Cap. VIII.*

1. *Liuni ad Christi fidem per Meinardum con-*
vertuntur.
2. *Meinardus ab Hartwico, Archiepiscopo Bre-*
menfi, dignitate Episcopi ornatur. MCLXX.

1.

OPPORTVNUM (a) arbi-
tror, memoriae fidelium
commendare, nec silen-
tio praeterire, deuotio-
nem et laborem multo-
rum religiosorum, quo
apud gentiles, qui *Liunes* dicuntur, de-
fudatum est, qui verbi Domini semina
spargentes, ipsum populum ab idolola-
tria cessare laborauerunt. Vidimus sane
propter eorum instantiam multos coope-
ratores existere; alios peregrinando;
alios sua conferendo; vt seges Christi
fructuosa consurgeret, et multa messe
Diaboli zizania suffocarentur. Fuit au-
tem primus huius institutionis auctor,
Dominus *Meinardus*, *Sigebergensis Canoni-*
cus, quem eloquium Domini inflamma-
vit, vt eidem populo infideli pacem
Domini nunciaret, et ipsum paulatim
calore fidei scintillaret. Cumque vir
bonus per aliquot annos cum *negotiatori-*
bus illuc iret, et suis negotiis devotus

insisteret; sensit manum Domini non
inualidam, et auditorum suorum deuotio-
nem plurimam.

ACCEDENS igitur ad *Bremensem* ec-
clesiam, quam tunc Dominus *Hartuicus*
Archiepiscopus regebat, suam intentio-
nem, suorumque auditorum deuotionem,
Archiepiscopo similiter et *capitulo* maiori
exposuit, vt non sine auctoritate vel
consilio cepto labori insisteret. Qui
sperantes, ipsum plantando et *rigando* in-
crementum Domini percipere, ipsum
ad praedicandum gentibus miserunt, si-
mul etiam *Pontificali honore* sublimantes,
maior auctoritate roborauerunt. Ipse
ergo humilis et deuotus suis auditoribus
verbi spargens semina, arguendo, obse-
crando, magis tamen obsecrando, du-
ritiam gentilium frangens, ipsorum cor-
da non minus muneribus, quam exhor-
tationibus paulatim ad quod volebat,
Deo annuente, perducebat.

Nota Henrici Bangerti.

(a) Res hoc ordine gesta est: Mer-
catores *Lubecenses*, seu tempestate mar-
ris, vt quidam narrant, seu studio
mercaturae faciendae, ad litus Liunio-
cum anno MCLVIII. imperante Fri-
derico I. acti, a Liunis primum li-
centiam merces suas inibi exponendi
obtinuerunt. Hi postea *Meinardum*,
Canonicum *Segebergensem*, secum

illo perduxerunt, virum pietate insi-
gnem, atque ad capiendos barbaro-
rum animos aptissimum. Ad *Bremen-*
ses hoc nonnulli, idque per errorem,
ex locorum fortassis ignoratione or-
tum, referunt, quod Episcopus Lu-
becensis sub Archiepiscopo *Bremensi*
esset, a quo *Meinardus* Episcopus con-
secratus est. Nec verisimile est, Bre-

Z z

menfes

menes illa tempestate Balthicum mare commerciorum gratia nauigasse. Postquam Meinardus felices progressus aliquot annis in animis gentilium vera religione imbuendis fecisset, ab Archiepiscopo Bremensi, vt diximus, anno MCLXX. consensu Alexandri III. Episcopi dignitate auctus est. Vbi nouæ ecclesiæ annos tres et viginti præfuisse; *Bertoldum*, Cisterciensis Ordinis Abbatem, ab Hartwico Archiepiscopo Bremensi consecratum, anno MCXCVI. habuit successorem. Bertoldus postquam Episcopatum rexisset annos vndecim, in prælio, quod peregrini milites gerebant, qui pietate adducti ad militiam pro Christiana religione in illis locis introducenda confluxerant, fortiter occubuit. Tunc anno MCCIV. *Albertus* ab Innocentio III. eo missus est. Crescente mul-

torum pietate, plurimi sacra militiæ aduersus infideles se deuoueabant, et societate instituta Ensfiferi (*Schwärtbrüder*) appellabantur. Hi cum hostium barbarorum impetum diutius soli sustinere non possent; *ordini Teutonicorum* in Borussia se iungebant. Nam *Volquinus*, Præpositus illorum, a Conrado, quinto Borussia Magistro, anno MCCXXXIV. in ordinem Teutonicum susceptus est. Ex quo tempore Magistri Liunia Ordini huic in Borussia Teutonico tributarii fuerunt vsque ad Albertum Marchionem Brandenburgensem, a quo Liuni anno MDXIII. pecunia se redemerunt. ALBERTVS STADENSIS *ann.* MCXCV. et MCXCVIII. BALTHASAR RVSSOW *Chronic. Liun.* KRANTZ. *Wandal. l. VI. c. 9. 10.* ALEXAND. GVAGNIN. *rer. Polon. Tom. II.*

Caput IX.

1. *Rigæ Episcopatus a Meinardo fundatur* MCLXXXVI.
2. *Liunia fertilitate agrorum diues.*
3. *Meinardo succedit Bertoldus.* MCXCIII.
4. *Bertoldus Christianos ad expeditionem sacram contra infideles istorum locorum hortatur.*
5. *Magna manus militum sacrorum ex Germania eo confluit.*
6. *Bertoldus per insidias a barbaris captus ob-*

truncatur, MCCIV.

7. *Albertus expeditionibus bellicis Liunos et vicinas gentes ad fidem adducit.*
8. *Equites Ensfiferi in Liunia orti.*
9. *Liuni nec blandimentis nec tormentis ad fidem Christi abnegandam adduci possunt.*
10. *Russiæ Princeps tributis exigendis Episcopo molestias creat.*
11. *Episcopus et Ensfiferi de terris occupatis inter se contendunt.*

1. ANNO igitur verbi incarnati MCLXXXVI. fundata est sedes episcopalis in Liunia a venerabili viro Meinardo, intitulata patrocinio beatæ Dei genitricis Mariæ, in loco, qui *Riga* dicitur.

2. ET quia idem locus beneficio terræ multis bonis exuberat, nunquam ibi defuerunt Christi cultores, et nouellæ ecclesiæ plantatores. Est enim eadem terra fertilis agris, abundans pascuis, irrigua fluuiis, fatis etiam piscosa et arboribus nemorosa.

3. DOMINVS quoque Bertoldus, Abbas in *Lucca*, relicta prælatione, et ipse verbi semina gentilibus spargere studens, huic labori non impiger se ingerebat. Vnde, gratia Dei cooperante, non parum gentilibus quibusdam acceptus erat. Considerabant fane in viro gratiam conversationis, temperantiam sobrietatis, modestiam patientiæ, virtutemque abstinentiæ, instantiam prædicationis, iu-

cunditatem affabilitatis. Vnde post decessum Domini Meinardi, qui, vt præmissum est, bonum certamen certauit, cursumque felicem consummauit, quia omnibus, tam clero quam populo, conversatio Domini Bertoldi innotuerat, ipsum vnanimi consensu locum defuncti fortiri exoptabant. Qui veniens *Bremam*, Episcopus consecratur; cui etiam ad supplementum laboris redditus annuales in eadem ecclesia ad viginti marcas deputantur.

CVIVS prædicationis instantia nonnulli sublimes et nobiles, signaculo sanctæ crucis insigniti, ad deprimentas gentilium vires, vel potius ad cultum Christi perdomandas, iter peregrinationis arripiunt. Nec defuerunt sacerdotes et literati, suis exhortationibus eos confortantes, et ad terram promissionis felici perseverantia eos pertingere promittentes.

ET quia profectio siue peregrinatio

Hiero-

Hierosolymitana tunc vacare videbatur, ad supplementum huius laboris Dominus *Cælestinus* Papa indulserat, vt quicumque peregrinationi memoratæ se vouissent, huic itineri, si tamen ipsis complacuisset, se sociarent, nec minorem a Deo peccatorum remissionem perciperent. Fit igitur de tota Saxonia, Westfalia vel Frisia, Prælatorum, Clericorum, militum, negotiatorum, pauperum et diuitum conuentus plurimus, qui, in *Lubeca* comparatis nauibus, armis et victualibus, Liunioniam vsque peruenerunt.

6. CVMQVE Præsul beatus exercitum produceret contra infideles, Christi cultoribus insidiantes, in manus impiorum cum duobus tantum deuoluitur, occiditur, et vt speramus, gloria et honore coronatur. Erat enim flagrans mortis desiderio;

*Qui, sicut primæ lucratur brauia sortis,
Sic ipsi primæ fuerat data copia mortis.*

Denique die secunda, cum requirerentur corpora occisorum, inuentum est corpus Episcopi intactum et incorruptum; cæteris corporibus, quia æstus erat, muscis et vermibus repletis. Quod cum planctu nimio et exequiis solennibus in ciuitate *Riga* tumulatum est.

7. POST hæc Dominus *Albertus*, Bremensis Canonicus, in sedem defuncti sublimatus est. Qui cum adhuc iuuenili floreret ætate, magna morum pollebat maturitate. Et quia vir *parentatus* erat, ornatus fratribus et amicis, in vinea Domini cooperatores habebat plurimos. Nec facile exprimere potero, quantam inuenerit gratiam apud Reges et magnates, qui ei cooperabantur pecuniis, armis, nauibus, victualibus. Inter quos Dominus *Andreas*, Archiepiscopus Lundenfis, *Bernhardus* Pathelburgensis, *Iso* quoque Verdenfis, manus suas Domino consecrauerunt. Obtinuerat etiam a sede Apostolica, vt, si quos inuenisset viros religiosos, et verbi Dei erogatores, siue de ordine Monachorum, siue regularium Canonicorum, vel aliorum religiosorum, ipsos suo labori cooperatores efficeret. Vnde ipsum sequebatur multitudo maxima, et militum manus copiosa. Cumque frequenter æstiuo tempore exercitum duceret contra crucis

Christi inimicos, non solum Liuones, verum etiam alias barbaras nationes ita sibi subiecerat, vt ab eis obsides acciperet, et pacis conditiones cum eo facerent.

CREUIT igitur ecclesia Dei per venerabilem virum *Albertum*, bene disposita Præpositis, parochiis, cœnobiis. Multi etiam continentias vouentes, et soli Deo militare cupientes, forma quadam *Templariorum* omnibus renunciantes, *Christi militiæ* se dediderunt, et professionis suæ signum in forma *gladii*, quo pro Deo certabant, in vestibus præferebant. Qui confortati et animo et numero, inimicis Dei terrore non paruo formidabiles effecti sunt.

NEC defuit diuina miseratio fidem suorum inconcussam, roborando, et hoc 9. iudiciis veritatis demonstrando. Nam cum quidam neophytorum ab inimicis suæ gentis comprehensi fuissent, muneribus et blandimentis ad pristinum errorem eos immutare satagebant. Quibus cum nulla ratione consentirent, sed susceptæ fidei sacramenta inuiolabiliter constantissime obseruare decreuissent, incredibili tormentorum genere eos trucidabant, qui sua confessione multos confortabant: quia per eos plurimi Deum glorificabant.

VERVM inter hæc prospera non defuerunt aduersa. Siquidem Rex *Rusliæ* 10. de *Plosceke* de ipsis Liunionibus quandoque tributum colligere consueuerat: quod ei Episcopus negabat. Vnde sæpius graues insultus ipsi terræ et ciuitati sæpe dictæ faciebat. Sed Deus adiutor in opportunitatibus suos semper protegebat.

ORTA tamen fuit inter Dominum Episcopum et fratres supra dictos, qui *Dei* 11. *milites* dicuntur, quædam intestina similitas, et mirabilis quædam altercatio. Dicebant sane *fratres*, ipsorum iuris esse tertiam partem totius gentilitatis, quam Dominus Episcopus vel verbo prædicationis, vel violentia expeditionis obtinere potuisset. Quod cum Episcopus omnino eis negaret, facta est inter eos grauis discordia, ita vt multum contra ipsum in *Curia Romana* laborarent, nec minus Dominus Episcopus suam sententiam confirmaret.

II.

*Chronicon Ordinis Teutonici, vulgo Homeister-Chronike, ap. AN-
TON. MATTHAEI Anal. t. 5. p. 699. seq. edit. nouiss.*

cxxvi. **N**Ve sal men van Pruyssen wat swigen ende scriuen van *Lieflant* ende *Coerlant*. In den laere ons Heren duyfent hondert ende LVIII. waren coopluden, die ryc waren, ende grote comanscap deden. Dese coopluden quam in den sinne, dat se noch verder vreemde lande besoecken wolden in heydenscap, om comanscap te doen. Ende sy kregen enen man, die verrelant-scappen dair varen konde, ende dese man brochtse op ene tyt op die Oisterzee, op der *Duna* geheten, ende quam aan *Ruyflant*, ende daer woenden quade heidens volc, die men *Keenen* heit, ende lagen by *Ruyfland*, ende aendit land quamen dese coepluden tegens horen danck, ouermits grote storm van wynt. Als die heiden dat vernamen, soe quamen sy mit scepen ende oic te lande, ende wolden dese Kersten coopluden, die daer veel was, verflaen; ende al hoir goet nemen. Mer die Kristén setten hem ter weer mit scieten, mit werpen, ende mit slaen, soe datse die heiden seer quetsten, alsoe datter van enen vrede gesproken wert, die sy an elcke syde geloifden te houden by hoire ewe. *

cxxvii. Die Kersten worden doe vrolic, ende Kregen moet, ende ghingen vrylic opt lant, want hem docht Got hadse dair gefant. Sy hadden groet goet in hun scepen, dat vercoften sy daer veel bet dan anders waer, want sy manghelden om ander waer, naer sy veel aen winnen mochten. Ende die Kersten coepluden waren seer vro, dat hem Got dese grote auontuer verleende. Sy maecten doe voirt enen vasten vrede mitten heydensche *Lijflanders*, als datse dahr weder comen soudén. Ende woude oic yemant mit hem comen om comanscap: die soude oic mede in den vrede wesen, ende willecoem syn, ende dit gescieden by *Dunemude* in *Lieflant*, ende dese Kristén coepluden voeren weder tot horen landen, ende quamen doe weder om comanscap. Ende veel ander coopluden, die dit mede gewaer worden, die daer oic mit groten hopen togen om comanscap,

ende worden al wel ontfangen, ende dit duerdelange, datse aldus hoir comanscap deden op ten cant van den lande, ende het ginc hem wel te hande. Ende sy togen ten lesten mit hoir comanscap vorder in den lande, wel ses mylen, ende leiden dair hoir comanscap mit oir lof vanden heiden, ende bleuen dair veel leggen.

cxxviii. Daer nae gauen hem die heiden oirloff, datse een gemack mochten tymmeren, ende doe tymmerden sy by *Dunauwe* openen bercheen eerlic gemac, ende maecten een borch soe vast, datse daer mit vreden wel op mochten leggen, ende die borch wert genoemt *Ykesbulle*, ende leit noch in *Lieflant*, mer die heiden en dochten niet, dat hem enich quaet dair of comen soude.

cxxix. Ende op ene tyt soe was mit desen Kristén coopluden mede int lant gecomen een wys Priester, ende heit Priester *Meynert*, ende was seer wys, cloeck, ende stout van moede, ende hy konden hem alsoe hebben, dat hem alle man lieff had. Hy begonde die Heidenen te prediken ende the leren mit goeden onderwys, als dat hy der veel bekeerden, ende der Kersten coopluden quamen altyt meer int lant.

cxxx. Omtrent dier nywer borch die getymert was, soe was daereen alten machtigen heydensche man geseten, die seer ryck ende machtich von magen was in den landen, ende was geheten *Cobbe*, ende Got sende syne gracie in desen man, als dat hy Kersten wert, ende veel van syne magen ende vrunden mit hem, ende lieten hem dopen van desen priester *Meynaert*. Die Kersten waren hier seer in verblyt, ende als dit gerucht int lant quam over al, dat *Cobbe* mit sine vrunden en magen Kersten geworden was, so begonden hen te verheisen die *Lettauwen*, die *Ruysschen* die *Ozeleren* ende *Coeren*, om dat sy verhoirden, dat die Kristén geloue in *Lieflant* gecomen was.

cxxxi. Dese Priester *Meynaert* die toech ouer Zee an den *Pagus*, dat hy enen Bisscop int lant senden wilde, ende *Cobbe* toech

* *Ewe*, fides.

toech mit hem, ende meer ander Kersten. Als sy tot *Romen* quamen, die *Paeus* vraegten seer na de gestant van den lande, ende wat volck en wat landen dair omtrent lagen. Priester *Meynaert* haddet alin scriften, hoet hem gevallen was. Hy seide die landen soe sy lagen, ende wat heidens volc datse hadden; dese priester seide den heiligen vader den *Paeus*: Het syn veel grooter heydenscher landen, daer veel quaet volck in is. Een lant is daer, dat heet *Letourwen*, ende is groot ende machtich, daer by lecht noch een groot lant, ende heten *Zemegallen*, ende is oic alten quaden heydenschen volck. Noch leit daer een lant by, ende heten die *Letten*, ende daer by an den Kant van der Zee leit een lant geheten *Koerlant*, ende is lanc wel vyftich mylen, ende is alten quaden bosen volc. Daer by lecht noch een lant ende heit *Ozeler*, ende is een eyland in der Zee, ende plagen veel den Kersten coopluden hoir goet the nemen. Noch lecht daer een lant by, ende heten *Eysten*, ende is seer groot, breet ende lanc, ende hebben veel herts volcs in. Daer leet noch een groot lant, ende heten *Lieuen*.

II70. CXXXII. Als die heylige vader die *Paeus Innocentius* die *anderde* dit verhoirde, soe was hy blide, ende maeften desen goeden Priester *Meynaert* Bisscop, ende beval hem voirt te predicken, ende dat beste te doen. Dit geschieden int jaer

II93. CXXXIII. Als Bisscop *Meynaert* en *Cobbe* weder in *Lieslant* quamen, worden die Kersten seer verblyt, die daer waren, dat sy ene Bisscop hadden tot *Riegen*, ende synen stoel wert dair gelet. Der Kersten macht wies altyt meerre in den landen, ende dese Bisscop prediçte seer, ende dede grote caritaet, ende bekeerden veel van den heydenschen volck, ende hy was Bisscop xxiiii. jaer, ende sterf in vreden, ende wert seer beclaecht

CXXXIV. Die Kersten senden boden an den Bisscop van *Bremen*, dat hy hem holpe, datse weder enen Bisscop hadden. Doe wert dair gesent enen Bisscop, die *Bartalt* hiet, ende was die *anderde* Bisscop van *Rige*. By synre tyt quamen die *Letourwen*, ende *Ruysschen*, mitten *Lieuen*, ende wouden den Kersten uyt den landen dryven, mer sy weerdent stoutelich, ende daer wert

Cobbe seer gewont. Ende daer bleuen doot wel xciiii. Kersten in den velde by *Kokenhusen*, mer die Kersten bleuen int lant, ende kregen vast allencken meer hulpen. Korts daer na sterff *Cobbe* van der quetsuire, die hy daer ontfangen hadde.

CXXXV. Dese Bisscop begreep ende began die stat van *Riege* yerst de vesten. Die *Eysten* wouden dit geerne benemen, ende quamen mit heercraft tot *Riege*, ende daer waren vele Pelgrims den Kersten te hulpe gecomen, ende die goede Bisscop prediçte, ende troesten dat Kersten volc seer, ende togen op die heiden *Eysten*, daer seer gevochten wert, daer bleef dese goede Bisscop *Bartalt* doot, die xi. jaer Bisscop was, ende wel elf hondert Kersten, ende ouer ses hondert heiden, mer die Kersten behielden noch hoir lant. Ende dit gescieden int jaer ons Heren mccc. ende iv.

1204.

CXXXVI. Als die goede Bisscop *Bartalt* doot was, soe waren die Kersten seer rouwich, ende senden boden an den Bisscop van *Bremen*, dat men hem een Hoest senden. Ende ob die tyt was tot *Bremen* een eerfaem man, ende hiet *Aelbrecht*, dese wert gesent an den *Paeus Alexander* den *derden*. Ende die *Paeus* maeckten desen *Aelbrecht* bisscop van *Riege*, ende die *Paeus* stichten een Ridder Oirde by den Bisscop in manier, als die Oirde van den Tempel was, ende die soude in *Lieslant* wonen, wesen, ende t' lant bescermen, ende voirt aen winnen, ende die Bisscop ginc selue vlusch mede in der Oirden, ende veel goeder Ridder mannen, ende veel luden gingen in deser Oirden, ende die *Paeus* gaff ende bestedichde deser Oirden al dat lant ende lude, dat in *Lieslant* was angewonnen, of dat sy of hoir nacomelingen noch aen winnen soudent, datse dat ten ewigen dagen als vry gront erfheeren besitten soudent, ende soudent der heiligen Kercken bescermers wesen. Ende dese Heeren droegen witte mantel mit een root swert, ende daer op ene rode sterre, ende dese hieten swert broeders. Dit geschieden int laer mccc. ende iv.

1204.

CXXXVII. In deser Oirden wert doe vlusch gecoren een alten vromen stouten man tot enen Meister van der Oirden, ende hiet Heer *Vinne*. Ende die Bisscop *Aelbrecht*, ende die *Meister Vinne* kregen veel goeder luden in der Oirden, ende

kregen vele luden, die om Goids wille mede togen in *Lieflant*, om Goids vanden the wreken, ende omt groot aflaet, dat die Paeus daer toe gaff, ende sy quamen in *Lieflant*, daer alle den Kersten lief toe was. Dese *Meister Vinne* dede tyn *Aneren* dat slot te *Wenden* tegens die *Letawen*. De *Meister* was seer wys van opset ende van Rade ende tout van moede. Ende indese tyden soe stont der *Osele* lant, *Lieflant*, ende der *Letten* land al onder den *Ruysschen*, sonder dat die Kersten in gewonnen hadden. Dese *Meister Vinne* streef veele striden, hy versloech der *Ruysschen* Conink, ende sloech hem menigen man off, op enen tyt ouer d. c. man van den *Ruysschen*, ende *wan* ene borch, ende hiet *Gerseke*, ende verdreef dair omtrent wyff ende kynt, ende hy *wan* oick *Kokenhusen* den heyden off.

CXXXVIII. Dese goede *Meister Vinne* dede veel goets. Daer was een, die dese goede *Meister* leet had, ende wert heymelic onderwyft van den heiden, dat hy den *Meister* doot souden slaen, als hy synen tyt sage. Ende op een tyt stont die *Meister* alleen, ende sprac mit synen Capellaen, ende hy sloech den *Meister* ende den Capellaen beide doot, mer hy wert gekregen, ende op een rat geset, ende vele pinen angedaen, dat hy wel verdient had. Die *Meister* wert seer beclaecht, ende dese *Meister Vinne* was xviii. jaer hoir *Hoeft* van den landen. Ende dit was in den jair ons Heren dulent cxxxiii.

1223. CXXXIX. Doe wert gecoren tot enen *Meister* een broeder, ende hiet *Heer Volquyn*, ende was een eersam gemynt man, rechtveerdich, ende getrou synen Oirden. Hy begreep dat slot tot *Volyn*, dat den *Eysten* leet was, ende die *Meister* senden dair broeders mit volck, ende die *Eysten* quamen heymelic, ende versloegen ende moerden alle die broeders, ende den Kerstenen, sonder twe broeders van der Oirden hielden sy geuangen, datse van honger souden steruen, ende mengaf hem niet te eten. Soe was daer een heydens wyf, ende hiet *Emme*, ende had enen man geheten *Villiamas*. dien verdroot, dat die broeders van honger steruen souden, ende quam ende seide: laet ghy dese quade Duytsche leuen; ic salse mit steenen werpen doot. Mer sy werp hem heymelic t'eten in vanghenisse, ende als die heiden vernamen, datse van honger niet steruen en konden, soe deden sy die

broeders steruen mit groter pinen. Ende die Man ende dat wyff worden Kersten, ende waren alle hoir dage tinsse vry. *zich fno*

CXL. Dese *Meister Volquyn* mitten goeden Bisscop *Aelbrecht* worden te rade, alsoe syt qualic holden mochten tegens die quade heiden. Die *Meister* bewaerde dielanden, ende Bisscop *Aelbrecht* toecht op Goids auontuer ouer die Zee, ende quam int *Sassen* lant, ende clagede den luden, hoe lastlic dattet den Kersten volc in *Lieflant* stont, ende prediعة den volc seer. Die Hertoch van *Sassen* dede syn Ridderescap ende syn ander volc by een comen, ende daer was veel volcs, die die reyse aennamen, ende vergaderden een groot heer, ende voeren ouer in *Lieflant* mitten Bisscop *Aelbert*, ende quamen by den *Meister Volquyn*. Als die *Eysten* vernamen, datter vele Kersten quamen, soe versamelden sy ende spraken: We ons der pine! Sullen ons die Kristen Pelgrum van onse erue driuen, ende die Letten ende Lieuen hem helpen; wy willen alle vergaderen, dat wy mogen, ende willense ten tyde wederstaen, ende driuense ouer Zee, op datse ons niet meer en quellen, en wy willen die Letten ende Lieuen mede verdriven, willense hem helpen.

CXLI. Die Hertoch *Aelbrecht* van *Sassen* quam mit veel volcs, diet cruys mitten Hertoch aangenomen hadden, ende quamen to *Riegen*, ende die *Meister* ontfeide mit grote weerdicheit, ende seide totten Hertoch: Lieue Heer! God almachtich heeft u hier gesent om dit arm lant te helpen bescermen, dat wy in gewonnen hebben, want wyt sonder grote hulp niet houden en mogen. Lieue *Meister*! sprac die Hertoch, wy syn hier als pelgrims gecomen om Gods vyanden te krencken, ende waer gy voir treft, daer willen wy mit onsen pelgrims volgen, ende mit u goet ende quaet wagen. Doe togen die Hertoch ende die *Meister* op die *Eysten*, daer seer gestreden wert, daer bleuen doot ouer m. d. heyden, ende die ander vlogen in bosschen ende wildernisse, ende anders, waer sy mochten. Die Kersten behelden t'velt, ende en verloren nyet dan lx. doden, die int ewige leuen voeren, ende twe broeders vander Oirden bleuen daer doot.

CXLII. Die Hertoch ende die *Meister* togen weder mitten volck tot *Riege*, ende waren vro. Ende die *Eysten* geerden *den* *lingel volck*

den enen vrede, ende men maecten enen vrede mitten *Eyften*. Dit verdroet ander heiden, ende hieten die van *Retwen*, ende togen ende roefden op die Kersten. Die Hertoch ende die Meister toghen in *Retwen* lant, daer sy die *Ofelaer* oic in vonden, dat ander heiden waren. Daer wert doe seer gestreden tot *Kandal*, op dat velt, daer veel heiden bleuen doot, ende oic een deel Kersten, ende die Kersten namen horen roeff weder. Doe stontet enen wyle in vreden, ende Hertoch *Aelbert* van *Sassen* toech wederom thuis tot synen landen, die daer veel eren ende vromicheit gedaen had.

CXLIII. Daer nae die *Eyften* en helden ghenen vrede langer, sy deden alle quaet, datse mochten. Ende in dien tyden quam een duytsche Kersten man in een dorp, dat *Rudenaelge* hiet, ende ghinc in syne herberge. Als hy de bedde was, so nam die wert twe bylen, ende gaf syn wyf een, ende sloeghen den man doet, ende twyf sloech mede ouer den man, ende sy sleepten den naecten man int bossche, ende lieten hem daer leggen. Dit wyf droech kynt, en wert corts daer na verledicht van den kynde, ende wat wonden die die man had, sulcke wonden had dat kynt, ende dit kynt leuede anderhalf jier mitten wonden.

CXLIV. Daer nae quam Graue *Albrecht* van *Oerlamunde* in *Lieflant* mit vele pelgrums, ende toech mitten Meister *Volquyn* op die *Eyften*, ende vergaderde op een velt, daer nu dat huys tot *Velyn* staet. Daer wert seer gestreden, ende daer bleuen doot MIV. hondert heiden, ende gheen hondert Kersten, ende daer nae quam Heer *Berwyn* van *Wentlant* mit vele Riddericap ende pelgrums, ende doe wert menige vromicheit gedaen op die *Eyften*, ende die *Ruysschen* ende *Letouwen* begonden dit te beniden, dat die Kersten victorie hadden, ende begonden veel leets den Kersten te doen. Ende die *Letouwen* quamen mit veel volcs om die Kersten te berouen, ende die Meister mit sinen volck vocht daer tegens, ende versloecher negentien hondert doot, ende dit gheschieden tot *Ymmekullen*, ende die ander vlogen, ende die Meister mitten uytheemischen pelgrumen volchden hem nae, ende versloegen noch v. hon-

derd *Ruysschen*, ende dit gheschieden by *Kokenhusen*.

CXLV. Daer nae quam die Graue van *Amsteyn* * uyt *Doringhen*, mit vele pelgrum, in *Lieflant*. Die Meister mitten pelgrummen die togen int lant van *Ofel* in den wynter, ende sloeghen wel doet soe man, wyff, ende kynder, xxv. hondert.

CXLVI. Daer nae toech die Meister *Volquyn* mitten pelgrummen in *Samegallen* lant, dair sy oic streden, ende der heydenen bleef doot xvi. hondert, ende der Kersten bleuen doot wel drie hondert, mer die Kersten togen veylich weder wech te scepe. Daer nae quamen die *Samegallen* te velde tegens den Meister, ende synen volc. Daer wert gestreden ende der *Samegallen* bleuen doot v. hondert, ende der Kersten twe hondert. Daer na quamen die *Lettauwen* mit groten heer opten Meister, ende opten Kersten, ende die Meister mit synen volck ende mitten pelgrummen quamen hem te ontmoet, ende sloegen doot twee duysent *Lettauwen*, ende namen wel xxv. hondert peerden, ende vi. hondert Kersten bleuen daer doot. Dair togen die Graue ende andere pelgrims t' huys.

CXLVII. Daer nae quam enen valschen *Legaet* mit valsche bullen, datmen den heyden niet en moest nemen, ofte roouen, ofte slaen, sy en quamen in den Kersten lande om quaet te doen. Hier mede wert dat volck seer verflagen, want de duyvel saeyde dat faet. De Paus had eerst geordonneert ende geconsenteert, en had den Oirden gegeuen, gegunt, ende geconfirmeert, wat sy den heydenen afwonnen, datse dat vrylicken gebruycken, besitten, ende behalden mochten ten ewigen daghen, als vry Heeren.

CXLVIII. Meister *Volquyn* wert seer verstoert om des *Legaten* predikingen, want hy syn alre best gedaen had voor den Kersten gelooue in alle saecken.

CXLIX. Die *Sweden* ende die *Denen* hadden die burgh tot *Revele*, mitten landen ende luden, daer onder behoorende, in haren handen gecregen mit onrecht, ende daer off was die *Legaet* heymericke van de *Sweden* ende *Denen* uytgemaect, ende dat wert vernomen, ende die *Legaet* wert also uytgericht, dat hy

* Arnstain.

beginnen niet meer en geerde daar de comen. Ende die *Meister* sondt aen den Paus, hem alle dinck te kennen gevende. Ende den Paus gaff den *Meister* ende der Oerden *Revel*, ende al dat dair onder hoorde, ende voort alle die landen, ende *goeden*, die sy den heyden offgewonnen hadden, ofte noch afwinnen souden, ten ewigen daghen te besitten, als Erfgrontheren.

in den CL. Die *Meister* wan den Borgh, doe sy die niet ruymen en wouden. Hy nam dat lant in handen, ende tymmerde doe die borgh van steenen seer vast, mit mueren, ende toornen seer hoch.

van den CLI. Daer nae quam int lant den *Grave* van *Danenberch*, ende Heer *Iohan Hasedorpe* mit veel pelgrims, die midden

Meyster streden tegen die *Lettauwen*, ende Meister *Volquyn* bleeff mit XLVIII. broeders van der Oirden doot, ende die Grave mit veel goeder mannen mit hem. Hy hadde Meister geweest XV. jaer lanck, veel goets gedaen, ende veel tribulationen gehadt.

CLII. Ende dese Meister *Volquyn* is die geen, die met geduerich anhouden, arbeyt, vlyt, en moeyte, verkreghen heeft van den Paus, en met tusschen spreken van vele Heeren en *Princen*, dat die Oirden van *Lyflant*, hoewel niet eer als na syn doot, is ingelyft ende vereenicht mitten Ridderlycken *Duytschen* Oirden onser Liever Vrouwen van *Jerusalem*. etc.

III.

Narratio de fatis Liunionæ, exhibita a Legatis Suecicis in Tractatu Olinensi anno 1660.

Ex DIARII EVROP. Tom. VIII. Append. p. 47. seq.

Liuonia, ab antiquo gens inculta, nullo certo capite regebatur, sed vicinorum infestationibus exposita plerumque fuit. Nam seculo, post Christum natum, nono, *Curlandia* a *Sueonum* classe subacta fuit, vt videre est in historia vitæ S. Ansgarii. Dani etiam *Russi* et *Lithuani* expeditiones et excursiones in *Liunioniam* frequenter fecerunt. Tandem *Germani*, circa annum MCLX. formam certi regiminis ibi constituerunt, exstructis vrbibus et Castellis. Et quidem euocati sunt, e Collegio Canonorum *Bremensium*, Præsules et *Episcopi*: primum *Meinardus*; deinde *Bartholdus*; et postmodum *Albertus*, ad sacra Christiana ibi propaganda. Quorum *Albertus* omnem *Liunioniam* subegit, et, condita a se vrbe *Riga*, circa annum MCC. illam sibi sedem elegit. Subegit autem eam gentem *Albertus* ope *Ensisferorum*, siue ordinis Fratrum militiæ Christi, et *Mariani Cruciferorum*, in quem *Magister Liunionæ* paulo post cooptatus, certis autem legibus *Magistro Prussico* subiectus fuit. Quæ omnia cum a *Cæsaribus* publica autoritate confirmata essent; *Liunionia* inde, atque inprimis a seculo decimo tertio, successiue in Prouinciâ Imperii Germanici recepta est. Eius rei exemplum a binis huic adiectis copiis inuestitu-

rarum Cæsareanarum constat. Et primo quidem *Archi-Episcopus Rigenfis* et *Episcopi Reualiensis, Dorpatensis, Osiliensis* et *Curoniensis* in numerum *Episcoporum Germaniæ* adsciti. Tandem etiam *Magister Ordinis*, cum libertatem a subiectione *Prussica* redemisset, Anno MDXIII. in classem Imperii Principum relatus est. Qui quidem status durauit ad annum MDLV. cum *Ioannes Baslides*, Magnus Dux *Mosconiæ*, in *Liunioniam* supra quam dici potest immaniter sæuire cœpit, et incolæ tantæ moli resiltendo non fuerunt. Vnde Prouincia illa misere discerpta fuit. *Moscus* subiugauit *Wirland, Vellin, Marieburg* et totum *Episcopatum Derpatensem. Osiliam, Wiken* et *Curlandiam* Magnus, *Holsatiæ Dux*, et *Frater Friderici*, Regis *Daniæ*, traditam tenuit. Cum autem contra *Moscum* ab Imperio auxilia frustra flagitassent *Liuni*; *Carolus V.* anno MDLVI. vniuersæ Prouinciæ protectionem detulit Regibus et Regno *Sueciæ*: prout pacta, *Gandaui* conclusa, et in *Archuiis Regni* asseruata, perhibent: quæ subsequentiis deinde annis a *Ferdinando I.* et *Maximiliano II.* repetita fuerunt. Atque inde primum *Reualia, Padies, Borckholm*, ac demum tota *Esthonia*, quæ *Magistro Liunionæ* iuramentum fidelitatis præstitum renunciauit, ac Regi *Sueciæ*,

Sueciæ se subiecit, in potestatem *Sueciæ*, armis a *Moscorum* inuasionem et Tyrannide liberata et vindicata, redigitur. Reliqua pars *Liunioniæ*, quæ ad Magisterium et Archi-Episcopatum *Rigensem* spectabat, *Polono* se dedit. Et Archi-Episcopus quidem *Rigenfis* et Ordinis Magister *Sigismundus II.* rogarunt, vt defensionem *Liunioniæ* suscipere, saluo Imperii Romano-Germanici iure, et pro sumptibus belli pignoris loco, sed sub cautela redemptionis, nouem arces ac præfecturas acciperet. Quæ pactio inita anno MDLIX. Sed *Poloni*, istis non contenti, flagitarunt a Magistro Ordinis et Archi-Episcopo, vt se cum subditis suis *Poloniæ* et *Lithuaniæ* penitus subderent, et solenni subiectionis iuramento deuincirent; alias se quidem ne conatum aliquem defensionis aduersus *Moscos* suscipere velle. Hinc coacti fuerunt flagitatam a *Polonis* conditionem subiectionis subire, et totos se *Poloniæ* dedere anno MDLXI. Quæ tamen sine Imperii consensu ac solenni declaratione facta sunt: accipe * Magistro Ordinis pacto particulari, tituloque Ducatus in Feudum a *Polonia Curlandiam* et *Semigalliam*. *Poloni* posthac a *Suecis* arces, in *Harrien*, *Wiken*, *Wirland* et *Ieruen* sitas, petebant. Et offendeat *Polonos*, quod, dum *Poloniæ* Rex *Plesconiam* obsidione

cingit, Rex *Sueciæ Naruam* occupauit. Cuius, vt et reliquæ *Liunioniæ*, cessionem cum per Legationes in *Sueciam Poloni* impetrare non possent; tandem in publicis Comitibus de eiciendis *Suecis* e *Liunionia* consultatum fuit. Quin et inter alias Conditiones Electionis, *Sigismundo III.* propositas, postularunt *Poloni*, vt, quam possidebant *Sueci*, *Liunioniæ* partem sibi adiceret. Sed *Sigismundus* id vehementer recusauit, seque potius Regno *Poloniæ* cessurum, quam auito *Sueciæ* Regno aliquid detracturum esse, seque non videre, respondit, qua ratione *Poloni* maius in *Liunioniam* ius, quam *Sueci*, prætenderent, cum hi demonstrare possint, *Liunioniam*, vt membrum Imperii, a tribus Imperatoribus protectioni *Sueciæ*; non vero *Poloniæ*, delatam fuisse. Iam quod *Poloni* cæteram *Liunioniam* possiderent; de facto occupasse. Deinde, cum Regnum *Sueciæ* desereret *Sigismundus* Rex, et Patruus eius *Carolus IX.* vt fieri solet in motibus Regni, in Regem assumeretur; res in apertum bellum erupit: in quo *Liunionia* ex maxima sui parte cum Ciuitatibus se *Sueciæ* dedere coacta fuit. Atque ita *Liunionia* successiue demum in manus *Suecorum* devenit, et iam, partim facta Imperatorum cessione, partim incolarum deditio, partim denique iure belli a *Suecia* possidetur.

a.

*Inuestitura Alberti Liunionum tertii Episcopi
per Henricum Regem.*

Anno
1224.

Henricus Dei gracia Romanorum Rex et semper Augustus Vniuersis Imperii fidelibus, ad quos hæ literæ peruenerint, gratiam suam et omne bonum. Ad petitionem *Alberti*, venerabilis *Liunionensis* Episcopi, Marchiam vnā, per totum eius Episcopatum, per *Liunioniam* videlicet et *Lettiam*, *Lehale* et *Terras Maritimas* instituimus, et eundem ipsi Principatum, iure aliorum Principum munificentia Regali concessimus; dantes ei potestatem faciendi monetam et fundandi ** Ciuitatem in *Riga* et in locis aliis, in quibus eas fieri oportet. Si autem in partibus illis vena metalli cuiusli-

bet siue Thesaurus occultus manifestatus fuerit, in huiusmodi ius nostrum speciale ipsius fidei, de consilio Principum nostrorum, commisimus. Statuimus igitur et sub interminatione gratiæ nostræ firmiter præcipimus, quatenus Episcopo prænominato de omnibus iustitiis et rationibus, ad Regalem Iurisdictionem pertinentibus, plene respondeatur, et per omnia intendatur, scituri, quod ipsum, tanquam dilectum Principem Imperii, sincere diligimus. Et cum per eum Imperiales Termini dilatentur, et Barbarorum Infidelitas, annuente Domino, Christiano cultui subiugetur; nihil eorum

Bbb

omittere

* leg. accipiente.

** Hic suo se indicio forex prodit. Saluti rei diplomaticæ est, quod falsorum diplomatum fabricatores eius temporis, ad quod

retrimenta sua referunt, veram historiam ignorarunt, falsi ex eo facillime conuincendi.

omittere volumus, quæ commodo suo conducere poterunt et honori.

Huius nostræ Concessionis Testes sunt:

Treuirensis et Salceburgensis Archiepiscopi.

Augustensis, Bambergensis, Patzaviensis, et Eistadiensis Episcopi.

Austriæ, Saxonæ, Bauariæ et Carinthiæ Duces.

Landgravius Thuringiæ et alii quam plures principes, Nobiles et Imperii Ministeriales.

Datum apud Norenberg. Calendis Decembr. Indictione XIV.

b.

Inuestitura Hermannii, primi Dorpatensium Episcopi per Henricum Regem.

Anno
1224.
Nori-
bergæ.

Henicus Dei gracia Romanorum Rex ac semper Augustus. Vniuersis Imperii fidelibus, quibus præfens scriptum ostensum fuerit, gratiam suam et omne bonum. Notum esse volumus vniuersis, quod nos, ad petitionem dilecti fidelis nostri, *Hermannii*, venerabilis *Torpatensis* Episcopi, Marchiam vnam, per totum eius Episcopatum, per has videlicet prouincias, Vgenois, Waigel, Sobolitz, Saccale, Mocke, Alumbus, Nurmegunde, constituimus, et eundem ei principatum, iure aliorum Principum, concessimus; Dantes ei auctoritatem, *monetam* faciendi, ac *fundandi* Ciuitatem in *Tarbato*, et in locis aliis, in quibus eas fieri oportet. Si autem in illis locis vena metalli cuiuslibet, vel Thesaurus absconditus fuerit repertus: in his et huiusmodi ius nostrum, Speciale, de Consilio Principum nostrorum ipsius fidei commisimus. Mandantes itaque et Regia autoritate firmiter præcipientes, vt de omnibus iusticiis et Rationibus, ad Regalem Iurisdictionem pertinentibus,

sæpe fato Episcopo respondeatur, et per omnia obediatur. Scituri, quod nos ipsum, tanquam dilectum Imperii Principem, sincere diligimus, et, cum per ipsum Imperiales Termini dilatentur, et, annuente Domino, barbarorum infidelitas iugo Christi subiugetur, nihil eorum omittere volumus, quæ ipsius commodo conducere potuerunt, et honori.

Huius autem nostræ Concessionis Testes sunt:

Venerabiles: Salceburgensis et Treuirensis. Archiepiscopi.

Augustensis, Herbipolensis, Bambergensis, Patzaviensis et Eistadensis Episcopi.

Austriæ, Saxonæ, Bauariæ et Carinthiæ Duces.

Langrauius Thuringiæ et alii quam plures Comites, Nobiles et Imperii Ministeriales.

Datum apud *Norinbergam* Calendis Decembr. Anno Domini Incarnationis MCCXXIV.

IV.

Lubecenses recipiunt Saltwedelenses in sedilia Wisbiensia

RVDIMAN. *Palæo-Marchica t. 1. pag. 61.*

Anno
1273.

Honorabilibus viris et dilectis, domino *Aldermanno* ciuitatis Lubyensis constituto in Gotlandia et ceteris conciuibus suis ibidem existentibus aut venientibus, ac vniuersis mercatoribus hanc litteram inspecturis Advocatus, consilium, et commune ciuitatis Lubyensis, salutem in domino Iesu Christo.

Vniuersis et singulis notum esse volumus, quod, dilectioni et voluntati amicorum nostrorum de *Saltwedele* intenden-

tes fideliter, ad petitionem et affectionem eorundem, in *sedilia* et *consortia nostra* in ciuitate *Wisbuy* recepimus ipsos, ipsis eam libertatem, iustitiam et leges frui concedentes, que nostrates ibidem habent et hactenus habuerunt, volentes eisdem specialibus amicis nostris, tanquam nobis, perpetuo obseruari. Vt autem hec donatio ipsis rata et firma permaneat, presentem paginam inde conscriptam confirmatamque sigilli nostri munimine ipsis contulimus in testimonium et in signum.

Testes

Testes vero huius facti sunt:

Consules Lubycenses, Heinricus Varradus, Iohannes de Bardewic.

Magistri ciuium ipso anno:

Hildemar. Iohannes Campsor, Fromoldus de Vifhusen. Heinricus de Yferlo. Altwinus de domo. Altwinus niger. Butherus. Henricus albus et Bertrammus.

Camerarii.

Lodewicus. Heinricus. Kuro. Engelbertus de Colonia. Petrus de Boizneburg. Tydemannus Wirot. Mako de Kaffelde. Christianus de Kolco. Iacobus, et *consilium vniuersum*.

Datum anno domini MCCLXXIII. dominica secunda post Octauam Trinitatis.

V. a.

*Clementis * PP. III. epistola, qua Bremensi Archiepiscopo, præter Lubecensem, Suerinensem et Raceburgensem Episcopatum, confirmat quoque Ykeskolensem.*

Ex LINDENBROG. Scriptor. Septemtr. p. 164.

Clemens Episcopus, seruus seruorum Dei. Venerabili Fratri, Hartwico, Bremensi Archiepiscopo, salutem et Apostolicam benedictionem. Ex iniuncto nobis a Deo Apostolatus officio, Fratres et Coepiscopos nostros, tam vicinos, quam longe positos, sinceræ caritatis affectu debemus diligere, et ecclesiis, in quibus auctore Domino militare noscuntur, suam dignitatem et iustitiam integram conseruare. Eapropter, Venerabilis in Christo Frater, tuis iustis postulationibus grato concurrentes assensu, Ecclesiam ipsam, cui auctore Domino præsidet, cum omnibus pertinentiis suis, Lubecensem quoque, Zwe-

rinensem, Raceburgensem et *Ixcolanensem* ** Episcopatus, cum vniuersis bonis, tam spiritualibus, sicut iuste et sine controuersia possides, tibi et ecclesiæ tuæ auctoritate Apostolica confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus. Statuentes, vt nulli omnino hominum liceat hanc nostræ paginam confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se nouerit incursum.

Datum Romæ apud sanctam Mariam vii. Kal. Octobr. Pontificatus nostri anno primo.

Bbb 2

V.b.

* Refero quidem has duas chartas ad *Clementem*, quia Lindenbrogius nomen Pontificis, per literas *Cl.* indicatum, ita expressit: quæ tamen *Cælestinum* quoque denotare possent, atque sic referendæ essent ad annum MCXCI. Chartas autem ipsas non maioris facio, quam præcedentes, Henrico Regi affictas. Nam cum tutorem habenti tutor non detur; neque uxorem habenti vxor: quomodo Lubecensis, Suerinensis, Raceburgensis et Ykeskolensis Ecclesiæ, quarum suum quæque iam habuit virum, cum vniuersis tam spiritualibus, quam temporalibus bonis, Bremensi dari potuit Archiepiscopo et confirmari? Hoc enim ius patronatus plenissimum inuolueret. Attamen Lubecenses Episcopi nunquam a Bremensi Archiepiscopo, sed vel a Saxoniarum Duce fuere dati, vel a Capitulo electi. Tum, si de subiectione ageretur, aliis verbis res

efferranda erat, nec ab Innocentio III. et Honorio III. facile rescissum fuisset, quod Clemens sanxerat vel Cælestinus III. Confectas igitur has arbitror epistolas, maxime quod Bremenses eas Pontificibus vniuersum obicisse non leguntur; lectoris tamen arbitrio hic quoque, vt in ceteris ambiguis questionibus, vndiquaque saluo.

** STAPHORSTIVS *histor. eccles. Hamburg. t. 1. p. 595.* cum hanc chartam descripsisset, subiicit: *Queritur, quid sit Ixcolanensis Episcopatus?* Et in lemmate fatetur, se eum penitus ignorare. Fatentur id et alii, licet *Islandicum* legere malint. Sed *Ykeskolam* hic latere, quam Meinardus, Livoniensis Episcopus, sedem elegerat, res ipsa loquitur. At hæc ipsa appellatio a certa sede fraudem olet. Non enim castri, sed populi Meinardus Episcopus, stilo Curiae *Livoniensis Episcopus* vocandus erat.

V. b.

*Eiusdem alia de solo Episcopatu Pkeskolensi.**Ex MS.*

Clemens Episcopus, seruus seruorum Dei, Venerabili Fratri, Bremenſi Archiepiſcopo ſalutem et Apoſtolicam benediſtionem. Fratres et Coepiſcopos noſtros ſpeciali tenemur caritate diligere, et iuſtis eorum poſtulationibus fauorem Apoſtolicum benignius impertiri. Eapropter, Venerabilis in Chriſto Frater, tuis iuſtis poſtulationibus clementer annuimus et Iſcolanenſem Episcopatum, quem tu et clerus tuæ curæ commiſſus, per miniſterium Meinardi ſacerdotis, religioſi et diſcreti viri, in Ruthenia, ſancti Spiritus gratia donante, acquiſiuiſſe dicuntur, et, vſque adeo tuba ſacri eloquii in intimis quorundam barbarorum mentibus intonante, fides Chriſtiani nominis tales proponitur poſuiſſe radices, quod idem, qui

feminator exſtitit in illis partibus verbi diuini, Paſtor fieri meruerit et Episcopus animarum illarum, tibi et eccleſiæ tuæ, tuiſque ſucceſſoribus, cum obſeruantiis, quas futuris temporibus duraturas canonicè poſuiſtis et conſtituiſtis ibidem, auctoritate Apoſtolica confirmamus, et præſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli igitur omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſuſerit; indignationem Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli, Apoſtolorum eius, (et noſtram) ſe nouerit incurſurum.

Datum Romæ apud ſanctam Mariam maiorem Kal. Octobr. Pontificatus noſtri anno primo.

VI.

*Bertoldus Liunum Episcopus consecrat ecclesiam in Hefede, modo Heiſe, villa Hildeſhemium et Hanoueram interiacente.**Ex Dn. GRVPEN. orig. Hanouer. p. 310.*Anno
1197.

IN nomine ſanctæ et indiuidue Trinitatis. Nouerit vniuerſa tam moderni temporis quam ſucceſſura in Chriſto fidelium generatio, quod, cum fideles de *heſedhe* ad augmentum diuini obſequii oratorium in ſua villa conſtruere propoſuiſſent, neque ad hoc locum competentem inuenirent, nec etiam redditus, quibus eadem eccleſia dotaretur, eis ſuppeterent, miles quidam, *Bodo* nomine, de *Heſedhe*, miniſterialis Sanctæ Mariæ, aream eis in patrimonio ſuo ad hoc opus pia intentione largitus eſt. ipſius etiam *ciues* lucum quendam prope eandem villam ſucciderunt, vt nouale inde proſciſſum doti eiſdem eccleſiæ cederet. Verum cum eodem luco fratres de ſancto Michæle in Hildenſem nouem et eo amplius vtilitates, que vulgo *echtward* nominantur, poſſiderent; dominus *Theodericus*, præfati monaſterii abbas, iam dictorum *ciuium* propoſito vehementer obſtitit -- Eo quod in ſucciffione illius luci conſenſum ſuum non requiſierant. cum autem ego B. Dei gratia *Liunum* Epi-

ſcopus, ad conſecrationem ipſius eccleſiæ vocatus eſſem, et Abbas nobis huius iniurie modum ſignificaffet, cum citra voluntatem (eius) Eccleſiam dedicari iniurioſum duceremus; memorati *ciues* vnanimi aſſenſu in hoc conuenerunt; vt idem Abbas et ſui ſucceſſores ius patronatus in eadem eccleſia iure perpetuo poſſideant: quam Ecbertus ſacerdos de ſtarthe * ab eodem Abbate nobis præſente recepit. cum autem Wernherus miles peregre proſectus huic donationi non intereſſet; Ludolfus, frater eius, fidem de conſenſu ab eo faciendo fecit.

Nos ergo eandem eccleſiam ad honorem omnipotentis Dei et eius genitricis et ad ſpeciale patrocinium beati Bernardi Episcopi et Confefſoris dedicaui-
mus.

Huius actionis et donationis teſtis ſum ego Bertoldus Liunum Episcopus.

Thiedericus Abbas.

Ecbertus et Nicolaus Sacerdotes.

Ludigerus, Egco, Thidericus, Fridericus, Layici, et alii quam plures.

VII.

* f. Tzarſtede.

VII.

De negotio fidei in Liuania

INNOCENTII III. PP. epistola prima. Lib. 2. ep. 191. p. 460.

Anno
1199.

Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei *uniuersis Christi fidelibus in Saxonia et Westfalia constitutis* salutem et ap. bened. Sicut ecclesiastice *lesionis* censura compelli non patitur ad credendum inuitos, sic sponte credentibus apostolica sedes, que mater est omnium generalis, munimen sue protectionis indulget, et fideles ad defensionem eorum salubribus monitis exhortatur; ne, si nuper conuersis negatum fuerit defensionis auxilium, vel in primos reuertantur errores, vel eos saltem pœniteat credidisse. Accepimus enim, quod, cum bone memorie M.* *Episcopus Liouienfis*, fuisset provinciam Liouiensem ingressus, in verbo Domini laxans predicationis sue retia in capturam, inter populos barbaros, qui honorem Deo debitum animalibus *brutis*, arboribus frondosis, aquis limpidis, virentibus *herbis*, et spiritibus immundis impendunt, vsque adeo Domino concedente profecit, vt multos a suis erroribus reuocatos ad agnitionem perduceret veritatis, et sacri *baptismatis* vnda renatos, doctrinis salutaribus informaret. Verum inimicus homo, qui tanquam leo rugiens circuit, querens, quem deuoret, inuidens conuersioni eorum pariter et salutis, persecutionem *paganorum* circum adiacentium in eos iniquis suggestionibus excitauit, cupientium eos delere de terra, et de partibus illis Christiani nominis me-

moriam abolere. Ne igitur nostre negligentie valeat imputari, si hi, qui iam crediderunt, retro cogantur abire, nec presumant aliqui fidem nostram recipere, si illi, qui iam receperunt, a paganorum incurfibus remanserint indefensi; vniuersitatem vestram monemus et exhortamur attentius, in remissionem vobis peccaminum iniungentes, quatenus, nisi pagani, circa Liouiensem Ecclesiam constituti, cum Christianis treugas inire voluerint, et initas obseruarint, ad defensionem Christianorum, qui sunt in partibus illis, potenter, et viriliter in nomine Dei exercituum assurgatis. Nos autem omnibus de partibus vestris, qui *sanctorum limina* visitare vouerunt, presentium auctoritate concedimus, vt in voti commutatione emissi, in defensionem Liouienfis Ecclesie ad partes illas, pro reuerentia nominis Christiani, procedant. Omnes siquidem, qui ad defendendam Liouiensem Ecclesiam et Christianos in illis partibus constitutos diuino zelo succensi duxerint transeundum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et eis apostolici patrocinii beneficium impertimur.

Datum Laterani III. Nonas Octobris.

In eundem modum vniuersis Christi fidelibus in *Slauia* constitutis.In eundem modum vniuersis Christi fidelibus *trans Albiam*** constitutis.

VIII. a.

*Rumeschottelii fratres Curiam in Apeldern cum XL. iugeribus pro XIV. marcis vendunt.*Anno
1330.

Nos Richardus, Herbordus et Wifselus, fratres, dicti *Rumeschotelii*, publice protestando notum facimus vniuersis tam presentibus quam futuris, ad quos visu vel auditu presentia contigerit peruenire, quod nos, grato interueniente consilio et consensu heredum nostrorum, quorum intererat, vniuersi manu ac libera voluntate, vendidi-

mus pro quatuordecim marcis Bremensis argenti ecclesie et conuentui in Ouerenkerken huiusmodi bona, iuste emtionis titulo perpetuis temporibus quiete et pacifice possidenda, videlicet vnam curiam, in *Apeldern* sitam, et quadraginta iugera, pertinentia ad eandem, cum singulis pertinentiis suis, sicut haecenus ea in *pheodo* tenuimus a nobili viro, *Ioanne Comite*

Ccc

in

* Meinardus.

** Raynaldus male hic *Transalpinos*.

in Rhoden et in Wunstorpe, in aquis, filvis, pratis, pascuis ac vsufructibus ipsorum bonorum, tam in villa, quam extravillam, simpliciter vniuersis. Renuntiantes igitur dictis bonis in manus eiusdem nobilis viri, Comitis in Wunstorpe et in Rhoden, liberaliter et solute resignauimus, quicquid iuris habuimus nos et heredes nostri vel in posterum habere potuerimus in eisdem. Eidem etiam ecclesie et conuentui iustam warandiam eorum bonorum prestabimus, vbicumque et quandocumque requisiti fuerimus, volentes ipsam ecclesiam ab omni euictione seu

impetitione hereditaria precauere. Ne igitur, quod a nobis iuste et rationabiliter factum est, a posteris nostris aliquatenus immutari valeat vel infringi; in huius venditionis, renuntiationis et resignationis perpetuam noticiam ac euidentis testimonium premissorum dicte ecclesie et conuentui dedimus presens scriptum, quod sigillis nostris appensis firmiter duximus roborandum.

Actum et datum Anno domini millesimo trecentesimo tricesimo; Quarto Idus Octobris.

VIII. b.

Ioannes, Comes in Roden, feudi dominus consentit.

Anno
1330.

DEi gracia Nos *Ioannes* Comes in *Roden* et in *Wunstorpe*, presentibus recognoscimus, tam presentibus quam futuris publice protestantes, quod, ob reuerentiam beate Marie virginis, diuine remunerationis intuitu, et pro salute animarum nostrarum, mansum vnum, in *Apelderne* situatum, quadraginta iugera habentem, quem *Richardus*, *Wisselus* et *Herbordus*, fratres dicti *Rumescottelen*, a nobis hucusque in pheodo tenuerant, in manus nostras resignando libere dimiserunt, cum area et omnibus pertinentiis

fuis, proprietate et omni iure ad nos pertinente, sicut nos et progenitores nostri ipsum hucusque tenuimus, damus et dimittimus ecclesie et conuentui in *Ouerenkerken*, perpetuis temporibus obtinendum. Renuntiamus igitur omni iuri, quod nos vel heredes nostri in dictum mansum possemus in posterum suscitare. Dantes eidem ecclesie presens scriptum, nostro sigillo munitum in testimonium super eo. Anno domini millesimo trecentesimo tricesimo, in vigilia beati Mathei Apostoli.

VIII. c.

Ioannes Comes de Roden, cum filiis attribuit monasterio proprietatem.

Anno
1330.

NOs *Iohannes* Dei gratia Comes in *Roden* et in *Wunstorpe* vniuersorum tam presentium quam futurorum noticie publice protestando presentibus aperimus, quod cum *Richardus*, *Herbordus* et *Wisselus*, fratres dicti *Rumescottelen*, curiam vnam, in *Apeldorn* sitam, cum quadraginta iugeribus et singulis pertinentiis suis, quam a nobis in pheodo tenuerant, ecclesie et conuentui in *Ouerenkerken* perpetue venditionis titulo vendidissent, et in manus nostras vnanimi voluntate pariter et consensu libere resignassent; Nos, grato interueniente consilio et consensu, *Ioannis*, *Ludolphi* et *Hildeboldi*, filiorum nostrorum ac omnium, quorum potuit et debuit interesse, dictam curiam in manus no-

stras libere resignatam cum quadraginta iugeribus et pertinentiis suis, in aquis, filuis, pratis, pascuis, tam in villa quam extra villam, simpliciter vniuersis, proprietatem dictorum bonorum et quicquid iuris habuimus in eisdem, pro remedio et salute animarum nostrarum perpetue donationis titulo dimisimus, et per presentes conferimus nihilominus et donamus dicte ecclesie in *Ouerenkerken*, quam speciali gratia prosequimur et favore, ob reuerentiam et honorem matris et virginis gloriose, renuntiantes liberaliter omni iuri, quod in dictis bonis habuimus et habere potuimus, seu quod in posterum nos et heredes nostri possemus aliquatenus suscitare. Vt autem tam nostra presens collatio, seu donatio, quam

quam ipsorum venditio firma et inconvulsa perpetuis temporibus perseveret, contulimus eidem ecclesie et conventui presens scriptum, quod sigillo nostro appenso pro euidencia et testimonio pre-

missorum firmiter duximus munendum.

Actum et datum anno Domini millesimo tricentesimo tricesimo. Quarto idus Octobris.

VIII. d.

Io. Comes de Roden eandem cum aliis bonis dimittit.

Anno 1330. **V**Niuerfis Christi fidelibus presentia visuris vel audituris, *Iohannes Dei gracia Comes in Roden et in Wunstorpe* rei geste noticiam immortalem. Recognoscimus et presentibus publice protestamur, quod nos, grato interueniente consilio, vnanimi consensu ac libera voluntate filiorum nostrorum *Ludolphi, Ioannis, Hildeboldi et Ludouici*, ac omnium, quorum potuit et debuit interesse, pro remedio et salute animarum nostrarum, bona huiusmodi, videlicet quadraginta iugera in *Apeldern* sita, cum curia adiacente, que *Richardus, Herbordus et Wisselus* fratres de *Rumeschotelen* a nobis in pheodo tenuerant, et in manus nostras libere resignarunt; mansum vnum in *Bekedorpe*, dictum *Colhasen boue*, cum curia sua, quem *Conradus Wuko* a nobis in pheodo tenuerat et in manus nostras libere resignauit; duos mansos in *Wertber* sitos, cum curia eorum, quos *Ludolphus de Mandelflo*, miles,

a nobis in pheodo tenuerat et in manus nostras libere resignauit, liberaliter dimisimus, proprietauimus seu in proprium dedimus, et in hiis scriptis conferimus nihilominus et donamus ecclesie et conventui in *Ouerenkerken* iure proprietatis et perpetue donationis titulo cum singulis suis pertinentiis et vsufructibus vniuersis pacifice possidenda. Renuntiauimus etiam et per presentes renuntiamus dictis bonis et proprietati ipsorum ac omni iuri, quod nos vel heredes nostri in posterum ratione eorundem bonorum possemus aliquatenus suscitare. Ne autem factum nostrum a posteris ignoretur, presens scriptum pro euidencia et testimonio nostre proprietatis* seu perpetue donationis sigillo nostro et sigillis filiorum nostrorum predictorum firmiter duximus munendum. Actum et datum anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo quarto Idus Octobris.

VIII. e.

Fratres in fratris Curia Apeldernensi et XL. iugeribus feudalibus nihil iuris se habere profitentur.

Anno 1330. **N**Os *Richardus et Herbordus*, fratres dicti *Rumeschotelen*, scire cupimus vniuersos, ad quorum audientiam peruenerit presens scriptum. Nos a *Wisselo*, fratre nostro, separatos esse penitus et diuisos, ita quod nobis et heredibus nostris in hereditate paterna cum eodem nihil amplius est commune.** Cui pro parte hereditatis, que ipsum contingere potuit vnanimi consensu ac libera vo-

luntate dimisimus vnam curiam, in *Apeldern* sitam, cum quadraginta iugeribus et singulis pertinentiis suis: quam curiam ecclesia et conventus in *Ouerenkerken* sibi iusto et perpetuo emtionis titulo comparauit. Recognoscimus igitur et presentibus publice protestamur, quod heredibus nostris nihil amplius in bonis competere poterit memoratis; imo violentiam et iniuriam faceret ecclesie

Ccc 2

fie

* proprietacionis.

** Declarant fratres tantum, se cum fratre feudi diuisionem instituisse. Ex quo sponte fuit, in parte fratris se succedere non posse, iure quippe feudali impeditos, quod fratres diuisos pro extraneis habet,

non nisi per inuestituram simultaneam ad successionem admittendis. Quod non legibus solum, sed etiam obseruantia multorum seculorum per singulas Saxonie provincias facili opera potest demonstrari, et forsitan aliquando a nobis demonstrabitur.

sie et conuentui in Ouerenkerken, si quis heredum nostrorum, quod absit, vel aliquis ex parte ipsorum eandem ecclesiam et conuentum ratione eorundem bonorum per impeticionem vel aliquo malo ingenio presumeret in posterum molesta-

re. In cuius rei protestationem sigilla nostra una cum sigillo Wiffeli, fratris nostri, antedicti, presentibus sunt appensa.

Datum anno Domini Millesimo Trecentesimo Tricesimo, quarto Idus Octobris.

VIII. f.

Ioannes Comes in Roden mansum Wigerdesseniorum sibi resignatum donat.

Anno
1332.

Nos Ioannes Dei gratia Comes in Wunstorpe et in Roden, vniuersis, quibus presens scriptum perlectum* fuerit, recognoscimus et presentibus publice protestamur, quod pro salute tam anime nostre quam heredum nostrorum, cum consensu et voluntate libera omnium verorum heredum nostrorum, ac omnium, quorum consensus ad id merito fuerat requirendus, contulimus et titulo perpetue donationis in his scriptis conferimus ecclesie et conuentui in Ouerenkerken, quam speciali gracia prosequimur et fauore, proprietatem vnus mansi, in villa *Apeldern* si-

tuati, *Wluinchus* quondam, dictus de *Wigerdessen*, et frater suus *Hilleboldus*, voluntate et consensu *fratrue* suorum, videlicet *Iohannis* et *Borchardi*, in manus nostras liberaliter resignauit, cum omnibus iuribus et pertinentiis suis perpetue possidendum: Renuntiantes omni iuri, quod nos vel heredes nostri in dictum mansum possemus in posterum suscitare; dando eidem ecclesie presens scriptum nostro sigillo munitum in testimonium super eo. Anno Domini Millesimo trecentesimo trigesimo secundo. In festo Martirum Iohannis et Pauli.

VIII. g.

Consensus filiorum Comitiss.

Anno
1332.

Nos Ioannes Dei gratia Comes in Roden et in Wunstorpe, Iohannes, Ludolphus, Hildeboldus et Lodowicus, domicelli, filii eiusdem, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, ad quorum noticiam presentia peruenierint, cupimus fore notum, quod nos, zelo deuotionis accensi, pro remedio et salute animarum nostrarum, et tam parentum quam etiam successorum nostrorum, proprietatem vnus mansi, siti in *Apeldern*, quem Hildeboldus de Wigerdessen quondam a nobis in pheodo tenuerat, et in manus nostras libere resignauit, voluntate vnanimi et consensu liberaliter donauimus et in hiis scriptis donamus cum omnibus pertinentiis suis, siluis, pratis, pascuis, agris cultis et incultis, in honorem matris et virginis gloriose et simpliciter pro-

pter Deum, conuentui et ecclesie sanctimonialium in Ouerenkerken quiete et pacifice perpetuo donationis titulo possidendam. Ne vero dicta ecclesia seu conuentus in huiusmodi donatione aliquo quesito colore defraudari valeat, et via precludatur maliciis; renuntiandum duximus, et per presentes renuntiamus, beneficio iuris et restitutionis in integrum, singulis clausulis tam iuris *Canonici* quam *Ciuiilis*, quibus premissa donatio per nos vel nostros successores impugnari posset in posterum quomodolibet vel infringi. In quorum testimonium et euidentiam pleniorum sigilla nostra presentibus duximus apponenda.

Donatum et actum anno Domini Millesimo Trecentesimo Tricesimo secundo, in festo natiuitatis sancti Iohannis Baptiste.

VIII. h.

* prelectum.

VIII. h.

Ioannes de Wigerdeffen coram Consulibus in Greuenaluesbagen vendit et dimittit pro XIV. marcis mansum vnum cum curia in Apeldern.

Anno
1333.

NOs Ioannes Gryp iunior, Bartoldus de Cersene, Godefridus Hobben, Ioannes Sluter, Ioannes de Oleberge, Iordanus de *Apeldern**, Borchardus Leeft, Hildebrandus Sonendach, Bernardus Beerman, Henricus Pynneke, Arnoldus Pellifex et Conradus Lowenhagen, pro tempore *Consules in Greuenaluesbagen*, Notum facimus vniuersis, ad quos tenor presentis scripti peruenerit, publice protestando, quod *Ioannes*, filius quondam *Wluingi*, famuli, dicti de *Wigerdeffen*, vna cum matre et sorore sua, nec non Ioanne de Wigerdeffen, filio Borchardi patris sui, in nostra presentia constitutus, recognouit, se mediante consensu matris et sororis sue, nec non Ioannis patruelis sui, omniumque heredum suorum, quorum intererat, vendidisse pro quatuordecim marcis Bremensis argenti, sibi integraliter persolutis, et similiter coram nobis libere resignando dimisit ecclesie et conuentui sanctimonialium in Ouerenkerken mansum vnum, in

Apeldern situm, cum *curia* et singulis pertinentiis suis, tam in villa, quam extra villam, iuste et perpetue venditionis titulo possidendum. Cui mater et soror eius, nec non Ioannes, patruelis ipsius, tam in venditione, quam in premistis omnibus libere consentientes, renuntiauerunt nichilominus coram nobis omni iuri, si quod ipsis in bonis competere potuit memoratis, ac omni actioni seu impetitioni, quam super bonis huiusmodi venditis mouere possent, seu quomodolibet in posterum suscitare. Nos igitur ipsorum, videlicet Ioannis de Wigerdeffen, et Ioannis patruelis sui antedicti, nec non matris et sororis sue, precibus inclinati, pro euidenti testimonio premissorum, coram nobis actorum, sigillum nostre ciuitatis huic litere duximus apponendum.

Acta sunt hæc omnia coram nobis *consulibus* anno Domini Millesimo, Trecentesimo Tricesimo tertio, in crastino sancti Georgii martiris.

VIII. i.

Donatio dimidiæ casæ in Apeldern.

Anno
1337.

EGo Nicolaus, dictus de *Winninghusen* famulus: Notum facio vniuersis presentia visuris et auditoris, publice protestando, quod, cum consensu et bona voluntate vxoris mee legitime, ac omnium verorum nostrorum heredum ceterorumque omnium, quorum intererat, donaui liberaliter et dimisi, et per presentes assignando dimitto, Hadewigi, sorori mee, et Hillegundi, filie mee, mihi dilectis conuentualibus in Oue-

renkerken, dimidiam casam meam, sitam in *Apeldern*, cum omnibus suis vtilitatibus et prouentibus, quamdiu vixerint, libere possidendum. Ipsius ambabus autem defunctis, Conuentus et monasterium in Ouerenkerken beate Marie virginis prescriptam dimidiam casam cum suis vtilitatibus et viufructibus perpetuis temporibus possidebit, conuertendo redditus dicte casæ ad emendationem et procuracionem librorum, preparamentorum, aliorum-

Ddd

* Habes hic ciuici ordinis hominem, a villa *Apeldern* agnominatum, e qua familiæ conditor migravit in ciuitatem, et in *Indagine Comitæ Adolphi*, quam veteres *Greuenaluesbagen* appellarunt, nos autem *Stadtbaden* vocamus, primus domicilium fixit. Plenæ sunt Saxonæ vrbes huiusmodi familiis, quarum cognomina primas origines

ostendunt. *Patricie* propter diuturnam successionem et Magistratus, quos subinde gesserunt, appellantur. Hæ cum rationem cognominationis cum plerisque Nobilibus communem habeant; placent sibi in dictorio: Nobiles interdum fieri; Patricios dumtaxat nasci. Quæ tamen aura feminas magis afflat, quam viros, in luce publica constitutos.

aliorumque ad diuinum cultum spectantium, in capella infra claustrum constructa, et in honore sanctorum dedicata. Renuntiamus nichilominus omni iuri ac impetitioni, quibus predictum monasterium in Ouerenkerken posset impofterum per me vel meos heredes quomodo libet perturbari. In quorum testimonium sigillum meum presentibus est appensum.

Et nos Heinricus de Sabbensen et Iohannes de Hareboldeffen, famuli, quia predictae donationi et assignationi interfuimus, ad hoc rogati et vocati, pro maiori premissorum testimonio sigilla nostra apposuimus huic scripto.

Datum anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo septimo, in vigilia omnium sanctorum.

VIII. k.

Adolfus et Ericus fratres Comites de Schauenburg Ludolfo de Munchhausen promittunt curiam in Apeldern cum tribus mansis.

Anno
1463.

WY Alf vnd Erick, gebroder, van Godes gnaden Greuen to Holsten vnd Schomborch, Bekennen in dusssem open bezegelden breue, vor ons vnd vnse eruen, vnd alsweme, dat wy Luleffe van Monnickhusen, zeligen Ludeleffs sone, nu to tiden vnder ons beseten tor Arnstborch, hebben belenet, vnde belenen, mit *hande* vnd mit *munde*, in der besten forme, iegenwardich in krafft dusses breues eynden vnseren *hoff*, belegen to Apeldern, mit *dren bouen* vnd all oren tobehoringen, alse den vortides Steneke van dem Wakerfelde vnd Steneke van dem Hamme, van ons vnd vnser herschop to lene hebben gehat, vnd de genante Steneke van dem Hamme syne huffrowe darmede na synen dode beliffuchtet hefft mit vnser seligen Vaders willen. Wanner dan sodan liffucht vorlediget is, vnd nicht ehr, so bekenne wy Greuen vorbenomt, dat wy den genanten Ludeleff hebben belenet, vnde belenen, mit dem gnanten

haue, mit alle finer rechticheit vnde tobehoringe, to eynden rechten *erffmanlene*. Vnd wy vnd vnse eruen schollen vnd willen dem gnanten Luleffe vnd synen eruen des houes vorgnanten rechte lenheren vnd werende wesen, wan ohme vnd synen eruen des noit vnd to donde were. Ock bekenne wy Greffen vorbenomt, alle de wile, dat de liffucht duret, vnd nicht vorlediget is, en schollen wy, noch en willen, dar nemande neyn *leyn*, noch *gedinge* innegeuen, noch vorsegelen, sunder dat by der leenwar-schop laten, vnde hoilden, to behoiff des vorgnanten Ludeleffs vnd syner medebe-screuen, in maten vorberort. Vnd hebben dusses to vorder bekantenisse vnde der warheit vnse Ingezegele beneden andusten breff heten hangen.

De gegeuen is na der geborth Christi vnser heren Dufent iar, veerhundert, darentbouen in dem dre vnde sestigsten iare, in die Purificationis Marie.

VIII. l.

Ericus Comes de Schauenburg Ludolfum de Munchhausen inuestit de Curia in Apeldern.

Anno
1481.

WY Erick, van Gots gnaden, Greue to Holsten vnd Schomborch, Bekennen openbar in dusssem breue, vor vns, vnser eruen vnd alswem, dat wy hebben belenet, vnd belenen mit *hande* vnd *munde*, iegenwardigen in krafft dusses breues, vp de besten form vnd wise, so wy van rechten scholen, Luleff von Monnickhusen, nu tho tiden wonhafftich thor Arnstborch, vnd

syne rechte eruen, mit eynden *houe* to Apeldorn, belegen by dem Kerckhoue, den nu to tiden fruchtet vnd ardet Bartelt Bleidistel, to eynden rechten manlene, vnd vort myt alle synen tobehoringen vnd rechticheiden. So de alle belegen sint in holte, in velde, in watere, wische, vnde weide, wo men dat alle benomen mach; Darvan nictes vthbescheden. Vnd wy vnd vnse eruen willen vnd schollen

len den vorbenomten *Ludolff* vnd synen Eruen alsodens vorgerorden houes mit syner tobehoringe rechte bekenninge heren vnd warende wesen, wor, wanne vnd wo vaken on des noit vnd behoiff is, vnd dat van vns eschet, effte eschen latet. Vnd hebben des in orkunde vnd

eyner openbaren tuchnisse vnse ingezegel witliken beneden an dussen breff herten hangen. Gegeuen na Godes borth dufent verhundert, darna in dem eyen vnd achtentigsten iar, an Sondage Quasimodogeniti.

VIII. m.

Ludolfus de Munchhausen dimittit Monasterio Ouernkirchenj. curiam quamdam in Apeldern.

Anno
1486.

Ick *Ludolph* van *Monnickhusen*, nu thor tidt wonhafftichtor *Arnsborch*, do kundt vnd bekenne openbar, vormiddelst dessem vorsegelden breue, vor my und myne rechten eruen, und alsweme, dat eck, vmbe zalicheit willen myner zele, vnd myner leuen elderen vnt frunt selen, vnd to lone *Marien* der moder *Godes* touorn, vnd myner leuen dochter *Agneten*, geue vnd vorlate in krafft dusses breues eynen mynen hoff to *Apeldoren*, de gelegen is nogest dem *Kerckhoue*, vnd den na giffte desles Breues Bloigdistel nu thor tidt besidt, vnd den vorgnanten hoff he nutelet vnd fruchtet, mit alle syner nuth vnd rente, nomptlicken alle iar twe vnd twintich molder korens, drierlie, vnd ver schillingk honouër. Ver honer, vnd ver stige eiger, vnd dar nener leige van bescheden, alse dar nu to horet. So alse ick vnd myne eruen den hoff wente her to in weren hebben gehat, vnd alse ick den benompten hoff van mynen gnedigen lunckeren von *Schomborch* tho eynen *Erflene* hebbe, vnd den vorbenompten hoff vnd al syne tobehoringe, vnd wat breue darup sprekende synt, schal dat vorbenompte stichte to ewigen tiden, besitten erffliken hebben vnd hoilden mit mynen vnd myner Eruen fulborde vnd willen, vnd dar tonenen tiden wedder vp to sakende, id en

were den sake, dat myn vorbenommede dochter van dodes wegen voruelle, dat de almechtige Godt friste na syner gnaden, ehe men se vor eyne geistlicke iunckfrowen ingekledet hedde, den scholde desse iegenwardige vorsegelinge vnd giffte vnbundich syn, vnd den *Ludolff* vorbenomt vnd synen Eruen dossen iegenwardigen breff, vnd de anderen breue darup spreken, vnd den hoff weder oueranthworden in syne rowelicken were, sunder Insage. Ock schal dat vorbenomte stichte my, minen elderen vnd kindere, schriuen in ore memorienbock, to ewigen tiden vor ore sele vnd vor de iennen, de dat van Gode van rechte eget, to biddende, alle iar memorien to donde in ores stichts wise vp den nogesten dach *alle Godes hilgen*, vmmen den willen dat *Ludolff* de giffte mit dem vorgnanten houe gedan hefft, to ewigen tiden na syner dochter by den stichte ewich to bliuende. Desse to guder vorwaringe vnd sekerheit hebbe ick *Ludolff* myn Ingezegel vor my vnd myne eruen beneden an dessem breff gehangen.

De gegeuen is nader borth Christi vnser heren Dufent iar, verhundert, darna in dem sos vnd achtentigsten iare in vigilia Purificationis Marie virginis.

VIII. n.

*Ericus et Antorius fratres Comites de Schauenburg consentiunt
in Curie alienationem, reseruato sibi a Munchhusiorum
ultimi obitu iure reuocandi.*

Anno
1486.

WY *Erck* und *Anthoni*us, gebro-
der, van Godes gnaden Gre-
ven to Holsten vnd Schom-
borch, Bekennen vnde betugen open-
barin vad mit dusslem breue, vor vns,
vne eruen vnd alswem, so alse deduch-
tige *Luleff* von *Monnickhusen* den hoff to
Apeldorn, by dem *Kerckhoue* belegen, den
to tidd fruchtet vnd arder *Bartelt Blei-*
distel, den he vor sik vnd syne eruen
van vns to lene hefft, vmme nudt vnd
tho merckliker behoiff synes vnd syner
Eruen, vor *hundert gulden* dem Stichte
to Ouerenkerken heft vorkofft, vpge-
bort vnd tor nöge entfangen, so he dat
vor vns hekant hefft, vnd gebeden vns

angefallen, wy sodann koip beleuen
vnde bestedigen willen, dat wy dan,
vmme mannigerleie vordenstes willen,
beleuen vnd vorgunnen in macht dusses
breffs. Beholden vns daranne de macht,
wan de van *Monnickhusen* vorfallen syn, wy
eder vnse eruen den mogen sodanen hoff
vnd gud vor sodane *hundert gulden* vor-
bescreuen van dem stichte to Oueren-
kerken weder kopen. Dusses to orkun-
de hebbe wy vnse ingezegele witliken
don hangen an dussen breff. De gege-
ven is na der borth Christi vnser heren
Dusent, verhundert, darna in dem ses
vnd achtentigsten iare, am dage Scho-
lastice der hilgen iunckfrowen.

VIII. o.

*Vxor Godefridi de Tiffenhusen duas sartagines salis in Munder,
Comite de Wunstorpe assentiente, dimittit monaste-
rio Lodenfi. **

Anno
1281.
Wun-
storffii.

LVdolphus, Dei gratia Comes de
Wunstorpe, vniuersis visuris seu
audituris presentia, rei geste co-
gnosocere veritatem. Recognoscimus ac
publice protestamur, quod, cum Do-
mina Margareta, vxor Domini *Godefridi*
de Tiffenossen, militis, duas sartagines sa-
lis in *Munder* a nobis habuisset in feodo,
et cum viro diutius pacifice possedisset,
tandem ipsi, zelo deuotionis accensi,
nobis cum instantia supplicarunt, vt, eis
resignantibus, ipsas sartagines Priorisse
totique conuentui sororum inclusarum in
Lodhenn conferre perpetuo dignaremur.
Nos igitur pro anime nostre remedio,
ac pro salute nostrorum parentum et he-
redum, prefatas sartagines, cum pro-
prietate sua cunctisque pertinenciis, clau-
stro de Lodhenn contulimus, cum no-
stri filii, Ioannis, assensu, perpetuis tem-
poribus possidendas. Et quia duas alias

sartagines salis ibidem in *Munder*, que
fuerunt Bartoldi, dicti Menge, sorores
eedem per nos assequi meruerunt; etiam
vxoris nostre defuncte animam recom-
mendamus eisdem.

Testes huius collationis sunt:

Gerbrandus et Leuedagus, sacerdotes.
Engelbertus, Hildebrandus et Bartol-
dus, dicti de Lenthen, milites.

Hilдеболдус, Conradus et Hudebol-
дус Non, milites,

Theodericus de Landesberge.

Boldewinus, frater conuersus in Lod-
henn, et alii complures.

Insuper ad maiorem certitudinem si-
gillum nostrum presentibus est ap-
pensum.

Datum *Wunenstorpe*, anno Domini Mil-
lesimo Ducentesimo octogesimo primo,
vndecimo Kalendas Nouembris.

IX.

* Hanc chartam adiciamus, vt pateat,
iffenhusios non gente Pomeranos, sed

pariter Angaricæ originis esse.

fumta, et Hafniæ anno MDCCXX. typis et impensis Wielandianis in lucem emissa, ære expressum iam dederit; accuratius delineandum et recudendum duximus, quia memoriæ Alberti, Liunionensis Episcopi, consulit, et Hoieri Chalcographus in nonnullis nominibus exprimendis est hallucinatus.

II.

Sistitur in eo familia Comitis cuiusdam *Aluerici* et *Notburgis* Coniugis; ita quidem, vt marginem *a dextra* impleant horum Coniugum *filii*, et filiorum descendentes *utriusque sexus*, vsque ad annum MCCLVI. in quo desinunt Annales Abbatis Stadenfis. In quibus tamen Hartwicus II. Bremensis Archiepiscopus, cum fratre Segebodone et sorore Sophia, Edelero nupta, qui fuere e genere Militarium de *Lyd*, quia nulla virgula ad Aluericum referuntur, sed extra laterculum vagantur, computandi non videntur; referendi forsân ad marginem superiorem, cuius angustia tot nomina non capiebat. In huius marginis explicatione iam non desudamus, cum in ea non prorsus infelicitè versatus sit Dn. Hoier, adhibitis in subsidium locis nonnullis ex Alberti Stadenfis vltimis annis, et MVSHARDI Theatro Nobilitatis Bremensis, germanice exarato. *Mamelerus* tamen seu *Hamelerus* de Blidestorp male lectus et male expressus est, cum *Daniel* legendus sit. Ne tamen et hinc sine symbola discedamus; en! tabulam, prout ex mente et more nostro adornanda videtur, margini ad dextram non nihil lucis adlaturam.

ALVERICVS NOTBURGIS.
Com. de
.....

ADIKO. RICBERTVS. DVDO. GODOFRIDVS.				
MANEGOLDVS.	HEINRICVS.	GODEFRIDVS.	OTTO.	WILLERVS.
DIVES.	Præpositus Stadenfis.	Aduocati	Stadenfes.	FRIDERICVS.
TIDERICVS.	MECHTILDIS.	OTTO.	WILLERVS.	GERTRVDIS. VXOR
Abbas.		Aduocati Stadenfes.	DANIELIS DE BLIDESTORP.	THEODORICVS DE HASELTHORP.
			IWANVS de DANIEL de Blidestorp.	FRIDERICVS de Hasehthorp.
				ALEIDIS. GERTRVDIS.

III.

Ad nostrum institutum pertinet margo schematis *superior*, in quo abrafam, cum extrema membranarum ora læuigaretur, lineam restituimus, pertinentem ad *Tidericum*, in quo schema desinit. Spectantur autem in eo *Aleidis*, Aluerici et Notburgis filia vnica, per lineolam curuam ad matrem relata, eiusque Aleidis *filiae tres*, quæ per nuptias in totidem familias diuersas et alienas transierunt: quarum liberi primi gradus, at sine cognominibus, notantur; cum ipsa Aleidis nupta forsân fuerit Viro e genere Militarium de *Lyd*, cui, præter filias tres, pepererit Lydios illos, qui in margine *a dextra* extra cancellos positi conspiciuntur.

IV.

IV.

Coniugum Aluerici et Notburgis, horum liberorum parentum, memoria est perobscura. Sub Aluerico Comite *Helpericum*, Comitem Plozkensem, fratrem Ermingardis illius, quam Vdo II. Marchio Stadenſis vxorem duxerat, latere ſuſpicatur Hoierus. Chalcographus noſter, ex coniunctione verborum, *Aluericus Comes de Adiko* legendum cenſuit. Neutrum placet. Non prius: quia Haſeldorpii et Blideſtorpii, qui ab Aluerico descendunt, ſi proſatorem Comitem Plozkensem habuiſſent, aliquid e Plozkensi patrimonio ſine dubio retinuiſſent. Sed hoc partim ad Cæſarem; partim ad Comites Aſcariæ perueniſſe legimus. Non poſterius: quia *Adiko* viri nomen eſt; non loci alicuius, vel prouinciæ: vt mox videbimus.

V.

Lucem in his tenebris foeneramur ex narratione MS. de inſtauratione monaſterii Herſefeldenſis ſeu Roſſenfeldenſis in agro Bremenſi *: quod cum antea *Canonicos ſeculares* ſeu *irregulares* habuiſſet; anno MC. Monachos accepit Ordinis ſancti Benedicti. Ibi enim habentur, quæ ſubiicimus: *Oda vero Marchiſa, ac filii ipſius, Marchiones ſcilicet Luder, qui et Vdo, et Rudolphus, ibidem conuenientes, de conſilio Herrandi, Haluerſtadenſis Episcopii, Domnum Wernerum, qui de Hiſſeneborch venerat, in Abbatem primum nouellæ plantationi in Roſſenfelde præfecerunt, et eundem locum multis poſſeſſionibus dotauerunt, ac pluribus donariis ornauerunt. Insuper etiam, vt per omnia loco atque monachis ibidem prouiderent, et diuinum ſeruitium ibidem confirmarent, præſentibus et conſiliantibus Archiepiſcopo Magdeburgenſi; Herrando, Episcopio Haluerſtadenſi, et Domno Heinricho de Haſſelborch, et Domno Hartwico, et Abbate Hildeboldo, et multitudine catholicorum virorum, per ALVERICVM, LIBERVVM HOMINEM, et per Domnum Andream monachum, pro animabus ſuis ac parentum ſuorum, qui ibidem requieſcunt, ſalute, ROMÆ beato Petro ipſum locum delegauerunt, et ipſum locum Sedi Apoſtolicæ immediate ſubiicientes, Paſchali Papæ liberaliter obtulerunt etc.* Porro vbi ALBERTVS STADENSIS ad annum MCXXXII. de fundatione Abbatii ſuæ agens, ait, *Deum ſuſcitaffe ſpiritum trium fratrum, DVDONIS, ADEKONIS et RIBERTI*; narratio MS. ſubiicit: *filiorum Aluerici et Notburgis*. Verba autem Alberti deſumta ſunt ex diplomate Adelberonis Bre-

Eee 2

menſis

* Nomen monaſterio a loco paſturæ equorum accommodo. *Equi* enim nomen *Rofs*, vniuerſæ Germaniæ commune, Saxones, queis literæ caninæ tranſpoſitio frequens eſt, mutarunt in *Ors* vel *Horſe*. Quod vocabulum licet vnacum Angliſ in Britanniam quoque migrauerit; in chartis tamen domeſticis diu retentum fuit ad *equum bellatorem* deſignandum. Vt adeo *Roſſenfeldenſe* et *Horſenfeldenſe* ſeu *Herſefeldenſe* monaſte-

rium vnum idemque ſit, vtroque quippe nomine in Annalibus et diplomatibus nuncupatum. In collectionibus CHRISTIANI LVNIGII huius cænobii documenta nonnulla ad Abbatiam Herſfeldenſem ſeu Herolſfeldenſem *Haſſiacam* relata deprehendo. Quod contingere non potuiſſet; ſi ad argumenta diplomatum, quæ prælo ſubiecit, ponderanda ſuffeciſſet otium.

mensis Archiepiscopi confirmatorio ex anno MCXLVII. In quo hæc lego: *Diuina prouidentia, quæ ante secularia tempora Virginis vterum sibi thalamum desponsauit, ipsa eadem in diebus nostris Virgini Matri hanc, quam dicimus, ecclesiam, per manus et deuotionem suorum fidelium præparauit. Suscitauit enim spiritum trium fratrum GERMANORVM videlicet VDONIS, ADICONIS et RICBERTI, quorum instinctu Conradus, Abbas Rossenfeldensis, nobiscum commutationem fecit pro campo et prato, qui ad nostram sedem in omni iure in suburbio Stadenſi pertinebant etc.* Vbi inter testes Laicos primus est WILLERVS, *Aduocatus Stadenſis*: quem sequuntur *Bruno et Thitmarus, Ministeriales Ducis*. WILLERVS autem ille, vt ex tabula apparet, filius fuit ADICONIS. In breuiculo distractorum monasterii Kaminatenſis bonorum apud MARTENE *collect. ampliff. t. 2. p. 234.* legimus, quæ prædia et quot mancipia IVDITH abbatissa dederit *amatoribus* suis, atque in his *Odoni, Odiconi* aduocato, et *Ricberto* aduocato. Quibus sub nominibus horum fratrum trigam latere non dubito, quia Pontifex Eugenius III. *p. 240.* Adalberonem, Bremensem Archiepiscopum, hortatur, vt *parochianos* suos, h. e. prouinciæ Bremensis incolas, ad dimittenda illa prædia compellat. In quibus cum *Odico* solum et *Riembertus* seu *Ricbertus* nominentur; *Dudonem* seu *Odonem* iam ante resipuisse, et spoliū reddidisse, coniici potest. Si quem inspicere iuuat diplomata Hammaburgensis ecclesiæ, a LINDENBROGIO edita; is *p. 154.* inter Adalderonis testes et ecclesiæ Bremensis Ministeriales offendet *Dudonem, Adiconem, Ricbertum, Manegoldum*. Ex his veri fit simile, Albertum Stadenſem *Aluericum* illum *liberum hominem*, quem *Dynastam* appellare decuiſſet, propter latifundia, quæ in agro Bremensi possedit, ex pietate erga fundatorum sui monasterii parentem, vocabulo Curiali *Comitem* salutasse; quemadmodum a scriptoribus domesticis sæpe *Duces* appellantur, qui in Regum diplomatibus *Comites* audiunt. Neque patris libertati ciuili officit deuotio filiorum, qui in Bremensis ecclesiæ seruitium concessere: ob oculos habentes vulgare illud: *Deo seruire libertas*. Ex his solus ADICO, si tabulam nostram intuemur, sobolem reliquit, eamque admodum numerosam. Si quæris, cuius Dynastiæ dominus fuerit Aluericus; ego vicissim te interrogare possem, cuius territorii fuerint, qui sæpius Regum et Episcoporum diplomatibus subnotantur, *Comes Vdo. Comes Bernardus. Comes Heinricus. Otto Comes. Comes Hermannus, Comes Meinardus. Berengarius Comes etc.* Quorum domicilia certo constituere vt refugiet, qui sapit; ita nec ego meam erubescō fateri ignorantiam, quæ carius mihi constat, quam aliis, quibus in antiquis nihil imperuium, lucida fidera. Quamuis enim in familia Lappiorum, qui olim maiorem Haderiæ partem atque castrum Rizbuttelenſe in ditioe tenere, quo ab Hamburgensibus exuti sunt, *Aluerici* nomen frequentatum videam; in *Bederkesam* tamen magis inclinatur animus, quæ Dynastia ante, quam a vicinis accideretur, atque intra præfecturæ cuiuspiam angu-

angustias redigeretur, amplissima fuit, et secundum quatuor plagas mundi longius protensa. Sed hæc talia post tot seculorum decursum haud facile ad liquidum perducuntur; præsertim si in literas vel relata non sunt, vel literæ ab hominum usu et memoria recessere.

VI.

Pergimus ad marginem *superiorem*, in quo conspicitur *Adeleidis*, Aluerici et Notburgis filia, quam per nuptias in Lydiorum familiam immigrasse puto. Subiiciuntur matri *tres filiae*, atque harum filiarum liberi aliquot, qui in *Clero* eminuerunt; ceteris præteritis. Virorum nomina iniquum marginis spatium exclusit; quæ tamen nosse maxime intererat. Nunc tabella aliud nihil docet, quam ex *Mathilde Tidericum*; ex *Ermingardi Henricum Capellam* seu *Capellatum*; ex *Aleide Albertum Liunionensem Episcopum eiusque fratres* natos fuisse. Equidem si lineam *directricem* sequaris; *iunior Adeleidis* sine liberis fuit, et Albertus Episcopus dicendus foret filius *maioris Adeleidis*, filia Aluerici. Sed hoc ut ponamus, tempora non sinunt. Cum enim Aluericus floruerit anno MC. nepos annum MCCXXX. attingere vix potuit, præsertim tot itineribus terra marique fractus. *Iuuenis* Albertus dicitur fuisse anno MCXCVIII. cum insulæ Liunionensi admotus est; id quod de anno ætatis tricesimo accipiendum facile concedo, quippe tanto sacerdotio conuenienti. Incidet igitur natalis eius in annum MCLXVIII. quo num *Aleidis*, quæ anno MC. forsan in viuis iam fuit, adhuc parere potuerit, nemo facile affirmauerit. Sed de his liberum cuiusque iudicium esto.

VII.

Nunc dicendum de *Aluerici* pronepotibus. In his familiam ducit TIDERICVS, *Præpositus de Kiuona*. *Karmona* Hoierus legit perperam. Fuit enim *Kiuona* vel *Kiuena*, quod etiam *Ciuena*, *Ceuena* et *Zeuena* scriptum reperio, Virginum sacrarum monasterium, Ordinis sancti Benedicti, diocesis Bremensis, in præfectura Otterfbergensi haud procul ab Osta fluuio: hodie *Closter-Seuen*. In diplomate Friderici Imperatoris apud LINDENBROG. p. 162. Bremensi ecclesiæ confirmantur monasteria ad diocesiin pertinentia, atque in his *Cyuena*. Hartwico II. Bremensi Archiepiscopo in diplomate MS. anni MCXCIX. inter Laicos Nobiles testis est *Comes Adolphus*, KIVENAE *Aduocatus*. ARNOLDVS LVBECENSIS lib. 3. c. 3. n. 5. visionem narrat, quam vidit quædam monialis in *Keuena*. Et lib. 4. c. 11. n. 4. *Keuena* vastationem describit, quæ tanta fuit, ut ancillæ Christi, quæ ibidem clausæ sponso suo cælesti die nocturne laudum resonant vota, nimia diu laborauerint inedia. Vbi porro leges, vastationem illam TIDERICI *Præpositi* causa contigisse. TIDERICVS enim seu THEODORICVS, *Sigebergæ* et *Keuena* *Præpositus*, eodem auctore lib. 3. c. 13. n. 3. anno MCLXXXIV. ex hoc monasterio ad Cathedram *Lubecensem* euocatus est, ubi graves simultates exercuit cum Hartwico II. Bremensi Archiepiscopo:

quas describit idem *lib. 4. c. 11. n. 1. 2.* *Hartwicus*, inquit, *Bremensis Archiepiscopus*, qui tunc a *Bremensibus* eiectus, *Ducem* sequebatur, *Episcopo* (*Theodorico*) molestus erat: *Præposituram* eius in *Keuena* continue vastando, dixerat paullo ante. Quia idem *Episcopus Bremensibus* propter fidem Imperii familiaritate adstrictus erat: de *Brema* etiam oriundus, in ipsa ciuitate fratres et cognatos multos habebat, ipsumque *Archiepiscopum* ex linea consanguinitatis contingebat. *Archiepiscopus* tamen consanguinitatis immemor, ei non parcebat, volens a statu suo CANONICA eum IVSTITIA deiicere. h. e. vt ego quidem interpretor, cogere ad dimittendas *Sigebergensem* et *Zeuenensem Præposituras*, quas Domnus THEODORICVS, ad infulam *Lubecensem* admotus, contra præscriptum canonum, pluralitati beneficiorum contradicentium, sibi retinendas censuit. De TIDERICO nostro hic sermonem esse, principio nullus dubitauit. Cum enim *Archiepiscopi* de *Lyd cognatus* fuerit; necessario *Albertum* quoque, *Liunionensem Episcopum*, sanguinis propinquitate attigisse videbatur. Et cum celebrentur multi fratres eius et cognati; locum hunc classicum de parentela *Alberti* me reperisse, in sinu gauisus sum. Neque mouebat me, de *Brema oriundum* dici, qui sciebam, *Nobiles* olim passim per vrbes habitasse, in iisque magistratus gessisse. Omissum *Episcopi Lubecensis* elogium tabulæ angustiae transscripsi. Sed, re penitus inspecta, primum mihi scrupulum iniecit ætas huius *Theodorici*, florentis *Alberti* tempora longe antegressa. Tum concinnatori schematis genealogici causa nulla fuit, quam obrem in tabula *Lubecensis Episcopi* nomen omitteret, solo *Præpositi in Kiuona* elogio contentus, si de hoc *Theodorico* sensisset. Spacium in membrana tam amplum est, vt cum *Præpositi in Kiuona*; si res tanti erat; tum *Lubecensis Episcopi* elogium caperet. Quod dum non implet, sed in solo *Præposito* subsistit; facile apparet, de *Tiderico* quodam sibi sermonem esse, qui in *Præpositura Zeuenensi* consenuit, et ad gradum altiore non adscendit. Vale tamen prius non dixi THEODORICO, *Lubecensi Episcopo*, cuius *Bremensis* filio, ciuibus pluribus cognatione iuncto et plebeio, etiamsi quidam de genere *Lydiorum* diuitis familiæ filiam, quod faciunt nonnumquam *Nobiles*, vxorem forte duxisset, quam TIDERICVM, *Keuena Præpositum*, inuenissem, ætati *Alberti* conuenientiore, et in illo gradu subsistentem. Talem autem deprehendo in chartis MSS. *Gerhardi II. Bremensis Archiepiscopi*, qui post patrum *Gerhardum I.* pontificatum iniit anno MCCXX. ** Cum enim ille anno MCCXXI. transactionem cum

** Filius ille fuit *Bernardi* de *Lippia*, *Se-migallensis Episcopi*; in cuius rebus multi fuimus. Vt tamen pateat, quot liberorum ille pater fuerit, et quas filias habuerit, cum de his nondum liquido constet; subiicimus *Gerhardi* huius diploma, quo fratres omnes et sorores recenset: *Gerhardus Dei gracia*

sancte Bremensis Ecclesie Archiepiscopus secundus, vniuersis Christi fidelibus presentem paginam inspecturis, in perpetuum. Humane memorie imbecillitatem, que variis agitata negotiis de facili senium obliuionemque consuevit incurrere, literarum linguis, et scripturarum vocibus, veluti quadam testi-monii

cum Ecclesia Harsfeldensi initam testibus firmaret; in his fuere
Christophorus, Abbas de Stadio.

Alabrandus, Præpositus sancti Georgii.

THIDERICVS, Præpositus in Zeuena.

Otto Aduocatus.

Heinricus de Borch.

Segebodo, frater eius.

Theodoricus de Haseltorpe,

et

monii perpetuitate, necessarium duximus ad-
 iuuare. Nouerit igitur venerabilis etas pre-
 sentium, et discat felix successio futurorum,
 quod nos ea, que ad cultum sancte religionis
 pertinent, pro nostris viribus promouere cu-
 pientes, locum et curiam in Wolda, cum
 suis attinentiis, quam bone memorie HARD-
 WICVS, quondam Bremensis Ecclesie Archi-
 episcopus, ad instaurandum ibidem cæno-
 bium ordinis Cisterciensium in honorem bea-
 te et gloriose semper Virginis Marie, pro
 centum et triginta marcis a Wilkino, mili-
 te de Mersele, et suis filiis ac heredibus,
 comparauit, ad honorem Domini nostri Iesu
 Christi et sacro sancte Marie virginis, cæno-
 bio sanctimonialium predicti ordinis in Wol-
 da, quod alio nomine in aliquibus suis priui-
 legiis Vallis liliorum est appellatum, prome-
 moria memorati Archiepiscopi, et anteces-
 sorum nostrorum Archiepiscoporum, nec non
 in remissionem nostrorum peccaminum, et pa-
 rentum nostrorum, videlicet patris nostri,
 Domini BERNHARDI Lippiensis, nobilis vi-
 ri, et quondam Semegallensis Episcopi, *
 et matris nostre HEILWIGIS, nobilis ma-
 trone, et fratrum nostrorum, Domini OT-
 TONIS, Traiectensis Episcopi, et Domini
 BERNHARDI, Patherburnensis Episcopi, et
 THEODORICI, Prepositi Dauentriensis, et
 Domini HERMANNI de Lippia, et sororum
 nostrarum, Domine HETHELINT, Bersen-
 sis; Domine GERTRVDIS, Heruordenis;
 Domine CONEGVNDIS, Vrekenhorstensis;
 ATHELHEIDIS, Altenensis ABBATISSA-
 RVN; et Domine HEILWIGIS de Cegenha-
 gen, et Domine BEATRICIS de Lutterberg
 COMITISSARVN, vt singulis annis nostra
 et predictorum parentum fiat memoria, inte-
 graliter contulimus possidendam: gratiam
 insuper hanc addere cupientes, vt sanctimo-
 niales prelibati cænobii Domino vberius fa-
 mulentur, et earum cænobium melius prospe-
 retur, Parochialem Ecclesiam in Lesmona
 iam dicto cænobio monialium contulimus,

Capituli nostri accedente consensu, iure per-
 petuo possidendam. Insuper etiam proprie-
 tates harum decimarum, videlicet ville Les-
 monensis, quam predictum cænobium a fra-
 tribus militibus Alberone, et Friderico de
 Stelle, de consensu suorum heredum, pro no-
 naginta marcis comparauit, qui eam a nobis
 in fædo tenuerunt, cum omni iure, quod eis
 in predicta decima competeat, in manus no-
 stras cum suis heredibus libere resignarunt:
 item vnius decime super decem et nouem
 agros, qui vocantur Stückke, inter Walle et
 Wemene, quas Gerhardus, Burchardus,
 Heinricus, Iohannes, fratres dicti de Gro-
 pelinge, in manus nostras cum suis heredi-
 bus resignarunt: Item decime in villa Wol-
 timerehusen, quam Gerhardus Scole nobis
 resignauit: Item quatuor Vrnarum butiri,
 que annuatim in terra Nordensium loco cu-
 iusdam decime in natiuitate beate Marie sol-
 vuntur: Item minute decime in Wurfacia,
 que vulgariter Oethum dicitur, quam Al-
 bero, dictus Rex, ciuis Bremensis, nobis re-
 signauit: Item decime duarum domorum in
 Mersele, quam nobis Heinricus de Mersele,
 et fratres sui resignarunt, cænobio san-
 ctimonialium prelibato, de Capituli nostri
 consensu liberaliter contulimus, iure perpe-
 tuo possidendas. Ceterum terram illam, que
 vocatur Trupa, tam in temporalibus, quam
 in spiritualibus, cum loco, qui dicitur Wal-
 lerbrocke, vsque ad antiquam Sidewennin-
 ge, et ab antiqua Sidewenninge vsque ad
 marciam ciuium de Willenstede, tam de cul-
 tis agris, quam de incultis, preterea, que
 a nobis per quosdam in foedo tenentur, de
 consensu nostri Capituli, prefato cænobio
 contulimus iure perpetuo, absoluentes predi-
 ctam terram ab omni onere et obligatione de-
 cime, et iure aduocacie, seu alterius cuius-
 libet iuris et questus temporalis. Statuimus
 nihilominus, quodsi prefatum cænobium con-
 tra sui ordinis libertatem aduocatum habere
 decreuerit, nullum, preter Archiepiscopum
 Fff 2
 Bremen-

* Qui in transactione Henrici Ducis Saxonie et Comitis Palatini Rheni anno MCCXIX. cum ec-
 clesia Bremensi inita, cui testis adsticit, bis Seloniensis Episcopus appellatur. Hanc primum
 edere sibi vilius est STAPHORSTIVS *hisor. eccles. Hamburg. t. 1. p. 641.* centum annos ante
 iam editam *Affert. libertat. Bremens. p. 786.*

et alii quam plures. Acta sunt hæc anno Domini MCCXXI. in monasterio Harfefeld. VIII. Kalend. Februar. Porro idem Gerhardus, cum anno MCCXXVI. Zeuenensi monasterio antiqua priuilegia confirmaret: his chartam verbis orditur: Omnibus sanctæ Dei ecclesiæ filiis, nostrique fidelibus, compertum esse volumus, quia dilectus et fidelis noster, THIDERICVS, PRAEPOSITVS ecclesiæ TZEVENENSIS, ad nos accedens, postulauit, vt eiusdem loci venerabilium sanctimonialium cænobium nostra auctoritate firmaremus. Acta sunt hæc anno incarnationis Dominicæ MCCXXVI. Idem Thidericus, Præpositus in Kyuena, vna cum Brunone, Hammenburgenfi Præposito, arbiter electus a Præposito Noui Monasterii et honesto Viro, Milite, Domino EDELERO* de Ottonebotele, qui de Aduocatia parochiæ Horst diu litigauerant, hunc compositionis modum inuenit, vt Præpositus et Dominus Edelerus, quoad hic viueret, fructus Aduocatiæ æquis partibus perciperent; Edelerus autem e vita subtrahito, neque filii eius, neque cognati sibi quidquam arrogarent, sed Aduocatiā liberam et integram Ecclesiæ perpetuo relinquerent memoratæ. Cuius rei testes sunt:

Venerabilis Dominus Gerhardus, Bremenfis Ecclesiæ Archiepiscopus.

ALBER-

Bremensem, vnquam sibi eligendi habeat potestatem. Item proprietatem domus vnius in Esen prope Waldefburle, cum pratis, pascuis, syluis, et nemoribus; cum prato quod vocatur Dadelwische, quam Iohannes miles de Nienhusen, et sui filii, nobis resignarunt, cænobio dedimus memorato. Item proprietatem duarum domorum, videlicet in Oster Stadel et in Nienkerken eidem cænobio contulimus, quas Albertus miles de Hutha et sui fratres, cum agris cultis et incultis, nobis liberaliter resignarunt. Item dimidiam terram in Nedelwerde et quadrantem in Lesmunderbroke, que Heinricus de Merscele et sui fratres nobis resignarunt. Item agros quosdam in Asquarde, quos Heinricus miles nobis resignauit, dictus de Lobentorpe. Item tres quadrantes in Hinnebeke, quos Comes Gerbertus de Stotle cum omni iure eorum nobis resignauit. Item dimidium mansum in Sciptorpe, emptum ab Arnolde milite de Sciptorpe, ministeriali Ecclesiæ beati Pauli, quem idem miles Abbati et Abbas nobis resignauit. Item duas terras in Buren, quas Iohannes, miles in Bederkesa, et sui filii, Comitibus Hermannō et Heinrico de Waldenbergh resignarunt, nobisque predicti Comites. Item vnum mansum in Redingstere, quem Iohannes, ciuis Bremensis, nobis resignauit. Quos videlicet agros, domos, terras, mansos et quadrantes prefato cænobio monialium in Wolda contulimus, iure pepetuo possidendos. Cum igitur nostre dignitatis officio conueniat, loca religiosa tam in personis quam in rebus pio protectionis munimine consouere; cænobium

prelibatum, cum rebus ac hominibus, in nostram protectionem suscipimus, inuasores eiusdem cænobii violentos excommunicationis vinculo innodantes. Ne igitur hec pia nostra donacio ab aliquo in irritum, seu etiam in ambiguitatis scrupulum, deduci valeat; hoc scriptum sigillorum appensione, non solum nostri, verum etiam Capituli nostri maioris, cuius consensu hanc ordinacionem et donacionem fecimus, nec non etiam sigillis quorundam prelatorum nostri Capituli, videlicet Dominorum Ottonis maioris Præpositi, Gernandi Decani, Arnoldi vice-Decani, Willebrandi Scholastici, Ottonis Cantoris, duximus roborandum.

Testes huius rei sunt:

Canonici maioris Ecclesiæ: Otto Præpositus maior. Gernandus Decanus maior. Arnoldus vice-Decanus. Henricus de Toffem. Bernhardus custos. Willebrandus Scholasticus. Otto Cantor. Nicolaus de Brema. Fridericus de Oumundt. Iohannes de Beuersete. Herneſtus. Burchardus de Hoye. Hildeboldus de Limbere. Gerbardus de Oldenborgh. Fratres Predicatores sancte Catharine. Herneſtus Prior. Conradus de Rastede. Bertoldus. Wilhelmus. Laici milites: Marquardus et Otto fratres de Bederkesa. Sifridus Bremensis. Martinus de Hutha. Wernerus Aduocatus. Godefridus, filius Helewici, Thuringi. Rewardus de Weia et alii quam plures clerici et laici.

Datum Brema. Anno Dominicæ incarnationis M. CC. XLIV. IX. Calend. Iul. XXV.

ALBERTVS, *Abbas Sanctæ Mariæ* (celeberrimus ille Staden-
sis Chronographus, et schematis genealogici effigiator,
Virorumque in eo expressorum familiaris).

HENRICVS* *Præpositus Sancti Georgii in* STADEN.
Adolfus Comes Holsatiæ.

Milites:

Sygebodo, Marscalcus.

Heinricus de Borch.

OTTO* *Aduocatus* (de Staden) *et Frater eius* GODEFRIDVS*.

OTTO* *Pincerna.*

IWANVS* *de Blidestorpe, et alii quam plures, tam clerici,*
quam laici.

Acta sunt hæc in STADIO, *anno gratiæ* MCCXXXVI.

Nomina Virorum, quæ *asterisco* notauimus, videntur nobis eos si-
stere, qui in dextro latere schematis genealogici indicantur. Præ-
ter quos aliud diploma ex anno MCCXXIV. subscribunt FRIDERI-
CVS *de Haselthorp, et filius suus* THEODERICVS: id quod cum
schemate nostro apprime conuenit. Plura supersedeo. Lectoris
est iudicare, num cogitationes posteriores nostræ prioribus sint
meliores; an deteriores.

VIII.

Gradum promouemus ad HENRICVM, cui adscriptum no-
men CAPELLA. Quod cum in chartis propemodum infinitis ex
hoc æuo frustra quæsiuerim; Clericum tamen eminentioris digni-
tatis sub eo latere propemodum manifestum sit: *Capellanium* magni
cuiusdam Principis hic intelligendum puto. Iam vero cum chartis
nonnullis MSS. Alberti, Nordalbingiæ Præsidis, subnotatus lega-
tur *Henricus Capellanus noster*, atque in diplomate eiusdem ex an-
no MCCXII. apud LAMBECIVM *Orig. Hamburg. lib. I. n. 112.* inter
testes occurrat

Henricus, Decanus Hamburgensis:

nostrum illis locis celebrari fit verisimile. Quæ tamen ita scribo, vt
non repugnaturus sim viris doctis, qui me in viam reducent, et
Henricum Capellam quemdam commonstrabunt.

IX.

Supereſt, vt de familia ALBERTI, *Liunionensis Episcopi*,
nonnulla addamus. Ex eo, quod frater eius IOANNES *de Apel-*
dern, miles, a Chronographo nostro appellatur; filium consecu-
tionis firmum sit, Fratres hosce non ciuici ordinis homines aut
fortis plebeiæ, sed e genere Militarium fuisse, qui a villa *Apeldern*,
vel maioribus accepta, vel ab ipsis habitata, cognomen traxerint.
Et quia villam huius nominis, in quo hodiernum nobile prædium
cernitur, in vicino agro *Schauenburgico* offendimus, veluti ante
pedes; nobiles vasalli Schauenburgici *Apeldernenses* isti si fuisse di-
cantur, nihil forte est, quod in speciem obiici possit. Non diffi-
teor tamen, qui adsertiones historicas sine seuerio examine adop-
tare ac meas facere non soleo, vnum ab adserente præterea deside-

raturum iri, videlicet clarum testimonium, vel haud fallax documentum, ex quo pateat, *nobiles* in agro Schauenburgico olim vixisse, vel etiamnum viuere, *ab Apeldern* vel *Apelern* dictos. Consul enim ille Indaginis Comitis Adolphi, *Iordanus de Apeldern*, quem sub *Num. VHI. b.* adlata Charta ex anno MCCXXXIII. commonstrat, haud magis propitio Ioue viris nobilibus infereretur, quam ceteri in eadem nominati, alique ordinis eiusdem ex nostra ciuitate: in quorum gratiam subiicimus diploma (a). Atque hic lubens fateor aquam mihi hærere. Spes tamen affulget, fore, vt voti compos fiam. Quæ cum decollare possit; exspatiemur interea per otium ex agro *Schauenburgico* in oras, vrbi Bremensi viciniore, videamusque, an vsquam villæ, vel eiusdem, vel similis nominis, supersint, *Militum de Apeldern* forsan domicilia. Hoc in itinere si *Visurgim* transmittimus, et terras *Hoyenses* peragramus, in extremis præfecturæ *Ebrenburgensis* limitibus, *Huntam* versus, haud procul ab oppido Wildeshufano, offendimus villas *Apenderden* et *Duuenek*, sororio vinculo inter se colligatas. Quarum priorem licet hodie *Abbentburn* adpellitent; vetustiores tamen scripturæ *Apenderden* designant, nomine, a vocabulo *Apeldern* parum ablutente. Sed hic eadem nos, si non maior, difficultas premit. Si quidem Militaris ordinis viros eo loco vmquam habitasse, aut ab eo nomen traxisse, neque in vetustioribus literis, neque in memoria hominum vllum exstat vestigium. Immigremus itaque in ipsum agrum Bremensem, atque in viciniam dynastiæ *Bederkesanæ*, quæ inde ab vltima ætate virorum nobilium fuit fecundissima. Ibi inter *Lunam* et *Gestam* fluuios prope castrum *Nukel*, cuius Castellani celebrantur in antiquis scripturis, occurrit primum villa *Bexhauen*, et paullo superius villa, *Apelern* dicta. *Bexhauen* sine dubio *Bikishouede* illud est, a quo *Milites de Bikishouede* dicti sunt, quod villæ eius *Domini* essent, atque ibi habitarent. A quibus cum *Albertus* Episcopus eiusque fratres vulgo genus duxisse dicantur; operæ pretium erit, *Militum de Bikishouede*, quotquot eorum per hoc tricennium occurrunt, veluti numerum inire, atque dispicere, num nomina et dignitates eorum ita comparatæ sint, vt cum nominibus et dignitatibus horum quinque fratrum redigi possint in concordiam. Quo si pertingere liceret; cognomen *de Apeldern*, quod a vicina villa *Apelern* adscisci poterat, me non impediret, quo minus Albertum eiusque fratres cum vulgo *Bikeshouedianæ* familiæ transcriberem atque accenserem. Primi huius nominis Militares viri, quod quidem ad sphæram nostram pertinet, GELTMARVS, ALBERTVS et LVDERVS, fratres, villam *Bekehouede* ex beneficio Bremensis ecclesiæ tenuerunt, atque in ea suis sumtibus primum templum condiderunt, consecratum a Sifrido Archiepiscopo, qui Alberti Vrsi filius fuit. Dotem autem firmauit demum anno MCCII. *Sifridi* successor, *Hartwicus II.* quod subiecta charta (b) pluribus enarrat. Anno MCCIII. VIII. Kal. Iun. diplomati Hart-

wici Archiepiscopi, quo decimam in *Emceke* Præposito ecclesiæ sancti Willehadi in vrbe Bremensi confirmat, inter testes subscriptus est
Henricus de Bekefbouede, maioris Ecclesiæ Canonicus.

Idem *Henricus* emerfit tandem ad dignitatem *Præpositi Archiepiscopi Bremensis*, et obiit circa annum MCCXLI. relicto ecclesiæ insigni legato. Diploma Gerhardi II. Archiepiscopi (c) dignum est, quod legatur, ob testium numerum et excellentiam: in quibus *Iwanus* (vetustiores scripsere Vnwanus) *de Blitterstorpe* ille ipse est, qui in margine *a dextra* schematis nostri comparet, filius scilicet *Gertrudis* et *Danielis* et frater iunioris *Danielis*. Præter hos quatuor eodem tempore, scilicet anno MCCVIII. vixit quintus, IOANNES *de Bikefbouede*. Testem huius rei chartam (d) propterea damus integram, quia ex illa inferre licet, huius familiæ viros etiam in aula Mindensis Episcopi floruisse. Idem IOANNES *miles de Bikefbouede* subnotatus est diplomati eiusdem Gerhardi, quo Virginibus Zeuenensibus, rogatu Tiderici Præpositi, anno MCCXXVI. de obseruandis priuilegiis cauit. Porro in eiusdem Gerhardi *dotatione* monasterii Vallis liliorum anno MCCXXXII. testes adhibiti leguntur e Canonicis ALEXANDER *de Bikisfbouede*; e Laicis: *Godefridus Aduocatus de Staden*. THEODORICVS DE HASELDORPE et IWANVS *de Blitterstorpe*. Anno MCCXXXV. cum idem Gerhardus ecclesiam in *Vilbusen* confirmaret; adstiterent ENGELBERTVS *de Bekefbouede* et BERNHARDVS, *frater eius, Milites et Ministeriales ecclesiæ Bremensis*. Fallit ergo MVSHARDVS, qui p. 104. tradit, fratres hosce *Ministeriales* fuisse *Henrici Hoyensis*, et *Ottonis Comitum Oldenburgensis*: quorum in diplomate nulla mentio. Anno MCCXLV. recurrit ENGELBERTVS solus, et in alia charta ex eodem anno leguntur testes laici: H *Nobilis de Wiknigerothe*. ENGELBERTVS *de Bikisfbouede*. *Alardus de Hutha*. H . . . *de Hasbergen*. Qui post hæc tempora floruerunt, quia huc non pertinent, omittuntur. Iam ponamus tantisper, *Bikisfbouedenses* vicinam villam *Apelern* quoque possedisse: ponamus et cetera, quæ ponenda sunt, vt et *Bikisfbouedenses* et *Apeldernenses* ex vna eademque familia prodiisse credantur, nimirum, villam *Apelern* in diuisione fraterna *Bikisfbouedensi* cuidam *Militi* obtigisse, qui ab ea cognomen de *Apeldern* adsciuerit, atque ad posteros transmiserit: Recurret tamen subinde quæstio palmaria, cur in tanta nube testium, qui diplomatibus Bremensibus, Schauenburgicis, Lubecensibus, aliisque tam editis, quam MSS. subnotantur, ne vnus quidem *miles* compareat, *de Apeldern* dictus? Ad quam cum reponi aliud non possit, quam possessores villæ *Apelern* vulgo quidem *milités de Apeldern* audiisse; *stilo* tamen *Curia* a prædio principe *de Bikisfbouede* fuisse scriptos, adeoque *Liunienses* nostros sub nominibus *militum de Bikefbouede*, modo adlatis, latere; agedum, contendamus inter se *Bikisfbouedensium* illorum et *Liuniensium* nostrorum nomina: in quibus non nisi tria conueniunt, *Albertus* scilicet, *Ioannes* et *Engelbertus*. *Rotmarus* enim, et *Theodoricus*, et

Hermannus, quæ nomina ceteri fratres Episcopi gesserant, in *Bikeshouedensibus* illis exulant. Iam vero ALBERTVS ille, in dote capellæ *Bikishouedensis* memoratus, *Albertus Liuoniensis Episcopus* non est, quia alios fratres habuit, *Geltmarum* scilicet, ac *Luderum*. Et ne putes, *Geltmarum* forte vitiose scriptum pro *Rotmaro*; oculorum meorum fidem tuto sequeris, qui *Geltmari* nomen in aliis Bremensibus documentis vñsitatum vidi. IOANNES autem *miles de Bikishouede*, qui anno MCCVIII. Mindæ, et anno MCCXXVI. Bremæ degit, *Ioannes ille de Apeldern* non est, qui vltimis hisce annis in Liuonia militauit, et tamquam præcipuus castri Dorpatensis expugnator, ad exemplum fratris *Theodorici*, haud dubie pingue quoddam victoriæ præmium in *Vngannia* nactus est, quod eum in Liuonia detinuit. Neque ENGELBERTVS *Bikishouedensis* Episcopi nostri frater *Engelbertus* esse potest: quia ille *miles* et Bremensis ecclesiæ Ministerialis; hic *monachus* et postremo Rigensis ecclesiæ Præpositus fuit: ille vitam ad annum vsque MCCXLV. produxit; hic anno MCCVIII. iam viuere desierat.

X.

Vides, lector, quam ardua res sit, in antiquis non temere, sed cum ratione, et remotis dubiis omnibus, certi quid constituere. Non habes tamen, quod infirmitati meæ succenseas, si ab his lufibus nihilo doctior; immo longe incertior abis, quam veneras. Non enim ænigmatum solutiones, nec decretoriæ sententiæ, nec multum bonæ frugis exspectandum erat ab eo, qui *flores* promiserat. Quamquam et floribus delectemur, si nitent; modo non freteant: quod a nostris abesse puto. Neque ea fiducia inuolutissimum hoc schema genealogicum e tenebris denuo exciuimus, quod copiosiori lumine a nobis, quam ab Andrea Hoiero, perfundi posse crederemus; sed vt aliorum, quibus Oedipos se præstare volupe fuerit, sagacitatem acueremus. Cui fini tabulam quoque adiicimus, schematis marginem superiorem eo ordine, qui nobis hodie familiaris est, exhibentem: ex qua, alteri iuncta, patebit demum amplissima Alberti I. Liuoniensis Episcopi *parentela*.

		ALVERICVS		NOTBURGIS.	
		Com. de			
				
N. de Lyd		1	ALEIDIS		2 Coniux incertus.
HARTWICVS II.		SOPHIA,	MECHTILDIS.	ERMINGARDIS.	ALEIDIS.
Bremenſis		ABBAS	C. incertus.	C. incertus.	C. incertus.
ARCHIEPIſCOPVS.		CONIVX.			
Herſefeldenſis.					
Arnold. Lubec.		Edelerus de	TIDERICVS,	HEINRICVS.	ALBERTVS
l. 3. c. 13.		Ottenebotele.	PRAEPOSITVS	CAPELLA.	LIVONIENSIS
			DE KIVONA.		EPISCOPVS
					ET SVI FRA-
					TRES.

IX. a.

*Conradi Verdenſis Episcopii confirmatio altaris in Capella quadam
ecclesiæ Buxtehudenſis a Thiderico de Anderten et Ioanne
Slamſtorp fundati.
Ex MS.*

Anno
1405.
Ro-
den-
burgi.

IN nomine Domini. Amen. *Conra-*
duſ Dei et Apostolice ſedis gracia Ver-
denſis Ecclesiæ Episcopus, ad per-
petuam rei memoriam. Omnibus et ſin-
gulis prefencia viſuris ſeu audituris cupi-
mus eſſe notum, quod ſollicitudo paſto-
ralis officii ad hoc nos ammonet, vt his,
que cultum diuinum reſpiciunt, pater-
na affectione intendere debeamus. Hinc
eſt, quod, cum diſcreti viri, domini
Thidericus de Anderten, Canonicus ſancti
Willehadi Brementſis, et *Iohannes Slam-*
ſtorp *, perpetuus in ecclesia beate Vir-
ginis extra muros Stadenſes, Brementſis
diœceſis, beneficiatus, de conſenſu ve-
nerabilis viri, Domini Gerlaci, Prepo-
ſiti, ac Hildegundis, Prioriſſe, et Con-
uentus monaſterii in *Buxtehude*, ordinis
ſancti Benedicti, noſtre Verdenſis diœ-
ceſis, vnâ capellaniâ ſiue eleemoſy-
nariâ in Capella ſancti Spiritus, in op-
pido Buxtehude diœceſis noſtre Verdenſis
diœceſis per eos erectâ, fundatâ et
inſtauratâ, in honorem Dei, eius ge-
netricis Virginis Marie, ob progenito-
rum ſuorum et propriâ ſalutem, cum
bonis eorum, ipsis a Deo collatis, vide-
licet decem marcarum Lubicenſium an-
nuis redditibus, quos conſules noue ci-
uitatis in terra Hoſſatie iuxta tenorem
literarum ſuarum ſuper hoc confeſtarum
dicto Iohanni Slamſtorp, aut cum vo-
luntate ſua huiusmodi literam habentibus,
ſingulis annis exſoluere teneantur, dota-
verint perpetue duraturâ, prout in li-
tera fundacionis ſiue inſtauracionis ſuper
hoc edita lucidiuſ et plenius declaratur.
Quam quidem Capellaniâ ſiue eleemo-
ſynariâ prefati Domini *Iohannes Slam-*
ſtorp primo, et poſt mortem ipsius *Thi-*
dericus de Anderten preſcriptus, ſine omni
onere de ipſâ faciendâ, ad que poſſidens
eandem occaſione fundacionis obligatur,
et abſque procuracionis ſeu ſubſidii, cle-
ro Verdenſi per nos aut ſucceſſores no-
ſtros imponendi, quacunque ſolucione,

quiete, quoad vixerint, obtinebunt.
Dum tamen ipsis aut alteri eorum placue-
rit, reſignacione dictæ Capellaniæ aut elee-
moſynariæ, prout iuris fuerit, factâ, pot-
erit alter eorum, vel ſuperſtes, altero
ipſorum mortuo, dicto Prepoſito in Bux-
tehude perſonam idoneam ad eandem
preſentare. Quibus vero Dominis, *Ioh-*
hanne et *Tiderico*, viâ vniuerſe carnis in-
greſſis, ius patronatus ſiue preſentandi
antedictæ capellaniæ aut eleemoſynariæ
apud *Iohannem van dem Sode* et *Arnoldum de*
Holthufen, oppidanos *Hannouerenſes*, Min-
denſis diœceſis, ac *Iohannem de Holthu-*
ſen, ciuem *Lubicenſem* et heredes eorum,
duntaxat linea maſculina deſcendentes,
voluerunt et diſpoſuerunt ſub certo mo-
do et ordine, prout in litera fundacionis
continetur, permanere. Poſt mortem
vero omnium et ſingulorum eorundem,
collacio, preſentacio totaliſque diſpoſi-
cio capellaniæ, ſiue eleemoſynariæ preli-
bate, ad Prepoſitum dicti monaſterii in
Buxtehude, qui pro tempore fuerit, per-
petuo ſpectabunt. Nobis igitur extitit
humiliter ſupplicatum, vt hanc piam or-
dinacionem dictorum dominorum *Iohan-*
nis et *Tyderici*, noſtra auctoritate ordina-
naria confirmare et auctorificare dignare-
mur. Nos, perfecte attendentes, quod
quiſque in tradicionem rei ſue poterit pa-
ctum apponere, legibus non improba-
tum, hanc ordinacionem et diſpoſicio-
nem rationabilem iudicantes et piam,
predictâ capellaniâ ſiue eleemoſyna-
riâ, ad prefatâ Capellam ſancti Spi-
ritus in oppido Buxtehude collatâ, et
in ipſa capella erectâ et inſtauratâ,
ac alias omnes et ſingulas ordinaciones
et diſpoſiciones premiſſas, auctoritate
noſtra ordinaria approbando confirma-
mus et auctorifaſimus, cum omnibus et
ſingulis bonis et redditibus ac iuribus
ſuis, preſertim cum dictis decem mar-
carum Lubicenſium annuis redditibus,
iam ad ipſam capellaniâ ſiue eleemoſy-
nariâ

Hhh

* Nondum certo ſcio, num hic Ioannes
ille ſit, qui anno MCCCCXVII. e gradu Ar-
chidiaconi Hadelerienſis Cathedram Bre-

menſem conſcendit, deſunctus anno
MCCCCXXI.

nariam applicatis, et aliis bonis, ad eandem in futurum applicandis, volentes et mandantes, vt huiusmodi decem marcarum Lubicensium annui redditus et alia bona ac iura, in futurum ad ipsam applicanda, sub tuicione et libertate ecclesiastica perpetue consistent, et inuasores ipsorum, tanquam bonorum ecclesiasticorum, que humanis vsibus non subiacent, cum opus fuerit, censura ecclesiastica arceantur.

Datum et actum in castro nostro *Roden-*

burg, sub Anno Domini M. cccc. v. in vigilia beati Iohannis Baptiste, nostro sub sigillo, presentibus appenso.

Presentibus honorabilibus et discretis viris:

Domino Hermannno de Indagine, Canonico Goslariensi Hildesemensis diocesis, Capellano, et

Lippoldo Brockhusen, Clerico Mindensis diocesis, familiaribus nostris, testibus ad premissa habitis et vocatis.

IX. b.

Dotem Capellæ, a fratribus Geltmaro, Alberto et Ludero, in villa Bekefhouede constructæ, confirmat Hartwicus II.

Bremensis Archiepiscopus.

*Ex MS. **

Anno 1202. **H**artwicus Dei gracia sancte Bremensis ecclesie Archiepiscopus vniuerse fidelium societati salutem in vero Salvatore. In omni causa accedente ad honestatem pariter et vtilitatem nobis summa debet esse deuocio, quatinus sic ecclesiarum nostrarum studeamus profectibus, ne hoc, quod nostris temporibus ad earum incrementum fauorabiliter accedit, per temporis lapsum propter infirmam hominum memoriam vel potius propter prauorum malignitates destruat. Inde est, quod vniuersitati fidelium tam presencium quam futurorum notum esse volumus, quod dilectus noster GELTMARVS, cum consensu et opere fratrum suorum, ALBERTI et LVDERI, Capellam, ad permissionem predecessoris nostri, SIFRIDI, construxit in villa *Bekefhouede*, quam feodali iure ab eodem Archiepiscopo te-

nuit. Porro procedente tempore eandem Capellam in omni structura consummatam præfatus Archiepiscopus dedicauit et sub dote predicti G et filiorum eius in omni iure roborauit. Vt autem super hac dote omnis suspicio tollatur, propriis vocabulis exprimatur. Fundus ecclesie et cimiterii. area sacerdotis. decima ipsius ville. vnus mansus ibidem. decima Mullenbeke. naulum Lunenhufen. Vt autem Capella predicta hec omnia potestate inuiolabili perpetuo possideat; hanc ordinationem scripti et sigilli nostri testimonio confirmare volumus. Si quis igitur contra hoc nostre autoritatis priuilegium venire, et quoquo modo vel in parte vel in toto infringere temptauerit; eterna excommunicatione cum Iuda traditore pereat.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis M^o. CC^o. II°.

IX. c.

Gerhardus II. Bremensis Archiepiscopus decimam in Achim, ex pecunia Henrici de Bekefhouede comparatam, Capitulo transscribit.

Anno 1241. Bre-mæ. **G**erardus Dei gracia sancte Bremensis Ecclesie Archiepiscopus, vniuersis Christi fidelibus, presentem paginam visuris, salutem in eo, qui est omnium salus. Cura suscepti regiminis

monet nos propensius et hortatur, vt diligenti ac sollicita caucione commodis ecclesiarum intendamus, ne, quod ex fidelium deuocione ad ecclesiarum profectum actum est, malorum valeat ver-

fucia

* Chartæ huius meminit STAPHORST. non exhibet.
bist. eccl. Hamburg. t. 1. p. 604. sed ipsam

fucia perturbari. Ea propter nouerint tam presentes, quam futuri, quod dilectus in Christo Bernardus, Decanus Bremensis, *executor testamenti* bone memorie HENRICI de Bekisboueden, quondam Bremensis Prepositi, decimam in Achem, cum omni iure suo, de pecunia eiusdem Prepositi pro centum marcis argenti emit a Hildemaro Schucken, et omnibus heredibus suis. Et cum dictus Hildemarus, cum heredibus suis omnibus, predictam decimam, quam a nobis iure feodali tenuerat, in manus nostras libere resignasset; nos eam ob reuerenciam Domini nostri Iesu Christi, eiusque intemerate matris, Virginis Marie, et beati Petri Apostoli, in remissionem peccatorum nostrorum, Capitulo nostro contulimus, perpetuo possidendam, sub hac forma: Vt lumen cereum sine intermissione singulis diebus et noctibus ardens in choro, in quo officium diurnum pariter et nocturnum frequenter agitur, et corpus dominicum cum reuerencia seruatur, de prouentibus eiusdem decime ministretur, ut in hac parte ultima voluntas prefati Prepositi firmiter obseruetur. Preterea in anniuersario predecessoris nostri, GERARDI primi, et in anniuersario nostro, cum nos Dominus de hoc mundo uocaverit, in vigiliis et missa pro defunctis ad sepulchra nostra sex cerei ministrentur. Et quicquid super expensas predictas de eadem decima poterit prouenire, hoc secundum arbitrium Decani Bremensis inter Canonicos, Vicarios, Campanarios ecclesie, et pauperes scholares, chorum frequentantes, qui vigiliis et missa in anniuersario memorati Prepositi interfuerint, distribuatur: statuentes, et sub obtestatione diuini iudicii firmiter precipientes, ut, quicumque pro tempore Decanus fuerit Bremensis, hec, que dicta sunt, vel per se, vel per alium fide dignum, quem ad hoc eligere potuerit, fideliter

exequatur, si diuinam voluerit effugere ultionem. Ne igitur ea, que de fonte deuotionis prodeunt, posterorum obliuioni tradantur; nos, ad perpetuum robur ordinationis prefate, paginam presentem sigilli nostri munimine duximus roborandam.

Huius rei testes sunt:

Iohannes sancti Willehadi Prepositus.
Hermannus sancti Anscharii Prepositus.

Henricus de Tossem.

Bernardus Custos.

Wilbrandus Scholasticus.

Iohannes de Beuerfeten.

Fredericus de Oumunde.

Ernestus sacerdos. Borchardus. Hildeboldus. Otto.

Bremenses Canonici.

Ministeriales et Laici:

Wilhelmus de Bederikese.

Marquardus et Otto, fratres, de Bederikese.

Godefridus, Aduocatus de Stadio.

Ywanus de Blitterstorpe.

Heyno Aduocatus.

Reynoldus Bruschauere.

Gerardus de Sledesen.

Gerhardus de Hatheleria.

Martinus de Hudha.

Hinricus Saxo, et fratres sui.

Luderus et Bruningus de Mercele.

Gerhardus de Gropelinge.

Iohannes de Duuenwarde.

Henricus de Ochtenhusen, et filius suus Iohannes.

Sifridus de Brema.

Gerardus de Scole.

Albero de Stelle, et frater suus Fridericus et alii quam plures.

Datum et actum Brema, anno Domini incarnationis M. CC. XLI. Pontificatus nostri Anno XXI. In nomine Dei feliciter Amen.

IX. d.

*Henrici Mindensis Episcopi dimissio bonorum in Kirchborst
coram Ioanne milite de Bikesbouede.*

Ex MS.

Anno 1208. **I**N nomine sancte et indiuidue Trinitatis. Henricus Dei gracia Mindensis ecclesie Episcopus, vniuersis Christi fidelibus, presentibus atque futuris, salutem in vero salutari. Cum omnes or-

thodoxe fidei professores sic in stadio currere iubeantur, ut brauium comprehendant; maxime tamen hii, qui suscepti regiminis gerunt administrationem, ut, quanto excellentiore pre aliis gaudent

prerogatiua, tanto ampliori inuigilantia, sine iactura cuiusquam, et ecclesias debent locupletare, et locupletatas in suo iure illibatas conseruare. Notum ergo sit vniuersitati Christi fidelium, tam presentibus, quam posteritati futurorum, quod bona, que Dominus Hildebrandus, prepositus de Ouerenkerken, a Domino Lamberto de Emplede, suisque heredibus, comparauit, videlicet tres mansos in *Kerckborsten*, et decimam super septem mansos in eadem villa, et in *Helperfen* super totidem, ipsi equanimitè in manus dominorum, a quibus eisdem bonis erant infeudati, id est mansos Domino *Hildebolde Comiti de Roden*, et decimam domino *Hermannno de Arnheim*, resignauerunt. Prenominatus vero Comes et dominus Hermannus iuri suo, quod sibi ratione infeudationis a nobis facte in eisdem bonis vendicabant, omnimodis renuntiauerunt. Nos autem prelibata bona, pro remedio anime nostre, nostrorumque successorum, Deo et sancte Marie in Ouerenkerken, ibique Christo militantibus, contulimus, perpetuo possidenda. Verum ne contractus emptionis huiusmodi dissoluatur, subsequensque collatio, a nobis debire ac iuste

facta, irritetur, viam precludentes imposterum subdole agere volentibus; huius rei seriem, sub testimonio rationaliter actam, presenti pagina decreuimus innotari, et per bulle nostre appensionem corroborari.

Nomina testium sunt hec:

Dominus Gotfridus, et

Dominus Engelbertus, et

Iohannes sacerdos de Velden. Et

Ioannes de Ditriche, scholaris episcopi.

Waltherus, filius aduocati de Sotatis.

Euerhardus de Holdelbere,

IOANNES de Bikesbouede.

Ludolphus pincerna

Albertus de Horst

Henricus Roph, et hii milites.

Preterea alii quam plures. Si quis autem contra hunc tenorem venire presumpserit, aut infringere temptauerit; sciat, se omnipotentis Dei, et beati Petri et Romane sedis offensionem, et nostram incurrisse excommunicationem.

Anno incarnationis Dominice Millesimo ducentesimo octauo, anno pontificatus nostri tertio.

X.

Confirmatio Compositionis, inter Albertum Rigensem Episcopum et Volquinum Magistrum et fratres militie Christi initæ.

INNOCENT. *Lib. 13. ep. 141. p. 479.*

Anno 1210. **I**nnocentius episcopus seruus seruorum Dei dilecto fratri *Al. Rigensi Episcopo* salutem et apostolicam benedictionem. Cum inter te ac fratres militie Christi super sorte terrarum, quæ per gratiam sancti spiritus nuper sunt ad cultum fidei Christianæ conuersæ, sub examine nostro controuersia verteretur; mediantibus demum nobis, ad hanc concordiam deuenistis, vt videlicet ipsi fratres tertiam partem earundem terrarum, *Lettie* * scilicet ac *Liunia*, teneant a Rigensi Episcopo, nullum sibi ex ea temporale seruitium præstituri, nisi quod ad defensionem Ecclesiæ ac prouinciæ perpetuo contra paganos intendent: verum magister eorum, qui pro tempore fuerit,

obedientiam semper Rigensi Episcopo repromittet; sed fratres aut Clerici, qui eis spiritualia ministrabunt, nec decimas, nec primitias, nec oblationes, nec cathedraicum ei soluent; coloni vero prædictæ sortis de parte prouentuum ad ipsos spectante decimas Ecclesiis suis reddent; de quibus quarta pars eidem Episcopo persoluetur, nisi hoc idem Episcopus, inspecta necessaria et rationabili causa, sponte duxerit remittendum; ipsi autem fratres et successores eorum ius habebunt ad præfatas Ecclesias, cum vacauerint, Rigensi Episcopo personas idoneas præsentandi, quas ipse de cura inuestire non differet animarum. Ceterum cum tu ac tuorum quilibet successorum ipsos duxeri-

* Lettiæ.

duxeritis visitandos, *in domo sua* cum viginti euectionibus semel vos procurabunt in anno; in *plebatibus* autem suis bis in anno vos exhibere curabunt. De terris, quas a modo extra Liunioniam seu Lectiam, cum auxilio Dei dicti fratres acquirent, Rigenſi Episcopo minime respondebunt; nec ipse de illis eos aliquatenus moleſtabit; sed cum Episcopis, creandis ibidem, quoquo rationabili modo component, vel obseruabunt, quod apostolica sedes super hoc prouiderit statuendum. *Regulam* quoque *fratrum militiæ Templi* seruantes, aliud in habitu signum præferent, vt ostendant, se illis

nequaquam esse subiectos. Sepulturam quoque ad opus fratrum et familiæ suæ, nec non etiam et eorum, qui apud ipsos elegerint sepeliri, liberam prædicti fratres habebunt; salua canonica portione ipsarum Ecclesiarum, a quibus assumuntur corpora mortuorum. Nos igitur compositionem approbantes eandem, ipsam auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocínio communimus. Nulli ergo omnino liceat hanc nostræ confirmationis etc. incurſurum.

Datum Laterani xlii. Kalend. Novembris, Pontificatus nostri anno tercio decimo.

XI.

Ea de re ad Volquinum Magistrum directæ Epistola. ibid.

Anno
1210.

INnocentius etc. WOLCVINO Magistro et fratribus militiæ Christi in Liunia constitutis etc. Cum super sorte terrarum, quæ per gratiam sancti spiritus nuper sunt ad cultum Christianæ fidei conuersæ, inter eos et venerabilem fratrem nostrum Rigensem Episcopum sub examine nostro controuersia vertetur; mediantibus demum nobis ad hanc concordiam deuenistis, vt videlicet eos tertiam partem earumdem terrarum Lectiæ scilicet ac Liunioniæ, ab eodem Episcopo teneatis, nullum sibi — contra paganos intendetis. Verum Magister vester — du-

xerit remittendum. Vos autem et successores vestri ius habebitis ad ecclesias ipsas vacantes Rigenſi Episcopo personas idoneas præsentandi, quas ipse de cura investire non differet animarum. Ceterum cum ipse vos duxerit visitandos, in domo vestra cum viginti euectionibus semel in anno eundem curabitis procurare; in plebatibus autem vestris eum exhibebitis bis in anno. De terris vero, quas a modo extra Liunioniam seu Lectiam cum Dei auxilio acquiretis, Rigenſi Episcopo minime respondebitis — Datum, vt præcedens.

XII. a.

Innocentius Papa III. hortatur Monasteriensem, Verdensensem et Paderbornensem Episcopos, vt Estoniensi cooperatores fiant.

Lib. 16. ep. 125. p. 808.

Anno
1213.

INnocentius Episcopo Monasteriensi* etc. Ab eo, qui neminem vult perire, sed vt omnes ad agnitionem perueniant veritatis, tibi esse audiuius et credimus inspiratum, vt venerabili fratri nostro, *Eſtiensi Episcopo*, qui, sicut seruus fidelis et prudens, in Domini vinea fideliter operatur, cooperator accedens, cum eo portare proposueris coram gentibus et Regibus nomen Dei, et dare salutis scientiam plebi suæ. Nos igitur, tuum pium propositum dignis in Domino laudibus commendantes, fra-

ternitatem tuam monemus attentius et hortamur, quatenus, accensus zelo fidei Christianæ, ac sperans, quod qui affectum tibi dedit, adiiciet et effectum, Euangelistæ aggrediaris opus et officium confidenter, vt cum illis, qui euntes ibant et flebant, mittentes semina sua, exultationis manipulos valeas reportare. Vt autem prædicationis officium valeas liberius exercere, statuimus, vt, te huiusmodi pietatis operi mancipato, Ecclesia et persona tua cum omnibus bonis tuis sub Apostolicæ sedis protectione

lii

con-

* Monasteriensis non iuit; sed Philippus Raceburgensis iuit.

consistant. Tu denique, frater Episcopo, super te ipso etc.

Datum Laterani III. Kal. Nouembris, Pontificatus nostri anno sexto decimo.

In eundem modum scriptum est Episcopo Verdeni (Isoni).

In eundem modum Episcopo Paderbornensi (Bernardo).

XII. b.

Innocentius PP. III. Raceburgensem Episcopum et Ecclesiam in tutelam suscipit.

Anno 1209. **I**NNOCENTIVS seruus seruorum Dei venerabili fratri *Raceburgensi* Episcopo salutem et Apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod iustum est et honestum; tam vigor æquitatis, quam ordo exigit rationis, vt id, quod sollicitudinem officii nostri exigit, ad debitum perducatur effectum. Quapropter, venerabilis in Christo frater, tuis postulationibus gratum impertientes assensum, personam Tuam et ecclesiam *Raceburgensem*, Tuæ curæ commis-

sam, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ protectionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli, Apostolorum eius, se noverit incursum.

Datum Laterani III. Idus Martii, Pontificatus nostri anno XI.

XII. c.

Philippus Raceburgensis Episcopus Custodiæ ecclesiæ suæ certas decimas donat, sibi que anniuersarium instituit.

Anno 1209. **E**GO PHILIPPVS Dei gratia *Raceburgensis* ecclesiæ Episcopus omnibus Christi fidelibus, tam futuris, quam præsentibus, salutem in Dei salutari nostro. Cum ex officii nostri ratione quibusue indigentibus manum largitionis semper pro posse nostro moneamur exhibere; Matri tamen nostræ, scilicet *Raceburgensi* ecclesiæ, cuius vbera a primis rudimentis suximus, et affectu devotionis, et obsequio recordationis, specialius tenemur intendere. Vnde communicato consilio nostro cum his, quibus credendum esse censuimus, cum bona deliberatione, ad maiorem dilectionis ostensionem circa fratres nostros, Canonicos scilicet prætaxatæ ecclesiæ, nobis quoque in hac parte consulentes, Custodiæ Raceburgensi sex mansorum decimam in villa, quæ *Lancowe* dicitur, assignauimus, sub ea forma, vt quolibet bissextili anno redditus trium annorum intercedentium prædictæ decimæ in vnam summam redigantur, et in his, quæ magis necessaria visa fuerint, res custodiæ corrigantur. Contulimus insuper decimam vnus mansi Custodiæ in villa, quæ *Panthen* dicitur, vt inde quolibet anno comparet oleum chris-matis, quod antea

episcopus administrare tenebatur. Dedimus etiam beatæ Virgini et sancto Iohanni in eadem ecclesia cappam de sammetto, sex marcis argenti comparatam, et pixidem argenteam pondere marcarum quinque, reliquiis in ea inclusis, plus quam valore insignem. Assignauimus præterea fratribus ad seruitium in die patroni, *sancti Iohannis* scilicet *ante portam latinam*, vespere, dimidiam decinram villæ, quæ *Swartensee* dicitur, et vt abundantius id fieri possit, quicquid decimarum habuimus in villa *Mikist*, in territorio Raceburg sita, plenarie addidimus. Villam insuper nostram *Mikist* in terra *Boytin* cum omnibus attinentiis, censu, decima, pascuis, pratis et siluis, ad agendam obitus nostri anniuersariam memoriam fratribus nostris dedimus; et interim, dum adhuc supersumus, seruitium, tandem in diem obitus nostri convertendum, in die sancti Augustini tribus temporibus, vespere, mane, et secundo vespere solenniter exhiberi statui-mus. Hanc igitur donationem, vt rata sit et inconuulsa permaneat, corroborare curauimus, vt in præsentiarum cernitur, appensione sigillorum, tam nostri, quam venerabilium Coepiscoporum, do-mini

mini videlicet *ISONIS Verdensis*, domini *BERTOLDI Lubicensis*, ipsius quoque ecclesiæ nostræ, statuentes, vt anathema sit, qui hæc indebite temerare præsumserit.

Nomina testimonialium personarum hæc sunt:

Guncelinus Comes de Zuerin.
Hermannus de Stortenebold.
Conradus de Harstorp.

XIII.

Pontificalis Episcopi Estiensis confirmatio.

Lib. 16. ep. 127. p. 809.

Anno 1213. **I**nnocentius etc. Episcopo Estiensis etc. Commissi nobis officii sollicitudo deposcit, vt iis, quæ ad diuini cultus ampliationem pertinere noscuntur, fauorem studeamus beniuolum impartiri. Cum ergo venerabiles fratres nostri, Padeburnensis, Verdensis, Raskeburgensis,* et Rigensis Episcopi, te in Episcopum Estiensis prouinciæ duxerint ordi-

nandum, sicut ex literis accepimus eorundem; nos, quod super hoc ab ipsis prouide atque canonice factum est, ratum habentes et gratum, præsentium tibi auctoritate concedimus, vt in ea libere officium exerceas pastorale.

Datum Laterani 11. Kal. Nouembris Pontificatus nostri anno sexto decimo.

XIII.

Gregorii PP. IX. epistola, qua probationem negatiuæ per sacramentales contra documenta authentica affirmantia taxat.

Ex RAYNALD. annal. eccles. t. 13. p. 486.

Pertinet ad an. 1211. not. f).

Anno 1239. **G**regorius etc. Regi Danorum etc. Sua nobis venerabilis frater noster, *Episcopus Roschildensis*, petitione insinuauit, quod, cum contingat interdum aliquos in sua diœcesi commissi sibi exequi testamenta in pios vsus, et certis personis bona decedentium erogando iuxta dispositionem vltimam testatoris, non solum successores defuncti, verum etiam alii extranei vires testamentorum ipsorum, et potestatem executorum eneruare, ne bona defunctorum ad prædictos vsus peruenire valeant, propria temeritate conantes, sequuntur in hoc prauam *terræ consuetudinem*, quæ abusus potius dici potest, videlicet, quod si *duodecim testes*, qui nominati dicuntur, *negatiuam* asserentes, iuramento affirmauerint, quod decedens aliquid in testamento nulli dimiserit, decedentis dispositio infirmatur, quamquam contraria *affirmatiua* per authenticas probetur literas, et testes omni exceptione maiores: sicque testamento-

rum ipsorum executio impeditur, et tam ecclesiæ, quam alii per assertionem huiusmodi *negatiuam* suis iuribus defraudantur. Cum igitur ad regiæ spectat dignitatis honorem, ecclesiastica iura tueri; serenitatem tuam monendam duximus attentius et rogandam, quatenus ecclesiarum, et personarum ecclesiasticarum statum in solita libertate, tamquam catholicus princeps, solito more conservans, prædictam *detestabilem consuetudinem* de regno tuo penitus aboleri, et insuper vbique per regnum prohibere studeas, vt de cetero inibi huiusmodi consuetudo nullatenus obseruetur. Contra detentores vero decimarum ipsarum sic eidem episcopo auxilium et regium fauorem impendas, quod, te suffragante, ipse ac ecclesiæ sibi commissæ suis iuribus non fraudentur, nosque celsitudinem regiam dignis in Domino laudibus commendemus.

Dat. Anagninæ x. Kal. Sept. ann. xiii.

* Ratzeburg.

XV. a.

*Fulco monachus e monasterio Cellensi apud Trecae Estonum
Episcopus destinatur.*PETRI CELLENS. *lib. 6. ep. 8. p. 241.*Anno
1170.
circi-
ter.

REgi Sueonum et Ducibus et Principibus, et eorumdem Archiepiscopo * et cunctis Suffraganeis eius Petrus Abbas Cellensis **. Cum animi Deo deuoti principale et summum debeat esse studium, ad gloriam et honorem Dei omnia componere; si forte aliquatenus se omnipotenti Deo placere vel leuiter senserit; cum latis intrinsecus gaudiis totum se effundit, tamquam liquefactus, post sponsum acclamans et dicens: Exultabimus et lætabimur in te memores vberum tuorum. His nostra paruitas prouocata exemplis, etsi in multis, immo pene in omnibus, quotidie me sciam peccare, et non, ut iustum est, diuinis mancipari studiis; in hoc vno non vsquequaque despero de misericordia Dei, quia de manu nostra manipulum benigne suscepit, domnum *FVLCONEM Episcopum*, quondam monachum nostrum, et in claustrali religione a nobis enutritum, ad summum prouexit sacerdotium. Recognoscimus in eo vultum nostrum, et speramus, quod non recedat cor eius a Deo nostro,

et a Mandatis eius. Cum ergo opportunitas grata obtulerit, quod tempus habere possumus adhuc eum instruendi et informandi in ampliorem Dei dilectionem, gratanter et deuote excipimus, quia vltius non eum videndum, vsque ad thronum gratiæ, et ad distributionem æterni stipendii, arbitramur. Ad hæc ipsa temporis incommoditas cooperatur desiderio nostro. Si enim vterque nostrum vellet, discrimina et pericula, quæ habet, transire non posset. Inundantia enim aquarum, ut audiuius, tanta est, ut vix serenissimis temporibus meabile sit iter, quo ad vos peruenitur. Tertia denique causa subest, quia dominus Archiepiscopus noster, Romam pergens, officium suum nos supplere commisit. Nequaquam autem in dedicatione Ecclesiarum, vel ordinatione clericorum, vel confirmatione Christianorum, abbatis asurgit dignitas. Per ipsum ergo, qui in omnibus noster est, implemus, quod per nos non possumus. Veniet autem ad vos plenus Dei benedictione, cum tempora fuerint meliorata. Valete.

XV. b.

*Fulconem a se dimittit Abbas, Eskillo Lundensi Archiepiscopo commendatum.*PETR. CELL. *lib. 6. ep. 15. p. 253.*Anno
1170.
circi-
ter.

LVndensi Archiepiscopo etc. - - - Adhuc stillant manus vestræ aromata Dei, quæ de thuribulis sanctorum, per manus Angelorum, in incensum suauitatis, naribus sedentis super thronum gratiæ referantur: quatinus in æterna tabernacula vos recipiant, qui de bonitate et beneficiis vestris in terris sustentati, per gratiarum actionem in cælo

iam sunt recepti, vel adhuc recipiendi. Pauper iste *Episcopus* dominus *FVLCO*, quem per Euangelium in Christo ego genui monachum, et vos Episcopum, de magnificentissima liberalitate vestra Deo gratias nobiscum refert, exponens, quod sustentamentum vitæ et peregrinationis suæ vos habet, et semper habiturum confidit. Scitis, Domine pater, quam duram

* Eskillo, qui anno MCLXXVIII. ad monachos Clarauallenses se conferens, successorem nactus Absalonem, anno MCLXXXII. obiit in Claraualle.

** Petrus ille primo Cellensis in vrbe Trekarum; postea Remensis sancti Remigii

Abbas; demum Episcopus fuit Carnotensis. Initia eius et finem quia ne quidem Epistolarum editor, IACOBVS SIRMONDVS, definire ausus est, nec nos iam definire audemus, cum hæc eius monumenta sint notis chronicis destituta.

ram prouinciam sortitus sit, et quod animam suam in manibus suis posuerit, potius mortem semper expectans, quam longam vitam. Scitis etiam, quia qui prophetam in nomine prophetæ recipit, mercedem prophetæ recipit. Vnde remittimus eum ad vos, et commendamus eum Deo et vobis. Retinuimus eum siquidem malo tempore; remittimus autem bono et congruo, vt visitet messem, vtrum matura sit ad metendum, an immatura ad laborandum. Manum siquidem mi-

sit ad aratrum ope vestra et opere, ad Christianitatem dilatandam, et horrea Dei fertiliorisegete implenda. Vestrum enim, vestrum est, quicquid incrementi prouenerit ex labore ipsius, quia et de vestro viuit, tanquam operarius Dei et vester: et ad gloriam vestram respicit atque coronam, quodcumque Christo acquirere potuerit. Non igitur obturandum est os boui trituranti, neque palea subtrahenda.

XV. c.

*Absoloni Lundenſi Archiepiſcopo gratias agit Petrus,
de collatis in Fulconem beneficiis.*

Lib. 8. ep. 19. p. 348.

Anno
1178.
circi-
ter.

ARchiepiſcopo Lundenſi (Abſaloni) Petrus Abbas ſancti Remigii* etc. Spiracula virtutum et odoramenta, ſuauiſima ſunt et perpetua. Nam nec longæuitate veteraſcunt, nec longinquitate odorem ſuum minuunt. Ecce veſtra *Dacia* remota eſt a noſtra *Francia*. Diſtant enim et moribus hominum, et conſuetudinibus, ſiue ſitu terrarum. Sed virtus, ſiue hic, ſiue illic, nec vultum mutat, nec habitum; nec fructum, nec uſum. Species illi vna eſt in *Dacia* et in *Francia*. Quorſum hæc? quid ad materiam præſentem attinet de inſolubili et immobili vigore et decore virtutis ſcribere, cum ſufficit grates referre vobis pro beneficiis, fratri et amico noſtro, *FVLCONI* *Epifcopo* collatis, et quod obſequium ſuum tantus Dominus tam indigno monacho literis ſuis porrexit. Sed peccatum reputo, falſa dicere; nihilominus et vera tacere. Sicut enim improbus incenditur, aut inſlatur, ſi falſo laudetur; ſic præditus naturali et gra-

tuita bonitate humiliatur, et fortius ad meliora accenditur, cum ad ſe et ante ſe relatione non adulatoria, ſed vera, reuocatur. Timet enim, ne non ſit, vel minus ſit, quam dicitur. A multis retro annis, pater cariſſime, de veſtra nobilitate et induſtria plura audiuiſimus, et quod feruentiſſimo zelo, quæ Dei ſunt, in vobis, et in aliis augmentare ſtudeatis. Tenui fama hoc didiceram; ſed cumulum veritatis et certitudinis adiecit cariſſimus noſter et veſter, *FVLCO* *Epifcopus*. Phinees vtinam! tam apud vos, quam apud nos reſurgeret, et filii *Matthiæ* antiqua pro lege Dei bella renouarent, et ſibi uſque ad animas non parcerent. Feruentis illius ſpiritus ſtillicidium in vobis infundat Spiritus ſanctus. Satis dictum ſit ſapienti. Pro his, quæ aguntur in partibus veſtris, erga nepotes et amicos prædeceſſoris veſtri, vtinam ea mihi eſſet apud vos gratia et amicitia, quæ apud illum eſt, et ſicut illi honore, ſic dilectione ſuccedatis. Valete.

XV. d.

*Absaloni, Lundenſi Archiepiſcopo, ad preces Fulconis nouum
munus gratulatur ille Petrus.*

Lib. 8. ep. 20. p. 350.

Anno
1178.
circi-
ter.

ARchiepiſcopo Lundenſi (Abſaloni) Petrus Abbas ſancti Remigii etc. Gratias diuinæ agimus gratiæ de bono odore gratiſſimæ famæ veſtræ; cu-

ius tam copioſa redundat affluentia, vt cælos aſcendat, et terras etiam finitimas ſuauiſſime reſpergat. Larga Dei manus de oleo cæleſtis promptuarii menſuram bonam

Kkk

nam

* Idem, qui ante Abbas Cellenſis.

nam et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dedit in sinum, immo in caput vestrum. De hoc itaque oleo et lampas propriæ conscientiæ decenter ornatur, et lucernæ totius prouinciæ vestræ sufficienter suffunduntur. Scio et pro certo habeo, quod, nisi fundamentum subesset bonæ conscientiæ, non sic dilataretur et continuaretur vapor tam lucidæ et præclaræ famæ. Germen antiquum prædecessoris vestri non sub vna nocte aruit, sicut cucurbita lonæ. Requieuit spiritus Helix super Eliseum; utique Esquilii super Absalonem. Rigauit, quod ipse plantauit: nec sufficit rigare, nisi adieceritis et noua plantare. Deus itaque incrementum dabit, nec erit vtriusque vestrum labor inanis, vbi superaddit gratiam manus superni remuneratoris. Nunquam enim Deus fraudat operarium suum digna mercede. Vtique

et pie iuuat laborantem, et iuste remunerat operatorem. Vnde et suum est opus nihilominus, et suum munus. Nequaquam igitur mentitur opus oliuæ, vbi cooperatur donum gratiæ. Non cesset itaque operatio, vbi restat certissima remuneratio. Denique, pater amantissime, carbones viuos et consolatorios instantissime animo vestro suggerat, non solum spes futurorum, sed etiam ipsa prælibatio, qua iam nunc memoria vestri traditur et commendatur orationibus fidelium et sanctorum virorum. Interim ne miramini, quod ego ignotus et terra remotus iam secundo scribo vobis. Habetis amicos iuxta vos et notos, FVLCONEM, quondam monachum nostrum, nunc Episcopum, qui multis persuasionibus pulsât me, et compellit vobis scribere. Præsentium quoque lator, qui vos usque ad angelos Dei extollit.

XV. e.

*Alexandri PP. III. classicum contra Esstones.**Ep. 21. p. 433.*

Anno
1171.
circi-
ter.

Alexander etc. Regibus et Principibus et aliis Christi fidelibus per regna Danorum, Norwegensium, Guetomorum* et Gothorum constitutis etc. Non parum animus noster affligitur, et amaritudine non modica et dolore torquetur, cum feritatem ESTONVM et aliorum paganorum illarum partium aduersus Dei fideles, et Christianæ fidei cultores grauius insurgere, et immaniter debacchari audimus, et Christiani nominis impugnare virtutem. Veruntamen laudamus et benedicimus Dominum, quod vos in fide Catholica, et in deuotione sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ omnium Ecclesiarum caput est, et magistra a Domino constituta super omnes alias Ecclesias cælesti priuilegio obtinet principatum, immobili firmitate persistitis, et Christianæ religionis vinculum et vnitatem seruatis. Vnde quoniam expedit officio nostro, ea quæ ad corroborationem fidei, et ani-

marum vestrarum noscuntur pertinere salutem, vobis sollicita exhortatione suggerere, et studiosius suadere, vniuersitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, quatinus diuino cultui intendere, misericordiam et iustitiam et iudicium diligere, a rapinis et iniquis operibus abstinere, deuota Deo et accepta obsequia impendere, prædictæ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, tamquam matri et magistræ vestræ, debitum honorem et reuerentiam exhibere, Episcopis, sacerdotibus, et aliis prælatis vestris humiliter obedire, et eis decimas, primitias et oblationes, et alias iustitias suas reddere, et ipsos tamquam patres et pastores animarum vestrarum honorare modis omnibus studeatis, et iura eorum defendere, manu tenere propensius, et conseruare curetis, et armis cælestibus præmuniti, et Apostolicis exhortationibus confirmati ad defendendum Christianæ fidei veritatem spiritu fortitudinis accin-

* Hoc nomine Sueones sunt intelligendi, se paratas a Gothis rationes habentes; attamen Regem communem, sed ex alternis lectum. CLAVDIUS OERNHIAELM *Histor. Suec. eccles. l. 4. c. 5. n. 61. p. 493.* Danis

primum locum inuidens, nodum in scirpo quærit, seu potius falsum committit, dum inscriptionem ita dirigit: *per regna Sueonum, Gothorum, Danorum et Norwegensium.*

accingamini, taliter in brachio forti ad propagandam Christiani nominis religionem intendentes, ut victoriam de inimicis possitis consequi, et coronam iustitiæ, quæ vobis reposita est, patrante Domino, adipisci. Nos enim eis, qui aduersus sæpeditos paganos potenter et magnanimitè decertauerint, de peccatis suis, de quibus confessi fuerint et pœnitentiam acceperint, remissionem vnius

anni, confisi de misericordia Dei, et meritis Apostolorum Petri et Pauli, concedimus, sicut his, qui sepulcrum Dominicum visitant, concedere consueuimus. Illis autem, qui in conspectu illo decesserint, omnium suorum, si pœnitentiam acceperint, remissionem indulgemus peccatorum.

Datum Tusculani III. Idus Septembris.

XV. f.

Pro Fulcone Estonum Episcopo e Norwegia interpretem postulat Alexander PP. III. monachum Estonem.

Ep. 36. p. 442.

Anno
1171.
circi-
ter.

Alexander etc. Trundensi Archiepiscopo et A ... quondam Stavangr. Episcopo etc. Lex diuina et humana desiderat, et debitum caritatis exposcit, ut bono et vtilitati communi debeamus intendere, et ad reuocationem et conuersionem infidelium operam omnimodam et sollicitudinem adhibere. Inde est, quod prudentiam vestram rogamus attentius et moneamus, venerabili fratri nostro FVLCONI, *Estonum Episcopo*, qui ad conuertendam gentem illam diuina gratia inspiratus mi-

nisterium prædicationis et laborem proponit assumere, Nicolaum monachum, qui de gente illa, sicut accepimus, est oriundus, virum religiosum atque discretum, in socium concedatis: ut tantum bonum possit perficere, et gentem illam ad agnitionem veri luminis, et ad culturam et doctrinam Christianæ fidei, verbo prædicationis, auxiliante Domino, reuocare, et vobis exinde valeat æternæ mercedis cumulus prouenire.

Datum Tuscul. * v. Idus Septembris.

XV. g.

Julius seu Fulco Estonum Episcopus commendatur caritati Danorum ab Alexandro PP. III.

Ep. 20. p. 432.

Anno
1171.
circi-
ter.

Alexander etc. Vniuersis Dei fidelibus per *Daciam* constitutis etc. Omnes, qui pie volunt in Christo viuere, et ad iubar incircumscripti luminis, et ad illam cælestem patriam, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, ubi nec fures fodiunt, nec furantur, nec tinea demolitur, peruenire desiderant, diem oportet extremum misericordiæ

operibus præuenire, et æternorum intuitu seminare in terris, quæ cum multiplicato fructu, largiente Domino, recoligere possint in cælis. Scriptum est enim: Qui parce seminat, parce et metet, qui seminat in benedictionibus, de benedictione metet vitam æternam. Credimus sane, vniuersitati vestræ innotuisse, qualiter venerabilis frater noster, FVLCO **, *Estonum Episcopus*, inopia et paupertate premar-

Kkk 2

tur,

* Tusculi non nisi anno MCLXX. exeunte, et anno MCLXXI. et MCLXXII. degisse Alexandrum PP. III. ostendit Dn. MARTENE *collect. ampliss. t. 2. p. 624.* Ceterum hanc epistolam habent quoque HARDVINVS *Concl. tom. 6. part. 2. p. 1448. circa annum MCLXXc.* et CLAVDIVS OERNHIAELM *Histor. Sue. eccles. lib. 4. c. 5. n. 54. p. 492. ex*

10. VASTOVII Vite Aquilonia.

** VNUS CLAVDIVS OERNHIAELM *histor. Suec. eccles. lib. 4. c. 7. n. 78. p. 572.* ubi hæc epistola integra habetur, IVLIVS legit. Sed vnde suum hauserit apographum, non indicat. Huius ergo vnius viri auctoritate, quæ penes me magna non est, statque caditque IVLIVS, *Estonum Episcopus.*

tur, et ad conuertendam gentem illam fui Episcopatus, quæ Christianæ fidei ignara est, totis viribus elaboret, et quantum potest sollicitudinem ac diligentiam adhibere procuret. Quia vero particeps mercedis efficitur, qui ei ad tam pium et sanctum opus perficiendum consilium et subsidium subministrat; deuotionem vestram monemus et exhortamur in Domino, et in remissionem peccatorum vestrorum iniungimus, quatinus de bonis,

a Deo vobis collatis, prædicti Episcopi inopiam subleuantes, ei manum auxilii porrigatis et caritatis solatia' diuini amoris intuitu ministretis, vt per hæc et alia bona, quæ Deo inspirante feceritis, apud altissimum peccatorum vestrorum veniam consequi, et ad æternæ felicitatis gaudia mereamini, propitiante Domino, peruenire.

Datum Tusculani xv. Kalend. Octobris.

XVI. a.

Innocentius PP. III. commendat Saxonibus episcopum Estoniensem.
Lib. 16. ep. 124. p. 808.

Anno
1213.

Innoceñtius etc. Vniuersis Christi fidelibus per *Saxoniam* constitutis etc. Quoniam, iuxta sententiam sapientis, ab adolescentia prona est vita hominis ad peccandum, et diuersis inquinamenti obnoxia vitiorum; multa ei caritatis opera proponuntur, vt ibi multiplicentur remedia, vbi morborum diuersitas inualefcit. Sane ad vestram dudum credimus notitiam peruenisse, quod Dominus noster, qui neminem vult perire, sed omnes ad agnitionem pertingere veritatis, calciamentum suum in *Liunioniam* miseratus extendit, ad partes illas *nouos Apostolos* dirigendo, per quos populus, qui vsque nunc ambulabat in tenebris, cerneret lucem magnam, ortam ambulantis in medio vmbræ mortis. Inter ceteros autem, per quos in gentibus illis reuelauit Dominus brachium sanctum suum, vt viderent salutare Domini Dei sui, venerabilis frater noster, *Estiensis Episcopus*, plurimum laborasse dignoscitur, et diuina cooperante gratia profecisse:

qui, quamquam sibi liceat eorum carnalia metere, quibus spiritualia seminat, cum os bouis alligari non debeat triturantis, et Dominus iis, qui annuntiant euangelium, de euangelio viuere ordinari, quia tamen, cum sit neophytorum Episcopus, hac vti metuit potestate, ne quod offendiculum det euangelio Christi, eundem, sine baculo atque pera portantem coram Regibus et gentibus nomen Dei, vniuersitati vestræ duximus propensius commendandum; caritatem vestram mouentes et obsecrantes in Domino, atque in remissionem vobis peccaminum iniungentes, quatenus ipsum, tamquam Iesu Christi Legatum, recipiatis benigne, ac sincera tractetis in Domino caritate, suam et coadiutorum eius in euangelio ex abundantia vestra in hoc præfenti tempore suppletes inopiam, vt et illorum abundantia vestræ sit supplementum inopiæ in futuro.

Datum Laterani iiii. Kal. Nouembris, pontificatus nostri anno sexto decimo.

XVI. b.

Idem præfulibus Saxonis mandatur, vt e monasteriis dimittant, quos Theodoricus socios eligeret.
Lib. 16. ep. 126. p. 808.

Anno
1213.

Innoceñtius etc. Abbatibus, Archidiaconis, decanis, Prioribus et aliis ecclesiarum prelatibus per *Saxoniam* constitutis etc. Ad vestram iam dudum notitiam credimus peruenisse, quod Dominus noster, qui neminem vult perire, sed vt omnes ad agnitionem perueniant veritatis, ad partes *Liunioniæ* calciamentum suum miseratus extendit, et nonnul-

los gentilitatis tenebris obuolutos, ab eis, ostensa sibi luce magna, quæ ipse est, misericorditer liberauit. Cum autem venerabilis frater noster *Estiensis Episcopus*, qui prædicando in iam dictis partibus verbum Dei multum laborauit in euangelio, et diuina gratia cooperante profecit, animo indefesso desideret portare coram gentibus et Regibus verbum Dei, et ad messum.

meſſem, quæ multa eſt, ſufficere operarii pauci non poſſint; vniuerſitatem veſtram monemus in Domino, per apoſtolica vobis ſcripta mandantes, quatenus, „cum idem Epiſcopus aliquos de fratribus veſtris ad huiusmodi miniſterium „vtiles et idoneos a vobis duxerit exigendos, ſibi duos aut ſaltem vnum de ve-

ſtris collegiis ſinguli concedatis, vt, cooperantibus iſtis, currat velociter ſermo eius, qui emittit eloquium ſuum terræ. Vos denique filii, Abbates, ſuper vobis iſtis.

Datum Laterani 11. Kal. Nouembris pontificatus noſtri anno ſextodecimo.

XVI. c.

Innocentius Papa III. Fratribus militiæ Chriſti per Liunioniam imperat, ne Epiſcopo Eſtiensi graues ſint.

Lib. 16. ep. 128. p. 809.

Anno
1213.

Innoceſſentius etc. dilectis filiis, *Militibus Chriſti in Liunia etc.* Eſſi cunctis fidelibus cor vnum in Domino et anima debeat eſſe vna; ſpecialiter tamen ii, qui ſecularibus deſideriis abnegatis in medio nationis habitant infidelis, putantes neceſſarium in carne manere ſolummodo propter fratres, ſeruare debent ſpiritus vnitatem; vt ſe, tamquam Dei miniſtros, irreprehenſibiles omnibus exhibentes, ac lucentes ſicut luminaria inter eos, ipſos ad æmulationem fidei valeant prouocare. Noueritis autem, ad noſtram audientiam perueniſſe, quod, cum venerabiles fratres noſtri, Padeburnenſis, Verdenſis, et Raſkeburgenſis Epiſcopi, *T. quondam montis ſancti Nicolai Abbatem*, qui calciatus pedes in præparationem euangelii pacis, infidelium multitudinem ad fidem Domino cooperante conuertit, in *Epiſcopum Eſtiensis* prouinciæ, quæ per Dei gratiam iam pro magna parte conuerſa eſt, auctoritate noſtra duxerint ordinandum, vos eidem „in euangelio laboranti non ſolum veſtrum denegatis auxilium, ſed etiam impedimenta paratis, niſi vobis certam concedat in eadem prouincia portionem, non tam ſolliciti propagare nomen fidei Chriſtianæ, quam coniungere domum ad domum et agrum agro vſque ad loci terminum copulare, quaſi ſoli habitare

in terræ medio debeatis. Præterea cum quosdam receperitis obſides, ipſi Epiſcopo præſentandos, ipſos ſibi præſentare poſtmodum renuiſtis, temporale lucrum ex eorum retentione captantes, qui lucra huiusmodi detrimenta deberetis credere propter Chriſtum. Denique Chriſti euangelio præbere offendiſſimum non timetis, dummodo veſtras poſſitis poſſeſſiones et redditus ampliare. Ne igitur, qui *Chriſti milites* appellamini, militare probemini contra Chriſtum; vniuerſitatem veſtram monemus attentius et hortamur, per apoſtolica vobis ſcripta præcipiendo mandantes, quatenus, attendentes, quod non eſt regnum Dei poſſeſſiones et villæ, ſed pax atque iuſtitia et gaudium in ſpiritu ſancto, extincto prorsus cupiditatis ardore, præſato Epiſcopo et aliis *baiulis verbi Dei* pro viribus impendatis conſilium et auxilium opportunum, ab eorum impedimento ſic penitus abſtinentes, quod de vobis ad aures noſtras clamores huiusmodi decetero non aſcendant; ne, ſi ſecus duxeritis faciendum, conceſſis vobis a ſede apoſtolica priuilegiis, ex quibus aſſumere dicimini audaciam excedendi, vos reddatis indignos, et a gratia, quam hætenus vobis exhibere curauimus, excidatis.*

Datum Laterani 11. Kal. Nouembris pontificatus noſtri anno ſextodecimo.

LII

XVI. d.

* Non meliores hæc exhortatio Milites reddidit. Honorius enim PP. III. anno MCCXXII. acrius in eos inuectus eſt, quod Liuitones recenter ad Chriſtum traductos

magna cum eorum offeſſione vexarent, et iniqua alia perpetrarent. Compendium epiſtolæ habet RAYNALDVS ad annum MCCXXII. n. 49.

XVI. d.

Estiensis Episcopus nulli metropolitano subiectus.

Lib. 16. ep. 129. p. 809.

Anno 1213. **I**nnocentius etc. Episcopo Estienfi etc. Cum in memoria hominum non existat, quod Estiensis prouincia cuiquam fuerit metropolitico iure subiecta; præsentium tibi auctoritate mandamus, ne cuiquam, tamquam Me-

ropolitano, respondeas, absque mandato sedis apostolicæ speciali. Tu denique, frater Episcopo, super te ipso etc.

Datum Laterani iv. Non. Nouembris pontificatus nostri anno xvi.

XVII.

Rescriptum Innocentii PP. III. ad Lundensem Archiepiscopum et ad Episcopum Rigensem de quodam ciue Lundensi, qui dispensationem sub et obreptitie impetrauerat.

L. 14. ep. 121. t. 2. p. 560.

Anno 1211. **I**nnocentius etc. Lundensi Archiepiscopo et Episcopo Rigensi etc. Ad nostram noueritis audientiam peruenisse, quod Strango, ciuis Lundensis, per suggestionem falsitatis et veritatis suppressionem, in quarto affinitatis gradu, quo suam contingit vxorem, a nobis dispensationis litteras impetrauit. Asseruit namque, quod ante contractum matrimonium gradum affinitatis eiusdem ignorarat omnino, ac sibi vitæ periculum imminabat, nisi cohabitaret eidem: quod utique a veritate, sicut accepimus, est penitus alienum. Quin potius, si huiusmodi copula permittatur, quamplures ex-

emplo ipsius ad contractus illicitos aspirabunt, nec ab eis poterunt cohiheri. Quocirca fraternitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatinus, vocatis qui fuerint euocandi, si præmissis veritas suffragatur, cum intentionis nostræ non fuerit, huiusmodi precatori mendaci dispensationis beneficium indulgere, litteris illis nequaquam obstantibus, quod canonicum fuerit, sublato appellationis obstaculo, statuatis, facientes, quod decreueritis, per censuram ecclesiasticam firmiter obseruari.

Datum Laterani vii. Idus Nouembr. pontificatus nostri anno quartodecimo.

XVIII.

Innocentii PP. III. mandatum ad Lundensem Archiepiscopum de quodam falso Legato perpetuis carceribus mancipando.

L. 16. ep. 10. t. 2. p. 739.

Anno 1213. **I**nnocentius etc. Lundensi Archiepiscopo, Apostolicæ sedis Legato etc. Romæ. Per tuas Nobis literas intimasti, te quendam falsarium in vinculis detinere, qui sedis apostolicæ mentiens se Legatum, nomine ac officio Episcopi vsurpatis, in multis pontificale præsumpsit officium exercere. Super quo tibi rescribi desideras nostræ beneplacitum voluntatis. Nos igitur, sollicitudinem tuam in Domino commendantes, fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus, quicquid factum est taliter ab eodem, denuntians habendum penitus pro

infecto, ipsum, sicut caram habes gratiam diuinam et nostram, perpetuo carceri facias mancipari, pane doloris et aqua angustiae sustentandum. De aliis vero, qui, sicut asseris, suspecti habentur de crimine falsitatis, diligenter inquiras, et quos inueneris esse tales, punias, appellatione remota, secundum constitutionem a nobis editam ad falsariorum malitiam confutandam. Tu denique, frater Archiepiscopo, super te ipso etc.

Datum Laterani xii. Kal. Aprilis, pontificatus nostri anno sextodecimo.

XIX. a.

Fratres Militiæ Christi peculiarem Episcopum frustra expetunt in sua tertia.

L. 14. ep. 149. t. 2. p. 580.

Anno 1212. **I**nnoctius etc. Magistro et Fratribus Militiæ Christi in Riga etc. Romæ. Gratias eximias bonorum omnium referimus largitori, quod conatus vester contra barbaras nationes inutilis non existit, sed de die in diem in vestris manibus prosperatur, ita ut, gressus vestros Domino dirigentes, plures vobis subieceritis ex eisdem, et ad vnum adduxeritis cultum Dei, recepto baptismatis sacramento. Verum dilectus filius . . . confrater vester, lator * præsentium, a nobis cum instantia postulavit, ut in terris illis, quas vobis nuper, diuina præeunte clementia, subiugastis,

dignaremur Episcopum ordinare. Sed preces ipsius, cum arduum sit negotium, non duximus protinus admittendas; quin potius usque ad tempus expectandum prouidimus opportunum; vniuersitatem vestram monentes et exhortantes attentius, quatinus in Domino confortemini, et in potentia virtutis ipsius, prælia Domini viriliter pugnaturi; scientes, quod nostrum vobis non deerit auxilium, in quibus cum Domino viderimus expedire.

Datum Laterani viii. Kal. Februarii, pontificatus nostri anno quartodecimo.

XIX. b.

*Innocentii PP. III. priuilegium pro Magistro et Fratribus Militiæ Templi. ***

L. 15. ep. 129. t. 2. p. 654.

Anno 1212. **I**nnoctius etc. Magistro et Fratribus Militiæ Templi etc. Ea, quæ pro defensione nominis Christiani sustinetis, discrimina nos inducunt, ut vos et ordinem vestrum fauore continuo prosequentes, quieti vestræ propensius intendamus, et studeamus auferre vobis materiam grauaminis et laboris. Hinc est, quod vobis auctoritate præsentium indulgemus, ut, si qui e fratribus vestris in se inuicem, siue in alios religiosos quoslibet, seu etiam in Clericos seculares, manus iniecerint violentas, per diocesanos Episcopos absolutionis benefi-

cium assequantur, etiam si eorum aliqui prius, quam habitum vestrum susceperent, tale aliquid commiserint, propter quod ipso actu excommunicationis sententiam incurrissent; nisi excessus ipsorum esset difficilis et enormis, utpote si esset ad mutilationem membri vel sanguinis effusionem processum, aut violenta manus in Episcopum vel Abbatem iniecta, cum excessus tales et similes sine scandalo nequeant præteriri. Nulli ergo etc. concessionis etc. incursum.

Datum Signiæ ix. Kalend. Iulii, pontificatus nostri anno decimoquinto.

LII 2

XIX. c.

* Huius Legationis fructus conspicitur in epistolis, quæ sequuntur. Has diuersis temporibus scriptas, et per incuriam in vltimum Regesti librum, qui exstat, coniectas crediderim: quia ARNOLDVS LVBECENSIS lib. 7. c. 9. n. 11. dissensionum harum meminit, quem tamen anno MCCIX. scri-

bere desiisse constat.

** Pertinere hoc ad Nostros quoque videtur, qui *Templarii per Liouiam* nonnumquam appellabantur a Pontifice. Exemplum est apud RAYNALDVM ad annum MCCXXII. n. 40.

XIX. c.

*Innocentius PP. III. Lundensi Archiepiscopo Andreae facultatem
dat constituendi Episcopum in Saccalam et Hugenhbus*

Lib. 16. ep. 120. p. 807.

Anno 1213. **I**nnoentius etc. Archiepiscopo, Decano et Præposito Lundensibus etc.

Cum eo faciente, qui venit saluum facere quod perierat, et Ecclesiam suam noua semper prole fœcundat, *Sakela* et *Hugenhufen* de nouo receperint verbum Dei, et per illius misericordiam, qui veste nostræ humilitatis indutus, dignatus est peregrinari pro subditis, vt eos supernæ patriæ ciues et æternæ beatitudinis faceret coheredes, Dei euangelium quasi semen cadens in terram bonam per partes illas sit longe lateque diffusum, ne huic nouellæ plantationi diligentis agricolæ cura desit, nostro fuit Apostolatu supplicatum, vt et locis per episcopalis dignitatis insignia, et populis per circumspecti Prælati sollicitudinem faceremus sine moræ dispendio prouideri. Ne igitur gregi dominico desit cura pa-

storis, cum adhuc lupo rapax circum-eat, quærens quem deuoret, paratus eo fortius ad rapinam, quo recentius perdidit quod diu tenuerat occupatum; discretionis vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus, inquisita et cognita veritate, si qualitas locorum poposcerit, ac facultates sufficiant, et expedire videritis, episcopatum auctoritate nostra constituatis ibidem, et vocatis, qui fuerint euocandi, per electionem canonicam faciatis loco et populo provideri de persona idonea in pastorem, et iura, quæ debent ad Episcopum et ecclesiam pertinere, assignari eis integre ac quiete. Quod si non omnes etc. tu frater Archiepiscopo etc. Tu denique, frater Archiepiscopo, super te ipso etc.

Datum Signiæ v. Idus Octobris, pontificatus nostri anno sextodecimo.

XIX. d.

*Innocentii Papae III. mandatum ad adigendum Rigensem Episcopum
ad obseruationem compositionis cum fratribus militiæ
Christi initæ.*

Lib. 16. ep. 119. p. 806.

Anno 1213. **I**nnoentius etc. Abbati, Priori et Custodi sancti Nicolai Rigensis diocesis. Cum olim dilecti filii *Magister et fratres militiæ Christi de Liunia*, transmissa nobis conquestione, monstrassent, quod venerabilis frater noster, Episcopus, et Præpositus, Rigenses, in insula, que *Holme* dicitur, Ecclesiam construui non permetterent populo suæ partis, nec ad eam præsentare plebanum, ac dictus Episcopus in ciuitate Rigensi Ecclesias, decimas, aduocatiam, *none-tam*, piscationes, et ipsius ciuitatis *tertiam partem* eos non sineret, prout ad ipsos pertinet, possidere, contra compositionem, inter Episcopum et fratres prædictos nobis mediantibus initam, veniendo; eisdem Episcopo et Præposito per apostolica scripta mandauimus, vt supradicta, iuxta quod in authentico, de præfata compositione confecto, plenius

continetur, possidere permetterent fratres ipsos libere ac quiete, nullam eis de cetero super illis inferentes molestiam indebitam et grauamen, ac idem Episcopus in procurationibus, quas ab ipsis et eorum Ecclesiis debet recipere annuatim, sic se modeste haberet, quod non grauaret eosdem, cum adhuc illorum et Ecclesiarum ipsarum sint tenues facultates. Vobisque nihilominus dedimus in mandatis, vt, si memorati Episcopus et Præpositus mandatum apostolicum negligerent adimplere, vos eos, a prædictorum fratrum super iis molestatione indebita per censuram ecclesiasticam, appellatione remota compescere curaretis. Sed miramur, quod sicut accepimus, cum Episcopus et Præpositus sæpèdicti ab eorundem fratrum iniuriis non reuocauerint manus suas, eoque fortius persequantur eosdem, quo difficilius possunt habere recur-

recursum ad sedem apostolicam, tam remoti, vos mandatum nostrum exequi non curastis, ex absentia vnius vestrum occasione dilationis assumpta, satis siquidem friuola et inani, cum in literis pro eisdem fratribus ad vos missis contineretur expresse, quod si non omnes iis exequendis interesse possletis, duo vestrum ea exequi procurarent, et sic fratres prædicti ob moræ dispendium ad sedem apostolicam appellarunt. Nolentes igitur eorundem fratrum differri iustitiam, per iterata vobis scripta districte præcipiendo

mandamus, quatenus in prædicto negotio secundum tenorem præcedentium literarum, omni occasione et appellatione cessantibus, procedatis, memoratum Episcopum ad prædictæ compositionis observantiam per suspensionem pontificalis officii, et etiam, si opus fuerit, excommunicationis sententiam compellentes. Tu denique, fili Abbas, super te ipso etc.

Datum Signiæ vi. Idus Octobris, pontificatus nostri anno sextodecimo.

XIX. e.

Eiusdem mandatum, ut idem prohibeatur a vexatione neophytorum.
Lib. 16. ep. 121. p. 807.

Anno 1213. **I**nnocentius etc. Abbati, Priori et Cellerario de Monte sancti Nicolai Rigenfis diocesis etc. Cum pastores ecclesiæ oues, per deuium infidelitatis errantes, ad ouile dominicum, non solum prædicationis officio, sed etiam beneficiorum gratia, debeant inuitare; grave gerimus et indignum, quod, sicut accepimus, venerabilis frater noster *Rigenfis Episcopus*, quosdam neophytos, vix adhuc plene in sanctæ fidei eruditione plantatos, in iniuriam fratrum militiæ Christi, exheredat in Riga, et alias indebita molestatione fatigat. Vnde contingit, quod respicientes retro, qui ad aratrum

iam manum posuerant, Christi iugum abiiciunt, relabentes in pristinæ gentilitatis errorem; cum in iam Christianos ea præsumat memoratus Episcopus, quæ in gentiles nullatenus attentaret. Volentes igitur prædictos neophytos debita quiete gaudere, discretionis vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus supradictum Episcopum ab ipsorum iniuriis, districciónem qua conuenit, sublato appellationis obstaculo, compescatis. Quod si non omnes etc. duo vestrum etc. Tu denique, fili Abbas, super te ipso etc.

Datum Signiæ v. Idus Octobris, pontificatus nostri anno sextodecimo.

XIX. f.

Innocentius PP. III. confirmat fratribus militiæ possessiones Estonienses.

Lib. 16. ep. 123. p. 808.

Anno 1213. **I**nnocentius etc. *Magistro et fratribus militiæ Christi in Liuania constitutis* etc. Cum a nobis petitur — assensu, *Saccalæ ac Hugenhusen Gutlandiæ* adiacentes, et omnia bona, quæ obtinetis in *Gutlandia*, sicut ea omnia iuste ac pacifice possidetis, saluo iure, quod debet ad Episcopum et Ecclesiam pertinere,

vobis er per vos ordini vestro auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocínio communimus. Nulli ergo etc. confirmationis etc. vsque incursum.

Datum Signiæ v. Idus Octobris pontificatus nostri anno decimo sexto.

XIX. g.

*Innocentius Papa III. fratribus militiæ Christi dat Conseruatores.
Lib. 16. ep. 122. p. 807.*

Anno 1213. **I**nnoceñtius etc. Abbati de Gothlandia, et de Northlandia et de Sutherlandia Prepositis, Lundensis diocesis etc. Quoniam nimis dispendiosum est et graue dilectis filiis, *Fratribus militiæ Christi de Liunia*, cum sint in remotis partibus constituti, pro singulis querelis apostolicam sedem adire, cum frequenter a multis tam clericis quam laicis grauibz sint iniuriis laceßiti, ad supplicationem eorum super hoc eis duximus prouidendum. Quocirca discretionis vestre per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus, cum a dictis fratribus fueritis requisiti, malefactores eorum, in *Bremenßi prouincia* constitutos, vt eis ablata restituant, et de damnis et iniuriis irrogatis

satisfaciant competenter, vel in aliquos compromittant, qui appellatione remota, iustitia mediante, procedant, per censuram ecclesiasticam, sublato appellationis diffugio, compellatis. Quia vero venerabilis frater noster, Rigenßis Episcopus eos, sicut accepimus, in multis opprimere consuevit, volumus, vt, cum vobis constiterit, memoratum Episcopum malitiose vexare fratres eisdem, eum ipsis in expensis legitimis condemnentis. Quod si non omnes etc. duo vestrum etc. Tu denique, fili Abbas, super te ipso etc.

Datum Signiæ v. Idus Octobris, pontificatus nostri anno xvi.

XIX. h.

*Innocentii PP. III. præcepta in ecclesia Liuoniensi inter Neophytos obseruanda: 1) in habitu clericorum omnium vñiformi; 2) in matrimoniis alias prohibitis tolerandis; 3) in institutione fundamentorum doctrinæ Christianæ et sacramentorum. **

Anno incerto. **I**nnoceñtius Episcopus seruus seruorum Dei Liuoniensi Episcopo, et eis, qui cum ipso sunt, fratribus, salutem et Apostolicam benedictionem. Deus, qui Ecclesiam suam noua semper prole fecundat, volens moderna tempora conformare prioribus, et fidem Catholicam propagare, prædecessoribus vestris, et vobis post eos, pium inspirauit affectum,

vt Liuoniensem ingressi prouinciam paganis euangelizetis nomen Domini nostri Iesu Christi. Eorum sequentes exemplum, quibus in Euangelio legimus esse dictum: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* De quibus Euangelicus sermo subiungit: *Illi autem profecti, prædicauerunt vbique, Domino cooperante, et sermonem*

* Epistola, qua hæc præcepta continentur, est in deperditis vel nondum editis Innocentii III. Neque enim vel in vlla collectione epistolarum eius vel operum omnium, quæ Coloniae apud Maternum Cholinum anno MDLXXV. duobus tomis maioribus prodierunt, integra reperitur. Nos eam coagmentauimus ex c. 11. de vita et honest. cler. c. 9. de diuort. et c. 8. X. de penitent. et remiss. non tamen ea forma, qua leguntur in vulgari decretalium corpore; sed prout asseruata fuere olim, viuentē adhuc ipso Innocentio, a PETRO Beneuentano, et post modum typis tradita ab ANTONIO AVGVSTINO inter antiquas decretalium collectiones. Ibi enim præceptiones

istæ verbis paullo vberioribus inculcantur Collect. III. p. 329. p. 393. et p. 420. titulis sub iisdem. Aliam et quidem omnium primam collectionem decretalium Innocentii III. Pontificis, a RAINERIO quodam consarcinata, primus edidit STEPHANVS BALVZIVS, insertam Epistolarum Innocentii III. Tomo primo. Quæ cum ex regesto anni primi, secundi et tertii dumtaxat compilata dicatur, et tamen p. 604. capitula de diuort. et de penit. et remiss. exhibeat, licet truncata; ad annum MCCCIX. potius, quam ad quodcumque aliud tempus, mandata hæc referenda erunt. Quod prius non animaduertimus, quam chartas nostras iam ordinasset: si quis in silua ordo requiritur.

monem confirmante sequentibus signis. Attendens etenim Euangelicus ille paterfamilias, quod messis est multa, operarii autem pauci, adhuc mittit operarios in messem suam, et in hac, quasi vndecima hora, vineæ suæ vere vos novos deputat vinitores, quorum labores pari cum primis denario recompenset. Vnde, cum euangelizandi officium eo assumpseritis inspirante, qui facit vtraque vnum; oportet vos in vnitatis et charitatis spiritu ambulare, illorum sequentes exemplum, de quibus legitur: *Multitudinis autem credentium erat cor vnum et anima vna.* Ne igitur, si dispar in vobis obseruantia fuerit et dissimilis habitus, apud eos, quibus vnum Euangelium prædicatis, scandalum suscitetur, priusque diuidatur populus ille nouus in partes, quam in vnam ecclesiam congregetur, cum paratus sit adhuc inimicus homo messi dominicæ superfeminare zizania: discretionem vestram monemus et exhortamur in Domino, per Apostolica vobis scripta mandantes, quatenus, eo non obstante, quod inter vos monachi sunt et canonici regulares, vel alii etiam regularem vitam sub alia distinctione professi, pariter in vnum regulare propositum et honestum habitum, quantum ad hoc spectat officium, conformetis, ne noua ecclesia Liuoniensis, plantatio, piæ memoriæ prædecessoris tui, frater Episcopo, sanguine rubricata ** vel leue in vobis scandalum patiatur, per quos radicanda est in fide catholica et fouenda. Quia vero in matrimoniis contrahendis dispar est ritus Liuonorum de nouo ad fidem catholicam conuersorum a nostro; cum in consanguinitate, vel affinitate distinctionem canonicam non attendant, et relictas fratrum indistincte sibi consueuerint copulare, propter hoc a bono proposito retrahantur, cum nec quidam eorum voluerint credere, nisi relictas fratrum eos pateremini retinere, nec vos eos, nisi tales dimitterent, recipere volueritis ad baptismum: propter nouitatem, vel infirmitatem gentis eiusdem, concedimus, vt matrimoniis contractis cum relictis fratrum vtantur, si tamen fratribus decedentibus sine prole, vt semen defuncti iuxta legem Mosaicam suscitarent, cum talibus contraxerunt; ne tales sibi de cetero, postquam ad fidem venerint, copulent, prohibentes. Adhæc sanctæ

memoriæ beati Gregorii papæ, prædecessoris nostri, vestigiis adhærentes; ne populus Liuoniensis a bono, quod cæpit, austeriora metuendo recedat; vt in quarta et vltius generatione matrimonium contrahant, donec in fide plenius solidentur, cum eis auctoritate Apostolica dispensamus; non ea intentione concedentes hoc ipsis, vt, postquam firma radice in fide fuerint solidati, talibus coniungantur; nam secundum Apostoli verbum, dicentis: *lac dedi vobis potum, non escam;* illis modo, non posteris temporibus tenenda concessimus, ne, quod absit, exuratur bonum, quod adhuc infirma est radice plantatum, sed firmetur potius, et vsque ad perfectionem fideliter conseruetur. Cum autem sacramentum coniugii apud fideles et infideles existat, quemadmodum Apostolus protestatur: *Si quis, inquit, frater infidelem habuit uxorem, et hæc consentit habitare cum eo, non illam dimittat;* et a paganis, qui constitutionibus canonicis non artantur, (*quid enim ad nos, secundum eundem Apostolum, de iis, qui foris sunt, iudicare*) in secundo et tertio gradu quoad eos licite contrahatur: in fauorem Christianæ religionis et fidei, a cuius receptione, per uxores se deferi timentes, viri possunt facile reuocari, fideles, in hoc gradu in infidelitate sibi matrimonialiter copulati, libere possunt et facile remanere coniuncti, cum per sacramentum baptismatis non dissoluantur coniugia, sed crimina dimittantur. Ceterum cum pœnitentia non tam secundum quantitatem excessus, quam pœnitentis contritionem, per discreti sacerdotis arbitrium sit moderanda; pensata qualitate personarum, superfornicatione, adulterio, homicidio, periurio, et aliis criminibus, consideratis circumstantiis omnibus, et præsertim nouitate Liuoniensis Ecclesiæ, competentem pœnitentiam delinquentibus imponatis, prout saluti eorum videritis expedire. Apostoli autem vestigiis inhærentes, dicentis, vt prædiximus, *Lac vobis potum dedi, non escam;* paulatim eos instruatis in fide; confessionis formam, Orationem Dominicam, et symbolum illos sollicitius edocentes. Interim tamen Corporis et Sanguinis Domini sacramentum renatis fonte baptismatis, consuetis festiuitatibus, et in mortis articulo, tribuatis.

** Digitum intendit Pontifex in Bertholdi,

secundi Episcopi, tristem et funestum exitum.

XX.

*Ecclesia Rigensis nulli Metropolitano subiecta.**Lib. 16. ep. 182. p. 834.*Anno
1213.
Febr.

Innocentius etc. Rigensi Episcopo etc. Cum in memoria hominum non existat, *Rigensem* Ecclesiam alicui metropolitico iure subesse, volumus et mandamus, vt, donec in generali Concilio super hoc aliquid certum duxerimus statuendum, nulli, tamquam Metropolita-

no, interim respondere cogaris*. Tu denique, frater Episcopo, super te ipso etc.

Datum *Romæ* apud sanctum Petrum x. Kalend. Martii, pontificatus nostri anno sextodecimo.

XXI.

*Arctiores ad Lundensem Archiepiscopum, vt sine tergiuersatione Romam veniat in Concilium.**Lib. 16. ep. 181. t. 2. p. 833.*Anno
1214.
Romæ.

Innocentius etc. Archiepiscopo Lundensi, Apostolicæ Sedis Legato etc. Inter cetera deuotionis obsequia, quæ tenentur Episcopi, et præcipue Archiepiscopi, sedi apostolicæ, tamquam matri, fideliter exhibere, hoc vnum præcipue debet esse, vt ad Concilium veniant euocati; ad quod Archiepiscopi iuramento præstito sunt astricti. Vnde plurimum admiramur, quod te super hoc excusare aliquatenus voluisti, cum etiam non vocatus deberes modis omnibus laborare, vt tam sancto Concilio interesses, ad quod ex omni parte cum desiderio multo current Principes et Prælati, et totius cleri generaliter flos et decus, vt tot et tantos *patres conscriptos* ad ædificationem suam videre valeant et audire, ac mereantur esse participes orationum suarum, et bonorum omnium, quæ sancta synodus duxerit statuenda. Non ascendat igitur in cor tuum, vel cuiusquam Pontificis aut Prælati, vt tam ignominiosam maculam in gloria sua ponat, quod se a tanta solemnitate, ac opere sic necessario

et tam pio, qualibet occasione subducatur: quia, præter inobedientiæ culpam, et penam, indignationem Dei et nostram et confusionem incurreret ac opprobrium sempiternum. Ideoque per apostolica scripta mandamus, et districte præcipimus, quatenus tam tu præcipue, quam ceteri Ecclesiarum Prælati, per tuam prouinciam constituti, iuxta primi mandati nostri tenorem a Kalendis Nouembris proximo nunc futuris vsque ad annum, siue per mare, siue per terram, quocunque modo poteritis, ad sedem apostolicam venire pro viribus laboretis. Speramus enim in Domino, quod interim ille, qui potenter imperat ventis et mari, frementis freti fluctus sedabit, vt fiat optata tranquillitas nauigantibus, et inimicos reducat ad pacem, vt fiat iter agentibus via tuta. Ad hæc, quoniam confimiles litteras venerabili fratri nostro Archiepiscopo misimus Vpsalensi, fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus ei et suffraganeis eius districte præcipias, vt vsque prædictum terminum

* Cum nihilominus Gerardus, nouus Bremensium Archiepiscopus, meritorum Alberti oblitus, Rigensis ecclesiæ subiectionem postularet, profecturosque in Liouoniam variis modis impediret; Honorius PP. III. anno MCCXVIII. eidem mandauit, ne Liouoniensi Episcopo molestiam faceretur, neue illius ecclesiam conaretur metropolis suæ iurisdictioni subiicere, grauiter ipsum præterea redarguens, quod Cruce signatos Christi fidelibus Liouoniæ suppe-

tias ferre prohiberet. Vtriusque epistolæ argumentum habet RAYNALDVS *ad b. a. n. 40.* Defuncto Gerardo, cum Capitulum idem tentaret, ab Honorio similiter acriter increpatur; Albertus contra cum Liouoniensi ecclesia in tutelam Apostolicam suscipitur; Idem *ad annum* MCCXIX. *n. 31.* Novas autem per Liouoniam ecclesias Cathedralis condendi atque Episcopos præficiendi potestatem dederat ei iam anno MCCXII. Idem *ad b. a. n. 45.*

num, quocunque modo poterint, ad apostolicam sedem venire pro viribus elaborarent. Sane quia, ut asseris, ad crucis negotium promouendum tibi non sufficit euectionum numerus, nostris literis designatus, et usque ad tricesimum numerum postulas licentiam tibi dari; nos

hoc tuæ conscientiae duximus commitendum, ut super hoc procedas, sicut videris expedire. Tu denique, frater Archiepiscopo etc.

Datum Romæ apud sanctum Petrum 1x. Kal. Martii, pontificatus nostri anno sextodecimo.

XXII. a.

Fundatio Cellæ ad Muldam, qua mentio filiorum Alberti Vrsi Ottonis, Bernhardi, HERMANNI, Theodorici Comitis de Wirbene et Meinheri de Wirbene.

Ex diurnis Theolog. MDCCXXII. pag. 517.

Anno
1173.
Goslarie.

IN nomine sancte et indiuidue Trinitatis. FRIDERICVS diuina fauente clementia Romanorum Imperator augustus. Quum superna pietas ad defensionem Ecclesiæ suæ imperiali nos auctoritate sublimauit, dignum et iustum est, ut nostro cooperante studio continuis incrementis in imperio nostro cultus diuine religionis accrescat. Quapropter notum facimus tam futuris, quam presentibus Christi fidelibus, quod petitione fidelis nostri OTTONIS Marchionis Missenenensis et MEINHERI de Wirbene, nec non Dudonis de Mynime, sub regula beati Augustini cellam statuimus infra terminos Numburgensis Episcopatus iuxta flumen Mulda, in honorem sancte Trinitatis sanctique Andree, apostoli; dotem autem contulimus eidem Celle, in terra Plisne, sexaginta noualia, que vulgo dicuntur *Lehn* *, que diuini timoris et amoris intuitu memoratus Marchio OTTO et MEINHERVS de Wirbene nobis resignauerunt, ut prefate Celle per manum liberalitatis conferantur. Decimam vero ipsorum Noualium cum omni vtilitate dilectus noster VDO, Numburgensis Episcopus ipsi Celle contulit, et pontificali auctoritate in presentia nostra in perpetuum confirmauit. Ne qua igitur postmodum ecclesiastica secularisue persona hanc nostram largitionem et predictæ Celle institutionem quoquo modo infringere seu labefactare presumat, nostra imperiali auctoritate prohibemus, et tam ea, que in presentiarum ipsi celle contulimus, quam ea, quæ fideles quique illuc conferre voluerint, presenti priuilegio confirmamus, ita, ut violator, pri-

uilegii quinquaginta libras auri puri, dimidiam partem Camere nostre et dimidiam iniuriam patientibus componat.

Huius rei testes sunt:

Wichmannus Magdeburgensis Archiepiscopus.

OTTO Missenenensis Marchio.

OTTO Marchio Brandenburgensis.

Theodoricus Marchio.

BERNHARDVS Comes de Ascherleue.

Henricus Comes de Wettin.

Dedo Comes de Groytz.

Fridericus Comes de Brene.

HERMANNVS Comes de Orlamunde.

THEODORICVS Comes de Wirbene.

Burghardus, Burggraffius Magdeburgensis.

Hartmannus et Otto de Lobedeburch.

Godeschalcus de Studitz (Scuditz)

Heinricus Burggraffius de Aldenburch.

Erhenbertus de Detrebitz (de Trebitz)

Albertus de Altenburch.

Sifridus de Hagen.

Hugo de Warda.

Thiemo de Cholditz et alii quam plures.

Signum Domini Friderici Romanorum Imperatoris inuictissimi. Ego Gottfridus Cancellarius iure Christiani Archiepiscopi et Archicancellarii recognoui.

Data ** sunt hęc anno Dominice incarnationis millesimo centesimo septuagesimo tertio, Indictione sexta, regnante Domino Friderico Romanorum Imperatore gloriosissimo, anno regni eius vicesimo secundo; Imperii vero decimo nono.

Datum GOSLARIE Nonas Maii feliciter Amen.

Nnn

XXII. b.

* In margine obseruatur, in ea regione prædia censer *nach Leben*, ut alibi *nach Aeckern oder Ausfaat*, ita ut *Leben* sit pars

agri, cui certa quantitas sementis committi possit, cum parte prati.

** f. Acta.

XXII. b.

*Sifridus Comes Orlamundanus in monasterium Heusdorff
prope Ienam beneficus.*

Monasticon Thuring. p. 332.

Anno 1192. **I**N nomine sancte et indiuidue Trinitatis. Ego Dei gracia Sifridus Orlamunde Comes notum facio tam futuris quam presentibus, quod ex permissione et licencia mea quidam Ministerialis meus de Louede, Adalbertus nomine, consensu heredum suorum, partem proprietatis sue xxxvi. agros nemoris aput *Ginnam* in proprietatem beato Go-

dehardo in Hufdorff. donauit. Igitur ut hoc ratum et inconuulsum omni euo permaneat, fecimus hanc cartam conscribi et sigilli nostri impressione insigniri, his adhibitis testibus: Herwinus de Budendorff. Theodericus de Appolde. Loduicus Wleeh, Hartungus de Hugelien. Data est autem hec in Orlemunde Assumptione Virginis Marie. Anno mxcii.

XXII. c.

Holmgardicorum Regum Genealogia Oernbiälmiana.

Valdemarus I. Rex Holmgardiæ seu OstroGardiæ, Anno dccccclxxxiv. primum conuersus ad fidem christi per Olauum Tryggonidem, Regem postea Noruegiæ, opera sacerdotis cuiusdam Pauli, quem Constantinopoli reuertens comitem sibi adsciuit e Græcia. Vx. Arlogia.

Iarislauus Rex Holmgardiæ. Vx. Ingerda, Olai Skåttkonungs Sueonum Gothorumque Regis filia.

Valdemarus II. Rex Holmgardiæ vx. Gyda, filia Anglici Regis Harald Godvinsons, per Guilielmum Conquæstorem, Normanniæ Ducem, regno occupato, cæsi.	Visualdus Princeps, vius in Suecia com-bustus iussu Si-gridæ Reginae, Erici Victoriosi viduæ.	Holte Danfrakke Princeps.	Christina vx. Haraldi Regis Noruegici bello in Anglia Anno MLXVI. cæsi.	Praxedis vx. Ortonis I. Marchionis Stadenfis, Electoris Brandenburgici, Domini Dithmarsia, Anno MLXXXV. mortui.
---	---	---------------------------	---	---

Haraldus Rex Holmgardiæ. Vx. Christina, Ingonis III. Sueonum Gothorumque Regis filia, et Regis Stenchilli II. neptis.

Valdemarus III. Rex Holmgardiæ, vx. Sophia, Boleslai Crivousti Polonici Regis filia, quæ primo marito mortuo, nupsit Magno, filio Nicolai Danici Regis, cæso in For-tewick, et tandem Suerchero II. Regi Suco-Gothico. Ex hoc Valde-marø et Sophia, nata est Sophia, altera vx. Valdemari I. Regis Danici. Malmfrida, vx. Sigurdi Iorsalafars Regis Noruegiæ, cuius filia Christina fuit vxor Erlingi Scackii Iarli, et mater Magni Erlingsons Regis Noruegiæ, per Suerrum Regem mortui. Ingeburgis, vx. Canuti Lardi Regis Obotritorum et Ducis Slesuicensis, qui filius Erici Eiegod Regis Danici, et Bortildæ, Reginae sanguinis Suedici, qui parentes erant Valdemari I. Regis Danici, ambo in Cypro mortui.

XXII. d.

*Dedicatio ecclesiæ Orlamundenfis a Moguntino peracta præsentem
Comite Sifrido et Sophia, parentibus Alberti, Nordalbingiæ Comitis.*

Anno 1194. **I**N nomine sancte et indiuidue Trinitatis. Diuina fauente clementia Conradus, Sabinensis Episcopus, sancte

Maguntinensis Sedis Archiepiscopus, in perpetuum. Vniuersorum fidelium presentium et futurorum nouerit industria, quod

quod nos pro petitione illustris viri, *Comitis SIFRIDI*, ecclesiam consecraturi *Orlamunde* venientes, inuenimus ibi privilegia Dni et predecessoris nostri felicitis memorie *SIFRIDI Archiepiscopi*, et *Palatini Comitis WILHELMI*, hanc formam scripti continentia:

Notum sit tam futuris, quam presentibus, qualiter ego *SIFRIDVS*, *Maguntinensis Archiepiscopus*, *OTTONEM Marchionem** et *Coniugem suam ADELHEYDEN*, ambo felicitis memorie, qui primi in *Thuringia* pro remedio anime sue, et pro salute animarum omnium parentum suorum, Deo et sancto Martino, mihi-que Archiepiscopo, *censum Dei*, id est, omnium frugum pecorumque decimas, recognouerunt, corpore et spiritu, quasi filios in Christo genitos, dilexi etc.

Ego *Wilhelmus Palatinus Comes* traditionem renouo et stabilio. Insuper quoque decimam perhenniter libera potestate contrado.

Hec itaque pietatis facta prenominato-

rum Principum deuote suspicientes, *SIFRIDO*, predicto *Comite*, et religiosa *Coniuge sua SOPHIA filiisque suis*, cum reliquis, qui tunc aderant, assensum presentibus, prefatam ecclesiam sancti *Pancratii in Orlamunde* de nouo instauratam consecrantes, predictis bonis ecclesie, cum omni reliqua dote solennitati diei, venientibus quoque ad ipsam et redeuntibus, *Pacem Dei*, Omnipotentis sanctorum Apostolorum *Petri et Pauli* autoritate et Dni *Pape CELESTINI* ex nostro, quo fungimur, officio sub anathematis distinctione placuit indicere etc.

Acta sunt hec, Domino *Celestino III.* Apostolice Sedi presidente, *Heinrico* quinto Romanorum Imperatore gloriosissimo Imperium gubernante, Anno dominice Incarnationis *MCLXXXIII*. Indictione *II. xvii. Kal. Februar.* Anno nostre Electionis in Archiepiscopatum *xxxiiii. Exilii xxix. Reuersionis vero ab exilio II.***

XXII. e.

Philippus Raceburgensis Episcopus anniuersarium instituit pro anima decessoris Isfridi Episcopi.

Post
annum
1205.

IN nomine sanctæ et indiuiduæ Trinitatis. Ego *PHILIPPVS* Dei gratia *Raceburgensis Episcopus*. Quia sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, et eis in dandis elemosynis subuenire, vt a peccatis soluantur; Nos, piæ recordationis affectu, pro anima domini nostri et prædecessoris Episcopi *ISFRIDI*, ecclesiæ nostræ et fratribus quatuor mansos cum omni iure censu scilicet, decima, et achtwort, in villa *Bentin*, in territorio *Wittenborch*, in die anniuersaria iam dicti episcopi dedimus ad seruitium, vt inde vespere et mane reficiantur. Dabunt iidem coloni pro omni exactione *Comitis*, expeditione scilicet, petitione et *Burgwerck*, quatuor mensuras tritici medio tempore, intra diem sancti Martini

et omnium Sanctorum. Quod Comes *Guncelinus*, cum terram *Wittenborch* haberet, pro anima domini sui episcopi in suis exequiis remisit, et postea *Comes ALBERTVS*, superueniens iam possessor eiusdem terræ, ad petitionem nostram coram multis honestis viris apud *Erteneburg* ratum haberi concessit. Vt autem hæc rata sint et inconuulsa, banni nostri denunciatione et sigilli nostri impressione corroborauimus.

Huius rei testes sunt:

Henricus prepositus.

Henricus prior.

Arnoldus custos et totus conuentus in Raceborch.

Guncelinus Comes, et frater suus, Comes Henricus de Zuerin.

Burwinus.

Nnn 2

XXII. f.

* *V. LAMBERTVS SCHAFFNABVRGENSIS ad annos MLXII. MLXVII. MLXIX. MLXXXIII.*

** Similibus notis chronicis instructas

chartas huius *Conradi* reperies apud *LEVK-FELD. antiquit. Walkenred. p. 213. et Ilsefeld. p. 55.*

XXII. f.

Albertus Comes Raceburgensis et Orlamundanus colonos duarum villarum ad ecclesiam Bergerdorfensem spectantium ab oneribus absoluit, cum exceptione.

Anno
1217.
Mol-
næ.

HENRICUS Dei gratia *Raceburgensis* Episcopus, omnibus, ad quos præsens pagina peruenerit, salutem in Christo Iesu, salutari nostro. Humanum genus hoc sibi remedium adinuenit, ut facta sua commendet in scriptis, ne per successus temporis, qui memoriæ nouerantur, vlla possit oriri dubitatio; sed scripturæ testimonio facti veritas elucescat: Constare igitur volumus omnibus, in Christo renatis, et Deum timentibus, quod ALBERTVS, *illustris COMES RACEBURGENSIS**, ecclesiæ in *Bergerdorp* sex manfos, in villa *Burnesssem*, et duos in *Wenerdorp*, et colonos in eis habitantes, ab omni exactione et seruitio, et iure, quod in ipsis habebat, absoluit et liberos esse perpetuo donauit, eo tamen in eis iure retento, quod ad munitionem *castri LOWENBURG* tantum *plancas* ducere, et non alia seruitia facere, et ad defensionem terræ, quod vulgo *Landwere* dicitur, prædictorum manforum coloni subsidia præbere tenebuntur. Præterea idem iam dictus *Comes*, cuius memoria sit cum sanctis in gloria, ipsi ecclesiæ nostræ in *Bergerdorp* riuum *Bilne*, ad ædificandum in eo molendinum, ad salarium sacerdotum Deo inibi seruientium, sua contulit liberalitate. Ut autem hæc tam conueniens et laudabilis donatio iam dictæ ecclesiæ firma sit et stabilis, ac ne quis possit huic libertati contradicere; præsens scriptum sigilli nostri appensione muniuimus, eamque do-

nationem banno nostro ligamus, et auctoritate, qua fungimur, ipsi ecclesiæ, confirmamus. Confirmamus etiam præterea et stabilimus ecclesiæ nostræ in *Bergerdorp*, iam sæpius nominatæ, omnes pertinentias suas, quas pertinere fecit prima fundatorum suorum institutio, vel legitima emptio, vel deuota fidelium oblatio, secundum confirmationem piæ memoriæ domini ISFRIDI et PHILIPPI, Episcoporum *Raceburgensis* ecclesiæ, siue sit in decimis, vel in mansis, vel in pratis, vel in pascuis porcorum vel situ molendinarii commoditatis, ut ecclesiæ prælibatæ in perpetuum firmæ sint et stabiles. Si quis vero malignorum et dominum non timentium huic donationi et firmationi contraire attentauerit; anathema sit, et communione sanctorum priuetur æterna. Confirmata autem sunt hæc *Molne* in maiori synodo nostra, præsentibus tam laicis, quam clericis:

Wicmanno Raceburgensi præposito.

Henrico Priore.

Godescalco Camerario.

Godescalco sacerdote.

Cunone sacerdote, Raceburgensis ecclesiæ Canonicis.

Laicis: Ottone Albo.

Nothelino de Goldenez

Nicolao de Below.

Werdago de Molne, et aliis multis.

Anno incarnationis dominicæ MCCXVII.
1 x. Calend. Iunii.

XXII. g.

Comitis Alberti de Raceburg donatio Ecclesiæ Raceburgensi facta.

Anno
1219.
Smi-
lowe.

ALBERTVS Dei gratia *Comes in Raceburg*, omnibus, ad quos hoc scriptum peruenerit, salutem in Domino, saluatore nostro. Notum esse volumus tam futuris, quam præsentibus,

quod nos, pro honore et reuerentia beatæ Mariæ Virginis, et pro remedio animæ nostræ, ecclesiæ *Raceburgensi* teloniam de octo lastis libere perpetuo indulimus. Contulimus insuper eidem ecclesiæ villam,

* Cum Albertus non solius *Nordalbingiæ* strictæ sic dictæ; sed etiam ceterarum a Danis occupatarum prouinciarum Comes et Præfectus fuerit; a singulis cognominari

potuit. Inde, ut alter Proteus, tam sub specie *Nordalbingiæ*, quam *Holsatiæ*, *Louenburgiet Raceburgensis* Comitis in charis comparet; nec tamen sine ratione.

lam, quæ *Swartensee* dicitur, cum omni iure, absque *Bruckenwerch*, et duos mansos in villa *Bozoue*, cum omni libertate: et in terra *Boitin Lockwisch* cum omni libertate. Dedimus etiam cum omni iure bona, quæ Volquardus a nobis iure feudali tenet in villa *Goldensee*, et quinque mansos in villa *Chemelin*. Vt autem hæc rata et inconuulsa permaneant, paginam hanc scribi confecimus, et sigilli nostri impressione roborauimus.

Acta sunt hæc in *Smilowe* anno dominicæ incarnationis MCCXIX. indictione autem septima.

Testium, qui hæc viderunt et audiverunt, nomina sunt hæc:

Henricus Raceburgensis Episcopus.

Godescalcus præpositus ibidem.

Bartholdus notarius curiæ.

Reinfridus.

Henricus pincerna.

Volmarus, Waltherus, Nicolaus, Remboldus, Otto senior et Otto iunior et alii quamplures tam laici, quam clerici.

Quicumque hæc infregerit, coram domino Iesu anathema sit.

XXII. h.

Roberti Abbatis Dunamundensis venditio duorum mansorum et dimidii facta Nouomonasterio, assentiente Alberto Holsatiæ Comite, et subscribente Alberto Liuoniensi Episcopo cum fratre Rothmaro.

Anno
1224.

EGO Robertus Dei gratia Abbas in *Dunemunda* omnibus tam præsentibus, quam futuris in perpetuum. Ne ea, quæ solempniter et legitime acta sunt, processu temporis in obliuionem vel dubium elabantur, scire vos volumus, quod nos duos mansos et dimidium in villa *Brachteuelde*, a domina Thangbrigge, domini Hugonis de Hildesem vxore, nobis collatos, cum consensu Capituli nostri, Præposito et Canonicis in Nouo Monasterio, summa, quæ inter nos conuenit, ab eis recepta, vendidimus, et in perpetuum ac firmum proprietatis ius, sicut ad nos deuenerat, et in quieta a nobis possessione obtentum fuerat, domino ALBERTO, HOLZACIÆ Comite, suam auctoritatem adhibente, eis contradidimus. Ne autem huiusmodi venditionis contractum legitime celebratum, vel nos ipsi aliqua occasione retractare, vel alter quispiam super eo controuersiam in posterum eis posset mouere; nos, in argumentum facti, præsentem paginam si-

gilli nostri duximus impressione roborandam, subscriptis testibus, quorum nomina sunt hæc:

ALBERTVS *Liuoniensis Episcopus*, et frater suus ROTHMARVS.

Io. Sigeberghensis præpositus.

Eppo præpositus in Poretze.

Herbordus Abbas Reyneueldensis

Silardus Scholasticus Hamburgensis.

Alardus Canonicus Hamburgensis.

Hartmodus plebanus in Plone.

Gerhardus de Wittenborgh, Comitis Notarius.

Item Fridericus de *Hafelthorpe* et filius suus Theodoricus.

Heinricus de Barnstede.

Fridericus Aduocatus de Izeho.

Item Helerick de Callingthorp, et frater suus Oddo.

Arnoldus et Bertholdus de Haselow.

Acta sunt hæc anno incarnationis dominicæ M. CC. XXIIII. quarto Kalendas Aprilis.

XXII. i.

Hermannus Comes de Orlamunde, absente fratre Alberto, prædium Tambuch Valli S. Georgii attribuit.

LVNIG. *feudal. t. 2. p. 746. Monasticon Thuringiæ p. 482.*

Anno
1227.

IN nomine sancte et indiuidue Trinitatis. HERMANNVS Comes de Orlamunde. Notum sit vniuersis tam

præsentibus quam futuri temporis fidelibus, quod prædium nostrum *Tambuch*, hereditario iure ad nos deuolutum, Comes

mes Meinhardus de Muleberc de manu nostra, et ab eo Aduocatus de Arnistete Rudegerus in pheodi ratione susceptum possederat. Idem autem aduocatus debiti cuiusdam obligatione constrictus eadem bona, M. Comite prece ac pretio ad assensum suum inclinato, nostro quoque fauore, iam dicto comite mediante et cooperante, super hoc sollicitate requisito et accepto, Hermannno Abbati et fratribus de Valle Sancti Georgii pro centum LXXX. marcis vendidit. Nobis vero ad redditus xx. duorum talentorum de bonis Maguntinæ, Vuldensis seu Hersfeldensis Ecclesiæ assignata, secundum tenorem et ordinem prioris pheodi Comes M. de Muleberg a nobis, et ab ipso nihilominus iam dictus Aduocatus in pheodi iure susceperat. Et quia supramemoratum prædium *frater noster Comes Albertus* pari nobiscum iure possederat, bona, quæ in concambio recepimus, ipsi dimidiamus. Quod si minus forte acceptauerit, ei de prædio nostro inphædato ad redditus V. talentorum, vbicunque voluerit, assignamus. Abbas quoque et fratres prænominatæ Ecclesiæ arbusta quædam iuxta Eichelburnen, annuatim maldrum frumenti soluentia, ad supplementum factæ commutationis nobis contulerunt. Accepto itaque restauro, omnibus, qui sibi in præmemorato fundo iuris aliquid vendicabant, prece ac precio seu recompensatione amotis, ipsum fundum cum terminis suis in arbutis, in pratis, in pascuis, cultis et incultis ipso iure, quo a progenitoribus nostris ad nos est trans-

fusus, Ecclesiæ memoratæ libere et quiete possidendum delegamus. Et vt contractus ipse stabilimentum posteritatis obtineat, paginam hanc conscriptam sigilli nostri impressione insignimus, et testium astipulatione munimus.

Quorum nomina sunt hæc:

Heinricus Comes de Swartzberg, et duo Filii sui, Heinricus et Gunterus.

Gunterus Comes de Keuerenberg et frater suus Comes Albertus.

Heinricus Comes de Glichen.

Meinhardus Comes de Muleberc

Theodoricus Comes de Bercha.

Luthgerus de Kirchheim.

Bruno Parrochianus de Rudolinstat.

Heinricus Capellanus de Blanckenberg.

Albertus Dapifer de Dromelitz

Heinricus Marschalcus de Driuurthe.

Gotschalcus de Eichelburnen.

Heinricus de Kale.

Heinricus de Orlamunde, cum tribus Filiis suis.

Alexander de Schmidstete, Fridericus de Smidstete.

Albertus de Rinistete, Cunradus de Wilrigisleiben.

Lupoldus de Arnistete, Rudigerus aduocatus de Arnistete.

Cunemundus de Kobinstete, Albertus de Stutirnheim.

Acta sunt hæc Anno incarnationis Domini M. CC. XXVII. Indictione quinta decima.

XXII. k.

Albertus Orlamundanus ratam habet cessionem a fratre Hermannno monasterio vallis S. Georgii factam prædii Dambach.

LVNIG. corp. iur. feudal. t. 2. p. 747.

Anno 1227. circiter. **I**N nomine sancte et indiuidue Trinitatis. Albertus Comes de Orlamunde. Vniuersitati fidelium ex presenti instrumento constare volumus, quod predium nostrum et fratris nostri, Tambuch dictum, hereditario ad nos iure deuolutum, Comes Meinhardus de Muleberc de manu nostra et fratris nostri, sed et Rudegerus Aduocatus de Arnistete de manu Meinhardi Comitum pheodi

ratione susceptum possederat. Idem autem Aduocatus debiti cuiusdam necessitate obligatus, eadem bona, Meinhardo Comite ad assensum ipsius inclinato, fratris quoque nostri super hoc fauore impetrato, Hermannno Abbati et fratribus de Valle Sancti Georgii pro centum LXXX. marcis vendidit, fratri quoque nostro ad * redditus xx. duorum talentorum de bonis Maguntine, Vuldensis seu Hers-

* leg. annuos.

Herffeldensis ecclesie in eiusdem predii compensacionem assignauit, que vice prioris pheodi Comes Meinhardus de Maleberc a fratre nostro, et iam dictus Aduocatus a Comite pheodali iure suscepit. Frater itaque noster, accepto equipollenti restauro, omnibus, qui sibi in prememorato fundo aliquid iuris vindicabant, recompensacione motis, ipsum fundum cum terminis suis, in arbuſtis, pratis, pascuis, cultis et incultis, ipso iure, quo a progenitoribus nostris ad nos dinoscitur esse transfusus, prefate ecclesie libere et quiete possidendum in multorum illustrium virorum presencia delegauit et cyrographi sui munimine roborauit. Nos igitur factum hoc tam solempniter celebratum et caute ac rationabiliter ordinatum, tum diuini timoris respectu, tum pro fraterne dilectionis affectu, retractare et rescindere no-

lentes, bona xx. duorum talentorum, que frater noster in predii nostri commutatione recepit, equa lance cum ipso parcientes, xi. pro porcione, que ad (nos) contingit, acceptamus, et ipsum contractum presenti pagina digestum gratum et ratum habemus, et sigilli nostri exhibicione et testium adhibicione communimus.

Quorum nomina sunt hec:

Comitissa *

Frater noster Comes Hermannus de Orlamund.

Comes Ernestus de Glichin.

Hugo Valant. Albertus dapifer de Dromelitz.

Sifridus de Eicheneberc (f. Ertheneburg).

Henricus Capellanus, et alii quam plures.

XXII. 1.

Albertus Orlamundanus petit ab Honorio III. relaxationem iuramenti, liberationis causa Henrico Suerin. præstiti, allegatis multis iuris subtilitatibus.

SCHANNAT. *Vindem. I. pag. 196. ex Cod. MS. Mog.*

Anno 1226. **V**estre gratie significo, Pater Sancte, quod cum Dominus et *Auunculus meus*, Rex Dacie, a Vasallo suo, modice Reputationis Viro, perfide captus esset, Ego ratione Sanguinis, iniuriam eius meam reputans, absolutionem eius procuravi celeriter, ne mora traheret ad se periculum et iacturam. Postmodum excogitans, quod expediret Reipublice, ne remanerent Crimina impunita, volebam vindicare, quod fa-

ctum fuerat fraudulenter, cum nemini patrocinari debeant Fraus et Dolus. Sed, quia varii sunt euentus rerum, id quod conceperam, non poteram perducere ad effectum. Sed ex insperato etiam *captus fui* et diutissime *detentus in vinculis ferreis*, a quibus eripi non potui nec absolui, donec *Castrum quoddam munitissimum*, ad me spectans hereditario * iure, oportuit me dimittere; vellem, nollem. Iuravi et Renuncians, quod illud nunquam repetam,

Lauenburg.

* Sine dubio *Hedeuigis*, Coniux Alberti.

* Apud PETRUM LAMBECIUM titulus *appendicis primi libri rerum Hamburgensium*, præter duplicem sancti Ansgarii vitam, promittit quoque *antiquum HOLSATIAE CHRONICON rhythmicum ab anno Æ. C. MCXCIX. vsque ad annum MCCXXXI.* Intus tamen et *in nigro*, quod aiunt, nihil huiusmodi comparet. Interim Chronicon illud, a Lambecio nescio qua de causa omisſum, aliud ab eo non esse videtur, quod diligens historiae ecclesiasticae Hamburgensis confarcinator STAPHORSTIVS inseruit *tom. 2. p. 118. seq.* Ibi autem *p. 121.* de titulo et iure, quo Albertus Lauenburgum nactus est ac possedit, Poeta ita canit:

Dat eddele Schlott LOVENBORCH se dem KONIGE geuen

Vp dat Greue ALEFF quit vnd frie machte leuen.

Dat Schlott LOVENBORCH gaff he in derfuluen Tidt

Greue ALBERDE, sinem Obme, FRIE VND QVITT.

He beuobl em ock dat NORDAWINGER LAND,

Dat he munnen hadde mit starcker Hand etc. Quæ verba satis indicant, Albertum non mentiri, dum ait, *Lauenburgum* ad se spectasse *hereditario* iure, iure scilicet, ut Poeta explicat, *liberi allodii*; non beneficii clientelaris, neque administratorio nomine, ut reliqua *Nordalbingia*.

tam, nec pro Recuperando eo per me vel per alium Arma sumam. Cum igitur valde graue mihi sit, quod occasione iuramenti, quod vi inductus prestiti, tam enormem sustinere debeam Lesionem; Beatitudini vestre supplico, quod illud relaxare dignemini, et, vt mea possim repetere, dispensetis mecum, cum

habeatis plenitudinem Potestatis. Non enim iuraui voluntarie, sed per metum, qui cadere poterat in Constantem Virum, et ob hoc merito debeo excusari. Præterea cum Fidem non seruanti Fides seruanda non sit; nemo de facto isto rationabiliter me redarguere et vindicare poterit, vt videtur etc.

XXII. m.

*Otto et Hermannus Canonicus Wirceburgensis, consentiente Ottonis
uxor Lugharde et filiis Wilhelmo et Sigismundo, Bal-
thasari Landgrauio in feudum offerunt pro 600.
sexagenis grossorum castra Schauenforst,
Madaa et Buffarb.*

Ex LVNIG. feudal. t. 2. p. 548.

Anno
1395.

Wir von Gottes Gnaden OTTE Grave von Orlamunde, Herr zu Leuwinstein, vnd alle vnsere Erbin, vnde Wir Grave HERMANN, des egenannten Graven Otten Brudir, Thum-Herre zu Wurtzburg, bekennen offentlich mit diesem Brife, allen den, dy en sehn adir horen lassen, das Wir mit dem Hochgeborn Furstin, vnserm gnedigen Herren, Herren Balthasar, Landgrafe zu Doringen, vnd Marg-Grave zu Missin, uberkomen sind, mit wohlbedachtim Muthe, vnd guten Vorrathe, alzo, das Wir, mit vnser Erben Loube vnd frigem guthen Willen, die Slosse Schouwenforst, Madela, vnd Buchfurte, dy Vns vnd vnsern Erbin rechte Erbe eigin gewest sind, mit allen iren Rechten, Ere, Wirten, Nutzen, Freiheiten vnd Gewonheiten, mit Clostirn, Clostirhofen, Dorfern, Gerichten, Vberstin vnd Niederstin, mit Wassirn, Wassirleufften, Vischerigen, Wiesen, Weldin, Holtzirn, Widen, Wildebanen, mit allin Manschaften, Lehenen, Geistlichin vnd Weltlichin, dy darzu gehorn, vnd in den Gerichten gelegen sind, Beten, Dinften, Zinsen, vnd nemelich mit allin iren Zugehorungen, vnd mit allir Gewalt vbir vnd vnder der Erdin, wy dy Namen habin, adir Nahmen gehabn, mochtin, nichtis vsgenommen, williclich vfgegebin habin, vnd darzu nemelich dy Lehen vbir den Hoff vnd Dorff Kottendorff, mit allin iren Zugehorun-

gen, dem egenantin vnserm gnedigen Herrn, Herrn Balthasar, Land-Grafen zu Doringen, vnd Marggrafen zu Missin, vnd sin Erbin, an den Gerichten zu Schouwinforste vnd zu Madela, mit gantzir vnd vollir Macht vnser Erbin, in Keynwertikeyt Frouwin Lughard vnser Graven Otten elichen Gemaheln, vnd vnser Sone vnd Tochttere, nemelichen Grafen Wilhelms vnd Grafen Sigemundis*, mit allin iren Eiginschaften vnd Sachin, alze obene gelchreiben sted, vnd Wir vorgebantir Grafe Otte vnde Grafe Hermann, vnd vnser Grafen Ottrin eliche Gemahel, vnd alle vnser Erbin, habin Vns des auch vor vns selbir, vnd alle vnser Erbin, williclich vnd mit wohlbedachtem Mute vorzihen recht vnd redelich an disen selbin Gerichten zu Schouwinforste, vn zu Madela, da sich das geburte zu thuen von Gerichtis wegen, und Wir von Rechte thun sollen, vnde der egenante vnser gnediger Herre, Herre Balthasar, Land-Grave zu Doringen, vnd Marg-Grave zu Missin vnd seine Erbin haben ouch dy obgenantin Slosse Schouwinforst, Madela, vnd Buchfurte mit allin iren Zugehorungin, alze obgeschriben sted, darnach, alze Wir en das alzo vfgegeben, vnd yn geantwortet habin, vber lar vnd Tag, vnd alze lange sy das bedurffin in dem Rechtin, ane rechte Ansprache onne gehatt habin, vnd darnach vns vorgebantin Grafen Ottrin von Orlamunde vnd vnsern Lehens

* Ille Sigismundus horum Comitum vltimus est Leubero ap. DN. MENCK. Scriptor.

t. 3. p. 1860. * 1447. p. 671.

hens Erbin, die alles wider geliehen habin, vnd Wir Grafe Otte vnd vnserns Lehens-Erbin auch die wydir von ym vnd sin Erbin zu rechten Lehn empfangin habin, vnd Vns damete vnn ir sy vermainnt habin, dy Gut von ym zu besitzenee gebruchin vnd habin, als Lehns-Gutis Recht vnd Gewohnheit ist, vnd dem megnantin vnserm gnedigen Herrn, Herrn Balthasar, Lant-Grafen zu Doringen, vnd Marggrafen zu Missen, vnd sinen Erbin mit den obgnantin Slossern vnd allen irn Zugehorungin geworten vnd dynen fullen vnd wollen, als mann gein yren rechten Herren billig vnd von Rechte thun fullen, alle Argelist, vnd Gefehrde vsgeschlossen. Darumene vns ouch der'genante vnser gnediger Herre, Herr Balthasar Landgraff zu Doringen, vnd Marggraff zu Missen gegeben, vnd nutzlich bezahlt hat sechs hundert Schog Groschen, Friberger Muntze, die Wir in vnsern schinbern Nutz vnd Frumen gekard vnd gewand habin. Ouch habin Wir vor genantir Graue, Otte van Orlamunde, vnd vnser Erbin dy obgenantin Slosse Schouwwinforst, Madela vnd Buchforte von den obgeschriebenen vnserm gnedigen Herrn, Herrn Balthasar, Landgrafen zu Doringen, vnd Marggrafen zu Missen, vnd von sin Erbin ouch darumb zu Lehne empfangen, dass Sie Vns vnd vnser Erbin schutzen vnd vertheidigen fullen zum Rechtin gein allirmenlich, vnd vnser ouch mechtig sin stete zum rechtin keyn allirmenneglich, ane Wyderede. Ouch ist geret, were, dass Wir vorgenanter Grafe Otte von Orlamunde adir vnser Lehens Erbin dy vorgenante Slosse eins adir mer adiricht yrie Zugehorunge verkauffen adir versetzen woldin, so sollen wir das vnsern Herrn, Herrn Balthasar, Land-Grafen zu Doringen, vnd Marggrafen zu Missen vnd sein Erbin egnant zuuor anbitin, vnd vor allirmenneliche sy dazu kumen lassen, vmb also viel Geldis, als andere Lute vns darum thun woldin; woldin

sy aber daran nicht, so mochtin wir verkauffen, adir versetzen cyn adir vnsern Genossen adir vndirn Genossen erbarn Lutin, dy zu den Wapen geboren weren, vnd nicht Stetin, vnd wir also verkaufftin adir versetztin, den adir die solden wir brengen an den megnantin vnsern Herrn, vnd syne Erbin, der ader dy ouch damite das also von denselbin vnserm Herrn vnd syn Erbin empfaen, verdinen, vnd gelobin, schweren, vnd yn vorbriuen fullen, als wir, vnd sie vns gethan habin, vnd dieser Brief vswiset, ane Hindernisse. Der egenante vnser gnedige Herre, Herre Balthasar, Landgrafe zu Doringen, vnd Marggrafe zu Missen, hat vns ouch die sunderliche Gnade gethan, were es, dass wir Grafe Otte von Orlamunde egnant abgienge von Todes wegen, vnd Lehens-Erbin hindir vns dem Lebin nicht lissen, dass „vf vns Grafen Hermanne von Orlamunde egenant die obgenantin Sloss mit yrem Zugehorungin geuallin sollin, die zu habene zu rechtin Lehen von dem vorgenantin vnsern Herren, vnd synen Erbin, dywile wir lebin vnd nicht lengir, vnd wir yn auch dywile damite gewarten vnd dynen fullen, alze vor vns Grafen Otten van Orlamunde egenannt vnd vnser Lehens Erbin geschrieben sted; doch dass wir Grafe Hermann von Orlamunde megnant daran noch dauon danne keyns verkauffen noch versetzin, deme egenanten vnsern Herrn vnd seinen Erben, der Slosse noch von Zugehorunge keyns entwenden fullen. Des zu Bekentnusse haben wir vorgnante Grafe *Otte* von Orlamunde vor vns vnd vor vnser Erbin vnser Insigel lassen hengin an diesin vffin Briff, des wir egnanter Graf *Herman* von Orlamunde zu diesem mahl mit yn gebruchin, wenne wir itzunde eigins Insigils nichen habin.

Gegeben noch Gottis Geburt thusint lar, drihundirt lar, darnach in den vnf- vnd nunzigsten lare, des Dinnstages Sancte Kyliani Tage.

XXIII.

Honorii PP. III. Rescriptum in causa Regis Galetiae.
Ex RAYNALDI Annal. ecclesi. t. 13. p. 295.

Anno
1222.
Romæ.

Honorius etc. *Andreae* Vngariæ etc. Regi etc. Nuper ex parte tua fuit propositum coram nobis, quod, dudum * Regi, nato tuosecundogenito, ad regnum *Galerie* sibi datum per venerabilem fratrem nostrum, Strigoniensem archiepiscopum auctoritate Sedis Apostolicæ coronato in Regem, ** filiam nobilis viri, *** Ducis Poloniæ, matrimonialiter copulasses; tam a te, quam ab ipso Duce, corporali iuramento præstito, quod neuter vestrum dissolui huiusmodi matrimonium procuraret; quin immo Regem prædictum in obtinendo regnum ipsum defenderetis toto tempore vitæ suæ, casu sinistro accidit, Regem ipsum cum sponsa, et pluribus aliis viris nobilibus a tuis hostibus captiuari, et tamdiu extra regnum ipsum mancipatos custodiæ detineri, donec necessitate compulsus, cum ipsos aliter liberare non posses, iuramento præstito promisisti, quod et **** filio tuo tertio genito, concesseris ipsum regnum præfatum, et filiam nobilis viri, *MISCZLAV*, matrimonialiter copulares. Super quæ utique apostolicæ prouisionis iussragium postulasti. Nos igitur, hac et aliis petitionibus tuis in

præsentia fratrum nostrorum diligenter expositis, de ipsorum consilio, iuramentum huiusmodi in eo dumtaxat, quod regnum prædictum, alii Regi auctoritate apostolica coronato primo concessum, tetigisse videtur, tamquam illicitum, et primo iuramento contrarium, decreuimus non tenere. In eo vero, quod spectat ad aliud matrimonium contrahendum; expedire non videmus, ut absoluaris a nobis. Cum enim, sicut accepimus, præfatus filius tuus, et filia supradicti *M.* in minori existant constituti ætate; antequam ad nubiles annos perueniant, tibi cautius et consultius prouideri poterit in hoc casu. Super eo autem, quod causam, quæ vertitur inter te et charissimam in Christo filiam nostram Constantiam, Romanorum Imperatricem semper Augustam et Reginam Siciliæ, ad nostram petisti audientiam revocari; noueris nos eidem Imperatrici nostras super hoc literas deffinasse, credentes, quod et ipsa velit libenter, ut idem negotium ad Apostolicæ sedis remittatur examen.

Dat. Lat. vi. Kal. Febr. pontif. nostri anno vi.

XXIV.

Henricus dux Saxonie et Comes Palatinus Rheni,
Vicarius Imperii.

Anno
1219.

IN nomine sancte et indiuidue Trinitatis. H.... Dei gracia Dux Saxonie et Comes Palatinus Rheni. Notum sit omnibus tam presentis temporis, quam futuri, ad quos presens scriptum peruenerit, quod coram nobis, fun-

gentibus vice gloriosi domini nostri *F.* Romanorum Regis et semper Augusti, nec non Regis Sicilie, secundum plenitudinem iurisdictionis nobis datæ ab ipso *Goslarie* a), in villa nostra Brunswic, in ecclesia sancti Blasii, multis presentibus

* Colomanno.

** Salomen.

*** Lefkonis.

**** Andreae.

a) Videri posset Henricus huius dumtaxat causæ iudex datus esse a Friderico, ni alia superessent eius diplomata, quibus *sacri Imperii Legati* nomen præscriptum est: quale est illud, quo anno MCCXXIII. matris *Matildis felicitis memoria Anglorum Regis fi-*

liæ, ducissæ Saxonie, dotationem altaris beatæ Mariæ in medio choro sancti Blasii confirmauit, et aliud ex anno MCCXXVI. quo bona quædam Imperii ecclesiæ in . . . auctoritate, ut inquit, Regia et Nostra donauit Brunswici Indictione XIII. Vnde Chronicon MS. quod allegauimus, de Saxonia sola ab Henrico procurata loquens, rem acutetigisse non videtur.

sentibus clericis et laicis, fidelibus nostris, Nobilis mulier, ALGISA, filia bone memorie Henrici de Westen en iunioris, partem patrimonii sui, quam habebat ex hereditate paterna vel auita, sua spontanea voluntate et proprio motu, nomine venditionis, ecclesie beate Marie Virginis et beate Cecilie dedit per manus Venerabilis Domini I. . . . (Isonis), Verdensis Episcopi, consentientibus ibidem Domina Oda, matre ipsius,

quæ erat proxima ipsius, et sorore minore Alena, vxore Theodorici de Dempnow, et marito ipsius Algisæ, Wenero de Indagine, hoc est, quidquid in villa Westene habuit pater eius vel auus nomine proprietatis etc.

Acta sunt hec in ecclesia sancti Blasii in Brunswic, anno incarnationis Domini cæ b) - - - - Indictione VII. septimo Idus Nouembris.

XXV.

Friderici II. Imperatoris nuptias cum filia Ducis Saxonie meditata ut intercipiat, Legatum Petrum Capocium Cardinalem monet Innocentius PP. IV.

Ex RAYNALD. annal. eccles. t. 13. p. 566. n. 8.

Anno 1247. **I**nno centius etc. Cum Magdeburgensem Archiepiscopum et Patauiensem ac Frisingensem Episcopos, velut nobilia membra Ecclesie adeo deberet comedere Zelus eius, ut non possent opprobria illi exprobrantium, et usurpantium iura eius, æquanimiter sustinere: iidem, quod non absque amaritudine cordis accepimus non solum non assistunt ipsi Ecclesie, eorum matri, contra malitiam eam persequentium, ut deberent, opponendo se murum pro ea ascendentibus ex aduerso; sed etiam, diuino timore ac humano pudore postpositis, et pontificali grauitate neglecta, nec non et clauibus Ecclesie damnablem vilipensis; FREDERICO quondam Imperatori excommunicato, et Dei et Ecclesie inimico, præstant manifeste auxilium, consilium et fauorem; per quod dictam Ecclesiam, ut hostes publici persequuntur, eodem Magdeburgensi *matrimonium* inter ipsum *Fredericum*, et *filiam ducis Saxonie* procurante. Accepimus siquidem, quod marchio Misnensis, Bauarie ac Saxonie

duces, et *filia ipsius ducis Saxonie* *, nec non et nobiles de Austria, et Stiria, et H. de Ouurstem **, qui pro ipsorum nobilium capitaneo nomine dicti Frederici se gerit; viri nobiles genere, sed suis peruersis actibus ignobiliterantes seipsos, et in reprobum sensum dati, præfato Frederico contra Deum, et ipsam Ecclesiam assistunt viriliter, et potenter. Ideoque mandamus, quatenus prædictos archiepiscopum et episcopos auctoritate nostra citans, præfigas eis terminum peremptorium competentem, quo personaliter ad præsentiam nostram accedant pro meritis recepturi: alias vero iam dictos nobiles, ut ab eodem Frederico penitus recedentes, non præstent ei auxilium, consilium, et fauorem, ac ad vnitatem sanctæ matris Ecclesie reuertantur, monitione præmissa, per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, compellendo, si videris expedire.

Dat Lugd. vii. Kalend. Nouembr. anno v.

Ppp 2

XXVI.

b) Annus Domini ita in numeris euauit, ut iam legi non possit; ex Indictione tamen facile diuitur, esse annum MCCXIX. quo currebat Indictio VII. et quo Fridericus nondum coronatus erat Imperator. Neque enim præcedens vel subsequens Indictio hic intelligi potest, quia Fridericus anno MCCIV. nondum Rex, et anno

MCCXXXIV. non amplius Rex, sed Imperator fuit.

* Raynaldus Ottonem Puerum intelligit, quia 1251. n. 8. Papa Saxonie Ducem sollicitauit, ut filiam electo Regi Wilhelmo matrimonio coniungeret. Is autem, cuius filiam Wilhelmus duxit, Otto Puer fuerit.

** Forte Euerstein.

XXVI.

*Vltima voluntas Theoderici Vironensis Episcopi.**Ad annum MCCXVIII. not. f.*Anno
1257.

Bonitate diuina THEODERICVS, Episcopus *Vironensis*. * Notum esse cupimus Christi fidelibus vniuersis, tam presentibus quam futuris, quod nos karissimos in Christo, Io. Montis et Al. sancte crucis prepositos, Hartmannum scolasticum, *germanum nostrum*, magistrum, Io. consanguineum nostrum et dominum Volradum de Goslaria, canonicos Hildensemenses, *testatores nostros* constituimus super omnibus rebus nostris, mobilibus et immobilibus, vt, secundum quod eis prescripserimus, vel, si forsan ex negligencia nullum scriptum dederimus, de consilio fratris Henrici, Capellani nostri, taliter ordinent et disponant, vt de hoc indistincto examine eterno Deo viuo et vero reddere valeant debitam rationem. Si vero peregrinationibus vel aliis occupationibus aliquem vel aliquos ex ipsis in hiis exequendis contigerit impediri; W. pre-

positum de Aleßborch. S. de Schartfelde. H. cellerarium, Io. plebanum vel Flo. canonicos Hildensemenses, vnum ex hiis, prenomatis, quilibet supradictorum testatorum substituat loco sui. Recognoscimus autem et tenore presencium protestamur, quod nec dominus Pad. ** episcopus, nec *abbas Corbeiensis* nec aliquis hominum in reculis nobis a Deo collatis aliquid habet iuris, quod non de diocesi nostra, nec de patrimonio, sed de officio, et de bonorum hominum subsidio et nobilium dono ea, que poscimus, habebamus. Vnde nolumus, vt aliquis hominum aliquid sibi iuris usurpet. Ad omnem ambiguitatis scrupulum ammouendum presenti pagine sigillum nostrum decreuimus apponendum.

Datum et actum anno Domini M.°CC.°LVII. in dominica, qua cantatur: Oculi mei semper.

XXVII.

*Theoderici, Vironensis Episcopi, Indulgentiæ pro sororibus in Franckenberg.**Ex Chron. Mont. Franc. p. 28.*Anno
1261.
Goslariæ.

THEODERICVS Dei gracia Episcopus *Vironensis* Christi fidelibus vniuersis, presentes literas inspecturis, salutem in Dominorum Domino, Dei filio, Iesu Christo. Vite perhennis gloria, qua mira benignitas conditoris omnium beatam coronat aciem ciuium supernorum, a redemptis pretio sanguinis fusi de pretioso corpore redemptoris, meritorum debet acquiri virtute: inter que illud esse pregrande dinoscitur, quod vbiq; sed precipue in sacrosanctis ecclesiis maiestas altissimi collaudetur. Hinc est, quod, cum nos locum dilectorum nobis in Christo, prepositi et

priorisse, totiusque sancti Collegii sororum sancte Marie Magdalene in Franckenberg Goslariense, Hildensemensi diocesis, duxerimus personaliter visitandum, inspecta eiusdem loci necessitate, earumque fauorabilibus precibus inclinati, omnibus vere penitentibus et confitentibus, qui locum ipsum in beate et gloriose semper virginis Dei genitricis Marie, beatorum Petri et Pauli Apostolorum, sanctique Augustini Confessoris atque pontificis, ac beate Marie Magdalene, nec non in eiusdem ecclesie dedicationis annue festiuitatibus, septemque diebus immediate sequentibus, cum

cordis

* Hic vir Hanoueræ aliquando fuit. Namque apud SCHATEN. *Annal. Paderborn. t. 2. p. 109.* Tymoni, Abbati Corbeiensis, Hanoueræ anno MCLXV. cum Ducibus nostris de Aduocatia Huxariensi transigenti,

testis est:

Venerabilis Pater, Dnus Theodericus, Vironensis Episcopus.

** Paderborn.

cordis contricione et humilitate annuatim venerabiliter visitant, quique eisdem, ad ipsorum, propter Christum pauperem videlicet extreme paupertatis sarcinam portantibus, inopiam subleuandam manum porrexerint quocunque tempore adiutricem, de omnipotentis Dei misericordia, et prenominatorum Petri et Pauli Apostolorum eius, ac ea, quam nobis, licet indignis, Deus contulit, auctoritate confisi, XL. dierum vniuersque Carene indulgenciam, accedente consensu venerabilis Domini Hil-

densem. Episcopi, in nomine Domini concedimus misericorditer et largimur; peccata, et oblita *vera fracta* *, si ad ea redierint; offensas patrum et matrum sine iniectione manuum violenta; iuramenta temeraria, que fiunt absque tactu reliquiarum aut Euangeliorum; et violationes dierum celebrium, similiter relaxamus.

Datum ibidem in die beati Georgii martyris, anno Domini MCCLXI. pontificatus vero nostri anno XIV.

XXVIII.

*Aliae Frederici Dorpatensis Postulati.**Indidem p. 36.*

Anno 1268. Goslaria. **F**REDERICVS Dei gracia Kapoliensis episcopus, *Tharbatensis* postulated, Crucis Christi minister, vniuersis in Christo credentibus, presentem paginam visuris, in domino salutem. Licet is, de cuius munere venit, vt sibi a suis fidelibus digne ac laudabiliter seruiatur, de habundancia pietatis sue, que et merita supplicum excedit, et vota, multo maiora retribuat sibi seruientibus, quam valeant promereri; desiderantes tamen domino populum reddere acceptabilem ad complacendum ei, quibusdam illectiuus muneribus, indulgenciis videlicet et remissionibus, inuitamus, vt exinde diuine gracie reddantur aptiores. Cum igitur occasio ad vestram saluacionem multipliciter vobis a domino offeratur, vt videlicet per largicionem elemosinarum et expietis peccata, et premia conquiritis eterna; vniuersitatem vestram rogamus, monemus, et exhortamur in domino, in remissionem peccatorum vobis iniungentes, quatenus ad emendacionem ecclesie beatorum Apostolorum Petri et Pauli in Vrankenberch, et ad sustentationem sanctimonialium ibidem Deo seruientium, de bonis vobis a Deo collatis pias elemosinas et grata subsidia erogetis. Nos enim de omnipotentis Dei misericordia confisi, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius, et ea, qua fungimur, auctoritate suffulti, omnibus contritis et confessis, qui ad eandem ecclesiam manum porrexerint adiutricem, accedente consensu et licencia domini diocesani, XL. dies et vnam Karenam de iniuncta sibi penitencia misericorditer relaxamus.

Dat. in Goslar. anno Domini MCCLXVIII. in die beate Marie Magdalene.

XXIX.

Albertus I. Dux monasterio Ebbekestorpiensi concedit immunitatem a telonio in terris suis.

Anno 1233. Lauenburg. **I**N nomine sancte et indiuidue Trinitatis. ALBERTVS Dei gratia dux Saxonie et *Dominus Nordalbingie* tam presentibus, quam posteris, presens scriptum inspecturis omnibus in perpetuum. Ne facta mortalium ab eorum successoribus valeant immutari; statuerunt acta sua temporibus ipsorum et scriptis commendari, et sigillorum suorum appensione pariter roborari. Nos igitur, sacri conuentus Dominarum in *Ebeckestorp* inuentes deuotionem, nec non et ad instantiam Venerabilis in Christo *Geruasi*, eiusdem loci Præpositi, et ob ipsius dilectionem maxime, aciuge seruicium, quod per multos annos consanguineis nostris

Qq q

carissi-

* Legendum haud dubie: *forefacta*, delicta.

carissimis de Luneborg in partibus peregrinis exhibuit, ad vsus eius ac predicti conuentus liberaliter duximus conferendum, vt, quidquid in Cibariis necessarium fuerit, singulis annis, nostros per terminos, absque theloneo, et *Vngeldo* et sine exactione, ac impedimento quolibet, abducantur. Ad huius itaque robur perpetuo duraturum, huiusmodi factum nostrum, et scripto commendari, et sigilli

nostri appensione pariter iussimus confirmari.

Cuius rei testes sunt:

HOIERVS Comes de *Walkensten*.

Geuehardus de *Luneburch*.

Bertramus Pincerna, et alii plures viri nobiles discreti.

Actum *Louenborch* anno gratiæ MCCXXXIII. Indictione Vta.

XXX.

Albertus Dux Saxonie renuntiat iuri in domum quamdam villæ Dachmissen, ecclesiæ Reinueldensi donatam.

PFEFFINGER. *hist. Brunsv. t. 2. pag. 364.*

Anno

1237.

IN nomine sancte et indiuidue Trinitatis. Albertus Dei gratia dux Saxonie, Angarie et Westphalie et *Dominus Nortalbingie* in perpetuum. Quum necesse habet memorie commendari, ita vt et posteris innotescat, quicquid rationabiliter ordinatum fuerit, et discretis instrumentis authenticis vtiliter annotatum; igitur notum esse cupimus tam presentibus, quam futuris, quod pheodalia cuiusdam domus in villa *Dachmissen*, que *Comites* HENRICVS et BERNHARDVS de *Dannenberge* b. Marie Virgini Patrone venerabili in Reineuelde contulerunt, quicquid ad nos de hiis bonis

pertinere videtur, eidem domui pro animarum nostrarum remedio contulimus. Vt autem huiusmodi factum sine infractione cuiuslibet ratum habeatur et inconuulsum perpetuis temporibus, presentem paginam sigilli nostri munimine et robore fecimus communiri.

Huius rei testes sunt.

Burggravius Vlricus.

Geuehardus de Luneborc (Wittorp).

Eseco de Dornow.

Pincerna Bertrammus et alii quam plures.

Actum ab incarnatione domini M. CC. XXXVII. Indictione decima.

XXXI.

Alberti Ducis epistola ad Prælatos Germaniæ exhortatoria, ne pareant Concilio et decretis Ottonis Cardinalis, Legati Papæ.

Ex Cod. membranac. Chron. ALBERICI monachi Trium fontium pag. 339. ad annum MCCXXXI.

CVM dominus Otto Cardinalis voluisset in Alemannia concilium suum tenere apud Herbigopolim civitatem, quæ *Wirceburg* dicitur, misit contra eum * litteras istas dux Saxonie cum suis Baronibus in hunc modum:

Anno 1231. Venerabilibus dominis Archiepiscopis et Episcopis Alemanniæ ac aliarum eccle-

siarum Prælati ALBERTVS Dei gratia dux Saxonie, HENRICVS frater eius, Comes *Astariæ*, cum aliis Nobilibus per Saxoniam constitutis, promptum in omnibus famulatum.

Intelleximus, quod Cardinalis tam in partibus Saxonie, quam in aliis Imperii partibus, præbendas dare disposuit; insuper

* Cardinali inensus fuit Albertus, quia is Ottonem Puerum ad Imperium promouere nitebatur, qui in illo gradu Alberto spolia transalbina atque aliis alia eripere posse videbatur. Concilio Herbigolensi, *reniten-*

tibus Principibus laicis, et paucis Ecclesiarum Prælati venientibus, rupto, Legatum iratum recessisse, testatur GODOFRIDVS COLON. ad annum MCCXXX.

super alias seruitutes ac oppressiones ecclesiis nostris inducere meditatur. Propter quod, si vultis euadere iugum perpetuæ seruitutis, (in tempore ei resistentum.) Pro legibus patrum conseruandis et quia possessiones et sancta in manus externas tradebantur, Macchabæi, quorum festum ecclesia solemnizat, bella domini strenue pugnaverunt. Verissime dignitas Clericalis maiori hodie subiaceret seruituti, quam tempore Pharaonis, qui notitiam non habebat diuinæ legis. Nam cum tempore famis possessio omnium mensæ suæ deseruiret; res tamen sacerdotum a talibus erant immunes. quin immo de publicis horreis eis alimoniam præberi mandauit. An nescitis, quod estis inter Episcopos aliarum terrarum

singulari priuilegio decorati, cum non tantum Episcopi, sed et Principes et Domini sitis? Quare ergo vos trahi permittitis ad tam remota loca contra constitutiones hætenus approbatas?

Et quædam alia significata sunt, per quæ Archiepiscopi et Episcopi, habito cum rege concilio, institerunt, quod totum illud concilium remansit.

Et cum idem Cardinalis transacto tempore exiret portam ciuitatis Leodiensis, quidam de mandato regis, vt dicitur, ipsum interficere voluerunt. Vnde et crimen illud, quod vnus vel duo Ribaldi attentabant, Cardinalis in totam ciuitatem retorfit, et hac occasione ipsa ciuitas fere per annum graui interdicto subiaceret.

XXXII.

Albertus Dux Saxonie a Wilhelmo Rege impetrat patruelibus Brandenburgicis spem succedendi in terris suis, si forte sine herede feudali decederet.

Ex Dn. de LVDEWIG reliq. t. 2. p. 247.

Anno
1252.
Brun-
suici.

Wilhelmus Dei gratia Romanorum rex semper Augustus, vniuersis sacri Imperii fidelibus, presentes literas inspecturis, gratiam, salutem et omne bonum. Illustrium virorum precibus inclinata nostra serenitas, et (ad) ea, que, dilectorum principum votis competunt per affectum, promptis desideriis occurrit nostra benignitas per effectum. Supplicante siquidem nostro culmini dilecto principe nostro, ALBERTO, duce Saxonie, vt in omnibus bonis suis *pheodaliibus*, que idem dux a nobis et Imperio tenet, illud ius, quod vulgariter dicitur *aneueller*, illustribus viris IOHANNI et OTTONI Marchionibus Brandenburgensibus, principibus nostris, concedere dignaremur, ita, si predictum ducem sine herede contingat decedere, vel etiam, si heredes habuerit, et eosdem infra annos

discretionis vel sine heredibus contingerit exsoluere iura carnis. Nos itaque, memorati ducis precibus grato et benigno concurrentes aspectu, omnia bona sua *pheodalia*, que idem dux a nobis et Imperio tenet, cum omni iure, quod *aneueller* dicitur, ante dictis Marchionibus conferimus, et presentis scripti testimonio confirmamus.

Acta sunt hec *Brunswig*, anno gratie M.^o CC.^o LII.º XV. Kal. Martii, Indictione XI. in presentia nobilium virorum,

Alherti ducis de Brunswig,
Burckardi de Querenuorde et Hermannii de Warborch.
Heinrici de Gateisfleue,
Rychardi de Tserwist,
Heinrici, pincerne de Spandowe,
cum ceteris.

XXXIII.

Episcoporum Lubecensis, Swerinenfis et Raceburgici deprecatio, ne duci Saxonico subiicerentur.

Anno
1252.

Vniuersis Principibus illustribus Romani Imperii, apud Regem in Curia constitutis, ALBERTVS, miseratione diuina Archiepiscopus Lyuonie

et Prucie, Minister Ecclesie Lubecensis, Rudolphus Zwerin. et Fridericus Raceburg: Episcopi, Salutem, orationes et obsequium. Ecclesia Domini, Regum

gum lactata mamillis, præstante Domino incrementum, iam adeo est adulta, ac de Pristinæ consuetudinis seruitute in libertatem sortis filiorum Dei diuinis mancipata præceptis, vt ei, quo sursum est libera, hæc militans pro libertate spiritus sit conformis. Vnde in seruitutem degenerare non debet, quandoquidem Princeps Regum terre eam sibi desponsauit, non habentem maculam, neque rugam. Videant ergo oculi vestri, Principes serenissimi, qualiter sustinere possemus et conuiuentibus oculis pertransire, quod *nos*, quorum antecessores immediate sub imperialis culminis maiestate militare solebant, sponse dicti Principis populorum, minori Domino subderemur: Quod esset procul dubio ecclesias ancillare. Oculi vestri videant æquitatem, si, nobis et ecclesiis nostris irrequiritis, Dominus Rex Domino *Duci Saxonie* nos subiicere potuit, salua Ecclesia-

rum, quas defendere ac liberare tenetur, omnimoda honestate. Quamuis enim idem Dux inter potentissimos Principes habeatur; tamen sub eo non posset dici *regale* sacerdotium, sed *ducale*: quod hætenus in vsu non fuit, nec per nos in vsu veniet, Domino concedente. Vnde placeat excellentiæ vestræ, Dno Regi suggerere, vt de consilio Principum revocet, quod, nobis et Ecclesiis nostris absentibus, et non censentibus, sed contemptis, suggestione priuata forsitan est persuasum. Et quia omnium Principum et Nobilium interest, pares suos sibi impares fieri non debere; Archiepiscoporum, quorum sigilla inferius sunt appensa, suffragia inuitamus, vt pro nobis propugnatorem in persona ipsius mittat nobis Deus contra illam, qua olim premebamur, tyrannicam potestatem.

Datum Annogratie M. CC. LII. mense Iunio.

XXXIV.

Honorius PP. III. ægre fert Ioannis Sueciæ Regis coronationem.

Ex RAYNALDI Annal. eccles. t. 13. p. 268.

Anno
1219.
Romæ.

HONORIUS etc. Lubicensi, Suerinensi et Raceburgensi Episcopis etc. Carissimus in Christo filius noster, WALDEMARVS, Danorum Rex illustris, nobis insinuare curauit, quod, claræ memoriæ ERICO, Rege Sueciæ, rebus humanis exempto, nobilis vir, 10. regnum Sueciæ, ad defuncti filium, dicti Regis Danorum nepotem, iure hæreditario deuoluendum, quorundam magnatum eiusdem regni fauore suffultus, violenter inuasit. Porro idem Rex intellecto, quod venerabiles fratres nostri ... Archiepiscopus Vpsalen. et suffraganei eius in Regem volebant inungere supradictum nobilem, ne id facerent, inhibuit appellando; præfatum nepotem suum, et omnia iura eius, Apostolicæ protectioni supponens, ac præfigens terminum, quo per se, vel per nuntios suos, in nostra compareret præsentia, iis, qui venirent pro tutela dicti nepotis sui, iustitiæ responsuri. Sed ipsi, legitima eius appellatione contempta, in Regem inunxerunt nobilem antedictum, in præfati nepotis sui, pupilli, ac etiam

post patris obitum nati, grauissimum præiudicium, et contemptum nostrum, ac sedis Apostolicæ manifestum. Nolentes igitur huiusmodi præsumptionis excessum sub dissimulatione transire, cum debitæ pænæ remissio audaciam tribuat delinquendi; per apostolica vobis scripta mandamus, quatenus, inquisita plenius veritate, si vobis constiterit, dictos Archiepiscopum et Episcopos ad inunctionem huiusmodi post appellationem legitimam processisse, auctoritate nostra firmiter iniungatis ipsi Archiepiscopo, et vni Episcoporum, qui assiterunt eidem, vt infra competentem terminum, sibi præfigendum a vobis, cum procuratoribus aliorum, apostolico conspectui personaliter se præsentent, de huiusmodi latissacturi contemptu, ipsos ad id, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compellentes. Quidquid autem inde feceritis, nobis per literas vestras veraciter intimetis. Quod si non omnes etc.

Dat. Reate VII. id. Aug. Pont. nostri ann. IV.

XXXV.

XXXV.

*Gregorii PP. IX. epistola, ex qua patet defectio et immanitas Tave-
vestorum in Finlandia.*

Ex RAYNALD. annal. eccles. t. 13. p. 457.

Pertinet ad annum MCCXIX. not. k)

Anno
1237.

Gregorius etc. Vpsalensi Archiepiscopo et suffraganeis etc. Plantavit vineam dextera Domini, eamque sanguine Filii sui voluit irrigari, ut ex fluente de Christi latere riuulo fecundata vinum produceret, cuius refectus dulcedine plantator Altissimus exultaret. Sed proh dolor! ecce ab apro de sylva exterminium patitur: ecce singularis ferus eandem suis pastibus demolitur. Nam, sicut transmissæ ad nos vestræ literæ continebant, illorum, qui *Tauesti* dicuntur, natio, quæ olim multo labore et studio vestro et prædecessorum vestrorum ad fidem catholicam conuersa extitit, nunc procurantibus inimicis crucis prope positus, ad antiqui erroris reuersa perfidiam, cum quibusdam barbaris nouellam Ecclesiæ Dei plantationem de *Tauestia* funditus, diabolo coadiuuante, subuertunt; paruulos, quibus in baptismo Christi lumen illuxit, violenter de hac luce subtractos interimunt; quosdam adultos, extractis ab eis primo visceribus, demonibus immolant, et alios vsque ad amif-

sionem spiritus arborem circuire compellunt; sacerdotes vero quosdam exoculant, et quibusdam eorum manibus et cæteris membris crudeliter mutilatis, reliquos in combustionem et cibum ignis paleis inuolutos exponunt; sicque ipsorum paganorum sæuitiis regnum Suetiorum opprimitur, quod de facili extremam fidei desolationem incurreret, nisi sibi Dei et Apostolicæ sedis auxilio succurratur. Verum cum tanto libentius contra huiusmodi apostatas et barbaros impugnandos sit a viris Deum timentibus insurgendum; quanto maioribus Ecclesiam Dei damnis affligere cupiunt, qui fidem catholicam tam detestabili crudelitate confundunt: mandamus, quatenus viros catholicos, in regno prædicto et vicinis insulis positos, ut contra eosdem apostatas et barbaros crucis signaculum assumentes, ipsos viriliter et potenter expugnent, præceptis salutaribus inducatis. etc.

Datum Lateran. v. idus Decembr. ann. xi.

XXXVI.

*Honorii Papæ III. epistola pro augendo Præconum verbi numero
in Liuania.*

RAYNALD. ad an. MCCXX. n. 38. p. 278.

Anno
1220.

Honorius etc. Abbatibus, Prioribus, Præpositis cum Cisterciensis tum aliorum ordinum etc. Cum, sicut venerabiles fratres nostri, *Liuiensis*, *Selonensis* et *Lealensis*, Episcopi, nostris auribus intimarunt, in partibus *Liuiæ* duritia cordium paganorum, tamquam terra vastæ solitudinis, imbre gratiæ diuinæ compluta, et ex parte vomere sanctæ prædicationis exculta, in eis semen verbi Dei feliciter in segetem pullulet, quin etiam albæ sint iam regiones ad messem, quæ quidem, Domino dante benignitatem, multa est, operarii vero pauci; expedit, ut alii mittantur illuc metere, quod alii seminarunt, quatenus, secundum euangelicam veritatem, qui seminant, simul gaudeant, et

qui metunt. Cum igitur per Dei gratiam *in ordine vestro* sint multi, ad huiusmodi opus idonei; charitatem vestram rogamus attentius, et hortamur, per Apostolica vobis scripta mandantes, quatenus *monachos* et *conuersos*, quos prædicti episcopi, vel missi ab eis, a vobis duxerint postulandos, illos ad opus ministerii huius non solum permittatis accedere, verum etiam transmittatis, ut et ipsi erudientes plurimos ad salutem mereantur tamquam stellæ in perpetua æternitate lucere, ac vos retributionis eorum, quam sine vobis nequeunt promereri, participium promerentes, possitis apud Deum et homines commendari.

Dat. Viterbii xiv. Kal. Maii. pontificatus nostri anno iv.

Rrr

Extat

Extat etiam pontificium diploma ad *episcopos*, quibus Honorius potestatem fecit, vt religiosos viros, rogato eorum, qui ipsis præsentes, assensu, ad inferendum iis populis euangelium mitterent. Quemadmodum etiam per eos dies *episcopo Reuellensi*, qui ardenti fidei Christia-

næ amplificandæ studio inflammatus *apud ethnicos Estoniæ* euangelium ferebat, concessit, vt quos ad id operis ex iisdem religiosis familiis idoneos nosset, de præpositorum, ad quos ea de re scripsit, licentia adduceret.

XXXVII.

Waldemar II. Danorum Rex et Dominus Nordalbingiæ confirmat ecclesiæ Raceburgensi priuilegia ab Adriano IV. PP. et Henrico Bauariæ et Saxonie Duce concessa.

Anno
1205.

WALDEMARVS Dei gratia Danorum, Sclauorumque Rex, Dux Iutiæ, *Dominus Nordalbingiæ*, omnibus iustis hæc scripta cernentibus in perpetuum. Circumstantias conditionis humanæ et varietates rerum, nunquam in eodem statu permanentium, in momento diligentius intuentes, nihil in humanis actibus ita firmum vel stabile in præsentī seculo consideramus, quod diurnitate temporis, quæ mater est obliuionis, non possit ignorantia nebulis sepeliri, et ab humana, quæ valde labilis existit, memoria extirpari. Volumus itaque ea, quæ digna memoriæ a Nobis geruntur in tempore, ne cum tempore labili a memoria hominum elabantur, literarum irrefragabili suffragio perennare, vt in posterum filii, qui nascentur et exsurgent, enarrent ea filiis suis, et occasus nescia nouo semper Sole humanis mentibus scripturæ testimonio elucescant. Cum igitur ex iniuncto nobis diuina

permissione officio teneamur omnibus, in iustis causis ad Nos confugientibus, subuenire; præcipue tamen et quadam speciali prærogatiua eos, qui diuino sunt seruitio mancipati, tenemur in iustitia confouere, et ab iniuriis omnium eis malignari volentium protectionis munimine defensare. Sciant itaque tam posteri, quam præsentēs, Nos *Raceburgensi* ecclesiæ, et illius loci Canonicis concessisse, vt omni libertate et immunitate super possessionibus suis, quæ priuilegio et auctoritate domini Pontificis ADRIANI quarti, et priuilegio HENRICI Ducis Saxonie et Bauariæ sunt confirmatæ, in posterum gaudeant et feliciter fruantur. Vt igitur gratia hæc nostra firma, et stabilis, et inconuulsa in posterum perseveret; eam sigilli nostri dignam duximus testimonio confirmare.

Datum in Lalandia apud Osterburch anno Domini MCCV. Indictione octaua.

XXXVIII. a)

Waldemari II. Regis, Nordalbingiæ domini, priuilegium pro Canonicis Ripensibus.

Ex TERPAGER. Ripæ Cimbricæ p. 177. 178.

Pertinet ad annum MCCXXIII. not. a)

Anno
1206.
Sild.

V Dei gracia Danorum Sclauorumque Rex, Dux Iutiæ, *Dominus Nordalb.* omnibus presentem paginam inspicientibus salutem et gratiam. Preteritorum cognitio habetur certior et solet diutius scripture patrocinio perdurare. Vniuersis igitur presentibus et futuris notificamus, quod Canonicis Rip. Ecclesiæ hanc indulimus libertatem, vt villici eorum ab expeditionis grauamine

et ab omni iuris nostri exactione sint immunes. Hanc itaque immunitatis concessionem sigilli nostri appensione consignantes confirmamus. Si quis vero hanc donationem nostram processu temporis reuocare presumpserit, profecto in Deum et in nos se nouerit deliquisse.

Datum in *Sild* anno MCCVI. regnante Venerabili Rege Waldemaro, anno 1111.

XXXVIII. b)

XXXVIII. b)

*Aliud eiusdem pro ciuibus Ripensibus.**Indidem p. 685.*

Anno

....

W Dei gracia Danorum Slauro-
rumque Rex, Dux lucie, Do-
minus Nordalbingiæ, omnibus
exactoribus et villicis in regno nostro
constitutis salutem et dilectionem. Cum
vniuersis in regno nostro constitutis ex
iniuncto nobis diuinitus officio subuenire
et condescendere teneamur; illis tamen
specialius nos recognoscimus obligatos,
qui voluntati nostre se specialius protule-
rint, nec labori nec expensis ad benepla-
citi nostri promocionem in aliquo par-
centes. Huius itaque non immemores,
ciuibus Ripensibus, auctoritate freti Re-

gia, hanc libertatis prerogatiuam con-
cedimus, vt vbicunque infra regni nostri
terminos eos declinare contigerit, nego-
ciandi causa, ne aliquibus angariis pre-
grauentur, nec quicquam ab eis respectu
fori vel thelonei exigatur, sed sine omni
oppressione liberi dimittantur. Vt igitur
ista donacio firma et immutabilis habeat-
ur, presentem paginam dignam duximus
roborari sigilli nostri testimonio. Qui-
cunque autem contra predictam dona-
tionem eos molestauerit vel aliqua inde-
bita persoluere coegerit; Maiestati Regie
profecto se nouerit obuiare.

XXXIX.

*Fridericus II. Imp. in suam potestatem redigere molitur Wal-
demarum II. Daniæ regem cum filio captum ab Hen-
rico Comite Suerinensi.*

Ex SCHANNAT. Vindem. I. p. 194. ex Cod. MS. Mogunt.

Anno

1224.

Fridericus Dei gratia Romanorum
Imp: dilecto principi suo C. Hil-
delheimensi Episcopo etc. Filium
circumspectioni tuæ commendamus etc.
Sane relatum est Celsitudini nostræ, quod
Rex Daciæ ac Filius eius capti a Comite H.
de Zwria Dilecto Fideli nostro in Custo-
dia detinentur, qui Rex, sicut tu ipse
nostri, præter præcedentem Causam,
multa de Bonis Imperii occupauit, ad
nos et imperium, Respectum, quem de-
buit, non habendo; vnde cum ad Recu-
perationem Bonorum Imperii totis viri-

bus et affectibus anhelemus, vt ipsa pos-
simus ad Imperium reuocare, affectio-
nem tuam Rogandam duximus omni-
modis et monendam, quatenus ad hoc,
quod ipse rex et Filius eius ad manus vestras
deueniant, prorsus et totaliter elaboras,
facturus quod quicquid venerabilis Erbi-
polensis Episcopus propter hoc promi-
sit, vel dehinc promiserit Comiti præ-
dicto, et ipse promittas cum eo, quia
nos illud Ratum habebimus, et omnia
cum consilio tuo curabimus efficaciter
obseruare.

XL.

*Honorii PP. III. epistola ad Engelbertum Colonensem Archiepisco-
pum pro liberatione Regis Waldemari et filii.*

Ex RAYNALDI annal. eccl. t. 13. p. 301. n. 24. sq.

Anno

1223.

Romæ.

Honorius etc. Colonienfi Archie-
piscopo etc. Immanitas detestan-
di facinoris, quod HENRICVS
Comes de Zwerin, in charissimum in Chri-
sto filium nostrum illustrem Regem
Daciæ, dominum suum, et eius filium,
attentaui, Deum procul dubio incitat,
et incitare debet homines contra eum,

ipsumque reddere odibilem vniuersis, qui
perfidia dolositate oderunt, et diligunt
fidei puritatem. Sicut enim ex literis
prælatorum et principum regni Daciæ
nobis innotuit, cum idem Rex in quan-
dam insulam ipsius regni, æstiuo tem-
pore, ob aëris clementioris temperiem
cum sua priuata familia secessisset, nec
Rrr 2 aliquas

aliquas suspicaretur insidias, vtpote qui non moliebatur aduersus aliquem quicumque mali; ecce! dictus Comes, transgressor iuramenti fidelitatis, quod ei præstiterat, et multorum beneficiorum, quæ ab ipso receperat, immemor et ingratus, nocturno tempore in tentorium eius iruens cum armatis, immitis mitem, armatus inermem, vassallus dominum, in strato suo dormientem, inuasit, et quod sine dolore nec audire potuimus, nec possumus recitare, ipsum Regem impie vulneratum, vna cum præfato filio, in syluam quandam abduxit, ac deinde cum illis extra regnum se transferens, eos in districtu Imperii captos detinere præsumit. Omnes siquidem Reges et principes tangere debet tam enorme flagitium, eo quod aliis attentandi contra dominos suos similia tribuere potuit incentiuum, audentibus hoc exemplo præsumere, quæ Comitem prædictum audiuerint præsumpsisse. Sanelicet apostolatus officium nos vniuersorum constituat debitores; dicto tamen Regi specialis ratio non vna, sed multiplex, astringit, ita quod sine læsione famæ nostræ, ac etiam conscientie, sibi non possemus in tam grauis articuli necessitate deesse. Primo enim regnum *Daciæ* specialiter ad Romanam spectat Ecclesiam, et ad specialis ditionis indicium ei esse noscitur *consuale*: idemque Rex, sicut et prædecessores sui, se Apostolicæ sedi fidelem semper exhibuit, et deuotum. Vnde si eadem ipsum in hoc casu, quod absit, defereret; se non solum ingratam, sed indignam quoque fidelitatis et deuotionis huiusmodi exhiberet. Accedit et alia ratio, non inualida, sed quæ sola sufficeret, nos ad ipsius Regis subuentionem inducere, etiamsi rationes deficerent supradictæ. Idem enim Rex, etsi pro subsidio Terræ sanctæ non baiulat signum Crucis in publico, illud tamen ad nostram exhortationem susceptum, baiulat in occulto, certa nobis promissio-

ne facta, quod ipse, vel filius eius, in ipsius Terræ sanctæ succursum transfretabit in instanti passagio generali. Et si forsan neuter ipsorum personaliter transfretare potuerit; illuc centum, vel ad minus quinquaginta milites destinabit. Vnde patet cuilibet, volenti veritatem rationis inspicere, quod sæpedicto Regi tenemur, saltem sicut aliis cruce signatis, adesse. Gaudentes igitur, et charitatem tuam dignis in Domino laudibus commendantes, quod ad liberationem ipsius Regis, et filii sui, hætenus, sicut accepimus, fideliter intendisti, fraternitatem tuam rogamus attentius, et hortamur, ac tibi per Apostolica scripta firmiter iniungendo mandamus, quatenus, quod hætenus fecisti laudabiliter per te ipsum, de cætero studiosius facies, mandato et precibus apostolicis inuitatus, ad liberandum eos, modis quibuscunque potes, incessanter intendas, ita quod studium tuum clareat per effectum, et tu præter sedis Apostolicæ gratiam, quam ex hoc plenius assequeris, crescas et nomine apud homines, et merito apud Deum. Inter cætera vero dictum Comitem ex parte nostra moneas diligenter, vt, infra mensem post susceptionem literarum nostrarum, quas super hoc sibi dirigimus, præfatum Regem, et filium eius plene libertati restituat, et absque difficultate qualibet liberos abire permittat, nosque ipsi faciemus exhiberi iustitiæ complementum, si aduersus eum habet aliquid quæstionis. Qui si tuis, immo nostris, acquiescere monitis non curauerit; ipsum et omnes eius in hac iniquitate fautores, sublato appellationis obstaculo, excommunices, faciens excommunicationem ipsam singulis diebus dominicis et festiuis, pulsatis campanis, et candelis accensis, solemniter publicari per vniuersa loca, in quibus videris expedire etc.

Dat. Later. Kal. Nouembr. an. viii.

XLI.

Eiusdem exhortatio ad Comitem Suerinensem, vt Regi obsides et pecuniam restituat.

Ex RAYNALD. Annal. eccl. t. 13. p. 334. n. 53.

Anno
1226
Romæ.

Honorius etc. Comiti Zwerinensi etc. Olim credidimus, quod grandem et grauem maculam, quam in tua fama improuide posuisti,

charissimum in Christo filium nostrum, illustrem Regem *Daciæ*, dominum tuum, rupto fidelitatis fœdere captiuando, excitatus increpationibus aposto-

apostolicis, recognoscere, et ipsum Regem, iuxta exhortationes nostras, libere dimittendo, eandem maculam per citæ satisfactionis remedium aboleres. Tu vero, cura famæ tuæ posthabita, et inculcatione precum, ac præceptorum nostrorum penitus obaudita, ab ipso Rege extorsisti per violentiam iuramentum, quod *filios suos* obsidestibi daret, et quandam tibi solueret pecuniæ quantitatem: ipsum in his, et aliis intolerabiliter aggravando, in graue præiudicium subsidii terræ sanctæ, ad quod magnifice impendendum ante captionem suam solemnem promissionis vinculo se astrinxit, nec non in grauem Apostolicæ sedis iniuriam et con-

temptum, cui regnum esse dignoscitur ad specialis ditionis indicium *cenfuale*, et quam eidem Regi astringit eius deuotio specialis. Quoniam igitur tantum subsidii Terræ sanctæ dispendium, tantumque nostrum et Ecclesiæ Romanæ contemptum sub dissimulatione transire nec volumus, nec debemus; nobilitatem tuam monemus, rogamus, et sub obtestatione diuini iudicii obsecramus, per apostolica tibi scripta districte præcipiendo mandamus, quatenus *obsides*, et *pecuniam*, quam a Rege recepisti prædicto, ei sine difficultate restituas etc.

Datum Later. v. id. Iun. pontificatus nostri anno decimo.

XLII.

Alexandri PP. IV. Rescriptum pro Ottone de Luneburg ad Albertum, Rigensem Archiepiscopum.

Ex RAYNALD. annal. eccl. t. 14. p. 13. n. 63.

Pertinet ad an. MCCXXIII. not. i)

Anno
1255.

Alexander etc. Cum, sicut dilecti filii, nobiles Viri, *Otho de Luneborg*, et Tydericus de Kiuel, fratres, Rigensis et Reualiensis diœcesis, ecclesiæ Romanæ deuoti, sua nobis petitione monstrarunt, iidem modicam paganorum multitudinem, ipsorum terræ vicinam, adeo induxerint, vt ipsi pagani, apertis intelligentiæ oculis, velint et cupiant ad Christianæ fidei notitiam peruenire; nos vota ipsorum in hac parte fauorabiliter prosequi delectantes, mandamus, quatenus, si est ita, præfatos pa-

ganos ad eandem fidem autoritate nostra recipere non omittas, præficiens eis postmodum, postquam locum ad construendam episcopalem ecclesiam deputarint ac ipsam de bonis propriis dotauerint competenter, nihilominus aliquam personam idoneam, absque præiudicio iuris alieni, et præcipue dilectorum filiorum, Magistri et fratrum hospitalis S. Mariæ Theutonicorum in Liuania et Prussia, si expedire videris, in Episcopum, et pastorem.

Dat. Neap. xiv. Kal. april. ann. 1.

XLIII.

Honorii Papæ III. epistola ad Liunos pro Episcopo Mutinensi.

RAYNALD. ad an. MCCXXIV. §. 38.

Anno
1224.

Honorius etc. Episcopis et populo per Liunionem constitutis etc. Ecce! ad euangelizandum in partibus illis eligimus venerabilem fratrem nostrum, *Guillelmum, Mutinensem Episcopum*, vel potius nobis, quasi dicentibus, quem mittemus, et quis ibit nobis? idem cum Isaia obtulit se mittendum, qui honestate vitæ, conversatione religionis, et eruditione scientiæ præditus, nec ignorans, quod nullum Deo sacrificium sit acceptius, quam lucrum quærere animarum, totum ad id

se totaliter impendit, exemplum bonorum operum ponendo se ipsum, prout non tam argumentis probabilibus, quam experimentis euidentibus clarius luce patet. Quare commisso sibi plene legationis officio, tam in prædictis regionibus, quam in *Holzetem, Hestonia, Semigallia, Samblandia, Curlandia, Wirlandia* et in insulis *Gulandæ, Burgundomlinæ, Riux, Gothlandiæ*, ipsum ad partes illas prouidimus destinandum, firmam spem fiduciamque tenentes, quod tanto, quæ Christi sunt, ipso propitio, aget felicius, quanto pro-

Sss

pria

pria minus quæret; eoue facilius diffusa in labiis suis gratia optatum consequetur effectum, quo solet, quod prædicat, perfectius opere adimplere etc. Monet earum regionum præfules ac populos lega-

tum debitis officiis, honore, ac beneuolentia prosequantur.

Dat. Laterani 11. Kal. Ianuar. pontificatus nostri anno IX.

XLIV.

Honorius PP. III. Reges Russiæ inuitat ad ecclesiam Latinam, et debortatur a vexationibus Christianorum in Liuania.

Ex RAYNALDI Annal. ecclesi. t. 13. p. 337.

Perinet ad an. MCCXXIV. not. ee)

Anno
1227.
Romæ.

Honorius etc. Vniuersis Regibus Russiæ etc. Gaudemus in Domino, quod, sicut audiuius, nuntii vestri, ad venerabilem fratrem nostrum, Mutinensem episcopum, A. S. L. a latere nostro, transmissi, eum humiliter rogauerunt, ut partes vestras personaliter visitaret, quia, cupientes sana doctrina salubriter instrui, parati estis omnes errores penitus abnegare, quos propter defectum prædicatorum, sicut dicitur, incurristis; et pro quibus iratus contra vos Dominus permisit vos hæcenus multipliciter tribulari, tribulandos acrius, nisi de inuio erroris ad viam properaueritis veritatis, cum, quanto diutius duraueritis in errore, tanto timere possitis angustias duriores, quia, etsi non irascitur per singulos dies Dominus, in eos tamen, qui conuerti contemnunt, suæ tandem vibrat gladium ultionis. Per

vos itaque certificari volentes, an velitis habere ab Ecclesia Rom. Legatum, ut eius salutaribus monitis informati, catholicæ fidei, sine qua nemo saluatur, amplectamini veritatem; vniuersitatem vestram rogamus, monemus, et hortamur attente, quatenus super hoc voluntatem vestram nobis per literas et fideles nuntios intimetis. Interim autem pacem cum Christianis de *Liuania*, et *Estonia* firmam habentes, non impediatis profectum fidei Christianæ, ne diuinam et Apostolicæ sedis incurratis offensam, quæ facile de vobis potest, quando vult, sumere ultionem; sed potius, Domino largiente, per veram obedientiam et gratæ deuotionis obsequia, vtriusque mereamini gratiam et fauorem.

Dat. Later. xvi. Kal. Febr. pont. nostri anno XI.

XLV.

Honorii PP. III. epistola, qua Archiepiscopum et Capitulum Bre-mense iterato debortatur ab impetitione Liouniensis Episcopi super agnoscendo Metropolitano Bremensi.

*Ex MS. **

Anno
1224.
Romæ.

Honorius Episcopus, seruus seruorum Dei, Venerabili Fratri, Archiepiscopo, et dilectis filiis, Capitulo Bremensi, salutem et Apostolicam benedictionem. Graue gerimus et in-

dignum, quod, sicut Venerabilis Frater noster, Liouniensis Episcopus, nostris auribus intimaui, vos, ecclesiam Liouniensem Bremensi ecclesiæ subiicere iure metropolitico gestientes, ipsum multi-

* Summam huius epistolæ his verbis in Annales retulit RAYNALDVS ad annum MCCXXIV. n. 38. Cum Liouniensis Episcopus apud Apostolicam Sedem questus esset iniurias sibi ab Archiepiscopo Bremensi et Ca-

nonicorum illius ecclesiæ collegio illatas, qui Liouniensem ecclesiam suæ metropolitano iure subiicere conabatur, Honorius captis eos ab-sistere iussit. Lib. 8. ep. 139.

pliciter aggrauatis, non sine graui Apostolicæ Sedis iniuria et contemptu, maxime cum iam secundo super hoc receperitis scripta nostra **. Vt igitur, ex iteratione mandati mandantis affectum plenius agnoscere vobis ab inobedientiæ vitio caueatis; vniuersitati vestræ per iterata scripta firmiter præcipiendo mandamus, quatenus, cum præfatam ecclesiam Liouonien-

sem, et omnes alias ecclesias, quæ ab ea et per eam ibidem, Deo cooperante, creantur, ad manus nostras specialiter teneamus, ab ipsius molestatione penitus desistentes, eum super hoc de cetero impetere nullatenus attemptetis.

Datum Laterani xii. Kal. Ian. Pontificatus nostri anno viii.

XLVI. a)

*Balduini de Alna pactum cum parte Curenorum de amplectendis
sacris Christianorum.*

Ex RAYNALDI annal. eccles. t. 13. p. 387.

Anno
1230.

FRater B * monachus Aluensis, Domini Othonis Cardinalis, sedis Apostolicæ legati, pœnitentiarius ac nuncius, omnibus Christi fidelibus in perpetuum. Cum inspirante gratia Spiritus sancti, vbi, quando, atque quantum vult, *Lammechinus* Rex, et pagani de *Curonis*, de terris *Esestua*, scilicet *Durpis*, et *Saggara*, et *Kiligundis*, quarum hæc sunt nomina: *Tdargolara*, *Osua*, *Langis*, *Venelis*, *Normis*, *Kiemala*, *Pügawas*, *Sarnitus*, *Riwa*, *Saceze*, *Edualia*, *Aliswanges*, *Ardus*, *Alostanotachos*, et de aliis *Kiligundis*, villis ex vtraque parte *Winda* sitis, offerrent se ad fidem Christi suscipiendam, terras suas, se, et obsides suos per manum nostram ad manus Domini Papæ conferentes; omnimodæ eiusdem ordinationi stare perpetuo promiserunt. Nos vero, domini Papæ vices in hac parte agentes, de communi consilio Ecclesiæ Rigenfis, Abbatis de *Dunemunde*, mercatorum omnium, Militum Christi, peregrinorum, ac ciuium Rigenfium, tale cum eis pactum inuimus, et firmauimus conditionem, videlicet, quod in continenti sacerdotes recipient, auctoritate nostra sibi destinandos, honeste in necessariis procurabunt eos, et eisdem, tamquam veri Christiani, in omnibus obedient, et eorundem per omnia salutaribus monitis acquiescent: ab hostibus eos, sicut se ipsos, defendent: ab eisdem omnes, tam viri, quam mulieres, et infantes,

sacri regenerationem baptismatis indilate recipient, et aliorum ritus Christianorum obseruabunt. Episcopum autem, domini Papæ auctoritate instituendum eisdem, cum reuerentia ac deuotione, tamquam patrem suum et dominum, recipient, et in omnibus, tamquam domino suo et episcopo, aliorum more debito Christianorum, perfectissime obedientes, eidem obtemperabunt, ipsi reuerentiam ac subiectionem, domino et episcopo suo debitam, impendentes. Ad ea vero iura, quæ persolvere tenentur indigenæ de *Gothlandia*, per omnia perpetuo tenebuntur Episcopo suo, suisque prælatibus annuatim persoluenda, ita quod nec regno *Dacie*, nec *Sueciæ* subiiciantur. Perpetuam enim eis indulsumus libertatem, quamdiu eos apostatare non contigerit; pacto tamen inito et in chartula præsentis conscripto robur perpetuum obtinente, expeditiones super paganos tam pro terræ Christianorum defensione, quam pro fidei dilatione faciendas frequentabunt: infra biennium domino Papæ se præsentabunt, et secundum eiusdem arbitrium per omnia perpetuo se habebunt, et ordinationem. Medio autem tempore instituta nostra perfecte seruantes ac præcepta, nobis obedient in omnibus, et per omnia obtemperabunt, salua in omnibus auctoritate domini Papæ.

Actum anno domini mcccxxx. in die Innocentium

Sss 2

XLVI. b)

** Primum Rescriptum receperant anno mcccviii. quo Honorius grauiter eos redarguit, quod Cruce signatos Christi fidelibus in Liouonia suppetias ferre prohibuisset, vt Episcopum suæ metropolis iurisdictioni subiicerent. Idem *ad h. a. n. 40.*

* Balduinus.

XLVI. b)

*Eiusdem pactum cum altera parte.
Indidem.*

Anno 1230. **F**Rater B etc. Cum inspirante gratia Spiritus sancti, vbi, quando, atque quantum vult, spirantis, nobis, quamlibet indignis, administrantibus atque procurantibus, pagani de *Curonia*, scilicet de Bandowe, de Wanne-
nia, de citra *Winda*, de villis, quarum nomina hæc sunt: Rende, Wafa, Gal-
le, Matichule, Wanne, Pyrre, Vge-
nesse, Cadowe, Anzes, Tasse, Aro-

welle, Pope, et pluribus aliis, fidem susceperint Christianam; ad hoc ipsum obfides suos dederunt, et sacri regenerationem baptismatis receperunt. Nos vero, de communi consilio et consensu ecclesiæ Rigensis, Militum Christi, vniuersorum peregrinorum, omnium ciuium Rigensium et mercatorum, tale cum eisdem pactum iniuimus ac firmauimus conditionem etc. vt in præcedenti.

XLVII.

*Rigensium et Fratrum Militiæ compositio cum Curonibus, qui
semet ad baptismum obligant et ad pendendum
tributum.*

Ex Dn. NETTELBLADT Rer. Curland. fasc. 1. p. 145.

Anno 1230. **C**Onuentus sanctæ Mariæ in Riga, *Fratres Militiæ Christi*. Rathman-
ni ceterique Burgenfes *Rigenses*. Vniuersis Christi fidelibus, ad quos præ-
sens scriptum peruenerit, Salutem in ve-
ro salutari. Notum sit omnibus futuris
et præsentibus, quod cum *Curonibus* et
locis, quorum hæc sunt nomina: *Rende*,
Galewalle, *Pidewale*, *Matekule*, *Wane*,
Pure, *Vgesse*, *Candowe*, *Anses*. Talem
fecimus compositionem, cum se offer-
rent ad subeundum iugum Christianita-
tis, quod videlicet ipsi et eorum Succes-
sores de quolibet *vnco* * soluerent nobis
annuatim dimidium nauale talentum si-
liginis, et de *erpica* **, quæ vulgari no-
stro *egede* dicitur, soluerent similiter di-
midium talentum siliginis. Si vero ali-
quis vno equo laborat in *vnco* et *erpica*,
non soluet nisi tantum dimidium talen-
tum siliginis. Insuper Sacerdotibus suis,
quos de *Riga* aduocabunt, quantocius
poterunt absque periculo, necessaria vi-
tæ persoluent, et ab eis obedienter *Bap-
tismum* recipient, et *legem Christianam*,
saluis sibi possessionibus et proprietatibus
agrorum, ceterarumque rerum sine
conditione *** cuiuslibet potestatis.
Præterea iidem Curones nobiscum im-

pugnabunt inimicos Christi. Ne ergo,
quæ gesta sunt a nobis, processu tempo-
ris euanescent, et in irritum deducan-
tur, nisi forte Curones infregerint, re-
bellando Christianos, firmandum duxi-
mus et obseruandum. vnde et literis no-
stris ea perennari fecimus, et sigillis no-
stris roborari: subarratis testibus, quo-
rum hæc sunt nomina:

Mauritius, Prior sanctæ Mariæ in Riga.
Hedenricus Celerarius.

Heinricus Camerarius.

Volquimus, Magister militiæ Fratrum.

Rudolphus de Casselle.

Gerefridus Wirdic.

Mariæwardus de Thuringia, Fratres
eiusdem militiæ

De Rathmannis: Wernerus, Tride-
ricus de Wenden.

Albertus Vtnordius, Woldericus.

Peregrini: Iustauius de Dut, Alexan-
der de Vechte, Thomas de Hune-
felde, Dodo de Trauenemine.

Burgenfes Lubecenses: Marcqwardus
de Hagen, Sifridus de Hosenber-
ge, Heinricus Clenebur, et alii
quam plures.

Actum publice in Riga. Anno Do-
minicæ incarnationis MCCXXX.

XLVIII.

* vnco est aratrum.

** erpica est occa.

*** Leg. *contradictione*.

XLVIII.

Gregorius PP. ~~III.~~ Balduinum de Alna, Episcopum Semigalliensem, Apostolicæ Sedis Legatum per Liunioniam constituit.

Ex RAYNALD. annal. eccles. t. 13. p. 386.

Anno
1232.
Reate.

Gregorius etc. Episcopo Semigallienfi etc. Cum in minori adhuc officio constitutus de credito tibi talento fructum acceptabilem, et de labore tuo benedictionis manipulos reportans, digne, velut fidelis seruus et prudens, super familiam Domini, cui cibum debeas in tempore ministrare, constitui meruisti; utique de gratia in gratiam, et de virtute proficiens in virtutem, mundi desideria abnuens, studuisti spiritu ambulare. Olim siquidem, memor existens, quod nullum Deo sacrificium est acceptius, quam lucrum quærere animarum, feruore deuotionis accensus, ad mandatum dilecti filii nostri, Othonis, sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconi Cardinalis, tunc apostolicæ sedis Legati, in laboribus et periculis multis, quasi Iordanem cum Iacob in baculo, pro gentium conuersione maria transiens, non solum cum duabus turmis ouium; verum etiam cum diuersis prouinciis paganorum in Christo credentium remeasti ad arcam, sicut columba, deferens ramum virentis oliuæ, in reconciliatione non pauca barbaræ nationis. Eo igitur gratia collata tibi a Domino suauius delectati, quo exinde flores et fructus proueniunt gratiores, cum non esset lucerna ponenda sub modio, sed supra candelabrum, ut tenebras multorum illuminet, collocanda; te in *Semigalliensem Episcopum* manibus nostris duximus consecrandum: indubitatum quoque de te gerentes fiduciam, utpote non tam argumentis, quam euidentibus experimentis instructi, quod animarum salutem, et Christiani cultus sitias incre-

mentum, ad quæ potens es in opere ac sermone, concessio tibi in *Liunia*, *Gothlandia*, *Vinlandia*, *Hestonia*, *Semigallia*, *Curlandia*, et ceteris neophytorum et paganorum prouinciis, et insulis circumpolitæ, *Legationis* officio, pro fidei finibus dilatandis, fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus in locis eisdem libere Christum annunties, corrigendo personas ecclesiasticas, et ecclesias reformando: instituas quoque in eis, et inde amoueas, cum opus fuerit, abbates, priores, aliosque, subditos et personatus habentes, promouens ad ordines clericos; electionem Episcoporum confirmans, eisque consecrationis, et abbatibus benedictionis munus impendens, cum expedierit et videris opportunum. Virtute igitur spiritus indutus ex alto, commissam tibi sollicitudinem tam laudabiliter studeas exercere, ut per ministerium tuum in partibus illis, fide catholica propagata, ei placeas, qui sibi placitos prouehit in salutem, paratus, quod supererogaueris, compensare. Ne autem tibi desit potestatis auctoritas, cui adest conscientia puritas, et præsto esse creditur iudicium rationis; præsentium tibi auctoritate concedimus, ut contradictores et rebelles excommunicationis, suspensionis et interdicti censura percellas, quia et nos sententiam, quam in tales rite protuleris, ratam habebimus, et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inuolabiliter obseruari.

Dat. Reate v. Kalend. Febr. pontif. nostri anno v.

XLIX.

Nicolaus Episcopus Rigensis tertiam partem Osiliæ, Curlandiæ et Semgalliæ Ciuibus Rigensibus attribuit.

Dn. NETTELBLADT Rer. Curland. fasc. 1. p. 146.

Anno
1231.

Nicolaus Dei gracia Rigensis Episcopus, Vniuersis Christi fidelibus, tam futuris quam præsentibus, feliciter consummari. Cum fidei fons, exor-

tus in *Riga*, riuos suos in diuersas Prouincias Idololatria delusa deriuauerit, nomenque Domini nostri Iesu Christi, gentibus incognitum, notificauerit; absurdum

dum valde videretur et indignum, vt his, qui huic fonti laboribus plurimis et expensis non modicis consolationis fomenta præbebant irriguo, priuarentur. Hinc est, quod vniuersitati vestræ notum esse volumus, quod nos, de consensu et voluntate Capituli nostri, nec non honestorum ac prudentum virorum *peregrinorum*, et aliorum, tunc præsentium, consilio, de terris, videlicet, *Osilia, Curlandia, Semigallia*, exceptis *Mederothe, Vpperuede*, post discessum Domini *Mutiniensis* Episcopi, tunc in partibus Liunionæ Apostolicæ sedis Legati, Domino acquisitis, seu deinceps acquirendis, *tertiā partem*, cum omni iure temporali, decimarum et locatione Ecclesiarum, Ciui-
bus *Rigensibus* ac eorum hæredibus vtriusque sexus in beneficio porreximus, ita tamen, vt Ecclesias dotent, et nobis personas idoneas repræsentent, quæ a nobis curam recipiant animarum, et tam Laici quam clerici nobis in Synodalibus obediant. Quicumque autem vice Episcopi Ecclesias Synodi causa visitauerit, cum septem equitaturis procurabitur. Præfatum autem beneficium *Duodecim Consules* nomine totius ciuitatis receperunt, iuramento fidelitatis Ecclesiæ Rigensi et nobis præstito, quod ipsam ciuitatem Rigam, et omnes terminos Episcopatus nostri, contra qualibet, *excepto Imperio*, defendant, et eam fidem nobis seruent, quam fideles suo Domino seruare tenentur, idem per omnia successoribus nostris seruaturi. Si autem ex his duodecim quis morte vel quocunque alio modo a Consilio ciuitatis cesserit; successor ipsius nobis homagium facere et secun-

dum præscriptam formam iurare tenetur. Inter cetera talem addimus distinctionem, quod de terris prætaxatis, quantum ad Diœcesin Rigensem pertinebunt, rata erunt omnia, secundum tenorem prælibatum. In Episcopatibus autem in posterum creandis partes nostras interponemus fideliter pro ciuibus iam dictis, vt obtineant portionem suam, quam tenebunt de manibus Episcoporum instituendorum. Et ne series huius rationalis facti obliuione labatur, aut scrupulum contradictionis admittat; præsens scriptum nostro, Ecclesiæque nostræ, nec non *Domus Fratrum militiæ Christi* Sigillis roboramus.

Testes huius facti sunt:

Iohannes Præpositus.

Mauritius Prior.

Henricus Camerarius Ecclesiæ Rigensis.

Iordanis Plebanus sancti Petri, eiusdem Ecclesiæ Canonicus.

Arnoldus, Capellanus noster.

Magister Volquinus.

Rodolfus de Casle.

Gerfridus Widikee; *Fratres Militiæ Christi*.

Nobilis vir, Dominus Albertus de Arnestein.

Hildemarum Scoke, Conradus et Volquinus de Halle, *peregrini*.

Waltherus miles, Theodericus de *Berewich*, Iohannes de *Raceborg*, Fredericus de *Lubeke*, Henricus filius Ertmari, *ciues Rigenses*.

Datum Anno gratiæ MCCXXXI. v. Idus Augusti, Indictione vi. Pontificatus nostri Anno primo.

L.

Guilielmus Mutinensis denuo Legatus sedis Apostolicæ in Prussiam et Liunioniam mittitur.

Ex RAYNALD. annal. eccles. t. 13. p. 420. n. 45.

Anno
1234.

Gregorius etc. Vniuersis Christi fidelibus per *Livoniam, Prussiam, Gothlandiam, Winlandiam, Estoniam, Semigalliam, Curlandiam*, et cæteras neophytorum et paganorum provincias et insulas constitutis etc. Quoniam, vt ait Apostolus: Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt; vel quomodo credent ei, quem non audierunt, aut quomodo audient sine præ-

dicante, et quomodo prædicabunt, nisi mittantur; suscitauit olim Dominus spiritum venerabilis fratris nostri, WILHELMUS, *Episcopi* quondam *Mutinensis*, qui de mandato sedis Apostolicæ ad paganos illos accedens, qui circa regiones vestras existunt, non modicam multitudinem eorundem ad agnitionem veritatis adduxit, multorum in eis errorum generibus extirpatis, quibus ita miseri tenebantur

bantur impliciti, vt cultum Christiani nominis non habentes, omnem intentionem suam cultui tantum visibilium applicarent. Verum idem Episcopus, eleuatis oculis, videns quod regiones vestrae albæ sunt iam ad messem, cum Iesus Christus Deus noster, sicut accepimus, super gentem vestram clementer respiciens, ostium eius saluationis dignatus sit aperire, ac ad spirituales delicias, conuersionem videlicet gentis eiusdem, totis desiderijs, totique animi medullis suspirans; nobis, qui locum illius, licet immeriti, tenemus in terris, qui discipulis suis ait: Rogate Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam; cum multa precum instantia, et lacrymarum affluentia supplicauit, vt, cum expertus curæ laboriosa certamina pastoralis, quamquam possit dicere cum Apostolo: Bonum certamen certauimus; cursum cupiat perfectioris operis consummare, vt ei co-

rona iustitiæ de reliquo reponatur; ipsum, Episcopatu propter vos Mutinensi dimisso, paratum pro vobis, si opus fuerit, etiam calicem bibere passionis, in messem Domini mittere dignaremur. Nos igitur pium eius et sanctum propositum in Domino commendantes, ac reuocantes Legationis officium, et vniuersas literas et indulgentias, venerabili, fratri nostro episcopo Semigallensi*, concessas, cum ad euangelizandum gentibus nomen Domini nostri Iesu Christi, commissio sibi plene Legationis officio, ad partes ipsas prouidimus destinandum, vt auctore Domino, tamquam diligens cultor agri dominici euellat et destruat, dissipet et disperdat, ædificet et plantet, prout sibi Dominus ministrabit. Monemus itaque vniuersitatem vestram etc.

Datum Laterani 1 x. Kal. Martii, anno pontificatus nostri VII.

LI.

Gregorii PP. IX. epistola encyclica de statu Prussiæ ad Præsules Bohemiæ.

Ex RAYNALD. annal. eccles. t. 13. p. 387. n. 6.

Anno 1232. **G**regorius etc. Ex literis venerabilium fratrum nostrorum, Mazouienſis et Wratſlauienſis, episcoporum, et capitulorum suorum, nec non prudentium virorum relatu, percepimus, quod pagani *Pruteni*, verum Deum et dominum Iesum Christum agnoscere respuentes, ultra *decem millia villarum*, in Prussiæ confinio positarum, claustra, et ecclesias plurimas, combusserunt. Quare ad cultum diuini nominis, præterquam in siluis, in quibus multi de fidelibus latitant, locus hodie non habetur. Ipsi etiam plusquam viginti millia Christianorum in occisione gladii posuerunt, et ignominiosa morte damnarunt, et adhuc de fidelibus ultra quinque millia detinentes in compede seruitutis, reliquos habitatores Mazouia, Cuiavia, et Pomeraniae instantè perdere moliuntur, iuuenes, quos capiunt, continuis et horrendis laboribus consumendo, virgines pro ridiculo floribus coronatas in ignem dæmonis immolant, senes occidunt, pueros necant,

quosdam infligendo veribus, quosdam ad arbores allidendo. Quid ultra? Ipsi ferarum more humanum sanguinem sistentes, in contumeliam Creatoris, quem multi eorum post receptam baptismi gratiam reliquerunt, luci tenebras præferendo, illa fidelibus infligunt iacula tormentorum, quæ stuporem afferunt cogitata, et potius fletus materiam offerunt, quam relatus. Et licet dilecti filii, Fratres hospitalis S. Mariæ Theutonorum Hierosolymitani, pro reuerentia Iesu Christi, cuius se obsequio deuouerunt, assumpserint in Prussiæ partibus negotium fidei ex animo prosequendum, cum quibus Deus misericorditer operatur, reprimendo per eos impetum barbaræ feritatis; quia tamen ad tam arduum negotium sufficere per se nequeunt, et egent fidelium subsidij adiuuari: vniuersitatem vestram monemus et obsecramus in Domino, in remissionem vobis peccaminum iniungentes, quatenus, assumpto sanctæ prædicationis officio, propter Deum, pauperum et debili-

Ttt 2

* Balduino, qui fuit Semigallensium vel Seloniensium ultimus.

bilium crucefignatorum in regno Bohemiæ, cum quibus duximus dispensandum, vota peregrinationis in succursum prædictorum fidelium commutetis, et tam eos quam alios fideles in regno constitutos eodem ad nimiam charitatem, qua Christus nos dilexit et diligit, respectum habere, et ei retribuere aliquid pro omnibus, quæ tribuit ipse illis, monitis, et exhortationibus vestris, secundum datam vobis a Deo prudentiam, informetis diligenter et solícite, postulantes, ut ipsi, re-

dempti pretio glorioso, in quos, tamquam viros Christianos et Catholicos cadere opprobria exprobrantium Christo debent, se viriliter, et potenter accingant, tamquam Zelum Dei habentes ad vindicandam iniuriam Crucifixi, et ad liberandum proximos de manibus paganorum, profecturi et acturi secundum Fratrum consilia prædictorum, ita quod et ipsis præmium debeat æternum, et infideles non possint, quod impune Christi nomen impugnaverunt, gloriari.

LII.

Gregorii PP. IX. Mandata ad Guilielmum Legatum.

Ex RAYNALDI annal. eccl. t. 13. p. 445. n. 62.

Anno 1236. **G**regorius etc. Ne terra vastæ solitudinis, quam Dominus in partibus *Liunia, Semigalia, Curonia, ac Estonia* per ministerium *Prædicatorum* adducens ad cultum nominis Christiani, de semine verbi sui fecit noua fidelium segete pullulare, quod absit, in falsuginem redigatur; sed potius crescens in messem in fructum exuberet opportunum; expedit, ut Christi fideles a paganis, qui adhuc gentilis erroris horrore sunt hispidi tanquam spinis, nullatenus opprimi permittantur, sed potenter defendantur ab eis, alias congruis auxiliis consouendi, quatenus non solum a veritatis ipsi tramite deuiare cogantur, verum etiam in fide fortius radicati conversionem aliis valeant efficacius suadere. Quantus enim dolor, quantus pudor esset populo Christiano, et maxime circumpositæ regioni, si terra, plurimis laboribus et expensis Domino acquisita, per desidiam fidelium perderetur? Ut igitur tam arduum negotium fidei salubriter promoueri valeat, diuina clementia miserante, ac feliciter consummari, *fraternitatem tuam* monemus et obsecramus in Domino, in remissionem tibi peccaminum iniungentes, quatenus, assumpto, prædicationis officio propter Deum pauperum *crucesignatorum* in *Bremenensi* prouincia, nec non in *Magdeburgensi, Havelbergensi, et dimidia Brandeburgensi versus Albeam, in Verdensi, Mindensi, et Padeburnensi*, diocesisibus, ac *Gotlandia*, cum quibus duximus dispensandum, vota peregrinationis conuertens in succursum fidelium prædictorum, tam eos, quam alios fideles, in eisdem prouincia et dioc-

cesibus constitutos, ad nimiam charitatem, qua Christus eos dilexit et diligit, respectum habere, et ei retribuere aliquid pro omnibus, quæ tribuit ipse illis, monitis et exhortationibus tuis, secundum datam tibi a Deo prudentiam, informare procures diligenter et solícite; postulans, ut ipsi, redempti pretio glorioso, in quos, tamquam viros Christianos et Catholicos, cadere opprobria exprobrantium Christo debent, se viriliter et potenter accingant, velut Zelum Dei habentes, ad ampliandum nomen fidei Christianæ, et liberandum proximos de manibus paganorum, profecturi secundum tuum consilium, et acturi ita, quod et ipsis præmium debeat æternum, et infideles non possint, quod impune Christi nomen impugnaverint, gloriari. Circa *personas* vero et *terras*, quas Dominus ad fidem vocauerit, taliter prouideas, quod *neophyti* congrua libertate gaudeant, ordinentur ecclesiæ et dotentur, nec infeudentur decimæ, et terra sine nostro beneplacito nullatenus diuidatur. Præterea episcopos, affecutos iam sedes, quorum ecclesiæ sunt dotatae, *fratres quoque militiæ Christi*, obtinentes possessiones et castra, et *cines Rigenses*, cum habeant ciuitatem; nec non neophytos, qui per munimen castrorum aliquam tutelam habere noscuntur, moneas diligentius et inducas, ut cum peregrinorum auxilio ad faciendas munitiones pro neophytis, paganis expositis, et ad ordinandas sedes *episcopis*, adhuc *vagantibus*, intendant fideliter et deuote. Cum autem multa necessitas exigat, ut illuc fidelium subsidium transmittatur, et dignum

dignum sit, vt tanto negotio laborantes debita pro labore stipendia consequantur, vt libentius, securi de retributione, procedant; nos, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli, Apostolorum eius, auctoritate confisi, tam *crucesignatis*, quam *signandis* ad hoc, in prouincia et diocelibus supradictis, qui laborem istum in propriis personis subierint, et expensis; et eis, qui in

alienis expensis illuc accesserint, ibidem ad minus *per unius anni spatium Domino seruituri*, seu illis, qui ad subuentionem prædictorum fidelium de propriis facultatibus ministrabunt, illam *remissionem* peccaminum indulgemus, quæ conceditur prædictis modis *subuenientibus Terræ sanctæ*.

Datum Viterbii xii. Kalend. Martii anno ix.

LIII.

*Vltiora mandata ad Guilielmum Mutinensem S. A. L.
in causa Liuonica.*

RAYNALDVS *annal. eccles. t. 13. p. 445. n. 65.*

Anno
1236.

ARserat grauissima contentio inter Daniæ Regem Fratresque Militiæ Christi, cuiusdam arcis *Reualie*, in Liuonia sitæ, occasione. Quæ cum primum a Dano e manibus ethnicorum auulsa, dein in seruitutem hostium recidisset; religiosi equites Theutonici eo incio arcem obsidione cinctam in suam potestatem redegebant, atque adeo eam

Daniæ Rex, vt sui quondam iuris, ab ipsis repeteret, illique occupatam restituere negarent; ad ea dissensionum præfocanda semina, Gregorius reddendam Dano, expensasque a Fratribus factas refundi, ac firmam inter eos Legati opera pacem coniungi astringique iussit, vt datæ literæ ad Guilielmum episcopum olim Mutinensem testantur.

Ex eiusd. annal. t. 13. p. 457. n. 65.

Anno
1237.

FRaternitatem tuam rogamus et hortamur in Domino Iesu Christo, quatenus charissimum in Christo filium nostrum, illustrem Regem Daciæ, per te, si facultas obtulerit, vel per literas et nuntios speciales, ad hoc, iuxta scientiam tibi desuper attributam, inducas studio diligenti, quod cum præfatis Fratribus hospitalis, postquam ad partes ipsas peruenerint, sublata cuiusque ma-

teria quæstionis, quæ sunt pacis et tranquillitatis habeat, et eisdem deuotione perpetua sibi constituat obligatos: præsertim cum ipsi de castro *Reuel*, vt sub eorum dominio semper pacifice teneatur, iuxta prouidentiam tuam parati sint faciendum assumere, quod tam eis, quam dicto Regi sit congruum, et partis vtriusque profectibus opportunum.

Dat. Viterbii iiii. idus Maii anno xi.

Indidem p. 473. n. 62.

Anno
1238.

AMplificandæ Christi gloriæ ac fidei proferendæ cupidissimus Pontifex Willelmum episcopum olim Mutinensem, tum sedis Apostolicæ Legatum, dare operam iussit, vt serui, qui sacro baptismatis fonte abluerentur, liberalius, tantæ acceptæ dignitatis intuitu, tractarentur, nonnihil seruilis operis

remitteretur, diuinisque interesse facultas tribueretur: quem etiam pridie eius diei monuerat, ne liberos homines, qui numero Christiano sese aggregarent, ab Hospitalariis S. Mariæ Teutonicorum aliisque sub iugo seruitutis redigi pateretur.

LIV.

*Coniunctio fratrum militiæ Christi cum Teutonicis
a Gregorio Papa IX. confirmata.*

RAYNALD. *ad an. MCCXXXVII. §. 64. sq. lib. II. ep. 64.*

Anno 1237. **G**regorius etc. Rigenſi, Tarbatenſi et Oſilienſi Episcopis etc. Grato dilecti filii Magiſtri et Eratrum ſanctæ Mariæ Teutonicorum religionis odore ſe per mundi climata diffundente, provenit de gratia Redemptoris, quod eadem eſt et Apoſtolicæ ſedi chara non modicum, et dilecta multitudini fidelium populorum. Inde fit, quod dilectus filius, *præceptor et fratres militiæ Christi de Liunia*, ex ſignis evidentibus præſumentes, iam dicti *hospitalis* collegium in virtutum amplexibus eſſe multipliciter ſtudioſum, pluries magiſtrum eundem, vt eos ſuo incorporaret ordini, per nuntios et ſpeciales literas affectuoſe, ſicut accepimus, exorarunt; nobis tandem illud idem, poſt caſum lugubrem, quem in occaſu *magiſtri* et quinquaginta fratrum eiſdem militiæ, ac peregrinorum plurium, paganorum ſæuiente perfidia, nouiter pertulerunt, vna vobiſcum per ſtebiles literas ſuppliciter poſtulantem, ſpe ſibi propoſita, quod, cum præſatus magiſter et fratres ſtrenuam et famoſam habeant in ſua domo militiam, theſauro pretioſius arbitrantem, animam pro illo ponere, qui ſuam pro redemptione fide-

lium noſcitur poſuiſſe, diuina ſuffragante potentia prouenire valeat, quod ipſi ad inuicem, ſi vnum ouile fuerint, cito partem oppoſitam dextra conterent triumphante, ibi celebrem reddituri Patris æterni Filium, vbi colentium poteſtates æreas infinita multitudo periit animarum, Nos igitur, qui nihil gratius ampliatiōe catholicæ fidei reputamus, digne volentes, vt eorum præceptoris et fratrum pium deſiderium ad effectum perueniat exoptatum quinimmo, plena credulitate tenentes, quod fratribus hospitalis eiſdem apponet Dominus in *Liunia* reperiri magnificos, quos ſua virtute reddidit in *Pruſſiæ* partibus ad victoriam expeditos; ipſorum ordini memoratos præceptorem et fratres, de fratrum noſtrorum conſilio, *uniendos* duximus cum bonis omnibus eorundem auctoritate apoſtolica ſtatuentes, vt ipſi, et cæteri fratres prædicti hospitalis ſanctæ Mariæ Theutonicorum, qui pro tempore fuerint in *Liunia*, ſicut hætenus, ſub diœceſanorum, et aliorum prælatorum ſuorum iuriſdictione conſiſtant, etc.

Datum Viterbii II. idus Maii anno XI.

LV.

*Instrumentum Aulae pontificiæ
de tertia parte Semgalliæ et duabus Curlandiæ, Teutonicis
Equitibus assignatis.*

NETTELBLADT *Rer. Curland. fasc. I. p. 150.*

Anno 1245. **P**etrus miſeracione diuina *Albanenſis* et *Wilhelmus* eadem miſeracione *Sabinenſis* * Episcopos, ac Iohannes Dei gratia Tit. ſancti Laurentii in Lucina Preſbyter *Cardinalis*, omnibus, Chriſti fidelibus ad quos præſens ſcriptum peruenerit ſalutem in nomine Ieſu Chriſti.

Vestra nouerit vniuerſitas euidenter, quod, cum Dominus Papa, diligenter

attendens, quod quædam Ordinationes, quæ Rigenſes, Semigallienſes et Curo-nienſes tangebant Eccleſias, reformationem et correctionem in quibuſdam non immerito requirebant, correctionem et reformationem ordinationum huiusmodi nobis *viua voce* ** duxerit committendam. Nos, attendentes, quod Rigenſis Eccleſia, quæ in delatione fidei Chriſti-

* Olim Mutinenſis Episcopus.

** Principio hoc mandatum ad ſolum

Guilielmum in ſcriptis directum fuerat ap-
RAYNALDVM *ad annum MCCXLV. n. 89.*

stianæ, vtpote primitiua et præcipua, præ vniuersis Ecclesiis *Liunia* et *Estonia* laborauit, adeo in suis iam fuerat diminuta limitibus, vt, nisi eiusdem Ecclesiæ ampliarentur termini, paganorum incurfibus, quibus frequentius conuassatur, resistere non valeret, nec diuinus cultus, sicut ab eadem cœpit Ecclesia, debitum suscipere incrementum: ideo, vt eiusdem Ecclesiæ solitudini condigno respondeatur affectu, terram, quæ *Semigallia* dicitur, auctoritate nobis in hac parte commissa, Diœcesi eiusdem Ecclesiæ decreuimus vniendam, ita vt Rigenfis Episcopus ipsam *Semigalliam* cum omni iurisdictione et iure temporali ac spiritali possideat, excepta parte tertia eiusdem *Semigalliæ*, quam *Frates Domus Mariæ Teutonicorum* cum decimis et iurisdictione, et iure temporali possident, et hætenus possederunt. Et sic nullus de cetero in eadem *Semigallia* præficietur Episcopus, quia, cum quædam pars sit Rigenfis Diœcesis tantæ latitudinis non existit, vt, si tota etiam conuersa foret ad fidem, proprium non posset Episcopum sustinere. Verum cum bonæ memoriæ *Moguntinensis* Archiepiscopus discretum virum, Henricum de *Lettelburg* de Ordine Fratrum Minorum, status illarum partium prorsus ignarus, in *Semigalliensem* Episcopum auctoritate Apostolica duxerit promouendum: Nos eundem Fratrem ad totam Curonensem Diœcesin, nunc Pastore vacantem, duximus transferendum, quam totam Curoniam seu *Curlandiam* pro suæ Diœcesis terminis tam idem Frater H. quam successores eius pacifice possideant et quiete; ita tamen, vt Magister et Fratres Domus sanctæ Mariæ Teutonicorum in eadem Curonia duas partes eiusdem terræ cum decimis et omni iure et iurisdictione temporali possideant, et eodem modo præfatus Curonensis Episcopus tertiam partem residuam eiusdem terræ cum omni iure et iurisdictione temporali et spiritali pacifice possideat et quiete. Quia vero Capitulum Rigenfi ab eodem Rigenfi Episcopo, ante præsentem ordinationem nostram, ducuntorum vncorum ac *Dodangen* et *Targete* in eadem Curonensi Diœcesi redditus fuerant assignati; redditus ipsos præfatos Capitulum ex nunc et in perpetuum cum decimis et omni temporali iurisdictione et iure retinere volumus et mandamus.

Quos tamen idem Capitulum a Diœcesiano loci suscipient et etiam possidebunt, prout superius est expressum, tam in portione Fratrum Capituli prædictorum, quam in tota Diœcesi Curonensi, Episcopo Diœcesano omnibus iuribus reseruatis, quæ non possunt nisi per Episcopum exerceri. Et quoniam propter paganorum frequentes incurfus, et alia emergentia negotia peragenda, Curonensi Episcopo in ciuitate Rigenfi contingit sæpius commorari; domum ac aream, quas bonæ memoriæ *Semigallensis* Episcopus habuerat in eadem ciuitate Rigenfi, eidem Curonensi Episcopo decreuimus et volumus assignari, cum idem Curonensis pretium, pro quo eadem domus et area redemptæ fuerint, Rigenfi Episcopo paratus fuerit exhibere. Et ne sedes *Metropolitica*, quæ ab eodem Domino Papa de nouo in illis partibus est creata, debito careat fundamento et suo dignitatis titulo; decreuimus ordinandum, vt Archiepiscopus, qui ad illam Metropolim est assumptus, in ciuitate Rigenfi prædicta, quæ nobilior ex multis causis et habilior aliis ecclesiis illarum partium esse videtur, sedem Archiepiscopalem constituat, secundum quod ei literis est indultum. Si autem idem Rigenfis Episcopus cedere Episcopatu Rigenfi vel ad alium Episcopatum se transferre voluerit; id ei auctoritate præsentium indulgemus, vt sic memoratus Archiepiscopus nominatam Rigensem Ecclesiam pro Metropoli libere valeat adipisci; alioqui dictus Rigenfis, quoad vixerit, pacifice, in statu præsentis, tam in ciuitate, quam in Diœcesi Rigenfi, permaneat, eodem Archiepiscopo tam in ciuitate Rigenfi, quam per totam prouinciâ iurisdictionem Metropolitica exercente. Quod autem huiusmodi ordinatio, facta de consensu eiusdem Archiepiscopi, et Fratris Theodorigi, dicti de Gruningen, *Magistri* eiusdem Domus sanctæ Mariæ Teutonicorum in Prussia et Liunia, et discreti Viri, Alexandri Sacristæ et Lamberti Canonici Rigenfis, Procuratorum et Capituli Rigenfis prædictorum, et Henrici Canonici sancti Theobaldi Metensis, Procuratoris eiusdem Fratris Henrici, quondam *Semigallensis* Episcopi, nunc vero Episcopi Curonensis, rata permaneat, et inuiolabiliter obseruetur, Sigillorum nostrorum munimine, vna cum Sigillis

gillis prædicti Archiepiscopi, et memorati Magistri, ipsam duximus roborandam.

Datum *Lugduni* quinto nonas Martii,

Pontificatus Domini Innocentii Papæ iv. anno tertio.

LVI.

*Cautio Magistri Ordinis Teutonici
de tertia parte Curoniæ non immutanda, quæ Episcopo cessit.
Ex Dn. NETTELBLADT Rer. Curland. fasc. i. p. 148.*

Post
an-
num
1245.

VNiuerfis Christi fidelibus, ad quos præsentis literæ peruenerint, salutem et laudem in Iesu Christo. Vt ea, quæ in tempore vitæ celebrantur, non more fluentis aquæ labantur, sed robore perpetuo potius fulciantur; dignum utique est et opportunum, vt literarum codicibus, testiumque subscriptione, nec non sigillorum aptis appensionibus, muniantur. Hinc est, quod nos Frater *Wilhelmus* de *Vrenbach*, Ordinis Fratrum Hospitalis beatæ Mariæ *Dominus Teutonice Magister Generalis* * ad communem notitiam perferre curamus, quod cum reuerendus Pater, Dominus *Hermannus*, bonæ memoriæ, *Curoniensis Ecclesiæ Episcopus*, Canonorum suorum consilio, ceterorumque suæ Diocesis sapientum pro commodo et utilitate prænominatæ Curoniensis Ecclesiæ, Fratribus militiæ, tunc temporis Curoniam inhabitantibus, tertiam partem præfatæ Dioceseos contulisset ad possidendum, interuallo non (modico) Fratres præhabiti, vna cum Episcopo suisque Catholicis, manu Letuinorum, paucis perfluentibus, gladio corruerunt. Sed postmodum per Dominum Apostolicum, de discreti Patris, Fratris *Henrici* Episcopi Curoniensis, de *Littelenburg*, de Ordine Minorum, qui tunc post memoratum

Antistitem secundus præfulatum tenebat, assensu, tertia parte et incultæ et cultæ Episcopo remanente, duæ partes Dioceseos prælibatæ Fratribus Ordinis nostri sunt assignatæ, ob defensionem Ecclesiæ sæpe dictæ, tali præsertim conditione, quod per *Præceptorem Liunioniæ* ceterosque Ordinis nulla diuisio, nostro sine consensu, fieri debeat, et si quis huiusmodi quicquam attentare præsumeret, frivolum reputaretur atque cassum; non solum talem diuisionem per præsentis inhibentes, sed etiam, si per nos aliqua inæqualis reperiretur fore facta, sic vt dictus Antistes partem minorem seu deterio-rem in diuisione tali per nos sibi iniunctam possidere nosceretur, nouam faciendam arbitantes.

Datum Venetiæ, anno Domini millesimo ducentesimo vicesimo** tertio nonas Maii in Capitulo nostro generali, coram Præceptoribus nostris.

Fratre Helm'ico, Castellano de Sterckenberg, et

Fratre Hermanno, Marschalco ordinis, et

Fratre Cœnnero Commendatore Confluentiæ, ceterisque Confratribus nostris, ad hoc specialiter requisitis.

In cuius rei testimonium sigillum nostrum appendi fecimus huic scripto.

LVII.

* Huius Magistri memoria excidit ex Analibus: neque enim perfectum Magistro- rum Catalogum adhuc habemus, ipso HARTKNOCHIO fatente.

** Annus hic subsistere nequit, quia mentio fit translationis Henrici e Sede Semigallien- si in Curoniensem, quæ demum

anno MCCXLV. decreta fuit instrumento præcedenti. Si Wilhelmus de Vrenbach, eiusque tempora certa essent; annum hunc figere liceret. Nunc aliud non suppetit, quam vt eum post annum MCCXLV. reliciamus.

LVII.

Innocentii PP. IV. epistola ad Principes quosdam Russiæ, quibus nuntiat, Albertum, e sede Armaghana translatum, Prussiæ, Liunioniæ et Estoniæ Archiepiscopum, qua Legatum Sedis Apostolicæ in Russiam venturum.

Ex RAYNALDI annal. eccles. t. 13. p. 559. n. 29.

Anno 1246. **I**nnoctius etc. Cum in partibus vestris mores et ritus Græcorum, qui superstitiose ac damnabiliter ab unitate ecclesiastica recesserunt, fuerint hætenus non sine animarum periculis obseruati; et nuper gratia faciente divina, illuminata fuerint corda vestra, vt recognoscentes Romanam Ecclesiam matrem aliarum omnium et Magistram; ac summum Pontificem successorem Petri, cui collatæ sunt clauces regni cœlestis ligandi, et soluendi, et Iesu Christi vicarium esse caput; quia cum vnus sit Dominus, vna fides vnum baptisma, vnum principium, vnum corpus Ecclesiæ militantis, corpus cum pluribus capitibus monstruosum, et sine capite acephalum censeretur, ad deuotionem et obedientiam Apostolicæ sedis et nostram redire, sicut accepimus, affectetis: Nos, ei assurgentes in laudem, qui oculos Tobie

per collyrium ex felle piscis illuminare dignatus est, et aperire oculos cæci nati, ac exsultantes cum muliere, quæ iuxta veritatem euangelicam, dragmam, quæ perierat, reinuenit, venerabilem fratrem nostrum, Archiepiscopum * Prussiæ, et Estoniæ, Apostolicæ Sedis Legatum virum vtique secundum cor nostrum, morum honestate decorum, literarum scientia præditum, et consilii maturitate præclarum, qui vobis verba vitæ deferat, et nostram et fratrum nostrorum plenius voluntatem exponet, ad partes vestras, commisso sibi in eisdem partibus plenæ Legationis officio, duximus destinandum; concessa ei libera potestate, vt euellat et destruat, dissipet et disperdat, ædificet et plantet, prout secundum Deum viderit expedire.

Datum Lugdun. v. Non. Maii anno III.

LVIII.

Eiusdem mandatum ad eundem, vt in Russiam se conferat.

Ex RAYNALD. Annal. eccl. t. 13. p. 570. n. 28.

Anno 1247. **I**nnoctius etc. Archiepiscopo Prussiæ, Liunioniæ et Estoniæ, Apostolicæ Sedis Legato etc. Sicut omnes, quos extra arcam inuenit diluuium, perierunt; ita omnes, qui sunt extra communionem Ecclesiæ, nisi conuersi ad eius unitatem redierint, in æternæ damnationis supplicium deportantur. Hac siquidem consideratione inductus, charissimus in Christo filius noster, DANIEL, Rex Russiæ illustris, cuius mentem Do-

minus, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur et viuat, sua misericordia illustrauit, per literas speciales, et nuntios, quos propter hoc transmisit nuper ad nostram præsentiam, cum humilitate ac instantia postulauit a nobis, vt ipsum et totam gentem ac regnum eius, hætenus a fidei vnione præcisos, ad unitatem ecclesiasticam, et deuotionem Ecclesiæ Romanæ, quæ aliarum omnium caput est et magistra, recipere

XXX

* Hunc ex sede Armaghana euocatum huius Legationis causa variis priuilegiis or-

nauerat, veluti, vt Crucem præferre posset *ibid. n. 30. 31.*

cupere de benignitate solita curaremus. Quocirca mandamus, quatenus personaliter ad partes illas accedens, si præfatus Rex in tam sancto proposito perseuerans, tam ipse quam archiepiscopi, et episcopi, et alii magnates regni sui, schismate quolibet penitus abiurato promiserint, et iurauerint, se de cætero in unitate fidei, quam Ecclesia Romana prædicat et obseruat, eiusdemque Romanæ

Ecclesiæ deuotione perpetuo permanfurors, eos auctoritate nostra reconcilies, et tanquam speciales et deuotos filios incorpores prædictæ Romanæ Ecclesiæ, quæ mater est omnium, unitati; idque per loca et regna, in quibus expedire videris, publices, et facias etiam publicari.

Dat. Lugd. vii. Id. Septembr. ann. v.

LIX.

Alberti II. qua Lubicensis Episcopi, transactio cum Archiepiscopo Bremensi.

Ex LINDENBROG. Scriptor. Septembr. p. 173.

Anno 1247. **A**lbertus, Lubicensis Episcopus, Liunionæ, Estoniæ et Prussiæ Apostolicæ Sedis Legatus, præsentibus protestamur, quod nos Venerabili Domno Gerhardo II. sanctæ Bremensis ecclesiæ Archiepiscopo, tamquam suffraganeus Bremensis ecclesiæ, tactis sacrosanctis Euangelii, duo præstitimus iuramenta. Vnum indemnitate, quod tale est:

Ego Albertus, Lubicensis ecclesiæ Episcopus, ab hac hora in antea possessiones et iura episcopatus Lubicensis non alienabo, sed ea, quæ alienata sunt, bona fide pro posse meo recolligam. Sic me Deus adiuuet et ista quatuor sancta Euangelia, et quatuor Euangelistæ, et ista patrocinia Sanctorum.

Aliud fidelitatis sub ista forma:

Ego Albertus, Lubicensis Episcopus, Liunionæ, Estoniæ et Prussiæ Apostolicæ Sedis Legatus, ab hac hora in antea fidelis et obediens in omnibus ero tibi, Gerharde, sanctæ Bremensis ecclesiæ Archiepiscopo, tuisque successoribus in Bremensi Sede constitutis. Mandatum tuum, quod cumque mihi ore siue per certam epistolam tuam manifestaueris, sine malo ingenio adimplebo, ad omnem terminum et locum, quem mihi indicaueris, nisi corporis mei infirmitate, vel alia aliqua graui necessitate detentus venire non possum. Hæc omnia per fidem rectam sine omni malo ingenio ob-

seruabo tuis et tuorum successorum temporibus, quam diu vixero, secundum scire meum et posse. Sic me Deus etc.

Quibus iuramentis præstitis, tam dictus Dominus noster Archiepiscopus Bremensis sub religione iuramenti præstiti nobis mandauit, et nos etiam voluntarie promissimus, quod numquam procurabimus vel efficiemus per nosmet ipsos, vel per literas vel nuncios, quod absoluiamur, auctoritate alicuius superioris, ab obedientia Bremensis ecclesiæ *quamdiu in Lubicensi ecclesia præsidemus.* Item Domno Archiepiscopo et ecclesiæ Bremensi semper assistemus bona fide in iure suo; specialiter autem contra Hamaburgenses vniuersos et singulos, si eos ad obedientiam et reuerentiam siue concordiam Bremensis ecclesiæ non possumus reuocare; et hoc per eos steterit manifeste. Item numquam ponemus Sedem Archiepiscopalem in (prouinciis) nostræ Legationi commissis in præiudicium Bremensis ecclesiæ, sine consensu eiusdem Archiepiscopi supra dicti. Item bona fide laborabimus nostris laboribus et expensis, cum nunciis Archiepiscopi et ecclesiæ Bremensis, ad obtinendam *primatiam* * in prouincia nobis commissa.

Acta sunt hæc in orientali choro Bremensi anno gratiæ M. CC. XLVII. III. Kal. Decembr.

LX.

* Pro Archiepiscopo Bremensi scilicet, qui hanc occasionem, qua Legatus Sedis

Apostolicæ per Liunioniam *Suffraganeus* eius factus est, verrere nitebatur in suum emolumentum.

LX.

Alexandri PP. IV. epistola, qua Rigensem Sedem, ab Alberto electam, declarat Metropolitanam.

Ex RAYNALD. Annal. eccl. t. 14. p. 13. n. 64.

Anno
1255

Alexander etc. Archiepiscopo Rigensi etc. * Primatum cathedralis, et apicem cuiuslibet ecclesiasticæ dignitatis, privilegio sibi diuinitus tradito, Ecclesia Romana constituit, quam solus ille fundavit, ac supra petram fidei mox nascentis erexit, qui beato Petro, æternæ vitæ clauigero, terreni simul commisit et cælestis imperii moderamen. Hinc est, quod apud sanctam sedem Apostolicam horum spectatur origo, eorumque dispensantur insignia, de cuius plenitudine omnes accipiunt, eiusque speciali munere, quod ratio personæ, aut temporis, loci, vel causæ interdum postulat, assequuntur. Sane cum, sicut tua nobis, et suffraganeorum tuorum insinuatio patefecit, olim in certa ecclesia *metropolitica* non habens sedem, *Liunioniæ, Estoniæ, ac Prussici* archiepiscopus vocareris, felicitis recordationis Innocentius Papa, prædecessor noster, tibi, ne prædialis honor vacillare per indeterminationem loci quodammodo videretur, aut insigne capitis nomen generali corporis appellatione confundi, vt, in quacumque velles ecclesia

cathedrali, lege tibi metropolitana subiecta, eandem posses sedem, cum huiusmodi ecclesiam pastore vacare contingeret, collocare, per suas sub certa forma literas, de tua in Domino confidens circumspectione, concessit. Porro Rigensi ecclesia cathedrali, quæ tibi prædicta suberat lege, postmodum pastore vacante, tu in ea metropolitanam sedem, literarum auctoritate huiusmodi, prout ex ipsarum beneficio poteras, de consensu omnium, quorum intererat, deliberatione prouida statuisti, vt inde appellationis nomen metropolitici dignitas et prouincia fortiretur, tuque ac successores tui certo gaudeatis principalis domicilio mansionis. Tuis igitur, et eorundem suffraganeorum precibus inclinati, quod a te in hac parte prouide factum est, ratum et firmum habentes, illud auctoritate apostolica confirmamus, etc. iure Romanæ Ecclesiæ, ac dilectorum filiorum, Magistri, et Fratrum hospitalis S. Mariæ Theutonicorum, in omnibus et per omnia semper salua. Nulli ergo etc.

Dat. Neap. xiii. Kal. Febr. ann. i.

lumentum, nempe vt Episcopi per Liunioniam et Estoniam, immo et Prussiam, Alberto auctore, Bremensem agnoscerent Metropolitanum, vti olim fecerant Septentrionalium regnorum Episcopi. Memorabile tamen, articulum hunc non fuisse iuratum. Et quamuis iuratus fuisset; disceptari poterat, an iusiurandum, ad quod Archiepiscopus Legatum Pontificis, hoc incio, adegisset, validum esset. Oportuisset enim eum hoc pacto Pontifici magis paruisse, quam Archiepiscopo. Ipse rei exitus docet, Legatum hæc talia promisisse non sine *reseruatione mentali*. Optio enim ei primi per Legationem vacaturi Præfatus iam tum data erat, qui hoc ipso, quod

ille eum electurus erat, Archiepiscopatus esse debebat. Qua cum in Rigensi ecclesia vtendum censeret; insalutato Bremensi Archiepiscopo Rigam abiit, vbi *Primitiam*, qua Bremensem lætauerat, ipse affectus, simbrias in Lithuaniam quoque extendit. RAYNALD. *ad annum* MCCLIV. n. 27.

* Cum Lithuani Christiani fierent; Archiepiscopus ille regionarius eis non solum Episcopum dedit, sed etiam ab eo sacramentum exegit, tanquam subdito Suffraganeo. Quod Pontifex, Lithuanos sibi subiicere cupidus, irritum declarauit. RAYNALD. *ad ann.* MCCLIV. n. 27.

F I N I S.

INDEX PRIMVS: AVCTORVM, CODICVM ET LIBRORVM ET LAVDATORVM ET NOTATORVM.

A.

- A**DAMI *Bremensis Historia Ecclesiastica*:
item libellus de situ Daniae. 2. 7. 24. 65.
114. 125. 145. 149. 151.
ALBERICI, monachi trium fontium, *Chronicon*. 7. 10. 11. 17. 20. 26. 45. 129. 131. 141.
258.
ALBERICI *Codex MS.* 142. 183. 258.
Leandri ALBERTI *descriptio Italiae*. 106.
ALBERTI *Stadenfis Annales*. 2. 3. 10. 11. 13. 16.
20. 75. 115. 117. 121. sq. 123. 128. sq. 139. 140.
142. 163. 183. 213. notatus 152.
ALBERTI *Stadenfis Codex MS.* 140.
ALBERTI *Stadenfis Annalium CONTINUATIO*. 15. 213.
ALTHAHENSIS *narratio*. 117.
ANNALES de *Landgraviis Thuringiae*. 116.
ANNALES *Reinersborn. MSti.* 114. 116. 117.
140.
ANNALES *Slesuicenses* notati 128.
ANSELMII *Chronicon*. 2.
Anonymus *Historiae Archiepiscoporum
Bremensium Auctor*. 20.
Anonymus *Mencken*. 17. 20. 129. 151.
Anonymus *Vitae S. Ottonis Auctor*. 7.
ARNOLDVS *Abbas Lubec*. 3. 4. 8. 10. 11. 42.
72. 75. 78. 42. 43. 44. 115. sq. 128. 151. 163.
169. 239. notatus 5. 13.
Petr. Frid. ARPE *Themis Cimbrica*. 45.
Assertio libertatis BREMENSIS 219.
Antonii AVGVSTINI *antiquae decretalium
Collectiones*. 242.
Claudius ARRHENIVS V. *Oernhiælm*.
Laurentii ARVSIENSIS *Historia*. 145.

B.

- Io. BAAZ *Historia Eccles. Sueo - Gothica*
24. c).
Steph. BALVZII *Capitularia Regum Franc.*
58.
Miscellanea. 115.
Epistolæ Innocentii III. PP.
242. et passim.
Henr. BANGERTVS ad *Chronicon Slauor.*
113. 151. 38. notatus 2. 3. 15.
Cæf. BARONII *Annales Ecclesiast.* 5. 12.
Thomas BARTHOLINVS de *equestribus or-
dinis Danebrogici origine*, notatus 130.
Editor *Chronici Archiep. Lundenfium*. 105.
Io. Christoph. BECKMANN *Notitia Vni-
versit. Francofurt.* 45. 113.
Petri BENEVENTANI *Decretalium Inno-
centii III. collectio*. 242.
Erixi BENZELII *Monumenta Sueo-Gothi-
ca*. 44. 113. 128. 139. 145. 163.
Idem ad *Vastouium* 96. notat. 146.
BERTHOLDI, monachi *Reinersborn. Vita
Ludouici Sancti, Landgravi Thuringiae*
MS. 140.

- BOILEAV *Art Poétique*. 34.
Diplomatarium Bremenfe MS.
Assertio libertatis *Bremensis*. 219.
Abrah. BZOVII *Annales Ecclesiastici*. 31.
171. notati 11.

C.

- C. Iul. CAESAR de *bello Gall.* 6.
CAESARIUS *Heisterbacensis de Miraculis*.
27. 45. 63. 106. 129. 150. 158. 182.
Vita S. Engelberti. 18.
Caroli DV FRESNE, Dni DV CANGE *Glof-
sarium ad scriptores mediæ et infimæ La-
tinitatis*. 162.
Thomæ CANTIPRATENSIS *Apes*. 129.
Petri CELLENSIS *Epistolæ*. 232. 233.
Caspar de CEVMERN *Theatridium Liuni-
cum*. 16.
Chronicon antiquum Holfatiæ rhythmicum
251.
Anonymi ap. *Menck. passim.*
Archiepiscoporum. Bremenf. ap.
Lindenbrog. 20.
Archiepisc. Vpfsalienf. 6.
Australe. 139.
*Danica ap. Dn. de Ludewig Re-
liq. T. 9.* 115.
Erfordienf. ap. Menck. 113. 114.
Hoiensf. MS. 32.
Holfatiæ Leibnitii. 2.
Kiouiensf. MS. 7. pr.
Luneburgicum ap. Eccard. 6. 17.
20. 151.
Magdeburgicum ap. Meibom.
17. notatur.
Magdeburgicum MS.
*Magistrorum. ord. Teuton. ap. Mar-
thæum analect. T. V.* 114. 156.
Mellicensf. 139.
Montis Francorum. 256. sq.
Montis Sereni. 45.
Reicherspergensf. 45.
Rosfenfeldensf. MS.
Rufficum e seculo XIII. MS. pr.
Sialandicum. 42. 128. 148.
Slauicum ap. Lindenbrog. 140.
Slesuic. Menckenii. 42. 44.
Verdensf. MS.
Wadstenensf. 146.
Weingartensf. 169.
Werumensf. Frisicum.
*Chronologia Sueo - Danica ap. Benzeli-
um.* 113. 163.
Dauid CHYTRAEI *Chronic. Saxon.* 5. 11. 60.
notatur 47. 53.
Alphonfi CIACONII *Vitæ et gesta Pontifi-
cum et Cardinalium.*
Nomasticon CISTERCIENSE. 45.
Fasti sacri COLONIENSES. 10. 13.
Yyy

INDEX PRIMVS

CONTINVATOR *Saxonis* Grammatici ap.
Benzel. 128.

CONTINVATOR *Alberti* Stadenfis. 15. 213.

Hermannus CORNERVS. 164.

Corpus priuilegiorum Prussiae. V. Prussia.

ALBERTVS Cranzius: Vandalia. 2. 6. II. 15.

Metropolis II. 75. 122. 128. 184.

Saxonia. II3. 151. notatur 6. II. 13.

122. 184.

Hieron. CYPRAEI Annales Slesuic. 42. 44.

D.

Diarium Europaeum. 200.

Diplomataria varia MS.

DITMARVS Merseburg. 6. 7.

Diurni Theologorum Saxon. f. *Fortgesetzte
Sammlung von alten und neuen Theol. Sa-
chen. etc.* 113.

Io. DLVGOSI Historia Polonica. 6. 21. 22.
118. 151.

Petri de DVISBURG Chronicon Pruss. c.
not. Chr. Hartknoch. 7. 17. 21. 31. 51. 59.
183.

Io. DVMONT Corps vniuersel Diplomatique. 63.

E.

Thomae EBERNDORFFERI Chronicon Au-
striacum. 139.

Io. Georg. ECCARDI Historia genealogica
principum Saxoniae super. II3. II4. 140.
notatur 116. 121.

Corpus Histor. medii
aevi 6. 151.

Historia Franciae Ori-
ental. 121.

Franc. Augustinus AB ECCLESIA: Cardi-
nalium, Archiepisc. Episcoporum et Ab-
batum Pedemontanae regionis Chrono-
logica historia. 171.

Io. ENIKEL Chronicon Vniuersale. 139.

Henr. ERNSTII Commentar. ad veterum
Regum aliquot Daniae genealogias. 114.
115.

ERICI Historia gentis Danor. ap. Linden-
brog. 23. 113. 115. 139. notatur 42.

ERICI VPSALIENSIS Historia Suecica. 10.
128. 144. 146.

F.

Fasti sacri Colonienfes. 13.

FLORVS. 31.

Marqu. FREHERI Scriptores rerum Ger-
man. 139.

Carolus du Fresne vid. Du-Cange

OTTO FRISINGENSIS de rebus gestis Fri-
derici Barbarossae. 151.

G.

Aegid. GELENIVS ad Vitam S. Engelberti
18. 32. 119. 121.

de Magnitud. Coloniae 63.

Io Bened. GENTILOTTVS. 121.

GODEFRIDVS COLONIENSIS. 5. 7. 17. 22.
39. 46. 117. 122. 141. 164.

Melch. GOLDASTI Notae ad Eginhard. 8.
80.

GREGORII IX. Collectio decretalium. 242.

Hugon. GROTHI Ius B. et P. 12.

Epistolae. 31.

Alexandri GVAGVINI Chorogr. Polon. 2.
notatur 6.

Mich. O. WEXIONIVS, dictus de GVL-
DENSTOLP. V. Wexion.

Eberhardi GVTSLIEFF Topographia Estho-
nica. pr. 165.

H.

Gregorii HAGEN Chronicon Austriae. 139.

Herm. HAMELMANNI Familiae emort. no-
tat. 18.

Io. HARDVINI Conciliorum collectio. 235.

Christoph. HARTKNOCH Notae ad P. de
Duifb. Chr. Pruss. 3. 59. notatur 31.

Diff. de Funeribus veter. Prus-
siae. 31.

Reinh. HEIDENSTEINII Bellum Moscou.
19.

HELMOLDI Prefb. Chron. Slauor. 7. 59. 65.
78. 83. 114. 123.

Hier. HENNINGES Genealog. familiarum
nobil. Saxon. 20.

Chrysoft. HENRIQUEZ Menologium ordi-
nis Cisterciensis. 13. notatur.

Phil. HVEBER vid. B. Pez.

Marquardi HERGOTT Genealogia Diplo-
matica Augustae gentis Habsburgicae. 116.

Olaus HERMELINVS de Origine Liuo-
num. 3.

Histoire du Theatre Francois. 34.

Historia de Landgrauis Thuringiae 34. 63.

Historia de Regibus Noruagicis. 125.

Georgi Paul HOENN. Sachsen - Coburgi-
sche Historie. 113.

Andr. HOIER Continuatio annalium Alberti
Stadenfis. 15. 213.

Aruid. HVITFELD historia danica. 130.

Wigulei HVNDII Metropolis Salisburgen-
sis. 45.

I.

INNOCENTII III. Pont. Epistolae. 12. 16. 17.
19. 42. sq. 121. 228. sqq. 236. sqq.

Gesta. 115.

Opera, ex officina Materni
Cholini. 242.

Decretalium collectiones di-
uersae. 242.

Gasp. IONGELINI Notitia Abbatiarum
ord Cisterc. 13.

Insti-

AVCTORVM, CODICVM ET LIBRORVM.

Institutiones Iuris IVSTINIANI Imp. 39.
138.
Ius Cæsareum scriptum. 45. 46.

K.

Vinc. KADLVEKONIS Histor. Polon. 3. 31.
118.
Keiser-Recht. 46.
Io. Ge. KEISLERI Antiquitates Septemtr.
Celt. 23.
Christiani KELCHII Historia Liunica pr.
Viti KENNET Antiquitates Ambrosiodu-
nensis Parochiæ. 9.
Georg. Casp. KIRCHMAIER Comment. ad
Taciti Germaniam. 67.
Io. Henr. KLVVERII descriptio ducatus Me-
gapolit. 164.
Alberti *Wiwk* KOIALOWICZ Historia Li-
thuanica. 4. 31.

L.

Luc. Cæcil. LACTANTIUS. 6.
Petrus LAGERLÖÖF de Druidibus. 6.
Petri LAMBECII Origines Hamburgenses.
3. 115. 116. 221. 251. notat. 140.
Lambertus SCHAFFNABVRGENSIS de re-
bus Germanorum. 1. 247.
Pauli LANGII Chronicon Citicense. 113.
Godofr. Guil. LEIBNITII Scriptores rer.
Brunsvic. 3. 11. 23. 117.
Accessiones Historiæ. 2.
Herm. LERBECKII Chron. Schauenburgi-
cum. 2.
Beniam. LEVBERI Catalogus Regum, Ele-
ctor. Ducum. Com. Saxon. 252
Io. Ge. LEVCKFELD Antiquit. Walkenred.
247.

Antiq. Hefeld. ibid.
Antiquit. Catlenburgi-
cæ. not. 138.

Conradusa LICHTENAW. Vid. Vrsperg.
Erpoldi LINDENBROGII Scriptores rer.
Germ. Septentr. 17. 42. 45. 113. 140. 163.
Scriptores LIVONICI omnes notati 4. 25.
58. 61. 183.
Io. LONGINI Hist. Polon. V. Dlugoff.
Io. Petri de LVDEWIG Reliquiæ Manufcri-
ptor. 113. 115. 128. 259.
Io. Christ. LVNIGII Archium Imperii. 215.
Corpus iuris Feudalis
Germanici. 249. seq.
252.

Claudii Christoph. LYSCHANDRI Genea-
logia Danica. 44.

M.

Io. MABILLON Annales Benedictini. 121.
Arnæ MAGNÆI Chronicon Sialandic. 10. 25.
113.
Io. MAGNI Histor. Goth. et Suec. 10. 144.
145.
Olai MAGNI Historia gentium Septemtrio-
naliūm.

Edmundi MARTENE Collectio amplissima
veterum Script. et monumentor. 1. 115. 235.
not. 78.

Thesaurus Anecdoto-
rum.

Ant. MATTHÆI veteris æui Analecta. 114.
Magni MATTHÆI Chron. Episcop. Lun-
denf. 42.
Matthæi de MECHOVIA Sarmatia. 21. 84.
151. 152.

Chronicon Polonicum. 118.

Henr. MEIBOMII Scriptores rer. Germ. 2.
11. 20. 72. 75. 113.

Io. Burch. MENCKENII Scriptores rer.
Germ. præcipue Saxon. 3. 17. 113. 114. 121.
252.

Friderici MENII Prodromus Iuris et Re-
gim. Liun. 79. notatur 11.

Io. MESSENI Scondia illustrata. 42. 114. sq.
178. notatur 9. 10. 146.

Suecia Sancta. 44. 58. 146.
147.

Chronicon Episcoporum
Lincop. 146.
de Nobilitate Suecica.

Io. MICRAELII Chron. Pomer. 9. 115. 128.

Franc. MODIVS de Ordinibus equestribus.
22.

Io. MOLLERI Isagoge ad Historiam Cim-
bricam. 20. 116. 141.

Monasticon Thuringicum. 246. 249.

Bernardi de MONTEAVCON Bibliotheca
Manuscriptorum Codicum. pr.

Rerum *Moscowiticarum* Auctores varii. pr.
Henr. MVHLIVS de Monasterio Bordif-
holm. 2.

MVLLERI Narratio de fatis Azouia. 151.

Collectio Rerum Russicarum. 9.

Lunæb. MVSHARDI Monumenta nobilita-
tis antiquæ in Ducat. Brem. et Verd. 16.
32. 128. 141.

N.

Io. NAVCLERI Chronicon. 23.

Christiani NETTELBLADT Fasciculus re-
rum Curland. 268.

Io. NIELSON Chron. Gotland. V. STRE-
LOVIVS.

Ermoldus NIGELLVS de rebus Ludouici
Pii. 121.

NICOLAI Chron. Lundenf. Episc. 128.

Nomasticon Cisterciense. 45.

O.

Claudii Arrhenii OERNHIAELM Historia
Sueciæ eccles. 10. 146. 178. 246. notatur 10.
114. 234. 235.

Vita Ponti de la Gardie not.
11.

Augustinus Oldoinus ad Ciaconium. 171.
Adami OLEARII Iter Russ. et Pers. siue *Be-
schrei-*

INDEX PRIMVS AVCT. COD. ET LIBRORVM.

Schreibung der Reise nach Moscau und Persien. 65.
OLIVERII Scholastici Historia regum terræ S. 14.
Abrah. ORTELIVS. 3. 179.
Matthias Stryikowski OSOSTEVITIVS. 4.

P.

Io. PERINGSKIÖLD Monumenta Vplandica. 182.
Bern. PEZ et Phil. HVEBER Codex Diplomatico-Historico-Epistolaris. 45.
Hier. PEZ. Scriptores rerum Austriacar. 139.
Calp. PEVCER de variis diuinationum gener. 76.
Io. Fried. PFEFFINGER Hist. Brunswicensis, *Historie des Braunschweig-Lüneb. Hau- ses.* 140. 258.
Io. PISTORII Scriptores rer. Germ. 2.
Martini POLONI Chronicon. 151.
Io. Isaac. PONTANI rerum Danicarum historia. 4. 23. 24. 44. 65. 179. 181. notat. 3. 9. 42. 130.

Chorographia Dani- ca.

Corpus priuilegiorum Prussiæ. 79.
Hephæstio PTOLOMAEVS. 3.

R.

Odorici RAYNALDI Annales Eccles. 4. 7. 17. 22. 31. 43. 78. 83. 91. 116. 117. 118. 121. 129. 130. 140. 145. 147. 164. 171. 172. 231. 237. 239. 244. 254. sq. 260. sq. 263. sqq. Notati 19.
RAINERII prima Decretalium Innocentii III. collectio. 242.
S. REMBERTI Vita S. Anscharii 24.
Andr. RIVINVS de Panegyricis, Maiumis, Maicampis. 80.
ROTHII Chronicon Thuringicum. 116.
Iulii Conradi RYDEMANNI Palæo-Marchica. 202.
RYDIMENTVM Nouitiorum seu Chronicon vniuersale impressum Lubecæ 1475. 164.
Balthasar RYSSOWEN Chron. Liou. f. *Chronica der Prouintzien Lyfland.* 2. 3. 96. 145. 156.

S.

Caf. SAGITTARII Historia Magdeburgica MS. 113.
SAXONIS Grammatici Historia Daniæ, c. not. 10. Stephani. 7. 42. sq. 113. 140. 145. notatur. 130.
 Continuator ap. Benz. 128. 163.
Speculi Saxonici Compiler. 46. 91.
Io. Frid. SCHANNAT Vindemiæ literariæ. 116. 164. 251. 263.
Nic. SCHATEN Annales Paderborn. 75. 256. not. 122.
Io. SCHEFFERI Vpsalia. 6.
 Notæ ad Chronicon Archiepiscoporum Vpsaliensium.
Io. SCHILTER de Inuestitura simultanea. 139.

Io. Herm. SCHMINCKII Eginhardus. 8.
 Diff. de Vrnis sepulchralibus. 155.
Conr. Sam. SCHVRTZFLEISCH diff. de ordine Eniferor. 61. 136. notatur 22
Henrici Leonhardi SCHVRTZFLEISCH historia ordinis Eniferorum ibidem. not. 61.
Alb. Georg. SCHWARTZIVS de Finibus principatus Rugiæ. 128.
Vita SIFRIDI Confessoris 145.
SIGEBERTVS Gemblacensis. 2. 6.
Iac. SIRMONTI Epistolæ P. Cellensis. 78. 232. 233.
Henr. SPONDANI Annales Ecclesiastici. 31. 45. 171.
Nic. STAPHORST Historia Ecclesiastica Hamburg. 140. 203. 219. 226. 251.
Io. STEPHANVS. Vid. Saxo Grammat.
Io. Nielson STRELOVII Chronicon Gotlandiæ. 105.
Matthias STRYKOWSKY. V. Ofofteuitius.
SNORRONIS Sturlonidis Historia regum Septemtr. 114. 146.
SVECIA antiqua et hodierna. 114. not. 146.
SVLPICII SEVERI epistola ad Bassulam forum de obitu beati Martini. 8.
Io. SWANINGII Chronologia Dan. 44.

T.

Petri TERPAGER Ripæ Cimbricæ. 116. 262. sq.
Abbatis THEODOSII Chronicon Kiouienfe MS. pr. 101.
Thuringia sacra. 114.
Thormodi TORFAEI Glossarium ad Hist. rerum Norwegic. 65.
Io. TRITHEMII Chronicon Hirsaugiense. pr.
TWONIS Chronicon Lundensium Archiepisc. 105.

V.

Valerius MAXIMVS. 31.
Alphonfus Lafor A VAREA Orbis Geographicus. 160.
Io. VASTOVII Vitis Aquilonia siue Vitæ sanctorum Regni Sueo-Gothici c. not. Benz. 111. notatur 146. 235.
Olai VERELII Historia Gothrici et Roluonis. 114. 155.

Heruarar-Saga. 114.

Ferdin. VGHELLI Italia sacra. 171.
Publius VIRGILIUS Maro: Georgica. 9.
VRLSPERGERI Annal. Georgian. 13.
Adam VRSINI Chronicon Thuringicum. 116.
VRSPERGENSIS abbatis Chron. 7. 61.
Christian. VRSTISIVS. 157.

W.

Thomæ WAISSELI Chronicon Prutenicum. 17. 156.
F. L. WEBERI Conuers. Rer. Russ. f. *Verändertes Rußland.* 9.
Mich. O. WEXIONII de Guldenstolp. Descriptio Sueciæ. 9. 66. 114.
Albertus WIIVK. V. Koialowiz.
Olai WORMII Monumenta Dan. 23.

Z.

Iacobi ZIEGLERI Scondia. 105.

INDEX SECVNDVS.

VOCABVLORVM VSVS RARIORIS, BARBARORVM ET EXOTICORVM TENTATA EXPLICATIO.

A.

ACHTWORT. *Echtmort, Echtwart.* 204. 247. Est quota iurium, competentium cuiusque villæ immobilium possessori, in rebus vniuersitatis, veluti pascuis, lignis, saginatione, limo ad ædificandas casas etc. Est enim vocabulum generis, quod sæpe de certis speciebus adhibetur.

ANEVELLE. *Das Angefälle. der Anfall. der ledige Anfall.* 259. Est vocabulum iuris feudalis Saxonici, denotans deuolutionem feudi ad dominum vel ratione vsusfructus, quoad vasallus in minore ætate est constitutus; vel ratione ipsius utilis dominii, si vasallus sine herede decedit feudali. Iure enim Saxonico priori casu domini sunt fructus feudi, tamquam tutoris legitimi. *Leenrecht c. XXVI. de Here is vmmmer des kyndes Vormunder an deme Gude, dat dat Kind van em befft, de wile dat ANGEVELLE vnvorlegen is, vnde schal dat gheit des Gudes nemen, bet dat Kind to synen yaren kome.* Ex hoc capite Ekehardus, Merseburgensis Episcopus, anno 1228. ab Henrico Illustri, Misniæ Marchione, post obitum Patris, postulauit, vt Lipsiam, Grimmam et omnia bona, inter Salam et Mildam sita, quæ feuda essent Merseburgica, sibi tamquam vero tutori, ad regendum traderet, quousque puer ad ætatem legitimam perueniret. Nec destitit, nisi solutis sibi 800. marcis. Chron. Merseburg. ap. Dn. de LVDEWIG *Reliq. t. 4. p. 395.* Quin et extra Saxoniam hoc iure viuebatur. Siquidem anno 1219. Francofurti in Curia Friderici II. Imp. pro Henrico Brabantiae ducelata sententia est, quod de vniuersis bonis, quæ de ducatu eius mouentur omnium heredum, mortuis parentibus, de iure tutor habeatur. *BUTKENS Troph. de Brabant. Tom. I. Probat. p. 66.* Hoc ANGEVELLE, hos fructus matres et agnati pupillorum a domino, vel ab his, quibus dominus vendiderat aut donauerat, sæpe magno ære redemerunt, in gratiam puerorum vasallorum. Illustrissimum exemplum ex anno 1221. est ap. *BECKMANN. histor. Anhalt. Part. 4. p. 527.* MECHTHILDIS *dei gratia Marchionissa Brandenburgensis*, IOHANNES et OTTO, filii eius, - notum esse volumus, quod, cum post mortem illustris principis domini AL-

BERTI, mariti ac patris nostri, Marchionis Brandenburgensis, adhuc nobis, IOhanne et Ottone, filiis eius, existentibus infra annos, serenissimus dominus noster, Romanorum Imperator semper Augustus et Rex Siciliae, tutelam omnium feodorum, quæ idem dominus noster et pater ab Imperio tenuit, quam ex morte ipsius sibi dominus Imperator vacare dicebat, quæ ANEVELLE vulgariter appellantur, domino Alberto, Magdeburgensi Episcopo, per sententiam principum Imperii commississet, donans ei per Imperialem munificentiam, quicquid in tutela habebat eadem, Nos MECHTHILDIS Marchionissa, et Nos IOHANNES et OTTO, filii eius, tutelam ipsam a domino Archiepiscopo, supra dicto, fidelium nostrorum consilio, duximus redimendam, spondentes ei in redemptionem eius - Mille nongentas marcas argenti, quod nunc Magdeburgense dicitur - persoluendas etc. Quare autem Magdeburgensi Præfuli hoc ANEVELLE adiudicatum fuerit, dicere, etsi possim, nunc non attinet. Posteriores casum respicit diploma nostrum. An vero dominus vasallo inuito successorem, et ministerialibus reluctantibus dominum dare possit, res altioris indaginis est. Reclamat non solum hoc exemplum, leuius sane, quam vt legem faciat; sed et sententia ann. 1216. Wirceburgi in aula Friderici II. lata ap. *HVND. metropol. Salisburg. Tom. 2. p. 407.* vbi per sententiam Principum et subsequutionem tam Nobilium, quam Baronum atque Ministerialium, et omnium, qui aderant, iudicatum est, nullum Principatum posse vel debere - ad aliam personam transferri ab Imperio, nisi de mera voluntate et assensu Principis presidentis et Ministerialium (der Landstænde) eiusdem Principatus. Cuius autographum hodiernum exstare scio Ratisbonnæ. Atque hæc omnia in gratiam eorum, qui iuris Saxonici vllum vmquam negant usum fuisse. Quem fuisse antequam ius ipsum in scriptum redactum fuit, modo ostendimus; alio loco ostensuri, non valere propterea, quod in literas relatum sit; sed in literas relatum esse, quia ante valuerit.

APOSTOLICVS. 17. 20. 25. etc. Summus Pontifex, successor Sancti Petri, summi Apo-

stoli.

APOSTATARE. 158. 160. A fide desciscere.

Zzz

B. BA!

INDEX SECVNDVS

B.

- BA! Exclamatio gentis Lituanicæ, quæ *ni-bil* significare videtur. 49.
BALISTA. BALISTARI. Aliunde noti. 4. 26. etc.
BIBLIOTHECA. Monachis audit Codex veteris et Noui Testamenti. 26.

C.

- CATERIZARE. Scriptum pro *catezizare*, atque hoc pro *catechizare*, h. e. fundamenta doctrinæ christianæ per quæstiones et responsiones tradere. 73. et passim. Fuit, cum putarem, *caracterizare* legendum, adeoque vnctionem baptismo præmissam intelligendam esse. Sed obstitit locus p. 134. vbi *Caterizatio*, *chrismatizatio* et *baptismus*, tamquam tres actus, hoc se ordine excipientes ac diuersi, describuntur.
COLAPHIZARE. Colaphis cædere: malas hominis pugno impetere. 6.
COLERA. Torques seu collare; non equitum solum, quod volunt du-Cangiani; sed et ipsorum equorum. 9.
CONSACRAMENTALES. Sacramentorum socii, vel vna, vel eum, qui iurauit, recte iurasse, iurantes. 91. 231.
COGGONES. Naues onerariæ. 39. 60. 102. 65.
CONVERSATIO. Conuersio. 27.
COOPERATOR. Collega: laborum socius. 6.
CORSAR. Pirata: vnde dictus? 24.
CVRESAAR. Curonum insula h. e. Ofilia.

Colloquia, i. e. antiphonica. an. 136. 166.

D.

- Dextrarius. 35.*
DOMNESSVND. Fretum maris, Curlandiam et Ofiliam interluentis. 65.
DRAVG. DRAVGVS. Vocabulum Liuonicum socium laborum significans, *Camerad*. 88.

Ducatus. 30.

E.

- ECHTWART. 204. V. Achtwort.
ELEEMOSYNARIA. Beneficium pauperum ab omni onere, cui cetera obnoxia sunt, liberum. 225.
EMMAIÖGGI. Mater aquarum *Estonice*: EMBEK Teutonice. Nomen fluii. 81.
ERICIVS. Machina obsidionalis. 135.
ERKERIVS. German. ERKER. Prominens e muro contabulatum vel propugnaculum. 162. 135.
ERPICA. Occa vel Rastrum, quo glebæ agri diffringuntur. 268.
EXFESTVCARE. Abdicare a se rem aliquam

et animi declarandi causâ festucam seu stipulam proiicere. 14.
EW. Ius, fas, honos, cædus, fides. 196.

F.

- FALDONES. PALDONES. *Paltkøke. Cassuben.* Genus vestimentorum laneorum fili crassioris. 8.
FAMILIA. Grex seruorum. 138.
FANELAEN. Feudum, porrectum cum pompa vexilli vnius vel plurium. 63.
FOREFACTA. Malefacta, delicta, peccata. 257.

G.

- GALL. KAL. Estonibus est situs a latere. 36.
GARD. Castrum, Burgum. 114.
GENER. Sororis maritus. 72. vbi quatuor diuersæ huius vocis significationes euoluntæ.
GERWE. Vocabulum Fennicum, lacum seu stagnum significans. 82.
GLADIFERI. Semel occurrit p. 22. ad denotandos Fratres Militiæ Christi, vulgo *Schwerd-Brüder*.
GLORIANter. Honorifice. 176.
GRISEI ordinis monachi, Cistercienses. 10. 11.
GROD. Ruthenicum pro *Gard*. 114. Quod enim Teutonicis est *Neugard*, id Ruthenis *Novogrod*.

H.

- HACKE. V. Vncus.
HEBDOMAS POENOSA. V. Pænosa.
HORSE. *Hors. Ors. Ross.* Equus 215.

I.

- INBENEFICIARE. In beneficium, in feudum conferre. 20. *Tic et loquitur Arnoldus.*
IVRA. Iura Christianitatis non solum sunt priuilegia, sed etiam onera Christianis competentia et incumbencia. German. *Pflichten. Abgiffen*. 76. 86. 90. 133. 134. vnde vocantur quoque *iugum Christianitatis*. Ergo nec per Iura ciuitatum veterum intelligendum Corpus Legum, vel statutorum; sed modus subiectionis, qui consistit in eo, quod princeps, eo ipso, quod consensit, vt villa quædam pro *Communi* haberetur, primo maculam seruitutis incolis absterlit; deinde quibus pænis delinquentes coercendi, et quæ penitationes in posterum præstandæ essent, definiuit, cessantibus ceteris, quæ a ser-

+ Lubac. p. 464. Occurrit in rem vocabulum in Gudani. Sylloge prima Diplom. p. 4. 12. 1. et 56.

VOCABVLORVM VSVS RARIORIS, BARBARORVM.

vis exigi solent, præstationibus. Qua de causa Libertates, *Freyheiten*, vocantur.

K.

KAL. V. Gall.

KEENEN. KIAENVGARDIA quid? 196. 114.

KOLIVAN. Ruthenis est Reualia ciuitas. 147.

KYLEGVNDE. Parua prouincia 169. 182. parochia ruri e pluribus villis collecta. 164. 175. 267.

L.

Laitio. 25.

LAVLMA. Estonice, cantare.

LAVLA. Canta. 97.

LEHEN. In Misnia est modus agri, cui certa fementis quota committi potest, cum parte prati. 245.

LIBRARIA. Locus, vbi libri asseruantur. Bibliotheca. 26.

LIN. Estonice Ciuitas 147.

LVDVS PROPHETARVM. Comædia vel, si mauis, Tragædia sacra. 34.

M.

MA. Estonice terra. Veluti *Lönema*, terra castro Lön circumiecta. 96. 109. 139.

MAGA MAGAMAS. Estonice. Hic manebis perpetuo. 76.

MAGETAS. Estonice: Manebimus. 76.

MAIA. Conuentus publicus, et locus huiusmodi conuentuum. 80. 133. 137. 139.

MALEFACTIONES. Malefacta. 178.

MALEWA. Magna hostium caterua. 108. 110. 134.

MORTIFICARE. Occidere. 60. 161.

MYSTERIA. Comædiæ seu ludi sacri. 34.

N.

NAGATA. Species monetæ Estonicæ et Ruthenicæ. 65. 83.

NAVD. Lituonis pecunia. 66.

NES. Norwegis et ceteris Borealibus promontorium. 65. Ratio patet iis, qui propriam vocabuli significationem tenent, quæ *nasus* est.

O.

ORS. *Roff.* Equus. 215.

OSERINGVS. Monetæ species, par dimidiæ marcæ Teutonicæ. 89. 100.

PALDONES. V. Faldones.

PAPP. Estonice sacerdos. 97. *Phaff.*

PARENTATVS vir. Ex amplissima familia natus, multis fratribus, affinibus et amicis stipatus. 15.

PATHERELLI. Machinæ, quibus lapides excussi in hostem proiciuntur. 135. 159. 161. 165. 166. 167. 180. 181.

PAVSATIO. Quies. 107.

PILLA. Estonice simia. 149.

PLANCAE. Afferum et tignorum erectæ compagine. 73. 135. 248.

PLEBATVS. *Plebanatus*. Parochia. 229.

PLENIPOTENTIA. Termini mandatorum. 177.

POENAE. Gallice *Peines*. Labores. Cruciatu. 5. 37. 84.

POENOSA hebdomas. Hebdomas *passionis* Christi. 6. Quo sensu habet quoque Chronicon Emonis et Menconis Werumense Frilicum, scriptum seculo XIII. ad annum 1208. p. 434. vbi: *In ebdomada poenosa post dominicam Palmarum profecti sunt, et in sabbato sancto Monasterium venerunt.*

POLLICETVR passiuè. 182.

PONTIFICALIA. Omne Episcopi instrumentum: vestes, libri etc. 18.

PORCVS. Machina obsidionalis. 180. 167.

PRAEMVNIRE. Monere, præmonere, *Warnen*. 9. 48. Vtut eodem sensu Præmonstrati Abbas Geruafius anno 1216. ep. 2. ad Innocentium PP. III. p. 3.

PROMTVALIA. *Viſtuala*. Cibaria et supellex quotidiana. 81.

PROPRIETATIO. Addictio rei tamquam propriæ. 207.

R.

RAHHA. Estonice pecunia. 66.

RECIDIVARE. Ad pristinum errorem redire. 4. 132. 158.

REGALIA iura. Regis et domini supremi propria. 152.

REPRÆSENTE. Derepente. Illico. 155. 137. 67. etc.

REQUIRERE. REQUISITIO. Quasi dicas: *Reaquirere. Reaquisitio*. Iterum acquirere, subigere. Iterata acquisitio, subiectio. 160. 164.

RESPONSALIS. Legatus, Missus vel procurator, qui absentiae eius, a quo mittitur, rationes reddat. 95. Male Glossarium, FREHERI Scriptor. Germ. Tomo I. adiectum, per *epistolam responsoriam* explicat. *+ Vid. Vossius Lib. 3. de uitis se*

RESPONSORIVM. Cantus ecclesiasticus post lectiones matutinas: ita vocatus, quod sacerdoti præeunti chorus idem respondeat. Differt ab *Antiphonis*, vbi sacerdos et chorus alternis versibus cantant. 104.

Verus Pacificus, i.e. Eristus. 34. 165.
51. 97. 120. 134.
Peregrini, in Filgim. + Sic Arnul.
Sur Lube. p. 356. et 432.
Vid. Barnagii T. III. Lect. antiq.

INDEX SECVNDVS VOCAB. VSVS RARIOR. BARAROR.

S.

SECVLVM ANNVM. Spatium annum. Annus. 27.

SEM. Liunice et Estonice, immo et Ruthenice terra. Inde *Semgall*, terra ad latus posita: aliis, terræ finis. 36.

SEQUENTIA. Quævis lectio Euangelium præcedens ritu veteri. Ritu nouo hymnus versibus leoninis conceptus. 49.

SPATHA. Fratres de *Spatha* h. e. de *Gladio* in Hispania. 22.

STVCVANTA. Quid sit, penitus ignoro.

103.

*ei Leonis filius dictus est Wilhelmus
Spata. Conf. Vossig Lib. 3. de uitis
Dec. 50. p. 607. et Elcardus ad Leya
p. 185.*

TALIN et DANILIN Estonice Danorum vrbs, Reualia. 147.

TARANTA. Buccina. 167.

Thara. Estonice locus circumseptus: hortus. 149.

THARAPILLA. Horti simia. Priapus. 144.

TRADITORES. Proditores. 165. *F 84. 165.*

TVERI passiuè. 94.

Sic et loquit Arnoldus Lubecensis p. 276. 432. der, 433 et 466.

VENTILOGIVM. Versatile signum, quod vel ædium fastigio, vel nauium malis insigi solet. 103.

VNCVS. Primum, denominatione facta a

potiori, *aratrum* significat. Tum *agri modum*: quantum scilicet agri duobus equis vno die arari potest. 268. 79. 94. Vulgo *Hacken* vocatur per omnem Prusiam et Liuniam. 79.

VIRGATA. Vlna. 9.

W.

WALWEN. Teutonibus populi omnes, quorum linguas non intelligunt. 151. Chronicon Werumense ad annum 1227. p. 488. Boritius de maioribus Principibus Chunorum, quos Teutonici Waelwyn vocant, per fratres ordinis Prædicatorum ad fidem Christi conuersus est.

WATMAL. *Waddemole*. Pannus laneus filicrassioris, nullo colore tinctus. 8.

WAYF. WAYPAE. Pecora, ut puto, quæ dominum non habent, victui hominum inferuentia. 162.

Y.

YCONIAE. Icones. Icunculæ. Sanctorum et sanctorum statuæ et pictæ tabulæ. 62.

Z.

ZIZANIA, æ. Zizanium, lolium. 88.

INDEX TERTIVS: RERVM MEMORABILIVM.

A.

- ABSOLON Lundensis Archiepiscopus. 16. 25
233
- ADELHEIDIS, Hermanni Comitis Orla-
mundensis coniux. 113
- ADELOGVS, Hildensem. Episcopus. 45
- ADOLPHVS Colon. Archiepiscopus, Co-
mes de Monte. 15. 32
- ADOLPHVS III. Comes Schauenburg. 59
- ADOLPHVS IV. Com. Schauenburg. 139.
140
- ADOLPHVS VIII. Com. Schauenburg. 210
- ADVOCATIAE officium in Liuonia. 46
- ADYA, flumen. 97
- AELBERG, mons in Wagria. 1
- AGNES, Coniux Alberti I. ducis Saxon 139
- AKO, Liuonum senior, occisus. 38
- ALBERO Rex, ciuis Bremensis. 167
- ALBERTVS I. Rex. 63
- ALBERTVS Archiepiscopus Magdeburg. 17
- ALBERTVS de APELDERN, Canonicus Bre-
mensis, fit Liuoniensis Episcopus 15
eius genealogia materna 213
nauigatio in Liuoniam ab aula Danica ad-
iuuatur. 16
- Ykeskolam ad sedem suam venit. 18
- Rigam condere incipit. 20
- Cathedram Episcopalem Rigam transfert. 22
- ad ostium Dunæ Monasterium Cisterciensis
Ordinis construit. 22
- Fratres Militiæ Christi ad Regulam Tem-
plariorum instituit. 22
- Piratis Osiliensibus erepta spolia Danica
Lundensi Archiep. transmittit. 25
- a Regulo Ruthenorum, Kokenhusæ habi-
tante, saluatur. 33
- diffidium eius cum Ruthenis. 35. 36
- Liuoniam ab Imperio recipit. 46
- Regulus Kokenhusanus mediam partem
castri sui ei offert in feudum. 47
- Fratribus Militiæ Christi tertiam partem
Liunioniæ dimittit. 48
- Wissewaldo, Regulo Lettonum, castrum
Gercike in feudum confert. 63
- Tribus Episcopis persuadet iter in Liuo-
niam. 66
- Estonibus Episcopum præficit. 78
- cum Estonibus pacem facit. 84
- et cum Ruthenis. 35. 86
- interest Concilio Lateranensi. 106
- Estoniam diuidit cum Estiensi Episcopo
et Fratribus Militiæ æquis partibus. 110
- fratrem Estiensem Episcopum facit. 141
- colliditur cum Danis. 143
- præuocat ad Curiam Romanam. 144
- destitutus a Pontifice et Imperatore Regi
Daniæ cuncta submittit. 147. 148
- a Danis Liuoniam recuperat. 152
- inuestitur a Rege Henrico. 201
- Dorpatum expugnat. 166 seq.
- Legatum Sedis Apostolicæ aduocat. 171
- Osiliam insulam occupat 180 seq.
- obit 183
- ALBERTVS II. Bremensis ecclesiæ schola-
sticus, Liuoniensis Episcopus fit in dis-
fidio. 183
- fit Hiberniæ Primas ibid.
- fit Legatus Pontificis in Prussia, Liuonia
et Ruthenia. 184
- fit Episcopus Lubecensis 184
- submittit se Bremensi Archiepiscopo 278
- obnititur subiectioni ducis Saxonie. 259
- fit primus Rigenfis Archiepiscopus. 184
- ALBERTVS, Comes de Orlamunda, quem
proauum, auum, auiam, patrem, ma-
trem, fratrem et coniugem habuerit.
113. seq. 247
- pro Rege Daniæ Nordalbingiam admi-
nistrat.
- audit Comes de Louenburg. 113. 251
- Comes Holsatiæ 117. 249
- Comes Raceburgensis. 248
- possessor terræ Wittenborch 247
- expeditio eius Liuonica 113. seq.
- alia contra Osilienses 152
- proelio captus in carcerem compingitur.
164
- pro sui liberatione Louenburg tradit 116
- a Pontifice absolutionem petit a sacra-
menti religione. 251
- ALBERTVS I. Dux Saxonie, vocatur dux
Saxonie de Anhalt. 127
- Dux de Berneburg. 139
- quia fuit sine ducatu. 128
- expeditio eius Liuonica. 127 seq.
- expeditio Semigallica. 136 seq.
- Coniux prior et liberi. 139
- expeditio Italica. 140
- victoria Bornhouedensis 140
- fit dominus Nordalbingiæ 140. 257
258
- resistit Legati Pontificii ausis. 258
- Successores feudales nominat sibi Mar-
chiones Brandenburgicos 141. 259
- Coniux posterior, quæ masculos heredes
enixa est. 141
- ALDENBURG in Wagria, portus maris. 3
- templum primum consecratum 59
- Cathedra Lubecam translata 2
- ALENTAKIA, Estoniæ prouincia. 109
- Aa aa
- ALEXAN-

INDEX TERTIVS.

ALEXANDER PP. III. habet Concilium.	78	BERENGARIA, Waldemari II. Danorum Re-	
Estonum salutem cordi habet.	78. 234	gis coniux, moritur.	148
	235	BERNARDVS de Lippia: numerosæ prolis	
ALEXANDER PP. IV. Rigensem sedem con-		pater.	219.
firmat Archiepiscopalem et Metropo-		ex militum duce fit monachus.	75
litanam.	279	fit Abbas Dunamundenfis.	75
rescribit ad Rigensem Archiepiscopum		fit primus Semgallia Episcopus	122
pro Ottone Aduocato de Luneburg			132. 175
	265	fungitur vice Rigenfis Episcopi.	144
ALISTE, Alistegunde: prouincia.	85, 81.	expugnat castra Fellin et Palam.	159
ALNA V. Balduinus.			160
ALO, filius Viezonis	4	memoria eius in Germania.	ibid.
ALOBRAVDVS sacerdos	21. 43	BERNARDVS Aduocatus.	88
fit Thoreidenfium Aduocatus.	44. seq.	BERNARDVS Episcopus Paderbornenfis	75
Vngannensium præco.	51 seq.	BERNARDVS Comes de Dannenberg.	258
ANDREAS Lundenfis Archiep.	25. 42. 128. 139	BERNARDVS miles de Sehehusen.	23. 27
de ANDERTZEN (Tidericus)	225.	BERNO Zuirinensis Episcopus.	78
ANISPE, locus.	133	BERNWARDVS Hildensem. Episcopus.	5.
ANNO Thoreidenfis	9	BERTOLDVS Abbas Lucenfis quis?	II
ANNONIS villa.	49	non est e familia de Lochaw.	ibid.
ANTINE castrum.	64. 100	neque Abbas s. Pauli Bremensis.	142
ANTONIUS Comes de Schauenburg.	212	fit Liunionensis Episcopus II.	194
APELDERN, hodie Apelern, villa in agro		consecrat ecclesiam in Hefede.	204
Schaumburgico.	16.	a barbaris obtruncatur.	13
APELERN, villa in agro Bremensi.	16. 222.	dies, mensis et annus obitus eius.	13
APENDERDEN, hodie Abbenthurn, in agro		locus sepulturæ.	17. 37
Hoyensi.	222	BERTOLDVS Fratrum Militiæ in Wenden	
ARBORES a Liunionibus pro Diis cultæ.	14	promagister.	59. 64. 68. 74. 8.
ARIOLVS, paganus sacerdos.	7		88. 92. 110
ARNOLDVS Comes de Monte, Nobilis de		prælio cadit.	112
Ifenburg.	32	BERTOLDVS, filius Cauponis, occisus.	69
ARNOLDVS, frater Militiæ Christi.	38.	BEVERIN, castrum, incenditur.	57. 80 110
	69. 73.	BIKISHOVEDE. BEKESHOVEDE. BVXHO-	
ARNOLDVS de Holthufen, oppidanus Ha-		VEDEN. BEXHAVEN. villa in agro Bre-	
nouerensis.	225	menfi.	16. 222 226
ARNOLDVS de Meindorf, miles.	23. 27.	BLACHI, gens Bulgaris vicina.	151
ARNSBORCH Schaumburgicum.	210	BLECKINGIA, Scania pars.	23
ASCHERAD, castrum ad Dunam.	27.	BODO, miles de Hefede.	204
	33 50.	BORCHARDVS Comes de Aldenburg.	99
ASSEN, ASSO, Senior Liunionum.	89		107. 174
ASTIGERWE, stagnum.	59. 71 74	BORNHOVEDENSE prælium.	140. 164
	108 112	BOYCENBURGVM destructum.	163
AZO. Senior Liunionum, baptizatur.	18	BREMENSES mercatores orbis Liunionici in-	
AZOVIA, vrbs Tanensis.	151	uentores.	177
		BVXTEHVDE, oppidum.	225
B.			
BALDVINVS de ALNA in Liunioniam mittitur.		C	
	183	CAMPANA Rigenfium bellica.	67
Curonum fit Apostolus.	267. 268.	CANVTVS Suecorum Rex.	10
Semigallensis Episcopus.	269. 183	CANVTVS iunior Rex Daniae	10. 16
BALTHASARI Landgrauio alodium Orla-		CAROLVS M. prohibet funerum crematio-	
mundenfem in feudum offertur.	117. 252	nes.	58
BANNEROW (Daniel de) V. Daniel.		CARETHEN, villa.	82. III. 137.
BAPTISMVM Duna fluuio abluunt.	6	CAVPO, Liunionum Thoreidenfium Senior.	
BAPTIZANDI ritus in Oflia, Fennia et Po-			18. 68 70 74 80
merania.	182	Romam ducitur ad Pontificem.	25
BERCIKE, Birze. Vrbs Samogetiæ.	26	Roma redit in Liunioniam.	28
		præ-	

RERVM MEMORABILIVM.

prælio cadit.	118
CELLAE ad Muldam fundatio.	245
de CELLA (Friderici) monachi fune-	
stus exitus.	97
CHRISTIANVS Moguntin. Archiep.	121
CIMBRORVM feminæ gulas laqueo fran-	
gunt.	31
CINGVLVW coriaceum barbaris securitatis	
teffera.	12
CLEMENS PP. II. Meindorfius?	20
CLEMENS PP. III. Bremensi confirmat qua-	
tuor suffraganeos	203
speciatim Ixscolanensem.	204
CLERICI e Liunia fugiunt.	14
CLYPEI Liunum	67
CAELESTINVS PP. III. V. Clemens.	
COLOMANNVS Rex Galliciae	118
COMOEDIA sacra	34
COCENHVSA. V. Kukenoys.	
COIWA, GOIWA, fluuius.	39. seq.
COIWEMVND, ostium huius fluuii.	84
CONCILIVM Lateranense Alexandri III.	78
Innocentii III.	94. 106
CONRADVS Comes de Tremonia expedi-	
tionem in Liuniam suscipit.	17
Prælio ad Bouinas capitur.	ib.
in Comitatu Engelberti Colonienfis Ar-	
chiepiscopi occisi vulneratur.	ibid.
CONRADVS de Meindorp Vkeskolam in	
feudum accipit.	20
inde Miles de Ykeskola audit	30. 32
CONRADVS Dux Massouiae Militiam insti-	
tuit Liunia Ensisferorum æmulam.	22
CONRADVS Verdensis Episcopus	225
CONRADVS Kolben, Bremens. Canon.	56
CORONIA. V. Landescrona.	
COZZO, locus.	120
CREMATIO mortuorum.	155
a Carolo M. prohibita.	58
CRIWE, Prussorum paganorum Archifla-	
men.	7
CRVCES ligneas magnas Dani per Estoniam	
erigunt.	143
CRVCIS sanctæ signum, vexillum.	136
CVBBESELE, locus in Thoreida, vbi Cau-	
po habitauit.	11. 43. 49
parochia vastata.	74
CVLDALE, villa.	127
CVRLANDIA, quid veteribus?	24
CVRONVM bella cum Rigenfibus. 65. 66 etc.	
CVRONES a Gothis et Teutonicis bello appe-	
titi.	9
CVRONES baptizantur, iura christianorum	
in soluendo tributo et Episcopum acci-	
piunt.	268. 184 183

D.

DABREL. Senior terræ Liunicae.	39. 71
moritur.	81
castrum eius.	88. 90

DACIA pro Dania. 16. et passim.	
DACIAE Regis auxilium implorant Episco-	
pi Livonienses.	122
DALEN, villa insulæ prope Rigam.	4
DANGERVTHE Senior Lituanorum.	62. 92
	93
DANIEL Bannerow, vir nobilis.	20
castrum Lenewarden in feudum accipit.	ibid.
	43
cum colonis de tributo paciscitur.	52
miles de Lenewarden audit.	ibid.
Kokenhusam ex insidiis capit.	17
procurator Aduocatiæ	43. 55. 158
DANIEL sacerdos.	163
DANNENBERG castrum, carcer Waldema	
ri II. Regis Daniae.	44
DANI Parisiis facti boni Legistæ et decreti-	
stæ.	128
DANORVM exscensus in Estonia.	152
in Osilia.	ibid.
renuntiatio in Liuniam.	173
Legatio ad Legatum Sedis Apostolicæ.	147
	15
res in Germania euerfæ.	
missio Damulica.	
DARBETEN, TARBETEN. V. Dorpatum	
DIPLOMATVM fabricatores.	12
etiam in Septemtrione-	ibid.
vsus Geographicus.	23
DODANGEN, locus.	275
DOLE, Senior Lettorum.	80
DOMESNES, promontorium Curonense.	65
DOMNES-VND, fretum maris, Curoniam	
et Osiliam interluentis.	24
DORPATVM, Estoniæ ciuitas.	81. 161. 101
tentatum a Fratribus Militiæ.	161
frustra obsessum.	164
captum.	166
vrbs sit Episcopalis.	170
DRVNVALDE, filius Thalibaldi.	100
DRUNWALDVS de Astigerwe.	138
DVNA fluuius. 3. 4. 6. 11. 18. 53. etc. ad Dunam	
Cathedralis Rigenfis sita.	61
DVNAMVND claustrum ad ostium Dunæ.	18
	22. 53
DVNAMVNDENSIS Abbatia Cisterciensis	
Ordinis.	20

E.

EBBO, Andreae Lundensis Archiepiscopi	
frater.	42
ECBERTVS de Wolfelbutele.	169
ECCLIPSIS Solis.	7. 46
ELISABETHA, filia Alberti I. Saxoniae du-	
cis, vxor Adolphi Comitis Holsatiæ.	139
vxor Comitis Brennenfis.	140
ENGELBERTVS de Apeldern, frater Alberti	
Episcopi, Canonicus e Nouo Mona-	
sterio, ordinis sancti Augustini, venit	
in Liuniam, et sit Præpositus Cathe-	
dralis ecclesiæ Rigenfis.	16. 21
moritur.	61
Aa aa 2	ENGEL-

INDEX TERTIVS.

ENGELBERTVS de Bikifhouede. 16.223 seq.	FRIDERICVS II. Imperator. 63. 75
ENGELBERTVS de Tiffenhausen, gener Alberti Episcopi et Hermanni fratris. 16. 72	vtitur opera Waldemari II. Daniae Regis in minuenda Welforum potentia. 147
169	eundem Waldemarum captum in suam potestatem redigere nititur. 263. 164
ENGELBERTVS. Colon. Archiepiscopus occiditur. 17. 164	nuptiae cum filia ducis Saxoniae a Pontifice interceptae. 255
ENGILNES, promontorium 65	FRIDERICVS, Raceburgensis Episcopus, iugum detrectat Alberti I. Ducis Saxoniae. 259
ENSIFERI. V. Gladiferi.	FRIDERICI de Cella, Cisterciensis Ordinis monachi, Martyrium. 97
ERMOLDVS Nigellus, monachus et miles. 121	FRISII segetes Liouum incendunt. 18
ERICVS Rex Sueciae, Canuti filius. 115	Curones vlciscuntur. 66
ERICVS Comes de Schaumburg. 210. 212	FRISIVS (Wickboldus). 70
ERSENEBURG. 247	FRVCTVARIENSE monasterium. I
ESECO de Dornow. 258	FVLCO, monachus e cella Tricassina, fit primus Episcopus Estonum. 78. 232
ESEN. 220	Caritati Borealium procerum commendatur. 234
ESKILL, Lundensis Archiepiscopus. 232	
ESTIENSIS Episcopus nulli Metropolitano subiectus. 238	
ESTIENSES Episcopi. V. FVLCO. IVLIVS. THEODORICVS. WESSELINVS. TORCHILLVS. HERMANNVS. GODEFRIDVS.	
ESTLAND. ESTONIA. 2. 7. 9. 10. 76. 81	
ESTONIAE diuisio. 109. 110. 164	
ESTONICA expeditio 42	
ESTONVM feritas. 78. 153	
bella. 69. 74. 76. 98. 157. 158	
ESTONES maritimi. 152	
Ruthenos vocant contra Rigenfes. 117. 155	
ESTONIAE tertia pars Episcopo Rigenfi attribuitur. 156	
ESTONIAM totam Dani sibi vindicant. 139	
143. 175	
ESTONES Rigenfibus obsequium spondentes. 169	
EVERHARDVS, Frater Militiae Christi. 77	
EYLARDVS de Dolen. 73	
F.	
FACVLTATES IV. in Academia Paris. 45	
FALSTRIA, insula. 23	
FAMILIA Episcopi, viri Episcopi stipendiis militantes. 138	
FELLIN, castrum: olim Viliende. 118	
FEMINAE Lituanicae, viris orbatae, laqueis sibi spiritum eripiunt. 31	
FIDENTIVS S. R. E. Cardinalis Lundis in ecclesia Cathedrali sepultus. 105	
FLORENTIVS CASSIVS, Abbas Cisterc. ord. venit in Liouoniam. 56	
FRATRES Militiae sancti IACOBI siue de Spatha in Hispania. 22	
FRATRES Militiae Christi de GLADIO et CRUCE in Liouonia. 22	
tertiam Liouoniae partem deuictae nanciscuntur. 170	
FREDELAND, castrum Liouonicum, constructum a Philippo Raceburgensi Episcopo. 94. 97. 121.	
FREDERICI Dorpatensis Postulati literae. 257	
FRIDEHELMVS Dux. 167	
FRIDERICVS Dux Austriae. 139	
FRIDERICVS I. Imperator 45. 63. 113	
	G.
	GALICIA, GALACIA regnum quodnam? 118
	GALATICVM bellum. ibid.
	GARDARIKE: Regnum Gardorum, Holmgardicum: quodnam? 114
	GAYDE. 135
	GERARDVS Aduocatus. 94. 133
	GERARDVS, Bremensis Archiepiscopus, subiectionem postulat Rigenfis Episcopi. 244
	GERBERTVS Comes de Stotle. 220
	GERCESLAVS, filius Wlodomiri Ruthenici. 125
	GERCIKE, vrbs ad Dunam. 26. 62. 85
	per dolum inscensa et spoliata. 95. 98
	GERHARDVS II. Bremensis Archiepiscopus, Bernardi de Lippia filius. 218. 226
	GERHARDVS Holfatiae Comes. 72
	GERHARDVS Magnus (Grote). 169
	GERHARDVS, Osnabrugensis Episcopus. 16
	GERHARDVS Dapifer. V. Geuehardus. 257
	GERVASIVS Praepositus Ebbekstorp. 257
	GERWA, locus. 81. 133 137 144 148 175
	GERWANENSES fidem renouant. 133
	domantur a Militibus. 161
	mulieres fortes. 138
	GERWE, prouincia. 111
	GERWEDER, nomen viri. 5
	GERWINVS, vir strenuus. 55
	GETAE, Samogetae vocantur. 3
	GEVEHARDVS Dapifer Alberti Liouonensis Episcopi. 41. 46
	GEVEHARDVS de Luneburg. 258. idem, qui Magnus. 222
	GESTA, fluuius agri Bremensis. 246
	GINNA, Iena, vrbs Thuringiae. 246
	GLADIFERI vocantur Fratres Militiae Christi; non Ensiferi. 136
	Sacerdotes habent ordini adscriptos. 56
	Eorum insigne Crux cum Gladio. 22
	primus Magister Vinno proditorie occiditur. 61
	GODE-

RERVM MEMORABILIVM.

GODEFRIDVS de Tiffenhusen.	212
eius vxor dimittit duas sartagines Salis in Mundere.	ibid.
GOIWA, Aua fluuius.	39. 158
GOIWEMVNDE. V. Coiwemunde.	95
GOSLARIAE Otto IV. Imp. imminet.	17
GOTFRIDVS, malus iudex Thoreidenfium.	48
GOTFRIDVS sacerdos, armis succinctus et loricator, vt gigas.	121
Prior de Porta Caeli	142
Lealensis, postea Ofiliensis Episcopus.	121
	172
GOTLANDIA insula.	4. 8. 9. 11. 16. 24. 25
marmorum diues.	105
in dicecesi Lincopenfi.	178
GOTSCHALCVS Comes de Perremunt.	47
GREGORIUS PP. IX. electionem Rigensis Episcopi fouet contra Bremenses.	183
Legatum in Liuoniam mittit.	269
probationem negatiuæ per sacramenta taxat.	231
Prufforum feritatem depingit.	271
Legatum alium mittit.	272
coniunctionem Gladiferorum cum Teutonicis Militibus confirmat.	274
GREVENALVESHAGEN. Comitis Adolphi Indago. hodie Stadthagen.	209
GROTE. Magnus. Otto et Geuehardus Magni, fratres, de Luneburg, Aduocati	169
GVETOMI, forte Suedi.	234
GVILIELMVS, Henrici Leonis filius	72
GVILIELMVS de Sabaudia; Mutinensis Episcopus, post Sabinensis et S. R. E. Cardinalis.	171
Legatus Honorii PP. III. in Liuoniam venit.	171. 172. 270
Circuit Liuoniam et Estoniam.	172
Rigæ iudicia habet.	174
Ruthenorum legationibus colitur.	ibid.
Liunos ad Dunam visitat.	175
Estoniam Sedi Apostolicæ adiudicat.	175
eamque in fidem recipit.	176
Rigæ Concilium habet.	177
in Gotlandiam diuertit.	178
contra Ofilienses Crucem prædicat.	ibid.
Legatus in Sueciam et Norwegiam fit.	184
obit Lugduni.	172
Epitaphium eius.	ibid.
GVLLAND, Gotlandia.	24
GVNCELINVS Comes de Suerin.	163
GVTELAND.	241

H

HAGANOW. Hagenouia in Alsatia.	Ibi
Fridericum II. Imp. conuenit Albertus Liuoniensis Episcopus.	109
HALLANDIA, Scandinauia prouincia.	23
HALICZ, Halizia, olim Galicia.	151
HALSINGBURGV, latibulum piratarum.	65
HAMALE, locus.	120
HAMBVRGV in Alberti Orlamundensis ob-	

sequio.	115
HAQVINVS, Norwegiæ Rex.	141
HARDWICVS sacerdos maclandus per fortes periculo non trahitur.	155
HARRIA, pars Estoniæ, cuius caput Reualia.	83. 109. 175
HARRIONENSIS prouincia.	109
HARRIONENSES, eius incolæ.	136
HARTBERTVS de Yborch	18
HARTWICVS I. Bremensis Archiepiscopus, Canonicus adhuc.	45
HARTWICVS II. Brem. Archiep.	5. 15. 226
e genere militarium de Lyd.	213. 214
	217. 218
HEBBI, Aduocati Danici, crudele supplicium.	154
HEDEWIGIS, Hermanni, Landgrauii Thuringiæ, filia prioris tori post Iurtam, Alberti Comitis Orlamundani et Nordalbingiæ Coniux.	117
HEINRICVS BVREWIN, dominus de Wendland, venit in Liuoniam et exercitum ducit in Ruthenos.	123
Coniux eius Mathildis, filia Henrici Leonis naturalis.	ibid.
HEINRICVS de Lettis, Scholaris Episcopi, fit sacerdos.	52
Philippi Raceburg. interpretes.	88
Lectorum Minister in Ymera.	143
HEINRICVS Comes de Stumpenhufen.	32
HELENA, filia Waldemari I. Daniæ Regis.	115
Coniux Guilielmi Luneburg.	16
Mater Ottonis Pueri.	75
Commater ab Ifone Verdenfi Episcopo vocata.	75
HELMBERTVS de Mone.	16
HELMOLDVS de Pleffe	75
HELMOLDVS de Lunenborch.	169
HENRICVS Rex Angliæ.	72
HENRICVS Comes de Anehalt.	139
HENRICVS dux Bauar. et Saxonie	3. 45
	72. 169
HENRICVS, eius filius, Legatus sacri Imperii.	128 254
HENRICVS VI. Imperator.	5
HENRICVS, Lubec. Episcopus.	106
HENRICVS de Luneburg.	169
HENRICVS Comes de Suerin.	163. 164
HENRICVS de Lutkenburg, Selonienfis Episcopus.	175. 184 275
transfertur in sedem Curonienfem.	ibid.
HENRICVS Marchio Misniæ.	140
HENRICVS Comes de Dannenberg.	258
HERBIPOLITANVM Concilium Ottonis IV. Imperatoris.	75
indictum ab Ottone Cardin. Sedis Apostolicæ Legato.	141
HERMANNVS, frater Alberti, Liuoniensis Episcopi.	16. 141
Abbas sancti Pauli Bremensis.	141
fit Episcopus Estoniæ Lealensis.	142
post Dorpatensis primus.	170

INDEX TERTIVS

inuestitura subleſtæ fidei.	202	regni Ruſſici pars.	150
HERMANNVS Comes de Orlamunda, pater Alberti.	113. 117	INGEBVRGBIS, Waldemari I. Daniæ Regis filia, Philippo Auguſto, Regi Franco- rum, nupta.	115
HERMANNVS Comes de Orlamunda, frater Alberti maioris natu.	115. 117	INGEGERDIS, Canuti Regis Daniæ filia, Fol- coni Sueciæ duci nupta.	145. 147
diploma eius.	249	INNOENTIVS PP. III.	9. 19. 121. 130
HERMANNVS, Thuringiæ Landgravius, fo- cer Alberti Orlamundani.	116. 117	confirmat Ordinem Militiæ Chriſti.	22
cantoribus delectatur.	34	beneficus in Cauponem, Liouonum.	25
HERMANNVS de Salza.	183	promouet expeditiones cruciatas in Li- uoniam.	31. 78. 205. 236
HERMANNVS de Grumbach.	8	confirmat compositionem Episcopi cum Militibus.	228
HERMANNVS de Warberch.	259	commendat Eſtienſem Episcopum Saxo- nibus et Fratribus Militiæ.	236. 237
HERTOGE, cognomen familiæ.	167	faſum Legatum S. A. redarguit.	238
HERSEFELDENSE monaſterium.	215	Militum priuilegia confirmat.	239
HESEDE, villa.	11. 204	Episcopum ad obſeruanda pacta cum Mi- litibus exhortatur.	240
HEVSDORFF, monaſterium.	114. 246	conſentit in Episcopum in Saccala et Hu- genhus inſtituendum.	240
HIERONYMVS de Munchhauſen.	16	confirmat Militibus poſſeſſiones Eſtienſes et bona in Gutlandia.	241
HILDEBOLDVS Comes de Roden.	228	dehortatur Episcopum a vexatione Neo- phytorum.	241
HINRICVS, Mindenſis Episcopus.	227	dat Militibus Conſeruatores Apoſtolicos	142
HINRICVS de Bikiſhouede, Bremenſis Præpoſitus.	227	ſingularia iura ſtatuit pro Liuonis in gre- mium Eccleſiæ receptis.	142. 143
HOIERVS de Valkenſtein.	258	Lundenſem Archiepiſcopum iterato Ro- mam ad Concilium vocat.	244
HOLM, HOLMIA, inſula cum caſtro in Du- na fl.	4. 5. 12. 18. 39. 37. 135.	INNOCENTIVS PP. IV. ſuppreſſa ſede Selo- nienſi Semigallorum, diœceſin Rigenſi adiungit.	176
HOLMGARDICORVM Regum genealogia.	246	Albertum II. e ſede Armaghana tranſla- tum in conſinia Ruthenorum Legatum mittit.	277
HONORIVS PP. III. interdicat ſtudium iuris ciuilis,	45	INVESTITVRAE per vexilla aliquot exem- pla	63
probationem vulgarem.	91	IOANNES de APELDERN, frater Alberti Episcopi, primus Dorpatenſis caſtri muros inſcendit.	168. 16
confirmat initam inter Fridericum II. Imp. et Waldemarum II. Daniæ Regem con- cordiam ſuper Nordalbingia.	130	IOANNES, Comes in Roden et Wunſtorp, cum pluribus filiis.	206. 208. etc.
verſatur Bari in Campania.	171	IOANNES de Dolen.	169
meditatur Metropoli Rigenſem	172	IOANNES de Holthufen, ciuis Lubecenſis.	225
dehortatur Bremenſem Archiepiſcopum a moleſtiis, Alberto Liuonienſi Ep. in- ferendis.	266. 244	IOANNES dux Brunſuic. et Luneburg.	72
ægre fert Ioannis Sueciæ Regis corona- tionem.	260	IOANNES, Pontificis Prolegatus in Eſtonia, conſigit cum Danis, Reualia relictis.	179
reſcribit in cauſa Colomanni Regis Gali- ciæ.	254	IOANNES, Marchio Brandenburgienſis.	259
reſcribit pro augendo præconum verbi in Liuania numero.	261	IOANNES, miles de Bikiſhouede.	227
cordi habet liberationem Waldemari II. Daniæ Regis e carcere.	163	IOANNIS Peringskiöld bullarium Roma- num Sueo-Gothicum affectum.	146
et lytri reſtitutionem.	164	IOANNES, Præpoſitus Cathedralis Eccleſiæ Rigenſis.	61. 186. 131. 158
Legatum in Liuoniam mittit.	170	IOANNES, ſacerdos Holmienſis, a ſuis oc- ciditur.	61
eius literæ fiduciariæ.	265	fuit Lettus et puer in cœnobio Segeber- genſi literis imbutus.	37. 61
Ruthenorum Regulos inuitat in gremium eccleſiæ Latinæ.	266	IOANNES Strickius, ſacerdos.	49. 97
HORDARVM Tartaricarum priſtini incolæ Poloczii.	151	IOANNES Slamſtorp.	225
HVAEN inſula in freto Helfingburgico.	23	IOANNES	
HVGENHVS, alias Vngannia Eſtoniæ latioris prouincia.	240. 241		
HYEMBE, villa.	143		
I			
IAROSLAVS, Dorpati conditor.	101		
IBVRGBVM caſtrum.	18		
ICTERSHVSA, villa ad Erford.	114		
INGARIA, INGRIA. Holmgardici regni pars.	114		

RERVM MEMORABILIVM.

IOANNES de Vechten.	26	loniensis Episcopus, Bernardi de Lip-	
IOANNES de Wigerdesten	209	pia successor.	175. 172
IOANNES van deme Sode, oppidanus Ha-		LANCEAE inuicem missæ signum inducia-	
nouerenfis.	225	rum.	12
IOANNIS Succie Regis expeditio in Rora-		LANDESCRONA, noua vrbs Scanie.	106
liam infasta.	144 sq.	LAPPEGVNDE, prouincia.	148
IOANNITICI Ordinis Milites.	22	LAVENBURG. V. Louenburg.	
IONAS, Cumanorum Rex.	7	LAVRENTIVS, frater Andreae, Lundensis	
eius sepultura.	ibid.	Archiepiscopi.	42
IORDANVS miles interfectus.	98	LAYANVS. V. Kyranus.	
Isenburgum castrum ad Ruram.	32	LEALE, castrum, capitur.	97
sedes Comitum seu Nobilium.	ibid.	eius situs.	142
Isfridus Raceburgensis Episcopus.	75	sedes Episcopi, postea Ofiliensis dicti.	172
ISO, Verdensis Episcopus. V. Yfo.			
IVDICIVM ferri candentis ab Honorio		LECTOVIA pro Lectonia, et hoc pro Let-	
PP. III. sublatum.	91	tonia, Lituania, scriptum.	4
IVDITHA, Alberti I. Saxonie Ducis filia,		LEMBITVS, Senior Saccalensium. 74. 80. 83	
Erico Daniae Regi nupta.	139		97
IVLIVS num alter Estonum Episcopus.	78	LENEWARDEN, castrum ad Dunam, feudum	
	235	Bancrouii.	20. 27. 33. 50
IVRA IMPERATORVM CHRISTIANORVM		LENNA fluuius.	32
flagitantur a Liuonis.	44	LETHEGORE; Lethegowe.	74. 121. 157
quænam illa? disquirir.	44. 46	LETHRA, Regum Daniae olim sedes.	23
IVRIOWGROD Ruthenis Dorpatum.	101	LETHI, habitantes in Liuoniae medietullo,	
IVRIS CIVILIS studium in Francia.	45	humiliores ceteris Liuonis.	56
vestigia in Germania per seculum XII.		coniurant contra Fratres Militie.	86
et XIII.	45. 46	Russie partem peruagantur.	126
corrigitur per decretales.	45	infestant Vnganniam.	156
vocatur Ius Cæsareum scriptum.	46	LETGALLI, iidem, qui Letthi, Letti.	36
		de Tholowa Ruthenis tributarii.	51
		LETHONES, Letones, Lituani, a Semi-	
		gallis profligantur.	30. 56
		e Lettis funduntur.	48
		Lettiæ peruagantur.	92
		Dunam superantes repelluntur.	93
		persuasi de altera vita ad manes.	31
		certant cum Ruthenis.	132
		LIMBURG (de) Comites.	32
		LINDISNES, promontorium.	65
		LITVANI sunt Letthones.	4
		LITVANIAE Palatinatus quidam.	3
		LIVONES pagani idololatræ.	1. 3
		superstitiosi.	14
		humano sanguine Diis litant.	6
		Ruthenorum tributarii.	4. passim.
		primi ex eis baptizati.	4. 5
		per Meinardum ad Christum conuertun-	
		tur.	6. 193
		cum Teutonicis dolosam pacem faciunt.	18
		cum Alberto Episcopo reconciliantur.	33
		Ruthenos ad expellendos Teutonicos ad-	
		vocant.	35
		duos Neophytos dilaniant.	37
		sacerdotes denique admittunt.	43
		loco decimarum certum frumenti mo-	
		dum pendunt.	79
		cum Estonibus pacem separatam faciunt.	83
		LIVONIA vocata Ruthenia.	204
		in tres partes diuisa.	48
		Alberto Episcopo tota relicta.	86
		eius fata enarrata.	200. 201
		Bb bb a	fre.

L.

LADYSSE, villa.	127
LAMBERTVS, secundus Semigallie vel Se-	

INDEX TERTIVS

frequentatur a Teutonicis mercatoribus.		MEINDORFIORVM nobiliss. familia.	20
in quibus primi Bremenses.	2. 193	MEINHERVS de Wirbene.	245
LIVTICII.	177.3	MELLINGHVSSEN in terra Hoyensi.	32
LODHENN, monasterium.	7	MELVKE, Lettus Fratrum Militiæ.	132
LONE, villa in Estonia maritima.	212	MEME, Senior Saccalensis.	74
LONEMA, Lonenfis terra.	109.161	MEMECVILLE locus.	33
LONÉCOTTE, villa.	139	MERCATOR Teutonicus ab hospite occisus,	
LOVENBURG, castrum ad Albim, Comi-	109	mirabili euentu.	156
tis Alberti Orlamundani.	143	MESOTHEN, MESOYTHEN, castrum Semi-	
LOXTRA. V. Lethra.	115.251	gallorum.	122
LVBECA.	3.14	expugnatum incenditur.	131
LVBECENSES num primi Liuonici portus		METIMNE castrum.	93
inuentores?	3.193	METSEPOLE locus. 43. 47. 71. 74. 76. 81.	
recipiunt Saltwedelenses anno 1273. in fe-		prouincia spoliata.	157
dilia Wisbuenfia.	202	MIKIST villa.	121
LVCCA, monasterium.	10.11	MILITARES hodie genere nobiles	230
LVDOLEVS de Munchhausen inuestitur de		MIESCESLAVVS Ruthenorum rex ma-	15
curia Apeldernenfi.	210	gnus, Kiouiaë habitans.	82
LVDOLEVS Magdeburg. Archiepiscopus.	17	bellum eius Galaticum.	117
LVDOLEVS de Smolensko a Ruthenis Ri-	70	prælio cadit cum Tartaris inito.	151
gam missus.	63	MOCHA, prouincia.	82. 170
LVDOVICVS I. Thuringiæ Landgrauius.	140	MONA, insula attingens Osiliam.	179
LVDOVICVS sanctus.	222	MONE castrum Osiliense.	179
LVNA fl. agri Bremensis.	105	in cinerem redigitur.	181
LVNDINVM Scanorum.	214. 213	MONS SANCTI NICOLAI vocatur cæno-	
de LYD militares Bremenses.	161	bium Dunamundenfe.	22. 240. 241
LYNDANISSE, LYNDAVIENSE castrum.	23	MORS Floro <i>speciosa</i> .	31
LYSTRIA, portio Scaniæ olim.	163	MORTVORVM crematio prohibita.	58
LYTTHOE, insula maris Baltici.		MVNDER, oppidum in vicinia, vbi olim	
		saliscopia.	212
		MVRVMGVNDE, prouincia.	80
		MVSSA, fluuius Semigalliæ.	135
		N.	
		Nagata, species monetæ Estonicæ vel Rus-	
		sicæ.	83
		NARVA vrbs.	109.150
		NARWIGENSIS portus in Gotlandia.	105
		NERONIA, quam ignoro.	105
		NICLOTVS maior terræ Obotritorum.	123
		NICOLAVS, Slesuicensis Episcopus.	42
		bis in Liunioniam venit.	42.128
		NICOLAVS Sacerdos occiditur.	18
		NICOLAVS, Waldemari II. Regis Daniæ	
		filius naturalis.	163
		Dux Hallandiæ.	ibid.
		NICOLAVS de Magdeburg, Rigenfis eccle-	
		siaë Canonicus, eligitur quartus Rigen-	
		sis ecclesiæ Episcopus contra Albertum	
		Bremæ consecratum.	183
		tertiam terrarum post legati pontificis abi-	
		tum acquiratarum partem Rigenfis	
		ciuibz adiudicat.	269
		moritur.	183
		NORMEGVNDE. NVRMEGVNDE. 150. 157	
		NOVOGARDIAE regnum.	150
		NOVOGARDENSES.	112
		NOVVM MONASTERIVM.	21
		NVNNVS, Senior Lettorum, obit.	71. 81
		O.	
		OELANDIA, maris Baltici insula Gotlandiæ	
		vicina.	24
			dicæ.

RERV M MEMORABILIV M.

diœcesis Lincopenfis.	178	in Liunioniam venit.	75
DEMPE, caput vrſi, caſtrum Eſtoniæ la- tioris.	110. III.	e Liunia recedit.	84
a Ruthenis capitur.	65	PADYSSE, Padies, locus.	127
a Teutonicis recuperatur.	68	PALA fluuius.	80. 148. 157
ab Hermanno, Epifcopi Alberti fratre, primo Dorpatenſium Epifcopo, inſtau- ratur, et illuſtribus Caſtrenſibus mu- nitur.	169	villa.	120
OLDENBURGENSIS Comes. V. Borchar- dus de Altenburg.		caſtrum.	157. 160
ORLAMUNDENSES terræ Landgrauis Thu- ringiæ ceſſere.	117	PAROCHVS fit primus Lettorum magiſtra- tus.	46
ORLAMUNDENSIS eccleſia dedicata	194.	PARTHI ab initio dicuntur Tartari.	151
	246	PATRICIARVM familiarum indoles.	209
ORLAMUNDENSIA cetera V. Albertus Co- mes de Orlamunde.		PAYKE, Senior Lettorum.	80
OSILIA, inſula Eſtonicarum maxima.	24. 65	PEIPVSIENSIS lacus.	81
	42. 76	PETRVS Beneuentanus, collector decreta- lium Innocentii PP. III.	242
Eſtonice <i>Curreſaar</i> dicta.	24	PETRVS Cellenſis in vrbe Trekarum, poſt Remorum Abbas.	232
OSILIENSES piratæ.	65	PETRVS KAKEWALDVS de <i>Vinlandia</i> , ſa- cerdos regionarius.	102. 107. 143
in conſpectu Wiſbuenſium ab Alberti Epifcopi Militibus proſigantur	25	PETRVS, Roſchildenſis Epifcopus, Regis Daniæ Cancellarius.	128
OSILIENSES Rigam mari obſident.	99	PHILIPPVS, Colon. Archiepiſcopus.	63
Lettes inuadunt.	100	PHILIPPVS Rex Magdeburgi Liunioniam Alberto Epifcopo dediffe fertur.	17
ingerunt ſe bello Eſtonico.	76		46
Eremitam in inſula Dunæ occidunt.	126	PHILIPPVS, Francorum Rex, filiam Regis Daniæ Waldemari I. ducit in matrimo- nium.	115
Danos e caſtro et inſula ſua expellunt.	153	PHILIPPVS Raceburgenſis Epifcopus, ope Alberti Nordalbingiæ Comitſ ad in- ſulam promotus, accingitur itineri Li- uonico.	115. 230. 247. 66
Eſtienſes ad idem audendum incitant.	ibid.	quare ?	84
Theodoricum fratrem Epifcopi captum, dimitunt.	169	in Liunioniam venit cum Liunionenſi, Ver- denſi et Paderbornenſi Epifcopis.	75
vi ad ſacra Chriſtiana amplectenda adi- guntur.	179. ſeq.	poſt horum diſceſſum in Liunia perma- net.	84
OSTRADVS, Vironenſis in Eſtonia Epifco- pus.	142	Epifcopi Liunionenſis vices cum laude obit.	92
OSTROGARD Suecicum, eſt portus Gotlan- diæ inſulæ.	105	condit urbem <i>Fredeland</i> .	93
OSTROGARD Ruſſiæ.	2	rediturus laborat inter Oſilienſes piratas.	102 ſeq.
eſt regnum Holmgardicum.		liberatus in Gotlandiam deſertur.	104
OTTO Cardinalis, Sedis Apoſtoliciæ Lega- tus, indixit Concilium Wirceburgenſe.	258	moritur in Neronia.	ibid.
OTTO, Epifcopus Monaſterienſis, cruceſi- gnatus.	66	eius elogium.	ibidem.
OTTO, Fratrum Militiæ ſacerdos.	97. 102	PINCERNAE de Winterſteden, S. R. I. Mi- niſteriales.	61
	107	PILTENSIS Epifcopatus fundatio falſo ad Waldemarum II. Regem Daniæ re- fertur.	149
OTTO Magnus (<i>Grote</i>) de Luneburg ſcili- cet Aduocatus.	169. 265	Vid. Curonienſis Epifcopatus et Henri- cus de Lutkenborg.	
OTTO Marchio Brandenburgienſis.	259	PLANCAE, munitionis genus ligneum.	73
OTTO IV. Imperator.	17. 32. 75		135
nauigat in Angliam.	46	PLESCEKE, PLESKOWE, caſtrum Ruſſorum Nouogardenſium.	3. 84. 126
OTTO Puer ab Iſone, Comite de Wolpe, Epifcopo Verdenſi e ſacro fonte leua- tus.	75	PLOSCEKE, caſtrum Ruſſorum ad Dunam, hodie Lituanicum.	3. 84. 21. 85. 160
primus Dux Brunſuic. et Luneburg.	63	PNYDYSSE, villa.	160
Imperialis inſulæ Candidatus.	141	POLOCZA hodie, olim Ploſceke.	40
filium primogenitum habuit Ottonem, an- te patrem deſunctum.	140	POLOCZENSIS Palatinatus.	19
		POLOTTA, fluuius, Dunæ ſe infundens.	19
		POLOCZENSIV ſeu <i>Ploſcekenſis</i> Regulus Wlodomirus.	3
		Cc cc	POLOWCZI,

P.

PADERBORNENSIS Epifcopus Bernardus
accingitur expeditioni Liunioniæ.

66

POLOWCZI, gens barbara, Tartaris in-
gruentibus excisa. 151 sq.
PRIBISLAVS, ultimus Obotritorum Regu-
lus, pater Henrici Burewini, domi-
ni de Wendland. 123
PROBATIO VVLGARIS a Saxonibus in Li-
voniam introducta. 91
PRVSSORM religio circa equos. 7
immanis feritas. 271
PVDYMEN, prouincia. 143
PVERI Liuonum obsides Teutonicorum. 18
PVGNA naualis cum Curonibus infausta. 65

R.

RABODO, vir strenuus. 55
RACEBURGENSEM ecclesiam in tutelam su-
scipit Innocentius PP. III. 230
eidem priuilegia confirmat Waldema-
rus II. Danorum Rex, Henrici Leonis
et Adriani IV. Pontificis. 262
RAINERIVS, compilator primorum decre-
taliū Innocentii PP. III. 242
RAMEKO, Lettus, filius Thalibaldi. 92. 94
100. 156
occidit *Waremarum*, Ruthenorum princi-
pem. 157
RAVPA, *Ropa*, castrum nobilium de Albe-
diel. 44. 125
REGISSA, Erii Sueciæ Regis Coniux. 115
REVELE, prouincia Estoniæ, ad sinum Fen-
nicum, in qua castrum *Lyndanisse* fuit,
pars Harriæ. 129. 147. 12
REVELENSÆ villæ. 109
REVALIAM hodiernam condunt Dani. 129
REVALIA ab obsidione Estonum liberatur. 156
a Susedaliæ Regis fratre frustra obsidetur. 160
eius primus Episcopus Westelinus. 172
REYNENEN, villa. 148
RICHARDVS de Tserwift. 259
RIGA, locus ad Dunam fl. 19
in eo ciuitas Riga ædificatur. 20
primorum in eam ciuium immigratio. 21
in eam sedes episcopalis, quæ Ykeskolæ
fuerat, transfertur. 22
ecclesia Cathedralis, cum domo Episco-
pi, incendio hausta. 96
a Curonibus mari obsidetur. 66
ab Ofiliensibus obsidetur. 99
Lettones ei exitium minantur. 29
Archiepiscopum nanciscitur. 183. 184
Rigenfis Episcopus nulli Metropolitano sub-
iectus. 244
instar Archiepiscopi, Episcopos ordinat. 78
RIGENSES a Lettonibus et Liuonis vexan-
tur. 27
vincunt Holmieneses. 37

in Wironiam penetrant. 111
per glaciem excurrunt in Ofiliam. 107
Reuelensem prouinciam infestant. 126
castra quædam in ea occupant. 162
tertiā Ofiliæ, Curlandiæ et Semigalliæ
partem nanciscuntur. 269
cum Curonibus paciscuntur. 268
RIOLE, castellum. 143
RIPENSIBVS priuilegia confirmat Walde-
marus II. Daniæ Rex. 262
ROBERTVS, Abbas Dunamundensis. 249
ROBERTVS Gilbanus, Canonicus. 56
ROBOAM, strenuus miles. 57
RODENPOYS, locus. 30
RODOLPHVS de *Iericho* in Liuoniam venit. 59
castro Kokenhusano præficitur. 60
in eodem a Lituanicis obsidetur. 66
Legatus in Russiam mittitur. 69
RODOLPHVS, promagister Fratrum Militiæ
in Wenden. 87. 133
ad præsentiam Regis Daniæ vocatur. 144
RODOLPHVS de Stotle. 127. 128
ROKEL pro Rotal, Rotalia. 96
ROMA dictatiura. 107. 242. 243
RONNENBERG, arx Episcopi. 5
ROPA. V. Raupa.
ROSSENFELD idem quod Horsfeld. 215
ROSVLA, regiuncula. 157
ROTALIA, maritima Estoniæ prouincia. 74.
76. 96
in qua superest veteris nominis index pa-
rochia *Riddalikirik*. 96
inuaditur a Christianis. 107
denique a Suecis. 145
qui omnes ibi trucidantur. 146
ROTMARVS, frater Alberti Episcopi, ve-
nit in Liuoniam. 31. 16. 99
Canonicus erat Segebergensis in Wagria. 31
fit primus Ecclesiæ Cathedralis Dorpaten-
sis Præpositus. 170
RVBO, *Rubonis*: Duna fl. 4
RVDOLFVS, Suerinensis Episcopus, detre-
ctat Alberto I. Saxonix Ducis obse-
quium. 259
RVGIANORVM paganismus. 7
RVMBVLA. 18. 21
RVMESCHOTTELI. 205 sq.
RVRA, fluuius Westphaliæ. 32
RVSSINVS: RVSCINVS: Senior Lettorum
fortissimus. 58. 71. 81
RVSSORVM Regulo Ploscekenfi Liiones ad
Dunam pagani fuerunt tributarii. 3. 4.
26. 195. 85
ipse tributum remittit. 86
Russorum Regulo Nouogardensi Letti de
Tholowa in primis fuerunt tributarii. 170
RVTHENIA hinc cismarinis Liunia audit. 204
RVTHENI a Tartaris maxima clade afficiun-
tur. 151
pacem

RERVM MEMORABILIVM.

nienſis Epiſcopatus exſtinctus eſt.	176
	275
ELONIENſES Epiſcopi. V. Seleburg	
EMIGALLI pagani, Dunæ vicini.	4. 36
eorum portus.	19
caſtrum princeps Meſothen.	131
Epiſcopus vocatur <i>Selonienſis</i> .	175
Chriſtianis copias offerunt.	29
Lettones cædunt.	56
baptizari poſtulant.	131
pro tertia parte Militiæ Teuton. cedunt.	274
<i>Semlandia</i> mari adita ante Liuoniam.	2. 3
IFRIDVS, pater Alberti Comitſ de Orla-	
munda.	113. 146
IGA, fluuius.	1
IGEBERGA in Wagria.	1. 22
IGEWALDE..	76. 85 87. 158.
IGFRIDVS, Rigenſium nunciuſ.	84
IGFRIDVS monachuſ, primuſ Holmen-	
ſium parochuſ, moritur.	26
OLGESIN, villa.	148
OMELINDE, caſtellum.	82
ONTAGANA, caſtrum Eſtiorum.	107
prouincia.	71. 95 149
OPHIA, mater Alberti Comitſ de Orla-	
munda.	114. 115 247
TECSE, Lituanorum dux.	93
TENDALIENſIS Canonici fundator Hen-	
ricuſ Marchio.	45
TEPHANVS diaconuſ, a Rutheniſ Rigam	
miſſuſ.	36
THETENſIS Auguſtiniani ordinis con-	
uentuſ.	61
TETINENſIVM paganorum ſuperſtitio.	7. 12
TRANDWYK, Eſtonia maritima.	139
TRIKIVS. V. Ioanneſ Strikiuſ.	
deſTUMPENHVESEN Comes Henricuſ.	32
VEDI, <i>Guetomi</i> , ſeu potiuſ <i>Guetonii</i> , <i>Gu-</i>	
<i>tonii</i> , iidem qui <i>Guttones</i> Plinio.	234
V. HARDVIN. ad PLINII <i>hiſtor. natural.</i>	
<i>l. 4. ſect. 28.</i>	
Curoneſ impugnaturi deferuntur in Wi-	
roniam, Eſtoniæ prouinciã.	9. 10
exſcensionem infauſtam faciunt in Eſto-	
nia maritima.	145. 146
ſcriptoriſ mediæ æui deſtituti.	ibid.
VNO de <i>Knardrup</i> , pater Andreæ, Lun-	
denſiſ Archiepiſcopi.	42
VSDALIA, Ruſſiæ prouincia.	160. 168
WELGATE, Dux Lituanorum.	29
occiditur.	31
YDEGVNDE, villa.	43

T.

Tabelinus, neophytus. 134
 Tabellinus, Senior Wironensium. 143
 de TANNE, dapiferi de Waldburg. 61
 TARBATVM, TARBETEN. V. Dorpatum.
 TARTARORVM nomen in Germania primo
 audiri cœptum. 150

INDEX TERTIVS.

TARTARI Ruthenorum Regulos L. occi- dunt. 151. seq.	Godefridus. 212
TAVESTORVM Fennorum immanitas. 261	TÖRCHILLVS, Reual. Episcopus. 142
TAWASTHVSANA arx, ad quam statua Bir- geri conditoris. 146	TREIDEN. V. Thoreida
TEMPLARIORVM ad Regulam adstricti Gla- diferi Liunionenses. 22. 239	TRICATIA locus et prouincia. 80. 92 100. 157. 173
TEVTONICI Ordinis militum instituendo- rum quæ occasio? 3	TVWINE, villa magna Wironiæ. 133
horum vestitus. 8	TYMO Abbas Corbeiensis, Hanouerae cum ducibus transigit de Aduocatia Huxa- rensi. 156
THALIBALDVS, crudeli modo necatur. 100	V.
THARAPITTA, THARAPILLA, Ofiliensium Deus, qui e continenti Estoniæ in in- sulam volauit. 149. 180. 182 seq.	VALVI, quis populus? 150
THEODORICVS, monachus Cisterciensis or- dinis, Meinardi primi Episcopi fo- cius. 6	a Tartaris delati. 151
a paganis vexatus. 7	eorum sedes. 150. 151
Romam mittitur 9. 19	VELLINVM V. Viliende.
fit Abbas Dunamundensis cœnobii. 22. 32	VERDENSIS Episcopus Conradus confir- mat foundationem altaris. 225
Cauponem, Liunum Regulum, Ro- mam ducit et reducit. 25. 28	V. Yfo.
Legatus in Russiam, alios legatos redu- cit. 35. 36	VESCEKE Ruthenorum Regulus Kokenhu- sanus, ad salutandum Episcopum Ri- gam venit. 33
fit Estoniensis Episcopus. 78	Episcopo castri sui partem dimidiam of- fert. 47
in Germania Colonienfis Archiepiscopi suffraganeus seu vicarius Episcopus. 122	a Banerouio captus per Episcopum re- stituitur. 52
frustra tentat Saccalensium conuersionem. 83	in Kokenhusam præfidiarios Episcopi ad- mittit. ibid.
in castris Danorum occiditur. 129	quibus trucidatis, castroque incenso, in Russiam fugit. 53. 60
elogium et singularia huius viri. ibid.	Dorpato, a Russis occupato, præficatur. 161
THEODORICVS, alius Estoniæ Episcopus, scilicet Wironensis. 256	ab Episcopis ad deditionem inuitatur. 165
versatur Hanouerae. ibid.	capto per assultum Dorpato, vna cum cc. Ruthenicis militibus occiditur. 168
THEODORICVS, frater Alberti, Liunionen- sis Episcopi. 16. 81. 99. 136	VESEKE, VESIKE, Senior Liunum trans Auum fluuium, itans a partibus Epi- scopi. 88
duxit filiam Wlodomiri, Reguli Russo- rum. 84	habitans circa castrum <i>Fredeland</i> 121
verberatus in custodiam ponitur. 88	duxit Liunos in aciem. 127
ab Ofilianis e carcere dimittitur. 169	VEXILLORVM pompa in feudis porrigendis adhibita. 63
fit Castellanus Odempœnsis. ibid.	VEXILLVM sancti Petri Leoni Armeniæ Regi missum. 130
THEODORICVS Frater Militiæ occisus 158	VEXILLVM <i>Danebrog</i> num de cœlo dela- psum? 130
eius elogium. ibid.	VICELINVS, primus cœnobii Sigebergen- sis Præpositus. 2
THEODORICVS <i>Schilling</i> , de familia Epi- scopi, occidit Swelgatum, Lituano- rum Ducem. 30	Altenburgensis Episcopus. ibid.
THEODORICVS <i>Brudegam</i> , occiditur. 26	VILIENDI, primus e Liunis Holmienstibus baptizatus. 5
THEODORICVS Rabbius, sacerdos. 49	VILIENDE, <i>Fellinum</i> , castrum in prouin- cia Saccalensi. 83. 97. 118. 71
THEODORICVS Comes de Wirbene, Al- berti Vrbi filius. 245	a Teutonicis expugnatur. 72 73
THIDERICVS de Anderten, oppidanus Hanouerensis. 225	post decem annos amissum denuo recu- peratur. 159
THIDERICVS Dux (<i>Hertoge</i>) Consul Bre- menfis. 167	traditur Fratribus Militiæ, qui id muni- mentis maximis circumdant. 170. 173
THOLOWA in Lettia. 51	VIEWAL-
Russis manet tributaria. 170	
THOR, Deus Suedorum. 149	
THOREIDA, castrum Treyden. 87	
prouincia. 6. 8. 39. 47- 81. 157	
TIALDANES, promontorium. 65	
TISSENHVSEN (de) Engelbertus. 72. 169	

RERVM MEMORABILIVM.

VIEWALDV S, Senior Liounum in Ascherad. 136
VIEZO, primus e Liouonis ykeskolensibus
item Holmienstibus, baptizatus. 4. 5.
VINNO, primus Fratrum Militiæ Christi
Magister, in narratione de instituto or-
dine non nominatur. 22
prima eius mentio fit. 58
a proditore occiditur. 60 sq.
VLDENAGO Holmiæ baptizatus. 5
VLDEWENE, Senior Liounum Lenewar-
densium. 93
VLRICVS Burggrafius de Witin. 16. 128.
258
VNEPEWE, frater Lembiti. 120
VNGANNIA, ONGANNIA prouincia Esto-
niæ latioris. 51. 57. 64. 101. 102
infestatur a Lettis. 156
VNGANNENSES impetuntur ob bona mer-
catorum ablata euntibus a Duna ad Ple-
scekowe in vehiculis suis. 51. 57
nolunt sacerdotem admittere. 64
de illa impetitione respondent, pacem
petentes et baptismum. 101. 102
Nouogardiam vsque excursionem faciunt
contra Ruthenos. 110. 111
Episcopum nanciscuntur Dorpatensem.
169. 170
VOLCHARDVS de Harpenstede occisus.
26
VOLQVINVS, secundus Magister Fratrum
Militiæ Christi, eligitur. 61
Romam vadit cum Episcopo Alberto,
ob diuisionem terrarum. 74
quam Pontifex confirmat. 228. 229
Lettones seu Lituanos, Dunam superan-
tes repellit. 93
impressionem in Harriam facit. 109
eamdem repetit. 123
aliam in Gerwiam facit. 136. 137
Estoniam Rigenfibus vindicat contra Da-
norum Episcopos. 139. 140
Estones e Lettia expellit. 158
tertia contentus, Episcopis alteras tertias
Estoniæ dimittit. 164. 156
per glaciem milites in Osiliam ducit.
179
quærit coniunctionem Militiæ suæ cum
Militia Teutonicorum. 183
ante coniunctionem prælio cadit. 184.
274
VRELE, locus. 157

VXKVLL, Nostro YKESKOLA, castrum ad
Dunam fluuium, in quo prima Liuo-
niensis Cathedra Episcopi, qui inde
Ykeskolensis, corrupte *Ixscolanensis*
dictus. 4. 5. 11. 18. 22. 203.
204
Conrado de Meindorp in feudum con-
fertur. 20
de *Vxkull* dicuntur Meindorfius ille et po-
steri eius. 30

W.

WADE, Holmienstis Liouonus baptizatur. 5
WAGIA, WAYGA, villa. 101. 143. 149. 170
prouincia. 82. 202
WAISTE, villa. 139
WANE, gener Cauponis, occisus. 69
WALDEKO, e primis Holmienstibus baptiza-
tus. 5
Waldemar I. Daniæ Rex, pater plurium
filiarum. 113. 114
Waldemar II. Daniæ Rex, viuentis fra-
tre Canuto, audit Dux (Iuriæ). 16
expeditionem suscipit in Osiliam. 42
legislator dictus est. 44
Albertum Orlamundanum præficit Nord-
albingiæ. 113
Cruce signatis in Liuania promittit auxi-
lium. 122
exscensione in Estonia facta, castrum Re-
valiense construit et munit. 129
Estones prælio vincit. 130
seque ac regnum tutelæ Pontificis permit-
tit. 147
colliditur cum Alberto Liouoniensi Epi-
scopo. 148
qui ei Liunioniam æque ac Estoniam resi-
gnat, cum conditione. 148
eius Coniux Berengaria moritur. ibid.
Osiliam denuo inuadenti, Albertus Epi-
scopus cum Militibus præsto est. 152
Episcopo restituit Liunioniam. ibid.
fratrem Episcopi e carcere in Estoniam
pergere iubet. 163. 164
Dd dd præ.

INDEX TERTIVS.

- prælio Bornhouedenfi, amiffo vno oculo,
et extra fenfus pofitus, a milite Teu-
tonico tranfuerfus in equo Kilonem ra-
pitur. 140
- Dominus definit eſſe Nordalbingiæ. 163.
262. 263
- WALDEMARVS, prioris filius, Rex inaugu-
ratus patre viuento, capitur vna cum
patre et in Saxoniam ducitur. 163
- WALDEMARVS, Regii fanguinis Princeps,
Epifcopus Slefuiçenſis, ob affectatum
regnum a Waldemaro II. Rege in
carcerem detruditur. 42. 105
a Præfulatu Bremeni quoque reiicitur.
16
- Waldemar II. et III. Holmgardici Reges.
114. 246
- WALDIA, caſtrum Ofilienſe ad deditionem
adigitur. 181
- WARBOLE, caſtrum. 83
- WARBOLENSES, Eſtones maritimi. 139. 152
- WARBLA villa, *Warbla-Koppel*,
Werbel, parochia maritima. 139
- WARDEKE, Lettus, viuus crematus. 57
- WARIBVLVS, filius Thalibaldi. 92
- WARIDOTE, Senior Lettorum. 57
- WARGRIBBE, Lettus. 132. 156
- WEINALENSES. 37
- WENDA vrbs Lettiæ, condita ab homini-
bus e Windauia Curonum immigranti-
bus. 44
in sortem ceſſit Fratribus Militiæ. 56
qui ibi Promagiſtrum habent. 60
tres ibi nationes habitantes a Legato Pon-
tificio viſitantur. 173. 174
- WERPEL. V. Warbole.
- WESSELINVS, Daniæ Regis Capellanus,
fit Eſtienſis Reualiæ Epifcopus. 131
142. 172
- WESTHARDVS, Semigallorum Dux paga-
nus, copias offert Chriſtianis contra
Lettones, qui proſtigantur. 29. 30
denuo Rigenſibus adducit tria millia vi-
rorum. 39
- cum Chriſtianis contra Lettones pugnans
vincitur. 54
tuetur patriam contra impreſſionem Chri-
ſtianorum, qui Duce Alberto Saxoni-
co caſtrum Meſothen occupauerant.
131. 136
vocatus a Legato Pontificio, Rigam ve-
nit; ſed Chriſtianus fieri deſtinet: præ-
dicatorem tamen admittit. 174
- WICHMANNVS de familia Epifcopi. 70
- WICKBOLDVS Friſius, miles. 70
- WIGBERTVS, Frater Militiæ, Vinonem
Magiſtrum doleſe occidit. 60. 61
- WINDAVIA Curonum colonos mittit in Let-
tiam. 44
- WINTERSTEDEN V. Pincerna.
- WIRCEBURGI Concilium indiſtum, 258
- WIRONIA, VIRONIA, Eſtoniæ prouincia.
9. 37. 109. III. 175
ad obſequium reducitur. 133. 143. 162. 175
- WIRONENSIS Epifcopus. V. Theodori-
cus.
- WISBV, maris Baltici emporium in Gotlan-
dia inſula. 105. 24. 28
ab Henrico Leone priuilegiis orna-
tum. 3
- WISSEWALDVS Ruſſus, ducta vxore Let-
tonica fit Rex de Gercike. 62
regnum in feudum accipit ab Epifcopo.
63
Rigæ ſalutat Legatum Pontificium.
174
- WITTENBORCH, terræ Suerinenſis. 247
- WITTORPII de *Luneburg* audiunt. 169
- WIZLAVS, Rugiæ Princeps. 63
- WLODOMIR Rex de Ploſceke. 3. 4
moritur. 108
- WLODOMIR Rex de Pleſceke, a ſuis eie-
ctus a genere excipitur Rigæ. 84
fit Aduocatus Antinenſis. 91
ydumæorum. 91
abit in Ruſſiam. 93
redit in ydumæam. ibid.
cum tota familia penitus recedit in Ruſ-
ſiam. 94
ex-

RERV MEMORABILIVM.

expugnato castroOdempe generum suum	YLO, e primis Ykeskolenfibus baptizatus.	
Theodicum, fratrem Epifcopi, ob-		4
fidem abducitPlefcouiam.	YMANT, percuffor Bertoldi Epifcopi.	13
WLODOMIR, Magnus Rex Mofchouia.		53
	YMERÀ fluuius, eique circumieéta terra	51.69.74.157.
WOGENE, Woga fluuius.	Lettorum.	125
WOLDE, villa Ofilienfis.	YMME, villa.	143
WOLTHERVS, Danorumfacerdos.	YSENBORG (de Cono) venit in Liunioniam,	32
WOLTHERVS de Hamerfleue.		81.82.173
WORCEGERWE lacus	YSO, e comitibus de Wolpe, Verdenfis	148
WORMEGVNDE prouincia.	Epifcopus accingitur itineri facro.	119
WOTTELE, locus.		109.181
WYKIA, Eftonia maritima	Ottonis IV. Imp. ad obfequium venit.	117
WYMAR, castrum.		195
	Alberto Liunionenfis Epifcopo manus ferr	75
	auxiliatrices.	75
	ipfe in Liunioniam venit.	128.
	Rigæ vna cum collegis Theodorico Efti-	231
	enfi Epifcopo manus impofuit.	84
	e Liunia reuertitur in Germaniam.	75
	cius cetera fingularia.	
y dumaci - - Y. - - 44.47.		
YKESKOLA, villa ad Dunam.		47.60
		22.26
parochia		
V. Vxkul.		

ERRATA TYPORVM EXSTANTIORA.

Pap.	col.	lin.	lege
2	-	I MEINARCI.	MEINARDI
3	2	54 ISAC.	ISAAC.
9	I	I ait, <i>utroque</i>	ait utroque,
-	-	IO eis mare	cis mare
-	2	I3 lana.	lana
IO	2	22 distinctioenm	distinctionem
II	I	27 Ganderfheimenses	Ganderfheimensis
-	2	55 redderetur.	redderetur æqualis.
15	I	I fuit	fit
-	2	2 Egelbertus	Engelbertus.
28	-	vlt. deuehebant	deuehebat.
43	-	26 Mersepole	Mersepole
47	I	I Meinardus	Marquardus
67	-	6 Stadem	Sladem
71	-	5 Dabretus	Dabrelus
75	-	22 volociter	velociter
-	-	25 adducit	abducit
-	I	22 ad	at
81	-	31 transeunter	transeuntes
84	I	16 Ei	Et
91	2	vlt. fin. adde	<i>c. vlt. X. de purgat. vulgar.</i>
93	-	30 in margine omiffum	7.
139	2	II quoque	quæque
147	-	15 Reges	Regis
202	-	in margine 1173.	1273
211	I	18 lone	loue
-	-	25 nutelet	nu telet
224	-	7 vifitatum	vifitatum
245	2	35 iure	vice
-	-	37 hoc	hec
248	2	antepen. teloniam	telonium
257	I	2 vifitarunt	vifitarint
258	2	7 nobiles	nobiles et
263	2	19 vestras	nostras
269	-	I Gregorius III.	Gregorius IX.

